

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA V ROCE 2011

Analýza ÚMV

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Michal Kořan a Ondřej Ditrych (eds.)

Česká zahraniční politika v roce 2011

ANALÝZA ÚMV

Praha 2012

Ediční rada nakladatelství Ústavu mezinárodních vztahů

Prof. PhDr. Pavel Barša, M.A., Ph.D. (Filozofická fakulta UK, Praha), Mgr. Ing. Radka Druláková, Ph.D. (Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha), Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (ÚMV, Praha), JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D. (Fakulta sociálních věd UK, Praha), Prof. PhDr. Michal Klíma, M.A., CSc. (Metropolitní univerzita Praha), PhDr. Michal Kořan, Ph.D. (ÚMV, Praha), Doc. Ing. Mgr. Petr Kratochvíl, Ph.D. (ÚMV, Praha), PhDr. Pavel Pšejja, Ph.D. (Fakulta sociálních studií MU, Brno), Mgr. Dan Marek, Ph.D., M.A. (Filozofická fakulta UP, Olomouc), Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc. (Fakulta sociálních věd UK, Praha).

Publikace je výstupem zpracovaným podle časového harmonogramu výzkumné činnosti ÚMV, který vychází z materiálu Dlouhodobý koncepční rozvoj ÚMV, v. v. i., na léta 2012–2018

Hlavní recenzent: PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Recenzenti dílčích kapitol: Mgr. Filip Černoch, Ph.D.
Doc. PhDr. Jan Karlas, M.A., Ph.D.
PhDr. Petr Kaniok, Ph.D.
Doc. Ing. Mgr. Petr Kratochvíl, Ph.D.

Michal Kořan a Ondřej Ditrych (eds.)

Česká zahraniční politika v roce 2011

Analýza ÚMV

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., v Praze roku 2012.

© Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Praha 2012

Vědecký redaktor: PhDr. Vladimír Trojánek

Obálka s použitím obrazu Petra Štengla *Hranice II*: Jan Šavřda

Tisk: Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš

ISBN 978-80-87558-05-8

Obsah

Úvodem.....	9
-------------	---

ČÁST I: TVORBA A KONTEXT ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2011

Kapitola 1	
Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2011	15
<i>Michal Kořan</i>	

Kapitola 2	
Mediální kontext české zahraniční politiky	40
<i>Vlastimil Nečas, Lenka Vochocová</i>	

ČÁST II: EVROPSKÝ A BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 3	
Evropský rozměr české zahraniční politiky	67
<i>Vít Beneš, Mats Braun</i>	

Kapitola 4	
Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky	95
<i>Vít Strátecký</i>	

ČÁST III: STŘEDOEVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 5	
Spolková republika Německo v české zahraniční politice.....	111
<i>Vladimír Handl</i>	

Kapitola 6	
Státy visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice	132
<i>Michal Kořan</i>	

ČÁST IV: DVOUSTRANNÉ VZTAHY ČESKÉ REPUBLIKY S VYBRANÝMI ZEMĚMI A REGIONY

Kapitola 7	
Spojené státy americké v české zahraniční politice	157
<i>Ondřej Ditrych</i>	
Kapitola 8	
Rusko v české zahraniční politice	169
<i>Petra Kuchyňková</i>	
Kapitola 9	
Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice	187
<i>Petra Cibulková</i>	
Kapitola 10	
Balkánský rozměr české zahraniční politiky	205
<i>Filip Tesař</i>	
Kapitola 11	
Blízký východ, Středomoří a Afghánistán v české zahraniční politice	215
<i>Marek Čejka, Michaela Ježová</i>	
Kapitola 12	
Francie v české zahraniční politice	227
<i>Eliška Tomalová</i>	
Kapitola 13	
Velká Británie v české zahraniční politice	234
<i>Zuzana Kasáková</i>	
Kapitola 14	
Dálný východ v české zahraniční politice	243
<i>Rudolf Fürst</i>	
Kapitola 15	
Subsaharská Afrika v české zahraniční politice	252
<i>Ondřej Horký-Hlucháň</i>	

ČÁST V: MULTILATERÁLNÍ VZTAHY A OSTATNÍ TEMATICKÉ OBLASTI ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 16	
Multilaterální rozměr české zahraniční politiky	267
<i>Šárka Moravcová</i>	
Kapitola 17	
Hospodářský rozměr české zahraniční politiky	284
<i>Štěpánka Zemanová</i>	
Kapitola 18	
Energetika ve vnějších vztazích České republiky	298
<i>Lukáš Tichý</i>	
Kapitola 19	
Rozvojový rozměr české zahraniční politiky	316
<i>Ondřej Horký-Hlucháň</i>	
Kapitola 20	
Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky	336
<i>Veronika Bílková</i>	
Kapitola 21	
Kulturní rozměr české zahraniční politiky	351
<i>Jana Peterková, Eliška Tomalová</i>	
Seznam zkratek	361
Résumé	368
Vybraná literatura k české zahraniční politice vydaná v roce 2011	372
O autorech	377

Úvodem

Již pět let přináší Ústav mezinárodních vztahů každoroční hloubkové analýzy české zahraniční politiky (ČZP), v nichž se ptá na několik základních otázek: *Jaká byla zahraniční politika v uplynulém roce a proč? Jací aktéři a jakým způsobem vytvářeli českou zahraniční politiku? Jak o české zahraniční politice informovala média a jak přispívala k obecnému kontextu ČZP? Jaké byly hlavní trendy ČZP v uplynulých letech a jak na ně navazuje rok aktuální? Lze zahraniční politiku hodnotit jako úspěšnou, v čem spočívá její potenciál a kde naopak leží hlavní problémy?*

V letošním vydání se ve 21 kapitolách 23 autorů z ÚMV a dalších spolupracujících institucí zaměřuje na většinu podstatných rozměrů české zahraniční politiky v roce 2011. Oproti minulému vydání není zařazena souhrnná kapitola pokrývající bilaterální vztahy se státy západní Evropy, namísto toho jsme se vrátili k modelu zvláštní kapitoly pro Francii a Velkou Británii. Od letošního vydání nově ve vlastní kapitole analyzujeme otázky energetiky ve vnějších vztazích ČR, naopak jsme se rozhodli pro tento rok nezařadit region Latinské Ameriky.

Většina kapitol si všímá skutečnosti, že pět let od skončení platnosti dosud poslední koncepce české zahraniční politiky byla vládou v červenci 2011 schválena koncepce nová, jednotliví autoři se zamýšlejí nad významem nového koncepčního materiálu stejně, jako posunu od koncepce z let 2003–2006. Skutečnost, že koncepce vůbec vznikla, lze považovat za pozitivní jev, navzdory následné diskusi o jejím smyslu či obsahu. Řada kapitol si všímá dalšího pozitivního jevu v zahraniční politice roku 2011, a to relativně kvalitní administrativní schopnosti implementovat a provádět konkrétní zahraničněpolitické cíle. Dalším sdíleným rysem je posilování významu unijního rámce pro tvorbu české zahraniční politiky i pro schopnost prosazování českých priorit. Mnoho kapitol si bere na mušku pokračující – či dokonce stupňující se – problém, který leží v neuspokojivém politickém kontextu tvorby české zahraniční politiky, jež obecně trpí na jedné straně nezájmem většiny politických elit, a který je ještě umocněn permanentní vnitropolitickou krizí, a na straně druhé vyhocenými, zcela protikladnými postoji nejen mezi koalicí a opozicí, ale rovněž (a to je možná podstatnější) uvnitř vládnoucí koalice samé.

Úvodní kapitola analyzuje právě politický kontext a zapojení hlavních aktérů do zahraniční politiky (vláda, parlament, prezident) a zaměřuje se mj. na komplikovaný vznik a přijetí nové vládní koncepce ČZP a také na konflikt mezi jednotlivými aktéry zahraniční politiky. Druhá kapitola navazuje kvantitativní a kvalitativní sondou do kontextu mediálního a upozorňuje na to, že všechny tři hlavní negativní jevy z minulých let (selektivita, emocionalizace, personifikace) nadále působí jako podstatná

omezení pro vytváření smysluplného veřejného zázemí ČZP. Část věnovaná evropskému rozměru ČZP se detailně zaměřuje na vybrané dílčí aspekty českého unijního působení, na obecné úrovni se kriticky věnuje rozporuplnosti a vzájemně se vylučujícím pozicím, jež Česká republika prostřednictvím svých představitelů artikuluje vůči EU. Bezpečnostní kapitola se kromě koncepce zahraničněpolitické věnuje i vzniku bezpečnostní strategie, dále akvizičním procesům (a korupčnímu prostředí, které tyto procesy často provázejí), působení ČR v NATO a EU a mezinárodní zbrojní spolupráci. Středoevropská část knihy skládající ze dvou kapitol – Německo a Visegrádské státy spolu s Rakouskem – konstatuje strategičnost relací s Německem, Polskem a Visegrádskou skupinou a táže se, jakým způsobem je tato strategičnost chápána a realizována. Co se týká Německa, autor upozorňuje na pragmatičnost a kooperativnost české politiky, zároveň však také na rostoucí rozdíly v pohledech na unijní budoucnost mezi současnou českou a německou reprezentací. Podobný závěr by mohl platit i o vztazích vůči Polsku a v rámci V4 s tím rozdílem, že společných priorit a mnohaúrovňových a mnohatermínových pojmů je v tomto případě více.

Po multilaterální a regionální části následuje rozsáhlá část bilaterální, která analyzuje českou politiku vůči USA, Rusku, vybraným evropským zemím a mimoevropským regionům. Kapitola zasvěcená česko-americkým vztahům vyzdvihuje nalezení nového referenčního rámce této relace. Ten citelně chyběl po americkém rozhodnutí z roku 2009 neumístit na české území radarovou stanici jako součást amerického systému národní protiraketové obrany. Autor si ovšem všímá, že jistá míra zahořklosti ze strany části českých zahraničněpolitických aktérů přetrvávala i v roce 2011. V česko-ruských vztazích pokračoval trend ekonomizace (a to i díky prohlubující se hospodářské krizi v Evropě), kdy ekonomika vytlačuje většinu dalších témat. Přesto bezpečnostní a geopolitické prizma nadále ovlivňuje právě i pohled na hospodářskou agendu (ruské investice, dostavba JE Temelín). Podobná ekonomizace proběhla i v politice vůči Francii, zde to bylo dáno posilujícím významem jaderné energetiky. Naopak v případě Velké Británie byl zaznamenán posun spíše k větší politizaci, a to díky užší komunikaci v unijních otázkách. Pokud existuje oblast, vůči níž má ČR dostatečně jasně definovanou pozici, pak je to jistě východní sousedství EU. Východoevropská kapitola obsahuje jak analýzu multilaterálního rámce (zejm. Východní partnerství), tak bilaterálních vztahů s jednotlivými zeměmi. V balkánském regionu popisuje příslušná kapitola mj. skutečnost, že v Rumunsku, Chorvatsku a Bulharsku postupně ČR hledá a „buduje“ blízké partnery, s nimiž sdílíme podstatné společné zájmy. Rozsáhlá agenda blízkovýchodní, středomořská a afghánská je sloučena v jedné kapitole. Obecným rysem se zdá být evropeizace české zahraniční politiky vůči tomuto regionu a zároveň nárůst významu této agendy vzhledem k jeho bouřlivému vývoji v roce 2011 („arabské jaro“). Oproti tomu žádnou výraznější dynamiku nepřinesly vztahy ČR s regionem Dálného východu. I zde autor konstatuje význam unijního rámce pro českou zahraniční politiku, který jediný může udělit těmto relacím výraznější impulz. Subsaharská Afrika v roce 2011 potvrdila okrajové postavení mezi regionálními agendami ČR, což autor dává do kontrastu s významem tohoto regionu v rámci unijních vnějších vztahů. Jedním dechem však dodává, že se ČR může spolehnout na komunitarizaci této politiky a zaměřovat se na vybrané prioritní projekty.

Poslední třetina knihy se zaměřuje na multilaterální agendu české zahraniční politiky a další tematické oblasti. Co se týká členství ČR v mezinárodních organizacích (s výjimkou EU a NATO, které jsou pojednávány v první části knihy), kapitola konstatuje, že multilateralismus zůstává periferní oblastí ČZP a rozhodně nehraje strategickou úlohu. Česká republika se tak v multilaterálním rámci pohybuje s dílčími a omezenými cíli, nikoli na strategickém základě. V nově zařazené kapitole o energetice ve vnějších vztazích ČR logicky silně rezonuje téma jaderné energie, ale rovněž některá komunitární témata, jako implementace evropských liberalizačních opatření a infrastrukturní regionální propojování. I tato kapitola zdůrazňuje klíčový význam evropského rámce, zejména pro vnější energetickou bezpečnost. Rozvojová spolupráce ČR řešila v roce 2011 otázku, jak dostát svým závazkům a zodpovědnosti v čase rozsáhlých rozpočtových opatření, přičemž zejména její silné institucionální ukotvení napomáhá jejímu naplňování v dobách hospodářských problémů. Turbulentní a negativní hospodářský vývoj poznamenal v roce 2011 také oblast vnějších ekonomických vztahů a jejich podpory. I do této oblasti však negativně zasáhl turbulentní vývoj vnitropolitický. Nadále však platí, že vnější hospodářské vztahy působí jako jeden z nejdůležitějších faktorů možného oživení české ekonomiky. Zajímavým vývojem prochází česká kulturní diplomacie. V roce 2011 bylo přijato několik koncepčních kroků, jež by v nejbližší budoucnosti měly tuto složku ČZP posunout významně dopředu.

Jak je patrné, publikace *Česká zahraniční politika v roce 2011. Analýza ÚMV* nadále důsledně sleduje strukturu minulých ročníků, a to i ve vnitřním členění kapitol. Každá kapitola začíná analýzou politického prostředí a jeho vlivu na vlastní výkon politiky, na ni navazuje popis a kritické zhodnocení hlavních zahraničněpolitických agend a událostí. Zachováno zůstalo i analytické zaměření na role a význam jednotlivých aktérů, stejně jako snaha zachytit vliv mediálního kontextu na kvalitu tvorby zahraniční politiky a zahraničněpolitické diskuse. V závěru se všechny kapitoly zamýšlí nad kontinuitou a hlavními trendy v té které oblasti.

Díky tomuto rámci, který je v neměnné podobě sledován již pět let, tak publikace nabízí vskutku ojedinělou a kontinuální možnost sledovat vývoj české zahraniční politiky v bezprecedentní hloubce a rozsahu. Projekt každoročních analýz si snad již našel své místo v české veřejné i odborné debatě k české zahraniční politice, a to i díky velké a aktivní podpoře ze strany samých aktérů české zahraniční politiky. Publikace by však nemohla vzniknout bez obrovského úsilí a profesionálního přístupu všech složek Ústavu mezinárodních vztahů, zejména knihovny a nakladatelství ÚMV a také stážistů, kteří obětavě připravovali množství podkladů pro jednotlivé autory. Veliký dík náleží hlavnímu recenzentovi publikace Michaelovi Romančovi a také recenzentům dílčích kapitol (Jan Karlas, Petr Kaniok, Petr Kratochvíl, Filip Černoch). Svým ochotným a kvalitním přístupem ke vzniku publikace přispěla v pozici výzkumné asistentky Petra Nováčková.

Za tým autorů si jako každý rok dovoluji vyjádřit naději, že publikace *Česká zahraniční politika v roce 2011* opět přispěje nejen ke kritické diskusi k této významné složce českého politického života, ale svým skromným dílem rovněž i ke kvalitní tvorbě české zahraniční politiky jako takové.

Michal Kořan

Část I:

**Tvorba a kontext
české zahraniční politiky
v roce 2011**

Kapitola 1

Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2011

Michal Kořan

*„...tenkrát jsme neadministrovali a nedělali politiku my, nýbrž Vídeň, a tak jsme si víc než zdrávo zvykli na hesla (...) vidět to (...) jak dovedeme myslit à peu près, neurčitě, negativně, polemicky, nekonstruktivně.”
Tomáš Garrigue Masaryk (Hovory s TGM)*

POLITICKÝ KONTEXT ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2011

Rok 2010 jsme na tomto místě v loňském vydání této publikace hodnotili tak, že politický kontext zahraniční politiky se nezměnil, naopak, došlo ještě k dalšímu úpadku zájmu o zahraniční politiku díky rostoucí vnitropolitické paralýze. Tento postřeh platí i pro rok 2011 s tím rozdílem, že po zhruba dvou letech určitého klidu opět narostl konfliktní potenciál některých zahraničněpolitických témat. Konflikty se týkaly zejména lišících se názorů uvnitř koalice na roli České republiky v Evropské unii a na budoucnost EU jako takové. Stejný rozpor rozdělával i prezidenta Václava Klause a ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga. Zcela tedy chybí jasně formulovaný a sdílený názor o tom, jakou EU by si ČR přála a jakých nástrojů má ČR pro prosazení tohoto přání využívat. Při vědomí křehkosti koalice, která měla v průběhu roku 2011 navzdory slibným začátkům všechny předpoklady k tomu, aby se při hlubších a déletrvajících rozkolech rozložila, se koaliční politické strany tématu české unijní politiky v zásadě vyhýbaly. Důsledkem je, že česká evropská politika se v podstatě rovná buď nejmenšímu společnému jmenovateli nebo odpovídá té názorové straně, která je aktuálně silnější v rozhodovacím procesu. Tuto problematiku dále detailně rozzebírá 3. kapitola (*Evropský rozměr české zahraniční politiky*) a částečně se k ní vrátíme ještě v závěru této kapitoly.

Nyní se proto můžeme věnovat druhému hlavnímu zahraničněpolitickému tématu roku 2011, které od roku 2009 nejvíce zahýbalo s českou politickou diskusí, a to nové koncepci české zahraniční politiky, kterou v červenci napodruhé schválil koaliční ka-

binet Petra Nečase. Otázkou zahraničněpolitické koncepce se zde zabýváme pravidelně, nová koncepce čekala na svůj vznik v podstatě od roku 2006, kdy skončila platnost koncepce předchozí. Dokument byl vypracován ministerstvem zahraničních věcí (zejména Kanceláří strategických analýz a plánování, v úzké komunikaci s prvním náměstkem ministra) a jeho předložení vládě předcházelo dlouhé a důsledné připomínkové řízení. Nejprve byl text připomínkován jednotlivými odbory MZV a posléze všemi resorty a ústředními orgány státní správy. Toto připomínkové řízení učinilo z vcelku přímočarého textu o poznání více těžkopádný dokument, jehož problémem – i přednostní – byla snaha uspokojit nároky všech zúčastněných. Na internetu bylo možné nalézt plnou verzi připomínkového řízení a lze říci, že MZV se dařilo na většinu výhrad reagovat. I proto bylo překvapivé, že při prvním pokusu o schválení nové koncepce na vládním jednání byla koncepce zejména kvůli odporu premiéra a ministra obrany Alexandra Vondry zamítnuta a vrácena k přepracování. Důvodem nespokojenosti byly poněkud vágně formulované obavy z přílišného pro-evropanství koncepce a z naopak málo prostoru věnovaného NATO. Přepracovanou koncepci pak vláda schválila zhruba o měsíc později, v červenci 2011.¹

Proces schvalování koncepce vyvolal překvapivý a zdravý zájem médií, intelektuálů, politiků a think tanků. Tuto reflexi nemá smysl nyní znovu detailně oživovat. Zajímavé je, že právě mediální reakce byla relativně smířlivá, kriticky pak hodnotila zejména mělkost a úřednický styl nové koncepce. V podobném duchu se ostatně ke koncepci postavila i největší opoziční strana – ČSSD. Za přínosnou kritiku lze považovat komentář Asociace pro mezinárodní otázky², která upozornila na to, že se koncepce spoléhá na klíčové pojmy, koncepty a hodnoty, jež nejsou náležitě specifikovány, a tak se jen těžko hledá konkrétní obsah, jenž může být navíc různě interpretován. Komentář AMO si rovněž všímá větší pragmatičnosti textu koncepce (např. v oblastech lidských práv a transformační pomoci), což je signál, který koncepce skutečně zcela jednoznačně vysílá. Politickou diskusi ovšem zásadním způsobem rozvířil na konci srpna prezident Klaus, který na pravidelné výroční poradě velvyslanců ČR podrobil vládní koncepci tvrdému a veřejnému odsudku (zejména ji považoval za příliš apolitickou, neutrální a nereagující na aktuální výzvy),³ po němž následovala nezvykle ostrá mediální výměna názorů mezi ním a ministrem zahraničních věcí.

V následujících odstavcích se pokusím o dvě věci – ještě jednou a s určitým časovým odstupem zhodnotit vládní koncepci ČZP a rovněž zhodnotit politickou diskusi, která následovala po jejím přijetí. Patrně nejčastější výtky zaznívající na adresu dokumentu se týkala jeho mělkosti, neprůbojnosti, apolitičnosti, přehnané opatrnosti, úřednickosti či toho, že nepřináší nic nového. Nelze než souhlasit s tím, že celkově koncepce takovým dojmem nepochybně působí. Často to bylo způsobeno snahou akomodovat protichůdné postoje jednotlivých odborů či resortů. Zde je nutné zdůraznit, že v podobném, řadu měsíců diskutovaném materiálu má každé slovo, ba každá předložka svůj pevný význam a je výsledkem často nepřekonatelných střetů. Proto to, co působí jako mělká floskule, může být ve skutečnosti „insiderý“ vnímáno jako silné poselství tím či oním směrem. Tento argument však nikterak neospravedlňuje formu a dojem z textu, který má být i jasným poselstvím vůči veřejnosti. Horší je, že často

je dojem mělkosti v koncepci způsoben prostou neuchopitelností té které agendy českou zahraniční politikou. Příkladem může být poněkud zarážející závazek, že „*ČR bude podporovat a rozvíjet tradiční vztahy s Rakouskem*“⁴⁴, což zní až cynicky, uvědomíme-li si, jak tradiční vztahy s Rakouskem v posledních letech vypadají. Podobně nepřesvědčivě působí i oddíl věnovaný USA. Již skutečnost, že USA figuruje v jedné části spolu s „*globálními velmocemi*“ Čínou a Ruskem naznačuje, že tvůrčí si při psaní textu nevěděli příliš rady, co s tímto klíčovým bilaterálním vztahem. Některé zcela nesrozumitelné posuny pak vznikly po prvním neschválení dokumentu vládou, kdy se MZV snažilo vyhovět námitkám o přílišné „proevropské“ orientaci koncepce. Bizarně zábavným příkladem může být věta ze schválené koncepce: „*ČR si je vědoma, že Lisabonská smlouva svými institucionálními změnami vytvořila komplikovanější prostředí pro rozhodování v EU. To otevírá nové možnosti...*“⁴⁵ Čtenář se tak jen může dohadovat, jaké nové možnosti otevírá komplikovanější prostředí. Smysl věta dostává teprve při srovnání s původním „proevropským“ textem: „*Lisabonská smlouva svými institucionálními změnami vytvořila sofistikovanější prostředí pro rozhodování v EU. To otevírá nové možnosti...*“⁴⁶ Tím se ovšem dostáváme k závažnějšímu rozměru schválené koncepce, totiž že onu mělkost dokumentu, nad níž lomil rukama zejména český prezident, částečně způsobilo ono dvojí schvalování, které vyvolali aktéři, sdílející případ od případu zahraničněpolitickou orientaci V. Klause (zejm. premiér Nečas). Týdeník *Respekt* se ve svém článku poměrně podrobně věnoval srovnání obou textů (navržené a schválené koncepce) a autorka Kateřina Šafaříková dochází k závěru, že schválený text nedoznal substanciálních změn, změna se dotkla pouze formy. Opak je ovšem pravdou – schválená koncepce je oproti té, která byla napoprvé předložena vládě, v mnoha i důležitých ohledech odlišná. Byť šlo o změny v řádu slov, poselství se často proměnilo dost zásadně, právě zejména v pohledu na Evropskou unii. Zatímco první verze pojímala „*EU nejen jako ekonomický, ale především jako politický projekt*“, ve druhé verzi chápe vláda „*EU jako pragmatický politický projekt, který se osvědčil při budování společného ekonomického prostoru a udržování mírového uspořádání Evropy*“. Přitom právě mezi pojetím EU jako ekonomického versus politického projektu leží jedna ze zásadních dělících linií v pohledu na EU. Stejně tak byla v prvním návrhu jako jeden z principů ČZP zmiňována obecná solidarita, ve schváleném dokumentu je nahrazena respektem k zájmům ostatních. Opět jde o klíčový střet mezi internacionalistickým a realistickým pojetím zahraniční politiky, nikoli o bezvýznamné slovíčkaření. Posun k realismu je patrný také z další změny mezi původním návrhem a schválenou koncepcí. Návrh hovořil o tom, že „*úsilí transformovat a adaptovat NATO nechápe Česká republika jako hrozbu pro žádnou zemi či organizaci, ale spíše jako výraz odhodlání chránit své území*“, zatímco ve schválené koncepci se praví: „*úsilí transformovat a adaptovat NATO chápe ČR jako výraz odhodlání chránit své území*“, již bez odkazu k NATO jako organizaci, která nemá a priori představovat hrozbu. Takových příkladů bychom mohli nalézt mnoho, nicméně to není úkolem této kapitoly. Cílem bylo jen ukázat, že rozdílným textem v navržené a schválené koncepci nedošlo ke změně formální, ale obsahové a především politické. Pro pozdější diskusi je toto dobré zdůraznit – totiž, že koncepci provázela po-

litická debata a politický střet a výsledkem je politický dokument, který posunul původní koncepci do roviny více realistické. Tento posun nelze kritizovat, neboť odráží konsenzuálnější politické zázemí české zahraniční politiky, byť někde tento konsenzuální přístup vedle sebe staví dost nesourodé prvky (jako např. deklaraci úsilí o vzájemně výhodné politické a ekonomické vztahy s Ruskem, jež je následováno aktivní podporou lidských práv).

Opravdu, nová koncepce zahraniční politiky je v mnoha ohledech (i překvapivě) pragmatičtější a méně idealistická, než by bylo patrně možné očekávat. Nad univerzalitu lidských práv klade připravenost a ochotu dotčených zemí ideu lidských práv akceptovat, stabilitu klade nad nevyzpytatelnou transformaci. S tímto zaměřením je možné z normativního hlediska nesouhlasit, jak např. učinili komentářem analytici z AMO, nicméně nelze říci, že by koncepce byla *apolitická* či úřednická. Koncepce odkazuje k možnému konsenzu na vládní úrovni a přesto si – dle mého soudu – zachovává silné normativní poselství na obecné úrovni a strategické poselství na úrovni konkrétní (např. ve zdůraznění strategičnosti vazby ČR vůči Německu a Polsku).

Klíčovým předpokladem pro úspěch jakéhokoli obecného koncepčního dokumentu je nalezení široce sdíleného prostoru *nad* běžnými politickými diskusemi i nad jinak zásadními politickými spory. Pokud se tento prostor – či konsenzus – nalézt nepodaří, pak je smysl jakékoli koncepce od počátku nicotný. Otázka pak zní – podařilo se koncepci identifikovat takový sdílený prostor, který bude schopný rámovat dílčí politické spory ohledně strategie či konkrétní taktiky, jež jsou v demokratickém systému přirozené a žádoucí? Dle mého soudu se to koncepci podařilo a v tomto ohledu koncepce z roku 2011 také daleko předčila koncepci z roku 2003. Koncepce z roku 2003 z dnešního hlediska vcelku pohodlně stanovila cíl integrace ČR do Evropské unie, aniž by se více zamýšlela nad širší zodpovědností naší republiky za osud euroatlantického prostoru (jakkoli je tento pojem obtížně operacionalizovatelný). Koncepce z roku 2011 oproti tomu ukazuje, že ČR se za sedm let v EU mnohému naučila a zároveň si tvůrci dokumentu kladli otázku po širším globálním vývoji a prostředí, v němž se Evropa a ČR nachází. Právě v těchto úvahách lze identifikovat onen společný prostor, klenoucí se nad politickými střety stran konkrétních strategií. Koncepce odkazuje k dynamickým proměnám v globálním řádu, které nemají národní či státní povahu a které mohou v důsledku oslabit vliv a postavení euroatlantického prostoru. V návaznosti na tuto výzvu se v koncepci poprvé v historii koncepčního uvažování o české zahraniční politice objevuje zásadní téma: sdílená odpovědnost za osud Evropy a euroatlantické civilizace. Dokonce v té míře, že koncepce navazuje klíčový zájem ČR právě na zachování vlivu Evropy a euroatlantického prostoru.⁷ Dochází tedy k principiálnímu posunu geopolitického chápání českých zájmů – národní zájmy stojí a padají s osudem celého civilizačního prostoru, kde se ČR nachází, a je tedy také v zájmu ČR k zachování vlivu tohoto prostoru přispívat. Tuto deklaraci nelze než považovat za silné politické poselství.

Zůstává pak k zodpovězení otázka, proč se tolik kritiky soustředilo na bezobsažnost či mělkost nové koncepce? Jistě, forma, jakou je koncepce psána, takovému zhodnocení nahrává. Domnívám se však, že důvody jsou odlišné. Je možné, že sku-

tečnost, že se koncepce přihlásila ke sdílené odpovědnosti za euroatlantický prostor a spojila české národní zájmy s jeho osudem, nikoho v zásadě nepřekvapila a nebyla vykládána jako jakkoli signifikantní posun. Ovšem jak při srovnání s koncepcí předchozí, tak zejména při vědomí hlavní štěpící linie ohledně české zahraniční politiky (autonomisté /nacionalisté/ versus internacionalisté) se význam podobné deklarace stane daleko zřetelnějším. S tím také souvisí „druhé čtení“ reakce V. Klause, který koncepci odmítl právě z důvodu její údajné bezobsažnosti a apolitičnosti, jak napsal v dopisu ministru zahraničních věcí v květnu 2011.⁸ Později ji znovu odsoudil kvůli tomu, že obsahuje „pouze všezahrnující obecnosti“ a věnuje se „vyprázdněným tématům či kvazitématům“.⁹ Je obtížné věřit, že by prezident nebyl schopný dohlédnout politického významu deklarací, jež koncepce přinášela, tím spíše, že prezident je jedním z hlavních obhájců tradičně nacionalistické a realistické politiky, která je hlavním vyzyvatelem politiky internacionalistické. To je ostatně patrné i z další věty v jeho projevu, kdy koncepci vyčítá, že „neklade důraz na naše specifické a tradiční zájmy“¹⁰. Ve skutečnosti se tedy zdá, že prezidentovi bylo známo, jaké poselství koncepce přináší, ovšem z nějakého důvodu nebyl ochotný se angažovat v diskusi o alternativě (což ostatně sám ve zmíněném projevu prohlásil – „nemám sebemenší ambici vytvářet jakoukoli koncepci alternativní“¹¹) a svou kritikou přispěl pouze k neutralizaci celého dokumentu.

Právě v této neutralizaci spatřuji hlavní a skličující vyústění celého procesu. Koncepce se i se svými nedokonalostmi mohla stát základem pro tolik potřebnou diskusi, pro vítaný intelektuální a politický střet o sebepojetí ČR a její roli v Evropě a v proměňujícím se globálním systému. Tato diskuse se začala v letních měsících odehrávat, ovšem po vyhoceném střetu mezi prezidentem a ministrem zahraničních věcí byla veškerá pozornost obrácena právě tímto směrem, koncepce byla od té doby interpretována jako kontroverzní a přitom bezobsažný materiál. Jako taková měsíc po svém schválení nezvratně ztratila jakýkoli smysl. Jak ukážu v závěru této kapitoly, je možné, že pohřbení koncepce je důsledkem toho, že rozdělení české politické veřejnosti je hlubší, než autoři předpokládali. Úzce nacionální pojetí zájmů zůstává natolik zakořeněno v určitých politických proudech, že nedovoluje obdobnému materiálu poskytnout referenční rámec pro českou zahraniční politiku. Každopádně platí, že koncepce pouze krátkodobě poskytla kýžený impuls pro další diskusi. Po vyhocených sporech v rámci koalice i mezi ministrem zahraničních věcí a prezidentem si tvůrci koncepce oddechli, že splnili úkol zadaný programovým prohlášením, a v obavě z dalších problémů ji znovu nevytahují. Odpůrci koncepce s úlevou sledují, že vládou schválený materiál leží v zapomnění. To vše však dokládá, že schválená koncepce nebyla nepolitickým a neutrálním dokumentem. Naopak, deklarovala vlastně odvážné a ambiciózní principy a plány. I proto je zde nutné upozornit na usnesení, které doprovázelo schválení koncepce: *Vláda pověřuje I. místopředsedu vlády a ministra zahraničních věcí koordinací úkolů vyplývajících z Koncepce a ukládá členům vlády, aby konali v souladu s Koncepcí*.¹² Koncepce tedy nadále zůstává vládním dokumentem a je na veřejnosti, odbornících, politicích a médiích, aby se tázali, zda vláda ČR opravdu v souladu s koncepcí koná.

TVORBA ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY V ROCE 2011: VLÁDA

Vládní působení na českou zahraniční politiku budeme tak jako v předchozích letech sledovat na třech úrovních:

- 1) vláda jako tvůrce a garant procedurálního nastavení tvorby české zahraniční politiky;
- 2) vláda jako koordinátor a vykonavatel české zahraniční politiky;
- 3) diplomacie předsedy vlády.

Vláda jako tvůrce a garant procedurálního nastavení tvorby české zahraniční politiky

Možnost vlády ovlivňovat strukturu a podobu procesu tvorby zahraniční politiky (pravidla hry) z ní činí nejvýznamnějšího aktéra. Na legislativní úrovni sice roli hlavního aktéra hraje Parlament ČR, legislativních změn ve struktuře tvorby ČZP je však na prosté minimum (v minulosti šlo např. o zákon o rozvojové spolupráci) a v období publikace každoročních analýz nedošlo ani k jedné závažné legislativní změně (např. kompetenčního zákona). Změny procedurálního charakteru tak v posledních pěti letech byly činěny vždy výhradně na vládní úrovni, ať už změnami jednacího řádu vlády, či zřizováním pracovních orgánů vlády. Po celé sledované období (tj. od roku 2007) je na vládní úrovni řešena jako nejvýznamnější otázka koordinace evropské politiky. Podstata sporu o jmenování státního tajemníka pro evropské záležitosti je rozebírána v 3. kapitole (*Evropský rozměr české zahraniční politiky*). Zde se tedy omezíme jen na podrobnější pohled na konkrétní změny jednacího řádu, které byly vyústěním dlouhodobé snahy premiéra Nečase posílit své pravomoci v evropských záležitostech na úkor ministra zahraničních věcí. Bez zajímavosti není už bizarní kontext, v němž byla změna jednacího řádu přijata – bod byl původně zařazen na jednání vlády, jehož se kvůli jiným sporům nezúčastnili ministři za TOP 09 (kteří měli – v čele s ministrem Schwarzenbergem – největší výhrady proti změnám). Změna byla nakonec schválena v unikátně silovém hlasování deseti hlasů (ODS a VV) proti pěti hlasům ministrů za TOP 09 a přinesla rozsáhlou modifikaci v rozdělení pravomocí v koordinaci unijních záležitostí. Změna spočívá hned v několika oblastech. Z jednacího řádu vypadávají veškeré zmínky o místopředsedovi vlády (resp. ministrovi) pro evropské záležitosti, což byl logický krok, který uzpůsobil jednací řád realitě po pádu vlády Mirka Topolánka v březnu 2009, resp. po nástupu nové vlády v červenci 2010. Důležité ale je, že všechny původní pravomoci místopředsedy vlády byly převedeny na předsedu vlády (a to i při koordinaci Výboru pro EU na pracovní úrovni (!), která v minulosti nejdříve náležela ministrovi zahraničních věcí a později místopředsedovi vlády, resp. ministrovi pro evropské záležitosti). Značný zásah do způsobu koordinace unijních záležitostí spočívá dále v tom, že až do změny jednacího řádu předkládal návrh na vládní mandát pro zasedání Evropské rady místopředseda vlády ve spolupráci s ministrem zahraničních věcí. Nově však tento návrh předkládá pouze premiér a příslušnému ministrovi tak není formálně umožněno podílet se na přípravě naprosto klíčových vládních pozic před tím, než se dostanou na jednání vlády (pochopitelně, neformální komunikace vyloučena není, ale vzhledem k neuspokojivým vztahům mezi Úřadem vlády ČR a MZV

ČR taková komunikace jistě nebude pravidlem). Nadto byla v jednacím řádu zrušena odpovědnost ministra zahraničních věcí za koordinaci unijních záležitostí v oblastech spadajících do kompetence MZV. Nově odpovědnost náleží pouze předsedovi vlády. Všechny tyto kroky vyjeví svůj smysl až v souvislosti s poslední změnou, tj. umožněním premiérovi jmenovat státního tajemníka pro evropské záležitosti, který (mj.) může být pověřen řízením VEU na pracovní úrovni.¹³ Aniž by chtěl autor vstupovat do odborné diskuse o tom, zda přijaté změny napomohou účelnější koordinaci unijních záležitostí či nikoli, nelze se ubránit pochybnostem stran motivace těchto kroků. Tyto pochybnosti např. vyvolává neúměrná bagatelizace změn ze strany premiéra Nečase, jenž je označil (jinými slovy) za technické a minimální, stejně jako nepravdivá bagatelizace fundamentální neshody v rámci koalice, kdy pouze premiér pouze prohlásil, že změny byly „*schváleny velkou většinou vlády*“.¹⁴ Lze pouze znovu upozornit na to, že takto silové hlasování (10:5) je pro oblast zahraniční politiky zcela unikátní a že tak dalekosáhlá rozhodnutí, týkající se koordinace jedné z nejvýznamnějších oblastí českého politického života, by měla být činěna konsenzuálně. To platí tím spíše, že v rámci koalice panují principiální rozdíly v pohledu na budoucnost EU a roli ČR v ní.

V otázkách koordinace zahraniční politiky pak v roce 2011 došlo již jen na jedno vládní rozhodnutí, a to když vláda v květnu nepodpořila návrh komunistů na změny v postupu při navazování diplomatických vztahů a uznávání nových států.¹⁵ Komunistický návrh spočíval v tom, že navázání diplomatických styků by mělo podléhat souhlasu sněmovny. Šlo by o významný zásah do ústavního pořádku ČR, který by značně proměnil vztah mezi exekutivou a legislativou, a není proto překvapením, že vláda tento návrh zamítla. Přesto je oblast navazování diplomatických styků zajímavá i tím, že česká ústava vlastně tuto otázku neupravuje a nestanovuje, že navazování diplomatických vztahů je pravomocí vlády. Naopak, existují názory, že navazovat diplomatické vztahy může pouze prezident jako reprezentant státu navenek. Praxe je však taková, že nové státy uznává vláda ČR.

Vláda jako koordinátor a vykonavatel české zahraniční politiky

Z veřejně dostupných zdrojů je obtížné či spíše nemožné získat skutečnou představu o procesech rozhodování v oblasti zahraniční politiky na vládní úrovni, přesto však díky komparaci s lety minulými a podrobnou rešerší dostupných materiálů je možné dojít k několika analytickým závěrům. Vláda je ve své působnosti odpovědná za koncepční zázemí české zahraniční politiky. Rok 2011 byl v tomto směru unikátní, neboť probíhal proces tvorby tří vládních koncepčních materiálů: koncepce zahraniční politiky ČR, koncepce českého působení v EU a reformy bezpečnostní strategie. Ze tří zmíněných dokumentů provázely nejmenší politické spory (i politický zájem) strategii bezpečnostní, která byla jednomyslně vládou přijata v září 2011 (viz 4. kapitola *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*). O to problematičtější bylo schvalování koncepce zahraniční politiky, o níž bylo již pojednáno v předchozí části. Rozporuplnost přijímání koncepce dobře ilustruje skutečnost, že vláda přerušila jednání tohoto bodu (15. června). V oblasti zahraniční politiky jde o vzácný jev, za posledních pět let k němu došlo nanejvýš ve třech případech (jako např. při uznávání Kosova v roce 2008), a vždy ukazuje na hluboké vládní rozpory. Koncepce byla nakonec schválena

jednomyslně 20. července. Osud, hraničící s ostudou, oproti tomu potkal slibovanou „Konceptci českého působení v EU“. Předložení tohoto dokumentu si vytkl za cíl Úřad vlády ČR a vypracovat jej měla Sekce pro evropské záležitosti. Na očekávaný vznik evropské koncepce se odvolávali i tvůrci koncepce zahraniční politiky (MZV), když obhajovali obecnější pojetí evropské problematiky v zahraničněpolitické koncepci. Opakované odkládání předložení tohoto dokumentu bylo ze strany premiéra Nečase vysvětlováno nejasným vývojem v EU, zmítané dluhovou krizí, aby v polovině prosince 2011 slíbil dodání koncepce na počátku roku 2012.¹⁶ K tomu dle očekávání nedošlo, neboť koaliční názory na české unijní směřování jsou natolik protichůdné, že mají potenciál již tak křehkou koalici dále rozklížit, a strategie české unijní politiky tak byla raději zametena pod koberec. V období překotného vývoje v EU, kdy je potřeba mít jasnou představu o budoucím směřování, jde o ilustraci trestuhodné nedostatečnosti zodpovědného uvažování nad středně či dlouhodobým vývojem ČR.

Rozpory na vládní úrovni také provázely rozhodnutí o procesu sjednání „Protokolu uplatňování Listiny základních práv EU v ČR“ (tzv. výjimka z *Lisabonské smlouvy*). Vláda dlouho nebyla schopna se shodnout na způsobu, jak sjednání výjimky prakticky prosadit na evropské úrovni. V červenci vláda poprvé odložila tento bod z jednání a v polovině srpna jej stáhla ještě před jednáním, což opět ilustruje výbušnost této agendy. Až na konci srpna vláda učinila zlomové rozhodnutí, že se při výběru způsobu prosazení výjimky spolehne na názor Právní služby Rady EU.¹⁷ Výmluvně je, že rozhodnutí opřít vládní postoj o názor evropských právníků nepodpořili tři ministři. Jak již v minulosti v této publikaci mnohokrát zaznělo, nejednotnost vládního hlasování v zahraničněpolitických otázkách je zcela ojedinělá a vždy ukazuje na vážné koaliční rozpory (není bez zajímavosti, že k tomuto rozporu došlo na stejném zasedání vlády, kdy bylo hlasováno o změně jednacího řádu vlády, umožňující zřízení funkce státního tajemníka pro evropské záležitosti). Na konci října vláda potvrdila tento postoj, navzdory jasnému názoru unijních právníků, že původní český plán – totiž spojit hlasování o výjimce s hlasováním o vstupu Chorvatska do EU – je nepřijatelný. V říjnu také vláda rozhodla o tom, že hlasování o vstupu Chorvatska do EU a o výjimce proběhne v českém parlamentu odděleně. ODS si původně přála společné hlasování z toho důvodu, aby osud výjimky byl spojený s osudem vstupu Chorvatska do EU a bylo zaručeno hladší přijetí.

Jinak se vláda jako formální *vykonavatel* zahraniční politiky chovala konsenzuálně, v roce 2011 nedošlo k žádným silovým hlasováním. Vláda se sice zahraniční politikou zabývala na každém svém zasedání, často bylo na pořadu jednání i více než deset zahraničněpolitických bodů, jednání se však týkala zejména schvalování nekontroverzních mezinárodních smluv (většinou dvojité zdanění a ochrana investic), schvalování plánovaných zahraničních cest (prezidenta, předsedy vlády a ministra zahraničních věcí) a informací o jejich průběhu, schvalování přijetí zahraničních návštěv v ČR, schvalování delegací ČR pro multilaterální jednání a informací o jejich průběhu. Všechny podobné body byly přijímány jednomyslně. Vláda tedy na svých jednáních řešila jen minimum sporných bodů, drtivá většina vládních rozhodnutí byla (často i dlouhodobě) předjednávána v připomínkovém meziresortním řízení

a následně schvalována na samém vládním jednání ve spíše formálním režimu. Z procedurálního hlediska byl zajímavý jednomyslný vládní souhlas se Změnou *Smlouvy o fungování Evropské unie*, spojené s Evropským mechanismem stability 9. 2. 2011. Zajímavé na vládním hlasování bylo zejména to, že změna zakládajících smluv vůbec poprvé probíhala tzv. zjednodušenou procedurou pro změnu zakládacích smluv upravenou ve Smlouvě o EU, tj. formou rozhodnutí Evropské rady.¹⁸ Evropský mechanismus stability vyvolal vzrušenou polemiku v celém spektru zahraničněpolitických aktérů. Dalším vládním rozhodnutím, které vyvolalo politický zájem a diskusi, byl vládní souhlas se záměrem MZV učinit s Německem transakci nemovitostí, při níž by Německo mělo získat Lobkovický palác v Praze a Česká republika pozemky v centru Berlína pro novou budovu české diplomatické mise. Květnové rozhodnutí kabinetu, jež kritizoval za opozici Lubomír Zaorálek a z mimoparlamentních uskupení Jana Bobošíková, nebylo definitivní. Vláda se k němu ještě vrátí, až bude znám odhad tržní ceny nemovitostí.¹⁹ Z důležitějších smluv či rozhodnutí, s nimiž vláda v roce 2011 vyslovila souhlas, jistě patří jednomyslné schválení vstupu Chorvatska do EU z počátku prosince, a to obzvláště s ohledem na téměř dva roky trvající diskuse o schválení české „lisabonské výjimky“, která byla dávana do souvislosti s chorvatským vstupem do Unie. Dále pak smlouva se Slovenskem o spolupráci v oblasti zajištění vojenského letového provozu (červenec) a protokol k dohodě s Ruskem o modernizaci vrtulníků. V červenci vláda odsouhlasila poskytnutí 10 mil. Kč na založení česko-izraelského fondu. V listopadu vláda rozhodla o navýšení příspěvků ČR do mezinárodních organizací o 106 mil. Kč (toto navýšení sice vyplývalo z nutnosti dostát multilaterálním závazkům ČR, nicméně je zajímavé v kontextu diskuse o smysluplnosti členství ČR v řadě mezinárodních organizací zejména v dobách výrazných rozpočtových opatření). Mimořádného vládního zájmu se dostalo otázce renegotiace Dohody mezi USA a ČR o vzájemné podpoře a ochraně investic (více viz níže a v 7. kapitole *Spojené státy americké v české zahraniční politice*), když byla informace ministra zahraničních věcí o průběhu jednání v září zařazena jako oficiální bod vládního zasedání, ministru financí bylo navíc uloženo vládu znovu informovat do konce roku 2011.²⁰ Ojedinělost tohoto kroku spočívá v tom, že před ukončením vlastního vyjednávání se vláda mezinárodními smlouvami téměř nikdy nezabývá (výjimkou např. bylo jednání o smlouvách o umístění amerického radaru na českém území v letech 2007–2009).

Je otázka, zda tento „klid“ znamená konsenzuální vládní postup a pragmatický, profesionální výkon zahraniční politiky, nebo naopak nedostatek strategické diskuse na vládní (výkonné, nikoli politické) úrovni. Opět je třeba připomenout, že z veřejně dostupných zdrojů není možné na podobnou otázku uspokojivě odpovědět. V každém případě však nebudeme daleko od pravdy s tvrzením, že pro zahraničněpolitické či unijní otázky je na jednání vlády naprosté minimum času. Jednání vlády však nemá být pojímáno jako diskusní platforma. Naopak, jde o činnost ryze exekutivní. To však neznamená, že naprostá dominance vnitropolitických témat nad unijními a zahraničněpolitickými nemá negativní dopad na tvorbu zahraniční politiky v tom smyslu, že jí nutně chybí širší politické a strategické zázemí.

Diplomacie předsedy vlády

Jestliže v této kapitole často zaznívá kritika k některým oblastem působení vlády či jejího předsedy na zahraniční politiku, pak v oblasti vlastní diplomacie premiér Petr Nečas zasluhuje uznání. V loňském vydání této knihy jsme psali, že si na počátku svého působení v premiérském úřadu počínal P. Nečas méně aktivně než jeho předchůdce Jan Fischer a soustředil se víceméně na středoevropský region. Rok 2011 ukázal, že šlo patrně o důsledek usazování vlády. V roce 2011 byly premiérské diplomatické aktivity plně v souladu s dlouhodobým českým zahraničněpolitickým směřováním a diplomacii se předseda vlády věnuje důsledně a aktivně. Svými diplomatickými kroky napomáhá k vytváření vhodných podmínek pro prosazování českých zahraničněpolitických zájmů a své vlastní priority akcentuje uvážlivě a v souladu s celkovým českým zahraničněpolitickým směřováním. V roce 2011 podnikl předseda vlády 21 zahraničních cest, jejichž teritoriální zaměření bylo vyváženě distribuováno mezi tradiční partnery (visegrádská setkání, návštěvy Maďarska, Polska, Slovenska, Německa, USA), priority předsedy vlády (Izrael) a snahu podpořit bilaterální vztahy v případě aktuální či dlouhodobější potřeby (Irák, Francie, Rakousko). K tomu je pochopitelně nutné přičíst reprezentaci ČR na multilaterálních fórech (zejm. zasedání Evropské rady v Bruselu, kterých se P. Nečas zúčastnil šestkrát, či zasedání OECD v Paříži). Na oficiální návštěvu cestoval český premiér do Francie, Iráku, Izraele. Především izraelská cesta – která byla spojena s rozsáhlou vládní delegací (v podstatě šlo o mezivládní konzultace) – přitáhla značnou mediální pozornost a přinesla i několik konkrétních bilaterálních projektů. Mezi vrcholy zahraničních cest jistě patřila cesta do Bílého domu na konci října 2011. I v domácích diplomatických aktivitách sledoval P. Nečas jasnou a zřetelnou linii, která v plné míře napomáhala naplňovat české zahraničněpolitické priority. Mezi nejvýznamnější diplomatické aktivity na domácí půdě patřil říjnový summit visegrádských premiérů v Praze, symbolické, ale i pracovní úspěšné bylo druhé setkání mezi českým a bavorským ministerským předsedou (Horst Seehofer), jehož jedním z důležitých výsledků bylo nalezení vzájemného respektu k odlišným postojům k využití jaderné energetiky.²¹ České regionální priority P. Nečas podpořil při setkání s bulharským premiérem (na jednání zazněla mj. i otázka energetických investic v Bulharsku a vstup Bulharska do Schengenu)²² a přijetím premiérů Estonska a Moldavska. Z hlediska českého působení v EU byla důležitá pražská návštěva stálého předsedy Evropské rady Hermana Van Rompuye v únoru 2011. Vládní priority jsou patrné z úspěchu při realizaci návštěvy britského premiéra Davida Camerona v Praze v červnu 2011.

Premiérskou diplomacii za rok 2011 lze hodnotit jednoznačně kladně, premiér se soustředil na jasné priority a dařilo se realizovat setkání s významnými partnery ČR. Premiér sice ze svého cestovního kalendáře (s výjimkou Iráku a USA) zcela vypustil mimoevropské destinace, což odpovídá značně omezenému času, který si při permanentní koaliční politické krizi předseda vlády vyhradil pro zahraniční politiku, nicméně onen omezený prostor premiér Nečas v roce 2011 využíval efektivně a kvalitně.

Co se týká vyjadřování premiéra k zahraniční a evropské politice ve veřejném a politickém prostoru, působil v roce 2011 většinou moderátně a obezřetně, v uniijních záležitostech se jednoznačně stavěl za eurorealistický proud své strany.

Diplomacie a zahraničněpolitické působení ministra zahraničních věcí

Působení ministra zahraničních věcí na zahraniční politiku funguje ve třech rovinách – koncepční a manažerské řízení MZV, diplomatické aktivity a zasahování do domácí zahraničněpolitické diskuse. V rovině manažerské se K. Schwarzenberg musel v roce 2011 věnovat dvěma základním tématům: sporu s premiérem Nečasem o koordinaci a řízení evropských záležitostí a snižování rozpočtu MZV. Obě témata přitom ve svém důsledku zasáhla i obecnější zahraničněpolitickou diskusi v ČR. O sporu stran koordinace evropských záležitostí již zde byla řeč a je dále pojednáván v „evropské“ kapitole této publikace. Zde můžeme tuto diskusi doplnit tím, že v reakci na zřízení státního tajemníka pro evropské záležitosti v rámci Úřadu vlády ČR (Vojtěch Belling) ustanovil ministr svého prvního náměstka Jiřího Schneidera státním tajemníkem pro evropské záležitosti při MZV. Spor mezi oběma aktéry se vedl mj. o otázku, kdo bude ČR zastupovat na jednáních Rady pro všeobecné záležitosti (GAC). Spor hrozil paralyzovat české působení na sérii klíčových evropských setkání na podzim 2011 a byl vyřešen smířcím řízením před koncem října podpisem dohody o spolupráci mezi Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Úřadem vlády ČR v procedurálních oblastech kolem evropské politiky, která mj. stanovuje ministra zahraničních věcí jako zástupce ČR při jednáních GAC. Přesto však celý spor ponechal MZV v unijních záležitostech oslabeno, což komentoval i K. Schwarzenberg slovy: „...nevyměřili jsme to dobře...“.²³

Co se týká úsporných opatření, generální sekretář MZV již v průběhu roku 2010 připravoval dílčí reorganizaci ministerstva, jež sice nebyla natolik ambiciózní, jako plánovaná reforma z roku 2007 (viz předchozí vydání této publikace), ale byla soustředěna na ušetření prostředků v souvislosti s vládními úsporami. Od počátku února zeštíhlil aparát MZV o 333 pracovních míst (celkově na 1751).²⁴ Ze zrušených pracovních míst jich 42 zaniklo v důsledku uzavření některých zastupitelských úřadů (velvyslanectví v Bogotě, Caracasu, Harare, Kinshase, Nairobi, Sanaá, San José a generálních konzulátů v Mumbaji a Sydney). Právě tento krok vyvolal bouřlivou politickou odezvu již v roce 2010, diskuse ohledně šetření prostředků uzavíráním ZÚ ovšem pokračovala i v roce 2011. V květnu 2011 ministr naznačil, že možná přijde čas rušení zastupitelských úřadů i ve státech EU, aniž by to dále rozvedl či konkretizoval.²⁵ Ekonomičtí aktéři se rovněž ohrazovali proti oslabování obchodně-ekonomických úseků na jednotlivých ambasádách, k němuž došlo poté, co MZV vypovědělo dohodu s MPO, na jejímž základě zajišťovali na ambasádách ekonomickou agendu obchodní radové. Podle smlouvy z roku 2000 platilo MPO ministerstvu zahraničních věcí až 100 mil. Kč ročně. Na zastupitelských úřadech působil obchodní rada navržený MPO. Z rozhodnutí MZV byli obchodní radové nahrazováni diplomaty pověřenými ekonomickou agendou. Oproti předchozí praxi jsou tyto diplomaté nově vybíráni MZV a mají zpravidla i jiné diplomatické úkoly než se starat výhradně o exportní politiku. Nově navíc budou podléhat vedoucímu daného zastupitelského úřadu.²⁶ V roce 2011 rovněž MZV započalo s pilotními analýzami efektivity zapojení ČR do mezinárodních organizací, které je zcela nepřehledné a nákladné. Zejména pak není nikterak patrné, kde a jak z mnohočetného členství v mezinárodních organizacích ČR těží.

Diplomaticky si ministr zahraničních věcí počínal v roce 2011 tradičně velice aktivně, podnikl téměř pět desítek zahraničních cest a přijal téměř čtyřicet zahra-

ničních delegací. Co se týká geografického zaměření, ministr Schwarzenberg reflektoval ve svém cestovním plánu středoevropské (včetně Německa a visegrádské skupiny), východoevropské a balkánské teritoriální priority na straně jedné a řešení unijních záležitostí na straně druhé. V roce 2011 podnikl několik cest mimoevropských (Tunisko, Maroko, USA, Japonsko, s prezidentem V. Klausem navštívil Chile a Argentinu).

V politické diskusi si ministr Schwarzenberg podržel dva typické rysy z předchozích let – euro-optimistický postoj a aktivní podporu lidských práv (v roce 2011 mj. kritizoval Rusko za parlamentní volby, vyjádřil podporu barmské disidentce Su Ťij, kriticky se stavěl k vývoji na Ukrajině, soukromě se setkal s dalajlamou atp.). Při obhajobě jeho pojetí EU docházelo ke třenicím mezi ním a předsedou vlády, které (alespoň v roce 2011) však nebyly zásadně závažné. Zásadní spory však opakovaně propukaly mezi internacionalisticky a evropsky orientovaným ministrem Schwarzenbergem a národovecky smýšlejícím prezidentem Klausem. Nejvíce se situace vyhroutila poté, co V. Klaus tvrdě zkritizoval vládní koncepci české zahraniční politiky na srpnové výroční poradě velvyslanců ČR. Tento spor však byl pouze veřejnou demonstrací hlubších názorových rozdílů mezi oběma aktéry. Zatímco ministr zahraničních věcí neváhal kritizovat parlamentní volby v Rusku a následný průběh v prosinci 2011, V. Klaus na jejich adresu při tiskové konferenci s ruským prezidentem Dmitrijem Medveděvem prohlásil, že *„jsou to jejich volby, nikoliv naše volby. To je pro mě východisko veškerého uvažování.“*²⁷ Zatímco se ministr Schwarzenberg a TOP 09 stavěly vcelku vstřícně k půjčce pro MMF na záchranu eura, prezident obhajoval názor, že eurozóna si musí pomoci sama. Takto bychom mohli pokračovat v řadě dalších rozporů vyplývajících z rozdílného pojetí českých zájmů, které ministr K. Schwarzenberg spojuje s osudem EU, zatímco V. Klaus s posilováním role národních států a pevnějšími vazbami na Rusko.

TVORBA ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY V ROCE 2011: PARLAMENT

Zapojení Parlamentu ČR do tvorby české zahraniční politiky je tak jako ve všech předchozích letech analyzováno ve třech úrovních:

- 1) role parlamentu v zahraniční politice vyplývající z postavení parlamentu, jeho komor a relevantních výborů v ústavním a politickém systému ČR;
- 2) parlament jako platforma pro diskusi a vyjednávání o zahraniční politice;
- 3) vliv parlamentu na úrovni výborů pro zahraniční politiku;
- 4) takzvaná parlamentní diplomacie.

Role parlamentu v zahraniční politice vyplývající z postavení parlamentu, jeho komor a relevantních výborů v ústavním a politickém systému ČR

Poslanecká sněmovna

Protože česká zahraniční politika není běžně určována legislativními akty, legislativní role Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR se tradičně nejvíce projevuje ve vyjadřo-

vání souhlasu s mezinárodními smlouvami, které sněmovně předloží vláda. V roce 2010 jsme si zde povšimli toho, jak byla schvalovací funkce sněmovny negativně ovlivněna jejím politickým ochromením v závěru roku 2009, kdy bylo schvalování smluv odsouváno na později, přičemž ovšem toto ochromení pokračovalo i v předvolebním období v první polovině roku 2010. Následkem toho byla nová sněmovna, vzešlá z voleb v červnu 2010, zcela zahlcena čekajícími mezinárodními smlouvami. Řada z nich byla projednávána ve zkráceném režimu a sněmovna sice svým závazkům dostála, ovšem za cenu naprosto minimální pozornosti věnované projednávaným smlouvám. I v roce 2011 se musela Poslanecká sněmovna poněkud vyrovnávat s těmito důsledky, když poslanci museli čelit množství smluv projednaných v prvním čtení v závěru roku 2010. Celkem tak bylo v roce 2011 v průběhu prvních měsíců roku v krátké době odsouhlaseno 24 smluv čekajících z roku 2010. Dalších 52 smluv bylo sněmovně vládou předloženo v průběhu roku 2011, z nich 38 jich sněmovna stačila projednat a schválit, devět bylo projednáno jen v prvním čtení a zahájení projednávání pěti smluv bylo přesunuto do roku 2012. Celkem tedy sněmovna v roce 2011 projednala v obou čteních 72 mezinárodních smluv. Pro srovnání – v roce 2009 to bylo 48 smluv, v roce 2008 necelých 30 smluv. Z tohoto přehledu vyplývá, že sněmovna efektivně zvládá nápor předložených smluv (což nemusí být pravidlem, jak jsme viděli v roce 2009 a první polovině roku 2010), nadále však zůstává pravdou, že při této rychlosti není možné očekávat patřičnou pozornost smlouvám, z nichž mnoho má značný význam pro hospodářské či bezpečnostní vazby ČR. Jediná smlouva, jejíž projednávání bylo přerušeno a sněmovna tím vyjádřila svůj nesouhlas s jejím schválením, je Dohoda o letecké dopravě mezi ES a Kanadou. Sněmovna respektovala usnesení zahraničního výboru, jež doporučilo přerušit projednávání smlouvy, a to do doby, než Kanada naznačí pokrok ve věci víz pro občany ČR. Sněmovna tímto rozhodnutím ukázala své možnosti jako relativně silného aktéra v oblasti zahraniční politiky (Senát dohodu schválil již v září 2010). Všechny ostatní smlouvy, které byly sněmovnou v roce 2011 projednávány, byly schváleny. S výjimkou níže uvedených čtyř smluvních dokumentů prošly všechny smlouvy sněmovnou naprosto bez diskuse. Přesto oproti roku 2010 částečně narostl počet smluv, jež vyvolaly větší diskusi či větší množství odmítavých hlasů. Alespoň nějaká diskuse proběhla k *Dohodě o zásadách a imunitách Mezinárodního trestního soudu* a *Rámcové úmluvě Světové zdravotnické organizace o kontrole tabáku*. Politické a silové hlasování se dotklo souhlasu s ratifikací *Smlouvy mezi Českou republikou a Republikou Kosovo o zpětném přebírání osob* a *Návrhu směrnice Rady o společném systému daně z finančních transakcí*. Projednávání obou dokumentů provázela vyhrocená politická diskuse a hlasování proběhlo přísně podle politického klíče – opozice versus koalice, což je typ hlasování, který v roce 2010 neproběhl. V případě smlouvy s Kosovem se při obou čteních ve sněmovně (září a prosinec 2011) v podstatě opakovala emotivní diskuse z roku 2008, kdy vláda M. Topolánka rozhodovala o uznání provincie Kosovo jako samostatného státu. Diskuse o evropské dani z finančních transakcí, kdy sněmovna hlasy koalice prosadila návrh vzít směrnici Rady pouze na vědomí, dobře ilustrovala skutečnost, jak blízko je od domácí politické diskuse (míra a způsob zdanění) k diskusi mezinárodněpolitické (směrnice Rady EU). Je přitom na místě očekávat, že podobných dis-

kusí s podobným přesahem bude v budoucnosti narůstat a role sněmovny tak bude posílena. Obě debaty také – po relativně klidném průběhu druhé poloviny roku 2009 a roku 2010 – znovu potvrdily, že polarizační potenciál v zahraniční politice naprosto nemizí, pouze se v uvedeném období nedostaly polarizační otázky na pořad jednání.

Naopak, rok 2011 ukázal aktivnější počínání opozice ve sněmovně ve snaze ovlivnit zahraniční politiku legislativně. Všechny tři aktivity tohoto typu sice skončily neúspěchem, nicméně naznačily zvýšenou ochotu poslanců zasahovat aktivně do zahraniční politiky. V prvním případě šlo o iniciativu sociálních demokratů, kteří se pokusili prosadit zákon, jenž by umožňoval obchodovat s vojenským materiálem i právnickým osobám se sídlem mimo ČR (pouze však v zemích EU a NATO). Ve dvou případech šlo o iniciativu komunistických poslanců. Jeden návrh měl za cíl prosazení zákona, který by změnil způsob uznávání nově vzniklých států ze strany ČR tak, aby v tomto procesu měl mít možnost vyslovit souhlas i parlament, druhý návrh měl zrušit zákon z roku 2000 o zákazu dodávek pro jadernou elektrárnu v iránském Búšehru (což je ovšem téma, které se vyskytuje pravidelně).

V roce 2011 nedošlo k žádné větší diskusi o českých zahraničních vojenských misích, což je dáno mj. tím, že plán ministerstva obrany byl schválen na léta 2011–2013. Přesto vystoupil v roce 2011 do popředí jeden pozoruhodný rys, ke kterému nedocházelo nikdy v předchozích letech, a to důsledné a systematické odmítání veškerých bodů, jež se tak či onak týkaly vnějšího působení Armády ČR či působení spojeneckých sil v ČR komunistickou opozicí. Ať už šlo o různá rozhodnutí o přeletech a průjezdech ozbrojených sil jiných států přes území ČR, či o periodické informace o nasazení sil a prostředků MO v zahraničních operacích, poslanci KSČM hlasovali proti. Je z toho patrné, že komunistická strana ve svém odmítání členství ČR v NATO systematizuje svou opozici, a jde o rys, s nímž bude nutné počítat pro případ, že by KSČM posílila své postavení v politickém systému ČR.

Senát

V roce 2010 se projevila změna ve složení Senátu, kdy jej po volbách ovládla sociálnědemokratická většina. To se částečně projevilo ve větším zájmu o evropská témata (což ovšem vyplývá i z přijetí *Lisabonské smlouvy*, která formálně dává větší roli národním parlamentům v evropských záležitostech). Rok 2011 tomuto trendu odpovídal, rovněž nadále platí postřeh, že v plénu Senátu je věnována větší pozornost evropské legislativě, neboť senátní evropský výbor nemá na rozdíl od sněmovny pravomoc přímo schvalovat evropskou legislativu. Naopak, schválit ji musí plénum. Nelze však říci, že by opoziční kontrola Senátu působila vládě výraznější problémy, schvalování mezinárodních smluv či evropské legislativy probíhalo většinou hladce a bez větších diskusí. Největší pozornost na jednání Senátu vyvolala diskuse o udělení souhlasu s ratifikací evropského stabilizačního mechanismu. Na červencové schůzi Senát dokonce vrátil Rozhodnutí Rady EU zpět k projednání výborům a k rozhodnutí se vrátil až v roce 2012. Ve srovnání se sněmovnou méně bouřlivou, ale přece jen určitou diskusi též vyvolala smlouva s Kosovem o zpětném přebírání osob s neoprávněným pobytem. Opoziční kontrola Senátu se tedy projevila jen v jednom pří-

padě, zato však v patrně nejsilnějším politickém impulzu Senátu v oblasti zahraniční/evropské politiky za rok 2011. Šlo o neschválení vládního návrhu Národního programu reform, který je navázán na *Strategii Evropa 2020*. Národní program reform v Senátu představil předseda vlády P. Nečas a po dlouhé a politické diskusi byl hlas opozičních poslanců program odmítnut a bylo přijato doprovodné senátní usnesení, které bylo následně komunikováno Evropské komisi. Šlo o další případ „siloového hlasování“, což je trend, který sledujeme zhruba od roku 2009. Jde tudíž o další trhlínu ve snaze Senátu pasovat se do role nadpolitického orgánu s odstupem od exekutivní politiky, a to tím spíše, že na protest proti opozičnímu jednání opustili koalici senátoři před hlasováním jednací sál.²⁸ Naopak zajímavým a konstruktivním impulzem bylo jednomyslně přijaté usnesení Senátu z března 2011, v němž se vyjadřuje k budoucnosti kontroly evropské zahraniční a bezpečnostní politiky poté, co formálně zaniklo parlamentní shromáždění Západoevropské unie. Český Senát se ve svém usnesení postavil proti návrhu belgického předsednictví EU, dle něhož by se značný podíl kontroly zahraniční a bezpečnostní politiky přesunul pod Evropský parlament, a představil alternativní návrh, který by zachoval silnější postavení národních parlamentů.

Parlament jako platforma pro diskusi a vyjednávání o zahraniční politice

V roce 2011 se s výjimkou interpelací dostala zahraniční politika jako jednací bod (bez projednávání konkrétních legislativních aktů) ještě méně prostoru než v roce 2010 či v letech minulých. Jde dle mého soudu o velice negativní trend, kdy se na půdě pléna sněmovny nediskutují zásadní otázky zahraniční a evropské politiky. Jednou z mála výjimek byla informace ministrů zahraničních věcí a obrany o situaci v Libyi (a na Středním východě obecně) ke konci března 2011. Zatímco mezi opozicí a koalicí byla v diskusi patrná principiální shoda, byť v dílčích otázkách se přístupy lišily, komunisté zcela jednoznačně odmítli zásah NATO v Libyi²⁹ a následně vyzvali „všechny aktéry zapojené ve vojenské operaci v Libyi, aby ji urychleně ukončili“.³⁰ Dále Miroslav Grebeníček v březnu interpeloval ministra zahraničních věcí kvůli podezření, že česká vláda, ministr Schwarzenberg osobně a vláda jako celek politicky kryje a toleruje pachatele, kteří vykonávají „válečné zločiny, mimosoudní popravy, vraždy a teror vůči civilistům v případě, kdy tyto akty páchají vojáci členských států NATO“.³¹ Celkově však ve srovnání s předchozími lety došlo k citelnému a překvapivému poklesu zájmu poslanců o interpelace členů vlády ve věcech zahraniční či evropské politiky. Z vylosovaných či přednesených ústních interpelací se jich za celý rok 2011 týkalo zahraniční či evropské politiky okolo desítky (v roce 2009 proběhlo ústních interpelací k zahraniční politice 25) a z písemných interpelací pouze čtyři (!). Celkem tedy za rok 2011 bylo podáno zhruba 15 ústních či písemných interpelací (v roce 2009 jich bylo 50). Z dalších poslaneckých iniciativ snad lze zmínit jen otevřený dopis, který v září předala vládě skupina poslanců různých stran (včetně ČSSD), kde žádali, aby se ČR na půdě OSN postavila žádosti Palestiny o své uznání (zajímavější je tento krok o to více, že místopředseda L. Zaorálek ve stejné době vyzval vládu k větší vstřícnosti k přijetí Palestiny do OSN).³²

Celkově lze shrnout, že na neformální úrovni Poslanecká sněmovna v roce 2011 vstupovala do tvorby zahraniční politiky v daleko menší míře než v roce předchozím. Také tento rys odpovídá obecnému postřehu za rok 2011, že česká politika byla výhradně zaujata sama sebou, než aby byla ve větší míře ochotna pohlédnout za hranice.

Vliv parlamentu na úrovni výborů pro zahraniční politiku

Zahraniční výbor sněmovny (ZAV)

Až do roku 2010 platilo, že při nedostatku střízlivé zahraničněpolitické diskuse ve sněmovním plénu zastupuje částečně tuto roli zahraniční výbor této komory. V roce 2010 se však i tento orgán dostal do role formálního potvrzovatele mezinárodních smluv bez ambice učinit prostor pro širší diskuse. V roce 2010 také došlo ke zhoršení komunikace výboru s MZV a diskontinuita se projevila i v osobě předsedy výboru, jímž byl zvolen poslanec ODS David Vodrážka, politik zcela bez zahraničněpolitických zkušeností. V každém případě se ještě v roce 2010 celkově zlepšila situace z roku 2009, kdy byl výbor často neusnášenischopný z důvodu neúčasti jeho členů.

V roce 2011 se situace obrátila k lepšímu. V lednu výbor svým usnesením odsoudil zásah bezpečnostních složek proti demonstrantům, kteří protestovali proti nedemokratickým volbám v Bělorusku, a žádal propuštění všech nezákonně držených účastníků demonstrací.³³ Jakkoli je tomu obtížné věřit, bylo to od vzniku výboru v polovině roku 2010 teprve druhé (!) usnesení zahraničního výboru, jež by se vyjadřovalo k nějaké aktuální zahraničněpolitické otázce a nikoli pouze vyjadřovalo souhlas či nesouhlas s ratifikací toho kterého vládního návrhu. Z tohoto hlediska lze konstatovat, že si celkově v roce 2011 zahraniční výbor sněmovny počínal aktivněji než v roce předchozím. Na počátku března proběhla na půdě výboru rozsáhlá diskuse s náměstkem ministra zahraničních věcí J. Schneiderem o zahraničněpolitických prioritách pro rok 2011 (tato diskuse se v roce 2010 neodehrála). Na březnovém zasedání vyzval svým usnesením MZV, aby více kooperovalo s Ministerstvem obchodu a průmyslu ČR při koordinaci české hospodářské diplomacie,³⁴ na téže schůzi pak odsoudil násilí páchané ze strany Muammara Kaddáfího a vyzval MZV, aby situaci důsledně sledovalo.³⁵ Na květnové schůzi došlo k další rozsáhlé diskusi k zahraniční politice, a to v souvislosti s uzavíráním závěrečného účtu (kapitola MZV). Celkově došlo v porovnání s rokem 2010 k rozšíření a zlepšení komunikace s exekutivní složkou tvorby zahraniční politiky. Na půdě výboru se v květnu diskutovalo o připravované koncepci české zahraniční politiky, za účasti ministra zahraničních věcí (který od zvolení nového výboru v roce 2010 byl na jeho půdě vůbec poprvé), podrobně byla za účasti náměstka ministra obrany Jiřího Šedivého probírána chystaná bezpečnostní strategie, za účasti několika představitelů MZV se (rovněž v květnu) diskutovalo o otázce koordinace evropských záležitostí a české unijní politiky jako takové. Na zářijové schůzi opět vystoupil ministr zahraničních věcí s aktuální informací k situaci v Libyi a k pozici ČR vůči předpokládané rezoluci OSN k palestinské státnosti. V říjnu bylo na jednání výboru zařazeno setkání s náměstkem ministra zahraničních věcí Tomášem Dubem k rozvo-

jové spolupráci. Oproti roku 2010 proběhla také v listopadu o poznání hlubší diskuse k rozpočtu MZV pro rok 2011.

Během roku 2011 se průběžně dařilo, aby vládní návrhy mezinárodních smluv na jednání představovali přímo zástupci resortů, a to často na úrovni náměstků (ministra dopravy, průmyslu a obchodu, financí, zahraničních věcí a Národního bezpečnostního úřadu), což napomáhalo většímu zájmu a odbornějšímu uchopení diskuse k té které smlouvě. Opět jde o nový a pozitivní jev na jednání výboru. Sedmi z celkového počtu 11 schůzí se účastnil první náměstek ministra zahraničních věcí J. Schneider. Inovativním rysem také bylo, že i při vysokém množství projednávaných mezinárodních smluv se poslancům dařilo nalézt čas na rozšiřování komunikace i s aktéry, kteří se v minulých letech jednání výboru vůbec nezúčastňovali, jako např. s Úřadem pro zahraniční styky a informace, s vedením společnosti ČEZ, přičemž diskuse byly vždy rozsáhlé. Jednání na výboru byla vždy věcná, bez politizace známé z předchozích let, hlasování konsenzuální a i účast poslanců byla ve srovnání s předchozími roky nadprůměrná.³⁶ Nevýrazné výkony výboru ve druhé polovině roku 2010 tedy opravdu mohly být dány nadprůměrným množstvím mezinárodních smluv, které bylo nutné schválit, a hledáním nového modu působení sněmovního orgánu, který po volbách prošel radikální personální proměnou. Personální diskontinuita se však neukazuje pouze jako negativní, neboť noví členové výboru (např. poslankyně Lenka Andrášová) jakoby vlili do jeho fungování novou krev.

Senátní výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost (VZOB)

Funkce a role senátního VZOB se podobá sněmovnímu ZAV. Z veřejně dostupných záznamů je patrné, že se ve srovnání se ZAV senátní výbor více zabývá i evropskou problematikou, jinak i pro tento orgán platí úsilí o efektivní a bezproblémové schvalování mezinárodních smluv a dohod. Také na jednání VZOB byli pravidelně přítomni zástupci exekutivy (byť ministr zahraničních věcí se žádné schůze VZOB v roce 2011 nezúčastnil), vzhledem k zaměření výboru byla patrná silnější komunikace se zástupci ministerstva obrany (včetně účasti ministra obrany na červnové schůzi), Armády ČR a ministerstva vnitra (např. na úrovni náměstka ministra či náčelníka generálního štábu, ředitele NBÚ). Většina projednávaných bodů za celý rok prošla bez kontroverzí, pochopitelný zájem vyvolalo představení připravované koncepce české zahraniční politiky v dubnu, či *Bílé knihy obrany* v červnu 2011. Oproti ZAV se na pořad VZOB pravidelně dostává jako bod jednání informace MZV o české pozici pro nadcházející jednání evropské Rady pro zahraniční záležitosti (FAC) a Rady pro všeobecné záležitosti (GAC). Na půdě výboru došlo k projednávání pouze tří kontroverznějších bodů. Nejvýraznějším z nich byl již několikrát zmíněný evropský stabilizační mechanismus, k němuž výbor na své červencové schůzi nezaújal stanovisko, a byl také jediným případem politického – silového – hlasování. Dále se senátoři ve výboru částečně střetli ohledně celoevropské úpravy nakládání s utajovanými skutečnostmi a rámcové úmluvy Světové zdravotnické organizace o kontrole tabáku. V roce 2011 čelil VZOB v prvních měsících situaci, kdy po úmrtí předsedy VZOB Jiřího Diestbiera v lednu 2011 trvalo do poloviny března, než byl novým předsedou zvolen Jozef Regec.

Parlamentní diplomacie

V letošním vydání publikace se poprvé podrobněji zaměříme na tzv. parlamentní diplomacii i na úrovni pléna sněmovny, dříve jsme se věnovali spíše pouze zahraničním stykům sněmovního zahraničního výboru (bohužel pro tento rok nemáme podobná data pro Senát). Chceme tím do budoucna umožnit sledování trendů v parlamentní diplomacii i na plenárních úrovních parlamentu. V roce 2011 bylo předsedkyní sněmovny Miroslavou Němcovou či jejím místopředsedou L. Zaorálkem přijato celkem 36 zahraničních delegací. Většinou jde o přijetí delegací, které přicestovaly na oficiální či pracovní návštěvu na pozvání české exekutivy (MZV, prezident, premiér). Nejčastěji (v deseti případech přijetí ministrů zahraničních věcí) se přijetí konalo na základě žádosti ze strany MZV, sedm delegací bylo přijato po oficiálním pozvání ze strany předsedkyně sněmovny, pět delegací (na úrovni prezidenta) bylo přijato po žádosti ze strany Kanceláře prezidenta republiky. V šesti případech sněmovna kladně reagovala na žádost ze strany velvyslanectví toho kterého státu v ČR (místopředseda sněmovny L. Zaorálek se takto setkal s delegacemi Ruska, Vietnamu a KILDR). Úřad vlády se se sněmovnou dohodl na setkání se třemi delegacemi na úrovni předsedy vlády a pětkrát se reprezentanti sněmovny setkali s představiteli Senátu druhé země (po žádosti Senátu ČR). Co se týká teritoriálního zaměření, osm delegací bylo mimoevropských, většinou z Asie či Blízkého východu. Problematické však je, že za předsednictvím sněmovny v roce 2011 zavítaly pouze dvě návštěvy z tzv. „starých členských zemí“ EU (Lucembursko, Itálie), v ostatních případech šlo o delegace z východní či jihovýchodní Evropy. Předsedkyně sněmovny navštívila bruselské jednání předsedů národních parlamentů, kromě toho cestovala do Lotyšska, Vatikánu, Slovenska, Polska, Rakouska a Velké Británie. Z toho je dobře patrné, že regionální zaměření v podstatě odpovídá geografickému zaměření české diplomacie. Kromě toho se uskutečnilo téměř osm desítek parlamentních cest na jednání parlamentních shromáždění mezinárodních organizací (v tom zcela jednoznačně dominovala Rada Evropy, následována OBSE a NATO) a na setkání Meziparlamentní unie. Na tyto cesty jsou vynakládány každoročně značné prostředky, ovšem působení českých poslanců v těchto orgánech není v obecném povědomí a rozhodně je namístě otázka, jak mapovat efektivitu tohoto nákladného nástroje české parlamentní diplomacie.

V rovině zahraničního výboru nebyl v přijatých delegacích patrný žádný výrazný geografický rys, kromě toho, že ZAV nepřijal žádnou „západoevropskou“ delegaci, což je problém i z toho důvodu, že tuto roli nezastoupil ani Výbor pro evropské záležitosti. ZAV v roce 2011 přijal celkem devět delegací (Indonésie, Saúdská Arábie, Slovensko, Irák, Rada Evropy, Moldavsko, USA, Brazílie a Rumunsko). Kromě toho se zástupci ZAV účastnili i některých setkání na úrovni předsednictví sněmovny. Co se týká cest členů ZAV, znatelně se jejich počtu a zaměření dotkla úsporná opatření. Celkem bylo na zahraniční cesty zahraničnímu výboru přiděleno 1,5 mil. Kč, což je nejvíce ze všech sněmovních výborů (celkově vyhradila sněmovna na zahraniční cesty 12 mil. Kč). V únoru se předseda výboru D. Vodrážka snažil neúspěšně prosadit na organizačním výboru navýšení rozpočtu na 2,5 mil. Kč.³⁷ Dle dostupných informací podnikl ZAV v roce 2011 devět zahraničních cest – do Maďarska a Polska (na pravidelná zasedání předsedů parlamentních zahraničních výborů v předsednické zemi /COFACC/),

do Velké Británie, Brazílie, Vietnamu, Bruselu (NATO a EP) a Slovenska. V roce 2011 tedy pokračovala tendence cestovat více v rámci Evropy, patrně právě kvůli úsporným opatřením. Dle našich informací podnikl zahraničně-bezpečnostní výbor Senátu (VZOB) v roce 2011 14 cest, z toho tři mimoevropské (Peru, Izrael, Tchaj-wan).

TVORBA ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2011: PREZIDENT

Prezident České republiky vstupuje do tvorby české zahraniční politiky ve třech rovinách:

- 1) role prezidenta vyplývající z jeho postavení v ústavním pořádku ČR;
- 2) prezidentská diplomacie;
- 3) prezident jako účastník politických debat o české zahraniční/evropské politice.

Prezident jako ústavní aktér české zahraniční politiky;

Zatímco v roce 2008 a 2009 se silně projevila ústavní role prezidenta, kdy odmítal podepsat *Lisabonskou smlouvu* či byl s vládou ve sporu stran uznání Kosova, v roce 2010 se více profiloval spíše ve vnitropolitických diskusích o zahraniční politice. V roce 2011 zasahoval prezident z hlediska svých ústavních pravomocí do zahraniční politiky veřejně jen v jediném, ovšem závažném případě, kdy odmítl zastoupení ČR v Kosovu na úrovni velvyslance. Prezident otevřeně prohlásil, že „*pokud já budu prezidentem, tak žádného velvyslance [v Kosovu, pozn. autora] mít nebudeme*“.³⁸ Prezident tak v plné míře využil svých ústavních pravomocí pro prosazení svého dlouhodobého postoje k této problematice. Především však také potvrdil argument, který zde již několikrát zazněl, že navzdory široce přijímanému názoru má prezident značné ústavní pravomoci pro pozitivní či negativní ovlivnění vládní zahraniční politiky. Zároveň se tím také obnažil další potenciální problém, který se skrývá v Ústavě ČR, která nespecifikuje přímo, zda diplomatické styky s druhou zemí navazuje formálně vláda či prezident. Pak může dojít k podobné situaci, tedy že diplomatické styky naváže vláda, ovšem prezident odmítne jmenovat svého zástupce v dané zemi – velvyslance – a výsledkem je rozporuplný postoj ČR. Lze se domnívat, že prezident Klaus aktivně v zákulisí ovlivňoval i výběry dalších kandidátů na posty českých velvyslanců, ovšem tyto informace nejsou veřejně k dispozici. Jinak v roce 2011 prezident vykonával své ústavní povinnosti bez dalších konfliktních momentů.

Prezidentská diplomacie

V roce 2011 uskutečnil prezident Václav Klaus 25 zahraničních návštěv, jejichž charakter a teritoriální zaměření nevybočilo z trendu předchozích let, kdy platí, že Kanceláři prezidenta republiky se nedaří získat pozvání na oficiální, ale ani pracovní návštěvu některé ze zemí významných západoevropských či transatlantických spojenců. Oficiálních cest na státní návštěvu vykonal V. Klaus v roce 2011 sedm. Vedly do Senegal, Ázerbájdžánu, Chile (s proslulým incidentem s „ukradeným“ perem při podpisu smlouvy), Argentiny, Černé Hory a Slovenska. Dále prezident navštívil třikrát Rakousko (Vídeň, Linz a Alpbach – ve všech případech cestoval s cílem proslovit před-

nášku, nikoli na bilaterální jednání, byť ve Vídni se s rakouským prezidentem setkal), přednášel rovněž ve Spojených státech (Chicago) a ve Velké Británii (ani v jednom případě nedošlo na setkání se státními reprezentanty), v Berlíně (na pozvání Hillsdale College) a na základě pozvání dvou australských think tanků podnikl v červenci konferenční cestu do Austrálie (v rámci této cesty nebyl kvůli bezpečnostním opatřením vpuštěn do australského parlamentu). V Evropě pak podnikl prezident několik cest na pozvání regionálních vlád – v červnu byl na pracovní návštěvě v Hamburku, v listopadu navštívil Severní-Porýní Vestfálsko, v prosinci polskou Vratislav na pozvání dolnoslezského vojvodství. V rámci klasické pracovní bilaterální návštěvy navštívil V. Klaus v roce 2011 Belii, Srbsko, Maďarsko a Itálii a v rámci jednání na multilaterálních fórech pak New York (zářijové Valné shromáždění OSN), Brusel (březnové mimořádné zasedání Evropské rady) a Varšavu (tradiční setkání střeoevropských prezidentů v květnu a summit Východního partnerství v září). Shrňme-li zahraniční diplomatické aktivity českého prezidenta za rok 2011, nutně dospějeme k názoru, že jeho diplomatická izolace ze strany významnějších zemí EU či z USA pokračovala, pokud se ještě neprohloubila. Z celkem 25 zahraničních cest jich deset bylo na pozvání k přednáškám či pozvání regionální samosprávy a čtyři vyplývaly z možnosti prezidenta reprezentovat ČR na multilaterálním fóru. Ve zbývajících případech navštívil V. Klaus ze západoevropských států pouze Belii a Itálii (v rámci oslav 150. výročí italského sjednocení). Tento nepříznivý účet lze jen doplnit ještě výmluvnějším seznamem zemí, jejichž prezidenti se v roce 2011 rozhodli prezidenta Klause navštívit v ČR: Makedonie, Polsko, Chorvatsko, Itálie, Maďarsko, Srbsko a Rusko. Je pravdou, že toto geografické zaměření v mnoha ohledech odpovídá i teritoriálním prioritám ČR, nicméně pro silné postavení je nutné budovat i silné vazby se státy na západ od České republiky, a v tomto směru prezident dlouhodobě naprosto selhává. Z toho důvodu bohužel musíme nadále zůstat u tvrzení, že prezident není vítaným či přijatelným partnerem pro řadu evropských států a pro nejvýznamnějšího transatlantického spojence – USA. Není v analytických možnostech tohoto textu jednoznačně definovat důvody této pokračující diplomatické izolace V. Klause – např. Vít Beneš ve své statistické studii zjišťuje, že podobné rysy v cestách platí i pro další prezidenty menších střeoevropských zemí (Slovensko, Maďarsko).³⁹ Je tedy nutné mít na paměti, že diplomatické možnosti představitele menšího střeoevropského státu jsou omezené. Nicméně ve srovnání s diplomacií předsedy vlády (viz výše) se přece jen jasně ukazuje větší diplomatická atraktivita českého premiéra než českého prezidenta, což lze dát do souvislosti mj. i s negativním obrázkem národovecky smýšlejícího V. Klause v západní Evropě. Dále lze z prezidentských cest dovodit ještě dva další postřehy: prezident stále klade silný důraz na střeoevropský a balkánský prostor a ve své diplomacii výrazně preferuje hospodářské otázky a možnosti otvírání zahraničních trhů pro české podnikatele. V obou těchto směrech prezidentova diplomacie odpovídala vládní zahraniční politice.

Prezident jako účastník politických debat

Mnoho k tomuto tématu bylo řečeno již v předchozím textu. Prezident Václav Klaus vstupoval do veřejné a politické diskuse pravidelně a prosazoval v ní své pojetí za-

hraniční politiky a Evropské unie. V zahraniční politice důsledně trval na suverenitystickém a autonomistickém pojetí národních zájmů (to se např. projevilo v odmítání intervence a českého zapojení v Libyi), v evropské politice prosazoval ekonomické (v protikladu proti politickému) pojetí evropské integrace. V konkrétních zahraničněpolitických úvahách pak český prezident i v roce 2011 obhajoval silnou vazbu na Rusko. Zatímco autonomismus a národovecký akcent na suverenitu je ideová orientace, jež v současném globálním řádu jen obtížně poskytne relevantní vodítko pro zahraničněpolitické rozhodování, v řadě svých vystoupení a projevů k evropské integraci vyslovil prezident Klaus myšlenky, které by měly být brány v potaz při diskusích o evropské budoucnosti. Problémem však je, že V. Klaus dosud nevytvořil koherentní a komplexní alternativní vizi současnému integračnímu vývoji, o níž by bylo možné smysluplně diskutovat, a že pro velkou část evropského politického myšlení se názory českého prezidenta staly jakousi karikaturou a koloritem, jimž není nutné – ani možné – věnovat reálnou pozornost.

ZÁVĚR

Pokud politický kontext v roce přinesl nějaké pozitivní jevy, pak je lze hledat v příznivém působení sněmovního zahraničního výboru na parlamentní dimenzi české zahraniční politiky, což dává jistou naději do budoucna. V oblasti tvorby zahraniční politiky lze vyzdvihnout rostoucí kvalitu státní správy (nejen MZV) a zlepšování komunikace mezi jednotlivými exekutivními složkami, počátek systematictější práce s občany ČR působícími v mezinárodních organizacích, kteří mohou být nezastupitelnou pomocí při implementaci českých priorit, a kvalitní diplomacii na úrovni předsedy vlády a ministrů. Jinak jsme však v roce 2011 byli svědky rostoucí politické polarizace, jež se týkala českého unijního působení a zároveň rostoucího sebezahledění domácí politiky, která nevěnovala dostatečně odpovědnou pozornost politice evropské a zahraniční. Narostl počet střetů mezi aktéry a jediný reálný pokus o iniciaci debaty o roli ČR v evropském a světovém měřítku byl záhy po jeho přijetí neutralizován (koncepce české zahraniční politiky).

Závažné je, že o těchto faktorech hovoříme na stránkách této publikace již od jejího vzniku, a proto se v letošním závěru pokusím o hlubší reflexi těchto negativních jevů. V úvodu loňského vydání této kapitoly byl analyzován fundamentální filozofický a politický rozpor mezi hlavními českými politickými proudy. Celkem proti sobě pod povrchem internacionalistického konsenzu dlouhodobě stojí tři zcela protikladné osy uvažování:

1) *Spor stran zdrojů legitimacy společenství či politiky.* Klíčovou otázkou této konfliktní linie je, zda se zdroje legitimacy politického společenství (a s tím i zdroje sociální, ekonomické a bezpečnostní garance jeho členů) nacházejí na národní úrovni, či se mohou nacházet na jiné (vyšší či nižší) úrovni, tj., zda je jediným garantem bezpečnosti, občanských svobod a sociálního statutu občanů národní stát či jiné úrovně. Toto dilema se bezprostředně dotýká diskusí o povaze a budoucnosti EU, ale i o národní suverenitě, vnitřním uspořádání států či o právech a postavení menšin.

2) *Spor o povahu distribuce statků uvnitř společenství a na globální úrovni*, kdy na jedné straně stojí koncepce liberálně tržního společenství a na straně druhé sociálně tržního společenství. Opět, tato otázka stojí velice blízko rozhodování o povaze a budoucnosti EU.

3) *Filosofický, normativní a politický spor mezi univerzalizmem a partikularismem*, tj., zda jsou euroatlantické hodnoty partikulární či univerzální povahy, a hlavně, zda je legitimní tyto hodnoty také prosazovat nástroji zahraniční a dalších politik ve světovém měřítku.

Tyto tři linie doprovázejí české (zahraničně)politické myšlení od počátku devadesátých let a již z jejich povahy vyplývá, že neexistuje prostor, na němž by bylo možné hledat shodu.⁴⁰

Přes existenci těchto principiálních sporů česká zahraniční politika vykazovala za poslední dvě dekády překvapivou kontinuitu ve svém úsilí být řádnými členy „euroatlantické civilizace“, což, formálně vyjádřeno, znamená být přijatelnými členy Evropské unie a NATO. Po dlouhá léta se tedy ukazoval paradox – zatímco ve vnitřní politice byly lišící se postoje v rovině *politics* preference převáděny do výsledné politické praxe, a docházelo tudíž i k změnám v rovině *policy*, zahraniční politika je v dlouhodobém horizontu vůči názorovému rozdělení více méně imunní a zachovává si svou kontinuitu.⁴¹ V roce 2009 (v souvislosti s ratifikací *Lisabonské smlouvy*) a v roce 2011 (v souvislosti s postojem vlády k řešení krizového vývoje v eurozóně) se ovšem ukázalo, že tento dlouhodobý rys české zahraniční politiky přestává fungovat stoprocentně. Začíná se projevovat skutečnost, že identita, normy a hodnoty, které jsou pro český hegemonní internacionalismus konstitutivní, mohou působit dominantním způsobem pouze, pokud jsou definovány vágně a mělce. Jakýkoli bližší pokus o propracovanější a hlubší definici hodnot a norem, z nichž je český internacionalismus poskládán, by nutně vedl k přiklonění se k některé ze stran výše zmíněných dichotomií (a možná řady dalších).⁴² Relevanci tohoto argumentu nade vše jasně demonstroval i na začátku kapitoly popsany proces přijetí – a odmítnutí – nové koncepce české zahraniční politiky.

Protože formální i identitární sounáležitost k euroatlantické civilizaci je ztělesněna v přijatelnosti členství a působení České republiky v rámci EU a NATO, pak musí být výsledná internacionalistická politika v souladu s hlavním konsenzuálním proudem v rámci těchto dvou organizací. Protože politika obou organizací ztělesňuje často obtížně se rodící kompromis mezi desítkami států, již ze samé podstaty vyplývá, že český internacionalismus vždy bude nutně mělký a neprinciální.⁴² Česká zahraniční politika tak na nejobecnější úrovni zůstává ve formě jakéhosi pragmatického přizpůsobování se očekáváním ze strany EU (přibarvování českých preferencí Evropou) a jen v minimální míře zaujímá ryzí postoj, který neváhá prosazovat na unijní úrovni (zejména Východní partnerství). Z tohoto pragmatického přístupu však vyplývá jedna závažná skutečnost, která se začíná v posledních letech projevovat – pokud přestává být „evropský příběh“ vyprávěn v pojmech hodnot, předchází normativní přitažlivá síla EU nezbytně šedne. Stejně tak se vytrácí dostředivá síla EU, pokud se v ní objevují hlubší rozpory stran její budoucnosti, než tomu bylo v předchozích letech. Alarmující nedostatek hodnotové diskuse v současné Evropě nachází svůj protiklad v ne-

končící sérii obchodů *něco za něco* v zájmu zachránit samu existenci EU. Evropská unie ztrácí svou dostředivou sílu, což má za následek i vytrácení internacionalistického konsenzu v české zahraniční politice. Jak je možné, že Česká republika není schopna přispět k normativní diskusi o budoucnosti integrace? Významné české politické proudy se namísto diskusí o budoucnosti vrací ke specificky „českým zájmům a řešením“ a veřejnost je v rostoucí míře ochotna těmto řešením naslouchat. Proto bylo tak významné, že vládou schválená koncepce jasně prohlásila odhodlání prokázat svou spoluzodpovědnost za pokračování evropského projektu. Bohužel, osud koncepce ukázal, že významná část českých politických elit se sice na rétorické úrovni přizpůsobila „pro-evropským“ heslům, aniž by se obtěžovala porozumět jejich důvodu a původu. Pohřbení vládní koncepce zahraniční politiky je smutným důkazem toho, že české členství v EU zůstalo přesně tím, čím bylo v letech devadesátých – formálním potvrzením náležitosti do klubu bohatých Evropanů, bez snahy uvědomit si spoluzodpovědnost za sázky, jež se v integračním procesu nacházejí. České politické prostředí si v posledních dvaceti letech užívalo pohodlí přejímat v podstatě cokoliv, co přišlo z „Evropy“, aniž by se našel čas a důvod ke kontemplaci nad významem evropského projektu jako takového. Velká část české politické reprezentace se vůči Evropské unii chová jako černý pasažér, který ve svém blahobytném pohodlí nepomýšlí nad směrem, jímž se ubírá vlak, v němž jede, nezaobírá se alternativním plánem pro případ, že vlak potká nepříjemná nehoda, a už vůbec se nesnaží této nehodě předcházet, neboť to není jeho starost. Snad nyní, v samém závěru, vyjde najevo důvod zařazení motta kapitoly od prvního československého prezidenta, který si tento nešvar nadevše jasně uvědomoval již v prostředí první republiky.

Poznámky

- ¹ *Koncepce české zahraniční politiky České zahraniční politiky*. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ² *Budoucnost české zahraniční politiky: Koncept bez vize?*, 2. 8. 2011. On-line: www.amo.cz/publikace/budoucnost-ceske-zahranicni-politiky-koncepce-bez-vize.html.
- ³ Vystoupení prezidenta republiky na setkání s českými velvyslanci, 30. 8. 2011. On-line: www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr-vaclav-klaus/vybrane-projevy-a-rozhovory/245.shtml.
- ⁴ *Koncepce české zahraniční politiky České zahraniční politiky*, op. cit., s. 16.
- ⁵ *Koncepce české zahraniční politiky České zahraniční politiky*, op. cit., s. 9.
- ⁶ *Koncepce zahraniční politiky České republiky* (2011), první návrh předložený do vlády, s. 9.
- ⁷ *Koncepce české zahraniční politiky České zahraniční politiky*, op. cit., s. 3–4.
- ⁸ Dopis prezidenta republiky ministru zahraničních věcí Karlu Schwarzenbergovi z 9. 5. 2011. On-line: www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Klaus-Koncepce-zahranicni-politiky-by-nemela-byt-pouhym-urednickym-alibistickych-textem-207393.
- ⁹ Vystoupení prezidenta republiky na setkání s českými velvyslanci, op. cit.
- ¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹ Tamtéž.
- ¹² *Usnesení vlády České republiky č. 589 ke Koncepci zahraniční politiky České republiky* (20. 7. 2011). On-line: [kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/5255FA315F9C1833C12578D90031ED95/\\$FILE/589%20uv110720.0589.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/5255FA315F9C1833C12578D90031ED95/$FILE/589%20uv110720.0589.pdf).

- ¹³ Příloha k usnesení vlády ze dne 31. srpna 2011, č. 655. On-line: [kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3C49F37A002BD5DBC12579040032E2F3/\\$FILE/655%20p%C5%99%C3%ADloha%20w110831a.0655.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3C49F37A002BD5DBC12579040032E2F3/$FILE/655%20p%C5%99%C3%ADloha%20w110831a.0655.pdf).
- ¹⁴ *Vláda schválila úpravy jednacího řádu* (31. 8. 2011). On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-schvalila-zmeny-v-jednacim-radu-86973/.
- ¹⁵ *Vláda nepodpořila změny v postupu při uznávání nových států*. ČTK, 22. 5. 2011.
- ¹⁶ *Vláda stále nemá koncepci českého působení v EU*. ČTK, 13. 12. 2011.
- ¹⁷ *Usnesení Vlády České republiky k návrhu na sjednání Protokolu o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v České republice* (31. 8. 2011). On-line: [kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3C49F37A002BD5DBC12579040032E2F3/\\$FILE/654%20uv110831.0654.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3C49F37A002BD5DBC12579040032E2F3/$FILE/654%20uv110831.0654.pdf).
- ¹⁸ *Rozhodnutí Evropské rady, kterým se mění článek 136 Smlouvy o fungování Evropské unie, pokud jde o mechanismus stability pro členské státy, jejichž měnou je euro*, MZV ČR (13. 4. 2011). On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/pravo_evropske_unie/aktualni_novely_primarniho_prava_eu/rozhodnuti_evropske_rady_kterym_se_meni.html.
- ¹⁹ *Usnesení Vlády ČR č. 346 k záměru na řešení problematiky nemovitostí pro diplomatické mise České republiky a Spolkové republiky Německo* (11. 5. 2011). On-line: [racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/F2E110476B89BE62C125788C003B0E80/\\$FILE/346%20uv110511.0346.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/F2E110476B89BE62C125788C003B0E80/$FILE/346%20uv110511.0346.pdf); *Zaorálek odmítl záměr prodat Německu Lobkovický palác*. ČTK, 13. 5. 2011; *Vláda souhlasila s plánem prodat Německu Lobkovický palác v Praze*. ČTK, 11. 5. 2011.
- ²⁰ *Usnesení vlády ČR k Informaci o průběhu a výsledcích renegociace Dohody mezi Spojenými státy americkými a Českou a Slovenskou Federativní Republikou o vzájemné podpoře a ochraně investic* (8. 9. 2011). On-line: [kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/80C687D66E5D4EC5C125790400491A0D/\\$FILE/667%20uv110908.0667.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/80C687D66E5D4EC5C125790400491A0D/$FILE/667%20uv110908.0667.pdf).
- ²¹ *Nečas nabízí Merkelové veřejnou diskusi o dostavbě Temelína*. ČTK, 23. 11. 2011; *Nečas a Seehofer: Energetické koncepce máme odlišné, ale bezpečné*. ČTK, 23. 11. 2011.
- ²² *Nečas: Země bránící vstupu Bulharska do Schengenu se chovají nefér*. ČTK, 4. 10. 2011; *Nečas a Borisov mezi čtyřma očima řešili situaci ČEZ v Bulharsku*. ČTK, 4. 10. 2011.
- ²³ *Nečas: Spor o eurotajemníka skončil. Dohodli jsme se*. Aktualne.cz, 21. 10. 2011. On-line: aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=718580.
- ²⁴ *Úsporná opatření MZV ČR, 2. 2. 2011*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2011_02_02_usporna_opatreni_na_mzv.html.
- ²⁵ *Ministerstvo zahraničí zváží, jaké ambasády v Evropě může zrušit*. ČTK, 24. 5. 2011.
- ²⁶ *Na českých ambasádách končí obchodní radové, místo ztratí i úředníci*. Lidovky.cz, 9. 2. 2011. On-line: www.lidovky.cz/na-ceskych-ambasadach-konci-obchodni-radove-misto-ztrati-i-urednici-1fr/_ln_domov.asp?c=A110209_172627_ln_domov_ter.
- ²⁷ *Politologové kritizují Klause za výrok o ruských volbách*. ČTK, 8. 12. 2011.
- ²⁸ *Usnesení Senátu z 8. schůze, konané dne 4. května 2011*. On-line: www.senat.cz/xqw/xervlet/pssnat/htmlhled?action=doc&value=59883; *Senát odmítl Národní program reform, sdělí to Evropské komisi*. ČTK, 4. 5. 2011; *Nesouhlasné stanovisko Senátu k Národnímu programu reform*. ČTK, 4. 5. 2011; *Senát hlasy opozice odmítl Národní program reform, sdělí to EK*. ČTK, 4. 5. 2011.
- ²⁹ *Stenografický záznam ze 14. schůze sněmovny* 25. 3. 2011. On-line: www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/014schuz/s014093.htm.
- ³⁰ *Komunisté vyzvali k ukončení vojenské operace v Libyi*. ČTK, 22. 3. 2011.
- ³¹ *Písemná interpelace M. Grebeníčka na K. Schwarzenberga ve věci podezření, že vláda politicky kryje hrubé porušování lidských práv*. Sněmovní tisk 254/0 (24. 3. 2011). On-line: www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=254&ct1=0.
- ³² *Podle ČSSD by měla být Praha vstřícná k přijetí Palestiny do OSN*. ČTK, 14. 9. 2011; *Poslanci, včetně části ČSSD, podpořili pohled vlády na Palestinu*. ČTK, 22. 9. 2011.
- ³³ *Usnesení Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny PČR č. 68* (19. 1. 2011). On-line: www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=67864.
- ³⁴ *Usnesení Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny PČR č. 73* (2. 3. 2011). On-line: www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=68822.

- ³⁵ Usnesení Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny PČR č. 74 (2. 3. 2011). On-line: www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=68823.
- ³⁶ Viz jednotlivé zápisy z jednání a usnesení, k dispozici on-line: www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=3300.
- ³⁷ *Vodrážka chtěl víc peněz na zahraniční cesty, sněmovna mu nepřidá*. ČTK, 13. 2. 2011.
- ³⁸ *Diplomacie a Klaus se liší v názoru na velvyslance v Kosovu*. ČTK, 21. 1. 2011.
- ³⁹ Beneš, Vít (2012): *Mají střeoevropské státy společné geopolitické priority? Srovnání zahraničních cest prezidentů v letech 2004 až 2010*. Politologický časopis, 1/2012, s. 3–31.
- ⁴⁰ Kořan, Michal (2011): *Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2010*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 17; Kořan, Michal (2012): *Dvě dekády české zahraniční politiky a bezvýhodnost internacionalistické hegemonie*. Politologický časopis 3/12, s. 211–212.
- ⁴¹ Tamtéž, s. 200.
- ⁴² Tamtéž, s. 213.
- ⁴³ Tamtéž, s. 211.

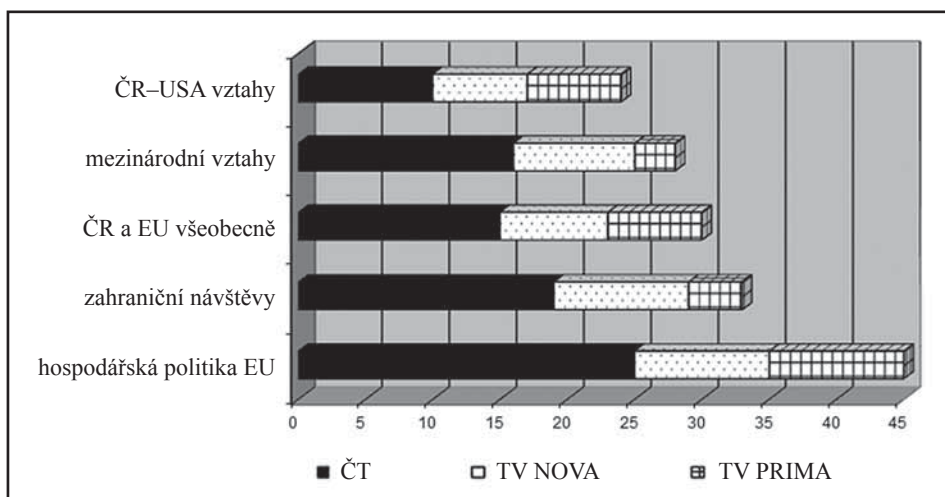
Kapitola 2

Mediální kontext české zahraniční politiky

Vlastimil Nečas, Lenka Vochocová

Kapitola zaměřená na mediální reprezentaci zahraniční politiky ČR je stejně jako v minulých letech členěna do dvou částí. V úvodu představujeme čistě popisnou obsahovou analýzu zahraničního zpravodajství tří českých celoplošných televizních stanic zaměřenou na základní kontury mediální agendy, tedy na hlavní témata, přítomné aktéry a nejčastěji zmiňované země. Druhá část analýzy je založena na hloubkové textuální analýze vybraných zahraničněpolitických událostí uplynulého roku.¹ Výsledky deskriptivní analýzy opakovaně potvrzují mechanismy mediální logiky v zahraničněpolitickém zpravodajství, a to především značnou redukci prezentovaných témat a aktérů, kteří dostanou možnost se k tématům vyjádřit. Vzhledem k opakujícím se výsledkům a omezeným interpretačním možnostem kvantitativních dat jsme se rozhodli věnovat více prostoru kvalitativní případové studii tří významných zahraničněpolitických událostí v českém tisku v roce 2011.

Základní kontury zahraničního zpravodajství českých televizí v roce 2011 se oproti roku 2010 nijak výrazně nezměnily. Zahraniční agendě českých televizí dominovalo téma hospodářské politiky EU, tedy především řešení unijní ekonomické situace (viz dále v případové studii), druhým nejčastějším tématem loňského roku pak bylo několik významných zahraničních návštěv v ČR (Dmitrij Medveděv, Benjamin Netanjahu). Ve srovnání s rokem 2010 již nebyly tolik akcentovány armádní zahraniční mise a humanitární akce (graf 1). Trendy ve vývoji hlavní agendy médií ve vztahu k zahraničněpolitickým tématům nejsou nijak jednoznačné. Mezi předními tématy posledních čtyř let se stabilně objevují relace ČR k EU v kontextu hospodářské politiky a další integrace v rámci EU. Ostatní prioritní témata jsou poplatná aktuálním, často mediálně vděčným a zpravodajsky exponovaným událostem, jako jsou zahraniční návštěvy a kontroverze ohledně budování radarové základny v Brdech. Pokud existují nějaká střednědobá strategická témata české zahraniční politiky, která měla být komunikována veřejnosti, pak jsou v agendě českého zpravodajství překryta jinými, pro média atraktivnějšími tématy (Nečas–Vochocová, 2010; 2011).

Graf 1: Nejčastější témata v roce 2011 (%; N = 632)

Výběru nejdůležitějších témat odpovídají i prioritní destinace zahraničního zpravodajství českých televizí (tab. 1), kde se kromě obecných odkazů k celé Unii objevuje také Libye a Egypt, a to v souvislosti se společenskými změnami v arabských zemích. Tomuto tématu je věnována třetí část následující případové studie. K základním charakteristikám mediální agendy patří také preferovaní aktéři, kterým média věnovala pozornost (tab. 2). I v této oblasti se do značné míry opakuje situace z uplynulých let. Zahraničnímu zpravodajství českých televizí dominují čeští političtí aktéři, tedy premiér české vlády Petr Nečas, prezident Václav Klaus a ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg. Nepolitici a zahraniční aktéři, stejně jako v minulých letech, nepřekračují ve vyšší míře práh mediální pozornosti. Díky prosincové návštěvě Prahy se objevuje ruský prezident D. Medvěděv a izraelský premiér B. Netanjahu, který Českou republiku navštívil v dubnu loňského roku. Státní tajemník pro EU Vojtěch Belling je pro českého konzumenta médií téměř neviditelný a zahraniční politiku Úřadu vlády ČR komunikuje téměř výhradně premiér P. Nečas. Právě přístupu českých médií k vícekolejnosti české zahraniční politiky je věnována další část následující případové studie.

Výsledky kvantitativní analýzy v průběhu posledních čtyř let spojuje jeden zajímavý aspekt mediálního zpravodajství (nejen) českých médií. Bez ohledu na specifika jednotlivých let se ukazuje, že sledované konkurenční televizní stanice vykazují vysokou míru shody u témat i aktérů. Z pohledu analýzy objemnějších datových souborů a delších časových období vyplývá, že komerční televize i televize veřejné služby předkládají divákům víceméně stejné mediální příběhy se stále stejnými herci (Goffman, 1963). Odpověď na otázku, nakolik takový obraz zahraniční politiky ČR věrohodně odráží skutečný stav věcí, je daleko za ambicemi tohoto textu, nicméně mediální teorie a výzkumy politické komunikace se kloní k tomu, že zpravodajská média svým čtenářům nenabízí relevantní obraz toho, co se ve světě děje a co z toho je důležité (Shoemaker, 1989; McCombs, 2009).

Tabulka 1: Prioritní destinace v roce 2011 (N = 632)

lokace	ČT	TV Nova	TV Prima	celkem
EU obecně	264	57	86	407
Libye	115	19	35	169
Afghánistán	50	79	35	164
USA	39	31	36	106
Egypt	35	24	29	88

Tabulka 2: Prioritní aktéři v roce 2011 (N = 632)

	ČT	TV Nova	TV Prima	celkem
Nečas Petr	57	40	35	132
Klaus Václav	55	30	38	123
Schwarzenberg Karel	61	18	15	94
Kolář Vít	20	18	17	55
Medveděv Dmitrij	19	14	5	38

ZAHRANIČNĚPOLITICKÉ UDÁLOSTI ROKU 2011 POHLEDEM ČESKÉHO TISKU

V následující části představujeme výsledky kvalitativní analýzy vybraných zahraničněpolitických událostí v roce 2011 tak, jak byly prezentovány českými deniky a týdeníky. K analýze byly vybrány tři události: jmenování státního tajemníka pro evropské záležitosti; krize a záchrana eurozóny; konflikty v arabských zemích označované jako „arabské jaro“. Tyto tři případové studie se zaměřují především na kontexty (rámce), diskurzivní formace a argumentační strategie, které média používala v souvislosti se zmíněnými tématy.² Základem pro analýzu bylo zpravodajství a názorová publicistika *Hospodářských novin*, *Mladé fronty Dnes*, *Práva* a tematicky relevantní články týdeníků *Respekt* a *Ekonom*.

Státní tajemník pro evropské záležitosti

Referování vybraných českých deníků a týdeníků o jmenování úředníka V. Bellinga státním tajemníkem pro evropské záležitosti se nevymyká dosud identifikovaným tendencím tisku v informování o politických událostech se vztahem k zahraniční politice ČR (Nečas–Vochocová, 2010; 2011). Vládní krok, po němž ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg jmenoval druhého „eurotajemníka“, svého prvního náměstka Jiřího Schneidera, je prezentován nejčastěji jako spor uvnitř vládní koalice, především jako otevřený konflikt mezi premiérem a zmíněným ministrem zahraničních věcí. Přítomna je tedy vysoká míra personalizace, situace je rámcována jako boj dvou politických osobností (resp. dvou politických stran zastupovaných ovšem téměř

výhradně těmito osobnostmi) v rámci vládní koalice prostřednictvím jejich úředníků. Významná role je ve sporu přisuzována tradičně také V. Klausovi.

Zdůrazňován je symbolický rozměr sporu, v němž fakticky o mnoho nejde (pravomoci i povinnosti úředníků zvolených do pozice „eurotajemníků“ zůstávají stejné), média sama i skrze citace zúčastněných užívají emotivní jazyk plný konfliktních až bojových metafor, popř. chování aktérů hodnotí jako dětinské či iracionální („vláda naschválů“, „tructajemník“). Politický diskurz je tedy, jak médiu samotnými, tak prostřednictvím citovaných politiků, v médiích prezentován skrze emotivní vyjádření a příměry a je popisován jako nedospělé hádání se v rámci koalice.³ Při zvažování důsledků sporu pro Českou republiku jsou zmiňovány zejména ekonomické dopady a vliv na pozici České republiky v rámci Evropské unie.⁴

Tructajemník a vláda bez týmového ducha

Celá výše nastíněná situace je v médiích dominantně prezentována jako „koaliční rozepře“, spor mezi premiérem (ODS) a ministrem zahraničních věcí (TOP 09)⁵, jako příklad nefunkční vládní koalice, která je explicitně označována jako „rozhádaná“ či jako „vláda naschválů“. Nečasův kabinet podle některých textů „paralyzuje absence týmového ducha“ a panuje v něm bezvláda: *„Kabinet Petra Nečase působí jako bublifuk: má sice jeden zdroj, ale každá bublina (ministr) je unášena někam jinam. Nikdo nic nekoordinuje, každý si dělá, co chce, a politika tak nějak plyne. (...) Příkladů vládního bezvlády a absence týmového ducha jsme dostali v poslední době hned několik. Nejviditelnější to bylo během řešení kauzy Bátora a při zřízení evropského tajemníka.“*⁶ Užití metaforického jazyka patrně z citace výše, ale i dalších příjmů a odkazů např. do sféry populární kultury, je pro celou událost typické, a to nejen v komentářových či obecně názorových obsazích. Média užívají pro státního tajemníka pro Evropskou unii jmenovaného ministrem Schwarzenbergem označení „tructajemník“⁷ nebo celou situaci prezentují jako „truc“⁸ či „naschvál“⁹. Jde tedy, podobně jako u výše zmiňované „klukoviny“, o zdůrazňování iracionálního, emotivního aspektu politických kroků, u nichž podstatnou roli navíc hraje personalizovaný rozměr sporu, tedy jakýsi boj o vliv mezi jednotlivými koaličními politiky (konkrétně Nečasem a Schwarzenbergem): *„Podle nového znění jednacího řádu vlády má české postoje na vrcholná evropská jednání nově připravovat pouze státní tajemník, zatímco doposud se k tvorbě postojů zval i ministr zahraničí. Ve zjednodušeném překladu do normální řeči: Schwarzenberg by mohl formálně ztratit vliv na pozice, jež bude česká vláda v Bruselu zastávat. Na to, zda se to skutečně stane, si ovšem budeme muset počkat.“*¹⁰

I pro zpravodajské nebo zpravodajsko-publicistické obsahy je v souvislosti s tématem typické poukazování na konfliktnost situace, a to i prostřednictvím specifické formy jazyka (užití „bojových“ metafor, vnášené do mediálních obsahů i zainteresovanými politiky, a výrazů vztahujících se ke konfliktům)¹¹ nebo odkazů k textům populární kultury: *„Když vy, inženýrku, tak my... To budete koukat!“ hlásá Škopková ve filmu Slunce, seno a pár facek. Její slova jako by si vzali k srdci premiér Petr Nečas (ODS) a ministr zahraničí Karel Schwarzenberg (TOP 09), kteří se při sporu kolem státního tajemníka EU přebíjejí funkcemi. Ve skutečnosti jde o politické soupeření, k němuž využívají svých úředníků, a na faktických kompetencích úřadů se nic*

nezmění.¹² Poněkud méně emotivně je událost prezentovaná jako porušení koaliční smlouvy,¹³ spekuluje se také o možném porušení ústavy či o vlivu prezidenta Klause na rozhodování předsedy vlády¹⁴: „ODS tak porušila koaliční smlouvu, předseda TOP 09 Miroslav Kalousek právem kvůli tomu požaduje koaliční smírčí řízení. Tato funkce je totiž v rozporu s kompetenčním zákonem, neboť zkracuje působnost ministerstva zahraničí. Možná je v rozporu i s ústavou. Bude se tím zabývat Ústavní soud?“¹⁵ Celé téma je tak, opět v duchu dlouhodobějších tendencí mediálního referování o zahraničněpolitických otázkách, rámcováno zejména jako otázka vnitropolitického soupeření a vnitrostranických zájmů vedená logikou osobních politických strategií a zájmů – k tomu ovšem přispívá i podobné rámcování události samotnými politiky: „Karel Schwarzenberg: ‚Všechno v Čechách bohužel ovlivňují vnitrostranické otázky. Pan premiér je pod silným tlakem ve své straně. A chtěl udělat silácké gesto, no...‘“¹⁶

Klaus a jiní konzervativci

Ve sporu o „eurotajemníka“ se, opět v souladu s většinou témat týkajících se české zahraniční politiky, aktualizuje role V. Klause jako hybatele. Tematizován je jeho možný vliv na premiérova rozhodnutí, ať už samotnými médii („Olej do ohně, jenž občas plane mezi proevropským Schwarzenbergem a Klausem, přilila vláda včera, když přes odpor TOP 09 schválila ustavení funkce státního tajemníka pro EU. Má být v působnosti premiéra Nečase, Klausovu hlasu naslouchajícího.“¹⁷), nebo prostřednictvím prostoru, který k takovým vyjádřením dostávají političtí oponenti. Ti poukazují na osobní Klausovy politické plány, s nimiž mohou útoky ve sporu o „eurotajemníka“ souviset: „Podle Schwarzenberga si Klaus připravuje půdu pro svou novou stranu, až mu vyprší mandát na Hradě. ‚Je to promyšlený útok, je to promyšlená palba kvůli událostem, které se budou dít v roce 2013,‘ soudí šéf TOP 09. Nová strana podle něho bude založena na silně národoveckých názorech, že z EU pochází veškeré zlo. ‚Proto kolem sebe soustředí všechny ty skupiny a proto musí vystrnadit politiky, kteří by ze středu, zprava mohli ohrozit jeho plány,‘ dodal Schwarzenberg.“¹⁸

Média dávají také prostor prezidentovým hodnocením zahraniční politiky pod vedením K. Schwarzenberga, která je podle Klause „příliš proevropská“. Jak píše Právo, „v úterý prezident uvedl, že neřeší nepříznivé tendence a obsahuje prázdná témata“.¹⁹

Zdůrazňování role jednotlivců či zájmových skupin je patrné také v mediální zmínce o myšlenkovém spříznění V. Bellinga s „konzervativním think tankem Občanský institut“ a nastolení otázky, zda je třeba se myšlenek tohoto institutu obávat: „Do vládního rozhodování a tím pádem i do života společnosti nástupem Romana Jocha po bok premiéra začaly s větší vehemencí vstupovat názory představované konzervativním think tankem Občanský institut, který Roman Joch řídí. Spolu se šéfem totiž na Úřadě vlády získali v posledním roce silné pozice i další dva pracovníci z tohoto myšlenkového domu (...) a nedávno premiér zřídil důležitý úřednický post tajemníka pro Evropskou unii, který bude zastávat Vojtěch Belling, rovněž spjatý s institutem. Je namístě obava kritiků, kteří se idejí Občanského institutu bojí?“²⁰ Belling je v tomto specifickém rámci prorůstání konzervativních myšlenek do nejvyšší politiky ČR prezentován jako zastánce tradičních rodinných hodnot či odpůrce jiné než heterosexu-

ální orientace a článek vznáší otázku, do jaké míry tyto své myšlenky spolu s ostatními zástupci Občanského institutu může vnášet do české politiky.²¹

Eurokrize

V mediálním referování o zahraničněpolitických událostech dominovalo zejména na konci roku 2011 téma krize a záchrany eurozóny a participace České republiky na této záchráně. Přestože analyzovaná média prezentovala téma jako takové v poměrně širokém analytickém kontextu, reprezentace postoje české zahraniční politiky k situaci v Evropské unii vykazuje spíše klasické trendy – přístup české politické scény je prezentován jako personalizované boje o rozdělení vlivu, jako řešení lokálních sporů na globálních kauzách (tuto tendenci ve svých předchozích publikacích označujeme jako „domestikaci“ zahraničněpolitických událostí v českých médiích²²), o českém postoji k tématu je referováno na základě postoje několika jednotlivců (prezident, bývalý prezident) a prostřednictvím médií i politiky oblíbených metafor, historických paralel a určité personifikace národů (český Švejk jako vzor, české zápecnictví, Polsko jako vzor, Unie jako manželství národů atd.).

Koaliční rozkol, role Václava Klause a odborná podstata problému

Téma záchrany eurozóny je v médiích prezentováno jako příčina neshod nejen v rámci domácí politické scény jako celku, ale také ve vládní koalici.²³ Některé texty spekulují dokonce o možném rozpadu vlády v důsledku neshody koaličních stran: „*Pokud máme brát vážně, co politici říkají, stojí česká vláda před rozpadem. Může za to názor koaličních stran na půjčku 90 miliard korun, jimiž má Česko přispět na záchranu eurozóny. (...) A pokud je otázka bytí a nebytí eurozóny prioritou číslo jedna, což všichni zatím říkají, že ano, neměla by Nečasova vláda takový rozkol přežít.*“²⁴ Otázka půjčky je prezentována jako zdroj „schizofrenie“ premiéra Nečase, který je pod tlakem euroskeptiků v čele s V. Klausem, ale také proevropských hlasů ve vládě, a který v neposlední řadě musí řešit i ekonomický rozměr situace: „*Její šéf* [šéf ODS – pozn. aut] *a premiér Petr Nečas musí být za popsání atmosféry ve schizofrenní situaci. Jako státník ví, že odmítnutím [půjčky MMF – pozn. aut.] naruší pro Česko životní linku s Německem, architektem nápadu, kam směřuje nejvíc tuzemského exportu. Jako premiér ví, že by se mu pak rozpadla vláda, euronadšenecká topka by pak nejspíš koalici opustila. Coby lídr občanských demokratů je pod tlakem otce zakladatele Klause a euroskeptiků i spojenců kolem Zahrádila, Šťastného, Fajmona, Oberpfälzera či Kubery.*“²⁵ V souvislosti s půjčkou je téma prezentováno také jako významný faktor ovlivňující domácí politiku skrze vztahy vládní koalice a opozičních stran, přičemž podílení se na „stabilizaci eurozóny“ je prezentováno opozičními politiky jako podmínka, po jejímž splnění může vláda počítat s podporou opozice v parlamentu.²⁶

Václav Klaus je opět v rámci tématu jedním z předních aktérů, zejména kvůli svému euroskeptickému pohledu. Je prezentován jako hlavní odpůrce půjčky na záchranu eurozóny a jako možný „dobrovolný likvidátor eura“ – tato prezidentova nabídka zapojit se do „demontáže měnové unie“ je médii silně reflektována a je, opět prostřednictvím Klausových citací, vztahována k jeho zkušenostem se zaváděním samostatných národních měn při dělení Československa v 90. letech.²⁷ „(...) *nejostřejším*

*odpůrcem je prezident republiky Václav Klaus, který se po konzultaci s ruským prezidentem Dmitrijem Medveděvem dokonce nabídl, že by euro pomohl zničit. Řeči o nepředvídaných důsledcích rozpadu eurozóny jsou velké lži – tragické následky to může mít jen tehdy, pokud by se to stalo chaotickým způsobem; pokud by Unie odešla od eura plánovaně, proběhlo by to klidně, řekl Klaus na veřejné přednášce v polské Vratislavi. A pokud bude třeba likvidovat euro, hlásím se jako dobrovolník, protože mám zkušenosti v rozmontování československé měnové unie, dodal.*²⁸

Deník *Právo* pak nabízí rámcování tématu a Klausovy role v něm prostřednictvím prezidentových politických plánů do budoucna a spekuluje o jeho možném propojení se stranou Věci veřejné: *„Veverkám [Věci veřejné – pozn. aut.] se zalíbilo v pozadí pana prezidenta a zpod jeho slovanského šosu jejich předseda třaská neuvěřitelné protievropské nesmysly.*²⁹ Klaus vystupuje jako přímý oponent politiků prosazujících půjčku a zdůrazňujících její symbolický rozměr a důležitost pro budoucí pozici České republiky v Evropské unii a téma je opět rámcováno jako otevřený konflikt dvou politických osobností probíhající zejména prostřednictvím médií: *„Prezident Václav Klaus považuje půjčku Mezinárodnímu měnovému fondu na pomoc eurozóně za spornou a nepřímou vyzval ministra financí Miroslava Kalouska (TOP 09), aby si 90 miliard korun půjčil na světových trzích a nežádal je z devizových rezerv České národní banky. ‚Když to pan ministr Kalousek tak propaguje a když si dovolil takový falešný přírůstek, že buď pomůžeme, nebo si sedneme na letadlovou loď Ruské federace, tak si velmi rád vypůjčí a zaplatí to z vašich daňových příjmů,‘ řekl Klaus v televizi Prima. Podle Kalouska je půjčka pro MMF riskantní, ale je důležitá symbolicky a měla by ukázat, že chceme být nadále součástí jádra Evropské unie.*³⁰

Odborná, případně symbolická, nikoli politická podstata problému je zdůrazňována v dalším z rámců, který prezentuje jak názory politiků, tak komentátorů a komentátorek jednotlivých médií. *„Premiér Nečas na tiskovce prohlašuje, že jde o ‚sofistikovaný odborný problém‘, vyzývá k diskusi expertů a odmítá, že otázka má zahraničněpolitický rozměr.*³¹ K tomuto rámci se vztahuje také prezentování půjčky jako jedné z ekonomických strategií: *„Pokud Fond i díky české účasti na tomto projektu některému státu půjčí peníze, pak splatnost tohoto úvěru bude mít přednost před ostatními závazky dlužícího státu. Z mnoha důvodů bude těch 90 miliard pro ČR výhodnou investicí.*³²

Metaforický diskurz, české zápecnictví a výjimečná role Václava Havla

V souvislosti s tématem se aktualizuje také rámec „vlastností národa“, konkrétně „českého zápecnictví“, nebo, méně metaforicky, českého sklonu k izolacionismu, který je prezentovaný jako negativní a ekonomicky ohrožující zemi: *„MMF požádal Českou republiku o pomocnou půjčku a my opět máme historickou šanci, jak si nevidět za humna (doslova). Proublává na povrch naše hrdinné, nehas, co tě nepálí‘ a ‚bližší košile než kabát‘. (...) Nepomoci je jako oddělit se za prudké bouře od vysokohorské skupiny, protože pár členů kulhá a my si myslíme, že můžeme jít trochu rychleji. Takový sólový hrdina většinou daleko nedojde. (...) Kdy už pochopíme, že naše ekonomika sama nestojí, že osmdesát procent HDP vyvážíme? A kdy si též uvědomíme, že se naší ekonomice vždy poblíž integračního jádra dařilo, a kdykoli jsme se oddálili, ná-*

*sledoval úpadek?*³³ Na základě lidových příměrů „nevidění si za humna“ nebo „sezení za pecí“ je přístup České republiky k členství v Evropské unii kritizovaný jako oportunistický³⁴ a politická kultura v zemi je, v komentářích opět výrazně metaforicky, prezentovaná jako pasivní³⁵ a vymezující se vůči okolí na základě historické zkušenosti: „*V takto vyklizené aréně pak oblbují občany různí Slované, milovníci východního dubiska, pitomci, tegující stěny strašlivými sudeťáky a Německem, už už připraveným kdykoli nám „skočit v hřbet“, abych použil termínu husitských rot. A občané? Coby, většinou přežvykují nastlané.*“³⁶

Vzhledem k tomu, že téma se časově překrývalo také s úmrtím bývalého prezidenta V. Havla, využili někteří komentátoři této situace k rámcování tématu prostřednictvím výjimečnosti Havlova postoje, a tudíž také ztráty významného proevropského hlasu v české politice, který vystupoval právě proti „národoveckým excesům“ a izolovanosti: „*Tyto dny zažíváme ale ještě smutnější událost – odchod Václava Havla. Nejen velkého Čecha, ale též velkého Evropana. Jeho hlas v této situaci bude chybět, zcela snadno si totiž lze představit, jak jiný by byl postoj České republiky k evropským záležitostem, kdyby byl na Hradě on. Zde tedy lze krásně vidět dalekosáhlou roli prezidentů v těchto otázkách. Havel na nás i na naše problémy nahlížel z mnohem širšího hlediska. Že je neúčinné být zahleděný jen sám do sebe a chybou si myslet, že evropské problémy se nás netýkají, že jsme jaksi vyňati, že stojíme mimo, a už vůbec ne, že jsme jakýmsi ostrůvkem stability. Havlův způsob uvažování nám bude chybět, protože je u nás bohužel vzácný. EU vznikla zejména kvůli tomu, abychom se vyhnuli národoveckým excesům, v Evropě tak běžným a tak smrtelným.*“³⁷ Pro téma krize eurozóny je opět typická výrazná metaforičnost diskurzu,³⁸ emocionální apel a hledání paralel a symbolů – názorové texty se bez nich *de facto* neobejdou. Výjimkou opět nejsou ani již zmíněné historické odkazy, v některých případech hraničící s jistým „duchařstvím“ – v případě úmrtí V. Havla autor hledá historickou paralelu s úmrtím Tomáše Garrigua Masaryka: „*Historie nabízí podivuhodné paralely: rok po smrti Masaryka přišla mnichovská krize, pak okupace a válka... Každého napadne: současná situace, zvláště v Evropě také nevypadá zrovna nejlépe, zažíváme další vlnu ekonomické krize; nemáme se bát budoucnosti? Nebo jinak: Nebyla Havlova smrt předzvěstí špatných časů, jako byla smrt Masarykova?*“³⁹ Oproti havlovskému přístupu je naopak pranýřován právě již zmíněný izolacionistický přístup ztělesňovaný podle některých komentátorů prezidentem Klausem a premiérem Nečasem.⁴⁰ V. Klaus je opět prezentován jako „velký hybatel“, který má vliv na zahraniční politiku země a k tématu eurokrize se bude hojně vyjadřovat,⁴¹ a také jako „ústřední zdroj záporné energie, kterou sytí a napájí všechny v této zemi, kdo potřebují k existenci i kariéře resentmenty a revanše“⁴², jako „velezrádce v duchovní podobě, nežalovatelný, ale hodný odsouzení“.⁴³ Česká politika obecně je prezentována jako „pubertální“ a ve vleku „hradního stínu“⁴⁴, jako „trucpolitika“, která vše nakonec udělá stejně jako země v EU, ale „to vše zcela svobodně, jaksi natruc Evropě“⁴⁵. Texty zmiňují absenci „silné politické protiváhy“ centrální banky, „někoho, kdo vidí věci v širších souvislostech státních a národních zájmů v zahraniční a evropské politice“. Chybí podle nich „premiér, který řekne: „*Děkuji centrální bance za názor, ale bude to jinak. Půjčku schválíme a cen-*

trální banku o tom přesvědčíme, důvody jsou tyto. Evropa je v problémech, my jsme ale konstruktivní partner a centrální banka by neměla určovat zahraničně politickou orientaci státu“.⁴⁶ Česká politika podle tohoto kritického rámce jednoduše postrádá státníky, kteří by „měli jít při záchraně eura i proti veřejnému mínění“⁴⁷.

Specifičnosti českého postoje vymezujícího se negativně vůči EU je využito také ke srovnávání s okolními státy s podobnou historickou zkušeností v průběhu 20. století, jejichž přístup k EU je odlišný – s Polskem či Slovenskem. Postoj České republiky vůči možnému přijetí eura je tak stavěn do opozice vůči Slovensku skrze přirovnání k rozdělení Československa v roce 1993⁴⁸, Polsko je pak prezentováno jako nenásledovaný vzor, z jehož postoje by se Česká republika měla poučit a nikoli se izolovat následováním vzorů „zemí přísátých na cecek Mezinárodního měnového fondu“⁴⁹. Příklad polského ministra zahraničních věcí Radosława Sikorského, který varoval před možným rozpadem EU jako před větším nebezpečím, než je terorismus, je v českých médiích vyzván opět ve srovnání s politickou kulturou v ČR: „V Polsku je vůbec tradice evropské debaty jiná než v Česku, kde ji fakticky ovládá jedna osoba se svým euroskeptickým pohledem. Polští euroskeptici a obhájci národní suverenity chápáné v pojmech 19. století jsou tam vystaveni soustředěnému útoku proevropských politiků a novinářů, kteří evropskou integraci chápou jako příležitost, nikoli jako překážku v rozvoji země a zvyšování prosperity jejich obyvatel.“⁵⁰

K vymezení nestandardnosti postoje ČR vůči EU slouží v médiích také sekundární labelling⁵¹ převzatý z bruselských kuloárů, když média referují o tom, že „tady v Bruselu dostala už nová skupinka eurooutsiderů své jméno: říká se jim CHUKS (Čakové)“⁵². Tento v politickém diskurzu poněkud neférový nástroj je médii přejímán a nálepka je dokonce transformována do českého tvaru (Čakové) a zároveň je spojována s negativními konotacemi prostřednictvím označení jako „eurooutsideři“⁵³. Pasivitu ČR jako vzor pro ostatní země naopak oslavuje (i když vzhledem k volbě příměru ke švejkovství a užití uvozovek u spojení „racionalita“ spíše sarkasticky) text, podle kterého si česká diplomacie „připsala nezvyklý úspěch“, když „zástupci české vlády (...) dávali najevo, že o svém případném připojení k fiskální unii rozhodnou až později, po projednání v parlamentě. Sám premiér Petr Nečas to označil za ‚racionální postoj‘. A podobné ‚racionality‘ dalo nakonec přednost hned šest zemí, které v prvním momentě chtěly dohodu podpořit.“⁵⁴

Oproti kritice českého váhání pak stojí texty euroskeptické, které přirovnávají systém půjček MMF k „charitativnímu socialismu“ a Evropskou unii k „nenasytné stvůře“, jejíž krmení je třeba zastavit, „než ze všech svých zemí vysaje poslední šesták, poslední kapku krve a poslední elektron tvůrčí energie“⁵⁵. Ve srovnání s kritikou české pasivity tyto texty naopak varují před „drahou submisivitou“, pokud „Česká republika bez rozmyslu kývne na jakýkoli požadavek jen proto, že přichází z Evropy“⁵⁶. Marginální, ale velmi zajímavý protievropský rámec vztahuje téma „pomoci Evropě“ k možnosti vzdát se čerpání evropských dotací Českou republikou: „Máme-li skutečně pomoci Evropě v její tíživé ekonomické situaci, vzdejme se části dotací. Beztak obvykle vedou ke korupci a plýtvání. Evropské dotace také kazí finanční disciplínu českého státu, který si zvyká na vyšší než průměrné příjmy – a zároveň vytvářejí výda-

*jové břemeno, neboť přívětivou past je třeba kofinancovat, tedy doplácet z vlastního. Pošleme proto dotace k čertu, alespoň zčásti. Pomůžeme tím Evropě i sami sobě.*⁵⁶

Euro jako Titanic, EU jako válka Roseových a tradiční klišé ruské hrozby

Již zmíněná metaforičnost a emocionalita diskurzu týkajícího se tzv. „eurokrize“ se v médiích projevuje také personalizací států Evropské unie jako lidí v manželském svazku, který se rozpadá nebo přinejmenším prožívá krizi.⁵⁷ V rozpracovanějších verzích se objevují dokonce příměry k populárnímu textu zobrazujícímu fatální důsledky manželské krize, filmu *Válka Roseových*, a média konstatují, že „evropské turbulence lze přirovnat k manželské krizi. I její řešení stojí dost peněz a úsilí a nemusí vést ke kýženému výsledku (ať už je tím míněno cokoli). Ve chvíli, kdy se hrouť, jsou tady dvě základní možnosti: snažit se to slepit (což stojí peníze), nebo to rozseknout (což stojí také peníze). Evropa je v podobné situaci – společně jmění manželů v „instituci“ jménem eurozóna přestává bavit ty, kteří platí, protože mají pocit, že protějšek neposkytuje ani zábavu, ani pomoc. Rozvod ale zatím vypadá jako ještě dražší varianta, takže se lepí, jak to jde.“⁵⁸ České republiky v této komplexní rodinné metafoře média přisuzují, stejně jako ostatním nečlenským zemím eurozóny, poněkud překvapivě distancovanou pozici „přihlížejícího příbuzenstva“ a půjčku eurozóně prostřednictvím MMF přirovnávají „k situaci, kdy člověk platí večeři, která je na cizím talíři“. V logice metafory je pak půjčka prezentovaná jako *de facto* povinnost, protože „ten, co pojídá onu večeři, zdarma“, tedy Evropská unie jako celek, „nabízí jako protihodnotu ochranu, zaměstnání, stabilitu vkladů a volný trh“.⁶⁰ Dalším příměrem, který média v rámci „rodinných metafor“ nabízejí, je sňatek z rozumu, v němž má teď Česká republika paradoxně dokazovat svoji lásku.⁶⁰

Určitá kritika metaforičnosti politického diskurzu zaznívá z některých mediálních textů, které se pozastavují nad přejímáním metafory Titaniku pro zhodnocení pozice jednotné evropské měny, eura.⁶¹ Média přesto, navzdory často explicitní kritice „lo-d'ařské terminologie“,⁶² metaforičnost politického diskurzu živí a dále rozvíjejí a dalo by se říci, že jí využívají k určité „entertainizaci“, zezábavňování mediálních obsahů v souladu s tímto trendem v rámci diskurzu politického: „Již vzhledem k výronům lo-d'ařské terminologie jsem doufal, že hlava státu konečně vysvětlí, jak jsme se od pouhé ‚chřípky‘ finanční krize – či snad mořské nemoci? – přes kurděje reálné ekonomiky v poklesu dostali až ke srážce Titaniku s ledovcem dluhů. A k aktuální hrozbě, že si celou tu plavbu dáme ještě jednou, ba budeme ji – Klaus mluví o ‚ztracené dekádě‘ – deset let znovu a znovu absolvovat.“⁶³ Média se tedy často kriticky vymezují vůči odlehčenosti a metaforičnosti politických debat, sama ale přispívají k zaplavování politického diskurzu v médiích právě těmito kritizovanými metaforami, jejich rozvíjením, reprodukcí⁶⁴ či vlastním vytvářením.

Podobným evergreenem jako emocionální a metaforický diskurz je v mediálním referování o otázkách zahraniční politiky České republiky také specifická pozice Ruska a její určitá hrozba ve vztahu k ČR (Nečas–Vochocová, 2010; 2011). V souvislosti s postojem české zahraniční politiky vůči „eurokrizi“, resp. „krizi eurozóny“, se aktualizuje rámec Ruska jako *de facto* jediné možné alternativy k Evropské unii. Tento argument opět vnáší do mediální debaty jak samotní političtí zástupci, kte-

rým média dávají pro taková vyjádření prostor⁶⁵, tak mediální komentátoři. Ti volí, opět již tradičně, odkazy k historickým paralelám, varují před návratem před rok 1989 a zahraničněpolitickou orientací ČR na Rusko, či obecně před „zahraničními patrony“ a „nedemokratickými drsňáky“ [Čínou či Ruskem – pozn. aut.], kteří v České republice získají vliv, pokud zůstane bez zahraničních spojenců: *„Tiše a nenápadně se před našima očima odehrává okamžik, který se svým významem pro zemi může stát druhým listopadem 1989. (...) Neděje se totiž na první pohled nic světoborného. Jen určitá část českého establishmentu zahájila pohyb plížením vzad. Případnou budoucnost pod jejich taktovkou se těmito lidem zatím daří zdárně maskovat výkřiky o tom, že nebudeme půjčovat naše peníze nějakým cizákům. Na konci jejich cesty nás může čekat život v zemi bez zahraničních spojenců, zato se zahraničními patrony. Protože kde jinde než u nedemokratických drsňáků jako Čína či Rusko se budeme doprošovat opravdu nosných zakázek.“*⁶⁶ Rozdíl mezi Českou republikou a zeměmi s podobným postojem vůči eurozóně (např. Velká Británie) je v médiích konstruován mj. právě na základě rozdílné pozice vůči Rusku: *„Nehledě na to, že Británie má i rozdílné zájmy z hlediska energetické bezpečnosti a geopolitiky, není závislá na dodávkách surovin z Ruska, ani se nemusí strachovat, že tamější politickou kulturu ovládne ta kremelská.“*⁶⁷

Zajímavé shrnutí politické a mediální debaty o „krizi eurozóny“ nabízí text sociologa Ivana Gabala publikovaný v *Hospodářských novinách*. Autor v něm označuje „reakci na krizi eurozóny“ v České republice za „typický černobílou“. Zmiňuje „emocionální polarizaci mezi fanoušky destrukce měnové unie a oponenty, kteří vidí ošklivé dopady takového vývoje, nás nevyjímaje“ a konstatuje, že postrádá debatu o tom, jak se česká zahraniční politika v této situaci zachová.⁶⁸ Po této kritické reflexi polarizovaného politického, potažmo mediálního diskurzu, však autor sám tuto tendenci podporuje odkazem na historické paralely a na možnost posílení výrazně polarizovaných politických postojů (neomarxismus či nacionalismus) ve společnosti, pokud česká „účast v evropské integraci“ skončí neúspěchem.⁶⁹

„Arabské jaro“

Široké a z hlediska rámců pestré téma „arabského jara“ pojímáme v analýze jako celek, přestože vývoj událostí v jednotlivých zemích se od sebe výrazně liší. Média ovšem události v těchto zemích vztahovala vůči sobě a také z politického hlediska byly jednotlivé „revoluce“ vzájemně srovnávány a posuzovány jako určitý jednotný trend, hnutí či jedna souvislá historická událost.

Z hlediska obecného referování o vývoji v konkrétních zemích představila česká tištěná média opět poměrně komplexní, pestrý, kontextualizovaný obraz dění, nechyběly analytické články a propracované odborné pohledy na situaci. Pokud jde ale o pozici české zahraniční politiky ve vztahu k tématu, referování opět nevybočuje z obvyklých zjednodušení, distancované pozice, nedostatku kontextu, resp. pokusu o kontextualizaci prostřednictvím umělých historických paralel, a spoléhání se na výklad jednotlivých osobností. V následující analýze se tedy po nastínění hlavních rámců, v nichž bylo o „arabském jaru“ referováno, zaměříme především na mediální konstrukci pozice České republiky vůči těmto událostem a také na vztah „arabských revolucí“ a Evropské unie.

Pestrost rámcování „arabského jara“ v českém tisku

Tematické okruhy, resp. rámce referování o konfliktech v arabských zemích na jaře roku 2012 v českých tištěných médiích představují poměrně bohatý kontext celé problematiky. Média se zabývají vztahem Západu k situaci v arabském světě i k jednotlivým zemím (např. strategická pozice Sýrie aj.), specifickou pozicí Ruska a Číny oproti Evropě nebo Spojeným státům, motivací Západu k zásahům do situace v arabských zemích,⁷⁰ ale také vlivem konfliktů na turistický ruch nebo ohrožením památek (zejména v Egyptě).

Silně zdůrazňovaným rámcem je aktivita mladých lidí v jednotlivých zemích, kteří představují podle médií hnací sílu revolucí, a s ní související role sociálních médií v konfliktech, které bývají označovány jako „facebooková revoluce“⁷¹ nebo „Velká komunitní revoluce“⁷². Vyzdvihována je technologie mobilního internetu umožňující „kyberaktivistům“⁷³ inspirovaným teoriemi amerického politologa Gena Sharpa⁷⁴ organizovat protesty a referovat o dění ve svých zemích do celého světa.⁷⁵ Zajímavý je v tomto ohledu rámec pohlížející na roli Západu v revolučním dění v subsaharské Africe jako na určitý kulturní imperialismus (tedy šíření západních hodnot prostřednictvím mediálních produktů či technologií do ostatních částí světa), který je skutečným spouštěčem revolučních nálad: *„Mladí touží po západním luxusu, který dennodenně vidí ve vysílaných amerických seriálech a jihoamerických telenovelách. Místní verze Big Brother a Superstar nabízejí rychlou cestu k africkému snu, na každém rohu vyrůstají krámky s moderními telekomunikačními zařízeními. (...) I v subsaharské Africe pomalu vzniká nová a početná generace mladých vzdělaných idealistů, kteří spolu komunikují přes Facebook a Twitter. Mají přístup k informacím, jenže zjišťují, že jejich stát pro ně nemá uplatnění, nerozumí jim a cíleně je marginalizuje.“*⁷⁶

Prostřednictvím rámce mladé, nastupující generace jako klíčové síly revolucí, a také vzestupu role nových médií, se v médiích ve vztahu k „arabskému jaru“ aktualizuje také rámec Číny jako země s totalitní vládou, jíž podobná revoluce může hrozit, pokud se její mladá generace nechá inspirovat událostmi v arabském světě. Většina takových textů prezentuje obavy „oficiálních míst“ z napodobování „jasmínové revoluce“ v Číně, ale zároveň upozorňuje na specifickou pozici „*stále sebevědomější čínské střední vrstvy, která je ochotna zaujímat shovívavý postoj ke slabinám a nedokonalostem vlády*“ – prezentuje tedy možnost hrozby podobné revoluce v Číně jako nereálnou.⁷⁷

Jedním ze silných rámců je odkaz na možnost opakování „iráckého scénáře“⁷⁸ v případě situace v Libyi. Strach z „iráckého scénáře“ je pak vztahován ke sporné intervenci OSN v Libyi, která může být vnímána jako snaha zabránit opakování situace v Iráku, ale také jako možná cesta právě k takovému vývoji: *„Arabové jsou v názoru na situaci rozdělení – někteří si myslí, že západní ozbrojená intervence byla nutným krokem. Jiní se ovšem zalekli a s hořkostí poukazují na to, jak něco podobného skončilo v Iráku.“*⁷⁹ Konečné rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN zřídit nad Libií bezletovou zónu je pak médií prezentováno dominantně jako překvapení, jako nečekaná aktivita této instituce, a vysvětlení hledají autoři textů právě v konkrétních historických událostech, jejichž opakování se OSN bojí: *„Postrach nových Srebrenic přiměl politiky k akci. Stala se vzácná věc, svět se v rámci Rady bezpečnosti OSN shodl na vo-*

*jenské akci v Libyi. To proto, aby zabránil masakru obyvatel rebelujících měst, která povstala proti brutálnímu režimu Muammara Kaddáfího.*⁸⁰

Rámec možného „opakování iráckého scénáře“ se úzce váže na rámec hrozby terorismu, který je jedním z významných kontextů zejména ve vztahu k revoluci v Libyi. Média zmiňují nejistotu Západu ohledně toho, kým vlastně povstalci jsou,⁸¹ a také to, že váhání Spojených států (personalizovaných prostřednictvím zmínky o „Obamově váhání“), zda se postavit proti Kaddáfimu, by mohlo být určitou strategií boje proti terorismu.⁸²

Český postoj k arabským demokraciím: Éto vaše dělo

Nejzajímavější je z hlediska mediálního pokrytí postoje české zahraniční politiky vůči revolucím v arabském světě téma Libye a diskutované vojenské intervence mezinárodních sil v této zemi. Česká pozice je prezentována prostřednictvím postojů tří klíčových politických osobností – ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga, prezidenta V. Klause a bývalého prezidenta V. Havla. Téma je prezentováno jako mezinárodně kontroverzní, a také tito tři aktéři jsou zastánci protichůdných názorů.

K. Schwarzenberg vystupuje v médiích jako politik s „nenápadným postojem“ vyvolávající dojem, že „straní spíše Kaddáfimu“⁸³, aktualizovány jsou historické vztahy Československa s Libyí a ministr je podezírán, že zapomíná na „*historii dlouhodobých, zejména hospodářských styků s arabským světem, navíc v době, kdy je důležité si trhy naopak uchovávat*“.⁸⁴ Česká zahraniční politika je prezentována jako tradičně straníci Izraeli, jehož premiér se marně snažil uchránit „*egyptského prezidenta Husního Mubáraka před smetením*“.⁸⁵ Schwarzenberg sám v médiích prezentuje pozici české zahraniční politiky jako spíše odtaziť od arabských zemí v Africe a na nátlak médií, aby se vyjádřil k možnému zapojení ČR do intervence v Libyi, zmiňuje právě Izrael jako důležitější oblast zájmu:

„Mladá fronta Dnes: ‚Čili budeme sledovat, jak se situace vyvine, a pak se přídáme...‘

*Schwarzenberg: ‚My se mnohem více angažujeme na palestinských územích a v Izraeli. Tento region sledujeme dlouho. Jsme v kontaktu jak s Izraelem, tak se správou palestinského území, které poskytujeme i rozvojovou pomoc. Vždyť ani založení státu Izrael by nebylo možné bez našich zbraní...‘*⁸⁶

Ministr zahraničních věcí v médiích zdůrazňuje, že česká zahraniční politika nezná přesnou situaci v zemi a čeká na mandát OSN.⁸⁷ Svůj postoj shrnuje jako neochotu vnucovat Libyi formu vlády a pro vyjádření této pozice si vypůjčuje větu „*éto vaše dělo*“, podle vlastních slov od „*pána s hustým obočím*“⁸⁸ – odkazuje tedy pravděpodobně k prohlášení Leonida Brežněva vůči Československu v souvislosti s událostmi roku 1968. Právě Schwarzenbergovi je přitom v médiích podsouváno, že jedná, jako by „*zapomněl na lidská práva, na revoluci roku 1989 a na 42 let diktatury, které ji předcházely*“.⁸⁹

Neexistence skutečných strategických zájmů v oblasti jako příčina váhavosti ČR vůči zásahu v Libyi je dalším z rámců, které zmiňují nerozhodnost,⁹⁰ rozpolcenost české politické scény či dokonce zbabělost nebo pokrytectví. Pokud jde o rozpolcenost české politiky, stojí proti sobě v mediálních reprezentacích především současný

prezident V. Klaus a ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg: „*Hospodářské noviny*: ‚Oficiální stanovisko prezentujete vy, či prezident Klaus?‘ Schwarzenberg: ‚Stanovisko formuluje vláda, ministr zahraničí za to zodpovídá, podle ústavy má ovšem samozřejmě prezident také slovo. Tentokrát se bohudíky směrem k veřejnosti zase tak moc nelišíme. Stanoviska se nakonec sladila, v neděli o půl osmé ráno nám bylo sděleno z Hradu, že pan prezident také souhlasí s tím, aby byl mandát předán NATO. A že mě nepřímo označil za zbabělce? Nu, to už je věc názoru.‘“⁹¹

V. Klaus v médiích vystupuje převážně jako odpůrce vojenského zásahu v Libyi a je v tomto ohledu prezentován jako názorově konzistentní, protože takový postoj je v souladu s jeho názory na zásahy v jiných konfliktech v minulosti.⁹² Citovaný text ve vztahu k tomuto tématu také zmiňuje jeho jistou vsudypřítomnost ve veřejném diskurzu, která je patrná i z analýz ÚMV (Nečas–Vochocová, 2010; 2011). Svým postojem je prezident Klaus stavěn proti bývalému prezidentovi Havlovi, který tak podle médií „*zůstává jediným silným zastáncem zásahu*“ a který „*už před čtrnácti dny nazval Kaddáfího ‚šíleným zločincem‘ a vyslovil se pro uzavření libyjského vzdušného prostoru*“.⁹³ V souvislosti se sporem obou prezidentů se také aktualizuje rámec historických paralel, zejména války v bývalé Jugoslávii.⁹⁴ Bývalý prezident Havel je na základě těchto paralel v některých textech definován jako jeden z „*pokrytců ze Západu*“: „*Z náhlého znechucení Západu nad Kaddáfího diktaturou třetí strašlivé pokrytectví. V Libyi ‚mizeli‘ odpůrci režimu a v mučírňách bylo rušno i po roce 2004, kdy Tony Blair ve vůdcově stanu uzavřel deal in the desert (dohodu v poušti) a kdy Nicolas Sarkozy, jenž jako jediný uznal povstaleckou vládu v Benghází, oblužoval Kaddáfího ódou o ‚Libyi opět v sedle‘. Tyranie tam nepřestala a Václav Havel nekomentoval, když ENI, BP nebo Shell koštovaly libyjskou ropu a Francie dodávala vrtulníky Eurocopter či protitankové střely Milan.*“⁹⁵ Celoevropská, nejen česká politická roztříštěnost je médiu také prezentována jako cesta k nežádoucí arabské jednotě, která může vzejít z „*arabského jara*“ právě kvůli „*slabosti evropského protivníka*“.⁹⁶

„*Arabské jaro*“ jako svědectví o EU a oblíbené historické paralely

Některé texty využívají situace v arabských zemích k aktualizaci rámce týkajícího se neefektivity Evropské unie a její špatné pověsti, kterou by postoj ke konfliktu např. v Libyi mohl napravit.⁹⁷ Souvislost revolučních hnutí se zvýšenou migrací do Evropy pak média vztahují k možné proměně náhledu EU na vlastní pravidla, zejména na volný pohyb osob v schengenském prostoru.⁹⁸

Přestože média dávají velký prostor hlasům, podle kterých Evropa a Západ obecně situaci v arabských zemích příliš nerozumějí (a to ani na úrovni expertů – analytiků, úředníků, špiónů)⁹⁹, což explicitně na svém vlastním příkladu zmiňuje i český ministr zahraničních věcí (viz výše), ve velké míře se v mediálním diskurzu k situaci v těchto zemích uplatňují i politickou sférou oblíbené historické paralely, kterými se média snaží usnadnit pochopení dění v arabském světě prostřednictvím událostí z evropské historie. Spor tak panuje zejména o to, jestli se „*arabské jaro*“ podobá spíše evropskému „*jaru národů*“ v roce 1848, nebo revolučnímu roku 1989 (nejen ve východní Evropě, ale např. také na náměstí Nebeského klidu v Pekingu v Číně).¹⁰⁰ Zmiňovány jsou také roky 1956 (Budapešť) nebo 1968 (Praha)¹⁰¹ a autoři textů usuzují,

že „*míra změn* [po „velkém třesku v arabském světě“ – pozn. aut.] *bude srovnatelná s událostmi spojenými s rozpadem Sovětského svazu*“¹⁰² nebo že je možné situaci v Libyi srovnávat (ačkoli opatrně) s občanskou válkou v Jugoslávii nebo ve Španělsku.¹⁰³ Výjimkou nejsou ani texty, u nichž bychom mohli mluvit o snaze o domestikaci (viz výše) – přiblížení vzdáleného tématu českému publiku právě prostřednictvím paralel s událostmi v českých zemích.¹⁰⁴ Podobnou tendenci vykazuje i referování o „výpravě vedené někdejší lidem odborového hnutí Solidarita“, Lecha Walesy, do Tuniska, přestože text se už blíží těm, které o možnosti interkulturního srovnávání spíše pochybují¹⁰⁵: „*Jak se změnit z diktatury v demokracii, přijede na konci dubna Tunisánům poradit někdejší vůdce polské revoluce Lech Walesa. (...) Valící se revoluční vlna bývá srovnávána s pádem komunistických režimů v Evropě na konci osmdesátých let minulého století. (...) Otázkou je, zda se situace v arabské zemi trpící chudobou (...) dá srovnat s Polskem začátku devadesátých let, kde hrály v přechodu k demokracii rozhodující úlohu silné nezávislé odbory. Sám jejich bývalý šéf tvrdí, že musí situaci nejprve analyzovat.*“¹⁰⁶

ZÁVĚR

Výsledky analýzy zahraničněpolitických událostí v obsazích českých médií v roce 2011 potvrzují trendy vysledované v předchozích letech (Nečas–Vochocová, 2010; 2011), jak pokud jde o aktéry zpráv a komentářů, tak také ve vztahu k převažujícím rámcům a některým formálním charakteristikám textů.

Z hlediska prioritních témat se v posledních letech jeví jako stabilně silně exponovaný vztah ČR ke strukturám EU, především v kontextu hospodářské politiky a integračních procesů v EU. Ostatní témata jsou navázána na aktuální, mediálně vděčné události, typicky návštěvy zahraničních státníků. Komunikační priority české administrativy v oblasti zahraniční politiky jsou tak často překryty mediálně atraktivními spektakly.

Jakkoli analyticky je konkrétní zahraničněpolitické téma jako celek ve sledovaných médiích poято, pozice české zahraniční politiky je tradičně prezentována schematicky – diskurz je výrazně personalizovaný, metaforický a emotivní a formální podoba textů nezdědává známkou zezábavňování (entertainizace). Také v roce 2011 jsou zahraničněpolitické události vztahovány k několika málo politickým osobnostem, které jsou v textech prezentovány jako aktéři osobních konfliktů, jako opONENTI, jimž zahraniční politika slouží jako „bitevní pole“ – v roce 2011 se jednalo zejména o prezidenta V. Klause (jehož role v zahraničněpolitických tématech v médiích je dlouhodobě výrazná, je prezentován jako hybatel, zástupce mimosystémového, protievropského, ojedinělého, ale vlivného postoje), ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga, premiéra P. Nečase a V. Havla (zejména jako systematicky opozičního hlasu vůči V. Klausovi). Spor ministra Schwarzenberga a premiéra Nečase v roce 2011 ilustruje tendenci médií prezentovat politické rozhodování převážně jako boj mezi několika subjekty, v tomto případě mezi dvěma politickými stranami (TOP 09 a ODS). Cílem našich analýz není posuzovat, do jaké míry toto mediální referování

reflektuje podobu politického diskurzu v České republice – takové srovnání by mohlo být předmětem navazujících analýz. Dlouhodobě se ale ukazuje, že média prezentují zahraniční politiku České republiky jako svým způsobem oběť či rukojmí vnitropolitických sporů, v nichž nejde o hledání lepšího argumentu v duchu habermasovské deliberace (Habermas, 2000), ale o prostý boj o vliv a moc. Média často sama zdůrazňují právě symbolický rozměr těchto politických sporů a výrazy jako „hádání se“ nebo „naschvály“ zdůrazňují jejich emotivní formu. S tím může souviset i mediální vytváření opozice mezi politikou a expertizou, další z významných témat týkajících se preferovaných podob veřejného diskurzu (Marx Ferree–Gamson–Gerhards–Rucht, 2002) – podobně jako v roce 2010 byla novináři zpochybňována odbornost Lubomíra Zaoralka ve věci navýšení počtu vojáků v afghánské misi (Nečas–Vochocová, 2011), v roce 2011 je tato problematika jedním z klíčových rámců týkajících se otázky zachrany eurozóny, v němž média zdůrazňují (tentokrát přímo na základě parafráze premiéra Nečase) odbornou, nikoli politickou podstatu problému. Politický diskurz je tak explicitně prezentován jako odtazitý od odborného rozhodování v dané věci.

Ke zmíněnému trendu prezentovat události jako boj soupeřících osobností se váže také tendence médií referovat o událostech mezinárodního či globálního charakteru právě prostřednictvím lokálních sporů jednotlivých politiků či politických stran. Přestože tato tendence pravděpodobně souvisí s významem zpravodajské hodnoty (kulturní) blízkosti (Galtung–Ruge, 1965), v souvislosti s mediální konstrukcí zahraničněpolitických událostí nabývá dlouhodobě takové intenzity, že ji nazýváme domestikací zahraničněpolitických událostí v českých médiích (Nečas–Vochocová, 2011). Vedle výše zmíněného důrazu na význam lokální politiky v zahraničněpolitických událostech můžeme jako určitou domestikaci vnímat také snahu za každou cenu hledat paralely současných událostí ve světě v národní historii českých zemí, popř. zemí kulturně blízkých. Zde se mediální tendence k „prostorovému přibližování“ kontextu projevuje sklony k hledání, či spíše vytváření historických paralel, na kterém se svými výroky podílejí také sami politici (viz Nečas–Vochocová, 2010; 2011, v roce 2011 se v textech objevuje např. srovnávání událostí „arabského jara“ s „jarem národů“ v roce 1848, s revolučním rokem 1989 nebo s léty 1956 v Budapešti a 1968 v Praze). V textech v roce 2011 je, stejně jako v minulých letech, možné identifikovat také tradiční klišé „ruské hrozby“ (Nečas–Vochocová, 2010; 2011) – v souvislosti s „eurokrizí“ je Rusko pro českou zahraniční politiku a ekonomiku prezentováno jako jediná možná (a ne zcela neproblematická) alternativa k Evropské unii.

Nejnápadnějším výsledkem analýz zahraničněpolitických událostí v českých médiích v letech 2009–2011, jejichž dílčí tendence popisujeme výše, je tak výrazná emocionalizace politického diskurzu v médiích, zejména důraz na osobní spory (prezentované jako hádky, boje, „trucy“) a obecnou polarizaci veřejného diskurzu, užití emotivního a metaforického jazyka a spoléhání se na historické i jiné příměry, které mají často velmi negativní až tragické konotace nebo slouží přímo jako připomenutí konkrétních hrozeb (odkazy k historickým křivdám, válkám, omezením suverenity, metafora tragédií jako např. Titanic). Spíše než vodítko k zaujetí informovaného postoje na základě předložení řady různých argumentů tak sledovaná média nabízí možnost rychlého, spíše emotivního přimknutí se k názorům té strany sporu, jež se jeví

jako sympatičtější či svými rozhodnutími méně ohrožující, popř. také svádějí k populárnímu vykreslení politické reprezentace jako nekompetentní a motivované pouze vlastním prospěchem.

Literatura

- Galtung, Johan–Ruge, Mari Holmboe (1965): *The Structure of Foreign News: The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers*. Journal of Peace Research, 1965(2): 64.
- Goffman, Erwing (1963): *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings*. New York: The Free Press.
- Habermas, Jürgen (2000): *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia.
- Haller, Beth–Dorries, Bruce–Rahn, Jessica (2006): *Media labeling versus the US disability community identity: a study of shifting cultural language*. Disability & Society, 2006. Vol. 21, No. 1.
- Marx Ferree, Myra–Gamson, William–Gerhards, Jürgen–Rucht, Dieter (2002): *Four Models of the Public Sphere in Modern Democracies*. Theory and Society, 2002. Vol. 31, No. 3, s. 289–324.
- McCombs, Maxwell (2009): *Agenda setting. Nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál.
- Nečas, Vlastimil–Vochocová, Lenka (2010): *Média a politika: zahraniční zpravodajství českých médií*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Nečas, Vlastimil–Vochocová, Lenka (2011): *Mediální kontext české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Sharp, Gene (2011): *Sharp's Dictionary of Power and Struggle*. Oxford: Oxford University Press.
- Sharp, Gene–Paulson, Joshua (2005): *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential*. Manchester, N.H.: Extending Horizons Books.
- Shoemaker, Pamela (1989): *Communication Campaigns About Drugs: Government, Media, and the Public*. Hillsdale: LEA.
- Steuter, Erin (1990): *Understanding the media/terrorism relationship: An analysis of ideology and the news in time magazine*. Political Communication. Vol. 7, No. 4.

Poznámky

- ¹ U přehledové, kvantitativní analýzy jsme pracovali s hlavními zpravodajskými relacemi ČT, TV Nova a Prima TV, při kvalitativní analýze pak s vybranými texty ze zpravodajských a publicistických sekcí deníků *Mladá fronta Dnes*, *Hospodářské noviny* a *Právo* a s týdeníky *Euro* a *Respekt*.
- ² Hendl, Jan (2008): *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál; Strauss, Anselm–Corbinová, Juliet (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- ³ „Podle Kalouska byla dohoda, že kompetence zahraniční politiky budou rozděleny kompetenčním zákonem a ne jednacím řádem vlády. Ne že premiér Nečas v úterý něco pošle, ve středu to propasíruje vládou přes nesouhlas svého prvního místopředsedy. To je opravdu klukovina,“ dodal v ČT.“ (rsk): *ODS a věčka prosadily státního tajemníka pro EU*. Právo. 1. 9. 2011, s. 2
- ⁴ „Hádá se totiž kvůli tomu koalici a Evropa přestává chápat českou zahraniční politiku. (...) Potřeba lépe koordinovat evropskou agendu jednotlivých ministerstev je podle něho [generálního ředitele Svazu průmyslu a dopravy Zdeňka Lišky – pozn. aut.] důležitá zejména kvůli exportu.“ Jan Štětka: *Dvě tváře pro Evropu*. Ekonom, 22. 9. 2011, s. 40.
- ⁵ (dan): *Tajemníka EU vyřeší spolu Nečas a Schwarzenberg*. Právo, 14. 9. 2011, s. 3.
- ⁶ Erik Tabery: *Vláda naschválů*. Respekt, 5. 9. 2011, s. 15.

- ⁷ Schwarzenberg jmenoval tructajemníka pro Unii. Mladá fronta Dnes, 5. 9. 2011, s. 4; „Ministr zahraničí Karel Schwarzenberg (TOP 09) pak jmenoval ‚tructajemníka‘ se stejným pověřením na svém úřadě. ‚Ještě se o tom týden bude jednat, je třeba více času,‘ řekl první místopředseda TOP 09 a ministr financí Miroslav Kalousek.“ Mladá fronta Dnes, 14. 9. 2011, s. 2.
- ⁸ „Ministr zahraničí jmenoval natruc Nečasovi svého státního tajemníka pro Evropskou unii.“ Marie Königová: Schwarzenberg: Klaus? Zábavný provokatér. Právo, 5. 9. 2011, s. 2.
- ⁹ „ODS a VV prosadily zřízení evropského tajemníka, který bude sídlit na Úřadu vlády. Učinily tak přes protesty TOP 09 a zejména ministra zahraničí Schwarzenberga, který v tom vidí snahu omezit pravomoci jeho úřadu. A jsme znovu u toho, pakliže chce vláda fungovat jako tým, může si dělat zbytečné naschvály? Stojí to navíc za to? (...) Ano, Věci veřejné a ODS udělaly TOP 09 ponižující naschvál, ale strana Karla Schwarzenberga tu rozhodně není obět.“ Jan Rovenský: Nečas a Schwarzenberg se přebíjejí státními tajemníky. Právo, 6. 9. 2011, s. 3.
- ¹⁰ Silvie Lauder: Výjimka z Evropy. Respekt, 5. 9. 2011, s. 26
- ¹¹ Karel Schwarzenberg v rozhovoru: „Pan premiér mi ještě před čtyřmi dny řekl: Byl to pouze varovný výstřel vzhledem k absenci ministrů TOP 09 na vládě. Včera jsem mu po vládě říkal: Minulý týden to byl varovný výstřel, a teď už jste střílel přímo do lodi.“ Jindřich Šídlo, Petr Honzejek: Kdyby se tu objevil nějaký Haider, požehnej nám Bůh. Hospodářské noviny, 2. 9. 2011, s. 9. Podobně také: „Poté, co v pondělí večer koalice urovnala spor o úředníka Ladislava Bátoru, se kabinet Petra Nečase včera pohádal kvůli funkci tajemníka pro EU.“ Koalice se střetla kvůli tajemníkovi. Hospodářské noviny, 1. 9. 2011, s. 4. Nebo: (tes): ODS našťala TOP 09 funkci tajemníka pro EU. Bude smířčí řízení. Mladá fronta Dnes, 1. 9. 2011, s. 2.
- ¹² Jan Rovenský: op. cit.
- ¹³ „Podle TOP 09 jde o porušení koaliční smlouvy, návrh dlouhodobě kritizuje předseda topky a šéf diplomacie Karel Schwarzenberg s tím, že evropská politika patří pod ministerstvo zahraničí.“ (rsk): ODS a věčka prosadily státního tajemníka pro EU, op. cit., s. 2.
- ¹⁴ Petr Uhl: Ne prezident, ale vláda řídí stát. Právo, 1. 9. 2011, s. 6
- ¹⁵ Tamtéž.
- ¹⁶ Jindřich Šídlo, Petr Honzejek: op. cit.
- ¹⁷ Petr Uhl: op. cit.
- ¹⁸ Marie Königová: op. cit.
- ¹⁹ ODS a věčka prosadily státního tajemníka pro EU, op. cit.
- ²⁰ Ivana Svobodová: Čtyři z tanku a nic. Respekt, 12. 9. 2011, s. 44.
- ²¹ „(...) homosexualita je podle něj nemravná, mučení teroristů považuje za přijatelné, pokud zachrání další životy, je mu blízké postavení ženy v její tradiční, rodinné roli. Co z těchto idejí už se mu – spolu s dalšími muži z cedulky na dveřích kanceláře institutu, Zrnem a Bellingem – podařilo vnést v roli poradce na českou scénu?“ Tamtéž.
- ²² Nečas, Vlastimil–Vochovcová, Lenka (2011): Mediální kontext české zahraniční politiky. In: Michal Kořan a kol.: Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 33.
- ²³ „Otázka domácí politickou scénu rozděluje. Že záchrana eurozóny je v českém zájmu, se politici až na výjimky jako prezident nebo komunisté shodnou, tím ale shoda končí. (...) ve vládě i parlamentu se ale rysuje střet – ODS a Věci veřejné jsou proti poskytnutí půjčky, TOP 09 pro. (...) Jestliže ODS líčí půjčku jako technický problém, ČSSD jde spíše o to, jak nezůstat stranou. Z mužů okolo předsedy Bohuslava Sobotky je nad taktikou Petra Nečase cítit rozhořčení.“ Jiří Sobotka, Kateřina Šafaříková: Česká cesta. Respekt, 19. 12. 2011, s. 24.
- ²⁴ (mcm): Klaus se nabídl k demontáži eura. Právo, 14. 12. 2011, s. 2.
- ²⁵ Václav Dolejší: ODS o půjčce: kdo z nás to řekne první? Mladá fronta Dnes, 14. 12. 2011, s. 8.
- ²⁶ HN: „Má sociální demokracie nějaký plán pro případ, že se eurozóna rozpadne?“; Bohuslav Sobotka (ČSSD): „Především si to na rozdíl od některých českých politiků nepřejeme. A vysíláme vládě jasné signály, že pokud se bude podílet na stabilizaci eurozóny, budeme ji kryt ve sněmovně i v Senátu žádat.“ Petr Honzejek, Jindřich Šídlo: Na Hrad podpoříme nezávislého kandidáta. Hospodářské noviny, 16. 12. 2011, s. 10.

- ²⁷ „(...)připomněl zavádění české a slovenské koruny při dělení Československa v 90. letech.“ (kk, maš): Klaus: Euro zlikviduju, je-li třeba. Mladá fronta Dnes, 14. 12. 2011, s. 1.
- ²⁸ Respekt, 19. 12. 2011, s. 12. Podobně též: Marek Švehla: *Půjčit, a pak se hádat*. Respekt, 19. 12. 2011, s. 13; (mcm): op. cit.
- ²⁹ Jiří Hanák: *Marné čekání*. Právo, 17. 12. 2011, s. 6. Podobně též: Rozhovor s Vitem Bártou. Právo: „Není to spíš tak, že se VV, respektive vy osobně, zhlédly v názorech prezidenta Klause? (...) V kuloárech stále běží debaty o Klausově návratu do politiky, až v březnu 2013 odejde z Hradu. Oslovil by vás společný projekt s ním?“ Jan Rovenský: *Bárta: Do stranických primárek na Hrad chci jednoznačně nominovat Jana Švejnara*. Právo, 17. 12. 2011, s. 8.
- ³⁰ (dan): *Kalousek vzkázal na Hrad: Půjčku na trzích nechystám*. Právo, 19. 12. 2011, s. 10.
- ³¹ Jiří Sobota, Kateřina Šafaříková: op. cit. Podobně k symbolickému rozměru půjčky též zde: Bohuslav Sobotka (před. ČSSD) v rozhovoru pro Hospodářské noviny: „*Jak by měla vypadat půjčka, je popsáno docela přesně. Systém je bezpečný a nenarušuje stabilitu veřejných rozpočtů. Česká republika by měla dohodu přijmout jako výrazný signál, že nejsme černí pasažéři a že si uvědomujeme význam eurozóny pro naši životní úroveň. (...) Teď ale jde o to dát signál, projevit dobrou vůli.*“ Petr Honzejek, Jindřich Šidlo: op. cit.
- ³² Petr Uhl: *Spojenectví sobectví a svévole*. Právo, 15. 12. 2011, s. 6. Podobně též zde: „*Náš zájem na zachování společného volného trhu a přílivu investic je eminentní, tím pádem se nám vyplatí být účastníkem dějů i tvorby dohod, než zůstávat jen pohorovatelem s nulovým vlivem.*“ Julie Hrstková: *Proč platit jídlo na cizím talíři*. Hospodářské noviny, 14. 12. 2011, s. 8.
- ³³ Tomáš Sedláček: *Nehas, co tě pálí aneb Čechomýty*. Hospodářské noviny, 15. 12. 2011, s. 9. Podobně též: „*Rozpad eurozóny by měl pro ČR tragické důsledky. Nechci ale věřit tomu, že nad ekonomickou rozvahou převládne eurofobie a bušení se v prsa české politické, a dokonce hospodářské suverenity, soběstačnosti a tím izolovanosti.*“ Petr Uhl: op. cit.
- ³⁴ „*A však zapojit se do pomoci? To zase prrr! V EU jsme přece proto, abychom brali, nikoliv abychom pomáhali, je-li třeba.*“ Jiří Hanák: op. cit. Podobně též: „*Oportunismus plodí bohužel slabost a dvojakost v jednání, které možná nejlépe ztělesňuje právě prezident, jenž hýří řečmi o národním sebevědomí. Zatímco Unii oslabené krizí vyhlašuje málem válku z pozic národní suverenity, nedůstojně poklonkuje před ruským prezidentem do té míry, že se bojí být jen komentovat zfalšované volby v Rusku.*“ Jiří Pehe: *Přehlídka národní malosti*. Právo, 15. 12. 2011, s. 6.
- ³⁵ „*Česká politika se vrací do známých kolejí: snažíme se co nejméně si zadat, co nejméně se podílet na společném, a přitom ze společného co možná nejvíce brát.*“ Petr Fischer: *Věčně nevyřešená česká otázka: Kde domov můj...?!* Hospodářské noviny, 14. 12. 2011, s. 9.
- ³⁶ Jiří Hanák: op. cit. Podobně též: „*Zdá se totiž, že vítězí stará neochota Čechů být s druhými, snad pramenící z dějinného strachu o ztrátu identity a místa sebeidentifikace, snad pocházející z malého sebevědomí, z malých velikostí vůbec. Každopádně tato 'národní obava' osudově mění perspektivu myšlení. Česká politika, a opět to není poprvé, se primárně rozvrhuje z domova, proto má také nesporné obranářské a pasivní rysy. Jsme zvyklí reagovat a bránit se, nikoli aktivně přispívat a prát se za společný celek.*“ Petr Fischer: op. cit.
- ³⁷ Tomáš Sedláček: *Veliký rozvod aneb Odcházení*. Hospodářské noviny, 22. 12. 2011, s. 11.
- ³⁸ „*Napojení české ekonomiky na země eurozóny je obrovské, pro hospodářství žijící ponejvíce z dovozu je spojení s eurozónou něco jako šňůra od kyslíkového přístroje: pokud skrze ni přestane téct oživující plyn, hrozí kolaps. Premýšlet v takové chvíli, zda přispějeme na baterky dýchacího stroje, či ještě lépe na jeho důkladnou opravu, nebo ne, je velmi ošidné. Váhat v tomto okamžiku může buď sebevrah, anebo člověk, který mimořádně důvěřuje svým schopnostem. (...) Odmítání půjčky na záchranu kyslíku pro české hospodářství se dost podobá jednání kuřáka sebevraha, který, pravda, velmi dobře tuší, že se pomalu zabíjí, ale neustále dává všem na odiv, že ještě hrdě a svobodně kouří a žije.*“ Petr Fischer: op. cit.
- ³⁹ Luděk Navara: *Masaryk a Havel, mocnáři ducha*. Mladá fronta Dnes, 22. 12. 2011, s. 5
- ⁴⁰ Petr Fischer: op. cit.; Jiří Pehe: op. cit.
- ⁴¹ „*Necas je vnitřní politik a dobře tuší, že se z téhle věci stává výbušné politické téma. A podpalovačem, který zatápí pod kotlem, je Václav Klaus. Počítejme s tím, že se prezident vyřadí na devadesátí*

- miliardách, jež mají odplynout z našich devizových rezerv i do zemí, kde, lenoší pod stromy popljejí ouzo.“ Jiří Leschtina: *Naše čekárna v eurozóně*. Hospodářské noviny, 14. 12. 2011, s. 8.
- ⁴² Pavel Kohout: *Duchovní velezradu nelze žalovat, ale odsoudit ji musíme*. Mladá fronta Dnes, 10. 12. 2011, s. 13.
- ⁴³ „Vždyť sebevětší úlety bruselských úředníků ani sebehlubší krize eura nezmění nic na tom, že současná Evropa spojená vůlí i vobou valné většiny obyvatel – poslečně uchovat a bránit demokracii – se poprvé v dějinách stává jedním z hlavních stabilizačních faktorů života na planetě i pro příští generace. Bránit tomu tak intenzivně, jak to činí prezident, který tím popírá předvolební sliby a povolební přísahu, je způsob velezrady v duchovní podobě, nežalovatelné, ale hodné odsouzení.“ Tamtéž.
- ⁴⁴ „Kdybychom se bránili chystané smlouvě s eurozónou, abychom si vylepšili vyjednávací pozici, bylo by to dobře. Ale my se jí bráníme hlavně pro pubertální odpor k Evropě v nás a kvůli hradnímu stínu.“ Kateřina Koubová: *Blíží se chvíle, kdy Evropě opět vyznáme lásku z rozumu*. Mladá fronta Dnes, 13. 12. 2011, s. 8.
- ⁴⁵ „K čemu se schyluje v eurozóně? (...) Na čem se bude šetřit? V prvé řadě na sociálních výdajích. (...) Všechny země eurozóny budou muset rychleji než dosud redukovat veřejný sektor, zeštíhlovat sociální stát, šetřit na platech zaměstnanců, možná i snižovat důchody seniorům. (...) Česká republika eurozóně nedůvěřuje a nenechá se svázat jejím diktátem. Uhájí svoji suverenitu proti bruselským byrokratům a z vlastní vůle, zcela dobrovolně podnikne následující opatření: oseká sociální výdaje, zredukuje veřejný sektor a zeštíhlí sociální stát. Zaměstnancům možná sníží pracovní dobu a úměrně tomu určité i výplaty. Zvýší daň z přidané hodnoty. Seniorům zmrazí a snad dokonce o něco sníží důchody. To vše zcela svobodně, jaksi natruc Evropě.“ Jan Keller. *Evropě to osladíme*. Právo, 12. 12. 2011, s. 6.
- ⁴⁶ Jan Macháček: *Půjčka pro měnový fond a eurozónu: ČNB chybí v Česku protiváha*. Hospodářské noviny, 21. 12. 2011, s. 16.
- ⁴⁷ Jiří Leschtina: op. cit.
- ⁴⁸ „Nedošlo k rozdělení Československa až letos? V jistém smyslu to tak je. Zatímco Slovensko se po vstupu do eurozóny zařadilo do hlavního proudu evropské politiky, Češi se letos pohybovali opačným směrem. Nejvíce je to vidět na jejich vztahu k euru. (...) Nejde ale jen o euro. Češi se začali stavět velmi chladně k evropskému projektu jako celku.“ Česko 2011: deset událostí, které si budeme pamatovat. Respekt, 19. 12. 2011, s. 32.
- ⁴⁹ „Polsko je nejvýznamnější člen tzv. Visegrádského čtyřúhelníku (dále Česko, Slovensko a Maďarsko). No a kam jel český premiér pokonzultovat, co s požadovanou půjčkou Mezinárodnímu měnovému fondu a co s nově navrženými unijními pravidly? Přece do Maďarska. (...) Do země přísáté na cecek MMF. Do Polska nikoliv. K smíchu nebo k pláči? K oběmu.“ Jiří Hanák: op. cit. Podobně též: Miloš Balabán: *Dočkáme se českého Sikorského?* Právo, 16. 12. 2011, s. 6.
- ⁵⁰ Martin Ehl: *K čemu je dobrý Brusel čili o odporu k euru a lhostejnosti k Euru*. Hospodářské noviny, 15. 12. 2011, s. 2. Podobně např.: Jan Macháček: *Tápání po česku*. Respekt, 12. 12. 2011, s. 14.
- ⁵¹ K mediálnímu labellingu např.: Haller, Beth–Dorries, Bruce–Rahn, Jessica (2006): *Media labeling versus the US disability community identity: a study of shifting cultural language*. Disability & Society, Vol. 21, Issue 1; Steuter, Erin (1990): *Understanding the media/terrorism relationship: An analysis of ideology and the news in time magazine*. Political Communication, Vol. 7, Issue 4.
- ⁵² „Tady v Bruselu dostala už nová skupinka eurooutsiderů své jméno: říká se jim CHUKS (Čakové).“ píše Paul Waugh, editor zpráv z politiky na britském webu PoliticsHome.com. Zkratka vznikla z počátečních písmen čtveřice zemí – Česka, Maďarska (Hungary), Británie (United Kingdom) a Švédska – které na summitu odmítly podepsat první návrh změn. Tyto země zároveň tvoří jádro koalice deseti členů EU, kteří nepoužívají euro.“ (sti): *Zástupcům váhajících států včetně Česka se říká Čakové*. Mladá fronta Dnes, 10. 12. 2011, s. 3.
- ⁵³ Vladimír Šnidl: *České „švejkovství“ na summitu inspirovalo*. Ekonom, 15. 12. 2011, s. 44.
- ⁵⁴ Benjamin Kuras: *Krmení nenasytné stvůry*. Mladá fronta Dnes, 21. 12. 2011, s. 12.
- ⁵⁵ Pavel Kohout: *89 miliard korun. Jak může Česká republika pomoci Evropě i sobě*. Mladá fronta Dnes, 16. 12. 2011, s. 10.

- 56 Tamtéž.
- 57 „*Lidé se rozvádějí a od sebe odcházejí, pokud se nenávidí, příliš se zranili nebo už si nemají co říci. (...) Čeká něco podobného Evropskou unii? Ale proč by se měla rozvádět? O nenávisti nemůže být řeč a mám též pocit, že ani zdaleka nenastala situace, že si nemáme co říci, naopak, debaty o tom, jakou unii chceme mít, jsou živější než jindy. A nejsou plné nenávisti, spíš debaty o vzájemné pomoci.*“ Tomáš Sedláček: op. cit.
- 58 Julie Hrstková: op. cit.
- 59 Tamtéž.
- 60 „*My, povýšenci z kotliny rozmazlení porevolučním zájmem světa, už zase musíme řešit, co s tou Evropou, která něco chce. (...) Teď žádá, abychom svou lásku, ať šlo o sňatek z rozumu, dokázali půjčkou nejdůvěryhodnější finanční instituci na světě, Mezinárodnímu měnovému fondu, který by je obratem mohl půjčit eurozemím. Roli blanických rytířů po nás chtějí? Sami máme málo.*“ Kateřina Koubová: op. cit. K manželským metaforám více např. i zde: Jiří Sobota, Kateřina Šafaříková: *Evropský rozvod*. Respekt, 12. 12. 2011, s. 17.
- 61 „*Dosud to byla jen britská ostrovní posedlost, teď se ovšem stejný pohled přenáší také do Prahy. I český premiér vyzývá, abychom zvážili, zda je euro Titanic nebo ne. U Britů, kteří ve věcech Evropy rádi přehánějí, se dá použití zmíněného srovnání vysvětlit – koneckonců, byla to jejich oslavovaná loď, co šlo ke dnu, je to tedy jejich trauma. Pokud se však kvůli euru uchyluje k téže metafoře i český premiér, měl by si dát pozor. (...) Ta dávná katastrofa je spíše varováním – i pro nás. Stačí přece pár spekulací na finančních trzích západní Evropy, aby se dosud víceméně stabilní „loď“ české koruny začala naklánět a nabírat vodu daleko více a nebezpečněji, než jsme mohli vidět za celé dva roky „krize eura“.*“ Michal Mocek: *Titanic po česku*. Právo, 15. 12. 2011, s. 6.
- 62 Martin Hekrdla: *Soumrak kouzelníků*. Právo, 15. 12. 2011, s. 6.
- 63 Tamtéž.
- 64 „*Odmítli jsme nastoupit na právé vyjíždějící Titanic, charakterizoval velmi přesně situaci jeden brzký makléř, který tak chtěl podpořit postoj svého premiéra Davida Camerona, jenž zablokoval návrhy, aby se nově fiskální unie účastnilo všech 27 členských států EU.*“ Pavel Páral: *Falešné vítězství*. Mladá fronta Dnes, 10. 12. 2011, s. 12.
- 65 „*Ministr [zahraničí – pozn. aut.] dodal, že Praze mnoho jiných možností než zaplatit nezbude, pokud se „nebudeme chtít vrátit po 22 letech zpátky k Rusku“, jak by si to podle ministra přál například Hrad.*“ (rsk): Schwarzenberg: *Buď půjčme Unii 89 miliard, nebo přijde izolace*. Právo, 12. 12. 2011, s. 1.
- 66 Alexandr Mitrofanov: *Plížením vzad*. Právo, 14. 12. 2011, s. 6. Podobně od téhož autora: „*Jaká je alternativa? Dobrá, v případě vypadnutí ČR z jádra Evropské unie by mohl Václav Klaus nabídnout nadstandardní vztahy s Ruskem, kam bychom zase mohutně vyváželi. Chtělo by to ale upřesnit několik věcí. Zda tam na nás někdo čeká s tím, že nás bude takto živit. Co za to bude případně chtít v geopolitice. Jestli po dvaceti letech transformace ještě umíme vyrábět exportní investiční celky. A v neposlední řadě, zdali takovou orientaci Češi chtějí zopakovat.*“ Alexandr Mitrofanov: *Volba*, 12. 12. 2011, s. 6.
- 67 Jan Macháček: op. cit.
- 68 „*Postrádám ale debatu, jak se budeme chovat. Dosud vyčkáváme, ale naše pozice se mění z pasivní do hibernace bezradnosti.*“ Ivan Gabal: *Česko v EU: pasivita a bezradnost*. Hospodářské noviny, 8. 12. 2011, s. 8.
- 69 „*Historické paralely nás nutí vážit i možné domácí důsledky. Neúspěch účasti v evropské integraci bude porážkou proevropských sil v české politice, společnosti i v politickém a kulturním životě. Dojde naopak k posílení nebo převážení opačných tendencí, například neomarxistických nebo nacionalistických sil. Ty se již dnes angažují ve vyvolávání strachu z našeho dalšího spojení s vývojem eurozóny.*“ Tamtéž.
- 70 „*Deklarovaná ochrana civilistů [vojenským zásahem NATO – pozn. aut.] přitom není Obamova póza, je to pozice sdílená Západem jako takovým. Ať už stíhačky NATO uvádějí do pohybu různé motivace, jako třeba snaha o bezproblémový přístup k ropě, strach z vlny uprchlíků nebo různé osobní politické ambice, hlavní důvod, proč vyhlášení bezletové zóny podporovala významná část*

- Evropské unie a proč pro ni byl i Respekt, byl přece jiný: byla to zřetelně formulovaná obava z nečinného přihlížení, jak Kaddáfí masakruje nevinné civilisty.*“ Lucie Beranová: *Netanjahu hledá podporu v Evropě*. Hospodářské noviny, 8. 4. 2011, s. 7.
- ⁷¹ Miroslav Řihák: *Třetí země světa – Facebook*. Euro, 4. 4. 2011, s. 21.
- ⁷² Jan Svatoš: *Velká komunitní revoluce*. Euro, 11. 4. 2011, s. 87.
- ⁷³ *Boj s Facebookem prohrává i Asad*. Hospodářské noviny, 26. 4. 2011, s. 7.
- ⁷⁴ Například: Sharp, Gene (2011): *Sharp's Dictionary of Power and Struggle*. Oxford: Oxford University Press; Sharp, Gene–Paulson, Joshua (2005): *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential*. Mancehster N.H.: Extending Horizons Books.
- ⁷⁵ Lucie Beranová: *Sharp: teoretik revolucí, nenáviděný diktátor*. Hospodářské noviny, 7. 4. 2011, s. 6.
- ⁷⁶ Petr Preclík: *Demokratičtí tyrani*. Euro, 11. 4. 2011, s. 62.
- ⁷⁷ Andrew Jacobs: *Demokracie? Díky, nechceme*. Hospodářské noviny, 22. 4. 2011, s. 10.
- ⁷⁸ Lucie Beranová: *Arabské jaro ztrácí dech kvůli Libyi*. Hospodářské noviny, 6. 4. 2011, s. 8.
- ⁷⁹ Tamtéž. Podobně také: „Pokud se libyjsí povstalci nepustí do protiútoků, hrozí Západu nevitáný scénář: Kaddáfí bude dál ohrožovat civilisty v západní části Libye a mezinárodními silám nezbude, než dál udržovat bezletovou zónu. V Iráku tak činily deset let, než Saddáma Husajna svrhla americká pozemní invaze. Podobnou variantu chce ale vyloučit jak Západ, tak arabské země.“ Lucie Beranová, Adam Černý: *Tažení povstalců míří do ztracena*. Hospodářské noviny, 25. 3. 2011, s. 7.
- ⁸⁰ Teodor Marjanovič: *Na Kaddáfího! Mladá fronta Dnes*, 19. 3. 2011, s. 12. Podobně též: Jiří Sobota: *Rychlý jako OSN*. Respekt, 21. 3. 2011, s. 14.
- ⁸¹ „Spojenci mají navíc problém s tím, kdo přesně povstalci vlastně jsou. Centrum odporu proti Kaddáfimu se nachází na východě země a právě Kyrenaika, jak se oblast nazývá, nemá nejlepší pověst. Když v roce 2007 zabavili američtí vojáci v Iráku počítač al-Káidy a dostali se díky tomu k seznamům zahraničních bojovníků, zjistili, že druhý největší počet „mužahedinů“ se rekrutuje právě z Libye, drtivá většina z nich z její východní části. Libye v přepočtu na počet obyvatel předčila množstvím islamistických extrémistů bojujících proti americkým jednotkám i Saúdskou Arábii.“ Jiří Sobota: *Divná válka*. Respekt, 28. 3. 2011, s. 17. Podobně též: „Na místě je ale obezřetnost, zvláště při intervencích v zemích, které se nám mohou a la Irák rozpadnout pod rukama, a zvláště pokud a la Libye nevíme, kým opoziční skupiny vlastně jsou: demokratickými hnutími pod vedením kmenů, anebo kmeny využívajícími jazyk demokracie?“ Thomas Friedman: *Domácí úklid před Libyí*. Hospodářské noviny, 24. 3. 2011, s. 10. Dále: Lucie Beranová: *Západ pátrá, kdo jsou povstalci*. Hospodářské noviny, 10. 3. 2011, s. 6; Jan Keller: *Jenom ne pokrytectví*. Právo, 24. 3. 2011, s. 6.
- ⁸² „Zlí jazykové tvrdí, že Obamovo váhání, na kterou „stranu dějin“ si přisadit, vyplynulo z prosté úvahy: Nemohl by zrovna Kaddáfí ukáznit Araby, znovu vystavět bariéru strachu v jejich vědomí, vrátit džina revolucí do láhve?“ Martin Hekrdla: *Historické klopýtání*. Právo, 31. 3. 2011, s. 6.
- ⁸³ Essam Hafoudh: *Češi netuší, o co v Libyi jde*. Hospodářské noviny, 30. 3. 2011, s. 10.
- ⁸⁴ Tamtéž. Podobně také: „Polsko patřilo stejně jako Československo v osmdesátých letech ke Kaddáfího obchodním partnerům. Plukovník ve východní Evropě kupoval zbraně a nabízel za ně ropu za výhodnou cenu.“ Tomáš Zahradníček: *Poláci u Kaddáfího*. Mladá fronta Dnes, 25. 3. 2011, s. 9.
- ⁸⁵ „Vznik „nových Íránů“ je variantou, o níž 61letý premiér přezdívaný Bibi [Benjamin Netanjahu, izraelský premiér – pozn. aut.] mluví od chvíle, kdy se marně snažil uchránit egyptského prezidenta Husního Mubáraka před smetením. (...) Že se Česko, tradiční z blízkých spojenců Izraele v evropské sedmadvacítce, přidá v klíčových okamžicích na stranu židovského státu, je pravděpodobnější než v případě méně smírlivých velmocí – Velké Británie, Francie a Německa.“ Lucie Beranová: *Netanjahu hledá podporu v Evropě*. Hospodářské noviny, 8. 4. 2011, s. 7.
- ⁸⁶ Kateřina Koubová, Pavel Novotný: *Libyi rozumí jiní, my se zase vyznáme v Izraeli*. Mladá fronta Dnes, 22. 4. 2011, s. 8.
- ⁸⁷ Daniel Anýž: *Vzkazují do Libye: Éto vaše d'ělo*. Hospodářské noviny, 23. 3. 2011, s. 11.
- ⁸⁸ „Zkušenosti jim poskytnout můžeme. Ale nebudu jim říkat, jakou demokracii mají mít, jestli britskou, nebo švýcarskou. Ať se rozhlédnou a vyberou si. Abych parafrázoval toho pána s hustým obočím, éto vaše d'ělo.“ Tamtéž (K. Schwarzenberg v rozhovoru).

- ⁸⁹ Essam Hafoudh: op. cit.
- ⁹⁰ „Až poté, co Západ rozjel operace v Libyi, vyslovila s nimi česká diplomacie první souhlas. Je to rozumné, nebo zbabělé? Podle expertů lavírování odpovídá tomu, že Česko nemá v oblasti velké ekonomické zájmy. (...) K otázce vojenského útoku vůči režimu diktátora se však šéf české diplomacie stavěl opatrně. (...) S faktem, že některé západní země začaly Libyi bombardovat, má však ministr stále vnitřní problém.“ Martin Vokáč, Jan Gazdík: *Pal! Nepal! Ukazuje české váhání slabost, nebo rozumný přístup?* Mladá fronta Dnes, 21. 3. 2011, s. 6. Podobně též: „Mimochodem, Česko má ruce čisté proto, že se v Libyi neprosadilo. (...) Minulý režim sice dával Kaddáfimu tanky, letadla a rakety (a taky semtex neblahé paměti), postavil mu tankový opravárenský podnik a cvičil piloty, ale Libye za to dodnes dluží 4,5 miliardy korun.“ Milan Vodička: *Kaddáfího recidiva*. Euro, 7. 3. 2011, s. 56.
- ⁹¹ Daniel Anýž: op. cit.
- ⁹² „Je ho plno. Nejprve se přihlásí k ‚národovci a konzervativci‘ Bátorovi. Poté prohlásí, že vojenský zásah v Libyi by byl hloupost a že hloupost bylo už bombardování Bělehradu.“ Martin Komárek: *Nás Klaus*. Mladá fronta Dnes, 9. 3. 2011, s. 8.
- ⁹³ Martin Vokáč, Jan Gazdík: op. cit. Podobně též: „K jakému zásahu se rozhodlat, marně řeší politici od Washingtonu přes Brusel po Prahu. Exprezident Václav Havel v HN varoval, že Západ by se měl poučit ze situace v bývalé Jugoslávii, kde se vojenský zásah proti Srbsku příliš dlouho odkládal. Proti vojenské akci v Libyi se však staví nynější prezident Václav Klaus. ‚Nejfatálnější jsem s ním [Havlem, pozn. red.] nesouhlasil v momentu, kdy chtěl bombardovat Bělehrad, a já s ním nesouhlasím ani v této věci,‘ prohlásil Klaus.“ Lucie Beranová: *Kaddáfí drží Západ v šachu*. Hospodářské noviny, 8. 3. 2011, s. 6.
- ⁹⁴ Tamtéž.
- ⁹⁵ Martin Hekrdla: *Komu čest a sláva*. Právo, 17. 3. 2011, s. 6. Podobně k (nejen) evropskému pokrytectví také: „Zemi vyzbrojila Evropa, Amerika i Rusko. Ted' se diví, že se jejich zbraně používají proti civilistům. (...) Ted' se pohoršení Evropané svatouškovsky rozčilují, že režim Muammara Kaddáfího zabíjí odbojné Libyjce – bylo to ale zbraněmi, které mu sami ochotně dodávali.“ Milan Vodička: op. cit. s. 56; „[Kaddáfí by se snažil povstání – pozn. aut.] potlačit čím? Nejspíše zbraněmi za miliardy dolarů, které do Libye až donedávna vyvážely třeba Itálie, Francie a Británie. Česká republika se snažila srovnat krok alespoň opravami desítek albatrosů vyvezených v 80. letech – a dnes si může gratulovat k tomu, že Libyjci ztratili zájem.“ Týran v úzkých. Mladá fronta Dnes, 4. 3. 2011, s. 12.
- ⁹⁶ Rostislav Matulík: *Ostatně soudím, že Kaddáfí má být zničen. Ale takto?* Mladá fronta Dnes, 19. 4. 2011, s. 11.
- ⁹⁷ „Právě Libye se ted' nabízí jako místo, kde by si EU mohla napravit reputaci a navrátit zásahu zatím výhradně západních zemí skutečně humanitární obsah. Tedy vytvořit v souladu s mandátem OSN bezpečné zóny a koridory pro civilisty a dopravu humanitární pomoci.“ Ondřej Ditrych: *Libyjská odyssea a pomoc EU*. Hospodářské noviny, 19. 4. 2011, s. 10. Podobně též: „Blízkovýchodní férie leccos vypověděla o stavu Evropy. ‚Arabské jaro‘ ukázalo, že Evropská unie není schopna ovlivňovat důležité procesy nejen na globální, ale ani na regionální úrovni. A to i přesto, že státy, jimiž cloumají nepokoje, jsou spojeny s EU zvláštními vztahy.“ Jefim Fištejn: *Orientální finesy*. Euro, 11. 4. 2011, s. 22.
- ⁹⁸ „Arabské revoluce mění pohled na jeden ze základních pilířů fungování Evropské unie – na volný pohyb osob. Spor o pětadvacet tisíc tuniských uprchlíků v Itálii, kvůli nimž Francie na chvíli obnovila kontrolu hraničních přechodů, vyvolal diskusi o změně smlouvy o volném pohybu osob v schengenském prostoru.“ Martin Ehl: *Spor o Schengen: Změna je nutná*. Hospodářské noviny, 27. 4. 2011.
- ⁹⁹ „Nicméně vážně – netvrdím, že všichni analytici jsou rozumbradové a že se vždy mylí. Avšak v případě výbuchu v arabských zemích, který právě nyní pokračuje vzpourou v Libyi, se většina sekla zásadně. Analytici, úředníci, špioni (a z jejich zpráv čerpající novináři západního světa) naprosto netušili, že mezi mnoha Araby panuje se stávajícími režimy obrovská, dramatická nespokojenost. (...) Mnohé západní analyticky však podezíráme z toho, že též pouze šnorchlovali v Rudém moři, o arabské společnosti moc netuší, přesto tvrdí, že vědí, jak to dopadne.“ Michal Musil: *Ohromné arabské selhání rozumbradů, analytiků a věštců*. Mladá fronta Dnes, 1. 3. 2011, s. 10.

- ¹⁰⁰ „Schwarzenberg: ‚Často bývá tento pohyb srovnáván s naším rokem 1989, což je dle mého názoru mylná paralela. Nejbližší, pokud vůbec nějaké srovnání existuje, je to s Evropou roku 1848...‘ Mladá fronta Dnes: ‚Jakési arabské «jaro národů»?‘ Schwarzenberg: ‚Přesně tak. (...) Když jsme u paralel: od druhé poloviny 18. století jsme začali povinně docházet do obecních škol, učili se číst, psát. Revoluční úvahy se najednou dostaly k mnohem širšímu publiku než předtím. (...) Teď máme internet: živnostník v Tunisku, učitel v horním Egyptě, ti všichni najednou mohou komunikovat s celým světem.“ Kateřina Koubová, Pavel Novotný: op. cit.
- ¹⁰¹ André Glucksmann: *Konečně!* Respekt, 4. 4. 2011, s. 78.
- ¹⁰² Marek Švehla: *Naše arabská podívaná*. Respekt, 4. 4. 2011, s. 14.
- ¹⁰³ Lubomír Heger: *Bezletová sezona*. Mladá fronta Dnes, 21. 3. 2011, s. 12.
- ¹⁰⁴ „Proč nás vlastně má zajímat, že Libyjci chtějí svrhnout tyrana? Původní impulz těchto lidí je dost podobný tomu, který před dvaceti lety přiměl lidi i v Československu, aby šli do ulic protestovat proti komunistickému režimu. V tom se tedy lze s nimi bez problémů ztotožnit.“ Teodor Marjanovič: *Proč do toho spojenci „vzlítli“*. Mladá fronta Dnes, 21. 3. 2011, s. 3.
- ¹⁰⁵ Miroslav Adamkovič: *Není revoluce jako revoluce, když jde o ropu*. Hospodářské noviny, 3. 3. 2011, s. 23. Podobně též: „Expertní společenství hned freneticky tleská a srovnává pozdvižení arabského lidu s Francouzskou revolucí a pádem Berlínské zdi, hned upadá do trudnomyslnosti a cítí v něm výslednou újmu pro zájmy Západu.“ Jefim Fištejn: *Tma přichází z Východu*. Euro, 14. 3. 2011, s. 20.
- ¹⁰⁶ Petr Kupec: *Jedu jako revolucionář do Tuniska, říká Walesa*. Mladá fronta Dnes, 15. 4. 2011, s. 6.

Část II:

**Evropský a bezpečnostní rozměr
české zahraniční politiky**

Kapitola 3

Evropský rozměr české zahraniční politiky

Vít Beneš, Mats Braun

V loňském vydání „ročenky“ české zahraniční politiky jsme konstatovali, že o budoucí podobě EU (vícerychlostní Evropa, prohlubování integrace eurozóny) i o budoucí pozici České republiky v EU (neúčast na projektech, které prohlubují evropskou integraci, vzdalování se eurozóně) bylo v zásadě rozhodnuto v průběhu roku 2010.¹ V roce 2011 jsme pak pouze sledovali pokračování nastoleného trendu v obou těchto otázkách. Evropa pokračovala skrze mezivládní smlouvy sjednávané mimo rámec primárního práva EU směrem k vícerychlostní / diferencované integraci. Podle očekávání a v souladu s politickými signály, které ČR dlouhodobě vysílá (neúčast na Paktu pro euro plus, odtahitý postoj k případnému vlastnímu angažmá při řešení krize eurozóny, úvahy o sjednání výjimky z povinnosti přijmout euro), se ČR vzdalovala od eurozóny a od eura. Pokračovaly tendence v evropské dimenzi české zahraniční politiky, které trochu připomínají rozpolcený churchillovský postoj k evropské integraci v 50. letech. Na jedné straně vystupovala Česká republika (pod tlakem TOP 09 a státního aparátu – MZV, MF i Úřadu vlády ČR) v evropské politice jako „přítel eurozóny“, který má jednoznačný zájem na její stabilizaci. Na druhé straně však ČR (pod tlakem prezidenta a ODS) odmítla svoji účast v právních nástrojích a institucionálních strukturách, jež v eurozóně vznikají. Česká republika se z velké části distancovala od politických snah na řešení krize v eurozóně.

Během roku 2011 schválila vláda po dlouhodobých sporech uvnitř vlády novou koncepci zahraniční politiky včetně politiky evropské. Ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg čelil kritice za příliš proevropský tón dokumentu.² Tón dokumentu lze nakonec ovšem popsat jako důraz na obhajobu českých zájmů v procesu evropské integrace. Česká republika např. požaduje „...respektování svých zájmů od ostatních členských států EU a současně je připravena respektovat zájmy ostatních a projevoval ve společném zájmu solidaritu“. V Unii, kde je hlasování kvalifikované většiny obvyklý způsob rozhodování, se může tento důraz na vzájemné respektování zájmů stát až nereálný. Jde také o velkou změnu v porovnání s předchozím dokumentem tohoto typu, který byl ovšem schválen ještě před vstupem ČR do EU, kde hlavní heslo

koncepte bylo, že ČR má být aktivní součástí EU.³ Současně dokument přirozeně odráží skutečnost, že ČR je již několik let plnohodnotným členským státem EU. Zároveň jde také o koncepci jasně vycházející z politických priorit současné vládní koalice. Klíčové slovo dokumentu je „konkurenceschopnost“. Dokument klade dále důraz na energetickou bezpečnost – jde o jedinou konkrétní prioritu, kterou vláda zmiňuje hned v úvodu ke kapitole o EU. Jinak vláda slibuje, že přijde ještě s Konceptí působení České republiky v EU, ale do konce roku 2011 nebyla koncepce prezentována. Pokud byl dokument původní kritizován za jeho proevropský tón, nelze totéž říci o finálním výsledku. Obsahuje např. tuto formulaci o *Lisabonské smlouvě*, která mj. byla schválena, aby bylo rozhodování v EU efektivnější a transparentnější, „smlouva svými institucionálními změnami vytvořila komplikovanější prostředí pro rozhodování v EU“.⁴ Nemělo by se příliš interpretovat z jediné nešťastné formulace a autor to chtěl napsat komplexněji, ale v kontextu kritických názorů části politické elity k této smlouvě je zajímavé, že se taková formulace objevuje v dokumentu připraveného proevropským MZV.

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

V průběhu roku 2011 se politická debata soustředila na otázky prohlubování integrace eurozóny, řešení dluhové krize i na otázky vztahu ČR k fiskální integraci EU a účasti na řešení krize v eurozóně. Jak bude zřejmé z této části, v evropské problematice procházela dělicí linie napříč politickým spektrem, ale i napříč vládní koalicí. Na jedné straně pomyslné barikády se s určitou dávkou zjednodušení nacházejí euroskeptický prezident, ODS a KSČM, kteří se sice liší v ekonomickém názoru na řešení krize eurozóny, ale jinak sdílejí odmítavý postoj k institucionálním aspektům evropské integrace. Na druhé straně stojí mírně proevropská ČSSD a TOP 09. Zmíněné ideové rozdělení vládní koalice se promítalo do meziinstitucionálního pnutí (viz část věnovaná aktérům evropské dimenze české zahraniční politiky) a nakonec vyústilo v některé rozpory (vnitřní nekonzistence) české politiky vůči EU. V důsledku vnějších faktorů (krize eurozóny) a vnitřních faktorů (posilování euroskepticismu u české veřejnosti) docházelo k celkovému posunu politického spektra v ČR směrem k euroskeptickému konci spektra.

Představy politických stran o pozici ČR v EU

Půjčka pro Mezinárodní měnový fond

Pravicová ODS i krajně levicová KSČM poměrně jednoznačně odmítly možnost, aby se Česká republika podílela na navýšení prostředků Mezinárodního měnového fondu na pomoc při dluhové krizi eurozóny.⁵ Někteří politici ODS svůj postoj opírali o prognózu, že tyto půjčené peníze se s velkou pravděpodobností nikdy nevrátí.⁶ V ODS se také poměrně často setkáváme s argumentem, že krizi eurozóny způsobili „konstruktéři

eura“,⁷ tudíž nevidí důvod, proč by se ČR jako nečlen eurozóny měla na řešení krize eurozóny podílet. Sociální demokracie obhajovala navýšení zdrojů, které má ČR garantovat u Mezinárodního měnového fondu s argumentem, že se jedná o jednu z nejbezpečnějších forem investování devizových rezerv.⁸ Podobný postoj zaujala i vládní TOP 09 – podle ministra financí Miroslava Kalouska si ČR nemůže dovolit osamoceně odmítnout unijní plán na pomoc eurozóně. Ministr financí zároveň navrhoval „velmi výrazně nižší“ částku než 3,5 mld. EUR původně požadovaných MMF.⁹

Účast na Fiskálním kompaktu a přijetí eura

V uvažování ODS a prezidenta Václava Klause hraje klíčovou roli přesvědčení, že 1) eurozóna nezadržitelně směřuje k fiskální a politické unii (federace), jež je pro ODS a Klause absolutně nepřijatelná („konec českého státu“), a 2) tento vývoj podle ODS přinese nezměrné ekonomické náklady (viz část věnovaná představám o EU). V očekávání tohoto z pohledu ODS jednoznačně negativního ekonomického a politického vývoje preferuje ODS politickou a institucionální izolaci ČR od eurozóny, od jejích problémů i jakýchkoliv nových integračních snah eurozóny (Pakt pro euro plus, Evropský stabilizační mechanismus, Fiskální kompakt, jednotný bankovní dohled), při zachování spolupráce ve vnitřním trhu. Z těchto důvodů ODS jednoznačně odmítá českou účast i na takové formě integrace, která by mohla být v souladu s jejími národohospodářskými vizemi (viz Fiskální kompakt posilující rozpočtovou disciplínu). Politici ODS odmítli účast ČR na Paktu pro euro plus, podobně i připravovaný Fiskální kompakt zavrhl jako nepotřebnou „cizí kuratel“.¹⁰ Ke konci roku vzbudil pozornost požadavek ODS na referendum o přijetí eura, opřený o argument, se kterým poprvé přišel prezident Klaus a ČNB,¹¹ že eurozóna od okamžiku vstupu ČR do EU (a referenda o vstupu do EU) prošla podstatnými změnami.¹²

Připojení se k Fiskálnímu kompaktu obhajovala TOP 09. Zpočátku latentní neshoda mezi TOP 09 a ODS postupně přerostla v otevřený střet na začátku roku 2012. Opoziční ČSSD poměrně ostře kritizovala nepřipojení se ČR k Paktu pro euro plus¹³ a ve druhé polovině roku i vlažný přístup vlády k připravovanému Fiskálnímu kompaktu.¹⁴ Na druhou stranu si nemůžeme nevšimnout chladného přístupu ČSSD ke klíčové otázce přijetí eura v ČR. Reakce ČSSD na prezidentův pokusný balon s požadavkem na vyjednání trvalé výjimky na přijetí eura byla více než vlažná. V roce 2011 dosáhla míra spokojenosti veřejnosti s členstvím v EU a míra podpory přijetí eura historického minima od vstupu ČR do EU (50 % občanů je spokojeno s členstvím ČR v EU, pouhých 15 % občanů ČR podporuje přijetí eura).¹⁵ V tomto kontextu rezignovaly politické strany na podporu vstupu ČR do eurozóny. Oproti předcházejícím rokům jsme nezaznamenali žádné požadavky ČSSD na stanovení data možného přijetí eura v ČR, naopak ČSSD se obává „obrovských politických nákladů“ přijetí eura.¹⁶ TOP 09 ve vztahu k euru pouze přejala pozici, kterou až do roku 2010 zaujímal ODS.¹⁷ Její předseda K. Schwarzenberg potvrdil formální závazek přijmout euro, zároveň ale prohlásil, že nepřipadá v úvahu, aby ČR v blízké době přijala euro. ČR neplní předpoklady vstupu, stejně tak nemá smysl přijímat euro v době krize. „*Bohudiky není stanovený časový rámec [pro vstup]*“.¹⁸

Geopolitika a identitární otázky

Čeští euroskeptici vnímají Evropu (Evropskou unii) jako nedospělou entitu, které chybí naše prozíravost či zkušenost: „*Evropa konečně většinou dospívá k tomu, o čem menšinové hlasy [ODS a její zakladatel a někdejší předseda V. Klaus] mluví již dlouho. (...) Zatím se zdá, že nejdou tak daleko, jako ODS, která už mnoho let mluví o potřebě zakotvit do našeho ústavního pořádku principy rozpočtové odpovědnosti.*“¹⁹ Právě přesvědčení o tom, že ČR (díky své zkušenosti z ekonomické transformace) má intelektuální a morální převahu nad „socialistickou“ EU, můžeme označit za jednu z hlavních ingrediencí českého euroskepticismu.²⁰ ODS a V. Klaus také stále častěji vnímají současnou krizi jako krizi Západu, dokonce jsme tedy zaznamenali i jisté oslabování dosavadního jednoznačně prozápadního geopolitického kurzu ODS: „*Nejsme ani na Východě, ani na Západě, ani na Jihu, ani na Severu, nýbrž přesně uprostřed*“ (Alexandr Vondra).²¹ Na opačné straně spektra se nachází ČSSD a TOP 09, jež si vystačí s reprodukcí diskurzu „návratu do Evropy“, který dominoval období před vstupem ČR do EU. Otázku zapojení ČR do integračního jádra vnímají podobně jako samotný vstup ČR do EU – tedy jako otázku (ne)připojení se ke „*kulturnímu, ekonomickému a sociálnímu vývoji v západní Evropě*“.²² ČSSD a TOP 09 zdůrazňují, že ČR by se měla hlavně snažit v rámci Evropské unie získat pověst „*spolehlivého a aktivního člena*“.²³

*Představy politických stran o podobě EU**Ekonomické vládnutí*

Všechny politické strany vyjma komunistů, kteří otevřeně kritizují orientaci českého zahraničního obchodu na EU,²⁴ vyzdvihovaly přínosy vnitřního trhu. Podle České strany sociálně demokratické Evropa „*potřebuje kvalifikovanou práci, prostor k podnikání a velký vnitřní trh*“, v podobném duchu se nesou i vyjádření politiků ODS. ČSSD ale přidává argument, že pro fungování vnitřního trhu je potřeba vytvořit blíže nespecifikovanou „*pevnější evropskou vládu*“.²⁵

Co se týče dluhové krize některých zemí eurozóny, diskurz ODS v zásadě odpovídal argumentaci, která zaznívala z Německa a dalších zemí „severního křídla EU“ (Nizozemsko, Finsko) a která v roce 2011 dominovala evropské debatě: důraz na úsporná opatření, potřeba zbavit se „dluhové kultury“ a vyvarovat se morálního hazardu. Stejně tak i ČSSD v diskusích na téma řešení krize eurozóny v zásadě souhlasila s politikou „společného krocení dluhů“, potřebou dodržování rozpočtových pravidel, kterou na evropské úrovni prosazovalo nejenom Německo, ale i česká vláda.²⁶ Ovšem zatímco vláda podporuje pouze prohlubování fiskální integrace eurozóny ve smyslu lepší vymahatelnosti zásad Paktu stability a růstu (bez účasti ČR), ČSSD opatrně navrhuje další integraci a „*postupnou koordinaci daní a sociálních standardů*“.²⁷ KSČM podle očekávání odmítá snahy o posílení fiskální disciplíny (Fiskální kompakt) a obecně neoliberální diskurz panující v současné EU.

Zavedení daně z finančních transakcí jednoznačně podporují politici ČSSD.²⁸ ODS odmítá daň z finančních transakcí z obavy, že to povede finanční instituce k přehodnocení jejich působnosti a opuštění Evropy, což by oslabilo evropskou ekonomiku.²⁹

Vícerychlostní integrace

Občanská demokratická strana poměrně rychle akceptovala realitu vícerychlostní integrace – připomínáme, že podpora vícerychlostní integrace je zmíněna již v *Manifestu českého eurorealismu* z roku 2001.³⁰ Vícerychlostní Evropu (diferenciovanou integraci) považuje vládní ODS za přirozený důsledek skutečnosti, že členové EU mají rozdílné národní zájmy.³¹ Podle ODS je takováto diferenciacie Evropy pro ČR dokonce výhodná, protože jí umožňuje „nebýt u toho“ – dobrovolně se nezúčastnit některé z integračních politik EU.³² Strana se ani neobává dělení na jádro a periferii, naopak současný vývoj koncipuje jako žádoucí posun směrem k modelu variabilní geometrie. Politici ODS se nebránili sjednání Fiskálního kompaktu v podobě mezi-vládní smlouvy mezi státy eurozóny mimo systém evropského práva. Zároveň opakovaně odmítali myšlenku, že by se ČR dostávala do izolace a na periferii.³³

Z „periferizace ČR“, z oslabování vlivu ČR v EU a z vytváření negativního (euroskeptického) obrazu ČR obviňovali ODS nejenom sociální demokraté,³⁴ ale i vládní TOP 09. Podle ČSSD vícerychlostní integrace („fragmentovaná Evropa“) rozděluje Evropany na občany první a druhé kategorie a ohrožuje schopnost Evropy uspět v globální soutěži, schopnost mít „konkurenceschopnou práci, výrobu a měnu“.³⁵ Podle TOP 09 je „*hrozící model ‚dvojrychlostní‘ Evropy v přímé kontradikci se zájmy ČR*“, protože by ohrozil jednotu vnitřního trhu. Pokud by se Evropa skutečně stala dvou-rychlostní, pak je podle TOP 09 v českém národním zájmu být v hlavním integračním proudu EU.³⁶

Politické a institucionální aspekty evropské integrace

V roce 2009 jsme mohli zaznamenat posun ODS směrem k pragmatictější pozici vůči EU. Relativně krátké vládnutí premiéra Mirkem Topolánka ale nakonec vyústilo v rozštěpení ODS na pragmatiky a euroskeptiky při ratifikaci *Lisabonské smlouvy*.³⁷ Naopak v roce 2011 došlo k jistému „zcelení“ ODS. Soudíme-li podle veřejně deklarovaných postojů politiků ODS, vrátila se strana k tradičním euroskeptickým ideovým kořenům, naformulovaným v roce 2001 v *Manifestu českého eurorealismu*,³⁸ a k V. Klausovi jako hlavnímu zdroji inspirace. Ve vztahu k tématu budoucnost EU se euroskepticismus ODS projevoval v očekávání jednoznačně negativního vývoje v eurozóně a v konečném důsledku i v Evropě jako takové: „*Možná, že se z této krize dostaneme. Přijdou ale nevyhnutelně další, a jejich následky už by mohly být osudné.*“³⁹ Podobně i V. Klaus předpovídá „*desetiletí naprosté stagnace*“.⁴⁰ Tradičními ingrediencemi postoje ODS k EU zůstávají silná nedůvěra vůči unijním institucím, zvláště vůči Komisi („protektorát Bruselu“)⁴¹ a vůči klíčovým velmocím EU (Německo a Francie), které podle ODS vnucují Evropě své národní (velmocenské) zájmy a představy.⁴² Přestože se nachází na opačné straně pravolevého spektra, čeští komunisté mají k institucionálním otázkám evropské integrace totožný postoj jako ODS. Komunisté odmítají Fiskální kompakt a další prohlubování jako „*diktát úředníků z Bruselu*“ či jako „šílený pakt podle německého mustru“.⁴³ Sice občas vnímají posílení evropských struktur jako možnou obranu před „*tlakem globální konkurence*“,⁴⁴ v konečném důsledku se ale shodnou s prezidentem Klausem v odmítnutí fiskální a politické unie.⁴⁵ Případné posilování Evropské komise vnímá spíše negativně i TOP 09 (K. Schwar-

zenberg).⁴⁶ Zatímco v minulosti se ODS snažila hrát roli (záchranné) brzdy evropské integrace, prosazení principu vícerychlostní integrace v současné evropské politice (včetně sjednávání mezivládních smluv místo úprav primárního práva) umožnilo ODS v určitém ohledu přehodnotit svoji politiku. Dnešní ODS v mnohem větší míře „respektuje“ snahu eurozóny o hlubší integraci,⁴⁷ ovšem za podmínky, že se jí ČR nebude muset účastnit (viz výše).

Obecně můžeme konstatovat, že ČSSD i TOP 09 se mnohem více soustředily na otázku směřování ČR v EU (viz výše zmíněné argumenty o periferizaci ČR),⁴⁸ naopak jejich příspěvek do veřejné politické debaty o podobě EU byl zanedbatelný. ČSSD ani TOP 09 nedokázaly artikulovat svůj názor na evropskou měnovou unii, ani reagovat na stávající úvahy o fiskální či politické unii, ani anticipovat podobu debat budoucích.

Ideový příspěvek strany Věci veřejné do debaty na evropská témata nebyl příliš zřetelný. Na rozdíl od ODS, ČSSD i KSČM nemají VV žádného europoslance, přitom právě europoslanci zajišťují kontakt s bezprostředním děním v EU a obohacují programovou diskusi o vnější podněty. ČSSD má úzké vazby na evropské socialisty, ODS je součástí Evropských konzervativců a reformistů – europoslanec Jan Zahradil byl od března do prosince 2012 dokonce předsedou této frakce Evropského parlamentu.⁴⁹ Věcem veřejným také chybí politici, kteří by měli praktickou (exekutivní) zkušenost s evropskou politikou a kteří by mohli být v tomto ohledu rovnocennou protiváhou K. Schwarzenbergovi (TOP09), A. Vondrovi (ODS) nebo Vladimíru Špidlovi (ČSSD). Věci veřejné v evropských otázkách a při přípravě pozičních dokumentů (vč. Fiskálního kompaktu) podporovaly stanoviska největší koaliční strany ODS. Postavily se odmítavě k půjčce MMF na podporu boje s krizí eurozóny,⁵⁰ souhlasily i s referendem o přijetí eura.

České politické debatě na téma podoba EU dominovala argumentace V. Klause, reprodukována ODS a celou řadou dalších aktérů na politické a mediální scéně.

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Následující část prezentuje vládní agendu a politiku týkající se Evropské unie v roce 2011, během něhož byla hlavní témata agendy především ekonomické povahy. Za prvé v tomto roce proběhla druhá fáze jednání o budoucím finančním rámci EU, která stanovila parametry rozpočtu EU pro období 2014 až 2020. Reformy rozpočtu EU jsou úzce spojeny s otázkou reformy společné zemědělské politiky a kohezní politiky EU. Právě zejména kohezní politika (politika soudržnosti) patří mezi přední české priority. Druhým důležitým bodem agendy v roce 2011 byla záchrana eura. Dluhová krize, zejména v jižních státech eurozóny, není již dlouho vnímána jako pouhá ekonomická otázka. Je zřejmé, že v souvislosti s krizí v současné době jde o budoucnost projektu celé evropské integrace jako takové. Během roku 2011 byly vyjednány v EU tři konkrétní balíky, jež mají společný cíl – a to zlepšit fungování paktu stability a růstu Evropské unie. Za prvé, již na podzim roku 2010 navrhovala Evropská komise balík obsahující šest legislativních opatření (v anglickém jazyce nazýván *six pack*), během

roku byl balík dojednán a vstoupil v platnost v prosinci 2011. Za druhé byl v březnu po delších jednáních schválen pakt pro euro plus (před schválením také nazýván Pakt pro konkurenceschopnost), kterého se Česká republika rozhodla neúčastnit. Za třetí na konci roku došlo na půdě Evropské rady k dohodě o smlouvě o stabilitě, koordinaci a řízení v hospodářské a měnové unii (tzv. fiskálnímu paktu) mezi 26 členskými státy. Na posledním zasedání Evropské rady roku 2011 Česká republika sice váhavě podporovala tuto dohodu, ale již krátce poté bylo zřejmé, že země smlouvu nepodepíše.

Rok 2011 byl také významný tím, že se do slovníku evropských politiků dostal pojem dvourychlostní Evropa (neboli diverzifikovaná integrace). Pro práci České republiky s evropskou agendou byla podstatná skutečnost, že ČR není členským státem eurozóny, a právě proto byla země, vyjádřeno slovy velvyslankyně při Evropské unii Mileny Vicenové, „*mimo hlavní proud dění*“, ⁵¹ Česká republika se tedy nemohla účastnit jednání probíhajících v eurosкупině nebo eurosummitu i přes to, že se v těchto fórech řešily otázky podstatné pro ekonomiku ČR, jež je závislá na exportu právě do států eurozóny. Česká vláda dokonce odkazovala na tuto vyloučenost z jednání jako důvod, proč do paktu pro euro plus nevstoupit. Otázka záchrany eura je tedy pro ČR důležitá i přes to, že země tuto měnu ještě nezavedla a patrně se v dohledné době ani takto učinit nechystá. Českou pozici lze obecně označit jako zdrženlivou, ale je patrné, že i odmítavá rozhodnutí o fiskálním paktu nebo o paktu pro euro plus byla rozhodnutími značně kontroverzními, která budou mít své následky.

Pakt pro euro plus

Na summitu, který se konal 24.–25. března, schválila Evropská rada tzv. pakt pro euro plus. Nepřistoupily pouze čtyři státy, a to Česká republika, Maďarsko, Švédsko a Velká Británie. Jednání začalo již v únoru 2011, původní název byl pakt pro konkurenceschopnost. Jde o další opatření s cílem posílit pakt o stabilitě a růstu. Hlavní myšlenkou paktu je, že jeho signatáři se do dvanácti měsíců zavazují několika konkrétními opatřeními. Z velké části pakt vychází z již existujících nástrojů EU, jako jsou evropský semestr, strategie Evropa 2020 atd. Většina oblastí, jichž se pakt zabývá, je však ve skutečnosti v kompetenci členských států, a proto mají státy volnost v tom, jakým způsobem ho implementují. V paktu se postupuje podle otevřené metody koordinace. Konkrétním obsahem paktu jsou pak dva různé typy opatření, jež mají za úkol zlepšit konkurenceschopnost EU. První typ opatření se zaměřuje na omezení mzdových nákladů ve vztahu k pracovní vykonnosti a celkově ke zvýšení produktivity ekonomiky. Druhý typ má za cíl zvýšit podíl ekonomicky aktivních lidí. Zároveň ale obsahuje i kroky k posílení paktu stability a růstu. Mimo jiné dalším z cílů paktu je zlepšit udržitelnost státních financí zavedením evropské legislativy z paktu stability a růstu do národní legislativy a zavedení povinných testů bankovního sektoru. ⁵²

Pro pozorovatele evropské politiky nebyl tento postoj, který ČR zaujala, žádným překvapením, protože měla stejný postoj k několika otázkám stejného typu i v předchozím roce. ⁵³ Česká pozice je tedy taková, že i přes to, že vláda v zásadě obsah paktu podporuje a souhlasí s jeho principy, tak ale odmítá závazky pro ČR, a proto do něj nevstoupí. Argumenty, jež čeští představitelé zastávali pro obhajobu své pozice, byly za prvé, že jim vadilo, že ČR jako nečlenský stát nesměla být u jednacího stolu, když

byl pakt vyjednáán. Za druhé měla ČR obavy tykající se sjednocení daňového základu pro firmy,⁵⁴ a to i přes fakt, že finální text obsahuje pouze opatrnou formulaci o tomto tématu.⁵⁵ Vláda si za tento svůj postoj vysloužila pochvalu od prezidenta, ale zároveň také kritiku od Senátu.⁵⁶

Evropský stabilizační mechanismus

Na březnovém summitu schválila Evropská rada vznik Evropského stabilizačního mechanismu (ESM), který má poskytnout úvěry za lepších podmínek než dosavadní záchranný fond, Evropský nástroj finanční stability (EFSF). ESM pro ČR nemá konkrétní význam, dokud stát do eurozóny nevstoupí. Jako ostatní členské státy EU, které také nejsou členy eurozóny, ani ČR nebude finančně přispívat do jeho rezerv. Aby mohl ESM vstoupit v platnost, tak ho Česká republika musela schválit, jelikož vyžaduje změnu ve Smlouvě o fungování Evropské unie. Protože se jedná o změnu v základacích smlouvách EU, je tedy ratifikační proces v ČR relativně časově náročný (viz část – identifikace a charakteristika klíčových aktérů – Parlament ČR). Český postup byl z velké části konsensus. Vláda viděla otázku jako klíčovou pro eurozónu, a považovala český souhlas se smluvní změnou za bezproblémový, ale nakonec v parlamentu neurgovala rychlou ratifikaci, protože chtěla také počkat, jak se vyvine situace v eurozóně. Z tohoto důvodu nebyl ratifikační proces v ČR do konce roku 2011 dokončen.⁵⁷

Česká republika byla ovšem také vyzvána k tomu, aby přispěla půjčkou Mezinárodnímu měnovému fondu, aby měl fond dostatečnou kapitálovou rezervu pro případné půjčky zemím eurozóny. Tato půjčka vedla k politickým sporům v rámci vládní koalice. Podle jednání Evropské rady, které se uskutečnilo v prosinci, měly státy eurozóny poskytnout 150 mld. EUR, zároveň se také počítalo s příspěvky od pěti členských států EU mimo eurozónu. Dánsko, Polsko a Švédsko přislíbily účast, zatímco Velká Británie odmítla, jelikož chtěla počkat na vyjádření stanoviska G20. Česká republika dlouho váhala, než v lednu 2012 přistoupila na garanci 1,5 mld. EUR (původně bylo požadováno 3,5 mld. EUR); peníze jdou z devizových rezerv České národní banky.⁵⁸

Legislativní balík – six pack

V prosinci 2011 vstoupil v platnost balík legislativních opatření na posílení ekonomické správy EU, tzv. *six pack*. Balík má mj. posílit pakt stability a růstu. Finální znění balíku bylo schváleno 4. 10. 2011 ECOFIN po dohodě s Evropským parlamentem.⁵⁹ Balík sestává z šesti dílčích legislativních aktů: nařízení o účinném prosazování rozpočtového dohledu v eurozóně, dvou novel nařízení Paktu o stabilitě a růstu, směrnice o požadavcích na rozpočtové rámce členských států, nařízení o prevenci a nápravě makroekonomické nerovnováhy a nařízení o donucovacích opatřeních k nápravě nadměrné ekonomické nerovnováhy v eurozóně.⁶⁰ Jednání o balíku začalo v září 2010 po návrhu Evropské komise. Legislativa má vést za prvé k tomu, že státy, které nerespektují doporučené opatření Evropské komise ke státnímu deficitu, mají počítat s tím, že dostanou fiskální trest. Proto balík zavede tzv. obrácenou proceduru kvalifikované většiny. Když se Rada podle tohoto postupu během 10 dní

nerozhodne kvalifikovanou většinou proti zavedení trestu, má se za to, že rozhodla kladně. Balík dále rozšiřuje kritéria rovnováhy rozpočtu. Nově se bude také sledovat celkový podíl státního dluhu na HDP, ten nesmí překročit 60 %, a to platí i v případě, že stát má roční deficit pod tříprocentním stropem.⁶¹ Pro schválení tohoto balíku nebyla největším problémem jednání mezi členskými státy, ale mezi Radou a Evropským parlamentem, který požadoval, aby byly možnosti vyhýbat se finančním sankcím pro státy ještě více omezeny.

Z české perspektivy bylo stanovisko ministerstva financí, jež bylo odpovědným resortem, k opatřením obsažených v balíku pozitivní. MF zdůraznilo, že pro ekonomiku ČR je vývoj eurozóny klíčový, a proto je balík v zájmu ČR. Zpřísnění pravidel navíc přímo nemá na ČR žádný vliv, protože ČR není v eurozóně a navíc není rizikovou zemí podle kritéria státního dluhu, který je bezpečně pod 60 %.⁶² Právnícká analýza z úřadu vlády ovšem upozornila na rizika nového systému reverzního hlasování, protože se mohla ukázat jako precedenční, a tudíž se uplatnit i u jiných ustanovení.⁶³ MF vidělo na druhé straně právě ve větší pravděpodobnosti sankce jednu z výhod reformy, protože by potom byla pravidla spíše dodržována, což je podle MF zájmu ČR.⁶⁴ Česká republika také úspěšně žádala o spíše technické úpravy k makroekonomickému dohledu, kde zastávala názor, že se má rozlišovat mezi konkrétními kontexty různých členských států. Například do ČR přitékají hlavně investice ze zahraničí a málo z domácí ekonomiky, což při zjednodušení analýzy může vypadat jako nerovnováha, ale nikoliv v kontextu ekonomiky, která „se dohání“ ekonomikami bohatších států.⁶⁵

Fiskální kompakt

Poslední obrat ve správě ekonomických otázek v EU přišel s prosincovou Evropskou radou, kde se 26 z 27 členských států dohodlo o tzv. fiskálním paktu čili Fiskálním kompaktu. Konečný oficiální název této smlouvy zní *Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii*.⁶⁶ Mimo zůstala od začátku Velká Británie, jejíž premiér deklaroval, že smlouvu nepředloží vlastnímu parlamentu. Také v některých dalších státech (např. České republice, Maďarsku a Švédsku) nebylo jasné, jak se ke smlouvě postaví. Během podzimu se ukázalo, že Německo nepovažovalo opatření z legislativního balíku a z paktu pro euro plus za dostatečné garance toho, že by se situace v Řecku nemohla opakovat. Aby byla německá centrální banka ochotna souhlasit s tím, že evropská centrální banka může ve větší míře nakoupit dluhopisy zadlužených států eurozóny, chtělo SRN další záruky. Bylo proto zřejmé, že přijde další opatření ve směru fiskální unie eurozóny, ale některé aspekty společného návrhu Francie a Německa se vyjasnily až na začátku prosince. První komentáře k tomuto návrhu ze strany České republiky byly opatrné, ale vesměs pozitivní.⁶⁷ Petr Nečas měl tedy pro prosincovou Evropskou radu mandát: ČR podporuje snahu o změny smluv na úrovni EU, ale s tím omezením, že opatření mají být závazná pouze pro státy eurozóny.⁶⁸

Fiskální kompakt je mezivládní smlouva a tudíž není součástí primárního práva EU.⁶⁹ V platnost vstoupí po ratifikaci minimálně dvanácti členskými státy eurozóny, pouze pro ty je smlouva závazná.⁷⁰ Pro ostatní státy platí až při zavedení eura. Zá-

sluhou českých vyjednávačů zůstává přistoupení k Fiskálnímu kompaktu otevřené i vůči nečlenům eurozóny.⁷¹ Stejně jako u legislativního balíku se jedná hlavně o pokus upevnit pakt stability a růstu, ve skutečnosti smlouva opakuje několik věcí, které má EU již zavedené díky balíku v sekundárním právu. Fiskální kompakt jde však o krok dál. Státy eurozóny musí zavést např. „*middle term objectives*“ pro svůj rozpočet do národní legislativy.⁷² Smlouva také institucionalizuje euro-summits, které se mají uskutečnit alespoň dvakrát za rok, a dále také zavádí novou pozici stálého předsedy eurosummitu.⁷³

Rozpočet 2020

Jednání o budoucím finančním rámci začalo během roku 2010 se sdělením komise k revizi rozpočtu Evropské unie. Očekává se, že dohody mezi Evropským parlamentem a Radou o víceletém finančním rámci bude dosaženo do konce roku 2012. Finanční rámec je klíčový pro budoucí vývoj dvou největších položek evropského rozpočtu, tj. společné zemědělské politiky a kohezní politiky (politiky soudržnosti). V červnu vstoupilo jednání do další fáze, a to ve chvíli, kdy komise prezentovala další návrh. Pozice ČR k návrhu EK byla kritická stejně jako řady dalších členských států včetně Velké Británie a Německa, a to především k bodu nových vlastních zdrojů Evropské unie. Původně vláda ČR podporovala návrh komise o dodržování objemu rozpočtu Evropské unie ve výši 1 % HND EU v platbách.⁷⁴ Později však svou pozici vyostřila a připojila se k seskupení zemí, které žádají nižší unijní rozpočet. Zároveň hlavní prioritou ČR zůstává nadále kohezní politika. Ministr financí M. Kalousek českou pozici shrnul slovy: „*Chceme, aby co nejvíce peněz šlo na kohezi a zároveň aby byl rozpočet co nejúspornější.*“⁷⁵ Česká strategie se tím liší od ostatních států Visegrádské skupiny preferujících větší rozpočet. Parlament se věnoval této otázce na podzim a sněmovna podpořila postoj vlády k návrhu dlouhodobého rozpočtu v říjnu.⁷⁶

Podstatná část jednání o budoucím finančním rámci se týkala české priority – politiky soudržnosti. Podle harmonogramu se měl během roku 2011 vypracovat na expertní úrovni návrh toho, jak bude kohezní politika EU vypadat po roce 2013. Na ministerstvu pro místní rozvoj proto vznikla expertní poradní skupina ke kohezní politice. Během roku bylo jasné, že reformy kohezní politiky nebudou tak radikální, jak se předtím česká strana obávala. Klíčové je zejména to, že podíl rozpočtu pro politiku soudržnosti zůstává zachován. České obavy se netýkaly pouze objemu rozpočtu na kohezní politiku, ale také snahy vedoucí k možnému vyčlenění určitých oblastí či finančních nástrojů. Vládní expertiza argumentovala, že taková „sektorizace“ by mohla vést k situaci, kdy by mohly mít např. české projekty v oblasti dopravy menší šance na podporu. Oficiálně byla česká pozice taková, že tyto kroky by „*mohly vést k zásadnímu potlačení úlohy kohezní politiky*“.⁷⁷ Česká republika je také v tomto důsledku proti tzv. infrastrukturnímu fondu, do něhož chce EK převést 10 mld. EUR z fondů soudržnosti,⁷⁸ a zkusila zablokovat program pomoci chudým.⁷⁹ Česko chce tedy zachovat velikost kohezní politiky a do velké míry i nezávislost členských států při rozhodování o tom, kam zaměřit prostředky.

Další důležitá část jednání se týkala společné zemědělské politiky (SZP). V říjnu představil komisař pro zemědělství EU Dacian Ciolos návrh společné zemědělské po-

litiky EU na období 2014 až 2020. Zásadní problém pro Českou republiku představovaly přímé platby zemědělcům. Ty by měly negativní dopad na zemědělství v ČR, kde jsou velké tradiční podniky. Z aktualizované pozice ministerstva zemědělství z prosince 2011 je ovšem jasné, že negativní dopady jsou menší, než se resort zemědělství na počátku jednání obával. Dalším problémem pro ČR je tzv. povinné ozeelenění. Česká republika chce, aby ekologické investice byly zavedeny dobrovolně, aby nepoškodily konkurenceschopnost českých zemědělců.⁸⁰ Obecně lze říci, že ČR chce zmenšit podíl SZP ve společném rozpočtu EU. Část prostředků, které EU používá na SZP, by se podle českého premiéra měla přesunout do kapitoly konkurenceschopnosti. Zároveň však česká vláda chce, aby čeští farmáři mohli konečně využít výhody evropských dotací do stejné míry, jako jejich kolegové ve starších členských státech.⁸¹

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Premiér a Úřad vlády ČR

Sekce pro evropské záležitosti na Úřadu vlády ČR má na starosti koordinační a analytickou přípravu českých pozic na jednání v Evropské unii. Na konci srpna vláda proti vůli ministra zahraničních věcí schválila funkci státního tajemníka pro evropské záležitosti, který má stát v čele tohoto úřadu. Podobně jako u předcházejících evropských postů na úřadu vlády se tak stalo změnou jednacího řádu vlády. Podle přijaté změny jednacího řádu vlády přechází dosavadní pravomoci ministra pro evropské záležitosti formálně na předsedu vlády s tím, že předseda vlády může jmenovat státního tajemníka pro evropské záležitosti za účelem řízení Výboru pro Evropskou unii na pracovní úrovni.⁸² Hlavním úkolem státního tajemníka je vnitrostátní koordinace, čemuž odpovídá jeho role při řízení Výboru pro Evropskou unii na pracovní úrovni. Ustavení funkce státního tajemníka na úřadu vlády oživilo spor mezi premiérem Nečasem a ministrem zahraničních věcí Schwarzenbergem týkající se utváření evropské politiky a reprezentace ČR v unijních institucích (viz níže).⁸³

Nový post státního tajemníka byl obsazen Vojtěchem Bellingem, dosavadním šéfem evropské sekce Úřadu vlády ČR. Na úrovni úřednické k žádným (veřejným) konfrontacím nedocházelo. Státní tajemník V. Belling svoji roli vymezil jako čistě úřednickou, v médiích se snaží zachovávat neutrální (apolitickou) pozici. Na rozdíl od svých předchůdců (místopředsedů vlády, ministrů pro evropské záležitosti) se nesnaží profilovat ve veřejné politické debatě. Podle reprezentanta úřadu vlády i podle MZV fungují na pracovní úrovni vztahy mezi oběma úřady bezproblémově.⁸⁴ Nicméně v citlivých otázkách, kdy jednotlivé části státní zprávy (Úřad vlády ČR, Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Ministerstvo financí ČR) jednají spíše jako reprezentanti svého politického vedení (premiéra, ministra zahraničních věcí či ministra financí), může docházet při přípravě pozičních dokumentů k nnutí. Úřad vlády např. ve vztahu k unijním institucím upozorňuje na riziko kompetenčních excesů, zaznamenali jsme obavy z „politické diskrece“ Komise při monitorování a vynucování rozpoč-

tových závazků (viz odmítavý postoj úřadu vlády k sankcím vůči Maďarsku za nedodržování pravidel rozpočtové kázně dohodnutých v rámci tzv. *six packu*).⁸⁵ Nedůvěra vůči unijním institucím souvisí i s požadavkem na automaticitu sankcí za porušení rozpočtové disciplíny. Oproti MZV a MF je Úřad vlády ČR kritičtější vůči formulacím, které by mohly naznačovat daňovou harmonizaci (společný základ daně z příjmů právnických osob, daň z finančních transakcí).⁸⁶

V roce 2011 si vláda vytkla za cíl schválit strategii působení ČR v Evropské unii, která by měla přispět k tomu, aby česká evropská politika byla předvídatelnější a čitelnější.⁸⁷ Přípravou prvotního návrhu strategie, jež by měla doplnit přijatou Konceptci zahraniční politiky ČR, byl pověřen úřad vlády. V květnu došlo i k neformálním diskusím mezi ÚV a MZV, příprava dokumentu ale postupuje velice pomalu, z části kvůli rozdílným názorům na strategické směřování ČR v EU, z části kvůli proměnlivosti situace na evropské scéně.

Pro začátky fungování útvaru pro evropské záležitosti na Úřadu vlády ČR, který vznikl v roce 2007, byl typický nedostatek zkušeností nového úřadu s evropskou agendou.⁸⁸ Postupně se zvyšovala odborná úroveň tohoto úřadu a dnes můžeme konstatovat, že na expertní a odborné rovině je Sekce pro evropské záležitosti Úřadu vlády ČR rovnocenným a emancipovaným partnerem ostatních aktérů zapojených do formulace českých pozic v EU.⁸⁹

Vztah premiéra Nečase k prezidentu Klausovi bychom mohli označit jako pozitivní, což ostře kontrastuje s obdobím vlády premiéra Topolánka.⁹⁰ Dlouhodobá strategie premiéra odpovídá v některých aspektech uvažování prezidenta Klause: skepse vůči eurozóně, neochota podílet se na řešení krize eurozóny z perspektivy jejího budoucího člena a nedůvěra vůči unijním institucím (viz výše zmíněná ideová východiska). Prezident opakovaně chválil premiéra (za odmítavý postoj vůči Paktu pro euro plus a vůči Fiskálnímu kompaktu), přestože premiér nevyhověl jeho žádosti o vyjednání formálního *opt-outu* z povinnosti přijmout euro. Místo toho premiér Nečas požaduje referendum o přijetí eura, za což byl prezidentem Klausem kritizován.⁹¹

Ministerstvo zahraničních věcí ČR

V rámci Ministerstva zahraničních věcí ČR se v roce 2011 agendou EU zabýval Odbor politik Evropské unie (EUPO) a Odbor pro všeobecné záležitosti EU (EUGA – agenda odboru se soustřeďuje na proces rozšiřování EU), oba jsou začleněny v Sekci Evropská MZV. V Sekci bezpečnostně-multilaterální pak funguje Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, v Sekci právní a konzulární se věnuje unijním otázkám Odbor komunitárního práva. Pod MZV spadá i Stálé zastoupení ČR při EU – jeho roli, která se v roce 2011 nezměnila, jsme se podrobně věnovali v loňském vydání „ročenky“.⁹²

Z institucionálního hlediska bylo v roce 2011 nejdůležitější pokračování sporu o funkci státního tajemníka. Ministr zahraničních věcí poměrně ostře kritizoval srpnové ustavení funkce státního tajemníka na Úřadu vlády ČR. Nevoli vyvolal způsob ustavení tohoto postu (změna jednacího řádu vlády spíše než změna kompetenčního zákona, jak předpokládá koaliční smlouva)⁹³ i načasování. Ministr Schwarzenberg hovořil o porušení důvěry v rámci koalice a jeho TOP 09 žádala kvůli této věci koaliční

smírčí řízení. Ustavení postu považoval za součást nepřetržité snahy o přesun kompetencí od ministerstva zahraničních věcí na úřad vlády.⁹⁴

V reakci na jmenování V. Bellinga státním tajemníkem pro EU jmenoval ministr zahraničních věcí svého vlastního státního tajemníka pro evropské záležitosti. Stal se jím první náměstek Jiří Schneider,⁹⁵ pod kterého na MZV spadala agenda EU. Zatímco se MZV i úřad vlády shodly na tom, že do pravomoci státního tajemníka na úřadu vlády spadá vnitrostátní koordinace evropských záležitostí, o zastupování navenek se vedl poměrně ostrý spor. Abychom byli přesnější, kompetenční spor se soustředil na zastupování ČR v Radě pro všeobecné záležitosti (*General Affairs Council*, GAC).⁹⁶ Ministr zahraničních věcí trval na tom, že jeho tajemník jej „bude zastupovat v Bruselu či jinde v zahraničí, kde je nutno zastupovat Českou republiku venku“.⁹⁷ Podle MZV je evropská agenda neoddělitelnou součástí zahraniční politiky, navenek by tedy mělo ČR reprezentovat pouze MZV.⁹⁸ Naopak podle úřadu vlády by měl v otázkách, které spadají do jeho gesce, zastupovat ČR státní tajemník Belling.⁹⁹ Úřad vlády zdůrazňoval změny ve fungování Unie po *Lisabonské smlouvě*, kdy do popředí kvůli institucionalizaci Evropské rady vystupuje role premiéra.¹⁰⁰ Rada pro všeobecné záležitosti přitom předjedinává agendu Evropských rad. Spor o státního tajemníka pro EU nakonec premiér a ministr zahraničních věcí vyřešili podpisem dohody o spolupráci mezi MZV ČR a Úřadem vlády ČR v procedurálních oblastech kolem evropské politiky.¹⁰¹ Dohoda v zásadě potvrdila dosavadní praxi. Pokud na zasedání GAC nejede ministr zahraničních věcí, účastní se jeho zasedání oba státní tajemníci s tím, že se ve svých projevech střídají podle charakteru projednávané agendy.¹⁰² Součástí delegací na zasedání Evropské rady (v gesci premiéra) i Rady pro zahraniční věci (v gesci ministra zahraničních věcí) jsou zástupci obou úřadů.

V pozadí kompetenčních sporů můžeme vidět názorové rozdíly mezi ministrem zahraničních věcí a premiérem v otázce směřování České republiky v EU (viz též část věnovaná Úřadu vlády ČR). Jak ostatně konstatoval státní tajemník Schneider, úkolem obou tajemníků je řešit rozdílné názory (premiéra a ministra zahraničních věcí) na český postoj v Evropské unii na praktické a technické úrovni.¹⁰³ Rozdílné názory ministra zahraničních věcí a premiéra na unijní agendu se čas od času promítaly i do přípravy pozičních dokumentů dotýkajících se citlivých otázek. V roce 2011 se podle českých diplomatů stávalo, že ČR „stála mimo hlavní proud dění“, ¹⁰⁴ česká diplomacie se pak za každou cenu snažila zabránit „fragmentaci fór EU“, která by pro ČR znamenala horší přístup k rozhodovacím mechanismům. V souvislosti s českou pozicí k Fiskálnímu kompaktu pak MZV vadí, že se ČR předem „vydělčuje“ z hlavního dění.¹⁰⁵ Z případného připojení se ke smlouvě by pro ČR až do okamžiku přijetí eura nevyplynuly žádné závazky.

Jako vysoce konfliktní můžeme označit vztahy mezi ministrem zahraničních věcí a prezidentem v roce 2011. Spory, v jejichž pozadí leží protichůdné představy o roli ČR v EU (viz část věnovaná ideovým východiskům), eskalovaly v době přípravy Koncepce zahraniční politiky ČR, kterou mělo na starosti MZV a kterou na druhý pokus schválila vláda na konci července. Původní návrh koncepce byl nejenom prezidentem, ale i ministry za ODS (A. Vondra) označen za „příliš proevropský“, málo zdůrazňující vazbu na Severoatlantickou alianci.¹⁰⁶ Pracovní kontakty ministerstva zahranič-

ních věcí s Kanceláři prezidenta republiky (KPR) jsou, co se týče obsahové stránky evropské dimenze české zahraniční politiky, minimální. Podle představitele MZV zasílá ministerstvo na vyžádání KPR informace o dění v EU, již před několika lety však MZV přestalo do těchto zpráv vkládat návrhy vystoupení.¹⁰⁷

Prezident

V roce 2011 prezident Václav Klaus vystupňoval svoji kritiku projektu eura a řady dalších aspektů evropské integrace. Pakt pro euro plus označil za „*radikální snižení suverenity členských zemí EU*“,¹⁰⁸ podobně i ostatní unijní snahy o stabilizaci eurozóny, které v roce 2011 vyvrcholily jednáním o Fiskálním kompaktu, označil za „*rozjetý trend hájit špatný projekt, kterým je společná evropská měna, za každou cenu*“.¹⁰⁹ Podle prezidenta by se proto ČR neměla podílet na stabilizaci eurozóny (obhajobě špatného projektu), ani na vysokých (a stále rostoucích) nákladech, které si tato záchrana vyžádá, ale soustředit se na konsolidaci vlastních veřejných financí.

Český prezident zopakoval svůj požadavek na vyjednání trvalé výjimky z povinnosti zavést euro.¹¹⁰ Poměrně ostře kritizoval i schengenský systém volného pohybu osob, na jehož kladném hodnocení se doposud shodly všechny relevantní politické síly v ČR. V souvislosti s imigrací z neklidné severní Afriky prohlásil, že EU neměla schengenský systém volného pohybu zavádět, aniž vyřešila jeho dlouhodobé důsledky.¹¹¹

Stejně jako v minulých letech se i v roce 2011 český prezident soustředil na obecně politicko-ekonomické a institucionální otázky evropské integrace, nikoliv na každodenní unijní agendu. Kancelář prezidenta republiky má statut přidruženého člena vládního Výboru pro Evropskou unii.¹¹² Vzhledem k nezájmu prezidenta o každodenní unijní agendu se KPR zasedání V-EU zpravidla neúčastní.¹¹³ Status přidruženého člena Výboru pro Evropskou unii využila KPR pouze v době přípravy mandátu k projednávánému Fiskálnímu kompaktu.¹¹⁴ Nesouhlasné stanovisko prezidenta k Fiskálnímu kompaktu se nakonec promítlo i do výsledné rámcové pozice k této mezinárodní smlouvě. Podle této rámcové pozice se konečné rozhodnutí o tom, zda se ČR stane signatářem Fiskálního kompaktu, bude odvíjet od výsledného textu Smlouvy „*při zohlednění nesouhlasného stanoviska prezidenta republiky*“.¹¹⁵

Vztahy prezidenta vůči premiérovi můžeme charakterizovat jako pozitivní. Prezidentu Klausovi se skrze jeho politický a ideový vliv podařilo kontrolovat dlouhodobé směřování České republiky v EU v roce 2011. Pochválil premiéra za jeho nepřipojení se k Paktu pro euro plus,¹¹⁶ a na konci roku za jeho váhavý postoj k otázce Fiskálního kompaktu. Ještě před schválením vládního mandátu k Fiskálnímu kompaktu pochválil prezident premiéra za to, že se k dalšímu „*bianko šeku* [Fiskální kompakt] *nehodlá připojit*“¹¹⁷ – toto prohlášení můžeme vnímat jako politický tlak na vládu (a premiéra) směrem k odmítnutí Fiskálního kompaktu.

Naopak v souvislosti s evropskou problematikou došlo k vyostření vztahů nejenom mezi prezidentem a ministrem zahraničních věcí, ale i mezi prezidentem a ministerstvem zahraničních věcí jako takovým. V květnu prezident veřejně kritizoval připravovanou Koncepci zahraniční politiky ČR za „*kopírování bezobsažných hesel EU*“,¹¹⁸ ostrou kritiku v té době již schválené koncepcie, kterou připravilo právě MZV, zopakoval na setkání s českými velvyslanci na konci srpna.¹¹⁹ Podle prezidenta se jedná

o „*neutralistický text*“, který ignoruje „*zcela evidentní současnou krizi evropské integrace*“ a jeho osudem nemůže být nic jiného než to, že „*se po schválení založí do ministerského archivu*“. V tomto projevu před českými velvyslanci prezident přehledně shrnul svoji svébytnou představu o zahraniční politice ČR. Za problematické považuje nejenom naše eventuelní členství v eurozóně (požaduje *opt-out* z naší povinnosti přijmout euro), stejně problematický jako euro je podle prezidenta i Schengen. Podle očekávání zkritizoval Evropskou službu vnější akce jako „*vědomou a dlouhodobě plánovanou cestou jak národní zájmy potlačit*“.¹²⁰

Ve stejné době prezident veřejně kritizoval i velvyslankyni při EU M. Vicenovou. Její prohlášení, že jediným cílem by měla být záchrana eura ve jménu zachování stability eurozóny a EU¹²¹ (což odpovídá vládní prioritě podporovat stabilizaci eurozóny),¹²² označil za „*hrůzostrašnou ukázkou*“ aktivity velvyslance.¹²³

Ministr zahraničních věcí reagoval doporučením, aby pan prezident více dbal o svou pozici hlavy státu a méně byl „*zábavným provokatérem*“.¹²⁴ Obecně řečeno, dvojkolejnost české zahraniční politiky, jejíž nejlepší ilustrací je spor mezi prezidentem a ministrem zahraničních věcí ohledně koncepce české zahraniční politiky, komplikuje působení ČR v evropské politice. Prohlášení prezidenta, která jsou v rozporu s pozicí, jež ČR oficiálně zastává (např. požadavek *opt-outu* z povinnosti přijmout euro), čeští diplomaté řeší prohlášením, že prezident hovoří ze své osobní kapacity.¹²⁵

Podobně jako v minulých letech se prezident Klaus situoval do role vizionáře nabízejícího alternativu k „evropeismu“ – evropské ideologii, která podle něj celá desetiletí svádí mlčící většinu obyčejných lidí na scestí. I v době, kdy Německo v eurozóně prosazuje posilování rozpočtové disciplíny, označuje evropskou integraci za ryze levicový projekt: „*socialistická internacionála má evropský integrační proces od počátku pevně v rukou*“.¹²⁶ V souvislosti s projektem eura kritizuje „*diktát politiky nad ekonomikou*“.¹²⁷ Prohlubování evropské integrace je podle prezidenta příčinou současné krize.¹²⁸ Řešením krize je podle něj návrat k systému národních států, návrat politiky do Evropy, přičemž politika může být jen tam, kde je demokracie, jež je podle českého prezidenta možná pouze na úrovni státu.¹²⁹ V době krize eurozóny jsme v rétorice konzervativního prezidenta Klause mohli stále častěji zaznamenávat výzvy k radikální přeměně společnosti. Krizi vnímá jako křižovatku nabízející příležitost k radikální transformaci nejenom evropského integračního modelu, ale i sociálně ekonomického uspořádání západní civilizace jako takové.¹³⁰ Této transformaci ovšem podle prezidenta brání stávající politický a ekonomický establishment tohoto světa.

Parlament

Během roku 2011 nastala poprvé situace, kdy Evropská unie použila postup zjednodušené změny zakládajících smluv EU, který umožňuje *Lisabonská smlouva*. Jednalo se o „*rozhodnutí Evropské rady, podle kterého se mění článek 136 ve Smlouvě o fungování Evropské unie, pokud jde o mechanismus stability pro členské státy, jejichž měnou je euro*“. Z důvodu neexistence přesného postupu pro schvalování takové změny v Parlamentu ČR, rozhodla vláda o postupu podle norem upravování mezinárodních smluv měnících zakládací smlouvy EU. Znamenalo to, že rozhodnutí muselo být přijato ústavní většinou obou komor parlamentu. Navíc obě komory parlamentu otázky

projednaly a schválily dvakrát před a po rozhodnutí Evropské rady, a to i když se na Evropské radě obsah rozhodnutí neměnil.¹³¹

Na půdě Poslanecké sněmovny se zabývá evropskou politikou zejména Výbor pro evropské záležitosti. Současný předseda VEZ Jan Bauer (ODS) prohlásil při nástupu do této funkce v roce 2010, že chce, aby bylo více otázek evropských záležitostí projednáno v plénu.¹³² Lze proto chápat projednání pozice vlády k Paktu pro euro před Evropskou radou v plénu jako důsledek této snahy, které také podpořila největší opoziční strana ČSSD.¹³³ Vláda mívá ve sněmovně většinu, což neplatí vždy pro horní komoru, a proto lze předpokládat, že vláda najde snadněji podporu právě ve sněmovně. Neznamená to ovšem, že by sněmovna vždy pozici vlády podpořila. Během roku 2011 VEZ např. přijal usnesení s návrhem, aby vláda ČR přehodnotila své stanovisko k dani z finančních transakcí.¹³⁴

Po podzimních volbách 2010 má v Senátu většinu opozice. V roce 2011 to ovšem automaticky neznamenalo střet mezi vládou a Senátem v otázkách evropské politiky. Jako předseda Výboru pro záležitosti Evropské unie pokračuje dosavadní předseda Luděk Seřizig (ODS). Postoje Senátu a vlády byly podobné např. v otázce budoucího finančního rámce, balíku ekonomických opatření nebo budoucnosti kohezní politiky.¹³⁵ Senát však kritizoval vládu za jednání v souvislosti s Paktem pro euro plus. Když premiér informoval o březnové Evropské radě na senátní půdě, senátoři zamítli vzít na vědomí zprávu o jednání vlády ČR na březnové ER.¹³⁶ Neplatí samozřejmě, že senátoři vždy podporují vládu stejné stranické příslušnosti. Například někteří senátoři ODS kritičtí k EU chtěli potopit vládní strategii k ESM. Čeští sociální demokraté se také v souladu s politikou frakce Socialistů a demokratů v EP¹³⁷ vrátili ke kauze tzv. české výjimky z Listiny základních práv EU a prosadili v Senátu usnesení vyzývající k odstoupení od českého požadavku. ČSSD opakovaně vyzývala vládu, aby výjimku neprosazovala, a kritizovala vládní žádost o připojení tohoto protokolu k unijním smlouvám.¹³⁸

Ministerstvo financí ČR

Protože záchrana eura je v tuto chvíli úzce spojená s budoucností Evropské unie v širším smyslu, nelze vynechat resort, který v oblasti často připravuje rámcovou pozici ČR. Lze také identifikovat jistý trend naznačující, že MF má častěji pozitivnější názor na návrhy Evropské komise k reformám Paktu stability a růstu než úřad vlády, a to např. u kontroverzního Fiskálního kompaktu. Tento rozdíl lze vysvětlit za prvé tím, že MF má přirozeně v popisu práce sledovat zejména ekonomické aspekty, a skutečnost, že ČR patří mezi nejotevřenější státy s největším podílem exportu v eurozóně. Za druhé odlišné názory mezi ministerstvem financí a úřadem vlády také reflektuje to, že ministr financí a premiér jsou každý z jiného politického tábora.¹³⁹

Česká národní banka a ostatní aktéři

Česká národní banka má sice pouze status pridruženého člena Výboru pro Evropskou unii, přesto se poměrně aktivně zapojovala do jednání V-EU a do přípravy mandátů ke klíčovým otázkám evropské integrace (např. Fiskální kompakt). Česká národní banka se zapojovala nejenom do procesu formulace oficiálních pozic ČR v rámci V-EU, ale

i do veřejné debaty na evropská témata. V rámci české státní správy se stavěla negativně k české účasti na půjčce MMF. Hlavním důvodem byla obava z koncentrace téměř čtvrtiny rezerv ČNB v jedné instituci a také klesající důvěra v MMF. Status MMF jako prioritního věřitele (úvěry MMF jsou dlužníkem spláceny v první řadě) je založena na zvykovém právu, to však podle názoru ČNB nemusí platit v období mimořádných globálních otřesů.¹⁴⁰ ČNB preferuje navýšení kvót MMF, o kterém doposud nepanuje mezi akcionáři MMF shoda.

Česká národní banka se staví skepticky k možnosti přijetí eura v ČR, úvahy o přijetí eura podle ČNB „*nebudou několik let aktuální*“ (připomínáme, že ČNB byla iniciátorem debaty o vyjednání trvalého *opt-outu* z povinnosti přijmout euro).¹⁴¹ ČNB není ochotna podílet se na záchraně eurozóny, očividně z obavy, že „*krize bude zřejmě řešena na úkor rozpočtové spořádaných států*“,¹⁴² mezi které ČNB řadí i Českou republiku. Druhým důvodem skepse ČNB vůči eurozóně je její nedůvěra ve schopnost eurozóny (jejích institucí a členských států) „organizovaně a důsledně“ zrealizovat některý ze scénářů na vyřešení krize.¹⁴³

Ve vztahu k euru jsme v podnikatelské sféře zaznamenali podobný vývoj jako u široké veřejnosti: krize eurozóny podkopala důvěru v evropskou měnu. Podle průzkumu Hospodářské komory je většina firem v ČR proti přijetí eura (55 % proti, 31 % pro přijetí eura v ČR).¹⁴⁴ Podobně jako v předchozích letech, ani v roce 2011 se kraje příliš nezajímaly o klíčové politické, institucionální a ekonomické aspekty evropské integrace a o evropskou dimenzi české zahraniční politiky.

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: MEDIÁLNÍ A VEŘEJNÝ PROSTOR

Podle očekávání se média soustředila na témata krize eurozóny a vztah ČR k eurozóně. Čeští komentátoři většinou ostře odmítají Evropský nástroj finanční stability a Evropský stabilizační mechanismus (občas označované jako perverze na „*entou*“),¹⁴⁵ jejichž smyslem má být ochrana členů eurozóny před finanční nestabilitou skrze finanční půjčky ohroženým zemím a nákupy jejich dluhopisů. Velice často jsme se mohli setkat s argumentem morálního hazardu, který je nejčastějším důvodem k odmítnutí těchto nástrojů.¹⁴⁶ Častý je i požadavek na přísnější dodržování Paktu stability a růstu.¹⁴⁷ V těchto bodech česká mediální sféra v zásadě kopíruje oficiální linii prosazovanou vládou.

Jak je patrné, v otázce *ekonomických* aspektů řešení krize eurozóny zastávají čeští komentátoři jednoznačně konzervativní pozici (důraz na dodržování rozpočtových pravidel, skepse vůči záchranným fondům), která v zásadě odpovídá vládní pozici a tedy i argumentům zaznívajícím z Německa a některých „severních zemí“. Ekonomický konzervatismus české mediální debaty vynikne např. i ve srovnání s komentáři britského týdeníku *The Economist*, který dlouhodobě obhajoval ustavení záchranných fondů a intervence ECB na finančních trzích.¹⁴⁸

Co se týče *politických a institucionálních* aspektů řešení krize eurozóny, hodnotí čeští komentátoři většinou zdrženlivost české vlády v otázce přijetí eura pozitivně.¹⁴⁹

Prohlubování evropské integrace směrem k fiskální a politické unii je většinou zmiňováno v negativních konotacích, i když lze v české mediální sféře najít i výjimky, které se k federalizaci a demokratizaci EU staví vstřícně.¹⁵⁰

Ekonomové (praktičtí ekonomové, poradci vlády) a představitelé podnikatelského sektoru, kteří pohlíží na evropské události z ekonomického pohledu, vnímají otázku vstupu do eurozóny jako otázku racionálního kalkulu – vycházejí z představy, že ČR bude mít možnost se k vývoji v eurozóně připojit později poté, co odezní krize. Česká republika by podle některých názorů měla „*postupovat tak, abychom byli schopni do eurozóny vstoupit*“.¹⁵¹ Například podle Petra Zahradníka by ČR měla vplout do „*vyčištěné eurozóny*“ (tedy po překonání krize), ČR by měla mít „*měnu podobnou nebo identickou, jako má Německo, respektive jakou má to zdravé jádro evropské ekonomiky*“.¹⁵² Relativně vstřícný postoj k eurozóně a její snaze na řešení krize zaujímá i Národní ekonomická rada vlády (NERV), jejíž členové navrhuji, aby se ČR aktivně podílela na hledání řešení krize eurozóny, tak aby „*v případě nutnosti mohla pomoci a mohlo jí být pomoheno*“.¹⁵³ Představitelé podnikatelského sektoru zdůrazňují potřebu zavést a dodržovat společná rozpočtová pravidla, zaznamenali jsme dokonce i požadavky na federalizaci a centralizaci Evropy.¹⁵⁴ Na druhé straně názorového spektra najdeme liberální ekonomy blízké V. Klausovi, kteří požadovali trvalý *opt-out* z povinnosti přijmout euro.¹⁵⁵

Vděčným tématem pro mediální spekulace byla otázka možného rozpadu eurozóny. Převažoval názor, že rozpad eurozóny není pravděpodobný, zaznívaly však obavy, že pokud by k němu došlo, bylo by ohroženo i fungování vnitřního trhu (volný pohyb kapitálu, zboží, služeb a osob).¹⁵⁶ Zaznívá i názor, že eurozóně i Řecku by pomohlo (organizované) opuštění eurozóny a zavedení drachmy.¹⁵⁷ V otázce půjčky pro MMF z devizových rezerv ČNB se komentátoři se soustředili na problematiku důvěryhodnosti MMF (viz výše).¹⁵⁸ ČNB je skeptická vůči důvěryhodnosti MMF v době krize (viz výše), ostatní komentátoři jsou optimističtější.

V druhé polovině roku se v souvislosti s nadcházejícími jednáními o nové smlouvě (Fiskální kompakt) začaly objevovat komentáře kritizující české „*uzavírání se do sebe*“¹⁵⁹ v souvislosti s odmítavým postojem ČR ke snahám EU a eurozóny o řešení dluhové (ale i institucionální a politické) krize. Tato kritika přicházela od komentátorů soustřeďujících se spíše na zahraničněpolitické a geopolitické (spíše než ekonomické) souvislosti vztahu ČR k eurozóně. Poměrně často zazníval argument, že čeští politici vytlačují ČR na okraj evropské politiky.¹⁶⁰

ZÁVĚR

Česká republika se v roce 2011 dostala ve třech momentech do rozporuplné či obtížně obhajitelné pozice. Za prvé, rozporuplný byl postoj ČR ke způsobu sjednávání Fiskálního kompaktu. ČR oficiálně preferovala „*změnu smluv na úrovni sedmadvacítky*“,¹⁶¹ zároveň ale podpořila Velkou Británii, jejíž veto bylo hlavním důvodem, proč smlouva nebyla sjednána na úrovni celé EU 27. Co je závažnější, velká část českého politického spektra (včetně vládní ODS) má zásadní problém s dalšími změnami

primárního práva EU, často bez ohledu na substantivní obsah takových smluv. Postoj českých politických elit sám o sobě by proto mohl představovat překážku pro sjednání Fiskálního kompaktu ve formě změny smluv na úrovni EU 27, resp. překážku pro pozdější začlenění Fiskálního kompaktu do právního rámce EU. Domníváme se, že české odmítnutí Fiskálního kompaktu také mohlo zpětně legitimizovat rozhodnutí, že Fiskální kompakt (a případně další smlouvy) bude sjednán spíše jako omezená mezinárodní smlouva než celounijní změna primárního práva EU.

Za druhé, ČR usilovala o obtížně obhajitelný cíl, když zároveň požadovala podíl na rozhodování o podobě eurozónových pravidel, zároveň ale trvala na tom, že tato pravidla se na ni nesmí vztahovat. Premiér Nečas jedním dechem požadoval, že „*chceme udržet rozhodování na úrovni všech 27 zemí EU. Nová pravidla však nemohou být uplatňována na země mimo eurozónu.*“¹⁶² Taková pozice je obtížně obhajitelná – není jasné, proč by se ČR měla podílet na formování pravidel, která se na ni nebudou vztahovat. Navíc čeští představitelé opakovaně dávali najevo nezáměr ČR na členství v eurozóně „*v dohlédnutelné, předvídatelné budoucnosti*“ (popř. rovnou navrhovali sjednat trvalou výjimku z povinnosti přijmout euro).¹⁶³ V tomto kontextu se český požadavek na účast na eurosummitech (tj. účast na rozhodování a na přijímání pravidel eurozóny) nutně jevil jako neopodstatněný a neodůvodněný. Česká republika se odmítla situovat do pozice budoucího člena eurozóny, což kontrastuje s polskou strategií. Polsko pragmaticky odůvodnilo svůj rezolutní požadavek na účast na eurosummitech vcelku věrohodným prohlášením, že v budoucnosti hodlá euro přijmout, a právě z tohoto důvodu má zájem podílet se na rozhodnutích, která mění podobu eurozóny. Přes silný odpor Francie se Polsku podařilo vyjednat alespoň částečný přístup na eurosummit pro nečleny eurozóny (tedy i pro ČR).

Za třetí, česká vláda (přesněji řečeno největší vládní strana ODS), dlouhodobě usiluje o naplnění dvou neslučitelných ideálů: vymahatelná společná pravidla na jedné straně a zachování kompetencí národních států na straně druhé. Vlády pravicových premiérů Topolánka i Nečase dlouhodobě kritizovaly „*rozměňování pravidel a disciplíny a porušování Paktu stability a růstu*“¹⁶⁴ a podporovaly snahy Německa o posílení vymahatelnosti závazků Paktu stability a růstu (včetně automatických sankcí při jejich porušení),¹⁶⁵ jež nakonec vyústily ve sjednání Fiskálního kompaktu. Zároveň ale ČR dávala opakovaně najevo obavy z možného „*ohrožení rozpočtové suverenity či zásahů do kompetencí jednotlivých zemí*“,¹⁶⁶ přesněji řečeno obavy z přesunu kompetencí z národního státu na úroveň EU.¹⁶⁷ Taková pozice je nekonzistentní a schizofrenní – každá společná pravidla a závazky z definice omezují pravomoci a svobodu rozhodování jednotlivých národních států. Českou republikou navrhované posílení vymahatelnosti závazků Paktu stability a růstu – automatické sankce při porušení rozpočtových pravidel – by nepochybně omezilo svobodu rozhodování signatářských států. Tedy jejich „suverenitu“ ve smyslu, v jakém je tento pojem (nesprávně) používán v českém veřejném a politickém diskurzu.

V roce 2011 jsme tak byli svědky situace, kdy vláda včetně premiéra na evropských fórech obhajovala potřebu stabilizace eurozóny a přísnějších rozpočtových pravidel, zároveň prezident a jeho ideoví souputníci ve vnitrostátní debatě kritizovali některé z těchto kroků jako zcela nepřijatelné zasahování do rozpočtové suverenity

národních států. K žádnému otevřenému střetu mezi premiérem a prezidentem však nedošlo. Vláda měla volnou ruku na evropské úrovni, kde se soustředila na otázku vnitřního fungování eurozóny a kde podporovala „všechny kroky, které povedou skutečně k posílení fiskální disciplíny“.¹⁶⁸ Premiér hájil snahy Německa o co nejpřísnější rozpočtová pravidla v eurozóně (tedy prohlubování integrace eurozóny a omezování suverenity členských států). Naopak prezident dominoval vnitrostátní debatě, ve které prosadil názor, že ČR by se k těmto společným rozpočtovým pravidlům neměla připojit právě proto, že by to omezilo její suverenitu.

Postoj ČR k fiskálnímu paktu můžeme označit jako rozporuplný či obtížně obhajitelný, ale nikoliv jako nepředvídatelný či nečitelný, jak tvrdily některé komentáře. Snaha o posílení vymahatelnosti závazků Paktu stability a růstu patří k dlouhodobým prioritám ČR. Stejně tak neochota podílet se na společných závazcích z obavy ze ztráty národní suverenity není v ČR žádnou novinkou. Česká republika dlouhodobě signalizuje svoji neochotu podílet se na prohlubování procesu evropské integrace ve směru fiskální unie. Stačí jen zmínit komplikace při ratifikaci *Lisabonské smlouvy* v roce 2009 nebo neochotu připojit se k Paktu pro euro plus. Pokud bylo smyslem Paktu pro euro plus otestovat politickou vůli členských zemí (tedy i České republiky), podílet se na další integraci a řešení evropské krize v předvečer klíčových jednání o nové smlouvě (která vyústila ve sjednání Fiskálního kompaktu), potom Pakt pro euro plus splnil svůj účel.

Domníváme se, že vícerychlostní charakter EU urychlí prohlubování propasti mezi členy eurozóny a ostatními státy (tedy i ČR). Na prosincové Evropské radě členské státy využily své pozice suverénů mezinárodního práva k odbourání pravidla jednotnosti v Evropské radě. Nově nastolený trend diferencované integrace v podobě sjednávání samostatných mezinárodních smluv, spíše než změn primárního práva EU, oslabil vliv menších členských států, tradičně váhavějších států a států mimo eurozónu. Vliv je funkcí nepostradatelnosti pro ostatní, a právě postradatelnost těchto zemí klesá. Zjednodušeně řečeno, menší a váhavější země mimo eurozónu (ČR) přišly o svůj „vyjednávací potenciál“, kdy si mohly na Evropské radě pod implicitní (či explicitní) hrozbou nesouhlasu se změnami primárního (či sekundárního) práva vydobýt ústupky ze strany větších a k integraci ochotnějších zemí. Z logiky věci vyplývá, že v systému diferencované integrace / vícerychlostní integrace nemusí větší a k integraci ochotnější země přikládat požadavkům menších a méně ochotných zemí takovou váhu. V systému dvourychlostní integrace se také zvyšuje riziko, že *outs* budou čelit společné pozici zemí eurozóny (*ins*), bude obtížnější budovat koalice napříč oběma bloky. Celkově očekáváme, že v systému vícerychlostní (dvourychlostní) a mezivládní EU bude pro ČR obtížnější prosazovat svoje národní zájmy.

Vícerychlostní charakter integrace zároveň umožnil České republice zaujmout pohodlnou pozici hráče, který podporuje integraci „těch druhých“, sám se však prohlubování integrace odmítá účastnit. Na jednu stranu, ČR oficiálně nevylučuje svůj vstup do eurozóny poté, co se eurozóna sama stabilizuje a poté, co bude tento krok pro ČR výhodný.¹⁶⁹ Na druhou stranu, Česká republika předepisuje eurozóně medicínu, která je pro ni samotnou nestravitelná. Skutečnost, že český premiér dlouhodobě prosazuje pro členy eurozóny takový režim, jenž je pro ČR očividně nepřijatelný (např. automa-

tické unijní sankce při porušení rozpočtových pravidel), je pro nás dalším indikátorem, že Česká republika ve skutečnosti neuvažuje o možnosti členství v eurozóně ani v dlouhodobé perspektivě. V roce 2009 jsme konstatovali, že EU je „*chápána spíše jako vzdálený normotvůrce (či regulátor) než jako instituce, za jejíž rozhodnutí nese spoluodpovědnost česká vláda, český parlament, čeští europoslanci a v konečném důsledku tedy i každý občan České republiky*“.¹⁷⁰ Dnešní ČR si nepochybně uvědomuje svoji závislost na vývoji v EU a v eurozóně (ČR jako *stakeholder*), ale většina českých politiků a veřejnosti se stále nepovažuje za vlastníka EU a za její plnohodnotnou součást (ČR jako *shareholder*). Současný vývoj směrem k vícerychlostní Evropě, kdy integrace a rozhodování v rámci eurozóny bude ve stále větší míře probíhat bez přímé účasti ČR, bude pouze prohlubovat výše zmíněný pocit odcizení mezi ČR a EU (resp. eurozónou). Systém vícerychlostní integrace nejenom usnadňuje další integraci ochotných, ale i dezintegraci neochotných či váhavých.

Poznámky

- ¹ Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): *Evropský rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 81.
- ² *Vláda zkritizovala Schwarzenbergovi koncepci zahraniční politiky*. EurActiv.cz, 20. 6. 2011. On-line: www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/vl%C3%A1dazkritizovalaschwarzenbergovikonceptizahrani%C4%8Dn%C3%ADpolitiky.
- ³ *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*.
- ⁴ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. Schváleno vládou ČR dne 20. července 2011. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ⁵ *Stanoviska Výkonného výboru ÚV KSČM*. Haló noviny, 17. 12. 2011.
- ⁶ *Hynek Fajmon: Necht' záchrannou půjčku poskytnou voliči TOP 09 a ČSSD ze svého!* iDNES.cz, 13. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/clanek/444-nejcht-zachrannou-pujcku-poskytnou-volici-top-09-a-cssd-ze-sveho.
- ⁷ Alexandr Vondra: *Evropská integrace není cíl, ale nástroj*. Lidové noviny, 13. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/clanek/438-evropska-integrace-neni-cil-ale-nastroj.
- ⁸ Jiří Havel: *Europopulismus. Nečas, Klaus a skutečnost*. Evropské zprávy, 16. 12. 2011. On-line: www.evropskepravdy.cz/blogy-komentare/jiri-havel-europopulismus-necas-klaus-a-skutecnost.
- ⁹ *Kalousek navrhne vládě půjčku MMF do výše 38 mld. Kč*. ČeskéNoviny.cz, 24. 1. 2012. On-line: www.ceskenoviny.cz/zpravy/kalousek-navrhne-vlade-pujcku-mmf-do-vyse-38-mld-kc/745274.
- ¹⁰ Alexandr Vondra: *Evropská integrace není cíl, ale nástroj*, op. cit.
- ¹¹ Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): op. cit., s. 77.
- ¹² Petr Nečas: *Musíme mít dostatek pokory*. Projev předsedy ODS a premiéra Petra Nečase na 22. kongresu ODS, Praha, 22. 10. 2011. On-line: www.ods.cz/media/reading/necas-zprava.pdf.
- ¹³ *Premiér Nečas škodí České republice*. Česká strana sociálně demokratická, 24. 3. 2011. On-line: www.cssd.cz/aktualne/zahranicni-politika-cssd/premier-necas-skodi-ceske-republice/; Libor Rouček: *Proč máme hrát v Evropě roli statistů?* Evropské zprávy, 4. 11. 2011. On-line: www.evropskepravdy.cz/blogy-komentare/libor-roucek-proc-mame-hrat-v-evrope-rol-statistu; Bohuslav Sobotka: *Nečas poškozuje české národní zájmy*. Parlamentní listy.cz, 30. 3. 2011. On-line: www.evropskepravdy.cz/blogy-komentare/bohuslav-sobotka-necas-poskozuje-ceske-narodni-zajmy; Rouček, Libor: *ODS posouvá Českou republiku na periferii EU*. Evropské zprávy, 7. 2. 2011. On-line: www.evropskepravdy.cz/blogy-komentare/1380-ods-posouva-ceskou-republicku-na-periferii-eu.

- ¹⁴ Libor Rouček: *Londýn – Varšava – Praha. Tři reakce na novou situaci v EU*. Evropské zprávy, 11. 12. 2011. On-line: www.evropskezpavy.cz/blogy-komentare/libor-roucek-londyn-varsava-praha-tri-reakce-na-novou-sitaci-v-eu.
- ¹⁵ *Pro přijetí eura je jen 15 procent obyvatel Česka*. ČTK, 3. 3. 2011; *STEM: S členstvím v EU je spokojeno nejvíce lidí od vstupu do unie*. ČTK, 9. 5. 2011.
- ¹⁶ *Interview se stínovým ministrem financí za ČSSD Janem Mládkem*. Český rozhlas 6, Studio Stop, 8. 12. 2011.
- ¹⁷ Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): op. cit., s. 60.
- ¹⁸ *Schwarzenberg: Nejde o „Evropská unie a my“, nýbrž „my a EU“*. Projev ministra zahraničí a předsedy TOP 09 Karla Schwarzenberga na Sněmu TOP 09, 22. 10. 2011. On-line: www.top09.cz/co-delame/snem-2011/projevy/projevy-venovane-reformam/schwarzenberg-nejde-o-evropska-unie-a-my-nybrz-my-a-eu-7612.html.
- ¹⁹ Petr Bendl: *Mezi izolací a automatismem*. Aktuálně.cz, 12. 12. 2011. On-line: blog.aktualne.centrum.cz/blogy/petr-bendl.php?itemid=15024.
- ²⁰ Beneš, Vít (2011): *Čeští eurokacíři*. In: Vít Střítecký (ed.): *Česká zahraniční politika: mezi politickým nezájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 178–190.
- ²¹ Alexandr Vondra: *ČR potřebuje v následujících letech stabilitu*. Projev na 22. kongresu ODS, Praha, 22. 10. 2011. On-line: www.ods.cz/media/reading/vondra-kongres22.pdf.
- ²² *Předseda ČSSD B. Sobotka k výrokům prezidenta republiky: Slepou uličkou by byl rozpad Evropy, ne její užší integrace*. Česká strana sociálně demokratická, 23. 11. 2011. On-line: www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/predseda-cssd-b-sobotka-k-vyrokum-prezidenta-republiky-slepou-ulickou-by-byl-rozpad-evropy-ne-jeji-uzsi-integrace/.
- ²³ *Schwarzenberg: Nejde o „Evropská unie a my“, nýbrž „my a EU“*, op. cit.
- ²⁴ *Stanoviska Výkonného výboru ÚV KSČM*, op. cit.; Kohlíček, Jaromír: *V řadě zemí hrozí sociální nepokoje*. Haló noviny, 16. 12. 2011.
- ²⁵ Jiří Havel: *Horký ale nedovařený evropský brambor*. Evropské zprávy, 7. 11. 2011. On-line: www.evropskezpavy.cz/blogy-komentare/jiri-havel-horky-ale-nedovareny-evropsky-brambor; Libor Rouček: *Budoucnost eurozóny – pro jeden strom nevidíme celý les!* Evropské zprávy, 25. 10. 2011. On-line: www.evropskezpavy.cz/blogy-komentare/libor-roucek-budoucnost-eurozony-pro-jeden-strom-nevidime-cely-les.
- ²⁶ *Interview se stínovým ministrem financí za ČSSD Janem Mládkem*. Český rozhlas 6, Studio Stop, 8. 12. 2011.
- ²⁷ Jiří Havel: *Horký ale nedovařený evropský brambor*, op. cit.
- ²⁸ *Jiří Havel: Evropská krize a Nečasova ignorance*. Evropské zprávy, 17. 10. 2011. On-line: www.evropskezpavy.cz/blogy-komentare/jiri-havel-evropska-krize-a-necasova-ignorance; *ČSSD podporuje daň z finančních transakcí, apeluje na vládu*. ČTK, 29. 9. 2011.
- ²⁹ *EU dostala páky k trestání špatných rozpočtů; chce transakční daň*. ČTK, 28. 9. 2011.
- ³⁰ Zahradil, Jan–Plecitý, Petr–Adrián, Petr–Bednář, Miloslav (2001): *Manifest českého eurorealismu*. On-line: www.ods.cz/docs/dokumenty/zahradil-manifest.pdf; viz též Jan Zahradil: *Právě před deseti lety vyšel Manifest českého eurorealismu*. Občanská demokratická strana, 20. 4. 2011. On-line: www.zahradil.cz/media/Prave-pred-deseti-lety-vysel-Manifest-ceskeho-eurorealismu.
- ³¹ Alexandr Vondra: *Evropská integrace není cíl, ale nástroj*, op. cit.
- ³² Zahradil, Jan: *Schwarzenberg se zásadně mylí...* Aktuálně.cz, 14. 10. 2011. On-line: blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jan-zahradil.php?itemid=14531.
- ³³ *Usnesení odborné komise ODS pro národní zájem a svobodnou budoucnost*. Občanská demokratická strana, 13. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/clanek/453-usneseni-odborne-komise-ods-pro-narodni-zajem-a-svobodnou-budoucnost; Alexandr Vondra: *Evropská integrace není cíl, ale nástroj*, op. cit.
- ³⁴ Libor Rouček: *Londýn – Varšava – Praha. Tři reakce na novou situaci v EU*, op. cit.; Jiří Havel: *9. květen, Den Evropy*. Evropské zprávy, 9. 5. 2011. On-line: www.evropskezpavy.cz/blogy-komentare/jiri-havel-9-kveten-den-evropy.

- ³⁵ Jiří Havel: *Ke zprávě o stavu unie*. Evropské zprávy, 30. 9. 2011. On-line: www.evropskezypravy.cz/blogy-komentare/ke-zprave-o-stavu-unie.
- ³⁶ Kalousek: *Musíme vysvětlovat, co je skutečná konzervativní politika*. Kandidátský projev Miroslava Kalouska, Sněm TOP 09, 23. 10. 2011. On-line: www.top09.cz/co-delame/snem-2011/projevy/kandidatske-projevy/kalousek-musime-vysvetlovat-co-je-skutecna-konzervativni-politika-7585.html.
- ³⁷ Beneš, Vít–Braun, Mats (2010): *Evropský rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2009: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 12–38.
- ³⁸ *Manifest českého eurorealismu*, op. cit.
- ³⁹ Jan Zahradil: *Merkozy nemluví za Evropu, ale jen za sebe*. Občanská demokratická strana, 13. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/clanek/441-merkozy-nemluvi-za-evropu-ale-jen-za-sebe.
- ⁴⁰ Klaus: *Euro přežije, Evropa za to zaplatí hospodářskou stagnací*. ČTK, 25. 10. 2011.
- ⁴¹ Ivo Strejček: *Co přivezl Nečas z Bruselu?* iDNES.cz, 12. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/clanek/433-co-privezl-necas-z-bruselu.
- ⁴² Jan Zahradil: *Merkozy nemluví za Evropu, ale jen za sebe*, op. cit.; *Příkladem je Dánsko*. Právo, 7. 12. 2011.
- ⁴³ *Šílený pakt podle německého mustru*. Haló noviny, 1. 2. 2012. On-line: www.halonoviny.cz/articles/prints/237016; *ČSSD a TOP 09 v otázce fiskální unie proti všem*. Haló noviny, 6. 2. 2012. On-line: www.halonoviny.cz/articles/view/239730.
- ⁴⁴ Dolejš (KSCM): *Čas prohloubit diskusi o evropské budoucnosti na levici*. Parlamentní listy, 25. 12. 2011. On-line: www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Dolejs-KSCM-Cas-prohloubit-diskusi-o-evropske-budoucnosti-na-levici-217779.
- ⁴⁵ *Jižní křídlo eurozóny se hroutí*. Haló noviny, 7. 4. 2011. On-line: www.halonoviny.cz/articles/view/218841.
- ⁴⁶ *Záznam 78. zasedání Výboru pro EU na vládní úrovni*, 13. 10. 2010.
- ⁴⁷ Alexandr Vondra: *Evropská integrace není cíl, ale nástroj*, op. cit.
- ⁴⁸ *ČSSD míní, že o nové reformní smlouvě unie má být široká debata*. ČTK, 9. 12. 2011; *Předseda ČSSD B. Sobotka k výrokům prezidenta republiky: Slepou uličkou by byl rozpad Evropy, ne její užší integrace*. Česká strana sociálně demokratická, 23. 11. 2011. On-line: www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/predseda-cssd-b-sobotka-k-vyrokom-prezidenta-republiky-slepou-ulickou-by-bylo-rozpad-evropy-ne-jeji-uzsi-integrace.
- ⁴⁹ *Zahradil povede konzervativce v Evropském parlamentu*. ČTK, 8. 3. 2011.
- ⁵⁰ *Schwarzenberg připustil, že vláda přistoupí na půjčku pro MMF*. ČTK, 11. 12. 2011.
- ⁵¹ *Chybí nám koncovka – Bruselu si umíme pěkně bouchnout do stolu, přesto nejsme důrazní, říká česká velvyslankyně při EU, monitor káva s... Milenou Vicenovou*. Euro, 14. 11. 2011.
- ⁵² *Conclusions – European Council 24/25 March 2011*. On-line: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/120296.pdf.
- ⁵³ Viz Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): op. cit.
- ⁵⁴ *Stenoprotokol 14. schůze Poslanecké sněmovny – Informace předsedy vlády Petra Nečase o pozici České republiky na jednání Evropské rady*. On-line: www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/014schuz/s014131.htm.
- ⁵⁵ *Conclusions – European Council 24/25 March 2011*. On-line: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/120296.pdf; *Česko bude s dalšími třemi státy mimo Pakt pro euro*. ČTK, 25. 3. 2011.
- ⁵⁶ *Těsnopisecká zpráva Senátu Parlamentu České republiky 8. schůze*.
- ⁵⁷ *Schvalování záchranného fondu eurozóny je odloženo na příští rok*. ČTK, 7. 12. 2011; *Česko: vydržovaný milenec EU*. Hospodářské noviny, 17. 2. 2011.
- ⁵⁸ *Při půjčce MMF hraje Česko také o rating, zní z ministerstva financí*. Hospodářské noviny, 21. 12. 2011.
- ⁵⁹ *EU zpřísňuje pravidla pro rozpočtovou kázeň*, Stálé zastoupení České republiky při Evropské unie. On-line: www.mzv.cz/representation_brussels/cz/evropska_unie/jak_na_krizi/-zastupitelske_

urady-representation_brussels-publish-cz-evropska_unie-jak_na_krizi-eu_zprisuje_pravidla_pro_rozpocetovou.html.

- ⁶⁰ Lukášková, Sára (2011): *Reforma správy ekonomických záležitostí v EU*. Informační studie, Ministerstvo financí České republiky. On-line: www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Studie_reforma_spravy_ekonomickych_zalezitosti_EU-112011.pdf.
- ⁶¹ *EU Economic governance „Six Pack“ – State of Play*, MEMO/11/647. On-line: europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/647.
- ⁶² Rozhovor s pracovníkem Ministerstva financí ČR, 14. 6. 2012.
- ⁶³ *Záznam 78. zasedání Výboru pro EU na vládní úrovni*, 13. 10. 2010.
- ⁶⁴ Rozhovor s pracovníkem Ministerstva financí ČR, 14. 6. 2012.
- ⁶⁵ Rozhovor s pracovníkem Ministerstva financí ČR, 14. 6. 2012.
- ⁶⁶ *Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii*. On-line: www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Smlouva-o-stabilite.pdf.
- ⁶⁷ *Sarkozy a Merkelová chtějí novou smlouvu a zpřísnit dohled*. ČTK, 5. 12. 2011.
- ⁶⁸ *Předběžný záznam 102. zasedání Výboru pro EU na vládní úrovni*. 7. 12. 2011
- ⁶⁹ Její finální verzi se v některých podstatných věcích liší od původní verze z prosince 2011, pro podrobnější diskusi viz „ročenka“ 2012.
- ⁷⁰ Tato skutečnost ovšem nebyla jasná během jednání v Evropské radě v prosinci.
- ⁷¹ Rozhovor s představitelem Sekce pro evropské záležitosti Úřadu vlády ČR, 10. 4. 2012.
- ⁷² *Six-pack? Two-pack? Fiscal compact? A short guide to the new EU fiscal governance*. European Commission 2011. On-line: ec.europa.eu/economy_finance/articles/governance/2012-03-14_six_pack_en.htm.
- ⁷³ S *Lisabonskou smlouvou* dostala již existující euro-skupina (eurogroup) zakotvení v smlouvě; *Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii*. On-line: www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Smlouva-o-stabilite.pdf.
- ⁷⁴ *Rámcová pozice/Stanovisko pro Parlament ČR, Rozpočet pro Evropu 2020*. On-line: www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/original?docid=60679.
- ⁷⁵ *Usnesení výboru pro Evropskou unii ze dne 18. ledna 2012 č. 6 k materiálu „Členství České republiky ve Skupině like minded v rámci jednání o víceletém finančním rámci EU“*. Vláda ČR, 18. 1. 2012. On-line: www.vlada.cz/assets/ppov/veu/usneseni/usneseni_veu_147.pdf; *Česká vláda mění pozice. Chce menší rozpočet Evropské unie*. Hospodářské noviny, 20. 1. 2012.
- ⁷⁶ *Sněmovna podpořila vládní postoj k návrhu dlouhodobého rozpočtu Evropské unie na léta 2014 až 2020*. Český rozhlas 6, 27. 10. 2011.
- ⁷⁷ *Aktualizovaná Rámcová pozice ČR k budoucnosti kohezní politiky EU – verze 8, 2011*, Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, s. 12.
- ⁷⁸ *Pasivita připraví Česko o miliardy*. Hospodářské noviny, 20. 10. 2011.
- ⁷⁹ *Česko prosazuje snížení rozpočtu společné zemědělské politiky EU*. Evropské noviny, 25. 11. 2011.
- ⁸⁰ *Bendlova pozice*. Euro, 12. 12. 2011.
- ⁸¹ *Česko prosazuje snížení rozpočtu společné zemědělské politiky EU*. Evropské noviny, 25. 11. 2011; *Nečas: Méně peněz pro zemědělce*. Lidové noviny, 15. 11. 2011.
- ⁸² *Změna Jednacího řádu vlády*. Příloha k usnesení vlády ze dne 31. srpna 2011 č. 655. On-line: [racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3C49F37A002BD5DBC12579040032E2F3/\\$FILE/655%20p%C5%99%C3%ADloha%20w110831a.0655.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3C49F37A002BD5DBC12579040032E2F3/$FILE/655%20p%C5%99%C3%ADloha%20w110831a.0655.pdf); *Vláda zřídila post státního tajemníka pro EU, bude jím Vojtěch Belling*. EurActiv.cz, 1. 9. 2011. On-line: www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/vlada-zridila-post-statniho-tajemnika-pro-eu-bude-jim-vojtech-belling-009089.
- ⁸³ Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): op. cit., s. 69–71.
- ⁸⁴ Rozhovor s představitelem Sekce pro evropské záležitosti Úřadu vlády ČR, 10. 4. 2012; Rozhovor s představitelem Odboru pro všeobecné záležitosti EU Ministerstva zahraničních věcí ČR, 27. 4. 2012.
- ⁸⁵ Rozhovor s představitelem Sekce pro evropské záležitosti Úřadu vlády ČR, 10. 4. 2012.

- ⁸⁶ Rozhovor s představitelem Odboru politik Evropské unie Ministerstva zahraničních věcí ČR, 27. 4. 2012.
- ⁸⁷ *Vystoupení premiéra Petra Nečase na konferenci Aktivní evropská politika*. 14. 1. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/vyznamne-projevy/vystoupeni-premiera-petra-necase-na-konferenci-aktivni-evropska-politika-79950/.
- ⁸⁸ Beneš, Vít–Karlas, Jan (2008): *Evropský rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 70.
- ⁸⁹ Rozhovor s představitelem Odboru politik Evropské unie Ministerstva zahraničních věcí ČR, 27. 4. 2012.
- ⁹⁰ Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): op. cit.
- ⁹¹ Klaus vyzývá Nečase: *Neschovávejte se za referendum*. Lidové noviny, 20. 1. 2012. On-line: www.lidovky.cz/klaus-vyzyva-necase-neschovavejte-se-za-referendum-fhp-/ln_domov.asp?c=A120119_221251_ln_domov_ape.
- ⁹² Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): op. cit.
- ⁹³ *Koaliční smlouva o vytvoření koalice rozpočtové odpovědnosti, vlády práva a boje proti korupci*. ODS, TOP 09 a Věci veřejné, 12. 7. 2010. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/koalicni-smlouva_ods_top09_vv.pdf.
- ⁹⁴ *Vláda proti vůli TOP 09 schválila vznik státního tajemníka pro EU*. ČTK, 31. 8. 2011.
- ⁹⁵ *Česká republika má dva státní tajemníky pro EU*. EurActiv.cz, 5. 9. 2011. On-line: www.euractiv.cz/print-version/clanek/cr-ma-dva-statni-tajemniky-pro-eu-009096; *Schwarzenberg jmenoval druhého českého tajemníka pro EU*. Český rozhlas, 4. 9. 2011. On-line: www.rozhlas.cz/czpravyl-politika/_zprava/943409.
- ⁹⁶ *Nečas a Schwarzenberg se ve sporu o tajemníka pro EU neposunuli*. ČTK, 19. 9. 2011; *Rozhovor s představitelem Odboru pro všeobecné záležitosti EU Ministerstva zahraničních věcí ČR*, 27. 4. 2012.
- ⁹⁷ *Karel Schwarzenberg v Otázkách Václava Moravce*, ČT24, 4. 9. 2011; *Nečas a Schwarzenberg se ve sporu o tajemníka pro EU neposunuli*, op. cit.; *Rozhovor s Jiřím Schneiderem*. Český rozhlas, 5. 9. 2011.
- ⁹⁸ *Rozhovor s Jiřím Schneiderem*: op. cit.
- ⁹⁹ *Vojtěch Belling v Ozvěnách dne*, Český rozhlas 1 – Radiožurnál, 5. 9. 2011.
- ¹⁰⁰ *Vláda zřídila funkci eurotajemníka. TOP 09 proti tomu protestuje*. Český rozhlas, 31. 8. 2011. On-line: www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/942061.
- ¹⁰¹ *Nečas: Spor o eurotajemníka skončil. Dohodli jsme se*. Aktuálně.cz, 21. 10. 2011. On-line: aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=718580.
- ¹⁰² *Rozhovor s představitelem Odboru pro všeobecné záležitosti EU Ministerstva zahraničních věcí ČR*, 27. 4. 2012.
- ¹⁰³ *Rozhovor s Jiřím Schneiderem*: op. cit.
- ¹⁰⁴ *Chybí nám koncovka*. Euro, 14. 11. 2011.
- ¹⁰⁵ *Rozhovor s představitelem Odboru pro všeobecné záležitosti EU Ministerstva zahraničních věcí ČR*, 27. 4. 2012.
- ¹⁰⁶ *Cvičení s knížetem: Česko má manuál pro zahraniční politiku, který rovnou míří do šuplíku*. Respekt, 25. 7. 2011; *Alexandr Vondra in Vláda ve středu vrátila koncepci zahraniční politiky*. Český rozhlas 1 – Radiožurnál, Ozvěny dne, 17. 6. 2011.
- ¹⁰⁷ *Rozhovor s představitelem Odboru pro všeobecné záležitosti EU Ministerstva zahraničních věcí ČR*, 27. 4. 2012.
- ¹⁰⁸ *Klaus, Václav: Od EU přes EMU k EFU: poznámky k bruselskému summitu*. Právo, 28. 3. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2796; *Klaus warns euro pact will lead to full political union*. EUobserver, 29. 3. 2011. On-line: euobserver.com/19/32089.
- ¹⁰⁹ *Klaus: Výsledek summitu je pragmatický, postoj ČR správný*. ČTK, 9. 12. 2011.
- ¹¹⁰ *Klaus chce pro Česko trvalou výjimku z povinnosti přijmout euro*. ČTK, 30. 8. 2011.
- ¹¹¹ *Klaus: Schengen byla chyba, imigrace z Afriky se s ním nedá řešit*. ČTK, 13. 4. 2011.

- ¹¹² *Statut Výboru pro Evropskou unii*. Vláda ČR, stav ke dni 8. 7. 2012. On-line: www.vlada.cz/assets/ppov/veu/statut-Vyboru-pro-EU.pdf.
- ¹¹³ Rozhovor s představitelem Odboru pro všeobecné záležitosti EU Ministerstva zahraničních věcí ČR, 27. 4. 2012; viz též Beneš, Vít–Braun, Mats (2010): op. cit., s. 72.
- ¹¹⁴ Rozhovor s představitelem Odboru pro všeobecné záležitosti EU Ministerstva zahraničních věcí ČR, 27. 4. 2012.
- ¹¹⁵ *Rámcová pozice k návrhu smlouvy o stabilitě, koordinaci a řízení v hospodářské a měnové unii*. Vláda ČR, 17. 1. 2012; *Usnesení Výboru pro Evropskou unii ze dne 18. ledna 2012 č.3 k materiálu „Rámcová pozice k návrhu smlouvy o stabilitě, koordinaci a řízení v hospodářské a měnové unii“*. V-EU, 18. 1. 2012. On-line: www.vlada.cz/assets/ppov/veu/usneseni/usneseni_veu_144.pdf.
- ¹¹⁶ Klaus, Václav: *Od EU přes EMU k EFU: poznámky k bruselskému summitu*, op. cit.
- ¹¹⁷ Klaus, Václav: *Odpověď prezidenta republiky na otázku Radiožurnálu k pozici České republiky vůči nedávnému bruselskému summitu*. 12. 12. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2996.
- ¹¹⁸ *Dopis prezidenta republiky ministru Karlu Schwarzenbergovi z 9. května 2011 – opět aktuální*. Praha, 9. 5. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2919.
- ¹¹⁹ Klaus, Václav: *Vystoupení prezidenta republiky na setkání s českými velvyslanci*. Praha, 31. 8. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2914.
- ¹²⁰ Klaus, Václav: *Vystoupení prezidenta republiky na setkání s českými velvyslanci*, op. cit.
- ¹²¹ *Vidím jediný cíl – zachránit euro*. Rozhovor s velvyslankyní při EU Milenou Vicenovou. Lidové noviny, 25. 8. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/z_medii/vidim_jediny_cil_zachranit_euro.html.
- ¹²² *NERV: Vláda by měla podpořit stabilizaci eurozóny*. 25. 10. 2011. Zahraniční politika České republiky. Data X-XII/2011. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2012, s. 44. On-line: www.mzv.cz/file/770497/data4_11.pdf; viz též Vojtěch Belling in *Sarkozy, Merkelová: rozpočty je třeba centralizovat*. ČTK, 5. 12. 2011. On-line: www.ceskenoviny.cz/svet/zpravy/sarkozy-merkelova-rozpocety-je-treba-centralizovat/724346.
- ¹²³ *Klaus: Za problémy Řecka může eurozóna, pro ČR chci opt-out*. ČTK, 31. 8. 2011. On-line: www.euroskop.cz/8952/19502/clanek/klaus-za-problemy-recka-muze-eurozona-pro-cr-chci-opt-out/.
- ¹²⁴ *Schwarzenberg jmenoval tructajemníka a Klausově kritice se vysmál*. iDNES.cz, 4. 9. 2011. On-line: zpravy.idnes.cz/schwarzenberg-jmenoval-tructajemnika-a-klausove-kritice-se-vysmal-1f6-/domaci.aspx?c=A110904_124119_domaci_jan.
- ¹²⁵ *Klaus warns euro pact will lead to full political union*. EUobserver.com, 29. 3. 2011. On-line: euobserver.com/19/32089.
- ¹²⁶ *Klaus představil novou knihu o EU, která je prý ve slepé uličce*. ČTK, 23. 11. 2011.
- ¹²⁷ *Evropský chaos Česko zasáhne: Prezident Václav Klaus píše pro Týden*. Týden, 14. 11. 2011.
- ¹²⁸ *Klaus: Řešit krizi s dluhy hlubší integraci Unie je fatálně mylné*. Právo, 10. 10. 2011.
- ¹²⁹ Tamtéž.
- ¹³⁰ *Evropský chaos Česko zasáhne: Prezident Václav Klaus píše pro Týden*, op. cit.; *Rozhovor prezidenta republiky pro deník Právo*. Právo, 27. 8. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2912; *Klaus: Krize eurozóny pokračuje, vznik eura nebyla dobrá myšlenka*. ČTK, 9. 11. 2011.
- ¹³¹ *N á v r h usnesení Senátu Parlamentu České republiky k vládnímu návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Rozhodnutí Evropské rady, kterým se mění článek 136 Smlouvy o fungování Evropské unie, pokud jde o mechanismus stability pro členské státy, jejichž měnou je euro*.
- ¹³² Viz Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): op. cit.
- ¹³³ *Stenoprotokol poslancek sněmovny 14 schůze*. On-line: www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/014schuz/s014133.htm.
- ¹³⁴ *Zápis z 22. Schůze výboru pro evropské záležitosti konané dne 16. listopadu 2011*. On-line: www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=76156.
- ¹³⁵ *Usnesení Senátu k návrhům legislativních aktů a komunikačním dokumentům EU v roce 2011: Předběžné vyhodnocení jejich dopadu na postoje vlády*.
- ¹³⁶ *Těsnopisecká zpráva Senátu Parlamentu České republiky 8. schůze*

- ¹³⁷ Jiří Havel: *Evropská kritika od Luboše Zaorálka*. Evropské zprávy, 18. 11. 2011. On-line: www.evropskezpravy.cz/blogy-komentare/jiri-havel-evropska-kritika-od-lubose-zaoralka.
- ¹³⁸ ČSSD vyzvala přes Senát vládu k ústupu od výjimky z listiny EU. ČTK, 6. 10. 2011.
- ¹³⁹ Rozhovor s pracovníkem Ministerstva financí ČR, 14. 6. 2012.
- ¹⁴⁰ Singer, Miroslav: *Půjčka MMF: Fakta a důvody mých rozpaků*. Hospodářské noviny, 20. 12. 2011, s. 16.
- ¹⁴¹ Beneš, Vít–Braun, Mats (2011): op. cit., s. 77.
- ¹⁴² Singer: *Úvahy o přijetí eura nebudou několik let aktuální*. Hospodářské noviny, 18. 10. 2011, s. 18.
- ¹⁴³ Singer, Miroslav: *Krise eurozóny řešení má. Bude to ale nákladné*. Hospodářské noviny, 27. 9. 2011, s. 14.
- ¹⁴⁴ *Průzkum Hospodářské komory ČR: firmy jsou proti přijetí eura*. Hospodářská komora ČR, 20. 10. 2011. On-line: www.komora.cz/zpravodajstvi-a-media/aktuality-4/pruzkumy-vystavy-souteze-konference/pruzkum-hospodarske-komory-cr-firmy-jsou-proti-prijeti-eura.aspx.
- ¹⁴⁵ Zámečník, Miroslav: *Náředený pakt*. Euro, 4. 4. 2011, s. 56.
- ¹⁴⁶ Tamtéž.
- ¹⁴⁷ Jan Vejmešle: *České banky mají dostatečný polštář*. Bankovníctví, 15. 12. 2011, s. 10; *Krise eura? Ne. Hlavně krize důvěry*. Hospodářské noviny, 8. 12. 2011, s. 9.
- ¹⁴⁸ Viz např. *Start the engines, Angela: The world economy is in grave danger. A lot depends on one woman*. The Economist, 9. 6. 2012. On-line: www.economist.com/node/21556577.
- ¹⁴⁹ *Euro drolí Evropu*. Lidové noviny, 10. 12. 2011, s. 1; Petr Zahradník a Petr Dufek in *Postoj České republiky k euro by neměl být a priori skeptický*. Český rozhlas 6, Studio Stop, 30. 8. 2011.
- ¹⁵⁰ Jan Macháček: *Euro: stále jen první pomoc*. Respekt, 6. 12. 2011.
- ¹⁵¹ Zámečník, Miroslav: *Dá se stejný trik zopakovat podruhé? Korporátní sféra zvládla první vlnu recese obdivuhodně, říká vedoucí partner Deloitte ČR*. Euro, 26. 9. 2011, s. 34.
- ¹⁵² *Jaké jsou příčiny krise eura a jak se to projevuje ve vztahu České republiky k Evropské unii*. Český rozhlas 6, Názory a argumenty, 24. 7. 2011.
- ¹⁵³ *Protikrizový balíček 2012. Návrhy opatření PS NERV VF*. Národní ekonomická rada vlády, Pracovní skupina Veřejné finance, 12. 12. 2011, s. 4. On-line: img.ihned.cz/attachment.php/470/35479470/aov345BEFHJNkl6PWhepqryz0STU2An/NERV_PB2012.pdf; viz též *České republiky se dluhová krize zemí platících eurem bezprostředně týká*. Český rozhlas 1 – Radiožurnál, Radioforum, 5. 10. 2011.
- ¹⁵⁴ *České firmy by se měly orientovat na vývoz do Číny, Indie či Brazílie*. Hospodářské noviny, 24. 10. 2011, s. 20.
- ¹⁵⁵ Ševčík, Miroslav–Ševčíková, Michaela: *Mimo realitu. Politici neřeší příčiny dluhové krize, chtějí přelstít trh. Důsledky mohou být závažné*. Euro, 7. 11. 2011, s. 68.
- ¹⁵⁶ Jan Bureš v *Krise eurozóny pokračuje*. Český rozhlas 6, Studio Stop, 6. 12. 2011; Rupnik, Jacques: *Politici už chápou důsledky krize*. Hospodářské noviny, 13. 10. 2011, s. 8.
- ¹⁵⁷ *Dá se stejný trik zopakovat podruhé?* op. cit.
- ¹⁵⁸ *Půjčka pro MMF jako hrozba pro Česko? Spíš bezpečná operace*. Hospodářské noviny, 14. 12. 2011, s. 2.
- ¹⁵⁹ *Dále od Prahy, dále. Polsko v čele EU se nemůže hlásit k Česku jako ke klíčovému spojenci. Uškodilo by si tím*. Lidové noviny, 2. 7. 2011, s. 10.
- ¹⁶⁰ *Chytit EU pod krkem. Senátoři ODS plánují zásah proti záchrannému fondu eurozóny*. Respekt, 28. 8. 2011. On-line: respekt.ihned.cz/c1-52688720-chytit-eu-pod-krkem; *Česká republika se v Evropské unii odtrhuje od většiny*. Český rozhlas 6, Názory a argumenty, 28. 3. 2011.
- ¹⁶¹ Vojtěch Belling v *Sarkozy, Merkelová: rozpočty je třeba centralizovat*, op. cit.
- ¹⁶² Petr Nečas: *Tri a půl miliardy eur se nám platit nechce*. MF DNES, 9. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/clanek/426-tri-a-pul-miliardy-eur-se-nam-platit-nechce.
- ¹⁶³ Klaus: *V dohledné budoucnosti euro nepřijmeme*. ČTK, 24. 5. 2011.
- ¹⁶⁴ Topolánek, Mirek: *V krizi není euro, ale celá unie*. Hospodářské noviny, 25. 5. 2010. On-line: www.topolaneck.cz/clanek/13691.
- ¹⁶⁵ Beneš, Vít–Braun, Mats (2011), op. cit., s. 65–66.

¹⁶⁶ Petr Nečas: *ČR zváží připojení ke smlouvě o záchraně eura*. Vláda ČR, 9. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/clanek/429-cr-zvazi-pripojeni-ke-smlouve-o-zachrane-eura.

¹⁶⁷ Viz též *Programová témata – Evropská unie*. ODS 2012. On-line: www.ods.cz/programova-temata/evropska-unie.

¹⁶⁸ *NERV: Vláda by měla podpořit stabilizaci eurozóny*, op. cit.; Vojtěch Belling v *Sarkozy, Merkelová: rozpočty je třeba centralizovat*, op. cit.

¹⁶⁹ *Vystoupení premiéra Petra Nečase na konferenci Aktivní evropská politika*, op. cit.

¹⁷⁰ Beneš, Vít–Karlas, Jan (2009): *Evropský rozměr české zahraniční politiky: Střet o ratifikaci Lisabonské smlouvy v předvečer předsednictví v Radě EU*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 69.

Kapitola 4

Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky

Vít Strítecký

Podobně jako v roce 2010 se agenda bezpečnostní politiky nedostávala do popředí politických střetů. Žádné z bezpečnostních témat dlouhodobě nedominovalo mediálnímu diskurzu a nestalo se významnou součástí vnitropolitického soupeření. Na druhou stranu však v roce 2011 došlo k diskusím a posunům v rámci některých témat, jež budou pro českou bezpečnostní politiku klíčová v následujících letech. V této souvislosti je třeba zmínit otázku dostavby Temelína, která v sobě potenciálně kombinuje ekonomický a bezpečnostní rozměr, či např. diskusi o budoucnosti českého nadzvukového letectva po konci pronájmu gripenů v roce 2014. Součástí bezpečnostní agendy však byla také prozatím spíše nepolitizovaná mezíresortní diskuse o české účasti v Afghánistánu po konci mise ISAF. Z pragmatického vnitropolitického hlediska je konečné rozhodnutí ještě poměrně vzdálené, nicméně vzhledem k minulým zkušenostem lze předpokládat, že k politizaci tématu dojde. K neustále se navracajícím tématům také patří některé zbrojní zakázky, přičemž v posledních letech jsou to především letouny L-159 mající v zásadě zápornou cenu a dopravní vojenské letouny CASA, které ani v roce 2011 nemohly být zařazeny do arzenálu AČR a jejích spojenců.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: POLITICKÝ KONTEXT A VÝCHODISKA

Loňská kapitola této publikace se mj. věnovala procesu přípravy Bezpečnostní strategie ČR jako klíčového dokumentu české bezpečnostní politiky.¹ Vláda ČR tuto strategii přijala na svém zasedání 8. 9. 2011.² Finální schválení dokumentu nyní umožňuje jeho detailnější reflexi. Základním východiskem tvorby celé strategie bylo rozhodnutí, že bezpečnostní strategie z roku 2003 představuje relevantní koncepční dokument, který není třeba zásadně měnit, nýbrž pouze aktualizovat. V této souvislosti je třeba zmínit, že toto rozhodnutí vykrytalizovalo až v rámci prvotních debat. Na úplném počátku se zvažovalo i vytvoření strategie nové a v tomto smyslu byla v úvodní fázi poptávána i širší expertní bezpečnostní komunita. Skutečnost, že se dokument

bude pouze aktualizovat a upravovat, samozřejmě do značné míry předznamenala samotný výsledek a naznačila spíše umírněné ambice tvůrců dokumentu. Zároveň je možné říci, že toto rozhodnutí zřejmě reflektovalo spokojenost s funkcí, kterou minulá bezpečnostní strategie v české bezpečnostní politice sehrála. V neposlední řadě pak nelze nezmínit legitimizační argument, podle něhož je takovýto postup ukázkou kontinuity v české bezpečnostní politice.³

Hlavním problémem výše zmíněných legitimizačních postojů je skutečnost, že reference k původnímu dokumentu se v debatách o české bezpečnostní politice v podstatě neobjevovaly a lze tak říci, že spokojenost s předchozí strategií by bylo možné zaměnit s její irelevancí. V tomto smyslu lze rozhodnutí dokument pouze aktualizovat vnímat jako nevyužitou šanci. Ze substantivního hlediska představuje hlavní nedostatek „nového“ dokumentu absence strategického rozměru. Obecně platí, že charakter strategického dokumentu by měl odrážet účel, který má daný dokument naplnit. Identifikace účelu však není tak zjevná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Bezpečnostní strategie může primárně promlouvat k laické veřejnosti a přibližovat jí bezpečnostní prostředí a jeho výzvy s cílem dopomáhat k legitimizaci mnohdy vysokých nákladů v obranném i bezpečnostním sektoru. Stejně tak může být dokument obrácen do zahraničí, a přispívat tak k transparentnosti a lepšímu chápání české bezpečnostní politiky. Tyto dva účely bychom mohly označit jako deklaratorní v tom smyslu, že otevřeně komunikují hlavní zájmy a principy bezpečnostní politiky dovnitř a navenek. Trochu jinak koncipovaný dokument by se mohl obracet na české profesionály a stát se základem pro jejich středně i dlouhodobé koncepční rozhodování. V neposlední řadě by pak bezpečnostní strategie mohla představovat vůdčí element bezpečnostní politiky v celé její šířce zahrnující nejen politickou a strategickou, ale i ekonomickou a průmyslovou dimenzi.

Všechny výše uvedené cíle jsou zcela legitimní a bezesporu důležité. Vzájemně si nezbytně neodporují, ale z hlediska koncepce strategického dokumentu jsou v podstatě neslučitelné. Současná strategie stejně tak jako strategie původní vyznávají mnohem více jako deklarace principů české bezpečnostní politiky a českých zájmů. Zcela dostatečným způsobem zachycuje posuny v domácím i vnějším bezpečnostním prostředí a jasně identifikuje klíčové hrozby a výzvy. Tento analytický popis zřetelně reflektuje také klíčové strategické dokumenty NATO, EU a dalších mezinárodních organizací.

Aktualizovaná bezpečnostní strategie však nevyznívá jako skutečně strategický dokument. Českým profesionálům může dobře posloužit jako komunikační nástroj či referenční dokument, ale vzhledem ke své obecnosti jen obtížně jako vodítko při koncepční práci na jednotlivých úkolech. Nedostatečně propojuje relativně dobře zanalyzované výzvy s možnostmi řešení na národní i supranacionální úrovni. Přitom právě jasnější odkazy k řešením komplikovaných výzev jsou klíčové pro strategické vedení české bezpečnostní politiky.

Je skutečností, že ani tentokrát nedospěl proces vytváření bezpečnostní strategie do podoby subtilnějšího dokumentu ve vztahu k prioritám a naopak propracovanějšího v oblasti možných řešení. Podobné dokumenty nejsou analytickým popisem vý-

zev a hrozeb, ale ze své podstaty definují klíčové priority, ke kterým poté hledají odpovídající řešení. Důležité je, že v rámci identifikace řešení nezůstávají u zjevných politických deklarací typu členství v NATO či EU, ale věnují se hmatatelným řešením a jasnému napojení na existující či potenciálně vytvářené kapacity. Podobně takové dokumenty předepisují např. i investice do sektorů technologického výzkumu a vývoje a stejně tak naznačují podporu některých průmyslových řešení. Tyto rozměry v nové bezpečnostní strategii zcela chybějí.

Také v kontextu aktualizované bezpečnostní strategie lze identifikovat některá silná témata, která mohou posloužit jako ilustrace alternativního přístupu. Z celkem devíti hrozeb jsou minimálně čtyři spojené s tématem ochrany kritické infrastruktury (Kybernetické útoky, Ohrožení funkčnosti kritické infrastruktury, Přerušení dodávek strategických surovin nebo energie, Pohromy přírodního a antropogenního původu a jiné mimořádné události). Zároveň je možné říci, že primárně s tímto tématem je dnes vhodné spojovat hrozbu terorismu a do jisté míry i dopady hrozeb spojených s proliferací. Právě v tomto odvětví má ČR poměrně nezanedbatelný potenciál na úrovni výzkumu a vývoje i technologických a technických řešení, se kterým však dokument nijak nepracuje. Český potenciál navíc získává i další zajímavý rozměr v návaznosti na posuny ve strategickém uvažování v rámci EU a NATO. Takto by např. bylo možné ustoupit od deklaratorního charakteru a přidat strategickou dimenzi ve vztahu k vedení české bezpečnostní politiky. Nová strategie však takto ambiciózní již od počátku být nemohla. Z hlediska české strategické kultury nová bezpečnostní strategie není krokem zpátky, ale nepředstavuje ani zásadní posun kupředu.⁴

Bezpečnostní politika je také významnou částí Koncepce české zahraniční politiky.⁵ Dokument za základní pilíř české bezpečnostní politiky považuje systém kolektivní obrany NATO. V tomto kontextu specificky zmiňuje význam nové Strategické koncepce NATO, která v souladu se zájmy ČR nejen potvrdila platnost čl. 5 *Washingtonské smlouvy*, ale naznačila i možnosti jeho posílení. Dále pak umožňuje rozvoj Aliance do podoby organizace pružně reagující na klíčové bezpečnostní hrozby, a to prostřednictvím bezpečnostního dialogu stejně tak jako alianční obrany a politiky odstrašení. Česká republika dlouhodobě podporuje kombinaci jaderných a konvenčních schopností, které jsou spojeny s budování funkční protiraketové obrany. Česká republika také uvítala reflexi nových hrozeb (především kybernetických útoků) a znovu potvrzený důraz na politický dialog směřující k partnerským zemím. V tomto kontextu hodlá ČR nadále prosazovat politiku otevřených dveří. Koncepce také krátce zmiňuje spolupráci NATO–EU, kde vyzdvihuje společnou roli těchto organizací v procesech zvládání krizí. Z hlediska dalších tematických priorit koncepce krátce zmiňuje boj proti terorismu a organizovanému zločinu, kontrolu zbrojení a nešíření zbraní hromadného ničení a budoucnost režimu kontroly konvenčního zbrojení v Evropě, která musí být jako jeden z pilířů euroatlantické bezpečnosti postavena na principech vzájemnosti, transparentnosti a souhlasu hostitelské země.

V rámci kapitoly věnované EU také koncepce věnuje poměrně hodně prostoru Společné zahraniční a bezpečnostní politice. Daná sekce se však týká spíše obecnějších zahraničněpolitických priorit, přičemž bezpečnostní problematika se objevuje

až v posledním odstavci dané pasáže, který působí spíše jako vymezení se vůči snahám EU v oblasti obrany a bezpečnosti. K posilování bezpečnosti a obranyschopnosti mají ČR sloužit především vazby a spolupráce s USA, jež představují nejdůležitějšího partnera ČR. V kontextu tohoto vztahu bude ČR podporovat budování strategického vztahu mezi EU a NATO s důrazem na posilování obranných schopností evropských států. V rámci samostatných misí EU se bude ČR angažovat pouze v prioritních regionech. Obecně bez zajímavosti jistě není skutečnost, že Koncepce obsahuje zvláštní kapitolu věnovanou energetické bezpečnosti, kterou pojímá zcela z pohledu bezpečnosti dodávek. Je poměrně zajímavé, že daná sekce neobsahuje zmínku o ochraně kritické infrastruktury, která je bezesporu významnou součástí energetické bezpečnosti. Z tohoto pohledu lze konstatovat, že ČR nadále zásadně akcentuje téma energetické bezpečnosti (viz pozice v dokumentu), nicméně jej stále chápe relativně omezeně.

Dalším klíčovým dokumentem, jenž byl zmíněn už v loňské kapitole „ročenky“, byla *Bílá kniha o obraně*, kterou schválila vláda ČR 18. 5. 2011.⁶ V souladu s plánem deklarovaným v textu pokračovala v roce 2011 implementace některých ustanovení. Ze strategického hlediska se jeví jako významné zahájení prací na nové Obranné strategii a také vypracování *Studie ke sdílení schopností s partnery*, jež by se měla stát základem střednědobé strategie pro přípravu a realizaci projektů v oblasti národné a mezinárodně sdílených schopností ozbrojených sil ČR. S obrannou strategií také souvisí vytvoření a pravidelná aktualizace map bezpečnostních rizik.⁷ K mezinárodní spolupráci, která představovala významnou agendu roku 2011, se tato kapitola ještě vrátí.

Politická debata v rámci bezpečnostní dimenze české zahraniční politiky

Jak bylo opakovaně ukázáno v bezpečnostních kapitolách předchozích „ročenek“, politický zájem o bezpečnostní problematiku se týká skoro výhradně témat, která mohou zásadně rezonovat ve společnosti. V minulých letech tak tato pasáž mapovala bouřlivé diskuse o radarové základně a v jistém období i relativně silně zpolitizované téma Afghánistánu.⁸ Specifickou agendu pak představovaly obranné akvizice, ke kterým se však politická reprezentace vyjadřovala spíše opatrně a které vzbuzovaly větší ohlas především v médiích. Z této perspektivy byl rok 2011 jednoznačně klidnějším. Oproti předchozím rokům také odpadly někdy bouřlivější diskuse o mandátu k nasazování českých vojáků v zahraničí, jenž je od roku 2010 dvouletý.⁹ Viditelnější politickou debatu vzbudila pouze hlavní mezinárodně-bezpečnostní otázka roku 2011, kterou byla válka v Libyi.

V parlamentní debatě věnované událostem v Libyi, jež se však konala až 22. 3. 2011, ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg obhajoval spíše opatrný počáteční postoj ČR. Kromě některých historických konotací zmínil nutnou obezřetnost při politice v nestabilním regionu i s ohledem na současnou českou angažovanost na Balkáně či v Afghánistánu. Podobně i ministr obrany Alexandr Vondra zmínil jako významný bod přijetí rezoluce Rady bezpečnosti č. 1973 navazující na předchozí rezoluci č. 1970, která umožnila pozdější alianční souhlas k zahájení operace na prosazení zbrojního embarga. Ministr Vondra také zdůraznil, že ČR se do operací v Libyi aktivně nezapojí nejen z důvodu jisté zdrženlivosti, ale také proto, že pro libyjské

operace nemá potřebný potenciál. Tato skutečnost se týkala také pronajatých nadzvukových stíhaček JAS-39 Gripen. Zároveň odmítl i spekulace, že v Libyi mohla být nasazena česká protichemická jednotka.¹⁰ Jedinou reálnou alternativou tak zůstalo nasazení českého personálu v rámci programu NATO *Airborne Early Warning and Control*, který je zcela v souladu s mandátem pro vyslání ozbrojených sil České republiky mimo území ČR schváleným v listopadu 2010.¹¹

Opoziční poslanec ČSSD Lubomír Zaorálek upozornil na skutečnost, že z dosavadního postoje USA ke konfliktu lze vyčíst, že mu nepřikládají zásadní důležitost, a podobně zmínil, že i NATO v souvislosti s operací v Libyi jen obtížně nacházelo konsenzus. Podle Zaorálka to naznačuje určitou potenciální dezintegrační tendenci, která jednoznačně není v českém zájmu. Z relativně konsenzuálního rámce vystoupil pouze komunistický poslanec Vojtěch Filip, ten zkritizoval odklon od původní pozice neangažovanosti, kterou výrazně zastávalo také Německo. Podle Filipa se ČR stane součástí útočících vojsk bez toho, aby v operaci měla jediného vojáka. Navíc v samotné vojenské operaci viděl určitou diskreditaci evropské civilizace v očích arabských států (včetně Libye).¹²

V kontextu výše zmíněné nárážky na mandát k vysílání českých vojáků do zahraničí je třeba připomenout, že rok 2011 představoval první rok nově dvouletého mandátu schváleného v roce 2010. Po 12 letech působení v rámci mise KFOR došlo v polovině roku k již k avizovanému stahování většiny českých vojáků z Kosova. Od června do října zůstaly na základně v Šajkovaci pouze necelé dvě stovky vojáků, kteří dohlíželi na odsun vojenské techniky a následné předání základny. K navýšení naopak došlo v Afghánistánu, kde limit pro rok 2011 dosáhl až 720 osob, z nichž většina působila v českém PRT v Lógaru a další pak na vrtulníkové základně v Šaraně a na výcvikové základně afghánské národní armády ve Wardaku. Zvláštní mandát pak mají příslušníci 601. speciální jednotky, kteří chrání český zastupitelský úřad v Kábulu. Ostatní česká účast na zahraničních misích byla spíše symbolická a zahrnovala např. pozorovatele v misi MFO (*Multinational Forces and Observers*) na Sinaji či tři zástupce, kteří pracovali v rámci Operačního velitelství „protipirácké“ operace EU NAVFOR ATALANTA ve Velké Británii. Náklady na zahraniční operace v roce 2011 dosáhly zhruba 4 % rozpočtu MO.

Zajímavou politickou diskusi přineslo schvalování Koncepce české zahraniční politiky. V polovině června 2011 vláda odmítla první verzi Koncepce s tím, že je nevyvážená. Nejhlasitějším kritikem byl ministr obrany A. Vondra, podle kterého dokument nijak nerefletoval aktuální krizi v EU a potenciální výzvy a rozhodnutí, před které bude ČR v této souvislosti postavena. Konkrétněji zmínil určitou nevyváženost mezi texty věnovanými EU a NATO. Zatímco první organizace byla rozebírána na třech stranách, Alianci byly věnovány pouze dva odstavce. Za apolitičnost především ve vztahu k EU Konceptu kritizoval i prezident Václav Klaus. Sekce věnovaná NATO byla v druhé verzi posílena a koncepce byla přijata na červencovém zasedání vlády. Celý spor nicméně ilustruje dlouhodobý rozporuplný vztah k EU mezi dvěma největšími stranami koalice, který je symbolizován dvěma tajemníky pro záležitosti EU.¹³

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

V návaznosti na předchozí pasáž je vhodné blíže osvětlit postoje ČR v době eskalace libyjského konfliktu. Až do schválení druhé rezoluce OSN a definitivní NATOizace operace patřila ČR k velmi zdrženlivým státům. Ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg český postoj jasně vyjádřil po summitu EU 20. února: „*Pokud bychom se v tuto chvíli vměšovali do situace, jen bychom to komplikovali... Nikomu by to nepomohlo, pokud bychom se příliš silně vměšovali s jediným cílem ukázat naši vlastní důležitost.*“¹⁴ Jeho slova byla některými agenturami, včetně serveru EUObserver,¹⁵ interpretována jako nepřímá podpora Kaddáfimu, což by ČR stavělo v rámci EU po bok Itálie. Česká republika oficiálně tuto pozici odmítla,¹⁶ nicméně geneze českého postoje jednoznačně stojí za ohlédnutí. Ze zpětného pohledu se jako klíčové jeví rozhodnutí americké administrativy podporovat operace v Libyi (*lead from behind*).¹⁷ V návaznosti na tento krok ČR výrazně prosazovala NATOizaci operací v Libyi, kterou ministr Schwarzenberg vysvětlil těmito slovy: „*Já bych byl velice nerad, aby zde jednotlivé, byť velké evropské země, jednaly úplně nezávisle na spojencích v NATO. Já bych byl velice rád, kdyby ta celá akce proběhla... v rámci, ale i pod dozorem NATO.*“¹⁸ S ohledem na výše zmíněnou politickou debatu je zajímavé, že žádný z evropeisticky naladěných politiků nezmínil možnost zcela protikladnou k zájmu současného ministra zahraničních věcí, že by zásadní evropská aktivita spíše pouze podporovaná ze strany USA mohla být ukázkou možné akceschopnosti EU v rámci jejích bezpečnostních a obranných nástrojů.

Jak už bylo naznačeno v úvodu, ČR se snaží aktivně působit v projektech mezinárodní spolupráce v rámci NATO a EU. ČR se stala plnoprávným členem programu vzdušného systému včasné výstrahy a řízení NATO (*NATO Airborne Early Warning & Control*, NAEW&C). Programu se v současné době účastní osmnáct členských zemí NATO a ČR se spolu s nimi finančně podílí na provozu a modernizaci letounů NE-3A a systému NAEW&C. V letech 2011–2013 ČR přispěje do rozpočtu programu částkou zhruba 170 mil. Kč. Důležitou součástí české účasti je však také průmyslová dimenze, v rámci které program garantuje téměř 100% návratnost vložených příspěvků formou přímé nebo nepřímé průmyslové účasti na aktivitách realizovaných v rámci programu.¹⁹ Podobně se ČR účastní také programu pro vzdušný průzkum pozemních cílů (*Alliance Ground Surveillance*).²⁰

V rámci programů mezinárodní spolupráce patří k hlavním prioritám resortu MO oblast rozvoje vrtulníkůvých schopností. Již od roku 2009, kdy se v rámci předsednictví konal první seminář k vrtulnikové iniciativě,²¹ zastává ČR roli vedoucí země v alianční iniciativě *HIP Helicopter Task Force*, pod jejíž hlavičkou nasadila své vrtulníky do operace ISAF v roce 2010 a připravuje opětovné nasazení v roce 2013. V roce 2010 bylo z prostředků programu a za podpory Velké Británie modernizováno pět vrtulníků Mi-171Š, které byly následně nasazeny v Afghánistánu. Další součástí vrtulníkůvých aktivit je *Multinational Helicopter Initiative*, kterou ČR od září 2011 administruje. Cílem této iniciativy je podpořit projekty směřující k podpoře afghánských vzdušných sil a nasazení vrtulníků v rámci aliančních operací. V rámci tohoto

programu ČR získala příspěvek na další modernizaci a přípravu vrtulníků, které by měly být nasazeny v Afghánistánu v roce 2013.²² Většinu modernizačních prací tak jako v minulosti provede LOM Praha s.p.

Z prostředků vrtulníkové iniciativy je také hrazen projekt společného výcviku českých a chorvatských příslušníků vzdušných sil, kteří společně působí v Afghánistánu a podílejí se na výcviku příslušníků Afghánské národní armády. Do tohoto projektu by také v roce 2012 měli vstoupit příslušníci maďarské armády.²³ Dalším výsledkem značné české vrtulníkové aktivity v posledních letech byl projekt výstavby mnohonárodního centra leteckého výcviku pro vrtulníky typu Mi (*Multinational Aviation Training Centre*, MATC). Tento projekt byl v roce 2011 připraven jako součást alianční iniciativy *Smart Defence* a v roce 2012 schválen na chicagském summitu NATO. Tuto *Smart Defence* iniciativu významně podpořily USA, které s ČR také spolupracují v rámci projektu dosažení schopnosti vrtulníkové podpory nasazení speciálních sil.²⁴

Kromě aliančních projektů ČR prosazuje vrtulníkové iniciativy také na úrovni EU. V rámci aktivit *Pooling and Sharing* se ČR účastní projektu *Helicopter Training Programme*, který je zaměřený na výcvik posádek a pozemního personálu vrtulníkového letectva (praktický výcvik osádek a pozemního personálu vrtulníkového letectva). Kromě vrtulníkových aktivit také ČR dlouhodobě participuje na programech v oblasti vojenské medicíny (projekt *Medical Field Hospitals*). Obě iniciativy patří ke skupině jedenácti projektů, u nichž se očekává významný přínos v krátkém časovém období (tzv. *quick-win*).²⁵

Poněkud méně úspěšnou oblast letectví, které se tyto kapitoly doposud příliš nevěnovaly, představují české podzvukové stíhačky L-159. V květnu 2011 proběhla zahraniční cesta za účasti premiéra Petra Nečase a ministra obrany A. Vondry do Iráku, který zřejmě představoval poslední možnost k prodeji stárnoucích podzvukových stíhaček. Geneze problému s letouny L-159 se táhne již dlouho. Zakázku na dodávku 72 letadel uzavřela v roce 1997 se společností Aero Vodochody Klausova vláda. Letadla byla pořízena za 42 mld. Kč, přičemž součástí transakce bylo také převedení podílu amerického Boeingu v Aeru na nového majitele (společnost Penta) a zaplacení dluhů ve výši zhruba 10 mld. Kč. Do celkových nákladů je také možné započítat náklady na vývoj, které dosáhly také přibližně 10 mld. Kč. Bez přičtení těchto dodatkových nákladů se cena za jedno letadlo pohybovala kolem 600 mil. Kč. Armáda ČR dlouhodobě využívá pouze 24 bitevníků a zbylých 44 letadel je uskladněno v hangárech. Za toto uskladnění platí MO zhruba 12 mil. Kč ročně. I bez přičtení všech doplňkových nákladů je klíčovým problémem *de facto* záporná cena letounů. Podle současných odhadů by ČR mohla za jedno letadlo utržit maximálně 40 mil. Kč, přičemž revitalizace jednoho uskladněného letadla by stála minimálně 60 mil. Kč.

V současnosti tedy není zřejmé, že se potenciální prodej vyplatí a nejlevnější variantou se dost možná brzy stane radikální ukončení skladování nepoužitelných L-159. Vývozní možnosti dlouhodobě komplikuje skutečnost, že letadlo je z více než 50 % složené z amerických technologií, a proto export podléhá souhlasu USA. Právě tato skutečnost by údajně mohla stát za neúspěšnými pokusy prodat letadla v Kolumbii, Venezuele, Afghánistánu či Iráku. Právě obchod s posledním jmenovaným státem byl aktivně dojednáván v druhé polovině roku 2011, ale v současnosti se zdá, že Irák

spíše nakoupí jihokorejskou nadzvukovou stíhačku T-50 Golden Eagle, která v sobě má americké komponenty od firmy Lockheed Martin, která by tak doplnila již nakoupené stíhačky F-16.²⁶ V tomto kontextu se tak obchod s Irákem jeví jako velmi nepravděpodobný.

V souvislosti s diskusí o stíhačkách je třeba zmínit také končící pronájem švédských nadzvukových stíhaček JAS-39 Gripen, za který ČR do roku 2014 zaplatí zhruba 14 mld. Kč. V roce 2011 vláda pověřila ministra obrany jednáním se Švédskem o situaci po skončení stávající smlouvy. Lze říci, že si ČR na vyjednávání podmínek ponechala relativně málo času. V návaznosti na Bílou knihu však padlo alespoň jasné rozhodnutí, že si ČR nadzvukový letecký potenciál ponechá. MZV plně podpořovalo toto rozhodnutí MO, kde však bylo možné zaslechnout celou řadu nesouhlasných názorů.²⁷ Z hlediska budoucnosti bude jistě zajímavé sledovat, budou-li jednání se Švédskem úspěšná. V této souvislosti je třeba zmínit, že v rámci ČR má celou řadu zastánců „americké řešení“ ve formě nákupu pravděpodobně starších stíhaček F-16. Prozatím také nelze vyloučit nové výběrové řízení, jež by však ani v nejmenším nebylo zárukou nejnižších nákladů. Právě náklady do značné míry favorizují prodloužení kontraktu se Švédskem, neboť přechod na jiný typ letadel je extrémně náročný z hlediska výcviku a tréninku. V rámci gripenů byly již do této sféry nainvestovány více než 2 mld. Kč. Posledním zajímavým aspektem vyjednávání by mohl být postoj Evropské komise, neboť nesoutěžní řešení by mohlo být v rozporu se stávajícím právním rámcem EU.²⁸ Tyto skutečnosti ale bude možné probrat až v „ročence“ 2012.

Poslední významnou agendou, které se věnují i další kapitoly této publikaci, je dostavba jaderné elektrárny Temelín. Jak bylo ukázáno jinde, energetická politika se v ČR často stala výrazně sekuritizovanou agendou, za kterou stojí čeští atlantisté.²⁹ Sekuritizované pojetí energetické politiky se však může stát významným tématem také v souvislosti se zakázkou na dostavbu dalšího bloku jaderné elektrárny Temelín, jejíž hodnota by mohla dosáhnout 200 mld. Kč. Tato skutečnost činí z dostavby Temelína jednu z nejvýznamnějších investičních příležitostí v tomto sektoru v celé Evropě, přičemž odkaz na úspěch v českém tendru by mohl hrát roli i v dalších soutěžích o dostavbu či modernizaci jaderných reaktorů. Koncem října 2011 předala společnost ČEZ dokumentaci třem hlavním zájemcům – americko-japonskému konsorciu Westinghouse, francouzské společnosti Areva a rusko-českému konsorciu MIR.1200, kteří připraví své nabídky v průběhu roku 2012. Vítěz pak bude vybrán v roce 2013.

Není bez zajímavosti, že všechny společnosti poměrně zřetelně chápou strategicko-politickou dimenzi celého rozhodovacího procesu. Americký Westinghouse vydal prohlášení, ve kterém věří, že společnost může „*skrze příležitost postavit nové nukleární reaktory v Temelíně hrát posilující roli ve vztahu Spojených států a České republiky*“.³⁰ S českým premiérem Nečasem se také při říjnové návštěvě sešel americký prezident Barack Obama, který v rozhovoru mohl navázat na viceprezidenta Joea Bidena, jenž při své návštěvě v Praze v roce 2009 varoval předchozího českého premiéra úřednické vlády Jana Fischera před rostoucí českou závislostí na ruských energetických zdrojích. Situaci v ČR ale dobře porozuměli také Rusové. Šéf ruské jaderné agentury Rosatom Sergej Kirilenko při své říjnové návštěvě Prahy jednoznačně uvedl: „*pokud by se řešení přijímalo na politické úrovni, prohrájeme*“.³¹ Rusové však

místo politických hledisek vzývají pragmatismus, který spočívá v účasti českých firem na zakázce, kterým ruská strana nabízí know-how a až 125 mld. Kč z balíku na dostavbu. Hlavním partnerem by měla být Škoda JS (Jaderné strojírenství) vlastněná ruskou společností OMZ (je již součástí česko-ruského konsorcia). Se Škodou JS však dlouhodobě spolupracují Westinghouse i Areva. Za zmínku také jistě stojí angažmá bývalého ministra vnitra ve Fischerově úřednické vádě a předsedy Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže Martina Peciny do pozice generálního ředitele Vítkovice NP (Nuclear Power), dceřinné společnosti Vítkovice Machinery Group. Ruská orientace na český průmyslový sektor byla také posílena v rámci prosincové návštěvy ruského prezidenta Dmitrije Medveděva, který s sebou přivezl návrh deklarace, podle něhož získají v následujících třech letech české firmy kontrakty v Rusku v hodnotě 3 mld. EUR.³² S účastí českých firem také souvisí druhý ruský argument, že v případě vítězství rusko-českého konsorcia bude reaktor spíše „český“, přičemž vlastnictví know-how spíše posílí českou energetickou bezpečnost v nezávislosti na dodávky ropy a plynu. Tento postoj také překvapivě otevřeně sdílí český velvyslanec pro energetickou bezpečnost Václav Bartuška, jenž je zároveň vládním zmocněncem pro dostavbu Temelína.³³ Není však bez zajímavosti, že v době zpětného dopisování této kapitoly Bartuška poskytl rozhovor týdeníku *Respekt*, kde mj. řekl: „*Už v dobách minulých, když jsem byl zmocněncem pro energetickou bezpečnost, jsem říkal, že ve finále to bude civilizační volba. Od té doby, co jsem zmocněncem pro Temelín, musím už opakovat jen to, že žádný z těch tří nemá přednost, šanci mají všichni tři.*“³⁴

Pro doplnění je možné dodat, že francouzská nabídka je logicky nejméně zatížená politicko-strategickými úvahami. Hlavním argumentem Arevy pravděpodobně bude výstavba reaktoru stejné tzv. třiapůlté generace přímo v Evropě, neboť další dva uchazeči staví obdobně reaktory pouze v Rusku a Číně. Stavba ve Finsku se však zásadním způsobem protahuje, což francouzskému koncernu přinese spíše negativní body. Každopádně poznámka velvyslance Bartušky naznačuje, že podpora americké nabídky prostřednictvím sekuritizace tématu ve vztahu k nabídce ruské se stane v rozhodujících měsících významnou agendou českých atlantistů. Proti tomuto sekuritizačnímu pojetí se však mohou postavit silné české průmyslové skupiny, jež by mohly nejvíce profitovat z nabídky ruské, jakkoli zapojení českých firem slibují samozřejmě všechny tři strany a zkušenosti z velkých evropských (nejen jaderných) tendrů samozřejmě ukazují, že mnoho slibů může zůstat nenaplněných.

IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ V RÁMCI BEZPEČNOSTNÍHO ROZMĚRU ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Hlavními aktéry české bezpečnostní politiky byly již tradičně MZV a MO/AČR. Z hlediska meziresortní interakce představovala zajímavou náplň jednání o budoucnosti české účasti v Afghánistánu. Zatímco v rámci MZV se objevoval názor, že by bylo vhodné ukončit české působení v Afghánistánu s koncem mandátu operace ISAF, nakonec i v této instituci převládl postoj, který dlouhodobě prosazuje MO, podle kterého by ČR měla své aktivity v Afghánistánu udržet i po konci mise ISAF. V průběhu

roku 2012 by mělo dojít ke specifikaci možností českého působení v Afghánistánu v následujících letech.

Z hlediska budoucnosti českého stíhacího letectva hrálo potenciálně významnou roli prosincové setkání Bezpečnostní rady státu, kterého se zúčastnil také prezident V. Klaus. Východiskem k jednání byla materiál MO, jehož vedení se netají snahou udržet české kapacity v oblasti nadzvukového letectva. Jak již bylo naznačeno výše, tento postoj MO však vůbec neznamená, že by tyto schopnosti měly být založeny na v současnosti pronajímaných gripenech. Bezpečnostní rada státu v této souvislosti nepřinesla žádný konkrétní veřejný výstup. Premiér Nečas však naznačil, že proti sobě stojí principy rozpočtových možností ČR a ochrany důležitých objektů. Podle premiéra do debaty o stíhačkách „masivně“ vstupuje především ochrana jaderné elektrárny Temelín.³⁵ Vezmeme-li v úvahu dlouhodobý postoj ministra obrany i ministerstva zahraničních věcí stejně tak jako kontext dostavby Temelína, lze poměrně jednoznačně dovozovat, že ČR se pokusí udržet si letecké nadzvukové schopnosti i po skončení pronájmu gripenů.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Z výše diskutovaných problematik se média věnovala nejvíce Temelínu. Provedená mediální analýza ukazuje, že se média dostavbě Temelína věnovala po celý rok relativně konstantně. Nejvíce pozornosti přišlo samozřejmě v době vyhlášení tendru a předávání zadávací dokumentace a v době významných politických návštěv či návštěv z oblasti byznysu. Všechna média informovala o prosincové návštěvě ruského prezidenta Medveděva, kterou spojila s problematikou dostavby Temelína a přísliby značných prostředků plynoucích z ruské strany v případě úspěchu rusko-českého konsorcia. V kontextu Temelína také česká média porozuměla klíčovými třecím plochám existujícím mezi určitými představami o energetické bezpečnosti a čistě pragmatickým, ekonomicky orientovaným rozhodováním, jež byly naznačeny v předchozích částech této kapitoly. V neposlední řadě se také ve veřejném prostoru objevily názory nacházející strategický rozměr dvou velkých budoucích zakázek.

Dostavbu Temelína a další pronájem či nákup stíhacího letectva však nespojuje pouze velká investiční příležitost, ale také role letectva při zajišťování ochrany jaderné elektrárny. Tento argument zdůraznil premiér P. Nečas po jednání klíčové Bezpečnostní rady státu 2. 12. 2012, když v rozhovoru pro *Hospodářské noviny* zmínil, že do rozhodování o budoucnosti nadzvukového letadla „masivně“ vstupuje bezpečnost jaderné elektrárny Temelín.³⁶ Zajímavý rozhovor o stíhačkách poskytl také *Hospodářským novinám* ministr obrany A. Vondra.³⁷ V červnovém interview zmiňuje, že by vláda mohla vyhlásit tendr do konce roku 2011.³⁸ Jedním z významných momentů hovořících pro tendr, a tedy ne pro pouhé prodloužení nájmu gripenů či pro jejich přímý odkup, je podle Vondry jejich omezená možnost nasazení.

V kontextu Afghánistánu si média tradičně všímala zraněných a usmrčených českých vojáků. *Hospodářské noviny* přinesly v říjnu zajímavou informaci, podle které

do války v Afghánistánu zasáhlo již 7000 Čechů, přičemž česká účast stála 8,3 mld. Kč.³⁹ Všechna média samozřejmě informovala o jarních událostech Libyi, nicméně vyjma krátkého problému s údajnou podporou Kaddáfího režimu ze strany českého ministra zahraničních věcí se jednalo o čistě informativní příspěvky. V tomto ohledu mediální stránka reflektovala relativně velký politický konsenzus na postupu české zahraniční politiky, který byl ilustrován výše.

Z celkového pohledu lze říci, že v roce 2011 mediální a veřejný diskurz nezažil žádnou zásadnější diskusi o bezpečnostních tématech, což lze vysvětlit značnou depolitizací bezpečnostních témat a relativním opadnutím diskusí o akvizicích, které byly probrány v loňské a předloňské kapitole „ročenky“. Podobně opadly také debaty o vysílání českých vojáků do zahraničí, jež byly tradičně spojeny se schvalováním mandátu, ke kterému však v roce 2011 nedošlo, neboť zůstal v platnosti dvouletý mandát z roku 2010. Několik prozatím v klidu probíraných témat však má potenciál v budoucím roce vzbudit významné politické kontroverze, které by se mohly odrazit i v mediálním a veřejném sektoru.

ZÁVĚR

V roce 2011 byl završen proces tvorby, implementace a reflexe několika významných domácích i zahraničních materiálů. Z celkového pohledu však očekávatelně nedošlo k významným posunům v oblasti bezpečnostní dimenze české zahraniční politiky. Debaty v kontextu dokumentů však opět poukázaly na tradiční rozpor mezi europeistickou a atlantickou perspektivou, který ani tato vláda nedokázala plně překlenout. I přes tuto skutečnost nepřinesl rok 2011 zásadnější politické konflikty, ve kterých by hrála roli bezpečnostní politika. Naopak diskuse o české účasti v rámci operací v Libyi jednoznačně patřila k těm konsenzuálnějším v oblasti participace českých ozbrojených složek na zahraničních misích. Významnější spory však lze očekávat v budoucnosti, neboť v roce 2011 byly započaty či dále posunuty některé procesy, jež povedou k významným rozhodnutím v následujících letech. Česká republika bude muset vyřešit svoji budoucí účast v Afghánistánu, rozhodnout, zda-li si uchová nadzvukovou leteckou kapacitu a jakými letouny ji v případě kladné odpovědi naplní, a také bude vybírat vítěze tendru na dostavbu Temelína, jehož výsledek může do značné míry záviset na hloubce sekuritizace celé problematiky.

Poznámky

¹ Střítecký, Vít (2011): *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

² Usnesení vlády ČR z 8. 9. 2011 č. 665 o Bezpečnostní strategii České republiky. On-line: **kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/80C687D66E5D4EC5C125790400491A0D/\$FILE/665%20uv110908.0665.pdf**.

- ³ Viz III. Symposium „Česká zahraniční politika“. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, listopad 2011.
- ⁴ Viz také Střítecký, Vít (2011a): „Nová“ bezpečnostní strategie ČR: přešlapování na místě. Natoaktual.cz. On-line: www.natoaktual.cz/nova-bezpecnostni-strategie-cr-preslapovani-na-miste-pds-lna_analyzy.aspx?c=A111114_152538_na_analyzy_m02.
- ⁵ *Koncepce zahraniční politiky České republiky* (2011). On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ⁶ Usnesení vlády ČR z 18. 5. 2011 č. 369 o Bílé knize o obraně. On-line: [kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/A9A3945FD36EB02CC125789D0038A22D/\\$FILE/369%20uv110518.0369.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/A9A3945FD36EB02CC125789D0038A22D/$FILE/369%20uv110518.0369.pdf).
- ⁷ Rozhovor se zástupcem Ministerstva obrany ČR, 15. 6. 2012.
- ⁸ Střítecký, Vít (2009): *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Střítecký, Vít (2010): *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Střítecký, Vít (2011), op. cit.
- ⁹ Střítecký, Vít (2011), op. cit.
- ¹⁰ Zápis z jednání Poslanecké sněmovny PČR, 22. 3. 2011. On-line: psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/014schuz/s014096.htm.
- ¹¹ Usnesení vlády ČR ze dne 6. 10. 2010 č. 722 k návrhu na působení sil a prostředků rezortu Ministerstva obrany v zahraničních operacích v letech 2011 a 2012 s výhledem na rok 2013. On-line: [kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/ADFCC98B33868514C12577B300392409/\\$FILE/722%20uv101006.0722.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/ADFCC98B33868514C12577B300392409/$FILE/722%20uv101006.0722.pdf).
- ¹² Zápis z jednání Poslanecké sněmovny PČR, 22. 3. 2011. On-line: psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/014schuz/s014098.htm.
- ¹³ *Vláda zkritizovala Schwarzenbergovi koncepci zahraniční politiky*. EurActiv.cz, 20. 6. 2011. On-line: www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/vladazkritizovalaschwarzenbergovikoncepceizahranicni%C3%ADpolitiky.
- ¹⁴ *Schwarzenberg online k Libyi: Ted' je těžké být užitečný*. Aktualne.cz, 22. 2. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/clanky_a_projevy_ministra_schwarzenberga_4/x2011_02_22_schwarzenberg_online_k_libyi_ted_je_tezke_byt_uzitecny.html.
- ¹⁵ *Italy and Czech Republic back Gaddafi despite bloodbath*. Euobserver.com, 21. 2. 2011. On-line: euobserver.com/news/31842.
- ¹⁶ *Schwarzenberg online k Libyi: Ted' je těžké být užitečný*, op. cit.
- ¹⁷ Rozhovor s českým diplomatem. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, březen 2011.
- ¹⁸ Rozhovor s ministrem zahraničních věcí Karlem Schwarzenbergem. ČT1, *Otázky Václava Moravce*, 20. 3. 2011. On-line: www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1126672097-otazky-vaclava-moravce/211411030500320/obsah/151811-karel-schwarzenberg-top09-ministr-zahranici-cr-nas-postoj-k-vojenskemu-zasahu-v-libyiii/.
- ¹⁹ *Informace o vývoji v programu vzdušného systému včasné výstrahy a řízení NATO*. Ministerstvo obrany ČR. On-line: www.mocr.army.cz/scripts/file.php?id=100460&down=yes.
- ²⁰ Rozhovor se zástupcem Ministerstva obrany ČR, op. cit.
- ²¹ Helicopter Initiative Seminar. Ministerstvo obrany ČR, 3. 2. 2009.
- ²² Rozhovor se zástupcem Ministerstva obrany ČR, op. cit.
- ²³ Tamtéž; Šindelář, Mirek: *Čeští vrtulníkáři budou moci podporovat speciální síly v jejich operacích*. Army.cz, 19. 7. 2012. On-line: www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/cesti-vrtulniki-kari-budou-moci-podporovat-specialni-sily-v-jejich-operacich-72331/.
- ²⁴ Rozhovor se zástupcem Ministerstva obrany ČR, op. cit.
- ²⁵ Tamtéž.
- ²⁶ *Iraq Buys F-16s, Strengthening Its Air Force*. The Wall Street Journal, 27. 9. 2011. On-line: online.wsj.com/article/SB10001424052970204422404576594900420928050.html.
- ²⁷ Rozhovory s reprezentanty Ministerstva obrany ČR, listopad 2011.
- ²⁸ Rozhovor se zástupcem Ministerstva obrany ČR, op. cit.

- ²⁹ Střítecký, Vít (2010): *Europeanists in spite of themselves: energy as an Atlanticist priority of the Czech EU Presidency*. In: Petr Drulák–Zlatko Šabič (eds.): *The Czech and Slovenian EU presidencies in a comparative perspective*. Dodrecht: Republic of Letters Publishing; Hynek, Nik–Střítecký, Vít (2010): *Energetická bezpečnost podle českých atlantistů*. In: Vít Střítecký–Petr Drulák a kol.: *Hledání českých zájmů: mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ³⁰ Baroch, Pavel: *Hurá na Temelín! Začala bitva o 200 jaderných miliard*. Aktuálně.cz, 31. 10. 2011. On-line: aktualne.centrum.cz/domaci/kauzu/clanek.phtml?id=719686.
- ³¹ Viz rozhovor s velvyslancem ČR pro otázky energetické bezpečnosti Václavem Bartuškou. Český rozhlas 6, 29. 10. 2009. On-line: www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/651608?f_od=0&f_num=50.
- ³² *Medveděv přivezl kontrakty za miliardy. Podívejte se na jeho první kroky v Praze*. iHNED.cz, 7. 12. 2011. On-line: zpravy.ihned.cz/c1-54073050-medvedev-privezl-kontrakty-za-miliardy-podivejte-se-na-jeho-prvni-kroky-v-praze.
- ³³ Rozhovor s velvyslancem ČR pro otázky energetické bezpečnosti, op. cit.
- ³⁴ Sacher, Tomáš: *Nevěřte jim ani slovo*. Respekt, 29/2012.
- ³⁵ *Mají nad Českem dál létat Gripeny, nebo si je kvůli krizi nemůžeme dovolit? Nečas váhá*. iHNED.cz, 2. 12. 2011. On-line: pravy.ihned.cz/cesko/c1-53945740-maji-nad-ceskem-dal-letat-gripeny-nebo-si-je-kvuli-krizi-nemuzeme-dovolit-necas-vaha.
- ³⁶ Tamtéž.
- ³⁷ Kreč, Luboš: *Ministr Vondra: Nové stíhačky by toho měly umět víc než gripeny v Česku*. iHNED.cz, 20. 6. 2011. On-line: zpravy.ihned.cz/?p=012000_d&article%5Bid%5D=52130820.
- ³⁸ V době práce na této kapitole již bylo patrné, že k vypsání tendru v roce 2011 nedošlo.
- ³⁹ *Do války v Afghánistánu již zasáhlo přes 7000 českých vojáků*. iHNED.cz, 5. 10. 2011. On-line: zpravy.ihned.cz/c1-53110390-do-valky-v-afghanistanu-jiz-zasahlo-pres-7000-ceskych-vojaku.

Část III:

**Středoevropský rozměr
české zahraniční politiky**

Kapitola 5

Spolková republika Německo v české zahraniční politice¹

Vladimír Handl

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Česká politika vůči Německu doznala v roce 2011 podstatné změny. V reakci na krizi eurozóny a (nechtěnou) německou hegemonii, která se ustavila při hledání její záchrany, naznačila vláda vedená ODS zásadní posun ve své evropské politice. Ještě v roce 2010 jsme mohli konstatovat pokračující evropeizaci česko-německé agendy. V roce 2011 se naopak projevila částečná de-evropeizace české politiky vůči SRN s tím, jak se premiér Petr Nečas snažil držet odstup od reformních kroků SRN v rámci eurozóny (viz kapitola 3: *Evropský rozměr české zahraniční politiky*).

Druhé téma, které vneslo do české politiky změnu, bylo předdefinováno rozhodnutím SRN „vystoupit z jaderné energie“. Většina českých politických představitelů a veřejnosti na něj reagovala negativně. Premiér a vláda jako celek nicméně postupovali uvážlivě a preferovali dialog a liberálně-tržní řešení před postupem restriktivně defenzivním.

Obě témata představovala výzvy, jež ovlivnily českou politiku vůči Německu. Česká exekutiva přitom nesla znaky prohlubující se vnitřní nejednotnosti (viz zejména uvnitř vládní koalice a zvláštní kurz prezidentské politiky), v EU zažívala oslabení svého image jako transparentního mezinárodního aktéra, rozpočtové škrty a personální nestabilita ohrožovaly institucionální kapacitu některých vládních institucí.

O to více vynikl – vedle dynamické a stále rostoucí agendy sousedských kontaktů a spolupráce – mimořádný význam jednotlivých prvků hodnotového: sdílené úcty k představitelům společenského života v moment jejich odchodu. Úmrtí Jiřího Dienstbiera, Jiřího Gruše a zejména pak Václava Havla zdůraznila to, co v běžné politice příliš často zaniká: odkaz na sdílené hodnoty a na politickou kulturu, které českou a německou společnost již po dvacet let spojují – a to nehlédě na momentální oslabení politických institucí a demoralizaci politického života.

Východiska

Koncepce zahraniční politiky ČR (2011) uvádí, že Česká republika bude aktivně rozvíjet vztahy se Spolkovou republikou Německo, která pro ni představuje nejen souseda, ale i „strategického partnera“. Zdůrazňuje, že ve vztazích vůči Německu bude brán zvláštní zřetel na jeho klíčovou úlohu v evropské politice, evropské bezpečnosti a ve světové ekonomice.² Koncepce tak doznala posun oproti původnímu textu z roku 2010, kdy bylo jako strategický partner označováno pouze Polsko. Přiznání strategického významu Německu je třeba hodnotit jako projev realismu. Nedostatkem koncepčního zaměření české politiky ovšem bylo, že jí chyběl základní a určující rámec: jednotný a koherentní přístup k Evropské unii. Dokud tento rozměr zůstával nenaplněn, nebylo možné formulovat ani specifickou zvláštní koncepci vztahu vůči Německu. Česká politika tak byla nadále především pragmatická, vedená managementem běžné agendy jak multilaterální, tak zejména bilaterální.

Ani ve druhé aktuální profilové oblasti – energetické politice – se česká politika nemohla opřít o solidnější koncepční rámec: český konsenzus (minus Strana zelených /SZ/ a ekologisté) se omezoval na hlasité přitakání jaderné energetice; nezahrnoval ale odpověď na to jak v nové situaci postupovat – jak nakládat s obnovitelnými zdroji, jak mezinárodně spolupracovat při budování přenosových sítí, jak postupovat při liberalizaci energetického trhu v EU.

Politický prostor

Politické strany se přímo vůči Německu vymezovaly pouze omezeně. Otázky minulosti nehrály v politickém diskurzu podstatnou roli – mj. proto, že trval obecný konsenzus „garanční politiky“, zaměřené na zajištění poválečného právního a majetkového *statu quo*, který německá vláda nijak neatakovala.

Česká politika byla ale zároveň nejednotná vzhledem k politické a ideologické diferenciaci. Trvala přitom symetrie podél levo-pravé osy: levý a pravý střed (ČSSD a TOP 09 v parlamentu a SZ a KDU-ČSL mimo jeho rámce) pojímaly evropské směřování SRN převážně pozitivně, kdežto levý a pravý kraj jej více či méně otevřeně odmítaly. ODS ve svém návratu ke konzervativním hodnotám a euroskepsi nacházela společnou půdu s neokonzervativní pozicí prezidenta Klause a jeho okolí (s nímž se ideově sblížil i arcibiskup Dominik Duka) a mimoparlamentními subjekty, jako byla Suverenita Jany Bobošíkové. Prezidentské pozici zůstala blízká i euroskeptická KSČM.

V otázce jaderné energetiky pak česká politická scéna – s výjimkou SZ – zaujímala vůči německému „vystoupení z jádra“ více či méně kritický odstup. Prezident Klaus vybočil z diplomatické etikety, když označil německé rozhodnutí za iracionální a populistický krok a prohlásil, že jde o jistou politickou bezradnost, která jej „*strašlivě zlobí*“³; v případě jaderné energie stojí, jak uvedl, „*na straně Francie, ne Německa, kterému nerozumím a jeho politikům nevěřím*“.⁴ Naopak SZ a řada ekologických nevládních organizací rozhodnutí SRN nejen respektovaly, ale také jej vnímaly a prezentovaly jako model vhodný v co nejširší míře k následování.⁵

Neměnné zůstávaly tradiční vazby politických stran se sesterskými stranami v SRN, popř. jejich absence: zůstalo anomálií české politické scény, že hlavní pra-

vicové uskupení, ODS, nenašlo v SRN skutečného partnera. Všechny ostatní parlamentní strany své tradiční partnery měly, i když se intenzita vzájemných vztahů značně lišila. Z mimoparlamentní opozice s německými sesterskými stranami udržovaly kontakty KDU-ČSL (partner CDU) a SZ.

Znepokojivě se prohlubovaly kontakty extrémní pravice: Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS) podepsala v dubnu s neonacistickou Národnědemokratickou stranou Německa (NPD) manifest o spolupráci a v květnu na její pozvání přijel do ČR předseda NPD Udo Voigt. Obě strany se dohodly na rozvoji přeshraniční spolupráce zaměřené na komunální úroveň. V srpnu se do Berlína vypravila skupina českých pravicových extremistů, kteří pomáhali NPD ve volební kampani.⁶

Rovněž extrémní levice rozvíjela spolupráci. Komunistický svaz mládeže v květnu zorganizoval demonstraci asi 60 českých a německých levicových radikálů proti válce pod heslem „Třídní boj místo světové války“.⁷

Převážně umírněnou rezonanci nacházely v roce 2011 historické otázky. Ojedinelými příklady radikální pozice bylo rozdělení místní veřejnosti v otázce památky civilním obětem údajného masakru na sudetských Němcích v obci Dobronín. Členové České strany národně sociální natřeli v Dobroníně kříž německým obětem naružovo a byli pokutováni za přestupek proti občanskému soužití.⁸ Předsedkyně Českého svazu bojovníků za svobodu (ČSBS) Anděla Dvořáková ve svém projevu při pietním aktu v Lidicích kritizovala vládu za její údajně vstřícný postoj vůči sudetským Němcům.⁹

Kontroverzi vzbuzoval plán vlády prodat Německu sídlo jeho velvyslanectví v Praze – Lobkovický palác. Podle tohoto záměru má česká strana za výnos prodeje zakoupit pozemky a vybudovat novou budovu českého velvyslanectví v diplomatické čtvrti na Tiergartenstrasse v centru Berlína. Ministerstvo financí požadovalo doplnění posudků o zpřesněné ocenění uměleckořemeslných prvků pevně spojených s oceňovanými nemovitostmi. Další fáze jednání se tak přesunula na rok 2012. Poslanec ČSSD a stínový ministr zahraničních věcí Lubomír Zaorálek prodej nicméně odmítl s tím, že se Česká republika nemá zbavovat významných historických objektů, aby zalepila díry v rozpočtu.¹⁰

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Styky

V současné době (a zejména v průběhu českého předsednictví v EU) byly vytvořeny přímé vztahy mezi vládními institucemi a jejich německými partnery: horizontální vztahy na všech úrovních vytvořily hustou a efektivní síť komunikace a praktické spolupráce. Probíhaly desítky bilaterálních konzultací na pracovní úrovni i na úrovni ministrů a jejich náměstků. Tento vývoj zahrnuje i vztahy na úrovni německých zemí. Významný úspěch v tomto kontextu představovala již druhá návštěva bavorského premiéra Horsta Seehofera v Praze (23.–24. listopadu). Vrchol prezidentské stykové agendy představovala účast v té době již hodně politicky oslabeného prezidenta Chris-

tiana Wulffa na pohřbu V. Havla (23. prosince). Symbolický význam měly vzpomínkové a kondolenční akce, organizované velvyslanectvím ČR v Berlíně.

Nejčastější kontakty českých a německých představitelů jako vždy probíhaly na multilaterálních fórech, zejména v rámci EU a NATO. Oživil se ale také multilaterálně regionální rozměr: Kancelérka Angela Merkelová se účastnila rozšířeného zasedání Visegrádské skupiny, které se zabývalo mj. projektem Východního partnerství a ve společném prohlášení podpořilo běloruskou opozici.¹¹

Evropská unie

Hlavní téma vzájemného vztahu, včetně bilaterálních konzultací a informační výměny, představovala již tradičně evropská politika, a to jak konstitutivní oblast (institucionální otázky a fungování EU jako celku), tak otázky regulativní (formování norem, institucí a politik v jednotlivých sektorech). V sektorálních politikách vznikaly pragmatické zájmové koalice a česká politika se do nich snažila aktivně vstupovat.

Změna nastala díky krizi eurozóny a následnému posunu v německé politice. SRN se stala *de facto* hegemonem eurozóny, během roku se soustředila na škálu opatření, směřujících k pragmatické reformě EU, mezivládní koordinaci (např. Pakt Euro plus) a diferenciaci integrace, jež by nevyžadovaly zásadní institucionální změny (a tedy podstatnou reformu smluv). Postupně ale v německé politice sílilo vědomí, že mezivládní koordinace může oslabovat existující nadnárodní instituce EU, zejména vliv EP a národních parlamentů. Z hlediska německé politiky řešením nemůže být jen „ochranný deštník“, ale zásadní rozhodnutí o dotváření integračního mechanismu. Jestli má být EU unií stability a „vzájemného ručení“, musí získat akceschopnost a legitimitu politické unie. Od léta 2011 se proto CDU začala vracet ke „komunitárnímu principu“ (posilování sdílené suverenity a nadnárodní integrace). Začala pracovat ve prospěch změny smluv a prohlubování EU. Obojí naznačovalo pravděpodobný vznik Evropy dvou rychlostí – evropského jádra a jeho periferie.

Politika premiéra Nečase se v reakci na tento vývoj orientovala na jasnou distanci od eurozóny a tedy i postupu SRN při řešení krize. Česká politika přitom neměla problém podpořit německý tlak na prosazení fiskální disciplíny včetně integrace *Schuldenbremse* do ústav, resp. odpovídajících legislativních dokumentů členských států eurozóny. Zdrženlivá ovšem zůstala – jako nečlenský stát eurozóny – vůči myšlence centralizace rozpočtů členských zemí a posilování role EK.¹² Premiér Nečas za zbytečný považoval návrh prezidenta Klause, aby vláda vyjednala trvalý *opt-out* (výjimku) z eurozóny, a zároveň odmítl myšlenku zavedení daně z finančních transakcí, kterou poněkud vlažně podporovalo vedle Francie i Německo.¹³ V zásadě v otázkách záchrany eura stála ČR jako nečlenská země mimo a na rozdíl od Polska svůj odstup opakovaně zdůrazňovala. Účast Polska na Paktu Euro plus a Fiskálním paktu přitom představovala pro německou politiku model, jehož následování by uvítala i na české straně. ODS nicméně dala závazkem referenda o vstupu do eurozóny najevo odstup od celého projektu.

Česká republika přesto hrála roli jakéhosi minimalistického partnera: hlavní zájem SRN byl soustředěn na celkovou hospodářskou politiku a kulturu rozpočtové disciplíny a Berlín potřeboval podporu každé jednotlivé země proti převaze jižních států

EU, ale i Velké Británie. Význam takové spolupráce se měl ještě zvýšit v případě vítězství levicového kandidáta v prezidentských volbách ve Francii. Česká politika tak vstoupila na cestu částečné de-evropeizace svého vztahu se SRN: na jedné straně se s Německem shodla na obecných rysech hospodářské politiky a v této rovině udržovala partnerský vztah. Vyhnula se ale zároveň jeho evropeizaci tím, že se nezapojila do vznikajícího politického mechanismu.

Na rozdíl od ODS se TOP 09 stavěla ke kurzu německé politiky v zásadě s pochopením a usilovala o přistoupení k Fiskálnímu paktu alespoň k pozdějšímu datu. Ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg sice před změnami stávající smlouvy EU varoval a vyslovil se, nehledě na krizi eurozóny, pro pokračující rozšiřování EU o země jihovýchodní Evropy a také o Turecko, perspektivně o Ukrajinu a Bělorusko.¹⁴ Prosazoval názor, že euro nemá představovat fetiš a že by EU bez eura přežila. Přihlásil se nicméně k přelomovému projevu svého polského resortního kolegy Radosława Sikorského, který Německo vyzval, aby se při záchraně eura ujalo vůdčí role.¹⁵

Zahraniční a bezpečnostní politika

V zahraničněpolitické oblasti nadále chyběla zásadní česko-německá agenda, která by ústila do intenzivní spolupráce. Do jisté míry tuto roli hrál již od roku 2009 projekt východního partnerství: jak ČR, tak Německo jej vnímají jako důležitý nástroj „budování stability a prosperity v okolí EU“¹⁶ a rovněž podpory politických a sociálně-ekonomických reforem.¹⁷ Obě země využívaly jako platformu Visegrádskou skupinu¹⁸: Ministři zahraničních věcí zemí Visegrádské skupiny a Německa např. ve společném prohlášení vyzývali představitele Běloruska, aby propustili politické vězně.¹⁹ Obě země měly zásadní zájem na úspěšné transformaci a nezávislosti zemí ležících mezi EU a Ruskem a na intenzivních vztazích s nimi.

Přetrvávaly jisté rozdíly v pohledu na Rusko, kdy česká atlantická komunita nadále vnímala německý přístup jako značně vstřícný. Kritický pohled na Rusko nicméně převládal v německých médiích a společenském diskurzu: Podporu a sympatii zde získal V. Havel se svým upozorněním, že vrátí cenu Quadrigy, jestliže ji obdrží rovněž ruský premiér Vladimír Putin.²⁰ Německá nadace musela následně udělení ceny za rok 2011 zrušit.

Česká politika nebyla jednotná v názoru, zda a jak posilovat společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a společnou bezpečnostní a obrannou politiku EU. V praktických otázkách se sice jako tradičně na společné politice podílela. Těžko ale mohla čelit nejistotě ohledně německé angažovanosti na projektu SZBP a SBOP, dokud sama potenciál *Lisabonské smlouvy* a EU obecně zcela nevyužívala. Česká republika v zásadě podpořila akci spojenců v Libyi, jíž naopak *de facto* odmítla SRN. Postup Berlína nicméně nebyl vnímán jako zvláště překvapivý, potvrdil spíše pohled na Německo jako na významného evropského politického a hospodářského aktéra, který nevnímá bezpečnostní a vojenskou politiku jako prioritu.

Vojenská spolupráce se i proto nadále orientovala především na praktickou rovinu²¹: probíhala příprava na vytvoření multilaterální *european battle group* v roce 2012, v níž měla SRN hrát vůdčí roli a jíž se měla vedle dalších zemí podílet i ČR. Český důstojník se podílel na práci operačního velitelství sil rychlé reakce v němec-

kém Ulmu (*Response Force Operations Command*, RFOC) a připravovalo se zde podstatné rozšíření české účasti v roce 2012. Se snižováním rozpočtů na obranu v obou zemích stál v popředí úkol realizovat koncepci sdílení kapacit a schopností (*pooling and sharing*), aby nedošlo k oslabení akceschopnosti a hodnověrnosti spojeneckého příspěvku v euro-atlantickém rámci.²²

Hospodářské vztahy

Do značné míry autonomně se rozvíjely hospodářské vztahy. Německo nadále bezkonkurenčně vedlo pořadí hlavních hospodářských partnerů České republiky. Jeho podíl na českém obchodě přitom průběžně mírně klesal s tím, jak se rozšiřovala obchodní výměna ČR s dalšími zeměmi EU. Podíl SRN na vývozu ČR tak dosáhl 32,1 %. Jak český export, tak import dosáhly historicky rekordních hodnot (922 a 685,4 mld. Kč) a bezprecedentní byla rovněž pozitivní bilance (236,6 mld. Kč).²³ Z pohledu SRN dosahoval objem obchodu s ČR zhruba stejné úrovně jako obchod s Ruskem.²⁴

Přetrvávající rozdíly v podmínkách podnikání, odlišnosti v daňovém systému obou zemí, nerovné možnosti pro získání povolení k podnikání, rozdílný statut podnikatelských komor atd., vyžadovaly pozornost politiky. Vznikla proto např. Česko-bavorská pracovní skupina pro zlepšení přeshraničního poskytování služeb, která by podnikání měla ulehčit.²⁵

Aktivita německých firem v ČR stále silněji limitoval nedostatek zaměstnanců ovládajících německý jazyk.²⁶ Za znepokojivý signál je třeba považovat skutečnost, že třetina německých firem, aktivních v ČR, by zde už znovu neinvestovala: vadila jim zejména špatná platební morálka, nízká úroveň právní ochrany i neprůhledné zadávání veřejných zakázek. Česká republika se v hodnocení zemí v regionu střední a východní Evropy opět umístila jako druhá za Slovenskem.²⁷

Energetika

Tématem, jehož význam v české politice vůči Německu dlouhodobě rostl, byla energetika. Aktuálním důvodem bylo roku 2011 rozhodnutí kancléřky Merkelové vrátit se k původnímu časovému harmonogramu odchodu Německa od jaderné energetiky. Kancléřka tak provedla obrat o 180 stupňů, protože ještě v listopadu 2010 (ke spokojenosti české politiky a byznysu) naopak prodloužila z čistě ekonomických důvodů funkčnost nejmodernějších německých jaderných reaktorů až o 14 let. Nečekaným návratem k původnímu harmonogramu (březen) reagovala kancléřka na havárii jaderné elektrárny v japonské Fukušimě a zřejmě i na pokles volebních preferencí CDU.

Tento vývoj měl pro ČR několik důsledků. Jednak vedla odstávka osmi reaktorů, postavených před rokem 1980, k sedminásobnému nárůstu vývozu elektrické energie z ČR do SRN.²⁸ To sice zvyšovalo zisky i cenu akcií polostátní firmy ČEZ, ale česká politika se zároveň obávala dopadu na české hospodářství a příjmy obyvatel. Premiér Nečas proto vedl s německou stranou intenzivní dialog: při návštěvě Drážďan prohlásil, že odstavení již prvních osmi reaktorů zvýšilo cenu energie v ČR o 10 % a odhadl nárůst ceny po roce 2022 o 30 % (uvedené číslo v zápětí zpochybnil prezident Klaus). Zdůraznil, že německé rozhodnutí respektuje, požadoval ale zároveň respekt

vůči zachování jaderné energetiky v ČR.²⁹ Hospodářská komora ČR rozhodnutí Německa přímo kritizovala, když jej označila za unáhlené a nekoordinované.

Během říjnové konference o energetice v Drážďanech premiér Nečas podpořil propojení ropovodů Družba a IKL, vedoucího do německé rafinérie Spargau. Tím by Sasko a ČR přispěly k posílení energetické bezpečnosti EU a unifikaci přepravních cest. Česká republika rovněž projevila zájem o spolupráci v oblasti hnědého uhlí, zejména pokud jde o moderní technologie a zvyšování energetické účinnosti.³⁰

Další téma představovaly tzv. „návaly energie“, které do sítě dodávaly německé obnovitelné zdroje.³¹ Ministr průmyslu a obchodu Martin Kocourek a jeho německý protějšek Rainer Brüderle se dohodli na vytvoření pracovní skupiny (jež zahrne i Polsko), která má do budoucna minimalizovat přetížení přenosových sítí.³² Německá strana předpokládala, že bude během příštího desetiletí do rozvoje přenosových sítí investovat několik desítek miliard eur. Podle této koncepce bude nutné národní soustavy propojit v jednotnou evropskou „supersoustavu“, schopnou vstřebat až pětkrát větší výkon solárních elektráren a třikrát větší výkon větrných zdrojů.³³ Objevovaly se návrhy, aby Německo za přenos přes své území platilo,³⁴ popř. aby česká strana zvolila defenzivní taktiku a bránila (podobně jako Polsko) takovým přenosům výstavbou transformátorů na hranicích. Vláda nicméně tlaku v tomto směru odolávala, byla vůči německé pozici vstřícná a hledala liberální řešení ve vytváření jednotného energetického trhu.

Němečtí diplomaté českou stranu ujišťovali, že „*Německo plně respektuje právo každé země na volbu vlastního energetického mixu*“, požadovali ale transparentnost postupu a včasnou informovanost SRN a jejích občanů zejména v příhraničních oblastech.³⁵ Na tento zájem reagoval premiér Nečas dopisem kanclérce Merkelové, v němž nabídl uspořádat v Německu o dostavbě jaderné elektrárny Temelín veřejnou diskusi.³⁶ Shodl se i s bavorským premiérem Seehoferem na tom, že i když bude zásobování energií na obou stranách vycházet z rozdílných konceptů, bude bezpečné a zodpovědné.³⁷ Generální ředitel ČEZ Martin Roman nicméně očekával, že SRN bude ČR tlačit směrem k odchodu od jádra a dodal, že „*ten tlak na českou vládu bude enormní*“.³⁸

Pozitivně se vyvíjela situace v zásobování ČR plynem. Plynovod Nord Stream, který do Německa přivádí ruský zemní plyn po dně Baltského moře, se propojil s německým plynovodem Opal. Tento končí na západní české hranici a navazuje na plynovod Gazela (společnost Net4Gas německého koncernu RWE), který bude protínat západní Čechy a směřovat do Německa. Gazela by měla zásobovat i českou síť a Česko získá příjmy z tranzitních poplatků.³⁹ Státní firma ČEPS projevovala zájem o majetkový vstup do společnosti Net4Gas. Tu prodával díky „vystoupení z jaderné energetiky“ zadlužený RWE.⁴⁰

Pokračovaly také aktivity českých energetických firem v Německu. Německá hnědouhelná společnost Mibrag, jež patří českému Energetickému a průmyslovému holdingu (EPH), požádala v SRN o povolení k výstavbě supermoderní uhelné elektrárny Profen za více než 30 mld. Kč.⁴¹

Německá skupina RWE usilovala o exkluzivní práva pro jednání s Gazpromem o výrobě elektrické energie v Německu a dalších zemích. Chtěla tak mj. zajistit spo-

lehlivé a bezpečné dodávky zemního plynu za konkurenceschopné ceny. V České republice je majitelem RWE společnost Transgas, která odpovídá za nákup a tranzit zemního plynu a jeho velkoobchod; od roku 2010 zajišťuje i dodávky elektřiny.⁴² Německá vláda spolupráci RWE a Gazpromu podpořila jen zdrženlivě, bavorská vláda jej naopak vítala a chápala jako posílení bezpečnosti dodávek plynu a jejich ceny.⁴³ V ČR vyvolával projekt určité obavy z rostoucího vlivu Gazpromu v regionu.

Obecně hlavní zájem ČR představoval „rozvoj propojení energetických infrastruktur mezi ČR a SRN, stabilita a prohlubování integrace energetických trhů, především pak udržení a získávání dalších přímých zahraničních investic ze SRN v energetického sektoru ČR“; zvláštní význam mají snaha o udržení pozic RWE v české plynárenství a aktivity E.ON a EnBW.⁴⁴

Zemědělství

Hlavním tématem vztahů s Německem, které si získalo pozornost politiky i veřejnosti, byla v roce 2011 ochrana trhu potravinami proti případům kontaminované potravinářské produkce ze SRN. Obě strany ovšem spolupracovaly i při obraně proti nekalé konkurenci třetích stran a nacházely styčné body při přípravě reformy agrární politiky EU.

Česká politika, média a veřejnost v lednu věnovala značnou pozornost dioxinové aféře v SRN. Agrární komora dokonce žádala zastavení dovozů a vyzývala ke konzumaci domácí produkce.⁴⁵ Situaci by měla napříště řešit mj. lepší přeshraniční spolupráce se Saskem.⁴⁶

Značné znepokojení vyvolala i následující, ještě závažnější aféra, spojená se šířením nákazy E.coli, která si v Německu vyžádala životy více než dvou desítek osob. Ozývala se kritika postupu německých orgánů, které mylnou informací o zdroji nákazy vyvolaly obavy z konzumace i zcela nezávadných druhů zeleniny. To vedlo k poklesu prodeje i domácí české zeleniny až o 50 %.⁴⁷

Při přípravě reformy zemědělské politiky EU se ČR a Německo shodly na odporu vůči zavedení tzv. dotačního stropu pro přímé platby, které mají být po roce 2013 vypláceny na hektar zemědělské půdy podle velikosti zemědělského podniku. Získaly tak (spolu s Velkou Británií a několika dalšími zeměmi) na půdě Evropského parlamentu takzvanou blokační menšinu.⁴⁸

Doprava

Hlavními tématy byla nadále výstavba hlavních transevropských dopravních sítí, propojení místních dopravních spojů a zlepšení splavnosti Labe.

Kontroverze trvala kolem plánované výstavby jezu v Děčíně. Na jedné straně proti jezu protestovali čeští a němečtí ekologové a saské ministerstvo životního prostředí. Jejich aktivity odsuzovalo Ředitelství vodních cest (ŘVC) ČR jako snahu nepřipustně ovlivňovat proces hodnocení vlivu stavby na životní prostředí.⁴⁹ Na straně druhé se česká a saská vláda vzájemně podporovaly v odporu proti snaze přesunout Labe do kategorie tzv. doplňkových vodních cest SRN s objemem přepravy do milionu tun ročně, jež ohrožovalo říční dopravu. Premiér Nečas v této věci napsal osobní dopis kanclérce Merkelové.⁵⁰ Německá strana se pak zavázala zajistit splavnost Labe po 345 dnů v roce.⁵¹ Stejný závazek na české straně podle ŘVC předpokládal právě

uvedenou výstavbu plavebního stupně v Děčíně, kterou již v roce 2010 podpořila česká tripartita.

Viditelný úspěch zaznamenala česko-bavorská spolupráce: Petr Nečas a bavorský premiér Seehofer uvítali zařazení železničních tratí z Mnichova a Norimberku do Prahy do základní transevropské dopravní sítě a dohodli se na podpoře tohoto programu.⁵² Shodli se rovněž na spolupráci evropské satelitní navigace Galileo, jejíž ústředí bude sídlit v Praze, s německým centrem moderních technologií v Oberpfaffenhofenu.⁵³

Regionální prioritou bylo zachovat nebo modernizovat místní přeshraniční vlaková spojení. V Sasku se diskutovalo o dostavbě železniční trati Sebnitz–Dolní Poustevny; česká strana již svou trať postavila, německá z důvodů nedostatku financí nikoli.⁵⁴ Memorandum o zachování přeshraničního vlakového spojení podepsal Karlovarský kraj a německý region Vogtland.⁵⁵ Vrcholem přeshraniční vlakové turistiky byly adventní masové návštěvy z ČR do Drážďan, pro něž České dráhy umožnily využít zvýhodněné jízdenky; nechtěným důsledkem přitažlivosti Drážďan i této pobídky bylo mimořádné přetížení některých spojů.⁵⁶

Na rozhodnutí ohledně odvolání odpůrců stavby dálnice D8 čekalo dokončení úseku Lovosice–Řehlovice.

Práce a sociální věci, zdravotnictví

Svého uzavření se dočkalo jedno z nejviditelnějších kontroverzních témat česko-německých vztahů od vstupu ČR do EU: 1. května skončilo přechodné období, jež odkládalo uplatnění principu volného pohybu osob. Téma po deset let sjednocovalo českou politickou scénu a rozdělovalo ČR a SRN: Německo (spolu s Rakouskem) toto přechodné období prosadilo a bylo opět spolu s Rakouskem jedinou zemí, která beze zbytku využila jeho maximálně povolenou dobu trvání – sedm let. Německá ministryně práce Ursula von der Leyenová nadále obhajovala oprávněnost a užitečnost tohoto opatření.⁵⁷ Naopak bavorská ministryně sociálních věcí Barbara Stammová uznala, že „některé obavy z bavorské strany nebyly opodstatněné“.⁵⁸

Česká strana a většina českých i německých expertů se mohla cítit potvrzena ve své kritice přechodného období. Průzkumy očekávání veřejnosti SRN ukázaly, že se odblokování pohybu pracovních sil obávalo 73 % obyvatel SRN.⁵⁹ Německé firmy naopak doufaly v příchod nových pracovníků do kvalifikovaných výrobních a stavebních profesí a služeb, včetně pečovatelských a hlídacích. Obavy ze mzdového dumpingu německá strana řešila stanovením minimálních mezd v těchto profesích.⁶⁰ Její výše byla stanovena na západě Německa 7,79 EUR (188 Kč) za hodinu, na východě 6,89 EUR (166 Kč).⁶¹

S otevřením pracovního trhu se dvojnásobně zvýšil zájem o informace i nabízených volných místech v SRN – v Německu chybělo zhruba 400 000 kvalifikovaných pracovníků. Dosud v SRN pracovalo okolo 14 000 českých zaměstnanců (naopak to bylo 4400 Němců). Podstatný nárůst počtu českých pracovníků se ale neočekával. Důvodem bylo zejména sblížování úrovně platů a nákladů v obou zemích a rovněž omezená znalost němčiny. Další příčinou byla podle experta norimberského Institutu pro průzkum pracovního trhu (IAB) Tima Baase i sama politika pozdního otevření pra-

covního trhu.⁶² Nejvíce nových pracovníků se očekávalo z Polska; jedině s ním proto SRN spolupracovala na informační kampani.

Mírně rostl zájem o vyučení v SRN, kde se inzerovalo asi 60 000 neobsazených učňovských míst. Česko-německá obchodní a průmyslová komora (ČNOPK) a Obchodní a průmyslová komora Řezno (IHK) proto zahájily společné projekty vzdělávání učňů v českých a německých podnicích, transfer vědomostí a technologií plus propojení klastrů.⁶³

V oblasti zdravotnictví se nepodařilo překonat legislativní překážky pro průběžnou spolupráci českých, německých a polských záchranářů v Euroregionu Nisa; přeshraniční nasazení bylo nadále možné pouze v případech hromadných neštěstí a katastrof.⁶⁴

Ochrana životního prostředí

Posun, který se odehrál v přístupu německé vlády k jaderné energii, představoval aktuálně změnu především pro energetiku (viz výše). Debata kolem jaderné elektrárny Temelín se týkala převážně technických otázek.⁶⁵ Situace dávala nicméně tušit, že z německé strany poroste snaha získat ČR pro svůj přístup „k jádru“.

Agendu zatím formovaly „evergreeny“ česko-německého vztahu, jako např. likvidace nelegální skládky Libčevsi a návrat 800 tun odpadu do SRN⁶⁶, nebo průmyslový zápach, který obtěžuje obyvatele saské části Krušných hor – obě strany se v tomto případě dohodly na společném vyhodnocení vzorků, které letos shromáždily saské úřady.⁶⁷

Hlavní tématem ovšem zůstalo Labe, a to hned ve dvou kontextech: jednak otevřenou zůstala otázka výstavby děčínského jezu, již přijala česká politika za svou, která ale dělila politiku saskou a propojovala zastánce a odpůrce napříč přes hranice.⁶⁸ Ekologické sdružení Arnika se muselo bránit obvinění, že je placeno z německých peněz aby lobovalo pro železnici a cíleně poškozovalo české zájmy.⁶⁹

Druhou kauzu představoval problém s odpadky, zejména plastovými lahvemi, které opakovaně připlavovalo Labe z Česka. Ministerstva životního prostředí ČR a Sasko se dohodla na technických opatřeních a legislativních úpravách, které budou na výrobce plastových obalů a spotřebitele klást větší povinnosti při nakládání s nimi. Odpadem se zabývaly i Sdružení obcí Libereckého kraje a německé obce okresu Zhořelec; připravily tříletý projekt na zlepšení třídění odpadů, který by měl snížit znečištění krajiny. Počítalo se např. se zapojením všech stupňů škol.⁷⁰

Čeští a němečtí aktivisté se stavěli proti rozšiřování větrných a fotovoltaických elektráren v oblasti Moldavy v Krušných horách.⁷¹

Vnitro

Poněkud do pozadí ustoupil v roce 2011 dříve mediálně sledovaný a politicky citlivý problém kontrol českých řidičů v příhraničním pásmu SRN.

Naopak trval problém pašování drog a profesionálně organizovaných krádeží osobních aut. Češi nadále nejčastěji pašovali drogy do Bavorska.⁷² Navíc celníci zaznamenali alarmující nárůst pašování drogy pervitin, pocházející především z vietnamských tržišť v Česku.⁷³ Tuto a další drogy si stále častěji dovážejí sami němečtí občané.⁷⁴

Kradená auta byla okamžitě převážena přes hranice ČR a Polska; saský ministr vnitra Markus Ulbig proto prosazoval mj. opětné zablokování lesních a polních cest vedoucích přes hranice.⁷⁵ Česká policie ve spolupráci s německými partnery obvinila a zadržela gang, který organizoval krádeže aut.⁷⁶ Později pět zadržených vydala do SRN a předala zpět značnou část ukradených vozů.⁷⁷ Celní ředitelství Plzeň a Hlavní celní úřad Řezno podepsaly deklaraci o spolupráci, která mj. zavádí první společné česko-německé hlídky mobilního dohledu na silnicích (obdobné hlídky již fungují v Královéhradeckém kraji s polskými celníky).⁷⁸

Celkově ovšem kriminalita od přistoupení ČR do schengenského prostoru klesla. Bavorští policisté u českých hranic tak měli o třetinu až polovinu méně práce než jejich kolegové ve vnitrozemí.⁷⁹

Osvědčila se spolupráce v boji proti terorismu a politickému extremismu. Zvláštní pozornost vzbudila koordinovaná akce policistů obou stran při zneškodnění salafistické islamistické organizace Džamaat Šariat, aktivní především v SRN. Ta z ČR zajišťovala logistickou podporu svým zahraničním buňkám při přípravě teroristických akcí. Česká policie zatkla a obvinila pět osob a německá policie další dvě uprchlé osoby české straně vydala.⁸⁰

Spolupráci českých, saských a bavorských policistů při řešení akcí pravicových extremistů by mělo posílit nasazení speciálních monitorovacích vozidel.⁸¹ Saská policie zesílila kontroly u hranic pro případ, že by němečtí neonacisté chtěli podpořit české radikály při demonstracích na Šluknovsku.⁸² Česká policie chystala obvinění člena Národnědemokratické strany Německa (NPD) Robina Sienera za šíření extremismu, jehož se dopustil na 1. máje svými výroky na setkání radikálů v Brně.⁸³

V rámci spolupráce ministerstev vnitra předala česká strana Bavorskému státnímu archivu archivní fond knížectví Schwarzenberg z let 1315–1924, který se během války ocitl na českém území a byl konfiskován na základě dekretů prezidenta Beneše.⁸⁴

I do práce české policie zasahovala úsporná opatření: rozpočtová omezení ohrožovala existenci nedávno otevřeného společného česko-německého policejního centra v bavorském Schwandorfu.⁸⁵

Otázky minulosti

Historické otázky se ve vzájemném vztahu ještě více, než v roce 2010, posunovaly do dvou poloh: jednak se prohluboval veřejný diskurz a s ním spojená ritualizace a muzealizace minulosti a paměti⁸⁶ (často nutně kontroverzní). Jednak se blížilo vyřešení praktických problémů, jako je např. uplatnění vlastnického vztahu v případech tzv. chebského lesa. Absentovaly snahy formovat materiální požadavky vůči ČR a jejím občanům ze strany představitelů SRN a jejich jednotlivých zemí; v roce 2011 neměly viditelné místo pokusy instrumentalizovat minulost ze strany politiků ČR.

Samotné kontroverze kolem nahlížení na minulost tím samozřejmě nekončily. Během 62. sjezdu sudetských Němců vyzval předseda Sudetoněmeckého krajanského sdružení Franz Pany prezidenta Klause, aby se sudetským Němcům omluvil za minulá příkoří, jak to nedávno učinila britská královna Alžběta II. vůči Irsku. Mluvčí sdružení Bernd Posselt pak na V. Klause apeloval, aby jeden ze dvou zbývajících roků ve funkci vyhlásil v Česku rokem sudetských Němců.⁸⁷ Prezident Klaus reagoval věc-

nou připomínkou, že daní představitelů ignorují již pronesené „*omluvné výroky z české strany*“. Dodal, že žádat omluvu z české strany v den výročí lidické tragédie „*je výrazem mimořádné lidské necitlivosti a nepoučitelnosti*“. ⁸⁸ Výměnu názorů se snažil zmírnit H. Seehofer, který zdůraznil, že „*k aktivnímu vytváření sousedských vztahů není nic cennější než dialog*“. ⁸⁹

Rétorika některých představitelů Svazu vyhnanců se samozřejmě neměnila: během každoročního Dne vlasti v Berlíně požadovala předsedkyně Svazu vyhnanců Erika Steinbachová pro vyhnance finanční odškodnění a vyzvala vládu kancléřky Merkelové, aby „*začala už konečně jednat*“. ⁹⁰ Paralelně se i zde projevovala snaha o ritualizaci: Svaz vyhnanců požadoval vyhlášení celostátního pamětního dne; tento požadavek měl rezonanci zejména u křesťansko-konzervativní části politického spektra, jak potvrdilo vystoupení saského ministerského předsedy Stanislawa Tillicha. Již v únoru záměr vyhlásit takový den podpořil hlasy vládní koalice i Spolkový sněm.

Stejně jako vytvoření a fungování Centra proti vyhánění v Berlíně, byl i návrh na vyhlášení vzpomínkového dne na vyhnance velmi kontroverzní. Mělo by jít o 5. srpna, tedy výročí vyhlášení Charty německých vyhnanců (1950), jež se místo uznání spoluodpovědnosti za nacismus zřiká „pomsty a odplaty“ (!), reprodukuje jednostranný pohled na minulost a neřeší roli někdejších aktivních nacistů ve vlastních řadách. Proti rozhodnutí Spolkového sněmu se vyslovilo v otevřeném dopise přes 50 evropských historiků, včetně českých expertů – docentky Kristiny Kaiserové a doktora Oldřicha Tůmy. ⁹¹

Nejvýraznějším potvrzením nové normality v nakládání s minulostí byla již druhá návštěva bavorského premiéra H. Seehofera v Praze, která se těmito otázkám věnovala velmi vyváženě a se zdůrazňovanou pietou vůči všem obětem. Premiér Seehofer se svou delegací, v níž byl stejně jako v roce 2010 i europoslanec a mluvčí Sude-toněmeckého krajanského sdružení B. Posset, se poklonil obětem nacistického teroru v Lidicích, v Terezíně a poté navštívil i místo masakru sudetských Němců v Ústí nad Labem. ⁹²

Pokračoval často i vyhrocený česko-český, ale také německo-německý diskurz o minulosti. Na jedné straně sílily snahy o uznání poválečných obětí mezi sudetskými Němci. Ve spolupráci mezi sdružením Antikomplex, Collegiem Bohemicum z Ústí nad Labem a studenty gymnázia v Lounech např. vznikla putovní výstava o poválečném masakru 763 sudetských Němců v Postoloprtech v červnu 1945; dříve nepředstavitelný počin vyvolal debatu, ne ale větší kontroverzi. ⁹³ Nedořešen zůstal případ nalezení kosterních ostatků v Dobroníně. Na místě byl poškozen a později zase obnoven pamětní kříž, který tam vztyčil jeden z pamětníků. Kriminalistický ústav prozkoumal kosterní ostatky, nedošel ale k jednoznačnému závěru. ⁹⁴ Normalitu života německé menšiny na Trutnovsku, Broumovsku, Novopacku v letech 1870 do 1945 rekonstruovala výstava v Muzeu Podkrkonoší v Trutnově. ⁹⁵

Kontroverzní debaty pokračovaly i na německé straně: ukázaly to polarizované reakce na českou výstavu o sudetoněmeckých antifašistech, kterou na 62. Sudetoněmecký sraz (na pozvání sociálně-demokratické Seligerovy nadace) přivezli pracovníci Muzea města Ústí nad Labem. Představitelé spolku Wittikobund, který zahrnuje

i bývalé aktivní nacisty, obvinili výstavu ze lži; většina ostatních účastníků výstavu naopak ocenila.⁹⁶

Pokračovala úspěšná činnost Fondu budoucnosti a Česko-německého diskusního fóra, které mělo výroční konferenci v Pasově a zaměřilo se na vztah k vlasti. Fond budoucnosti rozdělil na jaře 21,5 mil. Kč mezi 167 česko-německých projektů, včetně každoročního Pražského divadelního festivalu německého jazyka.⁹⁷ Na podzim podpořil částkou 17,5 mil. Kč dalších 93 projektů od výměn mládeže přes podporu výuky jazyka, sociální projekty až po řadu kulturních akcí, jako např. festival Sasko-český divadelní podzim.⁹⁸

Přijatelnému řešení se blížily Cheb, Planá a Aš, které usilovaly o právo disponovat svými lesními pozemky na německém území, které byly během studené války v německé správě.⁹⁹

Kultura, školství, zdravotnictví

V oblasti kultury pokračovaly tradiční akce centrálního i regionálního charakteru, které přitahovaly mediální pozornost, mohly se opírat o setrvalý zájem a získávaly finanční podporu Fondu budoucnosti, vládních institucí a soukromých sponzorů. Patřil mezi ně filmový festival Filmfest (říjen), v Drážďanech a Ústí nad Labem a okolí proběhl třináctý ročník Dnů české a německé kultury (rovněž říjen). V listopadu se uskutečnil vysoce hodnocený Pražský divadelní festival německého jazyka. Ke stému výročí úmrtí Gustava Mahlera uspořádalo 500 českých a německých hudebníků koncert 8. skladatelovy symfonie v pražské 02 aréně a v Hamburku.¹⁰⁰

Úspěšně se rozvíjely místní projekty, zaměřené na posílení cestovního ruchu a turismu. Například v mikroregionu Centrální Krušnohoří (Boží Dar, Loučná pod Klínovcem, Kurort Oberwiesenthal a Breitenbrunn) byl dokončen projekt za více než 271,3 mil. Kč, který podpořila EU.¹⁰¹

V oblasti školství a vzdělání nové téma představoval program výuky němčiny „Šprechtíme“, který podpořil ministr K. Schwarzenberg; zdarma se na jeho mediálních upoutávkách podílel i Karel Gott. Šlo o projekt přímo spojený se zvyšováním kvalifikace a tedy i zaměstnanosti českých občanů. Nicméně, podle německých organizátorů, k němu české instituce přistupovaly jako k „německé záležitosti“ a nepodílely se na něm organizačně ani finančně. Zájem o výuku německého jazyka se začal mírně zvyšovat s otevřením německého pracovního trhu.¹⁰²

Subnacionální úroveň

Rostla intenzita styků České republiky s německými zeměmi. Vedle tradičně vynikajících vztahů se Saskem (a to i na prezidentské úrovni) pokračovala intenzifikace vztahů česko-bavorských; druhá návštěva premiéra Seehofera byla velmi úspěšná a nevyvolala už téměř žádné mediální kontroverze (ani při druhé návštěvě ČR H. Seehofera ovšem nepřijal prezident Klaus). Dále se mj. díky vytvoření Českého domu posilovala přítomnost ČR v Severním Porýní-Vestfálsku.

Rok 2011 potvrdil také nárůst spolupráce krajů a příhraničních regionů. Tuto dynamiku vysvětlovala jednak praktická potřeba dospět k praktickým regionálním

formám řešení výše popisovaných obecnějších problémů, jednak regionální iniciativy reagovaly na přípravu nového finančního rámce EU pro léta 2014–2020. Aby kraje a příhraniční regiony mohly prosadit zajištění a přidělení odpovídajících prostředků v rozpočtu EU, musely se spojovat v euroregiony s větším vyjednávacím potenciálem.

Jako příklad může sloužit Česko-německá obchodní a průmyslová komora (ČNOPK) a Obchodní a průmyslová komora Řezno (IHK), které se dohodly na časově neomezené kooperační smlouvě a zřídily v Plzni společnou regionální kancelář. Soustředí se mj. na společné projekty vzdělávání učňů v českých a německých podnicích, transfer vědomostí a technologií plus propojení klastrů. Jejich cílem je rovněž provádět regionální marketing mezimetropolitního euroregionu Dunaj–Vltava s 5,5 milionu obyvatel, vznikajícího mezi Prahou, Vidní, Mnichovem a Norimberkem. Region zahrne Plzeňský a Jihočeský kraj, Dolní Bavorsko, Horní Falc a Horní Rakousy a česká strana spoléhá na Bavorsko a jeho politickou i ekonomickou sílu obecně a při jednání v EU zvlášť. IHK, Plzeňský kraj a regionální hospodářská komora už vypracovaly společnou dopravní koncepci a mapu průmyslových stanovišť i dohodu s plzeňskou Západočeskou univerzitou.¹⁰³ Obecným strategickým cílem je zastavit pokračující vysídlování pohraniční oblasti¹⁰⁴ a zajistit výstavbu železničního koridoru Plzeň–Domažlice–Řezno–Mnichov.¹⁰⁵

S podobnou motivací se na rok 2012 připravovalo vytvoření Evropského seskupení pro územní spolupráci (ESÚS), jež by zahrnovalo území, na kterém nyní žije zhruba 12 milionů lidí a spojilo by Liberecký kraj, Karlovarský a Ústecký kraj, Sasko a polské Dolní Slezsko.¹⁰⁶ Společný právní subjekt podle evropského práva by tak zahrnul všechny části dosavadního Euroregionu Nisa.¹⁰⁷

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Výše uvedené naznačuje, že česko-německé vztahy vykazovaly jistou schizofrenii. Na jedné straně se úspěšně rozvíjela čím dále bohatší agenda bilaterálních vztahů, na straně druhé se prohlubovalo oddělení v otázkách směřování EU. To se zrcadlilo i při koordinaci relevantních oblastí zahraniční politiky. Bilaterální agendu nadále bez větších změn řídilo a uskutečňovalo MZV, jeho Odbor střední Evropy a aktivní Velvyslanectví ČR v Berlíně. Jejich kompetenci nezpochybňoval Úřad vlády ČR, další vládní resorty ani prezidentská kancelář. Úspěch představovala integrovaná činnost Českého domu v Düsseldorfu, udržet se podařilo i důležitý Generální konzulát ČR v Drážďanech. Úsporná opatření již dále nesnižovala počet odpovědných pracovníků v ústředí ani v SRN, plánovalo se stěhování Českých center v Berlíně do budovy velvyslanectví.

Jiná situace ale existovala v oblasti politiky evropské: koncepční odklon ODS od pragmatické koncepce Topolánkovy vlády, jež se *de facto* zařadila do hlavního proudu integračního vývoje a akceptovala roli SRN, se projevil i ve zhoršování vzájemných vztahů mezi premiérem řízeným Úřadem vlády ČR a MZV.

Na všechny vládní instituce doléhalo snižování rozpočtů, které v některých případech začínalo ohrožovat jejich institucionální kapacitu a schopnost zvládat i běžnou agendu. Množily se poznatky o nedostatečném či dokonce špatném řízení jednotlivých agend některými resorty. To se týkalo především destabilizovaného ministerstva školství, které bylo za vedení ministra Josefa Dobeše (VV) (prezidentem označovaného za nejlepšího ministra školství po roce 1990) vnímáno jako nespolehlivé a špatně řízená instituce.

Prezident Klaus se v roce 2011 k bilaterálním vztahům s Německem vyjadřoval spíše výjimečně; o to výrazněji se snažil ovlivňovat vládu v jejím přístupu k řešení krize eurozóny a přitom odmítal přístup německé vlády: prosazoval jasnou distanci ČR od eurozóny, která se podle jeho názoru buď bude muset federalizovat, nebo zkrachuje.

Na rozdíl od dřívějších několika let se Německo dostalo do popředí zájmů odpovídajících výborů Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu ČR. Až na výjimky nešlo ovšem o bilaterální témata, ale o řešení krize eurozóny. Německo tak figurovalo zejména v jednáních zahraničního, evropského a hospodářského výboru Poslanecké sněmovny a v obdobných výborech Senátu. Tento stav odpovídal aktivizaci Parlamentu ČR v otázkách evropské integrace vůbec.

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VEŘEJNÝ A MEDIÁLNÍ PROSTOR

Předmětem mediálního zájmu byla celá škála aktuálních témat, jako např. otevření německého pracovního trhu.¹⁰⁸ Nejfrekventovanějšími tématy byly ovšem krize eurozóny a role SRN v jejím řešení (67 záznamů v celostátních médiích, z toho 28 v tisku, 13 v rozhlasu a 12 v televizi) a odchod Německa od jaderné energetiky (23 záznamů v celostátních médiích, z toho 13 v tisku, čtyři v rozhlasu a tři v televizi).¹⁰⁹ V obou případech byla témata spíše personifikována (i to ovšem pouze ve vztahu ke kancléřce Merkelové) než spojena s německými institucemi¹¹⁰; německý institucionální pluralismus, jeden z hlavních charakteristických rysů politického systému SRN, tak nadále pozornosti českých médií unikál.¹¹¹

Tématem, o kterém se nejvíce diskutovalo, byla krize eurozóny a role Německa v její výstavbě a stabilizaci. Jak celostátní tisk, tak rozhlas a televize dávaly prostor především expertům a politikům; prezentovaly tak zejména převládající názor, že základem řešení krize i případného prohlubování evropské integrace musí být rozpočtová disciplína.¹¹² I zastánci eura a odpůrci referenda o přistoupení ČR zdůrazňovali, že podpora zachování integračního procesu EU nemůže znamenat automatický souhlas s tím, „co navrhuje *Evropská komise nebo Německo s Francií*“.¹¹³ Konsenzus panoval i v tom, že Německo – vůdčí stát eurozóny – bylo spoluodpovědné za změkčení kontrolních mechanismů a tedy i problémy eurozóny.¹¹⁴ Převažoval názor, že Německo (a další země, zejména Francie a sever EU) má zásadní zájem na zachování eura a případně vytvoří jakési „euro II“.¹¹⁵ Kritici eura tvrdili, že V. Klaus měl se svou skepsí vůči euru pravdu a že Německo na euro přistoupilo, protože „se vidělo v roli

vedoucí země měnové unie“.¹¹⁶ Neméně výrazně v médiích znělo, že by se Česká republika neměla vyčleňovat z EU svou opozicí vůči opatřením, jako je Pakt Euro plus, i když se vláda zaštituje „národními zájmy“.¹¹⁷

Média rovněž zrcadlila obavu z poklesu hospodářského růstu v Německu.¹¹⁸ Nečekaně přišla podpora pro zachování eura ze strany Miroslava Ševčíka, děkana Národohospodářské fakulty VŠE, který argumentoval, že při zachování eura budou česká ekonomika a životní úroveň dohánět německý standard podstatně rychleji než v případě návratu SRN k německé marce.¹¹⁹ Prostor dostaly i německé hlasy, a to jak euroskeptické, tak např. hlas Helmuta Schmidta; ten vnímá euro samo o sobě jako dobrou měnu, používanou špatnými vládami.¹²⁰ Naopak Hans Olaf Henkel, bývalý šéf Svazu německého průmyslu, považuje euro za omyl a prezidenta Klause za nejprozíravějšího politika Evropy (s výjimkou jeho postoje k dekretům prezidenta Beneše).¹²¹

Opakovaně se v médiích objevoval názor, že ČR nemá vzhledem k silným hospodářským vazbám na Německo jinou možnost než se orientovat na zde platnou měnu.¹²² Nejen Brusel, ale i Berlín byly vnímány jako evropské centrum a Česká republika v perspektivě asi nebude moci trvale odolávat tlaku na přistoupení k měně, která bude sjednocovat dynamický a disciplinovaný severní blok zemí EU.¹²³ Podle některých názorů krizová situace je příležitostí, aby se hospodářská integrace s Německem a severem EU posunula na novou úroveň.¹²⁴ Tuto dynamiku jako problematickou vnímají naopak kritici těsného napojení české ekonomiky na SRN.¹²⁵ Již tradičně největší prostor věcným diskusím dávaly rozhlasové stanice Rádio Česko a Český rozhlas 6, kde vystupovali především ekonomové Petr Zahradník, Jan Bureš, Pavel Mertlík, Vladimír Dlouhý, Miroslav Zámečník, novináři Jan Macháček, Lenka Zlámalová, Adam Černý, Kateřina Šafaříková. Jako příliš politicky (nebo spíše politiky) přetížené se naopak jevily jinak obsáhlé debaty v pořadu „Otázky Václava Moravce“ na ČT1 a ČT24.

Polarizovaná byla rovněž mediální reakce na rozhodnutí SRN vystoupit z jaderné energetiky. Aktéři jako prezident Klaus, generální ředitel ČEZ Martin Roman, předsedkyně Státního úřadu pro jadernou bezpečnost Dana Drábová a další argumentovali na stránkách novin i v pořadech TV a rozhlasu ve prospěch rozvoje jaderné energetiky.¹²⁶ Prostor dostávali na druhé straně i zastánci německého rozhodnutí, především sami představitelé Německa.¹²⁷ V českých médiích (stejně jako v české debatě) nicméně převládal obraz Německa jako neracionálního, až hysterického politického aktéra,¹²⁸ jehož postup ohrožuje zájmy České republiky.

I když v obou tématech zazněla přímá kritika německé politiky, nesklouzla česká média k vytváření obrazu Německa jako ohrožující hegemonní mocnosti.¹²⁹

ZÁVĚR

Česká politika vůči SRN doznala v roce 2011 několika podstatných změn:

Věcně a kooperativně řešila odlišný přístup obou zemí k jaderné energetice a důsledky německého „odchodu od jaderné energetiky“. S koncem přechodného období pro volný pohyb osob zmizelo také kontroverzní (a kontraproduktivní) téma, jež sice

efektivně sjednocovalo českou scénu, zároveň ale zatěžovalo česko-německý vztah – a působilo oběma stranám ztráty.

Problematická byla česká politika ve vztahu k SRN jako hegemonu eurozóny: Evropská unie, a tím spíše její případné budoucí silné jádro (či občas jako varianta diskutovaná „severní“ EU), bude trvale a bezprostředně ovlivňována Německem. Německá politika bude usilovat o zásadní zlepšení fungování eurozóny a doplnění měnové unie unií politickou, a to ať s českou podporou, nebo bez ní. Česká republika se díky svému politickému a hospodářskému nastavení stává „*nedílnou součástí zodpovědného ‚Severu‘ pod vedením SRN*“.¹³⁰ Střední Evropa a Česká republika v ní „*se 20 let po pádu železné opony vrátila do dlouhodobých koordinátů evropské politiky*“ s ústřední rolí Německa.¹³¹ Spolková republika Německo v nové konstelaci, dané zejména krizí eurozóny, výrazně ovlivňuje podobu jak Evropské unie, tak evropského středu, vrátila se ke strategické (a nikoli pouze pragmatické) podpoře integračního vývoje a exportuje aktivně svůj normativní a institucionální model.

Reakce na tuto situaci ze strany české politiky byla rozpolcená a málo přesvědčivá. Premiér Nečas a jeho úřad (a samozřejmě prezident Klaus) zjevně hledali řešení v britské strategii, která vyzývala Německo k stabilizaci eurozóny, ale udržovala od ní i od Německa zřetelný odstup. Strany levého a pravého středu (včetně MZV a ministra Schwarzenberga, TOP 09) vyslovovaly německému postupu v zásadě podporu. Tato polarizace české scény znamenala, že inspirace aktivistickou polskou strategií („více EU a více Německa v ní“) zůstávala sice tématem diskuse, nikoli ale reálných politických kroků. Česká politika vůči Německu tak v oblasti konstitutivní evropské politiky poprvé směřovala k záměrné de-evropeizaci.

Poznámky

- ¹ Autor děkuje za podněty a připomínky odpovědným pracovníkům vládních institucí a diplomatům MZV ČR, s nimiž vedl individuální rozhovory a bez nichž by tento příspěvek nemohl být sepsán. Jde o tyto osoby (uvádí se v abecedním pořadí, bez udání funkcí): Jan Bruner, Jiří Čistěcký, Milan Čoupek, Tomáš Ehler, Rudolf Jindrák, Jiří Kuděla. Zvláštní poděkování patří Zastupitelskému úřadu ČR v Berlíně a velvyslanci Rudolfu Jindrákovi za vytvoření optimálních podmínek při práci na textu. Publikovaný text je samozřejmě zcela v odpovědnosti autora a vyjadřuje názory, které se nemusejí shodovat s postoji uvedených osob a institucí.
- ² *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 27. 8. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ³ *Klaus: Odstoupení Německa od jádra je iracionální a populistické*. ekolist.cz, 8. 6. 2011. On-line: ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/klaus-odstoupeni-nemecka-od-jadra-je-iracionalni-a-populisticke.
- ⁴ Rozhovor prezidenta republiky pro *Empfohlene-wirtschaftsbücher.de*, 21. 7. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2871.
- ⁵ *Konec jádra v Německu zdraží proud a změní energetický mix Evropy*. ČTK, 30. 5. 2011.
- ⁶ *Do Berlína prý míří až 150 pravicových extremistů z Česka*. ČTK, 2. 8. 2011.
- ⁷ *V Praze demonstrovalo asi 60 levicových extremistů z ČR a Německa*. ČTK, 10. 5. 2011.
- ⁸ *Policie: Natření kříže v Dobroníně je přestupek*. ČTK, 31. 10. 2011.
- ⁹ *Předsedkyně ČSBS kritizovala vládu při pietním aktu v Lidicích*. ČTK, 11. 6. 2011.

- ¹⁰ Zaorálek odmítl záměr prodat Německu Lobkovický palác. ČTK, 13. 5. 2011.
- ¹¹ Premiéři šesti zemí v Bratislavě podpořili běloruskou opozici. ČTK, 15. 2. 2011.
- ¹² Sarkozy a Merkelová chtějí novou smlouvu a zprůsňit dohled. ČTK, 5. 12. 2011.
- ¹³ Nečas vzkazuje Klausovi: Výjimka z eura je zbytečná. Hospodářské noviny, 1. 9. 2011.
- ¹⁴ Die Zeit: Schwarzenberg varuje před změnou lisabonské smlouvy. ČTK, 8. 12. 2011.
- ¹⁵ Schwarzenberg: Nedělejme z eura fetiš, Evropa by bez něho přežila. ČTK, 17. 12. 2011
- ¹⁶ Koncepce (2011): s. 10–11. Podobně v obecnější podobě *Globalisierung gestalten – Partnerschaften ausbauen – Verantwortung teilen. Konzept der Bundesregierung*. Berlin: Auswärtiges Amt 2012. On-line: www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/608384/publicationFile/164382/Gestaltungsmachtekonzzept.pdf.
- ¹⁷ Viz informace na stránkách MZV SRN: *Die Östliche Partnerschaft*. On-line: www.auswaertiges-amt.de/DE/Europa/Aussenpolitik/Regionalabkommen/Oestliche%20Partnerschaft_node.html.
- ¹⁸ K bezpečnostní spolupráci v rámci Visegrádské skupiny viz Kořan, Michal (2012): *Neues Profil, fragile Einigkeit. Die Sicherheitspolitik der Visegrad Gruppe*. Osteuropa, 2012/2, s. 107–116.
- ¹⁹ Země V4 pokračují v tlaku na Bělorusko, naznačily další sankce. ČTK, 3. 3. 2011.
- ²⁰ Německý tisk: Havel vrácením Quadrigy, dostane-li ji Putin. ČTK, 16. 7. 2011.
- ²¹ K převážně praktickému charakteru vojenské spolupráce viz Kříž, Zdeněk (2011): *Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní mocnosti*. In: Handl, Vladimír (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 203–204.
- ²² Christian Schmidt, parlamentní státní tajemník Spolkového ministra obrany, v interview *Spolupráce s Vámi je pro nás velkou prioritou*. A-Report, 12/2011, s. 10–12. On-line: www.mocr.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/casopisy/a-report/a_report_12_2011.pdf.
- ²³ Souhrnná teritoriální informace o Německu. Zpracováno a aktualizováno Zastupitelským úřadem ČR v Berlíně k 27. 3. 2012. BusinessInfo.cz, s. 84–85. On-line: www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/nemecko.html.
- ²⁴ Statistisches Bundesamt (2011): *Außenhandel. Zusammenfassende Übersichten für den Außenhandel (endgültige Ergebnisse), Jahr 2010*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt, s. 35. On-line: www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Aussenhandel/Gesamtentwicklung/ZusammenfassendeUebersichtenJendgueltig2070100107004.pdf?__blob=publicationFile.
- ²⁵ Kocourek bude jednat o podnikání českých firem v Německu. ČTK, 10. 7. 2011.
- ²⁶ Německé firmy si stěžují, že Češi neumějí německy. ČTK, 29. 6. 2011.
- ²⁷ Průzkum: Třetina německých investorů by si už ČR nevybrala. ČTK, 6. 4. 2011.
- ²⁸ E15: Německo bere z České republiky sedmkrát více elektřiny. ČTK, 12. 9. 2011.
- ²⁹ Nečas: Odstoupení Německa od jádra zdraží proud v ČR o 30 pct. ČTK, 1. 6. 2011.
- ³⁰ Vystoupení předsedy vlády ČR při zahájení Česko-saské energetické konference v Drážďanech 7. 10. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/vyznamne-projevy/premier-necas-cesko-bude-rozvijet-jadro-i-energetickou-spolupraci-se-sousedy-88129/.
- ³¹ Nečas: ČR do obnovy přenosových sítí investuje 2 miliardy eur. ČTK, 7. 10. 2011.
- ³² ČR a Německo chtějí společně omezit přetížení přenosových sítí. ČTK, 7. 4. 2011.
- ³³ Německo chystá významné investice do přenosové soustavy. ČTK, 20. 10. 2011.
- ³⁴ Roman: Německo by ČR za přenos elektřiny mělo platit sedm mld. Kč. ČTK, 29. 6. 2011.
- ³⁵ Německo chystá významné investice do přenosové soustavy. ČTK, 20. 10. 2011.
- ³⁶ ČRo: Nečas nabízí Merkelové veřejnou diskusi o dostavbě Temelína. ČTK, 23. 11. 2011.
- ³⁷ Nečas a Seehofer: Energetické koncepce máme odlišné, ale bezpečné. ČTK, 23. 11. 2011.
- ³⁸ Roman: Německo bude tlačit ČR k zastavení jaderných elektráren. ČTK, 15. 6. 2011.
- ³⁹ Plynovody Nord Stream a Opal se propojily, přivedou plyn i do ČR. ČTK, 26. 8. 2011; Německo dostavělo plynovod Opal, kterým bude proudit plyn i do ČR. ČTK, 14. 7. 2011.
- ⁴⁰ Euro: ČEPS má zájem o podíl ve správci plynovodů Net4Gas. ČTK, 18. 12. 2011.
- ⁴¹ E15: Firma Mibrag požádala o povolení výstavby uhelné elektrárny. ČTK, 14. 11. 2011.
- ⁴² RWE a Gazprom dohodly memorandum o porozumění. RWE, Tisková zpráva 14. 7. 2011. On-line: www.rwe.cz/cs/tiskove-zpravy-10197; RWE a Gazprom dál jednají, dohodly memorandum o porozumění. ČTK, 14. 7. 2011. Prodej zemního plynu více než 2,3 mil. konečných zákazníků RWE

- zabezpečuje prostřednictvím regionálních plynárenských společností RWE Energie, Jihomoravská plynárenská, Severomoravská plynárenská a Východočeská plynárenská. Od začátku roku 2010 dodává v ČR také elektřinu. Skupina RWE v ČR čítá celkem 17 společností.
- ⁴³ Rozhovor Bayerische Staatskanzlei, Mnichov, duben 2012.
- ⁴⁴ Ehler, Tomáš (2011): *Energetická bezpečnost v rámci zahraniční politiky SRN – mezi bilateralismem a evropeizací*. In: Vladimír Handl (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozón*, op. cit., s. 312–313, dále poznámka č. 71.
- ⁴⁵ *Agrární komora žádá zastavení dovozů potravin z Německa*. ČTK, 6. 1. 2011; *Agrárníci vyzývají masokombináty, aby nekupovaly německé vepřové*. ČTK, 18. 1. 2011.
- ⁴⁶ *SZPI začala úzce spolupracovat se saskými orgány kvůli potravinám*. ČTK, 19. 1. 2011.
- ⁴⁷ *Epidemie v Německu způsobila podle odborníků i pokles prodeje české zeleniny*. ČTK, 6. 6. 2011; *Německo podle Šebesty v případě nákazy hrubě chybovalo*. ČTK, 10. 6. 2011.
- ⁴⁸ *Aignerová: Agrární dotace mají být jen pro aktivní farmáře*. ČTK, 11. 3. 2011.
- ⁴⁹ *Stovka lidí v Drážďanech protestovala proti jezu na Labi v Děčíně*. ČTK, 29. 1. 2011.
- ⁵⁰ *Německý plán omezit investice do Labe se po ČR nelíbí ani Sasku*. ČTK, 6. 5. 2011; *Nečas se obrátil na Merkelovou kvůli zachování splavnosti Labe*. ČTK, 20. 4. 2011.
- ⁵¹ *Německo chce zajistit splavnost Labe po většinu roku*. ČTK, 29. 9. 2011.
- ⁵² *Nečas a Seehofer: Energetické koncepce máme odlišné, ale bezpečné*. ČTK, 23. 11. 2011.
- ⁵³ *Seehofer v Česku: Energetické koncepce máme odlišné, ale bezpečné*. ČTK, 23. 11. 2011. On-line: www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/154321-seehofer-v-cesku-energeticke-koncepce-mame-odlisne-ale-bezpecne.
- ⁵⁴ *V Německu se zase mluví o trati do Čech, je to prý ostuda Sasku*. ČTK, 16. 2. 2011.
- ⁵⁵ *Karlovarský kraj a Vogtland chtějí zachovat přeshraniční vlaky*. ČTK, 12. 12. 2011.
- ⁵⁶ *České dráhy posilují o adventu spojení z Liberce do Drážďan*. ČTK, 25. 11. 2011.
- ⁵⁷ *Češi a spol. na německém trhu práce chybí, bariéry ministryně hájí*. ČTK, 5. 10. 2011.
- ⁵⁸ *Stammová: Obavy z otevření pracovního trhu pro ČR se nepotvrdily*. Český rozhlas, 24. 5. 2011. On-line: www.radio.cz/cz/rubrika/zpravy/zpravy-2011-05-24.
- ⁵⁹ *Otevření pracovního trhu pro Čechy a spol. se bojí většina Němců*. ČTK, 28. 2. 2011.
- ⁶⁰ *Bavorsko se prý přívalu pracovníků z ČR nebojí, firmy o ně stojí*. ČTK, 5. 4. 2011.
- ⁶¹ *Německo a Rakousko nával pracovníků po otevření trhů nečekají*. ČTK, 26. 4. 2011.
- ⁶² *Zájem o německý pracovní trh po jeho otevření vzrostl jen mírně*. ČTK, 13. 7. 2011.
- ⁶³ *Nové zastoupení komor v Plzni má podpořit zájem o výrobní oborů*. ČTK, 9. 11. 2011.
- ⁶⁴ *Každodenní spolupráci záchranářů u hranic brání legislativa*. ČTK, 28. 4. 2011.
- ⁶⁵ *Šlo převážně o jednotlivé aspekty, jako např. technické parametry potrubí. Viz Aktivisté vidí v Temelíně riziko v neodděleném potrubí*. ČTK, 24. 9. 2011.
- ⁶⁶ *Odpad, který se v Libčevsi objevil na jaře, je zpět v Německu*. ČTK, 30. 11. 2011.
- ⁶⁷ *Sasko se s ČR dohodlo na boji proti plastovému odpadu v Labi*. EnviWeb, 19. 9. 2011. On-line: www.enviweb.cz/clanek/odpady/88168/sasko-se-s-cr-dohodlo-na-boji-proti-plastovemu-odpadu-v-labi.
- ⁶⁸ *Sasko má nadále výhrady vůči děčínskému jezu, bojí se o ryby*. ČTK, 1. 3. 2011.
- ⁶⁹ *Arnika odmítla obvinění, že ji prý platí Němci*. ČTK, 6. 6. 2011.
- ⁷⁰ *Obce v Libereckém kraji budou s Němci usilovat o lepší třídění*. ČTK, 24. 10. 2011.
- ⁷¹ *Češi i Němci protestovali proti „větrníkům“ v Krušných horách*. ČTK, 15. 5. 2011.
- ⁷² *Češi dál z cizinců nejčastěji pašují drogy do sousedního Bavorska*. ČTK, 4. 4. 2011.
- ⁷³ *ce-press: Celníci v příhraničí hlásí nárůst drogy Crystal Speed*. ČTK, 1. 9. 2011.
- ⁷⁴ *Němečtí občané jezdí nakupovat pervitin a marihuanu do Čech*. ČTK, 23. 9. 2011; *Sasko zaznamenalo dramatický nárůst pašování drog z Česka*. ČTK, 21. 10. 2011.
- ⁷⁵ *Sasko řeší blokování lesních cest na pomezí ČR proti zlodějům*. ČTK, 4. 3. 2011.
- ⁷⁶ *Policie obvinila český gang zlodějů aut, škoda je 98 milionů Kč*. ČTK, 24. 6. 2011.
- ⁷⁷ *Část údajných zlodějů aut stíhaných v ČR byla vydána do Německa*. ČTK, 14. 9. 2011.
- ⁷⁸ *Západočeští a bavorští celníci budou společně kontrolovat silnice*. ČTK, 27. 6. 2011; *Čeští a bavorští celníci poprvé sloužili v hlídkách na hranicích*. ČTK, 12. 7. 2011.

- 79 Bavorští policisté na české hranici bez práce, kriminalita klesla. ČTK, 8. 6. 2011.
- 80 Česká policie stíhá pět lidí podezřelých z podpory teroristů. ČTK, 3. 5. 2011; Německá policie vydala do Česka dva stíhané z podpory terorismu. ČTK, 29. 8. 2011.
- 81 Česká a bavorská policie předvedla vůz na sledování extremistů. ČTK, 18. 4. 2011.
- 82 Sasko zesílí kontroly u hranic kvůli demonstracím na severu Čech. ČTK, 2. 9. 2011.
- 83 Kvůli výrokům na akci radikálů v Brně bude stíhán občan Německa. ČTK, 5. 9. 2011.
- 84 ČR předá do Bavorska archiválíe zachycující tamní historii. ČTK, 3. 10. 2011.
- 85 Tisk: Česko-německému policejnímu centru v Bavorsku hrozí zavření. ČTK, 23. 11. 2011.
- 86 Novátorská analýza fenoménu paměti v německé zahraniční politice viz Kunštát, Miroslav (2011): *Transformace německé historické paměti a její místo v zahraničněpolitické kultuře SRN*. In: Vladimír Handl (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*, op. cit., s. 92–118.
- 87 Sudetští Němci vyzvali Klause k omluvě za minulá příkoří. ČTK, 11. 6. 2011.
- 88 Klaus: Chtít omluvu na výročí Lidic je výraz nepoučitelnosti. ČTK, 11. 6. 2011.
- 89 Poselst odmlít kritiku Klause, připomínala mu prý dobu před 1989. ČTK, 12. 6. 2011.
- 90 Němečtí vyhnanci chtějí odškodnění a účastnit se státních návštěv. ČTK, 27. 8. 2011.
- 91 Historiker kritisieren Bundestagsbeschluss. Frankfurter Rundschau, 14. 2. 2011. On-line: www.fr-online.de/politik/vertriebenen-gedenktag-historiker-kritisieren-bundestagsbeschluss,1472596,7191594.html.
- 92 Bavorský premiér si prohlédl památníky obětí nacismu i odsunu. ČTK, 24. 11. 2011.
- 93 Studenti představili v Postoloprtech výstavu o poválečném masakru. ČTK, 5. 1. 2011.
- 94 Neznámý pachatel určil kříž na louce Budínka u Dobronína. ČTK, 16. 3. 2011; Kriminalistický ústav ukončil zkoumání kostí z Dobronína. ČTK, 23. 12. 2011.
- 95 Výstava v Trutnově přibližuje život české menšiny v pohraničí. ČTK, 29. 9. 2011.
- 96 Česká výstava o německých antifašistech budí v Augsburgu emoce. ČTK, 12. 6. 2011.
- 97 Česko-německý fond dal miliony na další projekty. ČTK, 26. 6. 2011.
- 98 Česko-německý fond budoucnosti: Výroční zpráva 2011. On-line: www.fb.cz/aktuality/vyrocnizpravy.
- 99 Planá chce prodat lesy v Německu, nejdřív je musí získat do správy. ČTK, 23. 9. 2011; Cheb a Německo hledají smír v případě sporu o les v Bavorsku. ČTK, 25. 7. 2011.
- 100 Hudebníci míří do Hamburku zvláštním vlakem Gustav Mahler Express. ČTK, 19. 5. 2011.
- 101 Obce v centrálním Krušnohoří dokončily projekty za 271 mil. korun. ČTK, 28. 11. 2011.
- 102 Díky otevření pracovního trhu se zvyšuje zájem o výuku němčiny. ČTK, 16. 5. 2011.
- 103 Nové zastoupení komor v Plzni má podpořit zájem o výrobní oborů. ČTK, 9. 11. 2011.
- 104 Bavorsko a Plzeňsko chce dotacemi zastavit vysídlování pohraničí. ČTK, 14. 3. 2011.
- 105 Nová trať Praha-Mnichov je prioritou pro Plzeňský kraj i Bavorsko. ČTK, 14. 3. 2011.
- 106 Čerpání evropských peněz může pomoci nový nadregionální projekt. ČTK, 6. 4. 2011.
- 107 Češi, Němci a Poláci z Euroregionu Nisa založí společný subjekt. ČTK, 28. 9. 2011.
- 108 Petr, Miroslav: *Pracanti z Česka, vítejte, říkají Bavoři*. Hospodářské noviny, 29. 4. 2011, s. 22.
- 109 Přehled mediálních výstupů zpracovaly s použitím monitoringu ANOPRES Jakub Tomášek a Kristýna Tamchynová. Hledaná slovní spojení byla „Německo – ČR – euro“, „Německo – ČR – jádro“, „Německo – ČR – hegemonie“ a dále v kombinaci se jmény čelních představitelů SRN („Merkelová“, „Westerwelle“, „Schäuble“) a ČR („Nečas“, „Schwarzenberg“) a institucemi SRN („kancléřství“, „Spolkový sněm“, „Spolkový ústavní soud“, „CDU“, „CSU“, „SPD“). Autor děkuje za přípravu a poskytnutí těchto podkladů.
- 110 Ze sledovaných politiků byla zmíněna pouze kancléřka Merkelová, a to v souvislosti s krizí eurozóny 17krát a s odchodem od jaderné energetiky pětkrát. Z německých institucí byl pouze dvakrát zmíněn Spolkový sněm.
- 111 Analýza německého institucionálního pluralismu ve tvorbě zahraniční politiky viz Veselá, Barbora (2011): *Normativní a institucionální rámec tvorby německé zahraniční politiky*. In: Vladimír Handl (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*, op. cit., s. 119–175.

- ¹¹² Hudema, Marek (2011): *Vystoupení z eurozóny by bylo nejjednodušší pro Německo*. Hospodářské noviny, 24. 10. 2012.
- ¹¹³ Schneider, Ondřej (2011): *Referenda ano, ale nikoliv o (ne)přijetí eura*. Hospodářské noviny, 24. 10. 2011.
- ¹¹⁴ *Zavést euro v ČR – ano či ne?* Hyde park s Oldřichem Dědkem. ČT24, 11. 10. 2011.
- ¹¹⁵ Pavel Mertlík: *Evropa se možná dočká nového eura!* Rádio Impuls. 14. 7. 2011. On-line: www.impuls.cz/clanek/video-pavel-mertlik-evropa-se-mozna-docka-noveho-eur...
- ¹¹⁶ Feldstein, Martin: *Prezident Klaus a euro*. Ekonom, 16. 6. 2011, s. 17.
- ¹¹⁷ Palata, Luboš: *V českém národním zájmu: Česko se vytrácí z Evropské unie, protože ke všemu, co se v ní děje, se staví odmítavě*. Lidové noviny, 30. 3. 2011, s. 10.
- ¹¹⁸ Brož, Jan: *Německý motor drhne, zpomalí i Česko*. Mladá fronta Dnes, 17. 8. 2011, s. 9.
- ¹¹⁹ *Kdy budeme brát stejně jako Němci?* Blesk, 15. 7. 2011, s. 2.
- ¹²⁰ *Já budu po Němcích chtít... aby slabším v EU pomáhali už napořád*. Rozhovor s Helmutem Schmidtem. Lidové noviny, 14. 5. 2011, s. 10.
- ¹²¹ *Politici mi říkají: z eura už se nevyhrabem*. Lidové noviny, 19. 2. 2011, s. 11.
- ¹²² Viz zpráva o vystoupení Jana Mládky, stínového ministra financí ČSSD, na konferenci Nadace Konrada Adenauera v Štíříně, 10. 5. 2012 v pořadu: *Potřebujeme euro? Názory a argumenty*. Český rozhlas 6, 11. 5. 2012. Podobně diskuse: *Ekonomické problémy některých členských zemí Evropské unie nejsou zažehnány*. Český rozhlas 6, 5. 4. 2011, Studio Stop (diskutující Petr Zahradník a Jan Macháček).
- ¹²³ Dlouhý, Vladimír: *Eurozóna řeší kvadraturu kruhu*. Hospodářské noviny, 4. 4. 2011, s. 11.
- ¹²⁴ Zámečník, Miroslav: *Sedmnáctá spolková? Česko-německý vzájemný obchod je větší než český státní rozpočet*. Euro, 24. 1. 2011, s. 3.
- ¹²⁵ Šafránek, Ladislav: *Spolková země Česko?* Haló noviny, 17. 1. 2011, s. 5.
- ¹²⁶ Například Klaus v OSN: *Nevzdáváme se jádra*. Lidové noviny, 24. 9. 2011, s. 6.; *Klaus v Hamburku: Stop jaderné energii je populismus*. Mladá fronta Dnes, 8. 6. 2011, s. 6.; Výrok Martina Romana viz *Česko sází dál na jádro i přes německý tlak*. Profit, 12. 9. 2011, s. 52.; dále Dana Drábová: *Jaderná energetika má svá rizika. Ale zvládnutelná!* Rádio Impuls, 11. 7. 2011. On-line: [www.impuls.cz/clanek/video-dana-drabova-jaderna-energetika-ma-sva-rizika-....](http://www.impuls.cz/clanek/video-dana-drabova-jaderna-energetika-ma-sva-rizika-...)
- ¹²⁷ *Klaus se nemůže uzavřít před realitou*. Rozhovor s Jürgenem Trittinem. Lidové noviny, 15. 9. 2011, s. 7.; Johannes Haindl (velvyslanec Spolkové republiky Německo v ČR): *Odpovídám, co se děje s Němci*. Lidové noviny, 13. 6. 2011, s. 11.
- ¹²⁸ Interview s Václavem Pačesem *Bez jádra se obejdeme. Ale za jakou cenu?* Hospodářské noviny, 18. 03. 2011, s. 11.; též v pořadu *Budoucnost jaderné energetiky – nebezpečné jádro?* Události, komentáře. ČT24, 16. 3. 2011.
- ¹²⁹ Pojem hegemonie (hledané slovní spojení „Německo – Česko – hegemonie“) se v přehledu ANOPRESS za rok 2011 objevil jen v souvislosti s poklesem významu Západu (V Bruselu zasedali ministři obrany NATO. Český rozhlas 6, Studio Stop, 13. 6. 2011) a v přetisku dokumentu ze zasedání Světové federace mládeže a studentstva v JAR, který hovoří obecně o politice hegemonie „světového imperialistického řádu“ (Haló noviny, 3. 2. 2012, s. 12.).
- ¹³⁰ Jindrák, Rudolf (2011): *Předmluva*. In: Vladimír Handl (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*, op. cit., s. 12.
- ¹³¹ Kunštát, Miroslav (2011): op. cit., s. 112.

Kapitola 6

Státy visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice

Michal Kořan

STÁTY VISEGRÁDSKÉ SKUPINY A RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Středoevropský rozměr české zahraniční politiky ovlivňovalo v roce 2011 pět faktorů. Za prvé aktivní přístup vlády a ministerstva zahraničních věcí ke střední Evropě. Tento fakt se projevil jak v programovém prohlášení (viz loňské vydání této publikace), tak i v podobě nové koncepce české zahraniční politiky z července 2011 (koncept např. přikládá „strategický rozměr“ vztahům s Polskem). Spíše než v koncepční rovině se však projevil důraz na střední Evropu v praktické rovině výkonu zahraniční politiky, kdy byl patrný nárůst intenzity interakcí zejména vůči Polsku a vůči V4. Za druhé, Česká republika od července 2011 vykonává roli předsednické země Visegrádské skupiny, což také přispělo k větší aktivizaci středoevropské agendy. Za třetí došlo k obecnému posílení koheze středoevropského regionu (Visegrádské spolupráce), což zpětně posiluje postavení a význam této agendy i v české zahraniční politice. Za čtvrté, v souladu s obecným politickým nezájmem o zahraniční politiku, ani středoevropské vztahy ČR nevyvolaly diskusi či zájem v širším politickém spektru (s výjimkou vyslání třiceti vojenských lékařů na Slovensko v závěru roku, viz níže). Za páté, česká pozice ve střední Evropě trpí nejasností českého směřování v Evropské unii.

Struktura kapitoly bude částečně kopírovat relativní význam a vývoj v jednotlivých dimenzích české středoevropské politiky, tj. největší prostor bude dán Visegrádské skupině a vztahům s Polskem, zatímco Slovensku a zejména Rakousku, kde nedošlo k větším posunům, bude věnována pozornost menší. Oproti loňskému vydání publikace budou také pro větší přehlednost hospodářské vztahy se všemi státy sloučeny v jednom oddílu.

VISEGRÁDSKÁ SKUPINA V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

V únoru 2011 Visegrádská skupina oslavila dvacet let své existence. Již v minulém vydání této publikace zde byl formulován názor, že „po letech určitého tápání Vise-

*grád v letech 2009 a 2010 nalezl a potvrdil smysl své existence. Pustil se na riskantní cestu, kdy zvýšil očekávání od sebe sama a tato očekávání se snaží naplnit sebevědomým prosazováním vlastních preferencí v evropském kontextu. Zároveň také způsobem zodpovědným a přijatelným pro ostatní partnery.*⁴ Zatímco v roce 2010 šlo spíše o odvážné očekávání, rok 2011 tuto tezi více než potvrdil navzdory tomu, že nadále existují významné a nezanedbatelné hlasy, které význam a budoucnost V4 zpochybňují,² přičemž tyto argumenty nelze brát na lehkou váhu. Slovenské MZV zhodnotilo své předsednictví ve Visegrádu tak, že V4 je více konsolidováno dovnitř, je více konzistentní směrem ven, více přitažlivé pro mimovisegrádské partnery a je blíže občanům visegrádských zemí.³ S výjimkou čtvrtého bodu (Visegrád a veřejnost, který zůstává nadále bolestivým místem V4) lze se zprávou slovenského ministerstva zahraničních věcí plně souhlasit. Ukazuje výstižně na posun, který V4 za poslední roky (nejen za období slovenského předsednictví ve V4) prodělala. Nejenže Bratislavská deklarace, přijatá na summitu premiérů v Bratislavě v únoru 2011 ke dvaceti letům existence V4, odráží toto nabyté sebevědomí.⁵ Ale také v konkrétních oblastech spolupráce umožňuje postupné naplňování ambicí, jež do V4 vkládají ti, kteří od ní očekávají nikoli regionální diskusní politické fórum pro výměnu zkušeností a informací, ale konkrétní výsledky na evropské či regionální úrovni. Právě zaměření na konkrétní výsledky a na zpevnění koordinačního mechanismu V4 bylo mezi hlavními prioritami českého předsednictví V4, které ČR vykonávala od července 2011.

Visegrádská skupina a energetika

Energetika byla jednou z hlavních priorit slovenského předsednictví ve V4.⁵ Slovensko tím navázalo nejen na předsednictví maďarské⁶, ale rovněž na rostoucí význam energetiky v rámci visegrádské spolupráce obecně. Tento význam lze sledovat od tzv. „plynové krize“ v lednu 2009. V průběhu zhruba dvou let od krize vykrystalizovalo několik hlavních témat, mezi něž patří zejména infrastrukturní propojení (sever–jih) a zvýšení vnější energetické nezávislosti. Koordinaci v energetické politice napomáhá ustavení (a pozdější oživení) Pracovní skupiny na vysoké úrovni. Skupina v průběhu roku 2011 intenzivně připravovala společné pozice např. před setkáními evropské Rady pro energetiku či vypracovávala pozice V4 k aktuálním návrhům Evropské komise.⁷ Na konci ledna 2011 proběhlo již pravidelné setkání ministrů zemí V4 zodpovědných za energetiku. Ti na svém setkání přijali deklaraci, v níž se mj. vyjadřovali k připravované evropské energetické strategii. Deklarace např. předpokládá vytvoření předběžného technického designu severojižního plynového propojení.⁸ Ministři se rovněž dohodli na ustavení Pracovní skupiny pro severojižní propojení (členy skupiny jsou kromě zemí V4 také Bulharsko a Rumunsko, Chorvatsko je v ní jako pozorovatel). Tato skupina v průběhu roku 2011 pracovala na akčním plánu celkového propojení. Tyto snahy sahají do roku 2010 a Visegrádská skupina pochopitelně usiluje o spojení většího počtu zemí zainteresovaných do realizace severojižního energetického propojení. Již v říjnu 2010 ministři V4, Rakouska a zemí západního Balkánu zaslali komisaři pro energetiku Güntherovi Oettingerovi dopis, kde upozorňovali EK na význam této problematiky (viz loňské vydání této publikace). Na tento krok navázala ještě širší iniciativa z října 2011, kdy bylo podepsáno Memorandum o porozu-

mění o severojižním propojení ve střední a východní Evropě.⁹ Signatáři memoranda byly kromě zemí V4 opět Rakousko a země západního Balkánu. Význam memorandu dodala skutečnost, že bylo kromě reprezentantů uvedených států spolupodepsáno za Evropskou komisi právě komisařem pro energetiku, jemuž byl rok před tím adresován společný dopis. Dlouhodobému úsilí o zvýšení pozornosti Evropské komise k rozšíření regionální infrastruktury se tak dostalo citelné podpory. Když byla v únoru 2011 na mimořádném setkání Evropské rady schválena Energetická strategie pro Evropu, která mj. formálně uznala význam budování infrastrukturního propojování ve střední Evropě a učinila z něj jednu z priorit a zachovala možnost financování energetických projektů z veřejných financí, bylo to považováno za úspěch visegrádského úsilí. Rovněž v rámci jednání o evropském víceletém finančním rámci (více viz níže) hájily visegrádské země myšlenku finanční podpory severojižnímu infrastrukturnímu propojování.¹⁰

Význam energetické dimenze spolupráce plně přejalo i české předsednictví V4 (právě za českého předsednictví bylo podepsáno zmíněné Memorandum). Energetika byla významným tématem i na premiérském summitu v říjnu 2011. Za českého předsednictví V4 však došlo zejména ke zvýraznění otázky energetického mixu, která do té doby nebyla natolik diskutována. Jde zejména o budoucnost jaderné energie ve vztahu k využívání obnovitelných zdrojů. Toto téma je prosazováno zejména českou stranou, ovšem je podporováno nejen dalšími dvěma „jadernými“ zeměmi (Slovenskem a Maďarskem), ale rovněž Polskem. Polsko navíc projevuje zájem o spolupráci v jaderné oblasti s ČR i na bilaterální úrovni (viz níže). Vypracování studie stran energetického mixu a možného společného postupu bylo hlavním úkolem pro Pracovní skupinu na vysoké úrovni. Ten jí byl zadán na říjnovém summitu předsedů vlád. Projednání výsledků studie bylo plánováno na setkání předsedů vlád v únoru 2012. K energetickému rozměru spolupráce je ještě důležité dodat, že energetické infrastrukturní propojování je v rostoucí míře založeno kromě multilaterální či regionální báze rovněž na dvoustranných projektech, jako byl případ česko-polský (viz níže), ale také (do jisté míry symbolický) případ slovensko-maďarský, kdy na konci ledna 2011 podepsala slovenská premiérka Iveta Radičová se svým maďarským protějškem Viktorom Orbánem smlouvu o propojení plynovodů mezi obcemi Velký Krτίš a Vecsés.¹¹ Propojením slovenské a maďarské plynofikační soustavy dojde ke snížení energetické závislosti obou zemí.

Lze shrnout, že po roce 2009 se energetika dostala z pozice kontroverzní a rozporné agendy do pozice jedné z nejkonsenzuálnějších a nejprogresivnějších dimenzí visegrádské spolupráce a rok 2011 tento závěr ještě posílil. Vítaným posunem je zejména zaměření dovnitř regionu na konkrétní projekty, které mohou posílit energetickou nezávislost visegrádských zemí narozdíl od předchozího – spíše deklaratorního – zaměření na vnější prostředí s výrazným bezpečnostním (sekuritizovaným) přesahem. Dalším podstatným pokrokem je posílená komunikace a spolupráce s Evropskou komisí. Oproti tomu v projektu Nabucco, který byl jedním z nejčastěji zmiňovaných potenciálních faktorů pro zvýšení vnější energetické nezávislosti regionu, nedošlo k žádnému posunu při zajišťování adekvátního financování (ze strany EU), což uznali i předsedové vlád na svém summitu v říjnu 2011.

Visegrádská skupina a východní Evropa

Zájem o východní Evropu je dlouhodobě nejviditelnějším aspektem vnějšího rozměru visegrádské spolupráce. Jak maďarské, tak i polské předsednictví Radě EU si vzalo za jednu ze svých priorit právě východní dimenzi evropského sousedství, a to v zájmu udržení unijní pozornosti k integračním snahám tohoto prostoru. Na samém konci roku 2010 jmenovala vysoká představitelka EU pro vnější vztahy Catherine Ashtonová do pozice výkonného ředitele diplomatických sborů pro Rusko, západní Balkán a východní Evropu bývalého slovenského ministra zahraničních věcí Miroslava Lajčáka. Spolu s českým komisařem pro rozšíření Štefanem Füleem tak vytvořili silný tandem vysokých představitelů EU s názory blízkými prioritám V4. Nicméně situace v EU, stejně jako v jejím východním sousedství, se v roce 2011 v mnoha ohledech radikálně ztížila. Pokud k tomu ještě přidáme překotný vývoj v sousedství jižním (severní Afrika), máme co do činění s velice nejistou situací, v níž logicky docházelo ke snižování zájmu o východní Evropu, zejména u tzv. starých a ještě více jižních a západních zemí EU. Evropská unie byla v roce 2011 v rostoucí míře zaujata sama sebou, krize posunula celou agendu vnějších vztahů mimo prioritní oblasti a východní dimenze (relativně nový prvek evropských vnějších vztahů) se ocitla v pozici jedné z hlavních obětí tohoto posunu.¹² Tento evropský „sebe-zájem“ jde ruku v ruce s patrným poklesem zájmu o aktivní šíření evropských hodnot do svého okolí a spolu s narůstající krizí znamená i slábnoucí atraktivitu evropského modelu pro země na východ od EU.

Pokud v Evropě roku 2011 zůstával silnější politický zájem o události mimo omezený horizont EU, byl zcela jistě orientován na vývoj v severní Africe a Středním východě. K výraznější podpoře evropských aspirací východoevropských zemí nepřispívá ani jejich vlastní politický vývoj v posledních letech. Odtazitost je patrná ve vztazích mezi EU a Ukrajinou od prezidentských voleb v únoru 2010, v nichž zvítězil Viktor Janukovič. Situace se vyhroutil v srpnu 2011 po uvěznění jedné z vůdčích postav „Oranžové revoluce“, bývalé premiérky Julie Tymošenko (uvěznění J. Tymošenko přimělo V4 k ojedinělému kroku – ke společnému prohlášení, vyjadřujícímu znepokojení nad vývojem na Ukrajině¹³). Neméně starostí vyvolaly události v Bělorusku v souvislosti s prezidentskými volbami v prosinci 2010, které provázelo hluboké přesvědčení o jejich neférovosti, ale hlavně byly následovány masivními represemi, při nichž bylo zatčeno na 700 aktivistů, včetně sedmi prezidentských kandidátů a 25 novinářů. V neposlední řadě existují rozpory mezi samými zeměmi Východního partnerství, kde se projevuje určitá řevnivost mezi „východem“ a „jihem“, a stejně tak i konflikt mezi Ázerbájdžánem a Arménií, který se obě země snaží přenášet i na jednání Východního partnerství. To vše omezuje věcnější komunikaci. Všechny tyto faktory, za rostoucí asertivity Ruska a jeho zájmu o větší integraci regionu¹⁴, činí z východního sousedství EU mimořádně nepředvídatelnou a nestabilní (geo)politickou výzvu.¹⁵ Střední Evropa si uvědomuje, že čelí riziku, že se stane jakousi novodobou periferií a východní hranice EU se stane jakousi novou „železnou oponou“.¹⁶

I s vědomím závažnosti těchto výzev a rizika vzdalování východního prostoru od EU, stejně jako ochabnutí unijního zájmu o tento prostor, zvýšila v roce 2011 Visegrádská skupina svůj důraz na tento rozměr a podnikla i několik průlomových – ať již symbolických, či ryze praktických – kroků.

Na symbolické úrovni měla především význam dvě vrcholná setkání Visegrádské skupiny v únoru a březnu. Bratislavské únorové setkání premiérů (15. 2. 2011) bylo symbolické nejen kvůli přijetí deklarace ke dvaceti letům trvání Visegrádské skupiny (viz výše), ale také kvůli účasti německé kancléřky Angely Merkelové, rakouského kancléře Wenera Faymanna a ukrajinského premiéra Mykoly Azarova. Především účast německé kancléřky ukazuje na to, že s největší pravděpodobností dochází k průlomové změně ve vnímání Visegrádské skupiny ze strany Německa, které se v minulosti stavělo k V4 přinejmenším zdrženlivě, zejména kvůli obavě z vybudování příliš silného regionálního uskupení, jehož zájmy nejsou vždy v souladu se zájmy německými. Vrcholný summit ovšem naznačil, že přinejmenším v oblasti východní politiky EU mohou V4 a Německo najít silnou společnou pozici a tvořit tak určitou protiváhu tzv. jižnímu křídlu EU. Ze summitu vzešlo silné prohlášení (V4 + Německo a Rakousko)¹⁷ odsuzující události v Bělorusku (je výmluvné, že k prohlášení se nepřipojil ukrajinský premiér). Setkání naznačilo, že Německo je ochotno uznat roli středoevropských států jako zprostředkovatelů jiného pohledu na východní Evropu, než který je vlastní „starým“ členům EU. Zároveň byl vyslán i zřetelný signál, že střední Evropa je schopna nalézt silné partnery pro podporu svých geografických i hodnotových priorit, jakkoli se mohou v dílčích ohledech názory V4 a Německa lišit. To však nic nemění na hlavním poselství, tj. že EU nezpochybňuje projekt Východního partnerství a totéž je očekáváno od Ukrajiny (potažmo všech partnerských států). Součástí poselství je i fakt, že lepší nástroj pro přibližování východních zemí k EU v současnosti neexistuje, přičemž konkrétní prostředky i politická podpora přibližování východoevropských zemí k EU záleží zejména na reformním pokroku uvnitř dotčených zemí. Stejně poselství zaznělo na počátku března na summitu ministrů zahraničních věcí (3. 3. 2011, Bratislava). Summitu se kromě V4 opět účastnilo i Německo (ministr Guido Westerwelle) a ministři zahraničních věcí partnerských zemí Východního partnerství, včetně Běloruska. Již tradiční propojení s Evropskou komisí vytvořila participace vysoké komisařky pro zahraniční záležitosti a bezpečnostní politiku C. Ashtonové a komisaře pro rozšíření Š. Füleho. Na summitu byla přijata deklarace V4 + Německo k Východnímu partnerství¹⁸ a z iniciativy Německa (snad ve snaze vyvážit převažující důraz na Východ) i deklarace k jižní sousedské politice, vítající a podporující bující transformační proces v severní Africe.¹⁹ I zde patřil mezi hlavní poselství apel na státy Východního partnerství, že ony samy se musí rozhodnout, zda se vydají cestou evropskou či nikoli, přičemž EU je připravena pomáhat. Pochopitelně, tak snadná situace není – základní dilema nadále zní, zda či do jaké míry dopředu nabídnout určitou záruku evropské perspektivy partnerským zemím nebo zda postupovat přísně na základě dosaženého pokroku v reformách. Visegrádská skupina se spíše staví k prvnímu principu, zatímco západojižní křídlo trvá na druhém. Rozdíly panují i při snaze o definování cílového – ideálního – stavu Východního partnerství. Evropská unie je nucena balancovat mezi svými vlastními principy a zájmy na jedné straně a na druhé straně poskytovat dostatečnou motivaci východoevropským zemím za podmínek, kdy otevřenou politiku rozšiřování EU (dosud nejefektivnější zahraničněpolitický nástroj EU) není možné použít.

Tyto obecné rozdíly se následně promítají i do konkrétních významných technicko-politických otázek, které byly v průběhu roku 2011 řešeny (a jejich řešení odkládáno) jako finalizace Asociační dohody či všeobecné obchodní dohody (DCFTA) s Ukrajinou, což jsou dva průlomové smluvní dokumenty (a to i v případě ostatních partnerských zemí). Za těchto okolností se ukazuje role V4 jako klíčová, neboť na sebe vzala zodpovědnost advokáta integračních snah východoevropských zemí i navzdory nepříznivé geopolitické situaci, a navíc tato pozice je akceptována i ze strany strategických hráčů EU. Do zvýraznění role V4 ve východní politice se zapojil rovněž Mezinárodní visegrádský fond (MVF). V průběhu roku 2011 byla vedena politická a diplomatická diskuse o možných způsobech větší podpory transformačních a demokratizačních procesů. Výsledkem bylo schválení speciálního programu „Visegrad 4 Eastern Partnership“, který alokuje prostředky ve výši 1,5 mil. EUR a který bude zaměřen speciálně na granty zaměřené na země Východního partnerství. Představení a realizace programu byla plánována až na rok 2012, politické rozhodnutí o navýšení rozpočtu MVF o 1 mil. EUR bylo ale přijato již v roce 2011. Toto rozhodnutí se pochopitelně neobešlo bez rozdílných názorů jednotlivých zemí, skutečností však zůstává, že nakonec bylo již v roce 2011 přijato (navzdory všeobecně přítomným úsporným opatřením). Celkový rozpočet MVF tak nyní činí 7 mil. EUR a od roku 2012 bude možné začít s realizací prvních projektů. Důležitým momentem byl sílící zájem některých zemí mimo V4 o zapojení do projektové spolupráce v rámci programu V4EaP (např. USA, Nizozemsko, Japonsko). Východní rozměr visegrádske spolupráce zasáhl ale i do resortní spolupráce, když např. polské předsednictví v Radě EU uspořádalo v říjnu v Krakově (historicky první) setkání ministrů dopravy zemí EU a zemí Východního partnerství, kde rovněž došlo k setkání mezi ministry V4 a Východního partnerství.

Visegrádská spolupráce a oblast Balkánu

V porovnání s východní dimenzí vnější visegrádske spolupráce byly „balkánské“ výzvy přece jen o něco snazší. Integrační odhodlání a evropská perspektiva balkánských zemí se zdají být méně zpochybňované než v případě východoevropských zemí. Již v říjnu 2010 se Maďarsko i Polsko zavázalo ve svém předsednictví Radě EU co nejvíce podporovat dokončení integračního procesu Chorvatska, což je i dlouhodobý zájem V4, a v tomto smyslu byl cíl do velké míry naplněn (v prosinci 2011 Chorvatsko podepsalo přístupovou smlouvu, když již v červnu 2011 EK doporučila jako vstupní datum 1. 6. 2013). Úspěchem bylo i doporučení EK zahájit přístupové rozhovory s Černou Horou a Makedonií a udělit Srbsku status kandidátské země (obdobné doporučení nebylo poskytnuto v případě Albánie). Problematická situace nadále přetrvává (či se zhoršuje) v Bosně a Hercegovině. Přes spíše pozitivní vývoj v roce 2011 je však i vůči integraci zemí západního Balkánu patrná obecná únava z rozšíření (ostatně té lze částečně přičíst i problémy, jimž čelí Rumunsko a Bulharsko při snaze vstoupit do schengenského prostoru). Jak tato únava, tak i zaměření na akutní problémy, s nimiž se EU v roce 2011 snažila vyrovnat, tak odsouvaly otázku „balkánského“ rozšíření do pozadí. Navíc, jak upozorňuje i Filip Tesař v kapitole 10 (*Balkánský rozměr české zahraničné politiky*), např. Německo jako klíčový regionální hráč a stejně tak

ani Francie nejsou nakloněny příliš otevřenému přístupu k integraci dalších západo-balkánských zemí. Podobně jako v případě východní Evropy tak V4 o to více usiluje o zviditelnění této agendy na evropské úrovni. I z toho důvodu se odhodlali ministři zahraničních věcí V4 (ovšem bez účasti Polska) k zaslání dopisu německému ministru G. Westerwellemu, v němž jej žádali o podporu udělení kandidátského statutu Srbsku před prosincovou Evropskou radou (Srbsko získalo kandidátský statut v březnu 2012).

Diplomatickým vrcholem „balkánské agendy“ bylo setkání ministrů zahraničních věcí V4 a zemí západního Balkánu. V listopadu 2011 se tento summit konal již potřetí a zúčastnil se jej navíc i ministr zahraničních věcí Slovinska, komisař pro rozšíření Š. Füle a výkonný ředitel ESVA pro východní a jihovýchodní Evropu M. Lajčák. Hlavním cílem byla jako v minulosti snaha demonstrovat politickou i praktickou podporu V4 integraci západobalkánských zemí do EU.²⁰ Kromě toho však byla na setkání prezentována myšlenka, která zrála již v průběhu roku 2011 – návrh na zřízení fondu západobalkánských zemí, založeného na principech MVF. Jednou ze základních podmínek by mělo být regionální „vlastnictví“ fondu, včetně jeho finančního zabezpečení, tj. MVF by sloužil skutečně jen jako modelová instituce, veškerá zodpovědnost za realizaci by náležela zemím z regionu. V návaznosti na prezentaci návrhu byly zahájeny pracovní konzultace zástupců V4 a výkonného ředitele MVF v jednotlivých zemích západního Balkánu, přičemž bezprostředně svůj zájem o účast ve fondu projevil tři země²¹ (konkrétní vyústění iniciativy je však očekáváno nejdříve v průběhu roku 2012).

Formáty „Visegrád plus“

S rostoucí atraktivitou visegrádské značky roste zájem třetích zemí o spolupráci ve formátu visegrádské země plus třetí partnerská země (či více zemí). V4 se však několik posledních let drží principu, že komunikaci ve formátu V4+ navazuje, jen pokud předchozí pracovní konzultace vedou ke konkrétním projektům či záměrům. Tento postřeh platí obecně, např. konzultace mezi V4 a Beneluxem jsou spíše otázkou určité tradice. V roce 2011 došlo k setkání ministrů zahraničních věcí V4 a Beneluxu na okraji říjnové rady pro zahraniční věci (FAC) a diskutovalo se o aktuálních tématech vnějších vztahů EU (Východní partnerství, Balkán, Jižní sousedství). Oproti tomu se zajímavě začíná rozvíjet (těž již tradiční) spolupráce s Japonskem. V červnu 2011 se při příležitosti jednání ASEM v Budapešti setkali ministři zahraničních věcí V4 a Japonska a jednali o otázkách spjatých s ekonomikou, energetikou, jadernou bezpečností, klimatem, inovacemi a technologickou výměnou. Setkávání na nejvyšší úrovni je doplněno i pracovními setkáními a projektovými semináři. V prosinci 2011 proběhlo pravidelné jednání politických ředitelů v Tokiu, diskuse byla navíc rozšířena o regionální bezpečnostní otázky.²² Zdá se, že vztahy V4 a Japonsko skutečně dostávají dynamiku, komunikace se oproti předchozím letům nevyhýbá ani politickým a geopolitickým otázkám a je stále konkrétněji zaměřena, pro rok 2012 je dle dostupných informací připraveno několik praktických projektů. V nejbližší budoucnosti bude proto také zajímavé sledovat, zda se vytvoří zájem o dialog (s konkrétními tématy) s Čínou, která se stává nezanedbatelným, zejména ekonomickým hráčem ve středo-evropském regionu. Již v loňském roce tato publikace informovala o zájmu USA na

konkrétní spolupráci a rostoucí pozornosti vůči V4 ze strany Německa. V obou případech rok 2011 tento zájem více než potvrdil. Po prvotních konzultacích s USA v prosinci 2010 na úrovni politických ředitelů probíhaly konzultace i v roce 2011 a jejich výsledkem byla na podzim roku 2011 dohoda o kofinancování projektů v zemích Východního partnerství ve spolupráci s *Emerging Donors Challenge Fund*. Rovněž byl rozjednáán výměnný program expertních stáží v oblasti mezinárodních vztahů. Potenciál vazeb V4–USA je pochopitelně větší, zdá se, že USA nově objevují možnosti V4,²³ ovšem zároveň zůstává skutečností, že nosným pilířem americké zahraniční politiky v oblasti je bilaterální vazba na Polsko. Zvýšená iniciativa ze strany Německa byla potvrzena zejména již zmíněným setkáním na premiérské úrovni v únoru 2011 a na úrovni ministrů zahraničních věcí v březnu. Obě setkání ukázala, že pro hlubší spolupráci bude třeba určité trpělivosti při hledání konkrétních oblastí shody a možností společného postupu, nicméně dle dostupných informací politický zájem o V4 ze strany Německa trvá či se dokonce zvyšuje.

Patrně nejdělnější a nejpragmatičtější spolupráce funguje ve formátu V4 + Bulharsko a Rumunsko, neboť zde je konkrétních společných zájmů značné množství a jdou napříč různými sektory (kromě geopolitických priorit rovněž energetika, zemědělství, migrace, doprava, environmentální otázky, evropský rozpočet atd.). Tento fakt se projevil i v počtu setkání v tomto formátu v roce 2011 na nejrůznějších úrovních a mezi nejrůznějšími resorty. Stálým partnerem V4 zůstávalo v roce 2011 i Slovinsko, které se účastní řady visegrádských aktivit, naopak rok 2011 zaznamenal utlumení kontaktů se Severskou radou či s pobaltskými státy, ale je možné, že v rámci polského předsednictví V4 od července 2012 bude tento vektor spolupráce V4+ revitalizován. V roce 2011 pokračovala komunikace mezi V4 a Ukrajinou, ovšem nelze nevidět, že úroveň a intenzita komunikace byla negativně ovlivněna politickým vývojem na Ukrajině po prezidentských volbách v únoru 2010. Kromě těchto relací pokračovaly v 2011 i pracovní kontakty s Izraelem, když v září navštívili Izrael a Palestinská území političtí ředitelé V4 a setkali se mj. i s izraelským vicepremiérem a ministrem zahraničních věcí Avigdorem Liebermanem.

Pragmatická spolupráce s partnery mimo V4 je nezbytnou podmínkou pro schopnost visegrádské skupiny komunikovat své priority a cíle v širším evropském kontextu a rok 2011 v tomto smyslu ukázal, že V4 je na dobré cestě stát se jakýmsi středoevropským regionálním „centrem“,²⁴ které na sebe v případě shody zájmu *ad hoc* nabaluje další zainteresované aktéry. Tento prvek jednoznačně posiluje potenciál této formy středoevropské spolupráce.

***Ostatní oblasti spolupráce*²⁵**

V roce 2011 došlo v souvislosti s vrcholící přípravou na jednání o novém víceletém finančním rámci EU (VFR) i k přenesení této otázky do visegrádské spolupráce. Zkušenost z visegrádské spolupráce z vyjednávání finanční perspektivy pro léta 2007–2013 byla varující, neboť visegrádské země nebyly schopny se v letech 2004 a 2005 (navzdory politickým prohlášením) shodnout a regionální hlas se ve výsledném unijním kompromisu neprojevil. V průběhu celého roku 2011 tedy probíhala jak expertní, tak i politická komunikace a hledání shodných ploch, aby bylo tomuto zklamání možné

předejít. Jednání o víceletém finančním rámci se stalo vedle Východního partnerství, západního Balkánu a energetiky profilovým tématem V4 v roce 2011 a stejně tak i jedním z hlavních bodů programu českého předsednictví V4.²⁶ V rámci VFR byla logicky hlavním tématem budoucí podoba kohezní politiky, šlo navíc o průřezové, meziresortní téma, k němuž se setkávaly i resorty zemědělství, regionálního/místního rozvoje a financí. Nejvýznamnějším setkáním k této problematice byl neformální summit předsedů vlád v polovině října 2011. Agenda byla předjednána na úrovni státních tajemníků pro evropské záležitosti a načasování bylo rovněž vhodné s ohledem na koordinaci postojů před říjnovým jednáním Evropské rady. Předsedové vlád se shodli na nespokojenosti s aktuálním návrhem EK, jenž oslaboval financování kohezní politiky. Ze summitu vzešlo prohlášení českého předsednictví V4 volající po neoslbování kohezní politiky, naopak po jejím privilegovaném postavení, které jediné zajistí konkurenceschopnost a růst EU při zajištění její vnitřní koheze. Z českého pohledu bylo podstatné, že visegrádští partneři našli určité porozumění pro českou pozici, jež se staví *proti* celkovému navyšování rozpočtu EU, a v prohlášení je vyjádřeno uspokojení s Evropskou komisí navrženou výší prostředků²⁷ (z důvodu probíhajícího polského předsednictví Radě EU se Polsko nechťelo připojit k obvyklejšímu „společnému prohlášení“, proto dokument zůstal na úrovni prohlášení předsednictví). Pro úspěch prezentace visegrádského postoje k jednání o finančním rámci bude klíčová schopnost V4 jednoznačně a co nejdříve definovat průsečíky zájmů a následně komunikovat své priority na evropskou úroveň, zejména v průběhu první poloviny roku 2012 dánskému předsednictví Radě EU. K tomu bude zapotřebí, aby byla V4 schopna na sebe vázat další státy s podobnými zájmy. Neméně důležité ale rovněž bude, aby se česká pozice stala čitelnější, neboť zastává dlouhodobě nekompatibilní cíle – silnou kohezní politiku na straně jedné, ale úsporný celkový rozpočet na straně druhé.

Oproti výše zmíněným oblastem spolupráce, *bezpečnostní a obranný rozměr*²⁸ nadále čelí značným překážkám. Obecně se postoje visegrádských zemí začínají zhruba od období 2008/2009 sblížovat. Mezi důvody patří evropeizace středoevropských zemí (zejména Polska), zvýšená ruská asertivita (rusko-gruzínský konflikt), proměny americké zahraniční a bezpečnostní politiky (menší důraz na/střední/ Evropu), obecně vyšší a hlubší úroveň visegrádské spolupráce a v neposlední řadě také rozpočtová opatření, zvyšující tlak na regionální spolupráci. I v odborné komunitě se začíná usazovat názor, že navzdory dosavadním nepřesvědčivým výsledkům jsou v rámci V4 překvapivě dobré podmínky pro vytvoření regionálního „klusteru“ v obranné a zbrojní sféře, pokud budou do budoucna splněny různorodé podmínky jako dostatečné ambice, pragmatismus (tj. nikoli „spolupráce pro spolupráci“), kombinace evropského a transatlantického zaměření, variabilita, sblížení strategických kultur atd.²⁹

Bezpečnostní a obrannou spolupráci lze rozdělit na dvě roviny – politickou a technicko/vojensko/zbrojní. Každá má svou dynamiku, jakkoli jsou obě do určité míry propojeny. Na politické úrovni se státy V4 shodovaly tradičně na podpoře atlantických ambicí Ukrajiny a Gruzie, od let 2008–2009 tento důraz postupně slábne (byť i v roce 2011 pokračovala tradice setkání náčelníků generálních štábů V4 a Ukrajiny /duben 2011/). Naopak, od roku 2009 došlo k bezprecedentní shodě při vyjednávání nového strategického konceptu NATO. Právě postoj a priority Visegrádské skupiny

před summitem NATO v Chicagu v květnu 2012 byly jednou z hlavních náplní diskusí na politické i na pracovní úrovni v roce 2011. Na pomezí politické a vojensko/zbrojní oblasti se nachází vpravdě revoluční rozhodnutí z května 2011, kdy se ministři obrany na základě zodnocení studie proveditelnosti shodli vytvořit visegrádskou „*battle-group*“ pod polským vedením, která původně měla být v operačním stavu v roce 2015. O tomto plánu se diskutovalo řadu let a byl několikrát odsunut, jeho realizace bude velkým průlomem ve středoevropské bezpečnostní a obranné spolupráci. Konkrétní kroky pro realizaci projektu společné bojové skupiny, stejně jako její definitivní schválení ovšem spadly až do působení českého předsednictví V4, do roku 2012 (kdy bylo rovněž rozhodnuto posunout termín z roku 2015 na rok 2016).

Spolupráce na technické/vojenské úrovni je tématem, o němž se diskutuje již od počátku 90. let, ovšem až do nedávné doby bez hmatatelných výsledků. V4 se však po mnoho let omezovala na deklaratorní kroky, bez konkrétních výsledků. Až v roce 2010 byla dohodnuta řada projektů zaměřených na spolupráci při modernizaci a výcviku (např. ochrana proti zbraním hromadného ničení, „voják 21. století“, protiletectká obrana, strategický letecký most, letová kontrola). Dále jsou připravována společná pravidelná cvičení (od roku 2013), a to v rámci struktur *NATO Response Force*. V roce 2011 bylo navázáno na intenzivní komunikaci z roku 2010, na úrovni národních ředitelů pro vyzbrojování, náčelníků generálních štábů, ale i v rámci pracovních skupin, nicméně konkrétní kroky zatím zůstaly v rovině vytvoření expertní skupiny, která má za cíl identifikovat společný postup a průniky zájmů v deklarovaném zájmu na společném přístupu k obraně „*pooling and sharing*“ a „*smart defence*“. Jinými slovy, k realizaci konkrétních projektů v roce 2011 nedošlo, nicméně lze očekávat, že právě v souvislosti s vytvářením společné visegrádské bojové skupiny bude silít tlak na interoperabilitu a posílení kapacit společného plánování. Stejně tak s očekávatelným dalším propadem národních prostředků na obranu budou jednotlivé země nuceny přehodnotit svůj dosud odtahitý postoj ke konkrétním projektům v oblasti vojenské a zbrojní spolupráce. Většina iniciativ českého předsednictví v této oblasti by ostatně měla vrcholit až v první polovině roku 2012. K opatrnosti v optimismu však velí skutečnost, že úspěšné spolupráci (zejména v technické/vojenské oblasti) nadále brání mnoho vzájemně propojených faktorů v podobě národních vojensko-průmyslových lobby, národního protekcionismu či jisté opatrnosti či obezřetnosti v myšlení v armádních strukturách, která je ovšem pochopitelná při vědomí špatných či mizivých zkušeností s minulými pokusy o spolupráci.

Jednou z potenciálně nejvýznamnějších oblastí resortní spolupráce je bezesporu *regionální a dopravní infrastrukturní rozvoj V4*. I zde je možné vyzdvihnout sílící napojení visegrádských aktivit přímo na Evropskou komisi, ať již účastí zástupců EK (včetně komisařů) či pomocí komunikace společných stanovisek na unijní úrovni. Hlavním zájmem V4 je v oblasti dopravy transevropská infrastrukturní síť (TEN-T), v jejímž rámci se předpokládá investice až 500 mld. EUR do roku 2020. Více než polovina těchto prostředků bude vyčleněna na tzv. prioritní osy, z nichž některé se dotýkají i zemí V4. Aktivita V4 navazovaly mj. na společný dopis ministrů dopravy z dubna 2010³⁰ a cílem V4 v průběhu roku 2011 bylo dosáhnout společné pozice v této problematice a tu posléze komunikovat jak vůči EK, tak i na Radě ministrů pro

dopravu. Zjednodušeně lze říci, že země V4 se obávají, aby projekty v rámci TEN-T nezačaly být posuzovány čistě prizmatem ekonomické výhodnosti, naopak, aby zůstalo zachováno i hledisko regionálního rozvoje a zároveň aby – v souladu s „kohezními“ principy EU – byl brán ohled na rozdílný stávající ekonomický rozvoj dotčených regionů či zemí. Novým tématem pro V4 v roce 2011 bylo rovněž vypracování společné pozice ke vznikajícímu nástroji pro financování evropské dopravní sítě CEF (*Connecting Europe Facility*). V oblasti regionálního rozvoje se V4 pochopitelně soustředí zejména na budoucnost kohezní politiky, ale zároveň pokračuje ve výměně zkušeností a komunikaci v územním plánování napojeném na celoregionální rozvoj.

Spolupráce v oblasti *vnitř* nezaznamenala v roce 2011 žádný významný přelom, nadále se soustředí na problematiku migrace, extremismu a policejní spolupráce. Podobně mezi resorty *zemědělství* nedošlo v roce 2011 k výraznému posunu, přesto pokračuje komunikace na nejvyšší úrovni (ministři zemědělství), což stojí za zdůraznění, neboť existují resorty, kde podobná tradice neexistuje. Nelze zastírat, že v zemědělské sféře mají státy V4 značně rozdílné priority, jež jsou dány rozdílnou strukturou jak zemědělství, tak celého hospodářství jednotlivých zemí.

Po úspěšném zahájení fungování společného visegrádského domu v Kapském městě (březen 2010) se diskutovalo o možnostech pokračování tohoto projektu, přičemž se postupně rýsuje konsenzus stran realizace dalšího visegrádského domu na území Ukrajiny.

POLSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

Rok 2011 potvrdil strategické postavení Polska (spolu s Německem) pro českou zahraniční politiku, a to jak v rovině praktické politiky, tak – jak jsme viděli v úvodu kapitoly – v rovině koncepční. Vzhledem k obecné neukotvenosti české zahraniční politiky se dokonce nezdřáhám napsat, že Polsko představuje (opět spolu s Německem a Visegrádskou skupinou) jednu z mála vitálních kotev a pilířů české politiky v Evropě a v EU, čemuž odpovídá i skutečnost, že v porovnání s ostatními sousedskými i evropskými zeměmi má bilaterální vztah s Polskem daleko robustnější a jedinečnou/strategickou náplň. Přesto nelze na česko-polskou relaci nahlížet jako na neochvějně stabilní a trvalý aspekt, naopak, přes silné sdílené zájmy jak v evropské, tak v bezpečnostní oblasti je nutné ke vztahu s Polskem přistupovat s péčí a se snahou rozvíjet spolupráci na nejrůznějších úrovních (vertikálně) a v nejrůznějších oblastech (horizontálně). Ve střednědobém horizontu (i několika málo let) totiž může mít pro česko-polský vztah hrozivé důsledky fatální nedostatek strategického uchopení české unijní politiky, jenž z ČR činí obtížně čitelného a tudíž nespolehlivého partnera. K tomu je nutné přidat skutečnost, že existují oblasti, kde se česká a polská reprezentace v současné době neshodnou. Rok 2011 stvrdil, že posilující polská orientace na EU a s ní ruku v ruce jdoucí snaha o větší roli v evropské politice je stále hlubším a komplexnějším rysem polské politiky, který ovšem v důsledku přináší odlišné pohledy obou zemí na budoucí směřování Evropské unie či přístup k měnové unii. Dílčí neshody pak přetrvávají např. v otázkách unijního rozpočtu a zemědělské politiky, kdy ČR bude hájit

unijní rozpočtové úspory mj. právě v oblasti zemědělství. Polsko je navíc v hlavách českých diplomatických a politických aktérů již tradičně náchylné k negativní interpretaci „solitéra“, usilujícího o regionální či evropský mocenský status bez ohledu na menší středoevropské partnery, které pouze pragmaticky využívá k naplnění svých ambicí. Tento dojem mohl být ještě posílen určitým (spíše však deklaratorním) odstupem Polska v souvislosti s výkonem jeho předsednictví Rady EU. V jeho průběhu Polsko usilovalo více o roli moderátora než o roli nositele regionálních zájmů (přičemž ovšem komunikace na pracovní úrovni, zejména v oblasti Východního partnerství, energetické politiky či bezpečnosti, probíhala nadále nadstandardně). Všechny tyto negativní prvky je navíc překvapivě snadné aktivizovat, a to na obou stranách.

Právě z toho důvodu se ukazuje jako nezbytné rozvíjet rozsáhlou základnu mnohaúrovňových a multitematických vztahů, jež může podpořit stabilitu česko-polské relace. V tomto ohledu lze rok 2011 hodnotit kladně, neboť došlo k posílení interakcí zejména mezi ministerstvy zahraničních věcí, úroveň komunikace je nyní bezprecedentní (byť k bilaterálnímu setkání resortních ministrů v roce 2011 nedošlo). Výborné vztahy panují i na nejvyšší úrovni – předsedové vlád se bilaterálně sešli v roce 2011 dvakrát (v červenci a v září), v únoru 2011 navštívil Prahu polský prezident Bronisław Komorowski. Zajímavým formátem byla diskuse „2+2“ náměstků ministrů zahraničních věcí a obrany. Dále byla v průběhu roku 2011 otevřena otázka strategického dialogu a společných mezivládních konzultací. První konzultace tohoto typu proběhla na počátku polského předsednictví Radě EU v polovině července 2011, kdy Prahu navštívil polský premiér Donald Tusk spolu s ministry obrany, infrastruktury, místního rozvoje a s náměstkem ministra pro hospodářství a energetiku. Pokud se podaří podobný dialog udržet i v roce 2012 (a obě strany se na této potřebě shodují), bylo by to i potvrzení výjimečné pozice ČR v zahraniční politice Polska, neboť tato úroveň dialogu je vyhrazena pro významné zahraničněpolitické partnery. Úspěšně funguje i projekt česko-polského fóra, byť zatím je zájem o projekty na české straně poněkud vyšší než na straně polské.

Rozšiřování různých kanálů komunikace zpětně napomáhá efektivitě prosazování společných zájmů, jejichž význam a počet jednoznačně a násobně přesahuje možné třecí plochy. Většina bilaterální agendy má přirozeně přímý přesah do agendy regionálně-multilaterální (V4) či z ní pochází, ovšem úroveň a podstata bilaterální komunikace česko-polské přece jen převyšuje české vazby k ostatním visegrádkým partnerům (což je jistě dáno i relativně větším významem Polska v evropské politice). Posílení komunikace přispěla i kooperace mezi polským předsednictvím Radě EU a českým předsednictvím V4 ve druhé polovině roku. Nejvíce se shoda priorit ukazuje v oblasti východní dimenze vnějších vztahů EU, o níž byla řeč výše, v energetické politice, v pohledu na kohezní politiku (byť se ČR svou aktivní podporou obou táborů – „přátelů koheze“ a „skupiny *like-minded*“ s cílem omezit unijní rozpočet“ hlásí k poněkud protikladným stanoviskům³¹) a v oblasti bezpečnosti.

Východní partnerství a východní politika celkově je pravidelným tématem schůzek na nejvyšší úrovni, ovšem plodná spolupráce se často odehrává na pracovní úrovni a její výsledky nejsou nutně veřejně patrné. Nicméně byl dle dostupných informací česko-polský tandem klíčový např. pro prosazení některých důležitých závěrů su-

mmitu Východního partnerství ve Varšavě v září 2011.³² V energetické oblasti bylo dosaženo významného úspěchu dokončením prvního společného vysokotlakého plynovodu, který za účasti obou premiérů zahájil provoz v polovině září. Plynovod nazvaný Stork propojil plynárenské soustavy obou zemí a umožňuje dodávky zemního plynu oběma směry. Stavba stála necelých 700 mil. Kč (investice na české straně činila zhruba 170 mil. Kč), z čehož polovinu zaplatila Evropská unie z Programu ekonomické podpory v energetice, který byl vyhlášen po plynové krizi z roku 2009.³³ Novým tématem v energetické politice je otázka využívání jaderné energie. V červenci se premiéři shodli na názoru, že energetickou budoucnost nelze stavět jen na obnovitelných zdrojích. Na evropské úrovni proto chtěli prosazovat využívání jaderné energie a vytvořit tak i protiváhu zemím, jež jadernou energii odmítají či se ji chystají přestat využívat. Polsko zatím jadernou energii nevyužívá, zvažuje ale plán postavit do roku 2020 svou první jadernou elektrárnu. Lze očekávat, že za polskou podporu českému postoji k jádru bude ČR naopak hájit polský zájem o využívání břidličného plynu, které je v EU kontroverzním tématem zejména z environmentálního hlediska. Polský premiér D. Tusk to naznačil svým výrokem, že *„ČR a Polsko by měly společně dávat najevo přesvědčení, že se nelze zároveň snažit eliminovat jadernou energetiku, energetiku založenou na uhlí a zakazovat těžbu plynu z břidlic. Nazval bych to frontou zdravého rozumu. Naše společné stanovisko nám pomůže prorazit v regionu i v celé Evropě.“*³⁴ Na nejvyšší politické úrovni tato otázka tedy rezonuje, dle dostupných informací však např. ke konkrétnímu přenosu českého „know-how“ či ke konzultacím mezi ministerstvy pro energetiku (MPO) nedochází, výměna zkušeností probíhá pouze mezi ministerstvy životního prostředí stran procesu posuzování dopadu stavby na životní prostředí (EIA). Přirozeně ani otázka ropné přenosové soustavy nezůstane v budoucnosti stranou, zejména kvůli nejistému osudu ropovodu Družba.

Při setkání ministrů obrany (Alexandra Vondry a Bogdana Klicha) v rámci vládních konzultací v červenci 2011 zazněly návrhy na spolupráci v řadě oblastí zbrojní spolupráce, která je na jedné straně jednou z principiálních faktorů regionální spolupráce v oblasti obrany, na straně druhé však trpí problémy, o nichž byla řeč výše v oddílu věnovaném V4. Přesto i v této oblasti je možné hovořit o bezprecedentním posunu ve srovnání se stavem byt' i jen dva či tři roky nazpět, kdy tyto otázky nebyly na politické úrovni ani příliš tematizovány. Konkrétní návrh, který při ministerském jednání zazněl, se týkal zejména nabídky ČR pomoci s modernizací polských vrtulníků Mi-17 v malešickém podniku LOM, jenž nově disponuje certifikacemi potřebnými k tomu, aby mohl pracovat na strojích třetích zemí.³⁵ Tato nabídka nakonec zůstala oslyšena a Polsko si své vrtulníky bude modernizovat samo, ovšem v roce 2012 byl plánován kontrakt na školení vojenských pilotů právě v LOM. Podporu ze strany předsedy vlády i ministra obrany měla i nabídka prodeje přebytečných bitevníků L-159 Aera Vodochody finanční skupiny Penta. V létě 2011 však Aero od nabídky odstoupilo poté, co polská vláda změnila podmínky výběrového řízení v plánované hodnotě necelých 6 mld. Kč (namísto podzvukových letounů nově vyžadovala nadzvukové a navíc digitálně řízené stroje), aby na konci října celé výběrové řízení zcela zrušila.³⁶ Kromě prozatímního neúspěchu Aera s prodejem L-159 nelze zapomenout ani na vyhrocenou situaci ohledně nabídky stejné firmy na koupi výrobce helikoptér PZL Świdnik (viz vydání této publikace

z roku 2009). Je tedy patrné, že prosazení a realizace společných projektů ve zbrojní oblasti je nadále obtížné. Důležité však je, že politická podpora tomuto druhu spolupráce nadále trvá a že dochází k nastavování pravidelné komunikace i mezi představiteli zbrojního průmyslu. Na konci roku např. podepsala automobilka Tatra smlouvu o spolupráci s firmou MAW Telecom, která dodává polským ozbrojeným silám komunikační a navigační systémy (firmy se dohodly na tom, že budou společně připravovat nabídky pro výběrová řízení), přičemž na samém počátku roku 2012 mělo polské ministerstvo obrany vyhlásit tendry na nákup vozidel pro armádu.³⁷ Kromě toho již v roce 2011 Česká zbrojovka Uherský Brod uzavřela smlouvu s polskou firmou Bumar Group na výrobu nové útočné pušky ČZ 805 v továrně v polské Radomi.

Ani v roce 2011 se nepodařilo posunout řešení tzv. územního dluhu, o němž tato publikace pravidelně přináší informace. V roce 2008 se rýsovalo řešení (s tím, že uzavření dohody údajně bránily tehdejší krajské volby), v průběhu dalších let však bylo přesunuto zpět na odbornou úroveň (zejm. ministerstvo vnitra). Český stát sice již vytipoval 193 hektarů pozemků, tj. polovinu z celkového územního dluhu (368 ha), ovšem v roce 2011 se situace dále zkomplikovala tím, že se zaktivizovaly obce, jež by byly dotčeny postoupením pozemků. České ministerstvo vnitra nadále naráží i na odpor krajů.³⁸

SLOVENSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

Česko-slovenské vztahy jsou dlouhá léta na výborné a bezproblémové úrovni, byť v letech 2007–2009 postrádaly výraznější bilaterální dynamiku, drtivá většina témat se odvíjela od visegrádské spolupráce, popř. od hospodářských vztahů. Významným impulzem pro posílení bilaterálního rozměru česko-slovenské relace byly výsledky parlamentních voleb na jaře 2010, které poprvé vynesly do čela vlád koalice s velice blízkým ideovým profilem, přičemž ztráta této dynamiky byla po pádu vlády I. Račičkové v říjnu 2011 poměrně citelná. Intenzita kontaktů na nejvyšší i pracovní úrovni odpovídala posílené bilaterální komunikaci z roku 2010 a konzultace mezi resorty zahraničí byla intenzivní i kvůli předsednictví V4, jež v polovině roku 2011 ČR od Slovenska přebírala. Přes tradičně výborný charakter česko-slovenských vztahů nelze opominout skutečnost, že Slovensko má dlouhodobě odlišný ideový přístup k Evropské unii, v níž spatřuje určitou záruku svého hospodářského vývoje, ale i pojistku proti případným maďarským nárokům. Nezdá se, že by určitý rozdíl v chápání přínosu EU mezi ČR a SR měl hrát podstatnější roli, jako to hrozí právě ve vztahu k Polsku, nicméně jde o faktor, s nímž je nutné počítat. Charakteristické pro českou politickou scénu je skutečnost, že největší politickou diskusi z oblasti česko-slovenských vztahů vyvolalo rozhodnutí české vlády poslat na počátku prosince třicet vojenských lékařů, aby zastoupili za své slovenské kolegy, kteří podali hromadnou výpověď kvůli platovým požadavkům (více viz níže).

V průběhu roku 2011 bylo zasvěceno mnoho energie přípravě společného zasedání české a slovenské vlády, historicky prvnímu po rozpadu federace, které bylo plánováno na konec října. Společné zasedání mělo být vyvrcholením diplomatických ak-

tivit roku 2011, nakonec se však nekonalo, neboť 12. října vláda I. Radičové padla. Pro česko-slovenské vztahy měl pád slovenské vlády mj. ten nepříjemný důsledek, že valná část diplomatické energie investovaná do plánovaného zasedání přišla vniče, neboť některé plánované projekty byly pozastaveny. Názorovou blízkost obou vlád dokládá i skutečnost, že český premiér vyjádřil lítost nad koncem vlády I. Radičové s tím, že obě vlády pojily blízké pracovní vztahy.³⁹ Pád vlády byl patrně i příčinou rozhodnutí nejmenovat novým velvyslancem v ČR Rastislava Káčera (mj. bývalého velvyslance SR v USA), o jehož jmenování se od poloviny roku 2011 hovořilo.⁴⁰

Ideová blízkost vlád se projevila nejen v intenzitě vztahů na nejvyšší úrovni, ale i např. ve skutečnosti, že obě země se zajímaly o průběh plánovaných či realizovaných reforem (s tímto cílem např. navštívila Slovensko v květnu 2011 předsedkyně Poslanecké sněmovny Miroslava Němcová). Posílená mezivládní komunikace se projevila již v roce 2010, zejména mezi resorty obrany, které přišly s mimořádně ambiciózními plány spolupráce, jejichž realizace byla postupně plánována na rok 2011 (viz loňské vydání této publikace). Ještě v polovině roku 2011 však probíhala pouze expertní jednání v oblasti letectva, vzdělávání, výcviku nebo logistiky, ve druhé polovině roku se postupně ambice snižovaly a s pádem slovenské vlády v říjnu lze říci, že se celá otázka dostala opět na samý začátek. Pozitivním signálem byl ovšem vznik neformálního česko-slovenského diskusního fóra, jež v říjnu v Bratislavě za účasti náměstků ministrů zahraničních věcí diskutovalo právě o tématech obranné a zbrojní spolupráce. Jediným konkrétním krokem ve vzájemné spolupráci na armádní úrovni se však nakonec stalo jen prosincové vyslání tří desítek českých vojenských lékařů, kteří na několik dní nahradili nedostatek lékařů v souvislosti s hrozícím odchodem zhruba 1600 slovenských lékařů trvajících na výpovědi kvůli nespokojenosti s platovými podmínkami. Vyslání českých vojenských lékařů schválila vláda, rozhodnutí však vyvolalo překvapivě bouřlivou reakci v Senátu. Opoziční sociální demokraté schválili usnesení, v němž obvinili vládu z neústavnosti vyslání vojáků, vládní strany argumentovaly, že lékaři byli vysláni v rámci vojenského cvičení.⁴¹ V každém případě tato epizoda dobře ilustruje, v jak bizarních politických rámcích je možné provádět zahraniční politiku, pokud vláda a opozice není ochotna o zahraniční politice diskutovat.

Dlouhodobě podobný pohled na využívání jaderné energie vyústil v roce 2007 v projekt evropského Jaderného fóra, který je zaštitěn rozhodnutím Rady EU. Fórum se koná jednou ročně, střídavě v Praze a v Bratislavě. V roce 2011 bylo pražské Jaderné fórum zaměřeno zejména na zátěžové testy jaderných elektráren po katastrofě v jaderné elektrárně v japonské Fukušimě. Účastnil se ho kromě českého premiéra a slovenské premiérky (a dalších cca 300 participantů) i komisař pro energetiku G. Oettinger, což je zajímavé zejména z toho důvodu, že kvůli zátěžovým testům se rozhořel v rámci EU velký spor, kdy se na stranu Německa a Rakouska, které požadovaly velmi přísná kritéria, částečně postavila právě Evropská komise, zatímco (mj.) ČR a SR přirozeně hájily volnější přístup k testům.⁴² Po pěti letech fungování si Jaderné fórum vydobylo postavení významné evropské diskusní platformy a v každém případě pozitivně působí i na bilaterální vztahy mezi ČR a SR. Společný pohled na jadernou energii zdůraznili při svém červnovém setkání prezidenti obou zemí, když Václav Klaus navštívil Bratislavu v rámci státní návštěvy.⁴³

Z ostatních oblastí spolupráce za rok 2011 jistě stojí za zdůraznění podpis dohod o vzájemném zastupování v konzulárních službách prostřednictvím diplomatických misí, ke kterému došlo při setkání ministrů zahraničních věcí Karla Schwarzenberga a Mikuláše Dzurindy v listopadu. Smlouvy určují, že ČR bude zastupovat Slovensko v Afghánistánu, Alžírsku, Filipínách, Ghaně, Mongolsku a Pákistánu, Slovensko naopak Prahu zastoupí v Keni.⁴⁴ Obě ministerstva si od dohody slibují zvýšení komfortu pro turisty a naopak snížení nákladů na konzulární služby. V konzulární agendě došlo ještě k jednomu zajímavému kroku, kdy se Slovensko rozhodlo v březnu po třech letech obnovit svůj konzulát v Brně.⁴⁵ Oproti tomu české ministerstvo zahraničních věcí zrušilo na počátku roku 2011 České centrum v Košicích. Navzdory protestům tak jediným Českým centrem na Slovensku zůstalo centrum v Bratislavě.

RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

V letech 2009 a 2010 jsme zde s jistým ulehčením psali o „uklidněné atmosféře“ v česko-rakouských vztazích. Vzhledem ke strmě narůstající dynamice vztahů s ostatními zeměmi v regionu je však na místě popsat česko-rakouskou relaci v roce 2011 jako „obezřetný, chladný a korektní nezájem“. Jediný vývoj, který česko-rakouské vztahy v roce 2011 zaznamenaly, bylo relativní zklidnění „minulostní“ agendy, která byla částečně aktivizována v roce 2010 (mj. v souvislosti s rakouskými prezidentskými volbami), jež bylo naopak vyváženo nárůstem rakouských protijaderných iniciativ, a to zejména v první polovině roku pod dojmem protinukleární vlny, která se vzedmula po nehodě v japonské Fukušimě.

Rok 2010 naznačoval, že může dojít k revizi rakouského protijaderného působení vůči ČR, což konstatovali při svém setkání v roce 2010 i ministři zahraničních věcí. Stejně tak i počátek roku 2011 dával tušit, že i v Horním Rakousku, tradičním centru protitemelínského odporu, by mohlo dojít ke změně postoje. V lednu byl z postu hornorakouského pověřence pro příhraniční jaderné elektrárny odvolán Radko Pavlovec, známý svým nesmiřitelným a radikálním působením. Navzdory odporu protijaderných aktivistických skupin byl post pověřence (který odpovídá funkci zemského ministra) zrušen a snížen na roli poradce⁴⁶ (Pavlovec byl nakonec z funkce zcela odvolán a v květnu nahrazen českým jaderným fyzikem Daliborem Stráským). Situace se však zcela proměnila po březnové havárii v jaderné elektrárně ve Fukušimě. Horní Rakousko okamžitě započalo vyvíjet tlak na vídeňskou vládu, aby podniklo veškeré možné kroky proti Temelínu.⁴⁷ Tento tlak pak cítil i český premiér Petr Nečas. Při jeho návštěvě Vídně 22. března jej kancléř W. Faymann upozornil, že v důsledku fukušimské katastrofy Rakousko zvýší svůj protijaderný tlak.⁴⁸ Prezident Klaus sice při své říjnové cestě do Lince prohlásil, že téma Temelína již jednáním s Rakouskem nedominuje⁴⁹ (paradoxně na něj v Linci čekala skupina protijaderných odpůrců), nicméně skutečnost, že budoucnost jaderné energie bylo tak silně tematizováno na premiérské úrovni, hovoří o opaku, navíc se tak tato otázka v této síle vrátila na nejvyšší úroveň po zhruba dvouleté odmlce. K tomu dodejme, že v září 2011 reagoval rakouský ministr zahraničních věcí Michael Spindelegger se svým kolegou z resortu životního prostředí

(Nikolaus Berlakovich, oba z lidové strany) nebývale ostře na novelizovanou energetickou koncepci ČR (z konce července). Oba politici tím podpořili ostré protesty hororakouských politiků proti české energetické koncepci, která počítá s navýšením role jádra v budoucnosti české energetiky.⁵⁰ Ale je pravdou, že pro Českou republiku byla a zůstává klíčovou a určující pozice Německa, jež se sice hlásí k bezjaderné budoucnosti, ve svém postoji k „jaderným zemím“ včetně ČR je však daleko moderátnější.

Neprioritní postavení Rakouska ilustruje i nekonečné zpoždování dostavby rychlostní silnice, spojující Brno a Mikulov, jako součásti rychlostního silničního spojení Brno–Viedeň. Naopak se zdá, že došlo (alespoň k přechodnému) snížení počtu stížností na „šikanu“ českých řidičů ze strany rakouských policistů, ke které docházelo po českém vstupu do schengenského prostoru. Pozitivním faktorem pro budoucnost česko-rakouských vztahů také může být otevření rakouského pracovního trhu poté, co na konci dubna 2011 Rakousko otevřelo svůj pracovní trh. Dle dosavadních informací se nepotvrdily obavy ze zaplavení rakouského pracovního trhu levnou pracovní silou z „nových členských zemí“ EU. Přesto však zůstává faktem, že Rakousko jako jediné spolu s Německem využilo nejdelší možné výjimky pro otevření pracovního trhu cizincům, což nepřispívalo k budování důvěry mezi oběma státy.

Při srovnání s ostatními středoevropskými relacemi se ukazuje neuchopitelnost vztahu česko-rakouského; je patrné, jak i vztahy se zanedbatelným potenciálem závisejí na vůli obou politických reprezentací s tímto stavem něco dělat. Rakouský kancléř se sice v únoru historicky poprvé zúčastnil summitu visegrádských premiérů, nicméně je otázka, zda či proč se bude podobná akce opakovat a jaký mělo setkání smysl. Naopak, v roce 2011 nedošlo k bilaterálnímu setkání ministrů zahraničních věcí, prezident Klaus sice v říjnu Rakousko navštívil, ovšem pouze v rámci cesty do Lince, kde se setkal se zemskými politiky, a při vystoupení na Europaforu v Alpbachu. To vše, při vysoké symbolice diplomatických kontaktů na nejvyšší úrovni, působí obzvláště výmluvně. Vysvětlení mělkosti česko-rakouských vztahů je celá řada, od kulturních a historických přes vnitropolitické až k odkazu na lišící se zahraničněpolitické zájmy. Domnívám se však, že v současné situaci a za současných podmínek ČR a Rakousko jednoduše nepocítují potřebu bližší kooperace v téměř žádné z možných zahraničněpolitických agend. I z toho důvodu neexistují silná (pozitivní) bilaterální témata a zároveň neexistuje silná snaha zaměřit vzájemné vztahy na budoucnost a posunout se za tradiční problémová klíše typu „minulost“ či „jaderná energie“. Za těchto podmínek tak nezbyvá než se těšit z relativně klidné politické roviny, kdy se oběma vládám více méně daří držet sporné otázky mimo veřejnou a politickou bilaterální diskusi a pracovat na postupném propojování obou zemí na úrovni regionální, přeshraniční, kulturní a občanské, neboť velký průlom a nalezení principiálních společných témat není možné v dohledné době očekávat.

REGIONÁLNÍ HOSPODÁŘSKÉ VZTAHY⁵¹

Ekonomické propojování regionu, které bylo zpomaleno krizí v roce 2009, po roce 2010 opět narůstá. Prohlubování a větší komplexita hospodářských vztahů přispívá

ke stabilitě i k větší kompatibilitě regionu a v neposlední řadě i k posilování společných zájmů. Nejvýznamnějším obchodním partnerem ČR je (po Německu) Slovensko, které je pro ČR zejména důležité z hlediska vývozu (zatímco z hlediska exportu je Slovensko po Německu na druhém místě, v importu se Slovensko řadí až na páté místo za dovozem z Německa, Číny, Polska a Ruska). Zahraniční obchod ČR se Slovenskem zaznamenal v roce 2011, stejně jako v roce 2010, meziroční nárůst. Obrat dosáhl 409,0 mld. Kč a proti roku 2010 19,2% podíl. Slovensko si nadále udrželo mezi hlavními obchodními partnery ČR druhou nejsilnější pozici v obratu zahraničního obchodu i v českém vývozu a v dovozu se meziročně posunulo z pátého místa na čtvrté, výrazně zvýšeným dovozem ze SR do ČR, což způsobilo meziroční zhoršení podílu vývozu ČR na vzájemném obratu, při současném zvýšení kladného salda o 13,2 mld. Kč. Nejsilnější komoditou v českém vývozu do SR v roce 2011 zůstaly již tradičně stroje a dopravní prostředky (80,4 mld. Kč s 31,3% podílem), hlavní položkou zůstávají silniční vozidla, následována průmyslovým zbožím (zejm. železo a ocel), třetí položkou jsou maziva a paliva, mezi nimiž dominuje český export elektrického proudu (i z toho důvodu bylo pro ČR významné propojení elektrického trhu, ke kterému došlo v roce 2009). Podobně velký společný ekonomický projekt nebyl v roce 2011 realizován. Již několik let se sice hovoří o zájmu ČD koupit majoritní podíl ve firmě ZSSK Cargo (nákladní železniční dopravce), v roce 2011 ČD tento záměr potvrdily, ovšem nadále zůstává mnoho otevřených otázek o osudu tendru na slovenské straně. Nejistota privatizace slovenského nákladního železničního dopravce ještě posílila po podzimní výměně vlád. I přesto je hospodářské propojení mezi ČR a SR i co do hloubky a komplexity nejvýraznější v regionu a je důležité, že kromě zahraničního podnikání v tradičních oblastech (jako potravinářství, strojírenství, automobilový průmysl, výroba železa, stavebnictví, textilní, chemický, farmaceutický či sklářský průmysl) se ve stále větší míře prosazují podnikatelské aktivity českých subjektů ve slovenském bankovníctví, pojišťovnictví, právníctví, advokacie či developerství.

Míra hospodářských vazeb ČR s Polskem je v porovnání se Slovenskem sice nižší, ovšem vzhledem k trvajícimu hospodářskému růstu Polska a velikosti jeho trhu jde o vazby velice perspektivní, což lze dokázat i nárůstem českého vývozu do Polska za rok 2011. Po značném propadu ve vzájemném obchodu v roce 2009 se Polsko zároveň propadlo z pozice třetího největšího obchodního partnera na pořadí čtvrté (za Čínu), na němž setrvalo i v roce 2011. Přesto vzájemná obchodní výměna v roce 2011 rostla. Obrat zahraničního obchodu ČR s Polskem dosáhl v roce 2011 celkem 355,2 mld. Kč a v porovnání s předchozím rokem se zvýšil o 46,3 mld. Kč, tj. o 15,0 %. Český vývoz do Polska přitom narostl o 25,0 mld. Kč na 179,7 mld. Kč, resp. o 16,2 %, a dovoz z Polské republiky byl meziročně vyšší o 21,3 mld. Kč, tj. o 13,8 % (175,5 mld. Kč). Výraznější nárůst vývozu proti dovozu se odrazil ve vysokém nárůstu salda obchodní bilance ČR–Polsko (o 3751 mil. Kč). Nejdůležitější vývozní komoditou do Polska zůstaly v roce 2011 dopravní prostředky a z nich především silniční vozidla (která zejména napomáhají obchodnímu přebytku), následovány exportem železa a oceli a chemikáliemi. Své zájmy v Polsku má mnoho významných českých firem. České dráhy v květnu 2011 podaly předběžnou nabídku na prodej 50 % plus jedné akcie nákladního železničního přepravce PKP Cargo, který je dvojkou na evropském trhu (více in-

formací bohužel není z veřejných zdrojů k dispozici). O energetiku mají dlouhodobý zájem společnosti EPH a Penta, podniká v ní už elektrárenská skupina ČEZ. Součástí polské petrochemické skupiny PKN Orlen, největšího zpracovatele ropy ve střední Evropě, je společnost Unipetrol. Chemická divize Orlenu, firma Anwil, zase vlastní neratovickou Spolanu, jediného českého výrobce PVC a kaprolaktamu. Anwil ovšem v roce 2011 oznámil, že Spolana je na prodej.⁵²

Rakousko patří dlouhodobě mezi největší investory v ČR (objemem přímých investic jde o třetího největšího investora), přičemž přibližně 50 % veškerých investic v ČR směřuje do finančního a pojišťovacího sektoru, z krátkodobého hlediska je ovšem nutno vzít v úvahu oslabení rakouské ekonomiky, které charakterizuje zejména pokles dynamiky rakouského vývozu a pokles investiční aktivity firem. Stejně tak nelze příliš spoléhat na výraznější růst spotřeby domácností a vládního sektoru, který bude i navzdory státním opatřením na podporu spotřeby slabý (i když pokračuje boom ekologických výrob /obnovitelné zdroje energie, zateplování domů, biopaliva/). Tomu odpovídá i fakt, že význam Rakouska na celkovém zahraničním obchodu České republiky se meziročně snížil ve vývozu o 0,1 procentního bodu na 4,6 % a v dovozu poklesla rovněž o 0,1 procentního bodu na 3,3 %. Obchod s Rakouskem se tedy vyvíjel méně dynamicky než celkový zahraniční obchod České republiky. Navzdory tomu v roce 2011 vzájemná obchodní výměna oproti předchozímu roku opět rostla, i když dynamika růstu se v průběhu roku snižovala. Rakousko představovalo v roce 2011 šestého až sedmého největšího obchodního partnera (ve vývozu se zařadilo na páté místo a v dovozu pak na sedmé až osmé místo, spolu s Nizozemskem). V českém vývozu výrazně převládá investiční zboží nebo polotovary, růst vývozu je proto dosahován zejména v obdobích vysoké investiční aktivity rakouských firem anebo v obdobích, kdy se daří rakouskému průmyslu. V rakouském vývozu do ČR hraje podstatně větší roli spotřební zboží, počínaje potravinami přes plastové výrobky až po pohonné hmoty, jež jsou nejvýznamnější položkou vůbec. Vzhledem k menšímu meziročnímu nárůstu dovozu než vývozu zvýšilo se kladné saldo obchodní bilance s Rakouskem o 4479 mil. Kč. České a rakouské hospodářství je silně propojeno i na úrovni společných firem a joint-ventures. Do vzájemného obchodu jsou zapojeny řádově tisíce firem (oboustranně), nicméně počet aktivně vystupujících rakouských firem na našem trhu je mnohem větší, než je tomu obráceně.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI STÁTŮM VISEGRÁDSKÉ SKUPINY A RAKOUSKU: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

V roce 2011 si vcelku pochopitelně podrželo pozici hlavního aktéra Ministerstvo zahraničních věcí ČR, které koordinovalo českou politiku vůči střední Evropě a přicházelo i s hlavními iniciativami. V rámci MZV pokračoval trend, kdy se do středoevropské spolupráce zapojují ve stále větší míře i odbory, jejichž primární agendou není prostor střední Evropy. Tento trend pochopitelně souvisí s visegrádskou agendou, jež se neomezuje pouze na střední Evropu. Zajímavým rysem jsou visegrádské iniciativy

jednotlivých zastupitelských úřadů, které s narůstajícím mezinárodním povědomím o V4 vyvíjejí v jednotlivých teritoriích více společných aktivit. V minulosti trpěla koordinace visegrádské spolupráce tím, že existovalo slabé napojení mezi agendou projednávanou na pracovních úrovních (národní koordinátoři) a agendou nejvyšších setkání. V roce 2010 došlo k částečnému odstranění tohoto deficitu posílením komunikace na úrovni středního managementu MZV (úroveň politických ředitelů). V roce 2011 pak došlo (chtělo by se říci konečně) k naplnění původních plánů visegrádské kooperace z roku 2001: nejvyšší setkání jsou předem konzultována na úrovni státních tajemníků či náměstků ministrů. Podaří-li se zachovat tento systém i v budoucnosti, mělo by dojít k výraznému zefektivnění celého systému koordinace visegrádské spolupráce. Novým rysem, který si získává oblibu v rámci V4, jsou i pravidelné telekonference přispívající ke kontinuitě komunikace na vyšších úrovních, kde je obtížné nacházet termíny osobních setkání.

Středoevropský rozměr, zejména ve vztahu k Polsku, Slovensku a V4, byl dále silně podpořen i diplomacií premiéra P. Nečase. Zcela novým fenoménem je skutečnost, že premiéři visegrádských zemí si začínají osvojovat tradici setkávání před všemi významnými radami EU, přičemž tato setkání bývají nově předpřipravena i na pracovní úrovni, což přispívá k efektivitě takových jednání. Tento proces zvyšuje roli premiéra ve visegrádské spolupráci. Premiér ovšem svou diplomacií vytvářel vhodné podmínky i v dalších regionálních relacích. Rovněž prezident V. Klaus vstupoval do středoevropské politiky vcelku aktivně a hlavně v souladu s vládní pozicí. Zhruba od roku 2006 je možné sledovat rostoucí míru participace i autonomie jednotlivých resortů, rok 2011 (patrně i v souvislosti s českým visegrádským předsednictvím) zaznamenal ještě vyšší nárůst aktivit resortů, zejména ministerstva obrany, ale také obchodu a částečně i financí. V oblasti parlamentní diplomacie nelze nezmínit pravidelné setkání visegrádských parlamentářů.

Je tedy patrné, že do středoevropského rozměru české zahraniční politiky (a zejména do V4) je zapojeno velice široké – a v porovnání s dalšími rozměry české zahraniční politiky unikátně široké – spektrum aktérů. Stejně jako v loňském roce ovšem platí, že tento fakt paradoxně naprosto neznamená, že by středoevropský rozměr zahraniční politiky přitahoval širší politickou pozornost. Naopak, zahraniční politika vůči tomuto regionu zůstává plně v rukou exekutivy a přinejlepším je podpořena parlamentní diplomacií.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI STÁTŮM VISEGRÁDSKÉ SKUPINY A RAKOUSKU V MEDIÁLNÍM PROSTORU

V roce 2011 nedošlo k proměně ve způsobu mediálního zpravování o české zahraniční politice v prostoru střední Evropy a v zásadě pro něj platí výsledky analýzy mediální kapitoly v této publikaci. K celkově omezené mediální reflexi střední Evropy přispěla i skutečnost, že v roce 2011 nedošlo k žádným významnějším (a tedy negativním) mediálním událostem, které obvykle přitáhnou mediální pozornost. Pokud lze hovořit o náznacích mediálního trendu, pak jde o jistou „ekonomizaci“ regionál-

ních témat, což souvisí zejména s všudypřítomnou tematikou hospodářské krize, krize eura atd. Jistou pozornost si pochopitelně získalo maďarské předsednictví Radě EU (i v souvislosti s působením maďarské vlády V. Orbána) a předsednictví polské. Tím nelze říci, že by média nebyla schopna přinášet informace o teritoriu střední Evropy, nicméně nadále platí postřeh z loňského vydání této kapitoly, totiž že (až na výjimky) neexistují články, jež by se koncepčně či kontinuálně věnovaly české zahraniční politice ve středoevropském regionu, což platí i o bilaterální relaci s Polskem a působení ve Visegrádské skupině, které jsou pro tento region klíčové. Stejně tak i pro rok 2011 platí, že nejrozmantější informování o regionu přinášel deník *Právo* a nejvíc kontinuálně působilo zpravodajství *Hospodářských novin*, přičemž týdeník *Respekt* přinášel regionální úvahy zejména ve vztahu k českému působení v EU.

ZÁVĚR

Z předchozí analýzy a v porovnání s dalšími regionálními či bilaterálními rozměry české zahraniční politiky vcelku jednoznačně vyplývá, že spolu s Německem se střední Evropa posunula do role klíčových vektorů české zahraniční politiky v Evropě či dokonce (spolu s USA) celkově. Do její tvorby je zapojeno unikátní spektrum aktérů, o jejím významu a podobě panuje politický konsenzus a postupně dochází k zefektivnění její koordinace. Středoevropský region jako takový vykazuje stabilitu, navzdory turbulentnímu vývoji v EU. Bohužel, skutečně smysluplné realizaci potenciálu současných podmínek ve střední Evropě brání na české straně pokračující bezradnost v politice unijní. Neschopnost nalézt a držet se jasného strategického pohledu na české působení v EU a na budoucnost EU jako takovou činí z České republiky nevyzpytatelného partnera pro ostatní středoevropské země. Výjimkou jsou vnější vztahy EU či energetická politika, kde ČR hájí jasnou pozici. I tak ovšem jsou možnosti ČR omezené, pokud jsou její dlouhodobé představy o svém směřování v rámci EU mlhavé, rozporuplné či vůbec neexistují.

Poznámky

- ¹ Kořan, Michal (2011): *Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 137.
- ² Pehe, Jiří (2011): *Pochybnosti o Visegradu*. Mezinárodní politika, 3/2011, s. 18–19.
- ³ *Annual Implementation Report of the Presidency of the Slovak Republic in the Visegrad Group* (2011), s. 3. On-line: www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports.
- ⁴ *The Bratislava Declaration of the Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on the occasion of the 20th anniversary of the Visegrad Group* (15. 2. 2011). On-line: www.visegradgroup.eu/2011/the-bratislava.
- ⁵ *Program of the Slovak Presidency of the Visegrad Group*. On-line: www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2010-2011-slovak-110412; *Annual Implementation Report of the Presidency of the Slovak Republic in the Visegrad Group* (2011): op. cit., s. 4.

- ⁶ Viz Kořan, Michal (2011): op. cit., s. 129.
- ⁷ Zpráva o českém předsednictví ve Visegrádské skupině, červenec 2011–červen 2012. On-line: www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports.
- ⁸ Declaration of V4 energy ministers, 25. 1. 2012. On-line: www.visegradgroup.eu/2011/declaration-of-v4-energy.
- ⁹ Memorandum of Understanding on North-South Interconnections in Central-Eastern Europe (23. 11. 2011). On-line: ec.europa.eu/energy/infrastructure/doc/2011_north_south_east_mou.pdf.
- ¹⁰ Annual Implementation Report of the Presidency of the Slovak Republic in the Visegrad Group (2011): op. cit., s. 8–9.
- ¹¹ Slovensko podepsalo s Maďarskem dohodu o propojení plynovodů. ČTK, 28. 1. 2011.
- ¹² Popescu, Niku (2011): „EU? No, thanks!“ EaP Community. December 9, 2011. On-line: www.easternpartnership.org/community/debate/eu-no-thanks.
- ¹³ V4 Statement on Ukraine, 10. 8. 2011. On-line: www.visegradgroup.eu/the-visegrad-group-110810.
- ¹⁴ Rusakovich, A. (2011): Russia will use the crisis as a chance to expand its influence. EaP Community, 21. 11. 2011. On-line: www.easternpartnership.org/community/debate/russia-will-use-crisis-chance-expand-its-influence.
- ¹⁵ Viz též Kořan, Michal (2012): *Visegrad Group's goals and challenges in recent Europe: Czech reflections*. International Issues and Slovak Foreign Policy Affairs, Vol. XX, No. 4, 2011, s. 66–84.
- ¹⁶ Michta, A. Andrew (2011): *Central Europe: Will Boundaries Become New Fault Lines?* In: W. Mitchell–J. Grygiel–R. Kron (eds.): *Building the New Normal: U.S. – Central European Relations 2010–2020*. Washington: CEPA.
- ¹⁷ Statement by the Heads of Governments of Austria, the Czech Republic, Germany, Hungary, Poland and Slovakia on Belarus (15. 2. 2011). On-line: www.visegradgroup.eu/2011/statement-by-the-heads.
- ¹⁸ The Visegrad Group and Germany Foreign Ministers Statement on the Eastern Partnership (3. 3. 2011). On-line: www.visegradgroup.eu/2011/the-visegrad-group-and.
- ¹⁹ Common Declaration of Germany and the Visegrad Group on the EU Southern Neighborhood Policy (3. 3. 2012). On-line: www.visegradgroup.eu/2011/common-declaration-of.
- ²⁰ Joint Statement of the Visegrad Group and Slovenia on the Western Balkans (4. 11. 2011). On-line: www.visegradgroup.eu/calendar/2011/joint-statement-of-the.
- ²¹ Zpráva o českém předsednictví ve Visegrádské skupině (červenec 2011–červen 2012). On-line: www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports.
- ²² Tamtéž.
- ²³ Viz též Valášek, Tomáš (2011): *Toward a New U. S. – Central Europe Policy Roadmap?* In: W. Mitchell–J. Grygiel–R. Kron (eds.): *Building the New Normal: U.S. – Central European Relations 2010–2020*. Washington: CEPA.
- ²⁴ Viz též Kořan, Michal (2012): *The Visegrád Group on the Treshold of Its Third Decade: A Central European Hub?* In: Z. Šabič–P. Drulák (eds.): *Regional and International Relations in Central Europe*. London: Palgrave.
- ²⁵ Podrobnější informace o resortní spolupráci jsou k dispozici in Zpráva o českém předsednictví ve Visegrádské skupině (červenec 2011–červen 2012): op. cit., *Annual Implementation Report of the Presidency of the Slovak Republic in the Visegrad Group* (2011): op. cit., s. 3.
- ²⁶ Innovative Visegrad. Programme of the Czech Presidency of the Visegrad Group 2011–2012 (2012). On-line: www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/innovative-visegrad.
- ²⁷ Visegrad Group Presidency Communication on Multiannual Financial Framework, 14. 10. 2011. On-line: www.visegradgroup.eu/documents/official-statements.
- ²⁸ V tomto oddíle je částečně využit příspěvek autora v publikaci kolektivu autorů Centra mezinárodní bezpečnosti (2012): *Česká bezpečnostní politika: vznik, vstupy a současné výhledy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ²⁹ Valášek, Tomáš (ed.) (2012): *Towards a smarter V4: How to improve defence collaboration among the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*. Bratislava: Slovak Atlantic Commision, s. 4.

- ³⁰ *The Joint Visegrad Group Proposals on the TEN-T Revision*, 23. 4. 2012. On-line: www.ns.szybkieleje.org.pl/pdf/POLSKA/V4%20Deklaracja%20TEN-T%20+%20mapa.pdf.
- ³¹ Pro polský náhled na tuto pozici viz např. Groszkowski, Jakub (2012): *The Czech multi-track European policy after the rejection of the fiscal compact*. CEWeekly. On-line: www.osw.waw.pl/en/publikacje/ceweekly/2012-02-22/czech-multitrack-european-policy-after-rejection-fiscal-compact.
- ³² Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, 17. 9. 2012.
- ³³ *První česko-polský plynovod Stork zahájí 14. září provoz*. ČTK, 9. 9. 2011.
- ³⁴ *Polsko a ČR chtějí společně v EU obhajovat jádro*. ČTK, 15. 7. 2011.
- ³⁵ *ČR by mohla Polsku pomoci modernizovat vrtulníky pro Afghánistán*. ČTK, 15. 7. 2011.
- ³⁶ *Polsko zrušilo tendr na cvičné bojové letouny*. flyMag.cz, 28. 10. 2011. On-line: www.flymag.cz/article.php?id=6052.
- ³⁷ *Puls Biznesu: Tatra chce prodat nákladní auta polské armádě*. Finanční noviny, 28. 2. 2012. On-line: www.financninoviny.cz/zpravy/puls-biznesu-tatra-chce-prodat-nakladni-auta-polske-armade/761334&id_seznam=1514.
- ³⁸ *Česko má vrátit půdu Polákům. Obce podél hranic se ale pozemků vzdát nechťejí*. zprávy.rozhlas.cz (11. 5. 2011). On-line: www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/891720.
- ³⁹ *Podle Nečase pád vlády Radičové není příznivá zpráva*. ČTK, 12. 10. 2011.
- ⁴⁰ *Novým slovenským velvyslancem v Praze by měl být Káčer*. ČTK, 30. 6. 2011.
- ⁴¹ *Senát hlasy levice obvinil vládu z neústavnosti slovenské mise*. ČTK, 14. 12. 2011.
- ⁴² *Jaderné fórum v Praze bude řešit zátežové testy elektráren*. ČTK, 19. 5. 2011. On-line ec.europa.eu/energy/nuclear/forum/meetings/2011_may_en.htm.
- ⁴³ *Slovenský a český prezident podpořili rozvoj jaderné energetiky*. ČTK, 27. 6. 2011.
- ⁴⁴ *České a Slovenské konzuláty budou pomáhat turistům z obou zemí*. ČTK, 4. 11. 2011.
- ⁴⁵ *Slovensko po třech letech obnovilo svůj konzulát v Brně*. ČTK 16. 3. 2011.
- ⁴⁶ *Hornorakouští odpůrci atomu kritizují odvolání Pavlovce z funkce*. ČTK, 26. 1. 2011.
- ⁴⁷ *Horní Rakousy vyzyvají vládu k právním krokům proti Temelínu*. ČTK, 29. 3. 2011.
- ⁴⁸ *Rakousko po Fukušimě přitvrdí proti jádru, dozvěděl se Nečas*. ČTK 22. 3. 2011.
- ⁴⁹ *Klaus: Temelín jednáním s Rakouskem už nedominuje*. ČTK, 25. 10. 2011.
- ⁵⁰ *Rakousko chce použít „všechny prostředky“ proti českému jádru*. ČTK, 16. 9. 2011.
- ⁵¹ Obchodní statistiky a informace o vývoji ve vzájemném obchodu jsou převzaty z internetových stránek www.businessinfo.cz (souhrnné teritoriální informace jednotlivých zemí) a z analýzy *Zahraniční obchod České republiky v roce 2011*. Praha: Czech Trade. On-line: www.czechtrade.cz/d/documents/01/7-infoservis/analyzy-zo-r/2012/zahr_obchod_za_rok_2011.pdf.
- ⁵² *Polský premiér v Praze probere především evropská témata*. ČTK, 14. 7. 2011.

Část IV:

**Dvoustranné vztahy
České republiky s vybranými
zeměmi a regiony**

Kapitola 7

Spojené státy americké v české zahraniční politice

Ondřej Ditrych

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

„Vlády se v našich zemích mění, někdy se zaměřujeme na jiné cíle nebo máme jiné priority, ale naše partnerství je pevné a trvalé. Nesmí být a nebude oslabeno žádnou rozdílností v našich pohledech,“ vyjádřil svůj pohled na americké vztahy v půli roku prezident Václav Klaus.¹ Shrnul tak základní rámec vnímání relace mezi Českou republikou a Spojenými státy, vlastní převážné části domácích politických elit: přesvědčení o trvajícím významu těchto vztahů, zejména v bezpečnostní oblasti, jen dílem mírněné kontinentalistickými instinkty vlastními z parlamentních stran především ČSSD (a popírané izolacionisty v KSČM). Zároveň však jeho slova poukazují na jisté pnutí. U prezidenta samotného byly rozdíly vnímány především v kontextu ekonomických opatření prováděných Obamovou administrativou, které byly značně vzdáleny jeho liberálním ekonomickým postojům. Pnutí však bylo pocíťováno, z poněkud odlišných důvodů, i jistou částí českých politických a byrokratických elit s atlantistickými sklony. *„Že se změnila naše pozice vůči Spojeným státům změnou [administrativy], změnou americké strategie, větším zájmem o [pacifický] bazén než o atlantický prostor, je ovšem taky pravda,“* charakterizoval tuto pozici ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg.²

Rozhodnutí o zrušení plánu na vybudování třetího pilíře americké protiraketové obrany v září 2009 vedlo k zhroucení symbolické nadstavby v podobě „zvláštních vztahů“ (jejichž reálný dopad byl patrný pouze v 90. letech, kdy však šlo spíše o zvláštní *osobní* vztahy mezi prezidentem Václavem Havlem a významnými představiteli americké vlády a zahraničněpolitické komunity, jež nemalým dílem přispěly k vstupu států střední a východní Evropy do NATO).³ Rok následující se potom nesl ve znamení hledání jejich nové náplně, zároveň však narůstalo rozladění českých atlantistů z kroků americké vlády. Vnímání změny v globální distribuci moci (zejména ve vztahu k Číně a jejím regionálním ambicím v oblasti pacifické Asie) a zároveň omezenosti vlastních zdrojů v důsledku ekonomické stagnace přimělo Obamovu ad-

ministrativu k pokusu – zatím jen s dílčími úspěchy, potvrzujícími z historického hlediska notoricky složité vyvazování hegemonu ze svých závazků – o „odlehčení“ americké globální přítomnosti, vyšší zapojení ostatních významných hráčů do řešení otázek světové politiky prostřednictvím multilaterálních institucí a soustředěnost na strategicky klíčovou oblast východní Asie a Tichomoří (*pivoting to Asia*).

Strategický posun v americké zahraniční a bezpečnostní politice byl chápán českými atlantisty jako opouštění střední Evropy, které zde povede k vytvoření bezpečnostního vakua, přičemž Obamova administrativa by se v rámci *resetu* vztahů s Ruskem nebránila zvýšené roli Moskvy a politikou ústupků (včetně zrušení plánů na rozmístění třetího pilíře protiraketové obrany a jeho nahrazení adaptivním přístupem, EPAA) ruskou asertivitou přímo podněcuje. Zkoumat oprávněnost této interpretace není předmětem této kapitoly. Je však na místě poukázat zde na trvající diskurzivní význam „radaru“ (resp. třetího pilíře), neboť vyklízení střední Evropy lze jen těžko svázat s jinými hmatatelnými projevy. Prvky protiraketového systému by měly být ve střední a východní Evropě rozmístěny – v Rumunsku (*Aegis Ashore*) a ve třetí fázi i v Polsku (SM-III 2A), byť vývoj zejména po roce 2015 jistě není vytesán do kamene a je otevřenou otázkou, jak americká vláda zareaguje na očekávatelný zvýšený ruský tlak. Vyhybají se však ČR, která se v roce 2011 sama rozhodla ustoupit od plánu na vybudování monitorovacího centra (viz níže) a v současné době plány protiraketové obrany NATO sleduje pouze zpovzdálí.

Zahořklost českých atlantistických elit se zdá být doplněna určitou vnitřní disonancí problematizující možnosti konstruktivního bezpečnostního vztahu ke Spojeným státům a nejistotou stran toho, jak k nim přistupovat. Na druhé straně tento stav nebyl pro českou zahraniční politiku zcela paralyzující. Jak ukazují následující řádky, relace byla poměrně obsažná ve všech třech svých základních pilířích – bezpečnostních vztazích, ekonomických vztazích a politice lidských práv. Předem je však třeba podotknout, že vedle problémů v bezpečnostní oblasti (která je českou stranou privilegiována) dominoval ekonomickým vztahům připravovaný tendr na dostavbu třetího a čtvrtého bloku jaderné elektrárny Temelín (JETE), přičemž výsledek tendru může pro českou zahraniční politiku znamenat podobnou „díru“⁴ a zklamání z náhle opadnuvšího zájmu Washingtonu, jakou bylo opuštění třetího pilíře protiraketové obrany.

V roce 2011 byla přijata nová koncepce zahraniční politiky ČR. S ohledem na to, co bylo uvedeno výše stran široké shody na významu vztahů se Spojenými státy, nepřekvapí, že část věnovaná vztahům s USA byla obecně vnímána jako nekontroverzní. Spojené státy zde vystupují jako klíčový spojenec, s nímž ČR „*úzce spolupracuje v bezpečnostně-vojenské oblasti a rozvíjí spojenectví v NATO*“, a jako velmoc, s níž sdílí „*společenské a kulturní hodnoty, respekt k základním právům a svobodám, jakož i pohled na většinu* [zvýrazněno autorem] *strategických otázek*“.⁵ Proti předcházející koncepci (2003), kde byly USA v jednom odstavci s Kanadou, je vztahům věnováno více pozornosti a zdůrazněn jejich hodnotový základ. Na druhé straně je nová koncepce poněkud neurčitá v tom, jak budou vztahy se Spojenými státy v následujících letech rozvíjeny. Zdá se tím odrážet vnímání těchto vztahů českou diplomacií jako vztahů asymetrických, v nichž ČR může jen v omezené míře určovat směr.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Přehled agendy vychází ze základní třípilířové struktury s tím, že klíčová ekonomická témata (energetika, dohoda o investicích) jsou pojednávána zvlášť, zatímco základní přehled ekonomické relace je umístěn do závěru podkapitoly společně s kulturními vztahy.

Z hlediska událostí je třeba zmínit zahraniční cesty prezidenta (19.–23. září), předsedy vlády (27.–28. října) i ministra zahraničních věcí (28. května–3. června) do Spojených států, z nichž poslední dvě byly příležitostmi k projednání řady níže zmiňovaných témat (program pracovní návštěvy prezidenta Klause již tradičně spočíval v účasti na VS OSN, přítomnosti na večeři pro světové státníky pořádané prezidentem Barackem Obamou v Bílém domě a přednesením svých názorů mj. na změny klimatu, tzv. homosexualismus, globální vládnutí a EU na thinktankové půdě, tentokrát na Competitive Enterprise Institute). Do ČR na druhé straně zavítala ministryně zahraničních věcí Hillary Clintonová, která se, spolu s bývalou ministryní Madeleine Albrightovou, zúčastnila pohřbu V. Havla (23. prosince), jehož obě považovaly za svého přítele. Zpráva o Havlově úmrtí pronikla na první stránky amerického tisku⁶ a prezident Obama v reakci na tuto smutnou událost uvedl, že „[Havlův] *nenásilný odpor odhalil prázdnotu represivní ideologie a prokázal, že morální vůdcovství je mocnější než jakákoliv zbraň*“.⁷ Konečně, definitivně byla uzavřena otázka chybějících velvyslanců na obou stranách. Norman Eisen, jmenovaný do úřadu prezidentem Obamou předchozího roku procedurou tzv. *recess appointment*, usedl do více než dva roky uprázdněného křesla 28. ledna. V prosinci byl potom definitivně potvrzen americkým Senátem, když na jeho podporu vystoupili mj. vlivní demokratičtí senátoři John Kerry a Joseph Lieberman.⁸ Nový český velvyslanec ve Washingtonu Petr Gandalovič, jehož nástupu do úřadu podle českých sdělovacích prostředků bránily průtahy při udělení bezpečnostní prověrky na stupeň přísně tajné, předal prezidentu Obamovi pověřovací listiny 8. července.⁹

Bezpečnostní vztahy

Prvním z klíčových témat v této tematické oblasti byla bezpečnostní situace a český příspěvek k úsilí NATO a USA v Afghánistánu a politické a bezpečnostní výhledy země v nadcházející transformační dekádě po ukončení mise ISAF (2014). Během roku 2011 neproběhly v této kapitole žádné závažné změny (umístění provincie Lógar do třetí tranše přesunu odpovědnosti za bezpečnost na afghánské bezpečnostní síly odsunulo jednání o koordinaci stahování amerických jednotek a českého PRT). Americká strana tradičně oceňuje český příspěvek k aliančním operacím, byť by uvítala, kdyby byl vyšší. Podobně jako jiné středo – a východoevropské země ČR vnímá své vojenské působení v Afghánistánu jako prostředek k utužování transatlantické vazby, a především vazby na USA. Proto se hlásí ke strategii *in together, out together* a neo-hrožuje koordinovanost odchodu z Afghánistánu tak jako některé jiné státy NATO.¹⁰

Druhým, kontroverznějším tématem byla plánovaná vojenská zařízení na českém území využitelná NATO – a, alespoň podle přání českého vládního aparátu, se stá-

lou americkou přítomností. Zde se plně vyjevila snaha připoutat USA ke střední a východní Evropě i při porozumění kontextu strategického posunu v americké zahraniční politice a zahořklosti z vyklizení (radarového) pole. Nejprve však bylo třeba za radarovou agendou učinit formální tečku. K tomu došlo v červnu, kdy česká vláda odmítla vybudovat na území ČR středisko včasného varování americké protiraketové obrany (EPAA). Ministr obrany Alexandr Vondra tento krok zdůvodnil během návštěvy náměstka amerického ministra obrany Williama Lynna (15. června) tím, že s integrací amerického systému do struktur NATO, o níž bylo rozhodnuto na summitu v Lisabonu v roce 2010, ztratilo toto zařízení svůj původní smysl.¹¹ Vzhledem k předchozím politickým vyjádřením – již 2. června ministr zahraničních věcí Schwarzenberg ve Washingtonu uvedl, že ČR nemá v současné době „konkrétní představu“ o tom, jak se zapojí do systému protiraketové obrany NATO, a 8. června v Bruselu ministr Vondra naznačil, že ČR od Spojených států nepřijme pouhou „cenu útěchy“¹² – je nicméně možno předpokládat, že primární účel zařízení, kterým bylo od počátku zvýšit důvěru ČR umožněním přímého přístupu ke shromažďovaným a vyhodnocovaným datům v systému protiraketového deštníku, nebyl rozhodující.¹³ Lze dovodit – a nutno zdůraznit, že jde o spekulaci – že přes zklamání z revize původního plánu třetího pilíře a obecně Obamovy středoevropské politiky usilovala česká vláda v kontextu amerických plánů na umístění zařízení protiraketového deštníku v Rumunsku a Polsku o významnější účast v systému (středisko včasného varování by americká strana financovala, nebyli by zde ale přítomni američtí vojáci). Když byla v tomto americkou stranou zklamána, rozhodla se od projektu zcela upustit.¹⁴

Namísto toho iniciovala nový, vlastní projekt, vedený nicméně totožnou racionalitou – pilotní výcvikové centrum (*Multinational Air Training Centre*, MATC) v Pardubicích. Tento projekt může čerpat z vybudované specializace AČR v oblasti výcviku afghánských pilotů a mechaniků na ruských vrtulnících Mi-17 (který probíhal v minulosti v Afghánistánu a nepravidelně i v ČR) a z hlediska NATO má nezpochybnitelnou relevanci – na summitu NATO v Chicagu v květnu 2012 byl zařazen do prvního pilíře projektů alianční tzv. chytré obrany (*smart defence*). Signifikantní v procesu přípravy tohoto centra byl však právě důraz na relaci s USA, resp. snaha české strany získat pro projekt americkou podporu, což bylo možno překládat především jako přítomnost amerického personálu.¹⁵ Jasný závazek v tomto smyslu se nicméně v roce 2011 české diplomacii od americké strany získat nepodařilo.¹⁶

Jednoznačně pozitivním vývojem pro ČR bylo nakonec rozjednání dohody o vzájemném pořizování materiálu a služeb pro účely obrany. Myšlenka podobné dohody se objevila již v době českého vstupu do NATO. Dlouho jí však bránil systém uskutečňování zahraničních armádních zakázek přes prostředníka, fungující až do roku 2011. Jako meziresortní smlouva mezi českým a americkým ministerstvem obrany byla dohoda nakonec podepsána v dubnu 2012.¹⁷

Energetika a dohoda o investicích

Energetika se stala významným tématem dvoustranných vztahů s USA v souvislosti s tendrem na dostavbu třetího a čtvrtého bloku JETE, největším tendrem v historii ČR (na zakázku ve výši přibližně 200 mld. Kč), kterého se účastní mj. i americká spo-

lečnost Westinghouse.¹⁸ Česká vláda do něj vstupuje z pozice většinového akcionáře ČEZ a pro českou diplomacii byl příležitostí – bez ohledu na jeho nejistý výsledek – jak získat pozornost a navázat užší vztahy se státy podporujícími otevřeně svá železka v ohni.¹⁹ V případě USA se tak už několikátým rokem (od podpisu první, obecné deklarace při návštěvě ministra průmyslu Martina Kocourka ve Washingtonu v prosinci 2010) nad rámec dlouholeté spolupráce státních regulátorů (SÚJB a *Nuclear Regulatory Commission*) rozvíjela spolupráce na poli civilního využívání jaderné energie. Jedním z témat návštěvy premiéra Nečase v USA proto bylo např. zřízení civilního jaderného centra v ČR²⁰ a posilování vztahů v této oblasti bylo také důležitým bodem jednání amerického náměstka ministra energetiky Daniela Ponemana v Praze (27. září).²¹

Druhým významným tématem v oblasti ekonomických vztahů, které bylo po dlouhém úsilí české diplomacie v roce 2011 otevřeno, bylo předjednání dvoustranné dohody o podpoře a ochraně investic. Tato dohoda byla sjednána na počátku 90. let s většinou zemí střední a východní Evropy (s výjimkou Maďarska) za účelem zajištění ochrany amerických investic v těchto transformujících se ekonomikách, považovaných za ne zcela stabilní. Americkým investorům umožnila nadstandardní zacházení, přičemž pro ČR – vedle symbolického významu dohody vzniklé v určitém dobovém kontextu – byla trnem v oku především možnost řetězových (a spekulativních) arbitrží. Proto dlouhodobě usilovala o otevření nových jednání vedoucích k uzavření dodatku k současné úmluvě (měnicího zejména právě mechanismus řešení sporů). Na jejich zahájení se nakonec domluvil ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg s H. Clintonovou během své červnové návštěvy ve Washingtonu (do konce roku následně proběhla dvě expertní jednání). Pro ČR by neexistence dohody byla patrně výhodnější než její doplnění, k vypovězení se nicméně nechtěla uchýlit, byť jím Ministerstvo financí ČR v minulosti hrozilo. Výsledek celého procesu však není zcela jistý, neboť oblast investic spadá schválením *Lisabonské smlouvy* do výlučné pravomoci EU a není jasné, zdali pro předjednání dohody vznikne odpovídající právní základ.

Lidská práva, transparentní vláda a demokracie

Spolupráce v oblasti šíření demokracie a lidských práv je vzhledem k sebezpojetí USA jako normativní mocnosti a hodnotovému základu české zahraniční politiky (ve smyslu „předávání“ zkušeností s přechodem k demokracii a tržní ekonomice) stabilní součástí vzájemné relace. V posledních letech dochází k jistému opadnutí amerického zájmu o tradiční teritoria působení české lidskoprávní politiky ve východní Evropě, který se v souvislosti s transformačními procesy v arabském světě přesouvá zejména do oblasti Blízkého východu a severní Afriky, kde česká diplomacie a nevládní organizace nemají v tomto směru podobně silné postavení. Přesto i v roce 2011 nebyla tato tematická oblast bez konkrétních výsledků, zejména díky jednání o *Emerging Donors Challenge Fund*, skrze který americká strana bude přispívat na české transformační projekty v zemích Východního partnerství a na západním Balkáně. Byla rovněž zahájena jednání o zapojení ČR do americké multilaterální iniciativy *Open Government Partnership* vycházející z původně domácího programu Obamovy vlády *Open Government Initiative*, jehož hlavním strůjcem byl současný americký velvyslanec v Praze

Eisen. Premiér Nečas během své návštěvy ve Washingtonu jednal s prezidentem Obamou také o možnosti otevření centra na podporu otevřené vlády a demokracie.²²

Ekonomické a kulturní vztahy

V roce 2011 byl zvrácen trend prohlubujícího se schodku obchodní bilance zahájený v roce 2007. Převážnou část českého exportu přitom tvořil vnitrofiremní obchod nadnárodních firem, zakázky pro velké americké společnosti (např. GE Aviation, Sikorski Helicopters, americkou pobočku IKEA, John Deere nebo Honeywell) a činnost poboček českých firem v USA (dynamicky rostoucí odvětvím je v současné době především vývoj software).²³ Spojené státy byly devátým největším přímým zahraničním investorem v ČR s přibližně 5% podílem na přímých zahraničních investicích (4,9 mld. USD).²⁴ Česká republika přijala v tomto roce rovněž novou protikorupční strategii, což bylo přivítáno velvyslancem Eisenem a šéfem Americké obchodní komory v ČR Westonem Staceyem. Právě obchodní komora přednesla vládě v roce 2010 soubor čtyřiceti doporučení za účelem účinnějšího boje proti korupce, z nichž podle předsedy vlády Nečase deset bylo nakonec do vládní strategie zapracováno.²⁵

Tabulka 1: Obchodní výměna s USA rok 2011 (v mil. USD)

Vývoz	3 344
Dovoz	1 681
Obrat	5 025
Obchodní bilance	1 663

Zdroj: Český statistický úřad, U.S. Department of Commerce.

Rutinní činnost v oblasti kulturní diplomacie zajišťovalo především České centrum v New Yorku, od roku 2008 sídlící v České národní budově (společně s Generálním konzulátem ČR a *Bohemian Benevolent and Literary Association*, zastřešujícím sdružením českých krajanských spolků a bývalým vlastníkem budovy). Mezi kulturní aktivity centra patřilo promítání českých filmů (mj. v rámci programového cyklu *Summer on the Roof*) nebo pořádání výstav (včetně expozice držitelů ceny Jindřicha Chalupeckého za rok 2010 Vasilu Artamonova a Alexeye Klyuykova s názvem „Socialismus“), symposií (např. k československému samizdatu) a již tradičního českého pouličního festivalu na Manhattanu (1. října). Významnou kulturní událostí pořádanou ZÚ ve Washingtonu byl festival k 170. výročí narození Antonína Dvořáka *Mutual Inspirations* (8. září–28. října), v jehož rámci se konalo přes 30 koncertů, výstav, přednášek a dalších akcí.

Ministerstvo zahraničních věcí samo organizovalo konferenci k 100. výročí narození Ronalda Reagana. Vystoupili zde ministři zahraničních věcí a obrany Schwarzenberg a Vondra a mj. i bývalá americká ministryně zahraničních věcí Condoleezza Riceová (kterou během její návštěvy Prahy přijal i prezident Klaus). Reagan je českými atlantisty považován za vítěze nad Sovětským svazem²⁶ a tak nebylo překvapivé, že *leitmotivem* symposia byla spekulace, jak by Reagan vnímal dění ve střední

Evropě dnes. Po Reaganovi byla v souvislosti s jeho výročí pojmenována část dosavadní ulice Zikmunda Wintra v pražské Bubenči u rezidence amerického velvyslance.

Významným úspěchem české kulturní diplomacie byla světovými sdělovacími prostředky zaznamenaná²⁷ přítomnost kresleného dětského hrdiny Krtečka na poslední misi (STR-134) raketoplánu Endeavour (16. května–1. června) – jednalo se o předposlední let současné generace raketoplánů NASA. Do vesmíru jej vynesl astronaut Andrew Feustel, jehož žena je českého původu (při svém předchozím letu raketoplánem Atlantis v roce 2009 měl s sebou Nerudovy *Písně kosmické*). Feustel navštívil v srpnu ČR a obdržel zde medaili Akademie věd za zásluhy o vědu, vzdělání a kulturu a za prosazování humanitárních idejí, neboť v této době působil jako garant společného projektu AV ČR a amerického velvyslanectví v Praze „Mladí velvyslanci vědy a technologií“, jehož cílem byla motivace mladých českých talentů a vytváření příležitostí pro jejich výzkumné pobyty ve špičkových amerických laboratořích.

Dvacet let existence oslavila v roce 2011 Fulbrightova komise v ČR. Prostřednictvím řady programů spolufinancovaných americkou a českou vládou udělila během této doby 1238 stipendií (680 pro české recipienty a 558 pro americké) a 209 cestovních grantů, zejména studentských.²⁸ Nakonec, v říjnu byl v Praze znovuodhalen pomník prezidenta Woodrow Wilsona ve Vrchlického sadech u Hlavního nádraží. Doprovozního sympozia, které pořádala americká nevládní organizace American Friends of the Czech Republic, se zúčastnili mj. M. Albrightová a V. Havel. Zástupci organizace se rovněž setkali s místopředsedy Senátu ČR Alenou Gajduškovou a Přemyslem Sobotkou.

IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI USA

Hlavními aktéry české zahraniční politiky byly již tradičně MZV a Ministerstvo obrany ČR (díky významu bezpečnostních témat ve vzájemné relaci). Uvnitř MZV šlo především o ZÚ Washington, odbor amerických států (OAS) a následně, podle tématu, o sekci NM1, odbor bezpečnostní politiky (OBP), odbor lidských práv a transformační politiky (LPTP), velvyslance se zvláštním posláním pro energetickou bezpečnost Václavu Bartušku a zmocněnce pro vědu a technologie MZV Petra Kaisera, přidruženého k sekci ekonomické (SEK). MZV i MO tvoří se svými americkými protějšky rovněž stálé meziresortní platformy. V případě MZV jde o tzv. strategický dialog, vedený se State Departmentem (3. kolo proběhlo v květnu 2011 ve Washingtonu a zúčastnil se jej 1. náměstek ministra zahraničních věcí Jiří Schneider a Assistant Secretary of State Phil Gordon).²⁹ Mezi MO a Department of Defense probíhají setkání v rámci tzv. High-Level Defense Group (na české straně jsou zastoupeni i úředníci MZV). V energetických otázkách bylo činné Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (spolupracující na americké straně s Department of Energy),³⁰ v tématu investic potom Ministerstvo financí ČR (společně s OAS MZV). Do procesu vytváření zahraniční politiky byla zapojena i vláda (jako rozhodovací orgán), Úřad vlády ČR (při přípravě návštěvy premiéra Nečase ve Washingtonu), Parlament ČR (skrže návštěvy

parlamentních delegací,³¹ či setkání místopředsedů Senátu s představiteli American Friends of the Czech Republic) a prezident, byť jeho návštěvy jsou již tradičně vedeny po vlastní ose a bez návaznosti na činnost ostatních aktérů české zahraniční politiky. Kulturní diplomacii dominovalo tradičně České centrum v New Yorku jako příspěvková organizace MZV. Ústav mezinárodních vztahů jako veřejná výzkumná instituce zřízená MZV vypracoval pro amerického velvyslance v březnu diskusní materiál o budoucnosti vzájemných vztahů mezi ČR a USA.³² S americkou stranou spolupracovala i AV ČR a v oblasti civilní jaderné energetiky (se zprostředkováním amerického velvyslanectví) česká výzkumná centra jako ČVUT v Praze nebo VÚT v Brně, trvala rovněž spolupráce českých vědeckých institucí s americkou Missile Defense Agency (MDA).

ČESKÁ ZAHRA NIČNÍ POLITIKA VŮČI USA V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Depolitizace vztahů s USA zmíněná v úvodu se zákonitě promítla i do „vyklizení“ veřejného prostoru, které vyniká zejména ve srovnání s viditelností iniciativ proti i na podporu umístění amerického radaru v ČR před několika lety. Jedinou událostí v českém veřejném prostoru, která se – byť okrajově – vzájemných vztahů dotkla, byla první, v srpnu pořádaná Prague Pride. V souvislosti s kontroverzí, kterou akce, resp. její podpora pražským primátorem vyvolala, a konkrétně vyjádřeními prezidentova vicekancléře Petra Hájka, vzniklo společné prohlášení 13 zahraničních ambasad včetně velvyslanectví USA (které Hájkovy výroky o homosexualitě kritizovalo již předtím),³³ v němž byla vyjádřena podpora práva LGBT komunity „*uspořádat pokojný a zákonný průvod, aby zvýšili povědomí o specifických tématech, které se jich týkají*“.³⁴ K tomuto stanovisku se kriticky vyjádřil prezident Klaus i ministr zahraničních věcí Schwarzenberg, podle kterého bylo „*kontraproduktivní a přeby tečné vyjadřovat podporu právu, jež v ČR nikdo nepopírá ani neupírá*“.³⁵

Ve sdělovacích prostředcích byly Spojené státy v zahraničněpolitickém kontextu zmiňovány nejčastěji v souvislosti s plánovanou dostavbou JETE. Podle mediální analýzy zpracované pro účely této kapitoly se tohoto tématu týkalo celých 69 % relevantního zpravodajství. Podstatně méně pokryty byly ve spojení s USA další témata jako výcvikové středisko v Pardubicích (19 %). Smlouvě o ochraně investic byly věnováno pouze 3 % zpráv, z nichž ani jedna nebyla uveřejněna v tištěných médiích.

Největší pozornost médií se upínala ke vztahům s USA v souvislosti s říjnovou návštěvou předsedy vlády Nečase. V tištěných sdělovacích prostředcích, rozhlase i televizi byl přitom zpravodajský důraz kladen jednoznačně právě na Temelín. Význam tohoto tématu pro americkou stranu vysvětloval z pohledu českých sdělovacích prostředků i vysokou úroveň přijetí premiéra (včetně jeho ubytování v honosné rezidenci Blair House, kde před ním z českých politiků bydlel pouze V. Havel). Téma JETE – šance Westinghouse a spekulace o kritériích, na jejichž základě bude vybrán vítěz tendru (účast českých podniků, strategické ohledy) – zcela zastínilo ostatní položky agendy, byť premiér usiloval o to, aby v rozhovorech poskytnutých médiím mohl ob-

rátit pozornost i k nim, a význam tendru při jednání s prezidentem Obamou se snažil spíše marginalizovat.³⁶ Převažovaly výstupy zpravodajského charakteru či rozhovory s českými účastníky návštěvy, zejména premiérem samotným. V názorových sekcích Lída Rakušanová na ČRo 6 mínila, že ekonomické otázky ve vzájemné relaci vystřídaly bezpečnostní problematiku,³⁷ a Daniel Anýž v *Hospodářských novinách* varoval před tím, aby se předseda vlády nechal opít americkou pozorností, protože ČR je pro USA pouze jedním z mnoha partnerů a „*samotný Temelín je v česko-amerických vztazích zatím jen holubem na vzdálené střeše*“.³⁸

ZÁVĚR

Po trvajícím „radarovém“ ořesu bylo v roce 2011 jednoznačným pozitivem nalezení a oboustranná internalizace referenčního rámce vzájemných vztahů, vystavěného na třech pilířích bezpečnostních vztahů, ekonomických vztahů a spolupráce v oblasti šíření demokracie, transparentní vlády a lidských práv. Mezi nezpochybnitelné výsledky české diplomacie lze v tomto roce zařadit významné nakročení k dohodě o pořízení vojenského materiálu v bezpečnostní oblasti a rozvinutí spolupráce v oblasti civilního využívání jaderné energie a otevření jednání o přejednání dohody o ochraně investic v oblasti ekonomické. Posilovány byly i vztahy v oblasti lidských práv, kde byla připravena půda pro pokračování „standardního modelu“ spolupráce v prioritizovaných regionech české transformační politiky (výkon činnosti českými nevládními organizacemi s významným finančním příspěvkem americké strany), byť se v posledních letech z geografického hlediska USA věnují těmto regionům méně než v minulosti.

Na druhé straně, bezpečnostní vztahy byly stále zatíženy jistou zahořklostí a vnitřní disonancí českých atlantistických elit a jejich nejistotou, jak se konstruktivně vztahovat k Obamově administrativě, jíž v kontextu deklarovaného *resetu* ve vztazích s Ruskem a „stahování“ ze střední Evropy obviňují z politiky *appeasementu*. Zdá se, že tato kognitivní situace vede ke strategii bezpečnostních vztahů, v jejímž středu stojí snaha vojensky „přikovat“ za každou cenu USA k ČR, s možným výhledem, že příští americká vláda se vrátí k původnímu plánu třetího pilíře. Naděje na podobnou změnu kurzu jsou nicméně iluzorní³⁹ a je otázkou, zdali toto poněkud zúžené vnímání ideálních prostředků k zajištění vlastní bezpečnosti, které se zdá být navíc podloženo problematickou dichotomií USA / Evropa vylučující souběžné konstruktivní posilování bezpečnostních pout s oběma zároveň (aniž by posilování jedné podryvalo druhé či bylo instrumentalizováno jako prostředek k dosažení druhých), nevede k suboptimálním výsledkům. Zatímco k posilování své přítomnosti ve střední a východní Evropě se USA staví přinejmenším zdrženlivě, protože narozdíl od evropského severu (Arktida) a jihu (Středomoří) zde nemají v současnosti strategické priority, bezpochyby by na české straně ocenily příklon k podobně otevřenému strategickému myšlení, které v současné době převládá např. v Polsku (a vůbec sbližování s Varšavou v bezpečnostní oblasti).⁴⁰

Poznámky

- ¹ ČTK, 30. 6. 2011.
- ² Radiožurnál, 21. 2. 2011.
- ³ Asmus, Ronald (2002): *Opening NATO's Door*. New York: Columbia University Press.
- ⁴ Metaforu použil ještě v polovině roku 2011 ministr obrany Alexandr Vondra, když hovořil o tom, že je třeba tuto „díru“ vyplnit. ČTK, 30. 6. 2011.
- ⁵ MZV ČR: *Koncepce zahraniční politiky České republiky* (2011). On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ⁶ „Byl pro mě inspirací a byla jsem pyšná na to, že jsem ho mohla nazývat svým přítelem,“ uvedla Clintonová. Podle Albrightové byl jeho hlas „v nepokojné moderní Evropě nejzásadovějším a nejpřesvědčivějším – neustále pátral po tom nejlepším v sobě a ve všech z nás“. ČTK, 18. 12. 2011; srv. www.state.gov/secretary/rm/2011/12/178975.htm. Madeleine Albrightová navštívila ČR již v dubnu v souvislosti s konferencí věnovanou Pražské agendě a v říjnu, kdy připravovala knihu *Prague Winter: A Personal Story of Remembrance and War, 1937–1948*. Při sbírání archivních materiálů se mohla opřít o pomoc MZV (zejména ředitele Kanceláře strategií, analýz a plánování a povoláním historika Jiřího Kuděly).
- ⁷ ČTK, 18. 12. 2011; srv. www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/12/18/statement-president-obama-death-vaclav-havel.
- ⁸ Eisen se do širšího povědomí české veřejnosti během roku vstoupil především díky hájení zájmů společnosti Westinghouse při plánované dostavbě JETE a amerických farmaceutických firem při projednávání zákona o internetových aukcích léků navrhovaném Ministerstvem zdravotnictví ČR.
- ⁹ Ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg glosoval absenci českého velvyslance následujícími slovy: „*Když Spojené státy neměly u nás dva roky velvyslance, tak jsem neviděl důvodu, proč my máme pospíchat. Já v zahraniční politice zastávám skromné stanovisko: ty jseš pán, ale já jsem pán taky. Když ty ke mně nepošleš velvyslance, tak se já taky nebudu zvlášť snažit.*“ ČTK, 16. 1. 2011.
- ¹⁰ „*Populisticky neslibujeme, že odejdeme, naopak víme, že je třeba tam naše úsilí dotáhnout do konce,*“ zdůraznil v této souvislosti při své návštěvě ve Washingtonu předseda vlády P. Nečas. ČTK, 27. 10. 2011.
- ¹¹ ČTK, 15. 6. 2011.
- ¹² ČTK, 2. 6. 2011; ČTK, 8. 6. 2011.
- ¹³ Premiér P. Nečas mj. v této souvislosti už v polovině roku 2010 potvrdil, že středisko bude součástí obrany NATO. ČTK, 30. 7. 2010.
- ¹⁴ Jistým náznakem, že česká diplomacie neupustila ani po třech letech od zrušení třetího pilíře a odmítnutí centra střediska včasného varování od možnosti, že by mohla na svém území hostit původní radar, byl email analytičky americké společnosti Stratfor z 2. 9. 2011 obsahující zápis jejího údajného interview na ZÚ ve Washingtonu, který unikl v souboru emailové komunikace (tzv. *Global Intelligence Files*) zveřejněném serverem WikiLeaks. Srv. wikileaks.org/gifiles/docs/117802_re-alpha-insight-czech-republic-bmd-us-russia-military-and.html.
- ¹⁵ O tématu se v roce 2011 diskutovalo při několika příležitostech: na již zmíněné schůzce ministra obrany Vondry s americkým náměstkem ministra obrany Lynnem, souběžně během návštěvy USA prvního náměstka ministra obrany Šedivého a dále např. během návštěvy předsedy vlády Nečase ve Washingtonu na konci října.
- ¹⁶ Jiným projektem, o kterém se širší veřejnost dozvěděla rovněž z výše zmíněného emailu v *Global Intelligence Files* a který měl za cíl také „připoutání“ Američanů ke střední Evropě, byl společný nákup amerických letounů F-16, které měly v českém případě nahradit pronajímané nadzvukové stíhačky JAS-39 Gripen. Mnohonárodním měl být tento projekt z důvodu vysoké ceny amerických strojů, podle citovaného českého diplomata měl však za cíl výslovně „mít na [české] půdě americkou armádu“, v tomto případě americké instruktory.

- ¹⁷ I v roce 2011 nicméně ministerstvo obrany mohlo pořídit vojenský materiál z programu zahraniční pomoci americké vlády – konkrétně se jednalo o šifrovací zařízení (IFF), polní přijímače GPS, radiostanice, brýle pro noční vidění, vybavení pro piloty vrtulníků nebo stovku švýcarských pušek Sig 516. Nákup byl hrazen dílem z českých a dílem z amerických zdrojů a vybavení bylo určeno především pro české jednotky v Afghánistánu. ČTK, 8. 6. 2011.
- ¹⁸ Podrobněji k tomuto tématu viz kapitola 18 v tomto svazku věnovanou energetice. V souvislosti se společností Westinghouse lze zde pouze doplnit, že v srpnu 2011 uzavřela dohodu s tuzemskou firmou I&C Energo (původně společným podnikem ČEZ a Westinghouse zřízeným během stavby prvního a druhého temelínského bloku a následně prodaného koncernu MOL).
- ¹⁹ Viz online diskusi vládního zmocněnce pro dostavbu Temelína a velvyslance se zvláštním posláním pro energetickou bezpečnost, ve které mj. uvedl: „[Temelínský tendr] je dnes, obávám se, jednou z mála věcí, díky nimž naše země zajímá své okolí. Premiérova loňská setkání s francouzským, americkým a ruským prezidentem ukázala, že i pro velmoci je Temelín něčím, o čem se chtějí bavit. Co sleduji – a co nám, v případě neúspěchu, jen tak neodpustí.“ iHned.cz, 3. 7. 2012. On-line: **byznys.ihned.cz/c1-56383620-bartuska-jadro-to-jsou-3-obratu-90-starosti-a-100-negativni-publicity**.
- ²⁰ Toto téma bylo vyzdviženo jako jeden z klíčových cílů vzájemné relace ve společném prohlášení premiéra Nečase a prezidenta Obamy. Srv. www.gpo.gov/fdsys/pkg/dcpd-201100801/pdf/dcpd-201100801.pdf. Řeč byla na jednání i o samotné dostavbě JETE, této části jednání se zúčastnil i americký ministr energetiky Steven Chu. V premiérově delegaci byl i nově jmenovaný ředitel ČEZ Daniel Beneš.
- ²¹ Pro podrobnější údaje o projektech prostředkovaných americkou ambasádou mezi českými a americkými subjekty viz tiskovou zprávu velvyslanectví Spojených států v Praze z 27. 10. 2011. On-line: prague.usembassy.gov/us-czech-nuclear-energy-research.html.
- ²² Srv. tiskové prohlášení Bílého domu. On-line: www.gpo.gov/fdsys/pkg/dcpd-201100801/pdf/dcpd-201100801.pdf.
- ²³ Podle zdrojů ZÚ Washington. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/spojene-staty-americke-obchodni-a-ekonomicka-18551.html.
- ²⁴ Česká národní banka. On-line: www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_balance_stat/pzi/.
- ²⁵ ČTK, 19. 2. 2011.
- ²⁶ Srv. následující slova K. Schwarzenberga z jeho konferenčního příspěvku: „*Kdyby on nevěřil v to, že s říší zla, jak ho nazval, se musí bojovat, ne s ním žít, tak bychom asi dodnes zde žili ve Varšavském paktu.*“ ČTK, 1. 7. 2011.
- ²⁷ Srv. *Space Shuttle Stowaway is a Commie Mole*. Wall Street Journal, 22. 3. 2011. On-line: online.wsj.com/article/SB10001424052748703858404576214352915391860.html.
- ²⁸ *Annual Report*. J. William Fulbright Commission in the Czech Republic. On-line: www.fulbright.cz/sites/default/files/soubory/annual-report-2011.pdf.
- ²⁹ Podle MZV přesáhla několikahodinová schůzka pouhé politické konzultace a přispěla k systematické informovanosti české diplomacie v oblastech společného zájmu. Podle rozhovoru autora s úředníkem MZV, 9. 7. 2012. Jako platformu svého druhu k setkání s vysokými úředníky americké administrativy využilo MZV tradičně i dubnovou konferenci k Pražské agendě konanou v jeho prostorách. S americkým konceptem Pražské agendy se přitom zcela neztotožňovalo a poukazovalo zejména na rizika spojená s odzbrojovacím pilířem v souvislosti s úvahami o stažení amerických taktických jaderných zbraní z Evropy.
- ³⁰ MPO a Department of Commerce založily v roce 2010 vlastní meziresortní platformu, během roku 2011 se však v jejím rámci neuskutečnila žádná schůzka.
- ³¹ Podle údajů Senátu byla v roce 2011 vykonána jedna zahraniční cesta do USA, vedená místopředsedkyní Senátu A. Gajdůškovou. Hlavním tématem návštěvy bylo prohloubení spolupráce v oblasti jaderné energetiky. On-line: www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=63924.
- ³² Ditrych, Ondřej–Hynek, Nik (2011): *Future Perspectives of U.S.-Czech Relations*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ³³ Petr Hájek se kromě toho již na počátku května vyjádřil v souvislosti s dopadením Usámy bin Ládina, že jeho život a smrt byly „mediální fikcí“. Prezident Klaus se od výroku distancoval

a ministr zahraničních věcí Schwarzenberg v tiskovém prohlášení uvedl, že „*urazily spojence a hlavu spřáteleného státu [a] vzbudily zejména v zahraničí neblahou pozornost, znevážily dobré jméno České republiky a ohrožily její zájmy*“. Schwarzenberg následně odmítl, že by jeho prohlášení bylo odpovědí na žádost americké administrativy směřované na ZÚ Washington, aby se česká vláda od Hájkových výroků distancovala. ČTK, 7. 5. 2011; MZV ČR, 7. 5. 2011, prohlášení on-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/prohlaseni_ministra_schwarzenberga_k.html.

³⁴ ČTK, 5. 8. 2011.

³⁵ MZV ČR, 6. 8. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/prohlaseni_ministra_karla_schwarzenberga_.html. Srv. ČTK, 8. 8. 2011.

³⁶ Srv. jeho vystoupení v pořadu ČT *Události, komentáře*, 27. 10. 2011.

³⁷ ČRo6, 26. 10. 2011.

³⁸ Anýž, Daniel (2011): *Česko, USA a temelínský holub*. Hospodářské noviny, 27. 10. 2011.

³⁹ Srv. Ditrych, Ondřej (2012): *Amerika po volbách: Velké strategie vs. struktury a zdroje*. In: Ondřej Ditrych (ed.): *Scénáře světové politiky 2012–2013*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

⁴⁰ Nadějným náznakem reflexe užitečnosti sbližování byl např. projev ředitele sekce mimoevropských zemí Daniela Koštovala na konferenci *Perspektivy bezpečnosti: Česko a střední Evropa v druhé dekádě 21. století* pořádané Ústavem mezinárodních vztahů v Senátu ČR, 10. 7. 2012.

Kapitola 8

Rusko v české zahraniční politice

Petra Kuchyňková

RUSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Česko-ruské vztahy v roce 2011 se odehrávaly v kontextu některých důležitých událostí mezinárodního dosahu. Z hlediska mezinárodních obchodních vztahů šlo především o prosincové úspěšné dokončení (po 18 letech) procesu přibližování Ruské federace (RF) Světové obchodní organizaci. 16. 12. 2011 byl v Ženevě oficiálně schválen vstup Ruska do WTO. Pro Rusko to znamená nejen otevření nových možností realizace a vyjednávání v oblasti mezinárodního obchodu, ale také nutnost přizpůsobit se některým pravidlům, která se nepřijímají lehce (např. ukončení některých preferenčních praktik k podpoře domácích podniků). Pro okolní svět, včetně České republiky, by se pak Rusko mohlo stát čitelnějším partnerem, který bude nucen v oblasti mezinárodního obchodu přijmout společná pravidla hry, což by z něj mohlo sejmut určité „stigma“ země, zneužívající zejména v období po roce 2000 některé ekonomické nástroje ke sledování politických cílů (lze zmínit např. v minulosti „obchodní války“ s okolními zeměmi apod.).

Nezbytné je ale zmínit i vnitropolitický vývoj v samotném Rusku. V prosinci se konaly volby do Státní dumy. Jejich výsledky, zejména vítězství (méně přesvědčivé než v minulosti) Putinova hnutí Jednotné Rusko, doprovázely ve velkých ruských městech neobvykle masové demonstrace protestující proti manipulaci výsledků i samotného průběhu voleb. Na tuto skutečnost ostatně upozorňovala i pozorovatelská mise OBSE či někteří představitelé západních zemí (např. americká ministryně zahraničních věcí Hillary Clintonová). V okolním světě ruské události konce roku 2011 vyvolaly otázky, zda v Rusku skutečně nedochází k tomu, čeho se do určité míry v posledních letech obávali představitelé státní moci, tedy zda se v zemi nedávají do pohybu události podobné někdejšímu „barevným revolucím“ v prostoru bývalého SSSR.

Také česká média a experti si kladli otázku, zda tyto jevy nejsou přece jen předzvěstí významnějších změn, jež by na druhou stranu mohly vést i k přechodné destabilizaci v oblasti. Události doprovázející ruské parlamentní volby vyvolávaly v českém veřejném prostoru nejen debatu o síle a skutečných osobnostech ruské opozice,

ale i spekulace o možných výsledcích následujících prezidentských voleb. Na druhé straně zaznívala i varování před ukvapenými závěry od některých expertů zabývajících se ruskou politickou situací, kteří trefně upozorňovali na specifika realizace moci v ruském politickém systému.¹ V případě byrokraticko-autoritativního režimu, jehož některé charakteristiky začal podle politoložky Lilie Ševcovové² ruský politický režim naplňovat po roce 2000, nelze „stranu moci“ zužovat na osobnosti Vladimira Putina a Dmitrije Medveděva, důležitou roli hraje elitní vrstva prostupující politické, byrokratické a ekonomické struktury, zainteresovaná na tom, jak jsou v současném Rusku rozdány „politické karty“. Stále tak prakticky neexistuje systémová opozice a je možné říci, že jak manipulace médií, tak i určité historické souvislosti nahrávaly Putinovu vítězství v nadcházejících prezidentských volbách, a to i bez nutnosti masivní manipulace s volebními výsledky.

Vnitropolitické události v Rusku přesto částečně poznamenaly i z diplomatického hlediska nejvýznamnější událost česko-ruských vztahů roku 2011, kterou byla prosincová návštěva tehdejšího prezidenta Medveděva v Praze. D. Medveděv přicestoval do Prahy podruhé, poprvé to bylo v roce 2010 u příležitosti podpisu smlouvy o strategických jaderných zbraních s americkým prezidentem Barackem Obamou. Návštěva měla být významná nejen z diplomatického hlediska, ale zdůrazňována byla hlavně její důležitost pro budoucí ekonomickou spolupráci. V průběhu setkání obou prezidentů totiž podepsali zástupci různých ekonomických subjektů několik velmi důležitých dohod, jejichž celková hodnota měla přesahovat 2 mld. EUR.³

Perspektivní charakter ruského trhu pro aktivity českých podniků je ostatně pod vlivem současné ekonomické situace v EU poznamenané recesí zdůrazňován ještě více než v minulosti, a to nejen představiteli byznysu. Současně je pozorovatelné určité oslabování sekuritizačního diskurzu, který varuje před možnými bezpečnostními riziky expanze ruských investic na českém trhu. Tato perspektiva přesto nadále přetrvává v některých aktuálních tématech typu dostavby JE Temelín.

V souvislosti s českou zahraniční politikou vůči Rusku je třeba zmínit, že vláda v červenci 2011 zveřejnila novou koncepci zahraniční politiky České republiky. Rusko je v ní zmiňováno mezi stěžejními tématy české zahraniční politiky. Dokument zdůrazňuje, že ČR stojí o budování dobrého a oboustranně výhodného vztahu s RF. Uvítá proto posílení spolupráce ve všech oblastech společného zájmu, základem pro tyto vztahy ale musejí být strategické, bezpečnostní a ekonomické zájmy ČR. Současně je zdůrazněno ukotvení ČR v EU a NATO. Z konkrétních oblastí text klade důraz na vyváženou ekonomickou výměnu. Jasně se zde přitom odráží jedna z největších slabín česko-ruských obchodních vztahů, kterou je stále vysoké saldo obchodní bilance v ruský prospěch. V zájmu ČR proto má být především snaha o posílení českého exportu do Ruska, což zaznívalo i z projevů některých politiků (např. premiéra Petra Nečase při příležitosti jednání s prezidentem Medveděvem).⁴

Zmiňována je také energetická spolupráce a v bezpečnostní oblasti především boj proti terorismu. Tato otázka byla (a je) pro Rusko aktuální i proto, že v roce 2011 teroristé opět udeřili, hned na počátku roku v lednu došlo k útoku na moskevské letiště Domodědovo. Koncepce zahraniční politiky ČR zdůrazňuje také podporu spolupráce NATO–Rusko. Zde by měla mít ČR zájem na kooperaci v již zmiňované oblasti boje

proti terorismu, reforem v obranné oblasti, společných mírových a humanitárních operací a civilního nouzového plánování. Zdůrazňuje se však, že podmínkou pro dobrou spolupráci je respektování nezávislosti rozhodovacích procesů a bezpečnostních zájmů Aliance. Koncepce tak dává najevo, že ČR k vztahům NATO–Rusko chce přistupovat s maximální podporou, prim však hraje její členství v Alianci a podpora jejich bezpečnostních zájmů. S ruskými zájmy se na druhé straně zcela neshoduje ani oficiální postoj ČR k dalšímu rozšiřování NATO (např. o takové státy, jako je Gruzie). Česká republika jej podporuje, byť její představitelé zároveň zdůrazňují, že tento proces musí provázet právě dialog mezi NATO a Ruskem.⁵

Koncepce nezapomíná ani na dialog s ruskou občanskou společností a podporu lidských práv, což bylo aktuální zejména v kontextu událostí doprovázejících parlamentní volby a reakcí ruské státní moci na protestní akce. V nové koncepci zahraniční politiky ČR z roku 2011 jsou tedy přítomny prvky obou, často polarizovaně vnímaných podob diskurzu Ruska v české politice a veřejném prostoru. Perspektivy vzájemných vztahů na jedné straně odrážejí skutečnost, že RF je v současnosti zdrojem příležitostí zejména v ekonomické oblasti. Současně však dokument zdůrazňuje, že je třeba brát v úvahu pozici ČR v západních integračních strukturách (EU a NATO) a také že nelze přehlížet některé nedemokratické rysy současného ruského politického režimu a problémy v lidskoprávní oblasti.

Pokud jde o vzájemné propojení vnější politiky České republiky jako členského státu EU ve vztahu k Rusku s agendou, která je paralelně řešena v dialogu EU–Rusko, byl v roce 2011 důležitým počinem podpis česko-ruské Společné deklarace o partnerství pro modernizaci, která byla připravena v době 7. zasedání Mezivládní komise pro hospodářskou, průmyslovou a vědecko-technickou spolupráci mezi ČR a RF a podepsána v průběhu návštěvy prezidenta Medveděva. Deklarace totiž navazuje na Partnerství pro modernizaci, což je iniciativa vytvořená v roce 2010 v rámci dialogu EU–Rusko jako impulz pro spolupráci nejen mezi EU a RF, ale také mezi RF a jednotlivými členskými zeměmi Unie. Jde o zajímavý případ snahy o posilování bilaterální česko-ruské spolupráce, která je *de facto* iniciována z úrovně EU. Zajímavě tato skutečnost působí v současné době, kdy se v souvislosti s českým postojem k aktivitám, jimiž EU odpovídá na důsledky ekonomické krize, objevují varování před izolací ČR od integračního jádra a současně před přílišným posilováním česko-ruských vazeb, přičemž tyto tendence jsou prezentovány někdy jako vzájemně provázaný proces.⁶

Pokud jde o vývoj veřejného a politického diskurzu Ruska v českém prostředí v roce 2011, je třeba vzít v úvahu, že tento rok na rozdíl od roku předchozího nebyl rokem voleb do Poslanecké sněmovny, ani voleb krajských, konaly se pouze doplňovací volby do Senátu a volby do zastupitelstev některých obcí. Zahraničněpolitická témata v nich nehrála stěžejní roli, což platí i pro téma česko-ruských vztahů, kde po stažení otázky „radaru“ ustala také ostřejší profilace politického diskurzu. Jistý potenciál by mohlo mít téma dostavby Temelína a budoucnosti české energetické politiky, avšak představitelé politických stran (s výjimkou vládních reprezentantů) se v této oblasti veřejným komentářům spíše vyhýbají.

Rusko bylo v průběhu roku 2011 v politickém diskurzu zmiňováno hlavně v kontextu událostí týkajících se řešení vlivů ekonomické krize v Evropě a reakcí ČR. Dů-

ležité téma představovala i vnitropolitická situace v Rusku, především parlamentní volby a události, které je doprovázely, jež se staly hlavním tématem, o kterém se u nás diskutovalo v souvislosti s Ruskem na konci roku 2011. U těchto zmíněných témat se částečně opět odrážejí dva kontrastní proudy českého politického diskurzu Ruska, které v kontextu naší politické scény nekopírují jen dělicí linii pravice/levice, ale nabývají různých odstínů dle politické orientace svých nositelů. Zajímavé u dvou nejsilnějších českých stran, pravicové ODS a levicové ČSSD, je to, jak se postupně profilovalo vidění perspektiv vztahů ČR–Rusko na straně jedné a politiky ČR v EU na straně druhé. Zatímco většina představitelů ODS striktně odmítá diskurz spojující „izolaci“ ČR od integračního jádra EU se směřováním ke spolenectví s Ruskem jakožto účelovou rétoriku, na straně některých představitelů ČSSD (jejíž diskurz Ruska byl tradičně spojován se zdůrazňováním perspektiv spolupráce) lze takovou kritiku počínání české vlády najít.⁷ Přesto je třeba zdůraznit, že u představitelů ČSSD nadále zněly spíše hlasy podporující spolupráci mezi Českou republikou a Ruskou federací, jednak z hlediska určité pragmatické nutnosti v současné ekonomické situaci, jednak v kontextu evropské orientace Ruska, kterou např. místopředseda ČSSD Lubomír Zaorálek dlouhodobě považuje za jedinou možnou alternativu pro RF.⁸ Vztahy ČR–Rusko jsou tak částí ČSSD nadále chápány v širším kontextu vztahů Rusko–EU, který není z tohoto pohledu alternativou Ruska, ale naopak kontextem i pro rozvoj česko-ruských vztahů.

Téma Ruska má ovšem potenciál rozdělovat i pravicové strany vládní koalice. Příkladem mohla být reakce na průběh parlamentních voleb. Z řad vládní ODS zaznívala spíše opatrná kritika připouštějící neadekvátnost zásahů proti demonstrujícím a nutnost je vyšetřit,⁹ ale i zdůraznění, že se jedná především o vnitřní záležitost Ruska.¹⁰ Podobně se vyjádřil také prezident Václav Klaus, čehož si povšiml i ruský tisk, který Klausova slova pronesená během Medveděvovy návštěvy v Praze (jenž byla nota bene první zahraniční návštěvou ruského prezidenta po parlamentních volbách) komentoval jako projevy „*maximálního taktu a diplomacie*“.¹¹ Oba prezidenti se tehdy v Praze více méně shodli na tom, že se nejedná o české, ale o ruské volby, a že zahraničním komentátorům na základě proběhnuvších událostí nepřísluší vynášet kategorické soudy o stavu ruského politického systému. Naopak ke kritice průběhu ruských voleb a zejména zásahu proti demonstrantům se připojil ministr zahraničních věcí a předseda TOP 09 Karel Schwarzenberg, který označoval zásahy jako nepřiměřené,¹² a krátce před svou smrtí i bývalý prezident Václav Havel. Jednalo se o zřejmě poslední rozhovor, který Havel za svého života médiím poskytl, konkrétně ruským novinám *Novaja Gazeta*. Havel v souvislosti se zatýkáním osob protestujících proti manipulaci s volebními lístky a obecně proti potlačování lidských práv v současném Rusku vyzval ruskou opozici, aby za práva občanů bojovala. Za největší hrozbu pro současné Rusko a jeho politický vývoj označil lhostejnost a apatii lidí, kteří by se podle něho měli neustále dožadovat dodržování svých práv a svobod.¹³ Toto prohlášení nijak nevybočuje z Havlova diskurzu Ruska, ke kterému patřil i velmi kritický pohled na současný politický režim v RF. Nepřekvapuje ani to, že se ke kritice přidal ministr Schwarzenberg, který je po smrti bývalého prezidenta mnohými považován za jeho názorového nástupce v řadě témat.

Kritika přílišného vměšování západních států a institucí do vývoje v Rusku (např. v souvislostech s rezolucemi, které během roku 2011 k politické situaci v RF vydal Evropský parlament) naopak často zaznívá od představitelů KSČM.¹⁴ KSČM je nadále jednoznačným obhájcem strategického partnerství mezi ČR a RF a silným kritikem politiky, která je vůči Rusku vyvíjena podle názoru představitelů KSČM především představiteli pravicových stran.¹⁵

Z hlediska vývoje politického diskurzu Ruska v roce 2011 lze tedy zdůraznit významný nárůst ekonomických témat, který souvisí s momentálním vývojem nejen v česko-ruských vztazích. Politici představitelé se přitom neshodují, do jaké míry se má ČR vyjadřovat kriticky k vnitropolitické situaci v Rusku. Zatímco v ODS se ozývá kritika spíše opatrně a převažuje zdůraznění, že jde o vnitřní záležitost Ruska (s čímž se ztotožňuje i prezident Klaus), osobnosti blízké bývalému prezidentu Havlovi kritikou v této věci nešetří. Zajímavé je též, jak s odchodem Topolánkovy vlády a koncem kauzy radar jako kontroverzního tématu mizí i sekuritizační rozměr diskurzu Ruska, který byl v letech 2007–2009 částečně přítomen i u části ODS. Nyní je naopak ještě více než v minulosti zdůrazňována nezbytnost reagovat na krizovou situaci v Evropě snahou o větší spolupráci s někdejšími partnery na východě a mimo Evropu (nejen s Ruskem, ale i dalšími zeměmi BRIC(S), což v průběhu roku 2011 v projevech a článcích zdůrazňovali prezident Klaus i premiér Nečas). Krajní levice přesto vládní politiku kritizuje jako antiruskou, opačná kritika potom poukazuje na politiku vlády vůči EU a obává se, že odklon od EU rovná se zároveň příklonu k Rusku a otevření dveří ruským zájmům v našem prostoru. Tato kritika se objevovala především mezi osobnostmi stojícími mimo politické funkce, částečně ve vládních stranách (TOP 09), ale i v diskurzu opoziční ČSSD.

RUSKÁ DIMENZE ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Jak již bylo zmíněno, z diplomatického hlediska nejvýznamnější událost v česko-ruských vztazích se odehrála na konci roku 2011, kdy Prahu navštívil tehdejší prezident Medveděv. Vedle dohod týkajících se ekonomické spolupráce do budoucna, které budou podrobněji rozebrány v části věnované hospodářským a obchodním vztahům, byla tématem jednání prezidentů i dostavba JE Temelín, přičemž prezident Klaus označil ruskou nabídku za nejvýhodnější pro české firmy, protože podle něho nabízí nejvyšší podíl pro české subdodavatele. Ujistil zároveň ruského prezidenta, že vítěz tendru bude vybrán transparentně a skutečnost, že tématu dostavby Temelína je dáván neekonomický rozměr, označil za chybu. Šlo zřejmě o odpověď na určité obavy, jež se objevily už v roce 2010 i na stránkách ruského tisku, že v temelínském tendru bude hrát roli spíše politická nežli ekonomická dimenze.

Při návštěvě se hovořilo také o problémech eurozóny a nezanikla zcela ani otázka týkající se plánů USA, resp. NATO, na vytvoření systému protiraketové obrany. České republice byl v roce 2010 administrativou současného amerického prezidenta Obamy nabídnut jako náhrada za zrušený projekt radaru projekt střediska včasného varování.

Česká vláda tuto možnost nejprve přivítala, následně ji však přehodnotila.¹⁶ Od počátku bylo plánováno, že návštěva má mít i kulturní rozměr, ruský a český prezident totiž společně otevřeli v Císařské konírně Pražského hradu výstavu „Carský dvůr pod žezlem Romanovců“.¹⁷

Fakt, že Medveděvova první zahraniční návštěva od konání ruských parlamentních voleb probíhala také ve stínu této události, dokresloval potom protestní happening, který nedaleko Pražského hradu uspořádala organizace Člověk v tísni. Měl upozornit nejen na sporný průběh voleb, ale také na další problémy včetně porušování lidských práv, situace v Čečensku apod.¹⁸

Rok 2011 byl v česko-ruských diplomatických vztazích bohužel i rokem, v němž poměrně často mezi oběma stranami putovaly kondolence a vyjádření soustrasti. Hned na počátku roku se jednalo o již zmíněný útok na letišti Domodědovo, který čeští představitelé (premiér Nečas, prezident Klaus i ministr Schwarzenberg) označili za zavrženíhodný a zdůraznili, že ČR jej podobně jako další projevy terorismu důrazně odmítá.¹⁹ V září 2011 potom premiér Nečas zasílal svému protějšku Putinovi kondolenční telegram znovu, tentokrát v souvislosti s nehodou letadla, při níž zahynuli členové ruského hokejového klubu Lokomotiv Jaroslavl, včetně tří českých hokejistů.²⁰

Naopak poněkud hořkou příchut' měla z českého pohledu ruská reakce na událost, která se odehrála v samém závěru roku 2011 v ČR. 18. prosince zemřel bývalý prezident V. Havel. Na událost reagovala řada veřejně činných osobností z celého světa, přičemž v Rusku to byly především osobnosti spjaté se současnou opozicí a s lidskoprávní tematikou (např. předseda strany Jabloko a někdejší neúspěšný kandidát na ruského prezidenta Grigorij Javlinskij).²¹ Havlova pohřbu se zúčastnil za ruskou stranu další ze zakladatelů této strany zastávající v té době funkci ombudsmana, Vladimir Lukin. Česká média si ovšem všimla též toho, že na rozdíl od světových státníků, např. amerického či francouzského prezidenta, z Ruska přišla oficiální kondolence pouze prostřednictvím velvyslanectví v Praze. Tato skutečnost neunikla ani ruským médiím, v nichž se objevily jak názory upozorňující, že Havel během svého života „s výjimkou disidentů“ velké sympatie k Rusku neprojevoval (např. vyjádření bývalého šéfa kremelské administrativy Alexandra Vološina nebo publicisty Maxima Sokolova), tak i kritika oficiálního mlčení ze strany prezidenta či premiéra.²² Mohlo jít o určitou odpověď na kritiku vůči současnému režimu, ve které Havel pokračoval až do své smrti, jak bylo zmíněno i v souvislosti s rozhovorem pro list *Novaja Gazeta*.

V oblasti politicko-bezpečnostní se postoje ČR a Ruska v průběhu roku 2011 rozcházel ohledně událostí probíhajících v arabském světě, především v Libyi. Zatímco ČR slovy ministra Schwarzenberga přímo podpořila jako členský stát NATO možné zapojení Aliance do operace, Rusko spolu s Čínou kritizovalo vojenskou intervenci mezinárodních sil a opakovaně vyzývalo k ukončení operace. Jak Rusko, tak Čína přitom *de facto* umožnily RB OSN v březnu 2011 přijetí rezoluce týkající se Libye tím, že její text nevetovaly, ale pouze se zdržely hlasování.²³ Tento postoj ruské a čínské diplomacie následně ministr Schwarzenberg v pořadu ČT *Otázky Václava Moravce* (20. 3. 2011) kritizoval jako pokrytecký.²⁴ Nelze ovšem říci, že by to podstatněji ovlivnilo česko-ruské vztahy, kterým v roce 2011 dominovala jiná témata, především ekonomicko-politického charakteru.

Takovým tématem je již několikrát zmíněná dostavba JE Temelín, jež byla v roce 2011 námětem řady mediálních výstupů zabývajících se nejen politickou či ekonomickou, ale také technickou dimenzí problému. Objevily se ovšem i zprávy zpochybňující budoucnost dostavby nových reaktorů. Dalším důležitým počinem byl již zmíněný podpis Deklarace o partnerství v zájmu modernizace. Na 7. zasedání mezivládní komise bylo schváleno vypracování seznamu česko-ruských projektů, které mají být v jejím rámci realizovány, přičemž jejich celková hodnota má dosahovat 3 mld. EUR. Seznam má být navíc pravidelně doplňován o nové společné projekty.²⁵ Ministr průmyslu a obchodu Martin Kocourek u příležitosti jednání s místopředsedou ruské vlády Alexandrem Žukovem zdůraznil, že Rusko patří mezi nejvýznamnější obchodní partnery ČR. Obchodní výměna totiž po určitém útlumu, který nastal především okolo roku 2009 vlivem krize, začala v letech 2010–2011 opět růst.²⁶

Ačkoli se tedy zdá, že ekonomika až na několik výjimek dominovala agendě česko-ruských vztahů v roce 2011, prostor patřil i jiným tématům (zejména ke konci roku, kdy se do ohniska pozornosti dostala vnitropolitická situace v RF). Zmíněná lidskoprávní tematika nebyla přítomna pouze v souvislosti s ruskými volbami. V květnu 2011 např. ministr Schwarzenberg navštívil v Moskvě konferenci uspořádanou u příležitosti nedožitých 90. narozenin akademika Andreje Sacharova, které se zúčastnili právě představitelé ruské opozice, nevládních organizací, včetně těch zabývajících se lidskými právy, či novinářů. Ministr se osobně setkal např. s někdejší místopředsedou ruské vlády a představitelem liberální opozice Borisem Němcovem.²⁷ V březnu 2011 také navštívil Moskvu první náměstek ministra Jiří Schneider, který se zde setkal nejen se svým protějškem Vladimírem Titovem (v rámci pravidelných konzultací), ale také se zástupci lidskoprávní organizace Memorial.²⁸ Jmenovat lze i neoficiální akce. Například na zdech pražských Letenských sadů se na podzim 2011 uskutečnila výstava ruské umělecké skupiny Vojna, která proslula v Rusku některými provokativními uměleckými performancemi, za něž jsou členové skupiny pronásledováni ruskými úřady a policejními složkami.²⁹

V neposlední řadě je třeba zmínit situaci Rusů v České republice. Podle údajů Ministerstva vnitra ČR tvořili občané Ruské federace v roce 2011 spolu s občany Slovenska a Ukrajiny nejpočetnější skupiny cizinců mezi přistěhovalými do ČR.³⁰ Možnosti cizinců z neunijních zemí (včetně Ruska) získat zaměstnání v ČR se přitom od ledna 2011 opět rozšířily, a to zavedením tzv. modrých karet vztahujících se na vysoce kvalifikované cizince.³¹

Hospodářské a obchodní vztahy

Rusko bylo v roce 2011 šestým nejvýznamnějším obchodním partnerem ČR, který se na celkovém obchodní obratu podílel cca 4 %. Vzájemný obchodní obrát přitom za rok 2011 dosáhl objemu 13,3 mld. USD, což znamenalo zvýšení oproti roku 2010 o téměř 30 %. Dovoz z Ruska sice i nadále dlouhodobě převyšuje český vývoz, údaje za období leden–říjen 2011 přesto ukazují zvýšení importu oproti roku 2010 o téměř 50 %, jak postupně odeznívají projevy ekonomické krize v Rusku. Zároveň je však také třeba říci, že za stejné období došlo ke zvýšení dovozu z RF do ČR o téměř 20 %.³² Česká republika do Ruska vyváží především strojírenské výrobky a zařízení, důležitá a in-

tenzivní je spolupráce v energetickém průmyslu (v poslední době především v oblasti energeticky úsporných zdrojů výroby elektřiny apod.) a dále tradičně v oblasti automobilového průmyslu a jiných dopravních prostředků. Rusko z ČR dováží také některé tradiční výrobky (pivo, porcelán, šperky a obecně spotřební zboží). Na dovozu z RF do ČR se pochopitelně nejvyšší měrou podílejí paliva jako ropa a zemní plyn.³³ Rusko je také třetím největším dovozcem černého uhlí do ČR (po Polsku a USA).

Ruská ekonomika v roce 2011 rostla podobným tempem jako v roce 2010, HDP meziročně vzrostl o více než 4 %, čímž se Rusko za rok 2011 zařadilo na třetí místo na světě po Číně a Indii. V RF tedy po krizových letech 2008 a 2009 došlo k obnovení růstu, i když nikoli v takovém měřítku jak bylo původně prognózováno. Rekordně nízké úrovně 6,1 % dosáhl i meziroční růst inflace.³⁴ Nadále však platí, že ruská ekonomika bude potřebovat další restrukturalizaci, jež by vedla k vyšší diverzifikaci. Problémem také zůstává vysoká míra korupce a nízká efektivita projevující se v některých odvětvích, včetně energetiky. Snahy o „modernizaci“ ruské ekonomiky byly ostatně mottem bývalého prezidenta Medveděva.

Za účelem modernizace byla uzavřena i řada obchodních kontraktů, jež jsou vyvíjeny v souvislosti s návštěvou ruského prezidenta. Jde např. o Dohodu o spolupráci mezi Hospodářskou komorou ČR a Obchodně průmyslovou komorou RF, která se má týkat vzájemné podpory v oblasti modernizace a inovací. Další zajímavé dohody se týkají železniční infrastruktury a energetiky. Za nejdůležitější lze označit tu o stavbě širokorozchodné železniční trati Obskaja–Salechard–Nadym na Urale, která má představovat jeden z největších zahraničních kontraktů pro české firmy za několik posledních let. Začátek stavby je plánován na rok 2012, dokončena má být v roce 2015. Zmínit je třeba i Protokol o provedení změn v Dohodě mezi vládou České republiky a vládou Ruské federace o organizaci oprav vrtulníků typu Mi a jejich modernizaci na území ČR. K opravám vrtulníků může docházet na českém území nejen pro potřeby české armády, ale i ozbrojených sil dalších zemí.

Zajímavá je také dohoda mezi českou společností Alta Invest a ruským producentem jaderného paliva, firmou Tvel, dodávající i na český trh, o vzniku nové firmy Alvel, která má mít sídlo v ČR a poskytovat služby související s dodávkami palivových článků na evropský trh. Tvel si tímto krokem evidentně otevírá další příležitosti na nových trzích v Evropě. V této souvislosti nelze nevzpomenout na někdejší plány týkající se přímo vybudování podniku na výrobu jaderného paliva na území ČR. Další uzavřené dohody se týkají např. výstavby paroplynových elektráren.³⁵

Zdá se tedy, že některým českým společnostem přibudou na ruském trhu příležitosti. Během roku 2011 byly přitom uzavřeny i některé další dohody počítající s angažmá českých firem v ruských regionech, popř. pokračovaly již rozběhnuté projekty např. v oblasti strojírenství (ve Sverdlovské³⁶ či Saratovské oblasti³⁷) anebo farmaceutiky (spuštění první etapy závodu Rafarma v Lipecké oblasti, na jehož stavbě se jako generální dodavatel podílela česká firma Unistav).³⁸ Kontrakty v Rusku mají také některé sklářské společnosti a výrobci dopravních prostředků. Regionální spolupráce existuje v posledních dvou letech také mezi Českou republikou a Tatarstánem. V dubnu 2011 oblast navštívil ministr průmyslu a obchodu ČR M. Kocourek a v září

2011 se uskutečnilo vůbec první zasedání Společné pracovní skupiny pro koordinaci obchodně ekonomické spolupráce mezi ČR a Tatarstánem, který patří mezi ekonomicky nejsilnější regiony Ruské federace.³⁹

Ekonomická spolupráce s Ruskem však nejsou jen příležitosti pro český export a české investice, ale také zájem ruských investorů o akvizice a zakázky v ČR. Podle informací serveru *BusinessInfo.cz* jsou právě ruští vlastníci nejčastějším zahraničním majitelem společností v ČR. V roce 2011 u nás vlastnili téměř 17 000 společností a předstihli tak i investory německé. Z nejvýznamnějších společností je to např. plynárenská dodavatelská společnost Vemex, největší soukromá ruská ropná společnost Lukoil zde vlastní síť čerpacích stanic a již v roce 2011 projevovala zájem rozšířit své vlastnictví i o síť rakouské OMV, která zvažovala odchod z ČR z důvodu plánů expanze na trhu se zemním plynem.⁴⁰ Ruský kapitál ale ovládá např. i vítkovické železářny, banku Volksbank a velké množství stavebních firem. Na rostoucí vliv Ruska na českou ekonomiku v té souvislosti kontinuálně upozorňuje i BIS, jejíž experty znepokojuje malá transparentnost ruského podnikání a sílící přítomnost v oblastech, jako je energetika.⁴¹

V březnu 2011 se v médiích poprvé objevily také zprávy o tom, že italská energetická firma ENI jedná o prodeji svého třetinového podílu ve společnosti Česká rafinérská s ruským Gazpromem.⁴² Případ tak spolu s temelínským tendrem opět otevřel debatu, zda jsou ruští investoři se zájmem o české privatizační projekty vítanými aktéry, anebo v tomto případě stále hrají úlohu i bezpečnostně-strategická hlediska. Právě v energetické oblasti přitom ruské firmy dávají najevo, že jejich ambice v celoevropském měřítku nekončí u obchodu se surovinami, ale stále větší zájem mají také o oblast produkce a obchodování s energetickými produkty, včetně elektřiny. Střední Evropa ruským investičním zájmům nezřídka slouží jako určité „předpolí“ pro angažmá na (stále) atraktivních trzích v západní Evropě. Bez významu z hlediska ČR proto není ani podpis předběžné dohody ve formě memoranda o porozumění mezi německým energetickým koncernem RWE, který je důležitým hráčem na českém trhu s plynem a elektřinou, a ruským Gazpromem v červenci 2011 o strategickém partnerství v oblasti elektřiny v Evropě.⁴³

Ruští investoři mají zájem také o nemovitosti v České republice. Podle odhadů ročně v ČR nakoupí nemovitosti 2–4 tisíce ruských občanů, do ČR směřuje 5–7 % ruské poptávky po zahraničních nemovitostech. Z lokalit jsou nejoblíbenější Praha a Karlovy Vary;⁴⁴ narazit lze ovšem i na negativní symboly ruských investic, např. pokud jde o některé stavební aktivity ruských investorů v Karlovarském kraji.

Důležitým faktorem nejen z hlediska obchodních vztahů mezi Ruskem a Českou republikou je (a bude) vstup Ruska do WTO. Českému exportu do Ruska může v té souvislosti pomoci např. snížení celních sazeb u některých zpracovaných zemědělských a potravinářských produktů či přijetí mezinárodních pravidel ve veterinární a fytosanitární oblasti ze strany Ruska, což by mělo zabránit např. v přijímání jednostranných či nedostatečně zdůvodněných opatření týkajících se dovozu. V roce 2011 např. Rusko přistoupilo k zákazu dovozu veškeré zeleniny ze všech členských států EU včetně ČR po vypuknutí nákazy způsobené bakterií *E.coli*, která byla zpo-

částku přičítána právě zelenině pocházející z některých členských států EU.⁴⁵ Vstup Ruska do WTO byl podmíněn také snížením či v některých případech i úplným zrušením dovozního cla na automobilové komponenty, což je důležité jak pro zahraniční dodavatele, tak pro výrobce, kteří svá auta přímo na území Ruska vyrábějí (včetně firmy Škoda).⁴⁶ Z ruské strany se navíc začaly ozývat i hlasy požadující vstup Ruské federace do celní unie s EU.⁴⁷ To by však z ruské strany vyžadovalo značné přizpůsobení v řadě sektorů.

RUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Navzdory poměrně neklidné vnitropolitické situaci v ČR pokračovala v průběhu roku 2011 činnost koaliční vlády Petra Nečase, která vzešla z voleb v roce 2010. Personální obměny se podstatněji nedotkly resortů, které obvykle hrají klíčovou roli v česko-ruských vztazích, s výjimkou MPO, kde však k odstoupení ministra Kocourka došlo až v samém závěru roku 2011. Kontinuitu ve vládní politice vůči Rusku doprovázel zvýšený důraz na ekonomická témata a aktivita MPO v této oblasti, což souviselo s přípravou nových dohod a snahami posílit ekonomicko-obchodní vztahy na trzích mimo EU.

Vzhledem k návštěvě ruského prezidenta v ČR nelze vedle aktivit MZV a MPO v oblasti diplomacie opomenout ani aktivity premiéra a samozřejmě prezidenta. Premiér Nečas se již v únoru 2011 u příležitosti své účasti na mnichovské bezpečnostní konferenci sešel s místopředsedou ruské vlády Sergejem Ivanovem. Zajímavé bylo, že hlavním tématem jejich jednání byly nejen ryze bezpečnostní otázky (např. český podíl na výcviku zahraničních pilotů, který probíhá na ruských vrtulnících), ale také energetika, včetně energetiky jaderné.⁴⁸ V listopadu 2011 u příležitosti jeho návštěvy v ČR jednal premiér Nečas také s místopředsedou ruské vlády A. Žukovem⁴⁹ a během Medveděvy proslincové návštěvy i s ruským prezidentem.⁵⁰

Prezident V. Klaus svoji aktivní roli v zahraniční politice ve vztahu k Rusku již v minulosti několikrát podtrhl rétorikou zdůrazňující ekonomický význam vztahů a varující před demonizací Ruska v politicko-bezpečnostní oblasti. V roce 2011 byly na rozdíl od předchozích let prezidentovy aktivity směrem k Rusku (ve smyslu přímých návštěv či vyjádření pro média) méně četné. Důvodem je zřejmě i to, že na konci roku 2011 mělo přijít určité vyvrcholení Klausových snah v druhém funkčním období o posun česko-ruských vztahů do jiné kvalitativní roviny (zejména v ekonomické oblasti), tedy delší dobu připravovaná návštěva prezidenta Medveděva. Prezident Klaus se přesto v průběhu roku 2011 setkal i s některými dalšími reprezentanty ruské politiky (např. v listopadu s místopředsedou ruské vlády Žukovem). K dění v Rusku se prezident vyjadřoval spíše méně často, z ekonomického hlediska to byl více perspektivní vývoj v zemích skupiny BRIC(S) jako takové, který vyzdvihoval⁵¹ v kontextu možností pro uplatnění komparativních výhod českých firem a českého exportu na těchto trzích.⁵²

Ministerstvo zahraničních věcí ČR v průběhu roku 2011 (podobně jako v letech předchozích) nevyvíjelo ve vztahu k Rusku aktivity pouze prostřednictvím návštěv a setkání ministra či jeho náměstků, ale také prostřednictvím stanovisek a prohlášení. Česká republika se jimi oficiálně vyjadřovala např. i k ratifikaci nové smlouvy START ruským parlamentem.⁵³ Prohlášením z října 2011 potom ČR ocenila diplomatické úsilí Švýcarska, jež bylo důležitým prostředníkem při sjednání dohody mezi Ruskou federací a Gruzii. Tato dohoda fakticky odblokovala ruský vstup do WTO.⁵⁴

V případě Ministerstva obrany ČR a Armády ČR byla agenda týkající se Ruska v průběhu roku 2011 vesměs řešena především v rámci schůzek ministrů obrany NATO a Vojenského výboru NATO.⁵⁵ Z aktivit dalších vládních resortů lze za rok 2011 zmínit ještě únorovou návštěvu ministra kultury Jiřího Bessera v Moskvě, který zde jednal se svým ruským protějškem o programu kulturní spolupráce ČR a Ruskem na období 2012–2014 a také o připravované pražské výstavě kremelských sbírek.⁵⁶

V zahraniční agendě nelze opomenout ani Parlament ČR, ať již se jedná o zahraniční návštěvy, konference či individuální aktivity některých členů. V lednu 2011 se v Senátu představil nový velvyslanec Ruské federace Sergej Kiseljov a na počátku února přijal předseda Senátu Milan Štěch také místopředsedu Státní dumy Alexandra Babakova. Vzhledem k událostem (teroristický útok na letiště Domodědovo) spolu oba zástupci jednali především o bezpečnosti v Evropě, situaci v Rusku a boji proti terorismu, ale také o ekonomické situaci v kontextu hospodářské krize.⁵⁷ V Senátu se také v květnu 2011 uskutečnila konference s názvem Perspektivy spolupráce EU s Ruskou federací, též za účasti velvyslance Kiseljova.⁵⁸ Z aktivit členů parlamentu lze zmínit např. převzetí záštity nad akcí Bussines den Ruské federace v rámci brněnského strojírenského veletrhu místopředsedou Senátu Přemyslem Sobotkou⁵⁹ nebo účast některých členů českého parlamentu v monitorovací misi Rady Evropy, která měla v RF působit u příležitosti parlamentních voleb.

V případě hospodářských vztahů je třeba brát v úvahu nejen aktivity MPO, ale i dalších aktérů. Důležitým je již tradičně Komora pro hospodářské styky se zeměmi SNS (organizace takových akcí, jako je již zmiňovaný Den Ruské federace na brněnském mezinárodním strojírenském veletrhu)⁶⁰ a agentura CzechTrade, která v rámci podpory propagace českých firem financuje např. jejich účast na výstavách (např. moskevská výstava Zdravoochránění⁶¹ či veletrh Metal-Expo, kde agentura spolupracovala také s Hospodářskou komorou ČR⁶²). Další agenturou aktivně činnou v oblasti propagace českých firem na ruském trhu je CzechTourism. Ta v roce 2011 podpořila např. účast českých firem z oblasti lázeňství, hotelnictví a turistiky a zástupců Jihomoravského a Karlovarského kraje na jednom z největších ruských veletrhů INWETEX – CIS, který se uskutečnil v říjnu v Sankt Petěrburgu.⁶³

Zapomínat nelze ani na aktivity Českého centra a Českého domu v Moskvě, jako jsou doprovodné akce doprovázející účast českých firem na veletrzích v Rusku. Především České centrum je také důležitým aktérem v kulturních vztazích (v roce 2011 např. pořádalo výstavu věnovanou literatuře spojené s působením československých legií v Rusku či výstavu Praha v objektivu tajné policie, která se ve spolupráci s hnutím Memorial uskutečnila na několika místech v RF).⁶⁴

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI RUSKU VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Z hlediska kvantitativní analýzy česká média v průběhu roku 2011 nejčastěji zmiňovala Rusko a téma česko-ruských vztahů v ekonomických souvislostech, méně často potom v souvislostech s bezpečností a se vztahy politickými, přičemž frekvence reflektování politických událostí v Rusku narůstala s blížícím se koncem roku 2011 a nejčetnější byla v prosinci, což je logické vzhledem k událostem týkajících se parlamentních voleb. Právě v prosinci, kdy se uskutečnily nejen volby, ale i návštěva prezidenta Medveděva v Praze, bylo možné zaznamenat nejčastější výskyt mediálních výstupů týkajících se Ruska i česko-ruských vztahů. Dalšími měsíci, v nichž česká média častěji než obvykle referovala o Rusku, byly červen (mj. v souvislosti s jednáním mezi Ruskou federací a NATO o osudu projektu protiraketové obrany) a leden, kdy teroristé zaútočili na moskevské letiště.

Nejfrekventovaněji se téma Ruska objevovalo dle očekávání v celostátním tisku a opět zde platilo, že v průběhu roku to bylo nejvíce v souvislostech ekonomických, těsně v závěsu za ekonomikou byla tematika bezpečnosti, ovšem včetně bezpečnosti energetické. V prosinci potom politická a bezpečnostní témata spjatá s Ruskem ekonomickou rovinu vztahů v českých médiích vytlačila. Za zaznamenání stojí, že televize, která poměrně detailně pokrývala především takové události, jako byla návštěva ruského prezidenta (především kanál ČT24), se v celkovém kontextu roku 2011 věnovala tématu Ruska relativně méně často než rozhlas, kde bylo toto téma reflektováno v diskusích věnovaných především ekonomickým tématům. Televize naopak častěji v souvislosti s Ruskem reflektovala tematiku bezpečnostní, zatímco české časopisy se ve svých analýzách věnovaly především ekonomické a politické dimenzi česko-ruských vztahů. Rusko a česko-ruské vztahy byly zmiňovány také v souvislosti s některými mezinárodními organizacemi. Nejčastěji to byla Evropská unie zmiňovaná především v politických a méně často v bezpečnostních a ekonomických souvislostech a NATO, které přirozeně figurovalo především v souvislosti s bezpečnostní tematikou.

Z obsahového hlediska značná pozornost, jak již bylo zmíněno, byla věnována návštěvě prezidenta Medveděva a také vnitropolitickým událostem v souvislosti s parlamentními volbami a možným oslabením pozice prezidentského kandidáta Putina v souvislosti s výsledky hnutí Jednotné Rusko. Tomuto tématu se věnovala i televize, např. pořad Hyde park (ČT24) v prosinci 2011.⁶⁵

Dalším frekventovaným tématem byla dostavba Temelína. Věnoval se jí např. rozhovor s českým velvyslancem v Moskvě Petrem Kolářem (ČT24)⁶⁶ či s velvyslancem ČR pro otázky energetické bezpečnosti Václavem Bartuškou, kde zazněla také slova šéfa ruského koncernu Rosatom Sergeje Kirijenka (ČRo 6).⁶⁷ Temelín byl i námětem řady dalších televizních a rozhlasových debat se zástupci MPO, průmyslu, podnikatelů či s odborníky v oblasti jaderné energetiky stejně jako článků a komentářů v denících i týdenících (*Hospodářské noviny*, *Lidové noviny*, *Právo*, *Euro* atd.)

Téma Ruska se v českých médiích objevovalo také v souvislosti s projevy hospodářské krize, s jejím vlivem na ekonomický vývoj ve světě, v souvislosti se vstu-

pem Ruské federace do WTO a s možnými příležitostmi pro českou ekonomiku. Například *Haló noviny* v několika komentářích vyzdvihovaly význam Ruska pro české hospodářství a kritizovaly v tomto směru antiruskou politiku MZV jakožto poškozující české ekonomické zájmy.⁶⁸ Zajímavého, byť znepokojivého fenoménu poslední doby v podobě spojení rozvíjejícího se kapitalismu s nedemokratickými politickými režimy si na druhé straně povšiml v souvislosti s Ruskem, ale i Čínou Petr Robejšek v *Mladé frontě Dnes*.⁶⁹

V bezpečnostní oblasti bylo Rusko v českých médiích zmiňováno např. v souvislosti s jeho postojem k situaci v Libyi anebo se vztahy Rusko-NATO, kde sporný bod stále představuje systém protiraketové obrany.⁷⁰ Po úmrtí V. Havla potom byly v českých médiích zmiňovány nejen (ne)reakce ruské strany, ale také Havlovy postoje k různým tématům mezinárodní politiky včetně Ruska.⁷¹

ZÁVĚR

V souvislosti s ekonomickými problémy, s nimiž se v posledních letech potýká EU, a obavami z dopadů recese na Českou republiku rostl v průběhu roku 2011 význam ekonomických vztahů, který byl zdůrazňován řadou představitelů exekutivy (tradičně prezident, ale výrazněji než v roce 2010 také premiér či zástupci MPO) i zástupci byznysu. V souvislosti s česko-ruskými obchodními vztahy se do budoucna hovoří ještě o nárůstu jejich významu v kontextu celosvětového ekonomického vývoje, za cíl je považováno odvrácení pasivní obchodní bilance. Tomuto trendu nahrává nejen reálný ruský ekonomický vývoj, který především díky růstu cen energetických surovin (ale nejen proto) v průběhu let 2010 a 2011 ukázal, že se Rusko vzpamatovává z krize, jež se nevyhnula ani jemu. Nahrávají mu v pozitivním smyslu také události typu dokončení přístupového procesu do WTO a nově uzavřené kontrakty mezi ruskými a českými ekonomickými subjekty.

Zdá se, že ekonomika a perspektivy těchto vztahů vytlačují většinu jiných témat. Přesto zcela nemizí bezpečnostní dimenze, která zůstává přítomna u některých témat týkajících se ruských investic v ČR, jako je dostavba JE Temelín, jež bude důležitým a prozatím otevřeným tématem i nadále. Postup, při němž jsou vedle ekonomické a technické dimenze této problematiky akcentovány také aspekty politické, je přitom i předmětem kritiky (např. ze strany prezidenta, ale i některých představitelů průmyslových kruhů). Přesto nelze přehlédnout skutečnost, že podíl ruských investic v ČR poměrně významně roste, což není obecně známá skutečnost.

V souvislosti s vnitropolitickou situací v Rusku obklopující volby se do popředí dostala i tato otázka, která ale politický diskurz v ČR stále rozděluje. Nejedná se jen o pravo-levou dichotomii či o rozdělení vládní politika versus opozice (např. striktní kritika vměšování se do vnitřních záležitostí Ruska ze strany opoziční KSČM a její přetrvávající kritika vládní politiky vůči Rusku). Téma vývoje ruského politického režimu, dodržování lidských práv a další podobné otázky rozdělují i představitele exekutivy (kritika ministra zahraničních věcí versus postoj prezidenta zdůrazňující, že se jedná o záležitost vnitřní politiky Ruska).

Nová koncepce zahraniční politiky ČR, kterou vydalo MZV, akcentuje ekonomický význam vztahů a další perspektivy spolupráce (boj proti terorismu apod.), zdůrazňuje však, že Česká republika je především členem NATO a EU. Stejně tak nemizí téma podpory lidských práv a ruské občanské společnosti. V rámci dialogu Ruská federace–NATO, k jehož podpoře se ČR hlásí, přitom zůstávalo i v průběhu roku 2011 kontroverzním téma systému protiraketové obrany, které v česko-ruských vztazích jako takových ztratilo na někdejší důležitosti. Problematické ale může být i téma dalšího rozšiřování Aliance. Dialog Ruská federace–EU naproti tomu od roku 2010 doznal renesanci v podobě Partnerství pro modernizaci obsahující i možnosti pro česko-ruské ekonomické vztahy. V té souvislosti může působit paradoxně, že v českém veřejném diskurzu v poslední době zaznívá kritika vládní politiky v rámci EU jakožto politiky, která Českou republiku izoluje od jádra Unie a současně ji připoutává ekonomicky více k Rusku.

Je otázkou, jakým způsobem do budoucna ovlivní politický diskurz Ruska v ČR odchod silných osobností, které byly a jsou výraznými představiteli různých pólů tohoto diskurzu: Na jedné straně je to smrt bývalého prezidenta Havla, neustále zdůrazňujícího ostražitost vůči nedemokratickému charakteru ruského politického režimu a varujícího před přehnanou otevřeností vůči ekonomické spolupráci. Ke konci se blíží ale také funkční období prezidenta Klause, zdůrazňujícího kontinuálně spíše ekonomickou stránku vzájemných vztahů a odmítajícího politizaci a sekuritizaci těchto témat. Je otázkou, zda do tohoto diskurzu podstatnějším způsobem zasáhne kampaň předcházející nově zavedené přímé volbě prezidenta. Z ústavněprávního hlediska je vlastně paradoxem, že by jedním z klíčových tvůrců diskurzu v oblasti zahraničněpolitického tématu měl být český prezident (vzhledem k ústavním kompetencím v této oblasti). Česká republika však za dobu své existence poznala spíše jen situaci, kdy tomu tak bylo, a to vzhledem k osobnostem obou prezidentů, Havla i Klause, a jejich angažmá v těchto otázkách.

Poznámky

- ¹ Viz např. *Rusko – Putin oslabuje*. Hyde park, ČT24, 6. 12. 2011.
- ² Shevtsova, Lilia (2005): *Putin's Russia*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, s. 324.
- ³ Medveděv „přivezl“ miliardy eur pro české firmy. Podnikatel.cz, 8. 12. 2011. On-line: www.podnikatel.cz/clanky/medvedev-privezl-desitky-miliard-pro-ceske-firmy.
- ⁴ Vláda ČR: *Ruský prezident jednal s českým premiérem o ekonomických tématech*, 8. 12. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/rusky-prezident-jednal-s-ceskym-premierem-o-ekonomickych-tematech--90320.
- ⁵ Viz např. vyjádření premiéra Nečase během tiskové konference u příležitosti návštěvy gruzinského premiéra Niky Gilauriho. Vláda ČR: *Tisková konference po jednání předsedy vlády Petra Nečase a předsedy vlády Gruzie Niky Gilauriho*, 28. 11. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-konference/tiskova-konference-po-jednani-predsedy-vlady-petra-necase-a-predsedy-vlady-gruzie-niky-gilauriho--28--listopadu-2011-89905/.
- ⁶ Např. Mertlík, Pavel: *Česko na evropské periferii?* iHned.cz., 20. 10. 2011. On-line: dialog.ihned.cz/machacek-reakce/c1-53294740-cesko-na-evropske-periferii.

- ⁷ Viz např. rozhovor se stínovým ministrem financí za ČSSD Janem Mládkem v pořadu ČT24 Události, komentáře v prosinci 2011. Jan Zahradil: Události, komentáře, ČT24. Občanská demokratická strana, 12. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/clanek/440-udalosti-komentare. Nebo článek předsedy ČSSD Bohuslava Sobotky: *Eurozóna a my*. Česká strana sociálně demokratická, 9. 12. 2011. On-line: www.cssd.cz/aktualne/blogy/eurozona-a-my/.
- ⁸ *Rusko musí být naším strategickým partnerem*. Haló noviny, 30. 8. 2011. On-line: www.halonoviny.cz/.
- ⁹ Viz slova premiéra Nečase při setkání s ruským prezidentem Medveděvem v Praze. Vláda ČR: *Ruský prezident jednal s českým premiérem o ekonomických tématech*, 8. 12. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/rusky-prezident-jednal-s-ceskym-premierem-o-ekonomickych-tematech--90320/.
- ¹⁰ Např. Zbyněk Stanjura: Fakta Barbory Tachecí, TV Prima. Regionální sdružení ODS Moravskoslezský kraj, 8. 12. 2011. On-line: www.ods.cz/region.moravskoslezsky/clanek/428-fakta-barbory-tacheci.
- ¹¹ Např. Кривякина, Е.: *Дмитрий Медведев: «Не может быть всегда тишь да гладь!»*, Комсомольская правда, 8 Декабря 2011. On-line: www.kp.ru/daily/25801.4/2782154/. Nebo Кузьмин, В.: *В рамках закона. Дмитрий Медведев считает, что у граждан должна быть возможность высказать свое мнение, но в цивилизованной форме*. Рождийская газета, 9. 12. 2011. On-line: www.rg.ru/2011/12/08/praga-site.html.
- ¹² *MfD: Schwarzenberg kritizoval parlamentní volby v Rusku*. České noviny, 8. 12. 2011. On-line: www.ceskenoviny.cz/domov/zpravy/mfd-schwarzenberg-kritizoval-parlamentni-volby-v-rusku/725697.
- ¹³ Soukup, Ondřej: *Havel vzkázal Rusům: Musíte neustále požadovat uznání a dodržování svých práv*. iHned.cz, 18. 12. 2011. On-line: zpravy.ihned.cz/c1-54233390-havel-vzkazal-rusum-musite-neustale-pozadovat-uznani-a-dodrzeni-svych-prav.
- ¹⁴ Například vystoupení poslance EP a místopředsedy ÚV KSČM Jiřího Maštálky na tiskové konferenci 18. 2. 2011: *Zvýšení DPH a otázka lidských práv z pohledu Bruselu*. KSČM: Tiskové konference KSČM. On-line: www.kscm.cz/stanoviska-tiskove-konference-projevy/tiskove-konference/54142/tk-18-unora-2011-zvyseni-dph-a-otazka-lidskych-prav-z-pohledu-bruselu?previev=archiv; nebo tisková zpráva KSČM: *Brusel jako „strašák“ na objednávku*. KSČM: Stanoviska / Tiskové zprávy KSČM, 12. 6. 2011. On-line: www.kscm.cz/stanoviska-tiskove-konference-projevy/stanoviska/56524/brusel-jako-strasak-na-objednavku?previev=archiv.
- ¹⁵ Srv. např. místopředsedkyně zahraničního výboru PS PČR za KSČM Kateřina Konečná na konferenci „Střední Evropa, EU a nové Rusko pořádané v roce 2011 v Poslanecké sněmovně. *Rusko musí být naším strategickým partnerem*. Haló noviny, 30. 8. 2011. On-line: www.halonoviny.cz/.
- ¹⁶ *Češi odmítli spolupráci s USA na štítu proti střelám*. Hospodářské noviny, 16. 6. 2011. On-line: hn.ihned.cz/c1-52098090-cesi-odmitli-spolupraci-s-usa-na-stitu-proti-strelam.
- ¹⁷ Viz *Prezident Medveděv odletěl zpět do Ruska. Zůstávají miliardové kontrakty i výstava*. iHned.cz, 8. 12. 2011. On-line: zpravy.ihned.cz/c1-54110270-prezident-medvedev-odletel-zpet-do-ruska-zustavaji-miliardove-kontrakty-i-vystava.
- ¹⁸ *Medveděv přivezl kontrakty za miliardy. Podívejte se na jeho první kroky v Praze*. iHned.cz, 7. 12. 2011. On-line: zpravy.ihned.cz/cesko/c1-54073050-medvedev-privezl-kontrakty-za-miliardy-podivejte-se-na-jeho-prvni-kroky-v-praze.
- ¹⁹ MZV ČR: *Prohlášení k teroristickému útoku na moskevském letišti Domodědovo*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/prohlaseni_mzv_k_teroristickemu_utoku_na.html; Vláda ČR: *Předseda vlády ČR Petr Nečas kondoloval předsedovi vlády Ruské federace Vladimíru Putinovi*. Tiskové zprávy, 24. 1. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-zpravy/predseda-vlady-cr-petr-necas-kondoloval-predsedovi-vlady-ruske-federace-vladimiru-putinovi-80258/.
- ²⁰ *Vláda je připravená vyslat do ruské Jaroslavl speciál*. Zprávy.rozhlas.cz, 8. 9. 2011. On-line: www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/vlada-je-pripravena-vyslat-do-ruske-jaroslavl-special--945716.

- ²¹ *Osobnosti: Nic jiného než pravda a láska nemá v životě smysl.* iHned.cz, 18. 12. 2011. On-line: dialog.ihned.cz/c1-54232860-osobnosti-nic-jineho-nez-pravda-a-laska-nema-v-zivote-smysl.
- ²² Руденский, Н.: *Игра на унижение.* Грани.ру, 22. 12. 2011. On-line: grani.ru/opinion/rudensky/m.194358.html.
- ²³ *Tripolisem otráslý výbuchy. Z Kaddáfího rezidence stoupá dým.* iHned.cz., 20. 3. 2011. On-line: zpravy.ihned.cz/svet/c1-51271760-tripolisem-otrasly-vybuchy-z-kaddafiho-rezidence-stoupadym.
- ²⁴ TOP 09: *Schwarzenberg: Byl bych velice rád, kdyby ta akce probíhala pod dozorem NATO.* Rozhovor s ministrem zahraničních věcí Karlem Schwarzenbergem, 20. 3. 2011. On-line: www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/schwarzenberg-byl-bych-velice-rad-kdyby-ta-akce-probihala-pod-dozorem-nato-5426.html.
- ²⁵ MPO ČR: *Ministr Kocourek jednal s místopředsedou ruské vlády Žukovem,* 11. 11. 2011. On-line: www.mpo.cz/dokument92079.html.
- ²⁶ Tamtéž.
- ²⁷ MZV ČR: *Návštěva ministra Schwarzenberga v Moskvě.* On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/navsteva_ministra_schwarzenberga_v.html.
- ²⁸ MZV ČR: *Náměstek Schneider jednal v Rusku.* On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2011_03_28_jiri_schneider_jednal_v_rusku.html.
- ²⁹ *Vojna se pronásledování nebojí.* iHned.cz, 30. 11. 2011. On-line: m.ihned.cz/c1-54167220-zakazane-umeni.
- ³⁰ Český statistický úřad: *Pohyb obyvatelstva – 1. až 4. čtvrtletí 2011,* 13. 3. 2012. On-line: www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031312.doc.
- ³¹ *Chcete cizince? Vsaďte na modrou kartu.* Ekonom, 19. 5. 2011. On-line: ekonom.ihned.cz/c1-51877970-chcete-cizince-vsadte-na-modrou-kartu.
- ³² *Interaktivní exportní profil prioritních zemí: Ruská federace.* BusinessInfo.cz, 24. 7. 2012. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/interaktivni-exportni-profil-prioritnich-zemi-ruska-federace-19841.html#!&chapter=2.
- ³³ *České firmy se více zapojí do investičních projektů v Rusku.* BusinessInfo.cz, 9. 12. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/mpo-firmy-se-zapoji-do-projektu-v-rusku-446.html.
- ³⁴ *Stav ruské ekonomiky v roce 2011.* European Business Consortium. On-line: www.business-consortium.cz/podnikani-rusko/stav-ruske-ekonomiky-v-roce-2011/.
- ³⁵ *Medvěděv „přivezl“ miliardy eur pro české firmy.* Podnikatel.cz, 8. 12. 2011. On-line: www.podnikatel.cz/clanky/medvedev-privezl-desitky-miliard-pro-ceske-firmy; *Byznysový rozměr návštěvy ruského prezidenta: podpis pod kontrakty za 54 miliard.* iHned.cz, 8. 12. 2011. On-line: m.ihned.cz/c1-54116910-byznysovy-rozmer-navstevy-ruskeho-prezidenta-podpis-pod-kontrakty-za-54-miliard.
- ³⁶ *EXPO 2020 – Světová výstava – Ruská federace se pokouší vyhrát účast a soustředit výstavní prostory nejen v Moskvě, ale i ve Sverdlovské oblasti.* BusinessInfo.cz, 14. 11. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/expo-2020-svetova-vystava-ruska-federace-se-15675.html.
- ³⁷ *Národní strojírenský klastř uzavřel dohodu o spolupráci s vládou Saratovské oblasti Ruské federace.* Vitkovice Machinery Group, 20. 6. 2011. On-line: www.vitkovice.cz/news/message/detail/id/513/lang/cs/site/9.
- ³⁸ *UNISTAV BRNO staví farmaceutický závod v Lipecké oblasti RF.* iRU.cz, 15. 6. 2011. On-line: www.irucz.ru/cz/zpravy/1/11400000000-ruska-federace/11400100000-centralni-fo/114001008000-lipecka-oblast/312-stavebnictvi/21189-unistav-brno-stavi-farmaceuticky-zavod/.
- ³⁹ *Poprvé se sešla skupina pro obchodní spolupráci ČR a Tatarstánu.* BusinessInfo.cz, 3. 10. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/skupina-pro-spolupraci-cr-a-tatarstanu-436.html.
- ⁴⁰ *OMV chce skončit v Česku na trhu čerpacích stanic.* Týden.cz, 30. 9. 2011. On-line: tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/omv-chce-skonicit-v-cesku-na-trhu-cerpacich-panic_213536_diskuze.html.
- ⁴¹ *Každou čtvrtou firmu v Česku vlastní cizinci. Rusové hrají prim.* iHned.cz, 19. 10. 2011. On-line: byznys.ihned.cz/c1-53273000-kazdou-ctvrtou-firmu-v-cesku-vlastni-cizinci-rusove-hrají-prim.

- ⁴² *Kreml v Česku posílí. Eni prodá třetinu České rafinérské Gazpromu.* Lidovky.cz, 15. 3. 2011. On-line: byznys.lidovky.cz/kreml-v-cesku-posili-eni-proda-tretinu-ceske-rafinerske-gazpromu-phh-/firmy-trhy.asp?c=A110315_111945_firmy-trhy_nev.
- ⁴³ *RWE a Gazprom budou partneři. Chtějí co nejvíce získat z německého odklonu od jádra.* iHned.cz, 14. 7. 2011. On-line: byznys.ihned.cz/zpravodajstvi-evropa/c1-52305130-rwe-a-gazprom-budou-partneri-chteji-co-nejvice-ziskat-z-nemeckeho-odklonu-od-jadra.
- ⁴⁴ *Ruští investoři Česku důvěřují.* Profit.cz, 27. 7. 2011. On-line: profit.tyden.cz/clanek/rusti-investori-cesku-duveruji/.
- ⁴⁵ *Rusko zakázalo dovoz zeleniny z EU. Bojí se bakterie E.coli.* Lidovky.cz, 2. 6. 2011. On-line: byznys.lidovky.cz/rusko-zakazalo-dovoz-zeleniny-z-eu-boji-se-bakterie-e-coli-p3e-/firmy-trhy.asp?c=A110602_073002_firmy-trhy_ape.
- ⁴⁶ *Rusko: připravované změny dovozního cla na automobilové komponenty.* BusinessInfo.cz, 18. 11. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/rusko-pripravovane-zmeny-dovozniho-cla-na-15645.html.
- ⁴⁷ *Ukrajina a Rusko stojí o celní unii s EU.* EurActiv.cz, 19. 5. 2011. On-line: www.euractiv.cz/obchod-a-export/0/clanek/ukrajina-a-rusko-stoji-o-celni-unii-s-eu-008784.
- ⁴⁸ *Vláda ČR: Petr Nečas: Společenské změny v Egyptě nesmí provázet násilí,* 5. 2. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/petr-necas-spolecenske-zmeny-v-egypte-nesmi-provazet-nasili-80737/.
- ⁴⁹ *Vláda ČR: Premiér Nečas ocenil rozvoj vzájemného obchodu s Ruskem,* 11. 11. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-necas-ocenil-rozvoj-vzajemneho-obchodu-s-ruskem-89262/.
- ⁵⁰ *Vláda ČR: Ruský prezident jednal s českým premiérem o ekonomických tématech,* 8. 12. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/rusky-prezident-jednal-s-ceskym-premierem-o-ekonomickych-tematech--90320/.
- ⁵¹ *Například v lednu 2011 při příležitosti konání vídeňského kongresu „Challenging Prospects“.* Klaus, Václav: *Je evropská unifikace (a záměrné oslabování států) řešením nebo spíše krokem ke stále se zvětšujícímu problému?*, 31. 1. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2760.
- ⁵² *Například Klaus, Václav: Dluhová krize je jen vršíčkem ledovce.* Právo, 27. 8. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2912; *Vystoupení prezidenta republiky v diskusním pořadu TV Prima – Partie,* 18. 12. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/3010.
- ⁵³ *MZV ČR: Prohlášení Ministerstva zahraničních věcí ČR k ratifikaci nové smlouvy START Federálním shromážděním Ruské federace.* On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/x2011_01_26_prohlaseni_mzv_cr_k_ratifikaci_nove_smlouvy_start.html.
- ⁵⁴ *MZV ČR: Prohlášení MZV ke vstupu Ruské federace do WTO.* On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/x2011_10_31_prohlaseni_mzv_ke_vstupu_ruske_federace_do_wto.html.
- ⁵⁵ *MO ČR: Generál Pícek se zúčastnil Vojenského výboru NATO,* 27. 1. 2011. On-line: www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/general-picek-se-zucastnil-vojenskeho-vyboru-nato-51319; *MO ČR: Ministři obrany NATO jednali v Bruselu,* 9. 6. 2011. On-line: www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ministri-obrany-nato-jednali-v-bruselu-56429/.
- ⁵⁶ *MK ČR: Jiří Besser po jednání v Moskvě: Úspěšná jednání budou mít brzy výrazný praktický dopad pro českou kulturu,* 19. 2. 2011. On-line: www.mkcr.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/jiri-besser-po-jednani-v-moskve-uspesna-jednani-budou-mit-brzy-vyrazny-prakticky-dopad-pro-ceskou-kulturu-83066/.
- ⁵⁷ *Senát PČR: Předseda Senátu: Rozvoj občanské společnosti se nesmí zastavit v Rusku ani v České republice.* Tisková zpráva, 3. 2. 2011. On-line: www.senat.cz/zpravodajstvi/zprava.php?id=742.
- ⁵⁸ *Senát PČR: Přepis Konference „Perspektivy spolupráce EU s Ruskou federací“ ze dne 26. 5. 2011.* On-line: www.senat.cz/cinnost/konference_seminare/perspektivy_spoluprace_eu_s_rf/index.php?ke_dni=&O=8.

- ⁵⁹ *Sobotka (ODS): Rusko je víc než perspektivní obchodní partner.* Parlamentní listy, 5. 10. 2011. On-line: www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Sobotka-ODS-Rusko-je-vic-nez-perspektivni-obchodni-partner-210059.
- ⁶⁰ *Business den Ruské federace na MSV.* BusinessInfo.cz, 5. 10. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/rusko-je-inspirativni-zeme-437.html.
- ⁶¹ *Informace z výstavy Zdravoochránění v Rusku.* BusinessInfo.cz, 16. 12. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/rusko-zdravoochrani-2011-vystava-448.html.
- ⁶² *Oficiální česká účast na moskevské výstavě Metalexp.* BusinessInfo.cz, 29. 11. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/oficialni-ceska-ucast-na-moskevске-vystave-10072.html.
- ⁶³ *Informace z mezinárodního veletrhu INWETEX – CIS 2011 v Rusku.* BusinessInfo.cz, 21. 10. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/rusko-veletrh-inwetex-turisticky-ruch-440.html.
- ⁶⁴ *Чешский центр/České centrum.* On-line: moscow.czechcentres.cz/.
- ⁶⁵ *Rusko – Putin oslabuje.* ČT24, Hyde park, 6. 12. 2011.
- ⁶⁶ *Rozhovor s velvyslancem Petrem Kolářem: Z Washingtonu do Moskvy.* ČT24, Interview, 7. 10. 2011.
- ⁶⁷ Interview s Václavem Bartuškou na téma dostavby Jaderné elektrárny Temelín. Český rozhlas 6, Studio Stop, 15. 12. 2011.
- ⁶⁸ Například *Rusko musí být naším strategickým partnerem.* Haló noviny, 30. 8. 2011. On-line: www.halonoviny.cz; Věrtelář, Václav: *Rozšíření hospodářských vztahů s Ruskem.* Haló noviny, 10. 12. 2011. On-line: www.halonoviny.cz/.
- ⁶⁹ Robejšek, Petr: *Second hand kapitalismus.* Mladá fronta Dnes, 18. 6. 2011. On-line: zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp.
- ⁷⁰ Například diskusní pořad ČRo 6 s hosty Zdeňkem Veliškem, Milanem Dvořákem a Adamem Černým *V Bruselu zasedali ministři obrany NATO.* Český rozhlas 6, Studio Stop, 13. 6. 2011; nebo reportáž *Rusko chce od NATO záruky.* ČT1, Události, 25. 5. 2011.
- ⁷¹ Například *Šest velkých detailů z politického dědictví VH podle redaktora Tomáše Němečka.* Lidové noviny, 23. 12. 2011. On-line: www.lidovky.cz/; Navara, Luděk: *Masaryk a Havel, mocnáři ducha.* Mladá fronta Dnes, 22. 12. 2011. On-line: zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp.

Kapitola 9

Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice

Petra Cibulková

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Během roku 2010 se zaměření na šest zemí východní Evropy¹ a projekt Východního partnerství (VP), který je sdružuje, ustálilo jako jedna z hlavních zahraničněpolitických priorit České republiky. Dokladem tohoto vývoje bylo především zakotvení této priority do programového prohlášení vlády Petra Nečase z června 2010.² V roce 2011 byl záměr věnovat zemím Východního partnerství a především projektu samotnému dlouhodobou pozornost potvrzen novou *Koncepcí zahraniční politiky České republiky* (20. července).³ Předchozí koncepce byla přijata vládou Vladimíra Špidly na léta 2003–2006, tj. v době, kdy se teprve blížilo první východní rozšíření Evropské unie (EU) a v této souvislosti i dopracování politiky EU vůči budoucím sousedům. V koncepci české zahraniční politiky z března 2003 proto nebyla pozice ČR k unijní „východní politice“. Dokument odrážel především zájem o zvýšení ekonomické spolupráce se zeměmi východní Evropy (včetně Ruska), které si jako prioritu stanovila vláda ČSSD již po volbách v roce 1998.⁴

Koncepce z roku 2011 země Východního partnerství a multilaterální spolupráci s nimi jmenuje především spolu s dalšími tematickými či regionálními prioritami, tj. zeměmi západního Balkánu a Blízkého východu, resp. rozšiřovacím procesem EU a Evropskou politikou sousedství (EPS). Konkrétní zmínku si v koncepci vysloužily čtyři země partnerství, a to Moldavsko a Gruzie jako prioritní země rozvojové spolupráce a Ukrajina s Běloruskem jako další dvě země prioritní v transformační spolupráci.⁵

Oproti předchozím dokumentům vlády, které se zabývaly základy české zahraniční politiky vůči zemím VP, je v Koncepci patrný důraz na podmíněnost rozvoje vztahů s těmito zeměmi. Princip kondicionality, včetně nutnosti využívat i sankční nástroje, je formulován v části věnované prioritám ČR ve Společné zahraniční a bezpečnostní

politice EU (SZBP).⁶ Podobně i v části týkající se priorit v regionu Východní a jiho-východní Evropy je „*sdílení společných hodnot*“ označeno za přední kritérium pro vztahy se zeměmi VP.⁷ Zdůrazněním principu kondicionality ve svém koncepčním dokumentu Česká republika následuje trend, který se projevuje i v SZBP, nejnověji v redefinici politiky sousedství z května 2011.⁸

Mezi prioritami České republiky ve vztahu k zemím VP je zajímavý i cíl ČR prosazovat respektování nezávislosti a územní integrity všech zemí partnerství.⁹ Poměrně silná angažovanost ČR v Gruzii a podpora této zemi po jejím konfliktu s Ruskem o separatistické regiony Abcházii a Jižní Osetii v roce 2008 by takovou zmínku odůvodňovaly. Otázkou nicméně zůstává, zda takto formulovaný cíl může mít rovněž konotace pro vztahy ČR s Arménií a Ázerbájdžánem a jejich vzájemný konflikt o Náhorní Karabach.

Zemí Východního partnerství se do značné míry týká i stanovení priorit české zahraniční politiky v oblasti energetické bezpečnosti. Koncepce zahraniční politiky se tohoto tématu dotýká spíše obecně, tj. odkazem na úsilí o maximální diverzifikaci a podporu rozvoje energetických sítí ve směrech západ-východ a sever-jih.¹⁰ Podrobněji se této otázce věnuje další z vládních dokumentů roku 2011 – *Východiska ke koncepci surovinové a energetické bezpečnosti České republiky* (17. srpna). „*Navázání úzkých ‚surovinových‘ vztahů*“ se zeměmi Jižního Kavkazu dokument považuje za jeden ze základních předpokladů posilování surovinové a energetické bezpečnosti ČR.¹¹ Vztahy s Ukrajinou v tomto ohledu rovněž označuje za perspektivní,¹² přičemž její význam spočívá nejen v roli tranzitní země pro dovoz surovin z Ruska, ale i významného dodavatele železných rud.¹³

Česká republika by se měla v jednáních soustředit na dosažení, co nejlepších ekonomických podmínek a její snaha by měla být oproštěná „*v maximální možné míře od politických a ideologických klišé*“.¹⁴ Takové doporučení dává prostor právě pro posílení vztahů s politicky problematickým, ale surovinově důležitým Ázerbájdžánem, které se v posledních dvou letech v české zahraniční politice projevuje. Vnímání jeho významu z pohledu energetické bezpečnosti ČR potvrzuje dokument i stanovením priorit v plynárenské infrastruktuře. Konstatuje, že „*ČR je dlouhodobým podporovatelem koncepce Jižního koridoru a plynovodu Nabucco zvláště*“, a doporučuje, aby stát tomuto projektu zajistil politickou a diplomatickou podporu.¹⁵ Naopak Ukrajina jako tranzitní země pro dovoz ropy a zemního plynu je dokumentem vnímána jako důležitý, ale dlouhodobě problematický partner. Důvodem jsou nejen její dlouhodobé spory s Ruskem jako hlavním dodavatelem, ale i pochybnosti o dalším technickém zajištění potřebné tranzitní infrastruktury.¹⁶

Podobný pohled na možné problémové oblasti ve spolupráci se zeměmi Východního partnerství je čitelný i z dalšího nově přijatého koncepčního materiálu vlády – *Bezpečnostní strategie České republiky* (8. září). Jako jedna z asymetrických hrozeb je uveden trend zneužívání pozice výhradního dodavatele energetických surovin či tranzitní země, jinými slovy jako potenciální hrozbu strategie identifikuje nejen chování Ruska, ale i Ukrajiny.¹⁷ Rostoucí význam otázky energetické bezpečnosti a její možné implikace pro zahraniční politiku např. ve vztahu k Ázerbájdžánu opět nazna-

čuje bod o podpoře vzájemně výhodných ekonomických vztahů se zeměmi se zdroji energetických surovin, včetně možnosti využít projektů rozvojové spolupráce.¹⁸ Strategie zároveň potvrzuje rozvoj vztahů se zeměmi Východního partnerství a projekt VP jako jednu z hlavních priorit ČR, a to především vzhledem k potenciálu jejich prostřednictvím tento region stabilizovat (řešení nestability a regionálních konfliktů, prosazování demokracie a lidských práv apod.).¹⁹

Jednou z výzev české zahraniční politiky vůči regionu zemí Východního partnerství se tak jeví řešení možného střetu některých priorit, tak jak je výše uvedené dokumenty definují. Je otázka, do jaké míry se jí daří vyvažovat pohled na nutnost zajistit surovinovou a energetickou bezpečnost země, při zachování důvěryhodnosti jako země kladoucí ve své zahraniční politice důraz na transformaci k demokracii a prosazování lidských práv.

Na úrovni EU vztahy s východoevropskými sousedy ustoupily do pozadí kvůli potřebě reagovat na „arabské jaro“ v jižním sousedství. Česká republika si proto kladla za cíl zachovat rovnováhu mezi jižním a východním vektorem SZBP, a to nejen z politického, ale i finančního hlediska. Možnosti české diplomacie jsou ale do určité míry limitovány rozporem mezi pozorností, který je „východní politice“ jako jedné z priorit v posledních letech věnován ve vládních dokumentech a v agendě ministerstva zahraničních věcí (MZV) na straně jedné a v českém politickém prostoru obecně na straně druhé. V roce 2011 neproběhla na téma Východního partnerství či bilaterálních vztahů s jeho účastnickými státy žádná větší politická diskuse. V otázkách členství v EU na české politické scéně jednoznačně dominovalo vymezování pozic vůči opatřením EU na řešení ekonomické krize.

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ: AGENDA A UDÁLOSTI

Multilaterální témata

Projekt Východního partnerství je základním multilaterálním nástrojem pro vztahy České republiky se zeměmi východní Evropy a jižního Kavkazu. Česko jako jeden z hlavních iniciátorů tohoto projektu projevovalo v předchozích letech zájem na jeho dalším rozvoji a stabilizaci v rámci SZBP EU, neboť odpovídá dlouhodobé profilaci české zahraniční politiky (transformační pomoc, lidská práva) a poskytuje tak České republice prostor pro vlastní aktivní roli v zahraniční politice EU. Ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg projekt v rozhovoru pro měsíčník *Mezinárodní politika* označil za jeden z nejdůležitějších úkolů české diplomacie.²⁰

V roce 2011 byla ovšem pozornost EU opět vázána především dluhovou a finanční krizí států uvnitř společenství a v zahraniční politice demokratizační vlnou v arabském světě. Východní partnerství, resp. země východní dimenze Evropské politiky sousedství, se naopak v posledních letech dostávají do pozadí. Přispěl k tomu i politický vývoj v Bělorusku a Ukrajině, který do určité míry zpochybňoval potenciál VP vytvořit dostatečně atraktivní rámec spolupráce EU se sousedními zeměmi a přispět

tak k jejich demokratizaci a politické a ekonomické stabilizaci. Evropská unie na vývoj ve svém jižním i východním sousedství zareagovala revizí Evropské politiky sousedství (květen 2011).²¹ Podstatou této revize je striktnější uplatňování principu kondicionality, tj. vázání vyšší podpory ze strany EU na skutečný pokrok účastnických zemí v politických a ekonomických reformách (tzv. princip „více za více“).

Hlavní událostí roku 2011 v rámci VP byl summit na nejvyšší úrovni ve Varšavě na konci září (29.–30. září). Za ČR se ho místo nemocného prezidenta Václava Klause účastnil K. Schwarzenberg.²² Summitu se nakonec neúčastnilo Bělorusko. Nejprve odmítlo účast na úrovni ministra zahraničních věcí a poté, co jeho velvyslanec ve Varšavě, který měl běloruskou delegaci vést, nebyl pozván na společnou večeři hlav států a vlád VP, rozhodlo se bojkotovat summit úplně.²³ Neúspěchem skočila i snaha o přijetí společné deklarace států EU a VP ke stavu demokracie a porušování lidských práv v Bělorusku po volbách v roce 2010, když státy VP dokument nepodepsaly.²⁴ Nejvýraznějšími výsledky summitu byly příslib dodatečných finančních zdrojů pro projekty v rámci partnerství, závazek EU vypracovat cestovní mapy spolupráce založené na definování cílů spolupráce a kontrole jejich implementace a zahájení činnosti Obchodního fóra VP (z polské iniciativy).²⁵

Z hlediska cílů ČR v rámci VP byl summit jen částečným úspěchem.²⁶ Česká republika klade důraz na rozvoj občanské společnosti a její význam pro transformaci k demokracii. Návrh na vznik Nástroje pro podporu občanské společnosti a do určité míry konkurenční polský návrh na vytvoření Evropského fondu pro demokracii zmiňuje společná deklarace ze summitu jako možné rozšíření dosavadních nástrojů. Podařilo se dosáhnout navýšení financování projektu (i EPS jako celku), ale i nadále hrozí výraznější přesun pozornosti EU (a tím i financí) směrem k jižnímu sousedství. K nerovnoměrnému přerozdělování zdrojů by mohla přispět i samotná aplikace principu „více za více“, a to v souvislosti s výše zmiňovanými negativními tendencemi vnitropolitického vývoje v některých zemích VP. Vzhledem k zamítavému postoji řady členských států EU i současné ekonomické situaci uvnitř společenství nelze jakýkoli posun očekávat ani v otázce přiznání evropské perspektivy zemím VP, které ČR považuje za důležitý motivační nástroj. Problémem je i trvající nezájem o VP ze strany vlivných členských států, který se podobně jako na zahajovacím summitu v Praze v roce 2009 projevil i ve Varšavě jejich zastoupením na nižší úrovni.

V rovině praktické spolupráce v jednotlivých platformách VP se ČR podobně jako v předchozím roce podílela na pořádání seminářů pro experty z účastnických zemí. V červnu (15.–17.) se konala ministerská konference „Enterprise and competitiveness policies for Eastern Europe and South Caucasus“ pořádaná OECD a MZV ČR.²⁷ V říjnu (10.–14.) proběhl ve spolupráci Evropské komise a českého MZV v Charkově workshop „Reforma veřejné správy na místní a regionální úrovni“ navazující na pražský seminář na toto téma v roce 2010.²⁸ Vzhledem k celkové snaze posílit spolupráci zemí Visegrádské skupiny (V4) na půdě Evropské unie a rovněž v souvislosti s předsednictvím ČR ve skupině od července 2011 se agenda zaměřená na Východní partnerství do značné míry přesunula na půdu Visegrádu. Ke spolupráci zemí V4 v tomto ohledu proto bližší viz příslušná kapitola této publikace.

Bilaterální témata***Ukrajina***

Do roku 2011 vstupovaly bilaterální vztahy ČR s Ukrajinou zatížené dvěma kauzami z roku 2010. První se týkala působení tzv. vízové mafie před konzulátem v Kyjevě, na které česká strana reagovala varováním, že konzulát pozastaví vydávání víz.²⁹ Ukrajinská strana v lednu začala problém se „zprostředkovateli“ před českým konzulátem řešit a situace se stabilizovala.³⁰ Druhá kauza spojená s trestněprávním stíháním členů vlády bývalé premiérky Julije Tymošenkové po nástupu nové prezidentské garnitury Viktora Janukovyče má na vývoj česko-ukrajinských vztahů dlouhodobější vliv. V říjnu 2010 byl v ČR na základě mezinárodního zatykače zadržen Bohdan Danylyšyn a v listopadu se objevily informace, že v ČR požádal o politický azyl.³¹ V lednu 2011 byl azyl bývalému ministru hospodářství udělen. Ukrajinská strana reagovala nótou, v níž žádala českou stranu o sdělení důvodů tohoto rozhodnutí. Celá událost získala poměrně velkou pozornost ukrajinských médií, která z ní vyvozovala přesvědčení EU o politickém pronásledování opozice na Ukrajině.³²

Obě strany nicméně zdůrazňovaly, že tato kauza nemá vliv na spolupráci obou zemí a ČR i nadále vyjadřovala podporu aspiracím Ukrajiny ve vztahu k EU. 28. února se zvláštní velvyslanec pro Východní partnerství Petr Mareš zúčastnil v Kyjevě 5. mezinárodního fóra Ukrajina–Evropa.³³ I přes zmiňované ujišťování o snaze nezatěžovat celkové vzájemné vztahy nesouhlasným postojem v dílčích otázkách se na celkové kvalitě česko-ukrajinských bilaterálních vztahů kritika současného dění v Ukrajině ze strany ČR podepisovala (viz dále).

Na konci března městský soud v Praze svým rozhodnutím ukončil soudní jednání v kauze udělování víz na českém konzulátu ve Lvově.³⁴ Zamítl odvolání MZV a potvrdil povinnost MZV vrátit ukrajinským žadatelům poplatky za registraci přes call-centrum.³⁵ Poslední dohru měl tento případ ještě v červenci, kdy Ústavní soud ČR nevyhověl stížnosti 161 Ukrajinců, kteří se na MZV domáhali i náhrady nemajetkové újmy.³⁶

V dubnu vláda rozhodla o poskytnutí mimořádného daru Ukrajině, resp. schválením příspěvku ve výši 2,6 mil. EUR se připojila k dalším zemím a organizacím v mezinárodním fondu na stavbu ochranného krytu pro poškozený černobylský reaktor.³⁷

V květnu vypukla v česko-ukrajinských vztazích nová bilaterální aféra, tentokrát špionážní. Ukrajina vyhostila dva pracovníky české ambasády údajně za vojenskou špionáž. Oproti diplomatickým zvyklostem událost mediálně zviditelnila, což u české strany podpořilo vnímání tohoto kroku jako reakci na případ Danylyšyn.³⁸ Zveřejnění informace o údajných českých špionech totiž následovalo den poté, co B. Danylyšyn v Praze oznámil založení nové nevládní organizace – Ukrajinské evropské perspektivy.³⁹ V diplomatické rovině ČR reagovala recipročně, tj. vyhoštěním dvou ukrajinských diplomatů.⁴⁰ Tyto události opět oddálily obsazení postu velvyslance ČR v Ukrajině.⁴¹

Ve dnech 9.–11. června uskutečnil návštěvu Ukrajiny první náměstek ministra zahraničních věcí J. Schneider. Kromě jednání o stavu bilaterálních vztahů se svým ukrajinským protějškem se zúčastnil i jednání na Krymu. Ten má pro svůj ekonomický potenciál mezi aktivitami ČR na Ukrajině již stálé místo. Česká republika se

v oblasti zviditelňuje prostřednictvím dílčích projektů rozvojové spolupráce – v tomto případě J. Schneider jednal o projektu otevření Turistického centra a zahájení turistického značení. Podobně jako při předchozích jednáních na poloostrově došlo i na setkání se zástupci Krymských Tatarů, v jejichž prospěch se ČR dlouhodobě angažuje v rámci lidskoprávní dimenze své zahraniční politiky.⁴²

V červenci vyvrcholila nespokojenost české diplomacie s obstrukcemi z ukrajinské strany rozhodnutím uzavřít konzulární úsek českého zastoupení v Doněcku. Česká republika si stěžovala na administrativní překážky, které jí Ukrajina klade v podobě zdržování povolení příjezdu nového generálního konzula či vydávání nutných identifikačních průkazů pracovníkům českého zastupitelstva. Po třech týdnech mohla česká strana přistoupit ke znovuotevření konzulárního úseku.⁴³ K posunu došlo i ohledně schválení nového českého velvyslance Ukrajinou, na které se čekalo již od března, a Ivan Počuch se 23. srpna oficiálně ujal funkce. Přivezl s sebou i dopis od ministra Schwarzenberga. Oproti očekáváním byl obsah dopisu zcela v pozitivním tónu – obsahoval gratulaci k 20. výročí ukrajinské nezávislosti.⁴⁴

Předpoklad kritičnosti souvisel s probíhajícím procesem s J. Tymošenkovou a především jejím umístěním do vazby na začátku srpna, které vyvolaly negativní reakce celé řady evropských zemí, ČR nevyjímaje. Osobní ujištění od prezidenta V. Janukovyče, že se v tomto případě nejedná o politický proces, si 9. srpna vyžádal i prezident V. Klaus.⁴⁵ Přestože se mu tohoto ujištění (celkem logicky) dostalo, česká diplomacie i nadále pokračovala v kritice politické dimenze celého případu. Bývalý prezident Václav Havel byl pravděpodobně iniciátorem prohlášení kritizujícího nynější politické směřování Ukrajiny, pod které se podepsali představitelé světové politiky a intelektuálních kruhů, včetně českého ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga.⁴⁶

Proces s J. Tymošenkovou skončil v říjnu jejím odsouzením a uvězněním, na což MZV ČR reagovalo vyjádřením, že ČR tento rozsudek neuznává.⁴⁷ V souvislosti s informacemi o horším se zdravotním stavu Tymošenkové ve vězení a u příležitosti jejích narozenin, jí ministr Schwarzenberg zaslal dopis. Kromě blahopřání k narozeninám vyjádřil v dopise i znepokojení ohledně zdravotní péče, kterou jí ve věznici ukrajinské úřady poskytují.⁴⁸

Problematickostí bilaterálních vztahů s Ukrajinou se v této době opět projevila v otázce chodu českého zastoupení v zemi. Nový český velvyslanec v Kyjevě J. Počuch se sice v srpnu po několika měsíčním čekání na schválení ukrajinskou stranou mohl ujmout funkce, ale až v listopadu byl proces jeho jmenování dovršen oficiálním přijetím a předáním pověřovacích listin.⁴⁹

V samotném závěru roku došlo k částečnému zklidnění rétoriky ve vztahu k Ukrajině. V souvislosti s blížícím se summitem EU–Ukrajina a diskusí nakolik kauza J. Tymošenkové negativně ovlivní dokončení jednání o nové asociační smlouvě s Ukrajinou, se (nejen) česká diplomacie snažila ukázat, že si je vědoma možného širšího pozitivního významu této dohody pro celkové směřování Ukrajiny. Například v rozhovoru pro portál *moderní-dejiny.cz* P. Mareš poukázal na to, že tato dohoda zavazuje Ukrajinu k přijetí klíčových norem vnitropolitického chování, které jsou důležité pro její demokratizaci. Zmínil i riziko spojení tlaku EU v případě kauzy Tymošenková s podpisem asociační smlouvy v podobě celkového obratu Ukrajiny od Evropy.⁵⁰

V den konání summitu EU–Ukrajina v Kyjevě, tj. 19. prosince, proběhla v Praze státní návštěva ukrajinského premiéra Mykoly Azarova. Premiér Nečas na tiskové konferenci po jednání s Azarovem potvrdil podporu Ukrajiny v jejím přibližování k EU. Dobrou kvalitu vzájemných vztahů podle něj dokládá podpis tří mezivládních dohod.⁵¹ Jednalo se nicméně o běžné mezipřevodní smlouvy z oblasti vědecko-vzdělávací a kulturní spolupráce. K politickým a diplomatickým problémům v bilaterálních vztazích z předchozích měsíců se premiéři nevyjadřovali a pozornost věnovali především obchodní spolupráci a jejímu dalšímu potenciálu. Samotný summit pro Ukrajinu skončil neúspěchem poté, co se EU rozhodla kvůli kauze J. Tymošenkové podpis již připravené dohody odložit.⁵²

Z ekonomického hlediska je Ukrajina pro ČR dlouhodobě nejvýznamnějším partnerem ze zemí Východního partnerství. Jako jediná z oblasti je zařazena mezi prioritními zeměmi pro export ČR, přičemž seznam těchto zemí nemění ani nově připravená *Exportní strategie České republiky pro období 2012–2020*.⁵³ Po výrazném poklesu obchodní výměny s Ukrajinou v roce 2009, ke kterému došlo v důsledku světové krize, se v posledních dvou letech obrát obchodu opět zvyšuje. V roce 2011 již překročil úroveň před propadem z roku 2009 a ve srovnání s rokem 2010 došlo i ke zlepšení v jeho struktuře. České republice se podařilo významně navýšit export na Ukrajinu a snížit tak negativní saldo obchodní bilance, které se po roce 2009 ve vzájemném obchodě objevilo v souvislosti s růstem cen surovin, které tvoří hlavní podíl v dovozu ČR z této země.⁵⁴ Česko se ve vztahu k Ukrajině soustředí i na podporu investičních aktivit českých firem. Mezi nejvýznamnější úspěchy patří kontrakt firmy Škoda Vagonka na dodávku souprav za 960 mil. Kč na Ukrajinu.⁵⁵

Na Ukrajině se dlouhodobě angažuje i řada nevládních organizací, které se soustředí především na menší regionální a lokální projekty – např. Arcidiecézní charita Olomouc či společnost Člověk v tísni.⁵⁶

Bělorusko

Zmanipulované prezidentské volby v prosinci 2010 a následné násilné zásahy Lukašenkova režimu proti opozici a demonstrantům vyvolaly protesty řady zemí, včetně ČR, která se v Bělorusku v tomto ohledu angažuje dlouhodobě. Tyto události vedly k citelnému ochlazení v bilaterálních česko-běloruských vztazích a k posílení zaměření aktivit ČR na spolupráci a podporu opozičním politickým a občanským subjektům v Bělorusku na úkor pokračování ve sbližování s oficiální administrativou země výměnnou za přijetí dílčích demokratizačních a liberalizačních opatření v duchu strategie EU z let 2008–2010.⁵⁷

V průběhu ledna probíhala na úrovni EU jednání o obnovení sankcí vůči Bělorusku, resp. o jejich rozsahu a charakteru. Česká diplomacie byla zastáncem tvrdého postoje vůči Lukašenkovu režimu, ovšem takového, který by zasáhl představitele režimu, ale nikoli běžné občany. Prosazovala proto zavedení restrikcí na cestování představitelů režimu v širším slova smyslu a naopak další zjednodušení vízových povinností pro občany Běloruska.⁵⁸

S oficiálními usneseními a výzvami k propuštění vězňených představitelů opozice a demonstrantů se k tlaku na běloruský režim připojil i Parlament ČR, resp. 19. ledna

Zahraniční výbor Sněmovny, a 27. ledna Senát.⁵⁹ 2. února se na podporu běloruské opozice ve Varšavě konala dárcovská konference. Za ČR se jí účastnil náměstek MZV Vladimír Galuška.⁶⁰ V březnu ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg potvrdil, že jeden z opozičních kandidátů na post běloruského prezidenta, Aljaksej Michalevič, emigroval do ČR a požádal o politický azyl. Ten ještě týž měsíc získal. Oficiální běloruské orgány reagovaly žádostí o jeho vydání k trestnímu stíhání, které na něj bylo zahájeno kvůli organizaci protivládního protestu v prosinci 2010. Pražský městský soud v říjnu 2011 žádost o vydání Michaleviče do Běloruska zamítl.⁶¹

Česká republika se angažovala i ve prospěch dalších souzených opozičních kandidátů. 14. května byl k 5 letům odsouzen Andrej Sannikava. Kromě oficiální negativní reakce ČR výsledek procesu komentoval ministr Schwarzenberg s tím, že poškozují ambice Běloruska ve vztahu k EU. Ta následně jednala o uvalení dalších sankcí na běloruský režim, přičemž ČR prostřednictvím MZV nadále prosazovala zahrnutí širokého okruhu představitelů režimu, ale nikoli běžných občanů.⁶²

V květnu byla ČR Valným shromážděním OSN zvolena za člena Rady OSN pro lidská práva. Česká republika si zvolila Bělorusko (a Barmu) jako prioritní zemi, na kterou bude svou činnost v Radě zaměřovat.⁶³

V srpnu se objevily informace, že ČR je údajně jednou ze zemí, které poskytly běloruským úřadům údaje o bankovních účtech předáků běloruské opozice. Jejich obvinění se opírala o hospodářskou kriminalitu a některé státy (Polsko, Litva) přiznaly pochybení v tom, že tyto zdánlivě standardní žádosti nedostatečně prověřily. Česko ovšem možnost, že by došlo z její strany k předání podobných informací běloruským úřadům, jednoznačně odmítlo.⁶⁴

Podporu běloruské opozici poskytovala ČR nejen v podobě oficiálních vyjádření a usnesení, ale podobně jako v předchozích letech i formou osobních setkání (zejména ministr K. Schwarzenberg a náměstek J. Schneider) a finanční pomoci.⁶⁵ Jedním z dlouhodobě realizovaných projektů v rámci Programu transformační spolupráce MZV je příspěvek na fungování Evropského rádia pro Bělorusko/Eurorádia. ČR je vedle Evropské komise, USA a Nizozemska jedním z nejvýznamnějších sponzorů Eurorádia.⁶⁶ Ve prospěch běloruské opozice se angažuje i řada českých nevládních organizací. Mezi nejaktivnější v tomto ohledu patří Občanské Bělorusko a Člověk v tísni.⁶⁷

I přes velmi problematické česko-běloruské vztahy na politické úrovni zůstává Bělorusko pro české firmy zemí s významným ekonomickým a investičním potenciálem. Do určité míry je současná poměrně vysoká ekonomická aktivita v zemi ze strany českých subjektů dána snahou o sbližování (včetně politického dialogu) v období před posledními prezidentskými volbami. Celá řada projektů realizovaných v roce 2011 tak byla dojednána v „příznivější“ době. Mezi nejvýznamnější zakázky českých firem v Bělorusku patří rekonstrukce jednotky prvotního zpracování ropy pro podnik OAO Naftan za více než 2 mld. Kč, kterou získala brněnská firma UNIS, a.s. Za zmínku stojí i uskutečnění první dodávky ze strany CZ Loko v rámci zakázky na modernizaci 49 lokomotiv v celkové výši přes 1 mld. Kč do roku 2014.⁶⁸

Ze zemí Východního partnerství je pro ČR Bělorusko po Ukrajině a Ázerbájdžánu třetím nejvýznamnějším obchodním partnerem. Přestože i v jeho případě došlo k pro-

padu ve vzájemném obchodě v souvislosti se světovou ekonomickou krizí, zaznamenaly česko-běloruské vztahy v tomto ohledu obrovský nárůst již v následujícím roce. Rok 2011 potom představoval další navýšení. K nárůstu došlo zejména u exportu Běloruska do ČR, což mělo pozitivní dopad v podobě snížení jeho negativního salda obchodní bilance vůči ČR. Běloruský export byl přitom podpořen především devalvaci běloruského rublu. Naopak zavádění administrativních opatření, nedostatek cizí měny na úhradu závazků a celková nejistota ohledně schopnosti a především ochoty běloruské administrativy řešit ekonomickou situaci země vedly k poklesu zájmu o export do Běloruska ze strany českých firem.⁶⁹

Gruzie, Moldavsko

Ve srovnání s Ukrajinou a Běloruskem neprocházel vnitropolitický vývoj v Gruzii a Moldavsku výraznějšími otřesy a i bilaterální vztahy ČR s těmito zeměmi se odvíjely bezkonfliktně, čemuž odpovídala jejich celkově nižší intenzita. V obou případech proběhlo několik jednání na úrovni premiérů a ministrů vlád, přičemž předmětem jednání byla především podpora evropským aspiracím Gruzie a Moldavska ze strany ČR a otázka rozvoje ekonomické spolupráce.

Dne 25. února navštívil Prahu gruzínský ministr zahraničních věcí Grigol Vašadze, 12.–13. května naopak jeho český resortní kolega K. Schwarzenberg odcestoval na oficiální návštěvu Gruzie. Premiéři obou zemí (P. Nečas a Nika Gilauri) se sešli 28. listopadu v Praze.⁷⁰ V případě Moldavska proběhla 16. května jednání ministra Schwarzenberga s jeho moldavským protějškem Iuriou Leancou a 29.–30. listopadu v Praze setkání na úrovni premiérů (za Moldavsko Vlad Filat).⁷¹ V rámci bilaterálních návštěv byla pro obě země důležitá i setkání s ministrem obrany ČR Alexandrem Vondrou. S Moldavskem ČR v květnu podepsala dohodu o spolupráci v obraně.⁷² U Gruzie se jednalo o potvrzení podpory, kterou jí ČR poskytuje ve snaze o dosažení členství v NATO.⁷³ Míru angažovanosti ČR ve vztahu ke Gruzii naznačil i únik depeší z americké ambasády v Praze zveřejněných na *WikiLeaks*. Podle nich chtěla ČR v době rusko-gruzínského konfliktu v roce 2008 zkusit prosadit vyslání mírových jednotek NATO do oblasti, i když si sama byla vědoma malé šance toho dosáhnout.⁷⁴

Gruzie i Moldavsko patří mezi priority české rozvojové spolupráce – Moldavsko jako prioritní země, Gruzie jako tzv. projektová země, tj. střednědobá priorita. I přes nižší interakci z hlediska rozsahu a intenzity politických jednání, hraje tedy ČR v těchto zemích významnou roli díky aktivitám v humanitární a rozvojové oblasti. Zařazení Moldavska a Gruzie do koncepce české rozvojové spolupráci se odráží v počtu projektů i oblastí, na něž se ČR v jejich rámci soustředí. Tyto projekty jsou koordinované Českou rozvojovou agenturou a na jejich realizaci se podílí i celá řada nevládních organizací.⁷⁵

Z ekonomického hlediska je z obou zemí pro ČR významnějším partnerem Gruzie, i když ani přes zvyšující se vzájemnou obchodní výměnu nedosahuje v zahraničním obchodě ČR takovou pozici jako Ukrajina, Ázerbájdžán či Bělorusko. Díky investičním aktivitám českých firem v energetickém sektoru v předchozích letech je ČR v Gruzii pátým největším investorem. Podle vyjádření premiéra Nečase během návštěvy gruzínského premiéra v Praze v listopadu má ČR zájem na zachování své pozice

zapojením do modernizace městské hromadné dopravy v Tbilisi, jejíž analýzu již ČR v předchozích letech financovala.⁷⁶ Pro posílení dalšího zájmu českých firem investovat v Gruzii je důležité dokončení ratifikace Dohody o podpoře a ochraně investic a její vstup v platnost v březnu 2011.⁷⁷

Pozice Moldavska v zahraničním obchodě ČR se oproti loňskému roku výrazně zlepšila a překročila úroveň z období před propadem z roku 2009 způsobeného ekonomickou krizí. Z hlediska výše obrátu se tak přiblížila obrátu obchodu ČR s Gruzii.⁷⁸ Také v případě Moldavska považuje ČR za perspektivní oblasti ekonomické spolupráce zejména energetiku a dopravu.⁷⁹

Ázerbájdžán a Arménie

Již v předchozích dvou letech se na vývoji vztahů ČR s Ázerbájdžánem a Arménií projevoval význam kladený na otázky energetické bezpečnosti ČR.⁸⁰ Zatímco Ázerbájdžánu se dostává pozornosti coby dodavateli ropy a jednomu z článků projektu Nabucco, v případě Arménie se jedná spíše o reakci na její proaktivní zahraniční politiku. Jejím cílem je zabránit, aby se dostala příliš do pozadí svých z hlediska zajištění energetické bezpečnosti atraktivnějších sousedů – Ázerbájdžánu a Gruzie. I přes tyto snahy se ale i v roce 2011 projevovaly výrazné rozdíly ve významu Arménie a Ázerbájdžánu v české zahraniční politice.

Bilaterálním vztahům ČR s Ázerbájdžánem v roce 2011 dominovala květnová (16.–19.), historicky první návštěva českého prezidenta v Baku. V. Klaus ve svém projevu na státní večeři několikrát zdůraznil zejména zájem na rozvoji hospodářských vztahů, resp. obchodních a investičních možností českých firem.⁸¹ Z tohoto hlediska byl důležitý podpis Dohody o podpoře a vzájemné ochraně investic. Podepsána byla i další mezivládní dohoda, a to o výměně a vzájemné ochraně utajovaných skutečností.⁸² Prezidenta rovněž doprovázela podnikatelská mise, včetně prezidenta Svazu průmyslu a dopravy Jaroslava Hanáka.⁸³ Stranou pozornosti zůstala citlivá témata, jako jsou Náhorní Karabach či charakter politického režimu Ilhama Alijeva.⁸⁴

V září se objevila informace, že Ázerbájdžán zahájí zkušební dodávky ropy do ČR, Polska a na Slovensko, a to prostřednictvím ukrajinské firmy UkrTransNafta.⁸⁵ Ázerbájdžánská ropa již tvořila téměř 26 % dodávek do ČR,⁸⁶ ale tyto byly realizovány Ruskem. Právě ropa je hlavní komoditou v bilaterálním obchodě ČR s Ázerbájdžánem, který je díky tomu po Ukrajině pro ČR druhým nejvýznamnějším obchodním partnerem ze zemí VP. I přes rostoucí zájem českých firem o export do Ázerbájdžánu, podpořený i vloni zřízeným velvyslanectvím v Baku, zůstává kvůli dovozu ropy ze země, bilance vzájemné obchodní výměny z pohledu ČR pasivní.⁸⁷

Zvyšující intenzitu bilaterálních vztahů (nejen) ČR s Ázerbájdžánem citlivě vnímá Arménie. Vzhledem k tomu, že po loňském otevření velvyslanectví ČR v Baku neměla jako jediná ze zemí Jižního Kavkazu samostatné zastoupení, bylo významným bilaterálním krokem „napravení“ této situace. V listopadu arménský ministr zahraničních věcí Edward Nalbandian v Praze oficiálně otevřel velvyslanectví. ČR sice rovněž zřídila v Jerevanu samostatné zastoupení, ale kvůli úsporám nikoli velvyslanectví.⁸⁸

Aktivnější politika ze strany Arménie se projevila i v podstatném rozšíření bilaterální smluvní základny. V roce 2011 vstoupila v platnost série smluv podepsaných

v předchozím roce.⁸⁹ Celkově se nicméně projevuje dlouhodobě slabá intenzita vzájemných vztahů daná relativně nízkým politickým i ekonomickým potenciálem zemí z pohledu české zahraniční politiky.

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Politici a diplomatictí aktéři

Hlavní aktéři vztahů České republiky se zeměmi Východního partnerství na politické a diplomatické úrovni se oproti roku 2010 prakticky nezměnili. Klíčovou roli v realizaci politiky ČR vůči tomuto regionu hraje Ministerstvo zahraničních věcí ČR a v jeho rámci Odbor severní a východní Evropy, Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU a vzhledem k multilaterální spolupráci prostřednictvím Visegrádu i Odbor států střední Evropy. Od loňského roku se projektu Východního partnerství dostalo samostatného zastoupení v podobě Zvláštního zmocněnce pro otázky VP (P. Mareš). Podobně pro otázky energetické bezpečnosti, které ve vztazích se zeměmi Východního partnerství představují jednu z hlavních priorit, na MZV působí Zvláštní zmocněnec (Václav Bartuška). Realizace projektů české zahraniční politiky v zemích Východního partnerství se týká i dalších odborů MZV, např. Odboru lidských práv a transformační politiky a Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. V praktické rovině je z tohoto pohledu zásadní činnost České rozvojové agentury, fungující od července 2010.

Dílčí změnou prošla otázka zajištění koordinace české zahraniční politiky pro jednání v EU, která se dotýká i otázek spojených s Východním partnerstvím. Již od loňského roku probíhal na toto téma kompetenční spor mezi premiérem P. Nečasem a ministrem zahraničí K. Schwarzenbergem. Výsledkem, resp. důsledkem nedořešení těchto otázek je jmenování dvou státních tajemníků (srpen/září 2011) – Vojtěcha Belinga při Úřadu vlády ČR a Jiřího Schneidera na MZV.⁹⁰

Pro vztahy se zeměmi Východního partnerství, zejména pak v otázkách vytváření a rozšiřování bilaterální smluvní základny, je důležitá i činnost dalších ministerstev ČR, zejména Ministerstva průmyslu a obchodu ČR (MPO), Ministerstva financí ČR a Ministerstva vnitra ČR. V otázkách projektů Východního partnerství by aktivity jednotlivých ministerstev měla koordinovat pracovní mezipřesortní podskupina Východní partnerství zřízená v roce 2009.⁹¹

Zapojení dalších politických aktérů mimo vládní struktury ovšem zůstává dlouhodobě nízké. Podobně jako v roce 2010 se na pořad jednání Sněmovny a Senátu Parlamentu ČR dostaly v podstatě jen standardní bilaterální smlouvy a protokoly, jež byly bez výraznější diskuse schváleny. Výjimkou bylo projednávání ratifikace Protokolu ke Smlouvě o zamezení dvojího zdanění s Běloruskem Senátem, které skončilo rozhodnutím o doplnění doporučujícího stanoviska usnesením k povolební situaci v Bělorusku.⁹² V lednu Zahraniční výbor Sněmovny ČR projednal informaci MZV o situaci v Bělorusku. Podobně jako v Senátu bylo výsledkem usnesení kritizující průběh voleb a následné násilné zásahy proti opozici. Uzavřené jednání zahraničního výboru

proběhlo v květnu 2011 také k situaci v česko-ukrajinských vztazích v souvislosti s jejich dalším zhoršením po vypuknutí tzv. špionážní aféry.⁹³

Nejvýraznějším individuálním aktérem při projednávání otázek týkajících se východoevropských zemí na půdě Parlamentu ČR je senátor Jaromír Štětina. Jeho příspěvky v Senátu jsou v mnohém podobné přístupu české diplomacie, tj. na jedné straně kritický postoj k politickému režimu v Bělorusku a na straně druhé v podstatě nekritické zdůrazňování významu politické spolupráce s Gruzii (zejména s ohledem na rusko-gruzínský konflikt z roku 2008) a strategického a ekonomického partnerství s Ázerbájdžánem.⁹⁴ Zejména druhou ze jmenovaných zemí přitom rozhodně nelze označit za demokratickou a problematické je toto označení i v případě Gruzie.

Projekt Východního partnerství, ač jedna z hlavních zahraničněpolitických priorit ČR, se na jednáních příslušných sněmovních a senátních výborů prakticky neobjevoval.⁹⁵ Jednou z mála příležitostí k projednání této otázky byly změny v politice sousedství přijaté na úrovni EU. Informace MZV o novém přístupu EU a pozici ČR v senátním Výboru pro záležitosti EU diskusi nad tímto směrem české zahraniční politiky ovšem nevyvolaly.⁹⁶

Politika vůči státům Východního partnerství není oblastí, kde by se výrazněji angažoval prezident Václav Klaus. Jeho zahraniční cesta do Ázerbájdžánu, žádost o vyjádření prezidenta Janukovyče k procesu s J. Tymošenkovou i reakce na povolební situaci v Bělorusku v podobě odpovědi na dopis Svazu Bělorusů v zahraničí byly v souladu s postoji české diplomacie.⁹⁷ Rozpory v názorech na pojetí české „východní politiky“ mezi prezidentem a MZV se projevují zejména ve vztahu k Rusku.⁹⁸ V tomto kontextu se potom dotýkají i vztahů se zeměmi Východního partnerství, a to zejména s Gruzii, resp. prezidentem Michaiilem Saakašvilim. Saakašviliova návštěva konference Forum 2000 v Praze v říjnu 2011 proběhla bez setkání (byť alespoň neoficiálního) s prezidentem Klausem.

Ekonomičtí aktéři

O roli hlavního koordinátora ekonomické diplomacie ČR v zahraničí, resp. větší vliv na prosazování ekonomických priorit země velvyslanectvími, usilovalo ministerstvo průmyslu a obchodu. Kompetenční spory s MZV, které z toho plynuly, se podařilo vyřešit dohodou mezi oběma ministerstvy v červnu 2011. Tato dohoda definuje společný standard a služby, které budou českým firmám v zahraničí poskytovat zastupitelské úřady ČR (MZV) a agentura CzechTrade (MPO).⁹⁹ Je otázkou, nakolik tato dohoda ovlivní ekonomické aktivity ČR v zemích Východního partnerství. Agentura CzechTrade má ze zemí VP zastoupení jen na Ukrajině. Ve vztahu k dalším zemím teritoria poskytuje dílčí služby např. v podobě seminářů zaměřených na obchodní a investiční příležitosti. V roce 2011 proběhly semináře věnované Ázerbájdžánu a Bělorusku.¹⁰⁰ Základní informační servis zajišťuje portál *BusinessInfo.cz* (MPO ve spolupráci se zastupitelskými úřady). Na jeho obsahu se nicméně stále projevuje pozice té které země v prioritách zahraniční politiky ČR a rovněž míra aktivity příslušného zastupitelského úřadu (v rozsahu a aktualizaci informací).¹⁰¹

Pro zájemce o obchodní a investiční aktivity v zemích VP jsou proto důležité jednak obecnější programy realizované např. Hospodářskou komorou ČR (třeba podpora

účasti na veletrzích), jednak činnost nestátních agentur, především Komory SNS.¹⁰² Hospodářská komora ČR se v roce 2011 zapojila do programu East Invest zaměřeného na spolupráci hospodářských komor zemí EU se zeměmi Východního partnerství.¹⁰³ Novým aktérem je od roku 2010 aliance Czech Service International, která sdružuje přední české soukromé společnosti a která se jejich prostřednictvím zaměřuje na poskytování lokálního servisu českým firmám prakticky v celosvětovém rozsahu, tj. i v zemích VP.¹⁰⁴

STÁTY VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Téma východní Evropy se v českých médiích dlouhodobě nachází na okraji zájmu. Větší pozornost je věnována dílčím událostem, většinou bilaterálního charakteru. V roce 2011 šlo především o vztahy s Ukrajinou, konkrétně případ B. Danylyšyna a špiónážní aféry. Prostor byl věnován také situaci v Bělorusku po prezidentských volbách, a to v souvislosti s udělením azylu uprchlým představitelům opozice. Vývoj v Bělorusku byl zároveň jednou z mála výjimek, kdy média zmiňovala obecnější priority české zahraniční politiky (ochrana lidských práv, podpora demokratizace) i programy EU pro východní Evropu (Východní partnerství) a pozici české diplomacie (sankční politika vůči běloruskému režimu).

Poměrně zřídka se v českých médiích objevují pojmy „Východní partnerství“ či „Evropská politika sousedství“, většinou se jedná pouze o informaci zpravodajského charakteru. Malý zájem politické scény o českou zahraniční politiku vůči zemím Východního partnerství a diskusi o jejích prioritách se odráží i v absenci této problematiky v prostoru mediálním. Z pohledu českých médií (ostatně nejen jich) se jedná o politiku dominantně v působnosti MZV, reprezentovanou především aktivitami a vyjádřeními K. Schwarzenberga.

Vzhledem ke zmiňované malé pozornosti, kterou zemím Východního partnerství a programu samotnému věnují čeští politici i média, je důležitá činnost výzkumných institucí a nezávislých think tanků. Dlouhodobě se této problematice věnují např. Asociace pro mezinárodní otázky, Institut pro evropskou politiku – Europeum, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, Pražský institut bezpečnostních studií a Ústav mezinárodních vztahů, a to především formou tematických přednášek, konferencí, odborných i popularizačních publikací a rovněž svými komentáři v médiích.

ZÁVĚR

Základní koncepční dokumenty české vlády ukazují na trvalý zájem formovat politiku vůči zemím východní dimenze Evropské politiky sousedství nejen na úrovni státu, ale i v rámci EU. Projekt Východní partnerství a rovněž bilaterální vztahy s většinou jeho účastnických zemí figurují jako jedna z hlavních zahraničněpolitických pri-

orit. Naplnění tohoto záměru se ovšem daří jen částečně. Zahraničněpolitická témata obecně se v ČR v posledních minimálně dvou letech dostala do pozadí v souvislosti s vnitropolitickou nestabilitou a ekonomickou krizí. Z hlediska profilace ČR jako aktivního hráče ve „východní politice“ se ale jako výraznější překážka ukazuje nezáměr o tuto problematiku v českém politickém prostoru, který se projevuje v podstatě absencí diskuse na toto téma (ať už v pozitivním nebo negativním smyslu).

Podobně i v rámci EU dominovala politickým diskusím především otázka ekonomické a finanční krize. Demokratizační pohyb v arabském světě nicméně přitáhl pozornost i k Evropské politice sousedství. V kombinaci s naopak nedemokratickými tendencemi u některých východoevropských partnerů EU vedl k revizi dosavadního přístupu ke spolupráci. Do jaké míry bude mít uplatňování principu „více za více“ dopad na přesun pozornosti (a tím pravděpodobně i zdrojů) jižním směrem na úkor východního, se teprve ukáže. Již nyní se ale východoevropská agenda v zahraniční politice EU potýká s nedostatkem zájmu ze strany vlivných členských států. Česká republika působí jako aktivní zastánce východní dimenze sousedské politiky, a to jak samostatně, tak díky společným iniciativám Visegrádské skupiny. K přítomnosti této dimenze v zahraniční politice EU v posledním roce ale přispělo předsednictví Maďarska a Polska. Udržení pozornosti bude proto výzvou zejména v následujícím období, kdy se předsednické role ujmou Dánsko a Kypr, tj. státy, pro které Východní partnerství není prioritou.

V bilaterální rovině vykazují vysokou intenzitu zejména vztahy ČR s Ukrajinou a Běloruskem. Obě země zůstávají důležitými obchodními partnery ČR, v politické rovině ovšem dochází k nárůstu konfliktnosti vzájemných vztahů. Důvodem je především kritický postoj české diplomacie k nedemokratickým tendencím ve vnitropolitickém vývoji těchto zemí. Česká republika nicméně nepatří v rámci EU k zastáncům radikálního přístupu, naopak za důležitý motivační faktor nadále považuje přiznání možnosti členství v EU zemím VP. K dalšímu posílení bilaterálních vztahů došlo s Ázerbájdžánem, což odpovídá rostoucímu významu otázky energetické bezpečnosti (nejen) v české zahraniční politice. I v tomto ohledu Česká republika v podstatě sleduje priority EU v podobě realizace projektu Nabucco. Na rozdíl od Běloruska či Ukrajiny vztahům s Ázerbájdžánem zcela dominuje ekonomická rovina a česká diplomacie se k charakteru tamního politického režimu nevyslovuje. Vztahy s ostatními třemi zeměmi VP jsou standardní a česká zahraniční politika nevykazuje v tomto směru zásadní změny oproti předchozímu období.

V institucionálním a personálním zajištění politiky ČR vůči zemím Východního partnerství nedošlo v roce 2011 k výraznějším změnám. Hlavní roli při stanovení priorit i jejich realizaci sehrává především MZV. Ve vztahu k EU ovšem i nadále trvá problém kompetenčních sporů mezi MZV a Úřadem vlády ČR, jež se institucionalizovaly v podobě dvou tajemníků pro EU. Vyřešit se naopak podařilo spory mezi MZV a MPO o zajištění ekonomického servisu pro české subjekty v zahraničí prostřednictvím zastupitelských úřadů.

Celkově zaměření i charakter české zahraniční politiky vůči státům východní dimenze Evropské politiky sousedství odpovídá prioritám a postojům EU. Toto zastřešení prozatím přispívá i k možnosti ČR zachovat si důvěryhodnost jako země profilu-

jící se v oblasti transformační spolupráce a ochrany lidských práv, a to i přes určitou nekonzistentnost v kritice nedemokratických režimů v rámci VP (Bělorusko vs. Ázerbájdžán). Podstatnějším „příspěvkem“ v tomto ohledu je ale spíše sporadický či selektivní výskyt východoevropské problematiky jak v českém, tak v unijním mediálním i politickém prostoru.

Poznámky

- ¹ Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldavsko, Ukrajina.
- ² Cibulková, Petra (2011): *Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice*. In: Michal Kořan a kol: *Zahraniční politika České republiky v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 170–188.
- ³ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, 20. 7. 2011, MZV ČR. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ⁴ *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* (2007). Schváleno vládou ČR dne 3. 3. 2003. In: *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2006 do prosince 2006*. Praha: MZV ČR, 2007, s. 381–399.
- ⁵ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, op. cit., s. 16.
- ⁶ Tamtéž, s. 10–11.
- ⁷ Tamtéž, s. 16.
- ⁸ Viz dále.
- ⁹ Tamtéž.
- ¹⁰ Tamtéž, s. 18.
- ¹¹ Dále zmiňuje země Balkánu. *Východiska ke koncepci surovinové a energetické bezpečnosti České republiky*. MPO ČR, 17. 8. 2011. On-line: moodle.unob.cz/pluginfile.php/16047/mod_resource/content/2/V%C3%BDchodiska%20ke%20Koncepci%20surovinov%C3%A9%20a%20energetick%C3%A9%20bezpe%C4%8Dnosti%20%C4%8Cesk%C3%A9%20republiky.pdf, s. 7.
- ¹² Spolu s Tureckem (tamtéž).
- ¹³ Tamtéž, s. 16.
- ¹⁴ Tamtéž, s. 6.
- ¹⁵ Tamtéž, s. 25.
- ¹⁶ Tamtéž, s. 26.
- ¹⁷ *Bezpečnostní strategie České republiky*. MZV.cz. On-line: www.mzv.cz/file/790811/Bezpecnostni_strategie_CR_2011.pdf, s. 8.
- ¹⁸ Tamtéž, s. 16.
- ¹⁹ Tamtéž, s. 14.
- ²⁰ Schwarzenberg, Karel: „Je velice dobré, že mnohokrát pohřbíváná Visegrádská čtyřka se projevuje jako výrazný faktor.“ *Mezinárodní politika*, 2/2011, s. 20. On-line: iir.cz/upload/MP/MPArchive/2011/MP02_11.pdf.
- ²¹ *A New Response to a Changing Neighbourhood. Joint Communication by the High Representative of the Union For Foreign Affairs and Security Policy and the European Commission*, Brusel, 25. 5. 2011. On-line: www.enpi-info.eu/library/content/new-response-changing-neighbourhood-review-european-neighbourhood-policy.
- ²² *Ve Varšavě začíná summit Východního partnerství*. EurActiv.cz, 29. 9. 2011. On-line: www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/ve-varsave-zacina-summit-vychodniho-partnerstvi-009186.
- ²³ *EU žádá okamžité propuštění politických vězňů v Bělorusku*. Mediafax.cz, 30. 9. 2011. On-line: www.mediafax.cz/zahranici/3292235-Belorusko-bojkotovalo-summit-Vychodniho-partnerstvi.

- ²⁴ *Declaration on the situation in Belarus adopted at the occasion of the Eastern Partnership Summit in Warsaw on 30 September 2011*. On-line: www.msz.gov.pl/files/docs/komunikaty/declaration_eap_belarus.pdf.
- ²⁵ *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit*, Warsaw, 29.–30. 9. 2011, Council of the European Union. On-line: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/124843.pdf.
- ²⁶ K pozici ČR ve vztahu k VP viz vystoupení prvního náměstka MZV J. Schneidera na Výboru pro záležitosti EU. Zápis z 15. schůze Výboru pro záležitosti EU Senátu ČR, 13. 7. 2011. On-line: senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/htmlhled?action=doc&value=61329.
- ²⁷ MZV ČR: *Konference OECD „Enterprise and competitiveness policies for Eastern Europe and South Caucasus“*. MZV.cz, 14. 6. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2011_06_15_konference_oecd.html.
- ²⁸ MZV ČR: *Workshop v Charkově pro experty ze zemí Východního partnerství*. MZV.cz, 14. 10. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/workshop_v_charkove_pro_experty_ze_zemi.html.
- ²⁹ Cibulková, Petra (2011): op. cit.
- ³⁰ *Kyjev se začal zabývat vizovou mafii, potvrdila česká ambasáda*. Mediafax.cz, 20. 1. 2011. On-line: www.mediafax.cz/zahranici/3159226-Kyjev-se-zacal-zabyvat-vizovou-mafii-potvrdila-ceska-ambasada.
- ³¹ Cibulková, Petra (2011): op. cit.
- ³² *ČR dle Kyjeva odmítá dát bližší informace o azylu pro Danylyšyna*. ČTK, 27. 1. 2011.
- ³³ MZV ČR: *Velvyslanec pro Východní partnerství Petr Mareš v Kyjevě*. Velvyslanectví ČR v Ukrajině, 28. 2. 2011. On-line: www.mzv.cz/kiev/cz/zpravy_a_udalosti/velvyslanec_pro_vychodni_partnerstvi.html.
- ³⁴ Cibulková, Petra (2011): op. cit.
- ³⁵ *LN: Městský soud potvrdil, že stát musí zaplatit Ukrajincům*. ČTK, 13. 4. 2011.
- ³⁶ *ÚS odmítl stížnost 161 Ukrajinců v kauze udělování víz ve Lvově*. ČTK, 19. 7. 2011.
- ³⁷ *ČR dá 65 milionů korun na stavbu nového krytu v Černobyli*. ČTK, 14. 4. 2011.
- ³⁸ *Schwarzenberg: Výchostění diplomatů z Kyjeva byla připravená akce*. ČTK, 13. 5. 2011.
- ³⁹ *Azylant Danylyšyn založil organizaci usilující o lepší Ukrajinu*. ČTK, 12. 5. 2011.
- ⁴⁰ *ČR v odvetě vyhostila dva ukrajinské diplomaty*. ČTK, 17. 5. 2011.
- ⁴¹ *Napětí s Ukrajinou nekončí, teď jde také o velvyslance*. Aktuálně.cz, 18. 5. 2011. On-line: aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=700675.
- ⁴² MZV ČR: *Ukrajinu navštívil první náměstek ministra zahraničí České republiky*. Velvyslanectví ČR v Ukrajině, 13. 6. 2011. On-line: www.mzv.cz/kiev/cz/zpravy_a_udalosti/ukrajinu_navstivil_prvni_namestek.html.
- ⁴³ *ČR znovu otevře konzulát v Doněcku, Ukrajina umožní jeho práci*. ČTK, 18. 7. 2011.
- ⁴⁴ *Nový český velvyslanec přivezl do Kyjeva blahopřání, nikoli výtky*. ČTK, 23. 8. 2011.
- ⁴⁵ *Klaus žádá o ujištění, že proces s Tymošenkovou není politický*. ČTK, 9. 8. 2011.
- ⁴⁶ *Světoví politici a intelektuálové včetně Havla kritizují Ukrajinu*. ČTK, 31. 8. 2011.
- ⁴⁷ *ČR neuznává odsouzení Tymošenkové, Kyjev má jiné standardy než EU*. ČTK, 11. 10. 2011.
- ⁴⁸ *Schwarzenberg napsal Tymošenkové, bojí se o její zdraví*. ČTK, 26. 11. 2011.
- ⁴⁹ MZV ČR: *Velvyslanec Počuch předal pověřovací listiny*. Velvyslanectví ČR v Ukrajině, 18. 11. 2011. On-line: www.mzv.cz/kiev/cz/zpravy_a_udalosti/velvyslanec_pocuch_predal_poverovaci.html.
- ⁵⁰ MZV ČR: *Zvláštní velvyslanec ČR: „Neopouštějme Ukrajinu!“* 5. 12. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/z_medii/zvlastni_velvyslanec_cr_neopoustejme.html.
- ⁵¹ *Vláda ČR: Tisková konference Nečas-Azarov*. Vlada.cz, 19. 12. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-konference/tiskova-konference-po-jednani-premiera-petra-necase-s-predsedom-vlady-ukrajiny-mykolou-azarovem--19--prosinec-2011--90632/.
- ⁵² *Remarks of President Herman Van Rompuy following the 15th EU-Ukraine Summit*. European Council, The President, 19. 12. 2011. On-line: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/127053.pdf.

- 53 MPO ČR: *Exportní strategie České republiky pro období 2012–2020*. BusinessInfo.cz. On-line: www.businessinfo.cz/files/dokumenty/mpo_exportni_strategie_2012_2020.pdf.
- 54 *Ukrajina: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR*. BusinessInfo.cz. On-line: www.businessinfo.cz/cz/sti/ukrajina-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000905/.
- 55 *Škoda Vagonka dodá na Ukrajinu partové soupravy za 960 milionů Kč*. ČTK, 8. 2. 2011.
- 56 Viz Charita Olomouc – projekty na Ukrajině. On-line: www.acho.caritas.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=110&Itemid=112; Člověk v tísni v posledních dvou letech realizuje projekt v Autonomní republice Krym. On-line: www.clovekv tisni.cz/index2.php?id=348.
- 57 Cibulková, Petra (2011): op. cit.
- 58 *Schwarzenberg je pro sankce vůči vládním politikům Běloruska*. ČTK, 17. 1. 2011.
- 59 *Sněmovní výbor vyzval k propuštění politických vězňů v Bělorusku*. ČTK, 19. 1. 2011; *Schwarzenberg: Lukašenkův režim je diktatura, není možné ji trpět*. ČTK, 27. 1. 2011.
- 60 MZV ČR: *Varšava hostila jednodenní dárcovskou konferenci pro Bělorusko*. MZV.cz, 3. 2. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/587520/WEB_NMGV_BY_Radiozurnal.doc.
- 61 *Bývalý prezidentský kandidát Michalevič do Běloruska vydán nebude, rozhodl soud*. Mediafax.cz, 13. 10. 2011. On-line: www.mediafax.cz/krimi/3299787-Byvaly-prezidentsky-kandidat-Michalevic-do-Beloruska-vydan-nebude-rozhodl-soud.
- 62 *ČR kritizuje běloruský režim za odsouzení opozičního předáka*. ČTK, 16. 5. 2011; *Schwarzenberg považuje sankce EU proti Lukašenkovi za hotovou věc*. ČTK, 20. 5. 2011.
- 63 MZV ČR: *Priority České republiky v Radě OSN pro lidská práva*. MZV.cz, 3. 9. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/clenstvi_v_rade_pro_lp/zakladni_informace_o_rade_pro_lidska_priority_ceske_republiky_v_rade_osn_pro.html.
- 64 *Varšava se omluvila za vydání dat o běloruském disidentovi Minsku*. ČTK, 12. 8. 2011.
- 65 MZV.cz: Události a média – Události a témata: Bělorusko.
- 66 MZV ČR: *MZV se angažuje ve prospěch občanské společnosti v Bělorusku*. MZV.cz, 5. 1. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/prioritni_zeme_a_projekty_trasformacni/belorusko/x2011_01_05_mzv_se_angazuje_ve_prospech_obcanske_spolecnosti_v_belorusku.html.
- 67 K aktivitám blíže viz Občanské Bělorusko. On-line: www.civicbelarus.org/; Člověk v tísni – projekty v Bělorusku. On-line: www.clovekv tisni.cz/index2.php?id=344.
- 68 *CZ Loko začalo s modernizací lokomotiv v Bělorusku*. ČTK, 8. 5. 2011; *UNIS získal více než dvoumiliardový kontrakt v Bělorusku*. ČTK, 20. 7. 2011. Další projekty viz denní informace ČTK.
- 69 *Bělorusko: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR*. BusinessInfo.cz. On-line: www.businessinfo.cz/cz/sti/belorusko-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000782/.
- 70 MZV.cz: Události a média – Události a témata: Gruzie.
- 71 Webové stránky Velvyslanectví ČR v Moldavsku. On-line: www.mzv.cz/chisinau/cz/index.html.
- 72 *Schwarzenberg: ČR podporuje zrušení víz pro moldavské občany*. ČTK, 16. 5. 2011.
- 73 *Vláda ČR: Gruzie láká české investory*. Vlada.cz, 28. 11. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/gruzie-laka-ceske-investory-89920/.
- 74 *WikiLeaks: Češi chtěli do Gruzie vyslat jednotky NATO*. ČTK, 22. 2. 2011.
- 75 Blíže viz Česká rozvojová agentura. On-line: www.czda.cz/.
- 76 *Gruzie láká české investory*, op. cit.
- 77 *Gruzie: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR*. BusinessInfo.cz. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/gruzie-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-9143.html#sec0.
- 78 MZV ČR: *Moldavsko: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR*. MZV.cz. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/moldavsko/ekonomika/obchodni_a_ekonomicka_spoluprace_s_cr.html.
- 79 *Vláda ČR: Česká a Moldavská republika uzavřely dohody o spolupráci*. Vlada.cz, 29. 11. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ceska-a-moldavska-republika-uzavrely-do-hody-o-spolupraci-89962/.
- 80 Cibulková, Petra (2011): op. cit.

- ⁸¹ Projev prezidenta republiky na státní večeři v Ázerbájdžánu. Klaus.cz, 17. 5. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2834.
- ⁸² Ázerbájdžán: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR. BusinessInfo.cz. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/azerbajdzan-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-9563.html.
- ⁸³ MZV ČR: *Veřejná diplomacie 2011*, 2012, s. 26. On-line: www.mzv.cz/file/807037/rocenka12_4.pdf.
- ⁸⁴ Až zarážející dojem vzbuzují v tomto ohledu některé z postřehů V. Klause v jeho *Zápisích z Ázerbájdžánu*. Blíže viz Zápis z cesty do Ázerbájdžánu č. 1 – státní oficiality v Baku. Klaus.cz, 17. 5. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2835.
- ⁸⁵ Ázerbájdžán chce do Česka dodávat dva miliony tun ropy ročně. ČTK, 22. 9. 2011.
- ⁸⁶ *Východiska ke koncepci surovinové a energetické bezpečnosti České republiky*, op. cit., s. 14.
- ⁸⁷ Ázerbájdžán: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR, op. cit.
- ⁸⁸ Arménie oficiálně otevřela velvyslanectví v ČR. ČTK, 22. 11. 2011.
- ⁸⁹ Viz ročenka Cibulková, Petra (2011): op. cit.; seznam dostupný na webových stránkách MZV ČR. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asiie/armenie/smlouvy/index.html.
- ⁹⁰ Česká republika má dva státní tajemníky pro EU. EurActiv.cz, 5. 9. 2011. On-line: www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/cr-ma-dva-statni-tajemniky-pro-eu-009096.
- ⁹¹ Vláda ČR: Usnesení Výboru pro EU z 13. července 2009 č. 13. Vlada.cz. On-line: www.vlada.cz/assets/ppov/veu/usneseni/usneseni_veu_66.pdf.
- ⁹² Senát ČR: Zápis ze 3. schůze Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost Senátu ČR, 5. 1. 2011. On-line: senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/htmlhled?action=doc&value=58666.
- ⁹³ Poslanecká sněmovna ČR: Zápis ze 7. schůze (19. 1. 2011) a z 11. schůze (18. 5. 2011) Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny. On-line: www.psp.cz/ff/34/e1/69/08.htm.
- ⁹⁴ Senát ČR: Stenozáznamy z jednání pléna Senátu ČR, jednání o souhlasu s ratifikací bilaterálních dohod ČR s Gruzii a Ázerbájdžánem (tisk č. 106 a 165). On-line: senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/dokumenty?cid=psssenat_dokumenty.pVisitor.f_folders&id=2193&event-name=move.
- ⁹⁵ Viz stenozáznamy a zápisy ze schůzí Zahraničního výboru a Výboru pro evropské záležitosti Sněmovny ČR a Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost a Výboru pro evropské záležitosti Senátu ČR. On-line: www.psp.cz; www.senat.cz.
- ⁹⁶ Senát ČR: Zápis z 15. schůze Výboru pro záležitosti EU Senátu ČR, 13. 7. 2011. On-line: senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/htmlhled?action=doc&value=61329.
- ⁹⁷ Odpověď prezidenta republiky na dopis Občanského sdružení Svazu Bělorusů v zahraničí, 18. 1. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2750.
- ⁹⁸ V roce 2011 se projeví např. v souvislosti s načasováním návštěvy ruského prezidenta D. Medveděva v Praze po ruských parlamentních volbách a neochotou V. Klause jakkoli komentovat násilné potlačování povolebních demonstrací. Blíže viz příslušná kapitola této „ročenky“.
- ⁹⁹ *Obchodní aktivity ČR v zahraničí upravila nová dohoda*. ČTK, 30. 6. 2011.
- ¹⁰⁰ *Kalendář akcí 2011*, CzechTrade.cz. On-line: www.czechtrade.cz/kalendar-akci/.
- ¹⁰¹ Například údaje o obchodní výměně s Arménií jsou k dispozici pouze do roku 2009. *Arménie: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR*. BusinessInfo.cz. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/armenie-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-8813.html.
- ¹⁰² K aktivitám Komory SNS blíže viz www.komorasns.cz/index.php.
- ¹⁰³ *Byl odstartován program Evropské unie East Invest...* Hospodářská komora ČR, 1. 4. 2011. On-line: www.komora.cz/zpravodajstvi-a-media/aktuality-4/obchod-cestovani-zahranici/byl-odstartovan-program-evropske-unie-east-invest-na-podporu-obchodnich-a-podnikatelskych-vztahu-se-zememi-vychodniho-partnerstvi.aspx.
- ¹⁰⁴ Webové stránky Czech Servis International: www.czech-service-international.com/.

Kapitola 10

Balkánský rozměr české zahraniční politiky

Filip Tesař

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Rok 2011 byl rokem, který byl v jednom ohledu klíčovým z hlediska Evropské unie i České republiky. V prosinci byla podepsána přístupová smlouva EU s Chorvatskem, prvním státem západního Balkánu, který by měl vstoupit do EU. Západní Balkán je z hlediska EU výjimečným regionem v tom smyslu, že mu byla přislíbena perspektiva integrace do EU, jež měla být hlavní motivací nejen pro postkomunistickou transformaci, ale i klíčovou pobídkou ke stabilitě regionu. V posledních letech se na západní Balkán stále více zaměřovala i pozornost české zahraniční politiky. Chorvatsko je přitom zemí, která je českou politickou scénou i veřejností vnímána jako jednoznačně nejbližší nejen na západním Balkáně, ale na Balkáně obecně.

Přesto v České republice podpisu přístupové smlouvy předcházelo mnohaměsíční politické licitování, neboť nejsilnější strana vládní koalice ODS usilovala o spojení hlasování o ratifikaci přístupové smlouvy s výjimkou z Listiny základních práv EU, kterou v roce 2009 prezident Václav Klaus podmínil svůj podpis pod *Lisabonskou smlouvou*. Proti spojenému hlasování byla část koalice a hlavní opoziční strana ČSSD, jež se proti Klausově výjimce stavěla od počátku. Vzhledem k tomu, že vládní koalice měla převahu v Poslanecké sněmovně, ale opozice v Senátu, hrozilo při spojeném hlasování, že přístupová smlouva s Chorvatskem nemusí být v parlamentu ratifikována, a Česká republika se tudíž mohla stát potenciální brzdou integrace Chorvatska do EU. Od myšlenky spojeného hlasování ustoupili její stoupenci teprve nedlouho před podpisem přístupové smlouvy. Stalo se tak na základě stanoviska právní služby EU, že oba dokumenty mají jiné právní postavení a závaznost, a jejich schvalování tudíž není možné propojit. Otázka ratifikace přístupové smlouvy s Chorvatskem tak poskytla příležitost zhodnotit, nakolik má pro české politiky všeobecně deklarovaná podpora integraci zemí západního Balkánu do EU hodnotu v porovnání s konkrétními partikulárními zájmy.

Ze strany Chorvatska přitom bylo v průběhu roku 2011 znát, že Českou republiku rozhodně nevnímá jako překážku na cestě do EU, ale ani jako jednoho z mnoha budoucích partnerů v rámci EU. Se zvýšenou měrou dávalo najevo snahu stát se uvnitř EU pro Českou republiku blízkým partnerem. Symbolicky to bylo vidět u příležitosti pohřbu bývalého českého prezidenta Václava Havla, kam se dostavili současný i bývalý prezident Chorvatska (podobně přijel i současný a bývalý prezident Rumunska).

Podobnou snahu dávalo najevo také Srbsko, jehož šance na získání statusu kandidáta se zvýšily po květnovém zatčení Ratka Mladiće, jenž jako poslední z obviněných z válečných zločinů nebyl vydán mezinárodnímu tribunálu pro válečné zločiny v bývalé Jugoslávii (ICTY).¹ Zájem, který o prohlubování spolupráce s Českou republikou projevovaly Chorvatsko i Srbsko, ale i další balkánské státy nejen v bilaterálních stycích, ale i na mezinárodních fórech – v první řadě na platformě Podunajské strategie EU –, převyšoval zájem z české strany. Přesto se i v české zahraniční politice zájem o Balkán koncepčně dále rozvíjel.

V průběhu roku 2011 byla dokončena nová *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. Balkán je zde většinou zmiňován společně s východní Evropou, resp. zeměmi Východního partnerství, přičemž obě oblasti stávají kontext v bilaterální rovině českých zájmů poměrně vysoko, hned za středoevropský region. Na rozdíl od zemí Východního partnerství je zde však k Balkánu přímo řečeno, že je tradiční sférou českých ekonomických zájmů, a dále, že jeho bezpečnost, stabilita a prosperita je trvalým českým zájmem. Podle koncepce bude Česká republika posilovat bilaterální spolupráci s jednotlivými zeměmi podle jejich specifických potřeb a společných priorit. Dlouhodobou prioritou představuje integrace západního Balkánu do EU a NATO, a tato podpora se má odehrávat jak po linii bilaterálních vztahů, tak uvnitř EU i NATO. Zajímavou zmínkou je nadhozená možnost spolupráce s Rakouskem ohledně stability západního Balkánu, která odkazuje na společnou historickou zkušenost se sousedem, s nímž není dosud plně využit ani potenciál bilaterálních vztahů.² Celkově si lze v porovnání s minulou koncepcí všimnout, že navzdory zobecňujícímu tónu je Balkán zmiňován v o poznání konkrétnějších souvislostech, hlásí se přímo k spoluzodpovědnosti za budoucnost regionu, a aniž by byly jmenovány jednotlivé země, připouští se možnost různé hloubky bilaterálních vztahů, což odráží dosavadní praxi.

Kromě toho, že byl Balkán v konkrétních souvislostech zmíněn v nové Koncepci zahraniční politiky ČR, schválené vládou v červenci 2011, to bylo ještě konkrétněji vidět v programu českého předsednictvím Visegrádské skupiny, které Česká republika převzala v červenci 2011.

Podpora integrace západního Balkánu do EU je v souladu s obecnými záměry SZBP, v níž je stabilita a prosperita Balkánu považována za důležitý prvek evropské bezpečnostní architektury, přičemž perspektiva integrace je klíčovým nástrojem k jejich dosažení. I přes dlouhodobě vstřícný postoj a konkretizaci českých představ, která v roce 2011 prodělala největší vývoj od českého předsednictví Rady EU v roce 2009, však česká podpora integrace západního Balkánu zůstává do značné míry formální. Zaostává např. za aktivitou týkající se zemí Východního partnerství. V tomto srovnání je patrné, že české politice ohledně západního Balkánu stále schází vize, což se

zřetelně projevuje třeba v případě budoucnosti Kosova či ústavních reforem v Bosně a Hercegovině, patřícím k nejpálčivějším nedořešeným otázkám ovlivňujícím stabilitu a prosperitu.

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Evropská a transatlantická problematika ve vztahu k balkánskému rozměru české zahraniční politiky

Určujícími momenty ve vztahu západního Balkánu a EU byly v roce 2011 příprava na podpis přístupové smlouvy EU s Chorvatskem, úsilí Černé Hory o stanovení data zahájení přístupových rozhovorů a snaha Srbska získat status kandidáta. Ačkoli v rámci EU čeští představitelé tyto kroky podporovali (na čemž nic neměnily ani vnitropolitické různice spojené se schvalováním výjimky z *Lisabonské smlouvy*), patřila Česká republika spíše k okrajovým hráčům, neboť vnitrounitní diskuse o rozšiřování se odehrávala ve stínu debaty o řešení finanční a hospodářské krize a o fiskálním paktu. V debatách o krizi i o západním Balkánu hrálo hlavní roli Německo, které dalšímu rozšiřování na Balkán nakloněno nebylo, a Česká republika zase nesouhlasila s myšlenkou fiskálního paktu.

Na druhou stranu byla tato otázka úžeji koordinována s politicky nejbližším partnerem České republiky – se Slovenskem. Možná podpora integračních snah zemí západního Balkánu byla detailně probírána v říjnu v Bratislavě na druhém ročníku Slovensko-českého fóra, diskusního a koordinačního setkání, jež by se mělo konat každoročně za účasti představitelů ministerstev zahraničních věcí obou zemí a dalších odborníků. Západní Balkán zde byl jedním ze tří témat, jednalo se zejména o možnostech toho, jak udržet Srbsko na cestě směrem k EU a jak pohnout situaci v Bosně a Hercegovině z mrtvého bodu.

Česká diplomacie dostala rovněž příležitost podpořit euroatlantickou integraci západního Balkánu v rámci uskupení politicky spřízněných států, Visegrádské skupiny. Integraci zemí regionu do EU a NATO si české předsednictví V4 vytkllo jako jeden z cílů svého předsednictví. Kromě toho program předsednictví počítal se zapojením zemí západního Balkánu do evropské agendy, konkrétně s jejich přizváním ke společným projektům V4 v oblasti dopravy, vojenského výcviku a výzkumu a vývoje. Nejkonkrétnější byla myšlenka přizvat země západního Balkánu na společné schůzky ministrů spravedlnosti V4, což však bylo z organizačních důvodů odsunuto z plánovaného termínu v říjnu 2011 až na následující rok. Na dosavadní kurz české politiky vůči Balkánu navazovaly návrhy na využití transformačních zkušeností v rozvojové spolupráci EU i na konzultace se zeměmi západního Balkánu o využívání evropských fondů.³ Ty však už v případě předsedající země narážely na to, že sama Česká republika dosud nenašla obecný způsob předávání vlastních zkušeností v tomto směru západobalkánským partnerům, jakkoli tyto zkušenosti bývají pravidelně v bilaterálních stycích nabízeny. Tento způsob podpory integrace, potenciálně velmi účinný, zůstává tedy stále spíše na papíře.

Hlavní akcí českého předsednictví ve vztahu k západnímu Balkánu bylo listopadové setkání ministrů zahraničních věcí zemí Visegrádské skupiny a západního Balkánu v Praze. Takováto setkání se stala tradicí již za předchozích předsednictví, setkání v roce 2011 však vtiskla osobitou pečť česko-slovenská spolupráce (společné představy obou zemí byly předjednány na Česko-slovenském fóru v říjnu). Summitu se zúčastnili také eurokomisař pro rozšíření Štefan Füle a výkonný ředitel Evropské služby vnější akce Miroslav Lajčák, bývalý český, resp. slovenský ministr zahraničních věcí. V rámci českého předsednictví byla nakonec formulována konkrétní iniciativa ke vzniku Západobalkánského fondu, obdoby Mezinárodního visegrádského fondu. Tento fond, do něhož by přispěly všechny státy V4 rovným dílem, by měl sloužit na podporu občanské společnosti, přičemž realizátory by byly nevládní organizace, popř. vzdělávací instituce. Vzhledem k některým přetrvávajícím sporům mezi západo-balkánskými státy je určitě vhodné, že pro zahájení činnosti fondu nebylo jako nutná podmínka stanovení zapojení všech států západního Balkánu. Přitom však myšlenka začala být partnerům v regionu představována s tím, že společné projekty v rámci fondu by poskytl vhodnou příležitost pro zlepšení komunikace v rámci regionu,⁴ což lze hodnotit jako vhodný tah, usnadňující uvedení projektu do praxe se zachováním potenciálních přínosů v oblasti upevňování regionální stability.

Konečně na úrovni širšího uskupení pokračovalo české velvyslanectví v Bělehradě v roli tzv. kontaktní ambasády NATO v Srbsku, kterou plní od roku 2009. Velvyslanectví připravilo rekordní počet aktivit, z nichž nejdůležitějšími byly dvě konference o bezpečnosti. Konaly se i již tradiční studijní pobyty srbských studentů. Potenciální přínos české kontaktní ambasády NATO vzrostl díky bělehradské Univerzitě obrany založené v únoru 2011; velvyslanectví zprostředkovalo již na duben návštěvu rektora české Univerzity obrany. Aktivita velvyslanectví měly vhodný tematický i praktický záběr, avšak přestože byl český zastupitelský úřad jménem NATO vybrán záměrně s ohledem na historickou a kulturní blízkost obou zemí, narážela snaha o sblížení Srbska s NATO na mez danou na jedné straně nedůvěrou k NATO v rámci srbské politické scény, na druhé pak na omezený význam České republiky v porovnání s velmocemi.⁵

Bilaterální vztahy

Na bilaterální úrovni začalo být v roce 2011 zcela zřejmé, že z balkánských partnerů se vymykají dva: Rumunsko a Chorvatsko. Styky s oběma zeměmi se od ostatních neodlišují ani tak frekvencí návštěv na nejvyšší úrovni, jako množstvím návštěv a jednání na nižších, expertních rovinách (na úrovni náměstků ministrů, vrchních ředitelů a ředitelů sekcí ministerstev apod.). V tomto ohledu se charakter styků s Rumunskem a Chorvatskem začíná blížit stykům se středoevropskými státy. Pochopitelně, že během roku 2011 byly realizovány i návštěvy na nejvyšší úrovni: v květnu přijel do Prahy předseda Senátu rumunského parlamentu Mircea Geoană, v říjnu navštívil Rumunsko ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg. Rumunsko dále v březnu navštívila delegace Výboru pro hospodářství, zemědělství a dopravu Senátu, a v květnu delegace Zemědělského výboru Poslanecké sněmovny. V Rumunsku v dubnu jednal

také velvyslanec pro energetickou bezpečnost Václav Bartuška. Z chorvatských představitelů navštívil Českou republiku v březnu prezident Ivo Josipović, v září pak předseda parlamentu Luka Bebić.

Třetí zemí, s níž byly během roku 2011 bilaterální styky velmi živé, bylo Srbsko, ke kterému má řada českých politiků v čele s prezidentem Klausem blízký osobní vztah. Styky se Srbskem během roku 2011 naznačovaly, že nabírají podobný náběh, jako v případě Rumunska a Chorvatska. V lednu Srbsko navštívil prezident V. Klaus (podruhé během čtyř let) a v srpnu přijel do České republiky srbský prezident Boris Tadić. Kromě toho navštívili v červenci Prahu náčelník generálního štábu srbské armády gen. Miloje Miletić a po něm srbský ministr zahraničních věcí Vuk Jeremić. V květnu jednala v Bělehradě delegace Výboru pro obranu a bezpečnost Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a rovněž delegace Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice Senátu Parlamentu ČR. V případě Srbska a rovněž Černé Hory byl i patrný náběh k rozšíření expertní roviny bilaterálních vztahů, nepochybně související s jejich přibližováním k EU: Bělehrad např. v září navštívila delegace Ústavního soudu ČR vedená jeho předsedou Pavlem Rychetským, Černou Horu v říjnu expertní delegace zástupců Ministerstva vnitra ČR, Policejního prezidia a specializovaných útvarů Policie ČR.

Co se dalších balkánských zemí týče, v únoru navštívil Prahu makedonský prezident Gjorge Ivanov, v září albánský ministr zdravotnictví Petrit Vasili a v říjnu bulharský premiér Bojko Borisov. V listopadu navštívila delegace Výboru pro zahraničí, obranu a bezpečnost Senátu Sarajevo a delegace Výboru pro záležitosti EU Senátu Kosovo, do programu byla zahrnuta i návštěva srbského okresu Gračanica. Na této návštěvě byla vidět snaha seznámit se s aktuální zdejší situací, která na české politické scéně dlouho scházela, a byla nahrazována zideologizovaným a emotivním přístupem. Vztahy s Albánií poznamenala náhlá smrt české velvyslankyně Markěty Fialkové v srpnu 2011. Vztahy s Řeckem byly zase poznamenány hospodářskou a politickou krizí v této zemi.

Na úrovni samospráv se dále rozvíjela spolupráce Jihomoravského kraje s partnerským regionem Šumadija v Srbsku. Tato spolupráce je svým záběrem stále nejen vzorovým příkladem spolupráce českých samospráv s Balkánem, ale výrazně pokračuje i úroveň partnerské spolupráce v zahraničních stycích českých krajů obvyklou. Delegace představitelů Jihomoravského kraje partnerský region navštívila v lednu, v květnu a v říjnu. K tradičně dobře zacíleným rozvojovým projektům v roce 2011 přidal kraj v červnu seminář o podnikatelských příležitostech v Srbsku a jako další dimenzi pak spolupráci fotbalových klubů. Kraj rovněž se srbskými partnery a s rektorem Univerzity obrany v Brně diskutoval o možnostech stipendií pro srbské studenty, což vhodným způsobem zapadá do role, kterou plní české velvyslanectví jako kontaktní ambasáda NATO.

Jihomoravský kraj pokračoval ve spolupráci – v oblasti turistiky – také se Zadarským krajem v Chorvatsku, ale s podstatně nižší intenzitou. Zadarský kraj vystavoval ve stánku Jižní Morava na lednovém veletrhu turistiky Regiontour v Brně, kde se společnou prezentaci představily také Ústecký kraj s Republikou srbskou v Bosně a Her-

cegovině, v jejichž případě je turistika (se specifickým důrazem na lázeňství) rovněž osou spolupráce. Jde o další příklad toho, že Jihomoravský kraj se v rámci České republiky stal hlavní půdou pro projevy česko-srbských sympatií.

V rovině obcí a měst se rok 2011 nesl ve znamení snahy chorvatské strany navázat co největší počet partnerství s cílem vytvořit pevný podklad pro česko-chorvatské vztahy. Partnerství uzavřely Praha 5 a chorvatský Trogir, o partnerství jednaly Kyjov a Biograd na Moru, Znojmo a Makarska, Praha 6 a Poreč, Slavkov a Pag. Impulzem k některým z těchto partnerství byla již zmiňovaná spolupráce Jihomoravského kraje s chorvatským Zadarským krajem. V celkovém součtu počet již uzavřených i rozjednaných partnerství vysoko převýšil počet podobných styků s kteroukoli jinou balkánskou zemí a přiblížil se rozsahem styků se zeměmi, jako jsou Maďarsko a Slovinsko.

Smluvní základna

Nově byly uzavřeny:

- *Smlouva mezi vládou České republiky a vládou Chorvatské republiky o vzájemné ochraně utajovaných informací;*
- *Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Černé Hory o hospodářské a průmyslové spolupráci;*
- *Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Republiky Makedonie o spolupráci v oblasti kultury, školství, vědy, mládeže a sportu;*
- *Protokol ke Smlouvě mezi Českou republikou a Chorvatskou republikou o zamezení dvojího zdanění;*
- *Protokol mezi vládou České republiky a vládou Černé Hory k provedení Dohody mezi Evropským společenstvím a Republikou Černá Hora o zpětném přebírání neoprávněně pobývajících osob;*
- *Program kulturní spolupráce mezi Ministerstvem kultury České republiky a Ministerstvem kultury Bulharské republiky na léta 2012, 2013 a 2014;*
- *Ujednání mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ministerstvem školství, mládeže a vědy Bulharské republiky o spolupráci v oblasti školství a vědy na léta 2011–2014;*
- *Ujednání mezi Ministerstvem obrany České republiky a Ministerstvem obrany Chorvatské republiky o spolupráci v oblasti vojenských geoprostorových informací;*
- *Ujednání mezi Ministerstvem obrany České republiky a Ministerstvem obrany Republiky Srbsko o spolupráci v oblasti vojenského vzdělávání;*
- *Ujednání mezi Ministerstvem zdravotnictví České republiky a Ministerstvem zdravotnictví Albánské republiky o spolupráci v oblasti zdravotnictví a lékařské vědy.*

Ekonomická dimenze

Nejdůležitějším hospodářským partnerem České republiky na Balkáně zůstává Rumunsko, jež se od ostatních odlišuje vyváženější strukturou vývozu i investic. Obrat vzájemného obchodu s pěti největšími hospodářskými partnery na Balkáně zaznamenal historické maximum s Rumunskem, Bulharskem (třebaže v případě těchto dvou

zemí zůstal český vývoz pod maximem) a Srbskem, obchod s Chorvatskem, kde trvá vleklá hospodářská krize, stagnoval, a konečně s Řeckem vzrostl, avšak zůstal pod maximem. Historického maxima dosáhl rovněž vzájemný obchod s Bosnou a Hercegovinou. V případě ostatních států obchod stagnoval nebo rostl pouze mírně. Za pozornost stojí zejména prudký rozvoj obchodních vztahů se Srbskem, které byly po dlouhá léta z české strany poznamenány zvýšenou opatrností. Je možné, že na rozvoji se příznivě podepsalo i zatčení Ratka Mladiće, které Srbsku otevřelo cestu k získání statusu kandidáta členství EU.

V Chorvatsku byly po řadě let konečně české stavební firmy úspěšné ve výběrových řízeních na infrastrukturní stavby: firma OHL ŽS a.s. byla vybrána na výstavbu železniční zkratky mezi Záhřebem a Bjelovarem a firma Zakládání staveb a.s. zase na výstavbu pilířů pro nákladní terminál přístavu Gaženice u Zadaru. Aby se však tento obrat mohl stát trvalejším, a ne pouze dočasným, je potřeba důrazná politická podpora; ta je ve vztahu k Balkánu stále celkově nedostačující, přitom v případě Chorvatska je nutné využít vhodného momentu, jenž skýtá přistoupení k EU.

ČEZ, hlavní český investor na Balkáně, přistoupil v roce 2011 k propouštění v bulharské i albánské distribuční společnosti, které vlastní. Bylo to odůvodněno nutností zvýšení efektivity. V Bulharsku však trval stav, kdy se vláda snaží udržovat nízké ceny elektřiny, přitom ČEZ se potýká s problémy způsobenými zastaralou přenosovou soustavou. Bulharský energetický regulátor uložil ČEZ kvůli cenám energie vysokou pokutu, přičemž se objevily pochybnosti o nezávislosti regulačního úřadu. Tato situace byla i předmětem rozhovoru mezi čtyřma očima mezi Petrem Nečasem a bulharským premiérem Borisovem při jeho říjnové návštěvě v Praze.⁶ Právě v Bulharsku má proběhnout privatizace vládních podílů v podnicích kontrolovaných ČEZ. Osud balkánských akvizic ČEZ zřejmě stále není definitivní, jejich udržitelnost závisí mj. i na jejich vzájemném účelném propojení (naskytá se otázka, zda a jak propojit bulharské a albánské distribuční sítě). Především však do budoucna bude podstatná politická podpora české vlády, neboť vlády států, v nich ČEZ investoval, se z politických důvodů brání případnému zvyšování cen elektřiny (což je překážkou ekonomické návratnosti investic), přičemž pod politickým tlakem jsou i místní regulátoři.

Populistický postoj místní vlády se už projevil zastavením privatizace dolu a elektrárny Gacko v Republice srbské v Bosně a Hercegovině do rukou ČEZ. V roce 2011 ztratil ČEZ v řízení kvůli tomuto nerealizovanému projektu před Mezinárodní hospodářskou komorou v Paříži spor proti třetí straně, s níž se kvůli nerealizované investici soudil (spor s Dolem a tepelnou elektrárnou Gacko a Energetikou Republiky srbské pokračuje); bez ohledu na to je však jasné, že role vlády Republiky srbské byla v tomto případě přesto klíčová, protože její odmítnutí projekt podpořit povzbudilo odmítavý postoj ostatních aktérů. Investice ČEZ na Balkáně v současnosti dosáhly už takových rozměrů, že stažení se z Balkánu by bylo velmi pravděpodobně ztrátovou operací a bez ohledu na existující rizika je lepší v započatých projektech pokračovat. Investice ČEZ navíc stále ve většině balkánských zemí zůstávají páteří českých investic obecně, nebo jsou dokonce (v Albánii) investicí jedinou.

V nové Konceptci zahraniční politiky bylo přímo řečeno, že se Česká republika bude aktivně podílet na rozvojové a transformační spolupráci a podporovat činnost

regionálních organizací. V oblasti rozvojové a transformační politiky pokračovalo zaměření na prioritní země, Bosnu a Hercegovinu a Srbsko. Kromě rozvojové pomoci ze státního rozpočtu si nemalý podíl na rozvojové pomoci v Srbsku udržel také Jihomoravský kraj. Co se týče Bosny a Hercegoviny, bylo v červenci 2011 podepsáno Memorandum o porozumění mezi Americkou agenturou pro mezinárodní rozvoj (USAID), Švédskou agenturou pro rozvoj (Sida) a Českou rozvojovou agenturou, jež má přispět k větší harmonizaci společných aktivit těchto donorů v Bosně a Hercegovině, a potažmo i k větší efektivitě české pomoci. Rok 2011 ukázal také rostoucí význam tzv. malých lokálních projektů realizovaných přímo českými zastupitelskými úřady, z nichž úspěšné byly zejména ty v Kosovu a v Makedonii. Česká rozvojová asistence na Balkáně disponuje v porovnání se státy srovnatelnými svou velikostí velice omezenými prostředky, přesto dokáže přispívat k udržení a větší propagaci jména České republiky. Tento segment veřejné diplomacie zde tedy plní svůj účel.

Kulturní dimenze

Kulturní spolupráce s Balkánem měla celkově setrvalou nebo vzestupnou tendenci. V roce 2011 se této spolupráce dostalo dvou jednotlích impulzů, které se staly příležitostí k prezentaci České republiky ve srozumitelném a pozitivním světle. Byly jimi 39. ročník Mezinárodní dětské výtvarné soutěže Lidice, které na významu dodalo 70. výročí vyvraždění Lidic, a 75. narozeniny V. Havla, které se staly příležitostí k prezentaci jeho díla.

Svým rozsahem všechny ostatní jednoznačně převyšovala kulturní spolupráce s Rumunskem, především prezentace české kultury v Rumunsku. Nejrozsáhlejší akcí byly České a slovenské dny na přelomu září a října, prezentující českou a slovenskou kulturu a osobnosti a spolu s tím i život české a slovenské menšiny v Rumunsku. V průběhu roku 2011 se odehrálo několik dalších akcí prezentujících českou kulturu nebo upozorňujících na historické a kulturní vazby mezi Čechy a balkánskými národy, např. otevření místního muzea v etnicky české obci Češko Selo v Srbsku, putovní výstava „Kulturně-historická paralela českého a srbského národa“ na téma národních svátků obou zemí rovněž v Srbsku. V podobném duchu bylo uděleno několik ocenění: Cena F. A. Zacha, udělovaná Jihomoravským krajem, docentu českého jazyka a literatury Filologické fakulty Univerzity v Bělehradě Jaromíru Lindovi, Cena Gratias Agit za šíření dobrého jména České republiky v zahraničí bohemistovi a diplomatovi Aleksandru Iličovi, režisér Jiří Menzel převzal rumunský Řád za kulturní zásluhy ve stupni komandéra. Kroměříž udělila čestné občanství bývalému rumunskému králi Michalu I. V Praze byly odhaleny pamětní desky chorvatskému vědci Andrijovi Mohorovičičovi a politiku Stjepanu Radićovi na paměť jejich vztahu k Praze (oba zde žili). Tyto možná napohled drobné, ale v minulosti spíše vzácné detaily svědčí o snaze posílit vazby mezi Českou republikou na jedné a Srbskem, Rumunskem a Chorvatskem na straně druhé.

Z české strany se v rámci spolupráce s Balkánem se během roku 2011 dále upevnilo výjimečné postavení Jihomoravského kraje. Dokladem toho se stalo schválení lektorátu v chorvatském Zadaru, což je projekt podstatně překračující běžnou úroveň spolupráce samospráv.

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Prezident V. Klaus, hlavní aktér „příběhu“ s českou výjimkou z *Lisabonské smlouvy*, a formálně tedy i čelná postava epizody s přístupovou smlouvou Chorvatska, zaujal během roku 2011 k otázce ratifikace přístupové smlouvy podstatně realističtější postoj než vládní ODS a další euroskeptici v čele s premiérem Nečasem. Zatímco Nečas byl očividně odhodlán prosadit spojeným hlasováním ratifikaci výjimky v České republice, přičemž spoléhal na to, že opozice se neodváží kvůli výjimce shodit ze stolu přístupovou smlouvu, a ČSSD spoléhala na totéž, pouze v opačném gardu, Klaus dal jasně najevo, že rozšíření EU o balkánské země nesmí bránit nic, ani výjimka, a že na spojeném hlasování netrvá. Prezidentův postoj v roce 2011 charakterizovala tři témata: podpora rozšiřování EU o balkánské země, zdůrazňování historických a kulturních vazeb mezi Českou republikou a balkánskými zeměmi a kritika předešlých kroků mezinárodního společenství, zejména v souvislosti s Kosovem.

V. Klaus byl vedle ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga z českých politiků v postojích vůči Balkánu nejvýraznější. Rovněž ministr Schwarzenberg zaujímal vůči problému přístupové smlouvy s Chorvatskem, resp. výjimce z *Lisabonské smlouvy*, realistický postoj. Byl proti spojenému hlasování, avšak současně nechtěl znemožnit ani schválení výjimky. Schwarzenberg tak jako v minulých letech otevřeně podporoval další rozšiřování EU, jmenovitě o Chorvatsko, Srbsko a Černou Horu, a vyslovil se pro to, aby rozhovory s kandidáty byly zahájeny co nejdříve, přičemž trvat mohou podle potřeby i déle než přístupové rozhovory dosavadních uchazečů.

ZÁVĚR

Na Balkáně se pomalu formuje trojice blízkých partnerů, kteří geograficky lemují středoevropský region od jihu: Rumunsko, Chorvatsko a Srbsko. Nejvýznamnějším z nich je Rumunsko, především díky objemu vzájemné hospodářské spolupráce. Význam vztahů s Chorvatskem a Srbskem je podložen i spoluprací na úrovni samospráv, v případě Srbska hlavně na úrovni krajů v čele s Jihomoravským krajem, v případě Chorvatska především na úrovni měst. Za touto trojicí již poněkud zaostává Bulharsko, které bylo původně díky integraci do NATO a EU v předstihu před celým západním Balkánem, ale které zůstává významným českým hospodářským partnerem. Vztahy s ostatními zeměmi jsou na dobré úrovni, ale nemohou se svým charakterem rovnat vztahům se uvedenou čtveřicí. Hlavní rysem, jenž tyto země odlišuje, jsou rozsáhlé styky na expertní úrovni.

Současně byla ze strany některých balkánských zemí, v první řadě již zmíněné čelné trojice, cítit zvýšená snaha o další prohloubení vzájemných vztahů. Zatímco však na straně balkánských partnerů bylo znát, že jejich iniciativa se opírá o politické zázemí, z české strany vycházel tento zájem převážně od institucí – zastupitelských úřadů, Českých center, ministerstva zahraničních věcí (i od ministra samotného) a od některých krajů a měst. Ačkoli nová *Koncepce zahraniční politiky České republiky*

hovoří o Balkánu jako sféře českých zájmů, bez politické vůle bude naplnění ducha koncepce sotva možné.

Rok 2011 byl rokem, kdy se přiblížila evropská perspektiva několika zemí západního Balkánu: Chorvatska, Černé Hory a Srbska. Ačkolí z české strany přicházela ničím nezpochybněná podpora jejich integrace, neměla tato skutečnost nijak zvláštní odezvu. Ta byla nejmenší u nejsilnější strany vládní koalice. Naopak, přistoupení Chorvatska se z její strany stalo předmětem politické lictace, v níž v podstatě dávali najevo, že přistoupení Chorvatska nepřevyšuje svým významem spíše symbolický, drobný euroskeptický výdobytek.

Celkově lze tedy uzavřít, že jakkoli se vztahy s balkánskými zeměmi během roku 2011 dále rozvíjely, v praktické rovině i koncepčně, přesto tento vývoj zaostával za potenciálem. V České republice začínají některé balkánské země stále více spatřovat žádoucího partnera. Odezva na české politické scéně není dostačující, většina politiků se spokojuje s prostým a nekomplikovaným vyjadřováním podpory euroatlantické integraci západního Balkánu. Dlouhodobě se z tohoto obrazu vymykají hlavně dva politici: K. Schwarzenberg a V. Klaus – přitom právě u nich dvou hrozí v dohledné době ukončení aktivní politické kariéry.

Ve zpětném pohledu představuje rok 2011 pokračování dosavadního trendu pozvolného sbližování s balkánskými zeměmi. Toto sbližování však pokračuje více díky působení MZV a českých zastupitelských úřadů na Balkáně, i díky úsilí konkrétních osob na velvyslanectvích, v Českých centrech a v agentuře CzechTrade. I když toto úsilí získává stále konkrétnější koncepční rámec, zůstává, tak jako v posledních letech, slabinou prosazování českých zájmů na Balkáně politická podpora. K českým zájmům patří jednoznačně vývoz zboží a služeb na Balkán, k čemuž existují vhodné podmínky: vysoké kladné obchodní saldo i obecně dobré jméno českých výrobců. Podmínkou efektivnějšího naplnění možného potenciálu v prosazování se na balkánských trzích je však účinná politická podpora, která je stále nedostatečná a kterou z vrcholných politiků poskytují především dvě výše zmíněné osobnosti: prezident a ministr zahraničních věcí. V tomto ohledu nepředstavoval rok 2011 žádnou změnu.

Poznámky

¹ Na pohřeb Václava Havla, který je v Srbsku vnímán kontroverzně kvůli své podpoře zásahu NATO proti této zemi, nepřišel žádný ze srbských státníků.

² *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 20. 7. 2011, s. 10, 16.

³ MZV ČR: On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/predsednictvi_v4/program_predsednictvi.html.

⁴ MZV ČR: On-line: www.mzv.cz/pristina/cz/aktualne/navrh_na_zrizeni_zapadobalkanskeho_fondu.html.

⁵ Rozhovor na českém velvyslanectví v Bělehradě, 4. 10. 2012.

⁶ On-line: www.patria.cz/zpravodajstvi/1917471/necas-s-borisovem-problemy-cezu-v-bulharsku-vlada-s-firmou-vyresi-chceme-uspesne-investice.html.

Kapitola 11

Blízký východ, Středomoří a Afghánistán v české zahraniční politice

Marek Čejka, Michaela Ježová

BLÍZKÝ VÝCHOD, STŘEDOMOŘÍ A AFGHÁNISTÁN V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Přestože bylo v roce 2011 prioritním zájmem české diplomacie předsednictví ve Visegrádské skupině, dění na Blízkém východě bylo významnou výzvou pro českou zahraniční politiku, neboť na Blízkém východě proběhla série revolučních procesů známá pod pojmem „arabské jaro“.¹ Česká republika v tomto kontextu sledovala možné výhledy a potenciální ohrožení svých ekonomických zájmů v regionu. V této souvislosti se také 10.–11. 3. 2011 uskutečnila v Černínském paláci porada českých velvyslanců působících na Blízkém východě. Cílem zasedání bylo zmapování aktuální situace v regionu.² Česká republika se v roce 2011 do značné míry zaměřila na blízko-východní státy, ve kterých bezprostředně k revolučnímu dění nedocházelo, a na státy, které se dlouhodobě profilují jako klíčoví partneři ČR na Blízkém východě. Mezi tyto státy lze zařadit především Izrael, dále pak Irák a některé země Maghrebu.

Česká republika přijala v roce 2011 také novou bezpečnostní strategii, a to v rámci přijetí nové strategické koncepce NATO na podzim 2010. Zároveň byla přijata 20. 7. 2011 i nová *koncepce zahraniční politiky ČR*. Ta se ve střednědobém horizontu zabývá i postoji k Blízkému východu. Za strategický zájem ČR považuje zachování bezpečnosti Izraele jako partnerského demokratického státu a rozvoj vztahů se zeměmi Blízkého východu na bilaterálním základě v rámci evropské sousedské politiky s cílem zachování bezpečnosti euroatlantického prostoru.³ V této souvislosti lze také považovat za důležité zvolení ČR za člena Rady OSN pro lidská práva, která se během loňského roku zabývala především otázkou ochrany lidských práv v zemích, jež zasáhla vlna demonstrací „arabského jara“. Ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg se tak např. zúčastnil hned několika zvláštních zasedání Rady pro lidská práva zabývajících se aktuální situací v Sýrii.

Česká republika také v reakci na změnu stávajících režimů nabídla některým státům svou pomoc, a to především s transformací politického systému. Situace na Blízkém východě byla projednávána parlamentem i vládou ČR. Vláda např. na podzim roku 2011 schválila poskytnutí zdravotnické pomoci Libyi v rámci programu MEDEVAC.⁴ Vláda taktéž projednávala v loňském roce navázání pevnější spolupráce ČR a Izraele v oblasti vědy a ze státního rozpočtu za tímto účelem uvolnila finanční dotace.⁵

Vedle vládních dokumentů sehrály jistou roli na utváření zahraniční politiky i postoje jednotlivých politických stran. Z dlouhodobého hlediska lze obecně charakterizovat postoje českých levicových stran (a Strany zelených) vůči Blízkému východu jako univerzalističtější (u KSČM s výrazným ideologickým podtextem), zatímco u pravicových stran spíše unilateralističtější, v čemž české strany zůstávají i nadále poměrně konzistentní. Nedošlo také k žádným radikálním výkyvům ani k výraznějším změnám postojů ČR vůči aktérům izraelsko-palestinského konfliktu. Detailně jsou pokroky, posuny, případně kontroverze analyzovány v následujících částech textu a v jeho podkapitolách.

BLÍZKÝ VÝCHOD A STÁTY MAGHREBU V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

V průběhu roku 2011 došlo k několika významným vzájemným návštěvám mezi ČR a blízkovýchodními zeměmi. Česká republika se také pokusila navázat vztahy s novými vládnoucími režimy v zemích, ve kterých propuklo „arabské jaro“. Jednalo se hlavně o Libyi, Tunisko a Egypt. V roce 2011 také posílily vzájemné česko-izraelské vztahy.

V roce 2011 uzavřela ČR v rámci posílení svých ekonomických zájmů rovněž řadu bilaterálních smluv se zeměmi Blízkého východu. V této souvislosti se v Praze uskutečnila konference pod názvem „Regionální stůl k obchodně-ekonomickým souvislostem současného vývoje v oblasti Blízkého východu a severní Afriky“ (9. 3. 2011). Konference se konala pod záštitou Ministerstva zahraničních věcí ČR a Mezinárodní obchodní komory v ČR a zúčastnilo se jí několik českých velvyslanců působících v zemích blízkovýchodního regionu. Hlavním cílem konference se stalo zmapování možných investic v zemích Blízkého východu.⁶ V rámci ekonomické diplomacie rovněž došlo v roce 2011 ke schválení celkem pěti projektů v oblasti Blízkého východu (viz ZÚ Damašek – rozšířeno o Jordánsko a Libanon, ZÚ Tel Aviv, ZÚ Abú Dhabí, ZÚ Bagdád, GK Istanbul). Všechny tyto projekty byly zpravidla zaměřeny na podporu prezentace českých firem na místních trzích.⁷

Podle Amnesty International patřila Česká republika v období let 2005–2010 mezi hlavní dodavatele zbraní do dvou zemí regionu – do Libye a Jemenu. Velké množství zbraní dodávala také do Egypta. AI však konstatuje, že Česko, podobně jako další západní státy, dodávky do těchto zemí v roce 2011 přerušilo po výzvách organizace.⁸ Česká republika na tuto zprávu reagovala tiskovým prohlášením. Ministerstvo zahraničních věcí dle tohoto prohlášení zohledňuje při vývozu vojenského materiálu otázku lidských práv a možnost zneužití zbraní k potlačení osobní svobody. Taktéž bylo uve-

deno, že číselné hodnoty zprávy AI jsou nepřesné. Zpráva se podrobně vyjadřuje k vývozu vojenského materiálu do všech výše zmíněných zemí.⁹

Česká diplomacie a Izrael a Palestina

Výrazný proizraelský kurz české zahraniční politiky pokračoval i v roce 2011 a vzájemnými návštěvami premiérů se ještě více prohloubil. Českou republiku navštívil např. izraelský ministerský předseda Benjamin Netanjahu či izraelský vicepremiér Moše Jaalon. Zároveň premiér Petr Nečas na oplátku navštívil Izrael.¹⁰ Izrael a ČR v rámci vzájemných návštěv zesílily spolupráci ve vědě, výzkumu a v oblasti vojenství.¹¹ Přestože český ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg zavítal také na území Palestinské autonomní samosprávy, kde se setkal s předními představiteli Palestinské autonomie, postoj ČR vůči otázce hlasování OSN o uznání samostatného palestinského státu byl velmi zdrženlivý.¹² Ve vztahu k Palestincům a Palestinské autonomii je česká zahraniční politika obecně dlouhodobě zdrženlivější než k Izraeli. Přesto ČR dlouhodobě poskytuje Palestinské autonomii rozvojovou pomoc, která během roku 2011 dosáhla výše 15 mil. Kč. Rozvojová pomoc se zaměřovala především na rozvoj infrastruktury na palestinských územích.¹³

Podobně jako jiné země EU, i ČR následovala Izrael a v září roku 2011 se tak odmítla účast mezinárodního zasedání Durban III. Česká republika tak učinila na základě předěšlých zasedání, na kterých se objevila antisemitská rétorika.¹⁴

Velmi zajímavou informaci přinesla v lednu 2011 ČTK, která uvedla, že v ČR došlo v roce 2011 údajně k tajnému setkání představitelů izraelské zahraniční rozvědky Mossad a palestinského radikálně islamistického hnutí Hamás.¹⁵ Vzhledem k tomu, jaký postoj vůči Izraeli ČR zastává, není vyloučené, že Česko může hrát roli např. i v tajné diplomacii mezi Izraelem a Hamásem. Tuto informaci nebude možné z pochopitelných důvodů jednoznačně ověřit.

Česká diplomacie vůči Sýrii, Libanonu a státům Arabského poloostrova

Pozice České republiky k revolučnímu dění na Blízkém východě, hlavně v okolí Izraele, byla v roce 2011 poměrně jednoznačně obrazem skeptických a velmi opatrných postojů izraelské zahraniční politiky.¹⁶ Jak ostatně prohlásil ministr obrany Alexandr Vondra na konferenci o národní bezpečnosti Izraele v Herzliji: „*Protesty arabského jara jsou oprávněné.*“ Avšak následně dodal: „*Domnívám se, že občas je lepší dát přednost řízenému vývoji před revolucí s nejistým výsledkem. Nemůžeme si na Blízkém východě dovolit nejistotu, která by ohrozila Izrael, stát s jedinou skutečnou demokracií v regionu.*“¹⁷ Takovéto postoje české diplomacie namířené nejen vůči sousedským státům Izraele, ale i jiným státům Blízkého východu, zcela odráží prioritní cíle nově přijaté koncepce české diplomacie v rámci tohoto regionu..

V Libanonu nebylo v roce 2011 revoluční dění „arabského jara“ – zřejmě s ohledem na reflexi občanské války – příliš výrazné a v sousední Sýrii začalo zesilovat se zpožděním vůči Tunisku, Egyptu a Libyi. V té také i v době psaní této „ročenky“ protivládní nepokoje nadále probíhají a nabírají na intenzitě, přičemž brutalita vládnoucího režimu se stupňuje. Česká republika několikrát odsoudila brutální útoky syrského režimu vůči civilnímu obyvatelstvu.¹⁸ V Praze a v Brně došlo v roce 2011 k několika

demonstracím proti násilným aktivitám syrského režimu, kterých se zúčastnili hlavně Syřané, Arabové a muslimové žijící v ČR.

Ve většině dalších států Arabského poloostrova, s výjimkou Bahrajnu a Jemenu, nedošlo k výraznějším protestům. V Jemenu revoluční dění pouze prohloubilo již tak kritickou situaci, ve které se Jemen dlouhodobě nachází. V lednu 2011 došlo na západě Jemenu k únosu skupinky českých turistů. Zanedlouho však byli po zásahu jemenské policie osvobozeni, přičemž jen šťastnou náhodou neutrpěli při přestřelce žádná zranění.¹⁹ Únos nebyl politicky motivován a nesouvisel s protivládními nepokoji, které vypukly až zanedlouho poté.

Jeden z nejkontroverznějších režimů v oblasti – Saúdská Arábie – je velmi silně napojen na národní zájmy USA, což bylo zřejmě jednou z hlavních příčin rezistence vůči změnám „arabského jara“. Saúdská Arábie se také navíc podílela i na potlačení nepokojů v Bahrajnu. Bahrajnský král Hamad bin Ísá Al-Chalífa protesty v zemi násilně potlačil díky vojenské pomoci Rady pro spolupráci arabských států v Zálivu.

Přestože situace v zemích Zálivu budila značné nepokoje, české firmy, které měly ve zmíněných státech kontrakty, pokračovaly ve svých podnikatelských aktivitách i v roce 2011.²⁰ Vlna „revolucí“ na Arabském poloostrově tak nijak závažně neohrozila české zájmy v oblasti.

Česká diplomacie a Egypt

Reakce České republiky na „arabské jaro“ v Egyptě nebyla příliš pružná. To značně souviselo se skeptickými a velmi opatrnými postoji, které byly nastíněny u Sýrie a Libanonu. Zvláště u Egypta, jako klíčového arabského souseda Izraele, byly postoje ČR velmi opatrné. Českým politikům muselo být sice zjevné, že Mubárakův režim je značně zkorumpovaný a opresivní, přesto se u nás vyskytly obavy, že by se v Egyptě mohli dostat v rámci revolučních změn k moci radikální islamisté, kteří by mohli podstatně vyhrotit vztahy Egypta vůči Izraeli. Je tak poněkud paradoxní, že až s časovým odstupem začala ČR zjišťovat, jak by mohla Egyptu pomoci se společenskými změnami, s přechodným obdobím na cestě k demokracii a poskytnout Egyptu své zkušenosti. Došlo k řadě různých setkání mezi českým zastupitelským úřadem v Káhiře a egyptskými nevládními organizacemi.²¹

Egypt je tradičně důležitým partnerem ČR na Blízkém východě. Poměrně intenzivní vztahy tak pokračovaly i v průběhu „arabského jara“. Agentura CzechTrade sice vzhledem k obavám z politického dění přerušila provoz své káhirské kanceláře, po krátké přestávce jej však zase obnovila.²² Také výrobce netkaných textilií, česká firma Pegas Nonwovens, uzavřela v druhé polovině roku 2011 dohodu s významným odběratelem svých výrobků z Egypta, kde společnost plánuje vystavět svou první zahraniční továrnu.²³

Právě během velmi dramatického politického dění, 2. 2. 2011, zahájil svou misi nový český velvyslanec Pavel Kafka.²⁴ V září dorazil do Prahy na pozvání ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga egyptský ministr zahraničních věcí Muhammad Kámil Amr, přičemž byly projednány mj. otázky vývoje a perspektivy česko-egyptských bilaterálních vztahů v politické, ekonomické, kulturní oblasti a transformační spolupráci a vývoje vztahů Egypta a EU.²⁵

Zájem českých turistů o dovolenou v revolučním Egyptě a Tunisku v roce 2011 zřetelně poklesl. V případě Egypta meziročně klesly tržby z prodeje zájezdů o 57 %, v případě Tuniska o 63 %.²⁶ V ČR také došlo v roce 2011 k několika demonstračním místních Egypťanů, Arabů a muslimů na podporu změn v Egyptě.²⁷

Česká diplomacie a státy Maghrebu

Přestože Maghreb nikdy nepatřil mezi prioritní destinace České republiky na Blízkém východě, v posledních letech začala být tato oblast lákavá pro ČR především díky jejímu ekonomickému potenciálu a těsným vztahům s Evropskou unií. Oblast Maghrebu zahrnující Maroko, Alžírsko, Tunisko a Libyi však byla v roce 2011 zcela poznamenána vlnou protestů. Ekonomický potenciál byl tak ovlivněn nepříznivou bezpečnostní situací. První zemí, ve které došlo ke změně vládnoucího režimu, bylo Tunisko. Po sebeupálení tuniského mladíka Muhammada Buazíziho v zemi propukla tzv. jasmínová revoluce, jež nakonec vyvrcholila ukončením několikaleté diktatury prezidenta Zín Abidína bin Alího. Země se tak dostala do transformačního procesu, který pravděpodobně bude trvat několik dalších let. Tuniská republika vyjádřila svůj zájem o pomoc ze strany ČR. Stalo se tak během jednání tuniského premiéra Bej Caid Assebsiho a ministra zahraničních věcí Muhammad Moudí Kefiho s ministrem Schwarzenbergem v průběhu jeho státní návštěvy Tuniska.²⁸ V rámci porevoluční pomoci Tunisku uspořádala ČR za podpory MZV ČR a Českého velvyslanectví v Tunisku seminář pod názvem „Transformace médií po revoluci“. Seminář se uskutečnil v listopadu roku 2011 v hlavním městě Tunisu.²⁹ Na podzim roku 2011 se taktéž v Tunisku konaly první svobodné volby, ve kterých vyhrála islamistická Strana obrody (*Hizb an-Nahdá*), jejímž hlavním představitelem je odpůrce bývalého režimu Rašíd Ghanúší. I přes politické změny a probíhající transformaci země, nebyl vzájemný obchod mezi oběma zeměmi nikterak omezen. V platnosti tak nadále zůstává Dohoda o hospodářské spolupráci, jež byla uzavřena v roce 2009 během státní návštěvy prezidenta Václava Klause v Tunisku.

Další zemí, ve které vlna „arabského jara“ vyvolala pád stávajícího režimu, se stala Libye. K pádu režimu došlo necelé dva roky po bombastických oslavách čtyřiceti let vlády Muammara Kaddáfího. Přestože v roce 2010 došlo ke značnému omezení obchodu mezi Českou republikou a Libyí v návaznosti na spor mezi Libyí a Švýcarskem a následné omezení libyjských víz pro občany schengenského prostoru, čeští představitelé doufali, že se v roce 2011 tato situacelepší. Koncem roku 2010 vše vedlo k opětovnému navázání předešlé ekonomické spolupráce, avšak již v únoru 2011 propukla v Libyi naplno revoluce, která po krvavých bojích mezi Kaddáfího režimem a povstanci vedla k pádu stávajícího režimu. Česká republika, podobně jako jiné země EU, vyzvala k zastavení násilností, a také přijala rezoluce OSN a podpořila opatření směřující k potlačení násilí v zemi. Zapojila se tak do operace NATO, jež měla za úkol dohlížet nad dodržováním zbrojního embarga a bezletové zóny.³⁰ V říjnu přechodná národní rada Libye oficiálně označila zemi za osvobozenou.³¹ Následně byl zvolen premiér přechodné rady, kterým se stal Abdarrahím Kíb.³² Již v průběhu roku navázala ČR kontakty s národní přechodnou radou Libye a nabídla svou pomoc s transformací země. Česká republika také poskytla Libyi značnou humanitární pomoc především ve

formě zdravotní pomoci. Během června došlo k vzájemným státním návštěvám mezi oběma zeměmi. K. Schwarzenberg přijal v Praze zástupce Národní přechodné rady Libye Muhammada al-Alláqího a následně zavítal do Bengházi.³³

Alžírsko a Maroko byly také zasaženy vlnou protestů, ale demonstrace ani v jedné z těchto zemí nezměnily zásadním způsobem politickou situaci. V Alžírsku byly demonstrace násilně potlačeny režimem prezidenta Abdalazize Boutefliky; hlavní alžírské opoziční strany se do protestů nezapojily. Marocký král Muhammad VI. na vlnu protestů reagoval slibem přijetí nové ústavy a zavedení reformu, které převedou část králových pravomocí parlamentu. Za historickou lze považovat návštěvu alžírského ministra zahraničních věcí Mourada Mdelciho v ČR (byla to vůbec první návštěvu alžírského ministra zahraničních věcí u nás). Hlavním tématem setkání bylo prohloubení bilaterálních vztahů.³⁴

Česká diplomacie a Irák

Od roku 2009 je patrná větší aktivita českých firem v Iráku. Nejdůležitější jsou projekty rekonstrukce rafinérií v Basře, Daura a Bajdží, na nichž se podílelo několik firem: Chemoprojekt, Technoexport, UNIS a Prokop Engineering. Škoda otevřela své prodejny v Erbilu a Dohúku. Aktivní je i Sigmainvest v zavlazňovacích a vodohospodářských projektech. Zájem ze strany státu o průnik na tradiční trhy existuje. V červnu vytvořil Svaz průmyslu a dopravy a MPO společnou iniciativu na podporu podnikatelů v Iráku nazvanou *Task Force Iraq*, která navázala na výsledky a cíle návštěvy ministra Vladimíra Tošovského a měla podpořit české vývozce a investory. Od roku 2008 fungovala v Sulejmánii Česko-kurdská podnikatelská rada. Aktivní byla naše velvyslankyně, která podnikla obchodně-politickou cestu do šíitského Nadžafu a vytvořila předpoklady pro možné rozšíření aktivit za hranice kurdských oblastí. Bez ohledu na bezpečnostní rizika funguje i České obchodní centrum v Bagdádu podporované velvyslanectvím. Zájem o Irák projevilo i Česko-arabské obchodní centrum v Karlových Varech. Zájem českých firem působit na iráckém trhu potvrzuje i jednání Svazu průmyslu a dopravy ČR s ministerstev průmyslu a dopravy, kde se zástupci svazu pokoušeli vyjednat navýšení podpory českých firem na iráckém trhu.³⁵ Za tímto účelem pak premiér Nečas v lednu 2012 přijal iráckou delegaci v čele s iráckým vicepremiérem pro energetiku Husajnem al-Šahristáním.³⁶ V roce 2012 nastoupila na post velvyslance EU v Iráku také česká diplomatka Jana Hybášková.

Česká diplomacie a Íránská islámská republika

Írán patřil tradičně mezi české největší obchodní partnery na Blízkém východě, což bylo dáno jednak tím, že přestala platit některá restriktivní opatření v oblasti obchodu a bankovníctví, čímž došlo ke zrovnoprávnění našich exportérů, a jednak to bylo způsobeno i dovozy íránské ropy do ČR. Obchodní obrat dosahoval za prvních deset měsíců 178 mil. USD, což je třetí místo ve sledované skupině zemí. V roce 2011 však ČR, podobně jako jiné země EU, přijala nařízení Rady EU o omezení finanční a hospodářské spolupráce.³⁷ Evropská unie rovněž plánovala zavést další embargo a to v návaznosti na neprůhlednost íránského jaderného programu. Omezení se vztahovala především pak na dovoz íránské ropy.

Projevy antisemitismu, islamofobie a jejich vztah k českému diskurzu současné izraelské politiky

V roce 2011 nebyly aktivity nejradikálnějších elementů české radikální pravice na poli antisemitismu a islamofobie nikterak významné. Od rozpuštění české Dělnické strany Nejvyšším správním soudem v únoru 2010 se na české politické scéně neobjevila jiná radikálně-pravicová strana s podobným politickým programem. V České republice však nejsou při šíření islamofobie aktivní pouze soukromé osoby a soukromá sdružení či organizace (např. server *Eurabia*, *Pravda o islámu* ad.), ale občas se objeví i islamofobní či antisemitské výroky některých veřejných osob.

Nejnámějším případem spojovaným v roce 2011 s antisemitismem se stala „kauza Bátora“, kdy se vysoký ministerský úředník Ladislav Bátoru zasloužil hned o několik kontroverzních výroků nejen vůči jiným vládním činitelům, ale např. i vůči homosexuálům. Byl taktéž prokázán Bátorův těsný kontakt na bývalé členy Dělnické strany a českou extrémní pravici a za kontroverzní lze považovat Bátorův příspěvek v časopise *Národní myšlenka*, kde se otevřeně staví proti kosmopolitní společnosti a prosazuje národní identitu. V úvodníku se Bátoru také přímo staví proti navyšování muslimské populace v Evropě, která, jak tvrdí, ohrožuje zájmy vlasti.³⁸ Bátoru se v minulosti zúčastnil i několika přednášek s antisemitskou rétorikou a veřejně vyjádřil svůj obdiv k antižidovskému dílu českého katolického antisemity Rudolfa Vrby *Zkáza Slovanů* (1924). Zarážející nebyl pouze Bátorův extrémistický postoj, ale také postoj vysokých státních činitelů k celé kauze. Za Bátoru se postavil nejen ministr školství Josef Dobeš (VV), ale především prezident Klaus, který se dokonce s některými Bátorovými názory ztotožnil.³⁹

S L. Bátorou je také spojena činnost kontroverzní iniciativy D.O.S.T., jež sdružuje různorodý konglomerát konzervativně založených lidí od neokonzervativců typu Romana Jocha až po bigotní katolíky typu Michala Semína. V loňském roce publikovaná zpráva židovské obce o stavu antisemitismu v ČR v roce 2010 hodnotí iniciativu D.O.S.T. jako „*poměrně nebezpečný fenomén nejen pro české Židy, ale i pro demokratický vývoj v ČR*“.⁴⁰

V roce 2011 došlo také k řadě aktivistických akcí, které měly přímou či nepřímou vazbu na Izrael a Palestinu či boj proti antisemitismu. Významnou událostí se stala návštěva izraelského premiéra Netanjahua, který zavítal do České republiky vůbec jako první izraelský premiér. Návštěva se uskutečnila v březnu 2011 a vyvolala mnoho reakcí v rámci české společnosti. Mezinárodní hnutí solidarity v České republice (ISM ČR) např. uspořádalo týdenní protest pod názvem „Ne naším jménem – iniciativa za spravedlivý mír na Blízkém východě“. Hlavním důvodem protestu byl nesouhlas s prohlubováním vzájemné vojensko-technické spolupráce ČR a Izraele. V rámci akce se uskutečnilo několik otevřených diskusí na téma týkající se izraelské okupace palestinských území a zároveň proběhl protestní pochod v centru hlavního města.⁴¹ Naproti tomu proběhlo v České republice hned několik akcí na podporu Izraele, z převážné části pod patronací Mezinárodního křesťanského velvyslanectví Jeruzalém (ICEJ). ICEJ uspořádalo konference hned v několika městech po celé České republice a zároveň se také zapojilo do mezinárodního dne modliteb za pokoj v Jeruzalémě.⁴²

BLÍZKÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE, IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Vláda premiéra Nečase projevuje o Blízký východ dlouhodobě enormní zájem, avšak ten je zaměřen hlavně na jednoho z klíčových hráčů blízkovýchodního dění – na Stát Izrael. O vzájemné náklonnosti svědčí i frekvence vzájemných kontaktů a návštěv mezi oběma státy, kdy jak izraelský premiér Netanjahu, tak později i premiér Nečas podnikli reciproční návštěvy svých zemí. Premiér Nečas se také hned několikrát vyjádřil během tiskových konferencí po jednání vlády k aktuální situaci v regionu. Z iniciativy ministerstva průmyslu a obchodu došlo k uspořádání konference, zaměřené na ekonomický potenciál oblasti a možné investice českých firem. Aktivní v souvislosti s Blízkým východem byli rovněž ministři zahraničí Schwarzenberg a Vondra. K. Schwarzenberg sám podnikl několik oficiálních zahraničních návštěv do oblasti.

Na půdě Parlamentu ČR se situací na Blízkém východě zabýval zřejmě nejvýrazněji poslanecký klub ČSSD. Stínový ministr zahraničních věcí ČSSD Lubomír Zaorálek zde např. zorganizoval diskusní setkání s novináři a odborníky na Blízký východ, kde byl analyzován hlavně průběh „arabského jara“. Tematika Blízkého východu byla také projednávána v parlamentu v rámci interpelací, např. 22. 9. 2011.⁴³ V rámci této interpelace premiér Nečas vysvětlil základní motivy strategického partnerství ČR se Státem Izrael: a) exportní (mimo Evropu je Stát Izrael čtvrtým největším exportním teritoriem pro českou ekonomiku – po Spojených státech, Číně a Indii), b) inovativní izraelská ekonomika jako zdroj inspirace pro ČR, c) hodnotové partnerství.⁴⁴

Co se týká pozice prezidenta V. Klause k otázkám Blízkého východu v roce 2011, je možné odkázat na článek jeho kancléře Jiřího Weigla, zveřejněný na prezidentových webových stránkách.⁴⁵

Česká republika se i nadále, jako v předchozích letech, pokouší koordinovat svou zahraniční politiku vůči Blízkému regionu s EU a aktivně se zapojovat do evropské sousedské politiky. Důležitým krokem se stalo přijetí nové strategické koncepce, která do velké míry reagovala na přijetí nové strategické koncepce NATO z roku 2010. Prioritním cílem pro českou diplomacii na Blízkém východě je tak udržení stability a pokračování blízkovýchodního mírového procesu. Tento fakt tak umožňuje ČR navazovat vztahy se státy regionu pouze na bilaterálním základě a na bázi převážně ekonomické spolupráce.

Funkce se v roce 2011 ujalo několik českých velvyslanců i jejich zástupců: 2. 2. 2011 zahájil svou misi v Egyptě nový český velvyslanec P. Kafka. Na zastupitelském úřadu v marockém Rabatu nastoupil do funkce František Med. Novým velvyslancem ČR v Iráku se stal Josef Vrabec. Dále došlo k několika změnám na postu zástupců velvyslanců, konkrétně v Káhiře nastoupil Milan Slanec, v Bejrútu na tentýž post Ivana Zuntová a na styčném úřadu ČR v palestinském Ramalláhu se stal zástupcem vedoucího styčného úřadu Petr Tůma.

Vrchním ředitelem sekce mimoevropských zemí a rozvojové spolupráce byl v roce 2011 Vítězslav Grepl a na post ředitele blízkovýchodního odboru nastoupil Jiří Ellin-

ger. Úkoly spojené s koordinací společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU s ústředím zabezpečovala sekce vnějších vztahů při stálé misi ČR. Skupinu MaMa (severní Afrika, Unie pro Středomoří, Blízký východ – mírový proces) opět řídila Radka Bordesová. Tomáš Výprachtický zabezpečoval činnost skupiny MoG (Střední východ a Záliv) z Bruselu.

BLÍZKÝ VÝCHOD, STŘEDOMOŘÍ A AFGHÁNISTÁN V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

V roce 2011 bylo Blízkému východu v médiích věnováno poměrně dost prostoru. To souviselo jak s tradičním zájmem o izraelsko-palestinské vztahy, tak i s velmi dynamickým vývojem v oblasti („arabské jaro“). Podle mediální analýzy⁴⁶ zpracované pro účely této kapitoly věnovala česká média nejvíce pozornosti vývoji v Egyptě, kterého se dotýkalo 18 % relevantních zpráv. Obecně ale v případě „arabského jara“ česká média poskytovala značně nepřesné údaje o aktuálním dění. Mnohdy nebyla dokonce ani schopna rozlišit mezi arabskými periodiky, která jsou prorežimní a značně propagandistická, a mezi nevládními/opozičními periodiky. Dalším problémem byla malá nestrannost českých médií, kdy je v případě řady deníků a internetových portálů patrné, se kterou ze stran blízkovýchodního konfliktu sympatizují. To se týká často izraelsko-palestinského konfliktu, jemuž česká média věnovala v roce 2011 nejvíce prostoru a dotýkalo se ho celých 75 % analyzovaného zpravodajství ve spojení s Blízkým východem.

Spíše provládní postoje už tradičně reprezentovaly v souvislosti se zahraniční politikou *Mf Dnes*, *Hospodářské noviny* a někdy také *Respekt* a *Lidové noviny*. Naopak opoziční názory bylo možné spíše najít v deníku *Právo* a výrazně ideologických levicových *Haló novinách*.

Obecně bylo informování o Blízkém východě v českých médiích v roce 2011 na podobné úrovni jako v letech předešlých – tedy nepřiliš zasvěcené, málo investigativní a často recyklující pouze zprávy ČTK nebo zpravodajství zahraničních agentur. Absence velkého nezávislého tištěného periodika s kritickými názory (vůči vládní politice i opozici) i s fundovanými komentáři české provenience byl i v roce 2011 velký problém české žurnalistiky.

V návaznosti na vlnu demonstrací a protestů v zemích Blízkého východu uspořádalo Centrum pro výzkum veřejného mínění pod patronací Sociologického ústavu Akademie věd ČR výzkum o postojích a názorech českých občanů na aktuální dění v regionu. Zájem českých občanů o situaci v regionu podle závěrečné zprávy zůstává i nadále dosti laxní. Zajímavý je především postoj českých občanů na řešení blízkovýchodního konfliktu: 51 % dotazovaných nesouhlasí s tím, aby se mezinárodní společenství jakkoliv zapojovalo do řešení situace v oblasti. Většina občanů také nevěří, že vlna revolucí povede k demokratizaci daných zemí a domnívá se, že vlna „arabského jara“ tak pouze zhorší bezpečnostní a ekonomickou situaci v regionu.⁴⁷

ZÁVĚR

V roce 2011 se velkým krokem české diplomacie kupředu stalo bezesporu přijetí nové koncepce zahraniční politiky, kdy Česká republika konečně vymezila i svůj oficiální postoj vůči regionu Blízký východ. Prioritním a dlouhodobým zájmem ČR je zachování bezpečnosti euroatlantického prostoru a tím automaticky taktéž zachování bezpečnosti a celistvosti Státu Izrael. Nová koncepce tak upevnila dlouhodobý trend proizraelské politiky ze strany ČR. To se projevilo např. v postoji ČR k revoluci v Egyptě, kdy česká diplomacie značně rozvažovala nad zaujetím konečného stanoviska. Přestože režim prezidenta Mubáraka byl značně opresivní a dopouštěl se násilí na civilním obyvatelstvu, byl zároveň strategickým spojencem Izraele v rámci zachování mírových vztahů mezi oběma státy.

Nová koncepce však také zároveň upevňuje kooperaci ČR s Evropskou unií a jejími členskými státy. Česká republika je tak nucena své postoje vůči Blízkému východu koordinovat se zahraniční politikou EU, která se v posledních letech vůči Izraeli jeví dosti kriticky. Přesto izraelský premiér Netanjahu označil ČR za nejpevnějšího partnera v rámci EU. Koordinace ČR s EU se projevila např. během revoluce v Libyi, kdy Česko společně s členskými zeměmi přijalo opatření vůči režimu prezidenta Muammara Kaddáfího. Podobně tak ČR přijala i ekonomické sankce namířené proti Íránu.

Vzhledem k důležitosti blízkovýchodního regionu na mezinárodní politické scéně se region stává automaticky důležitým i pro českou zahraniční politiku. To se projevilo v loňském roce především navýšením počtu vzájemných diplomatických návštěv a také snahou ČR aktivně se zapojit do porevolučních politických procesů v některých zemích regionu. Vzhledem k vlastní zkušenosti s politickou transformací po „sametové revoluci“ je ČR schopna zcela jistě poskytnout odbornou a kvalitní pomoc. Díky dlouhodobému udržování dobrých vztahů jak s arabskými zeměmi, tak i s Izraelem by ČR do budoucna mohla sehrát důležitou roli v blízkovýchodním mírovém procesu a působit tak jako prostředník během možných mírových jednání.

Kromě důležitých politických a diplomatických vztahů česká zahraniční diplomacie dlouhodobě také sleduje na Blízkém východě své ekonomické zájmy. Jak je patrné z výše uvedených informací, české firmy projevují stále větší zájem o tuto oblast a vyvíjejí tak i částečný tlak na českou diplomacii, jež je nucena reagovat pružně na aktuální dění v regionu. To se projevilo především během vlny „arabského jara“, která i nadále otrásá arabským Blízkým východem. Vláda ČR i MZV uspořádaly hned několik zasedání, jejichž cílem bylo monitorovat aktuální situaci v regionu. Vláda premiéra Nečase se také pokusila navázat pevnější diplomatické vztahy např. s Írákem. Rovněž došlo k několika státním návštěvám ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga ve státech regionu. Česká republika v návaznosti na změny vládnoucích režimů navázala diplomatické vztahy s režimy novými.

S vlnou „arabského jara“ by se Blízký východ mohl stát důležitějším aktérem v rámci české zahraniční politiky. Změna vládnoucích režimů by mohla ČR umožnit aktivovat svou diplomacii v regionu a zapojit se i do mírového procesu mezi arabskými zeměmi a Izraelem. Zároveň by nové vládnoucí režimy mohly umožnit otevření ekonomického trhu, čehož by ČR mohla využít vzhledem k již částečnému etablo-

vání českých firem. Region (především pak země Maghrebu) se stává stále důležitějším i pro EU, která se v rámci evropské sousedské politiky snaží posilovat jak diplomatické, tak i ekonomické vztahy s blízkovýchodními státy. Všechny výše uvedené faktory tak předpovídají budoucí, stále se prohlubující diplomacii České republiky na Blízkém východě.

Poznámky

- ¹ Pojem „arabské jaro“ je souhrnným označením událostí, které proběhly napříč Blízkým východem a do značné míry ovlivnily politické dění v celém regionu. Počátečním impulzem pro vlnu protestů se stalo upálení tuniského mladíka Muhammada Buazíziho v prosinci roku 2010. Vlna demonstrací vůči vládnoucím režimům se pak přenesla z Tuniska i do jiných států blízkovýchodního regionu.
- ² MZV ČR: *Porada českých velvyslanců k Blízkému východu*, 9. 3. 2011.
- ³ MZV ČR: *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, 20. 11. 2011.
- ⁴ Vláda ČR: *Česko rozšíří svoji pomoc Libyi*, 30. 11. 2011.
- ⁵ Vláda ČR: *Výsledky jednání vlády*, 13. 7. 2011.
- ⁶ MZV ČR: *Ekonomické souvislosti vývoje na Blízkém východě a v severní Africe*, 11. 3. 2011.
- ⁷ MZV ČR: *Souhrnná hodnotící zpráva o projektech ekonomické diplomacie za rok 2011*.
- ⁸ ČTK ČR: *Země západu, Rusko i ČR prý prodávaly zbraně autoritativním zemím*, 19. 10. 2011.
- ⁹ MZV ČR: *Reakce MZV na zprávu AI o exportu zbraní do oblasti Severní Afriky a Blízkého východu a na její odraz v českých médiích*, 21. 10. 2011.
- ¹⁰ ČTK: *Premiéra Nečase do Izraele doprovodí čtyři členové vlády*, 14. 9. 2011.
- ¹¹ ČTK: *Izrael a ČR zesílí spolupráci ve vědě, výzkumu i branném průmyslu*, 7. 4. 2011.
- ¹² MZV ČR: *Ministr Schwarzenberg navštívil Palestinská území*, 25. 1. 2011.
- ¹³ MZV ČR: *Seznam projektů vlády ČR na Palestinských územích*, 21. 5. 2012.
- ¹⁴ MZV ČR: *Česká republika bude bojkotovat Durban III.*, 24. 7. 2011.
- ¹⁵ ČTK: *V Česku se údajně tajně setkaly Hamas a Mossad*, 20. 1. 2011.
- ¹⁶ Viz např. rozhovor s izraelským historikem Tomem Segevem. On-line: blizky-vychod.blogspot.cz/2012/04/kompletni-interview-s-tomem-segevem.html.
- ¹⁷ MZV ČR: *Remarks by the Czech Defense Minister Alexandr Vondra at the 2011 Herzliya Conference*, 6. 2. 2011.
- ¹⁸ MZV ČR: *Prohlášení MZV ČR k Sýrii*, 27. 4. 2011.
- ¹⁹ On-line: www.lidovky.cz/prezili-pokus-o-unos-je-jemen-bezpecny-dhb-odpovedi.asp?t=NEVYHOSTEN.
- ²⁰ ČTK: *Královopolská dokončila jednu ze svých největších zakázek*, 21. 11. 2011.
- ²¹ ČTK: *Velvyslanec: ČR už zjišťuje, jak pomoci Egyptu se změnami*, 11. 3. 2011.
- ²² ČTK: *CzechTrade obnovila kancelář v Egyptě, která pokryje i Libyi*, 2. 11. 2011.
- ²³ ČTK: *Pegas Nonwovens si zajistil zákazníka pro svůj závod v Egyptě*, 20. 9. 2011.
- ²⁴ ČTK: *Česko bude mít v Egyptě, zmítaném protesty, nového velvyslance*, 2. 2. 2011.
- ²⁵ ČTK: *Šéf egyptské diplomacie přijede příští týden do Prahy*, 31. 8. 2011.
- ²⁶ ČTK: *Dovolena.cz: Tržby za Tunisko a Egypt klesly na polovinu*, 21. 3. 2011.
- ²⁷ ČTK: *Egyptané v Praze podpořili protivládní demonstrace ve své zemi*, 4. 2. 2011.
- ²⁸ MZV ČR: *Státní návštěva ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga v Tunisku (6.–7. 5. 2011)*, 12. 5. 2011.
- ²⁹ MZV ČR: *Seminář „Transformace médií po revoluci“*, 1. 11. 2011.
- ³⁰ MZV ČR: *Prohlášení MZV ČR k přijetí rezoluce Rady bezpečnosti OSN*, 18. 3. 2011.
- ³¹ ČTK: *Libyjská vláda prohlásila zemi za osvobozenou*, 23. 10. 2011.
- ³² ČTK: *Novým libyjským premiérem zvolen akademik Kib*, 31. 10. 2011.

- ³³ MZV ČR: *Ministr Schwarzenberg přijal zástupce Národní přechodné rady Libye*, 13. 6. 2011; *Ministr Schwarzenberg navštívil Libyi*, 29. 6. 2011.
- ³⁴ MZV ČR: *Ministr Schwarzenberg přijme alžírského ministra zahraničí*, 16. 11. 2011.
- ³⁵ Svaz průmyslu a dopravy ČR. On-line: www.spcr.cz/tiskove-zpravy/sp-cr-firmy-chteji-do-iraku-a-zadaji-podporu-statui, 18. 1. 2011.
- ³⁶ Vláda ČR: *Premiér Nečas přijme iráckou vládní delegaci*, 23. 1. 2012.
- ³⁷ Nařízení Rady EU 359/2011, 12. 4. 2011
- ³⁸ Národní myšlenka: On-line: www.narmyslenka.cz/casaky/49batora.pdf (12/2010).
- ³⁹ ČTK: *Bátora se před léty zúčastnil přednášky o českém protizidovství*, 30. 4. 2011; ČTK: *Klausův projev v Boleslavi vzbudil nadšení Bátory a odpor Halíka*, 30. 8. 2011.
- ⁴⁰ ČTK: *Iniciativa D.O.S.T. a Bátora vyvraceli obvinění z antisemitismu*, 21. 7. 2011.
- ⁴¹ On-line: www.czechfreepress.cz/cfp-doporucuje/akcni-tyden-na-protest-proti-navsteve-benjamina-netanjahua-a-proti-vojensko-technicke-spolupraci-mez-cr-a-izraelem.html, 1. 4. 2011
- ⁴² On-line: www.icej.cz/ceska_pobocka/oznameni.php.
- ⁴³ Poslanecká sněmovna PČR. On-line: www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/023schuz/s023094.htm.
- ⁴⁴ To premiér Nečas vysvětlil doslova takto: „Měli být vědomi toho, že Stát Izrael je jedinou skutečně plnohodnotně fungující demokracií v tomto teritoriu, že je v mnoha ohledech po dlouhá desetiletí obklopen sousedy, kteří buďto chtějí anektovat část jeho území, anebo dokonce tento stát a jeho lid úplně zničit. Pokud to někomu něco připomíná z naší vlastní historie, to znamená z období mezi 1. a 2. světovou válkou, tak podle mého názoru to není připomínka náhodná. Právě proto bychom to měli být my, kdo má pro tento postoj pochopení, a měli bychom to být my, kdo tomu postoji rozumí. Izrael je fungující demokracií, chcete-li, je to ostrůvek západních hodnot ve svém teritoriu, a chcete-li, dokonce si troufám říci, že v mnoha ohledech Evropa začíná v Izraeli. To je důvod tohoto našeho strategického partnerství.“ Nečas také podotkl, že „to neznamená, že vláda ČR i já osobně souhlasíme a budeme souhlasit a souhlasili jsme s každým krokem, který vláda Izraele udělá například ve vztahu ke svému okolí“. On-line: www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/023schuz/s023094.htm.
- ⁴⁵ On-line: www.klaus.cz/clanky/2762.
- ⁴⁶ Rozdělení dle typu médií, která byla monitorována a analyzována: celostátní tisk (*Aha!*, *Blesk*, *Haló noviny*, *Hospodářské noviny*, *Lidové noviny*, *Metro*, *Mladá fronta Dnes*, *Právo*, *Sport*), televize (ČT1, ČT2, ČT24, Nova, Prima Family), rozhlas (Český rozhlas 6, ČRo Rádio Česko, Frekvence 1, Radio Impuls, Radiožurnál), časopisy – ekonomika, politika (*Ekonom*, *Euro*, *Respekt*, *Týden*, *Profit*, *Týden*, *Finanční management*, *Lobby*, *Moderní řízení*, *Moderní obec*, *FP – finanční poradce*, *Podnikatel*), blogy (blog.lhned.cz, dialog.lhned.cz).
- ⁴⁷ CVVM: *Občané o událostech na Blízkém východě a v severní Africe*, 1. 4. 2011.

Kapitola 12

Francie v české zahraniční politice

Eliška Tomalová

FRANCIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Francouzské a české předsednictví v Radě EU, která po sobě následovala ve druhé polovině roku 2008 a v první polovině roku 2009, ukončila dvacetileté postkomunistické období vzájemného znovunalézání a znovuobjevování. Ačkoli se na politické úrovni vyskytla řada neshod mezi oběma zeměmi, k jejichž zdůrazňování vydatně přispěla francouzská i česká média, aktivity spojené s výkonem předsednictví Rady EU přiměly oba aktéry uvést v praxi nové mechanismy spolupráce na administrativní úrovni, které z dlouhodobého hlediska usnadnily další fungování česko-francouzských vztahů. Rok 2010, kdy bylo podepsáno Strategické partnerství mezi Francií a Českou republikou, v tomto kontextu znamenal určitý nový začátek. Očekávání, které bylo s podpisem Strategického partnerství spojené, v sobě ovšem neslo otázku, zdali tento symbolický akt bude naplněn konkrétním obsahem nebo zda se jedná o politicky motivovaný krok předznamenavý nástupem nového francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho v roce 2008, který avizoval posílení vztahu Francie ke státům střední a východní Evropy.

Jednu z oblastí spolupráce, kterou Strategické partnerství zmiňuje, představuje jaderná energetika. Právě zde došlo v roce 2011 k nejvýraznějším posunům a můžeme tedy říci, že se jaderná energetika stala hlavním a z mediálního hlediska nejviditelnějším tématem česko-francouzských vztahů v roce 2011 a symbolem naplňování Strategického partnerství. Podobné postoje Francie a ČR k tomuto tématu umožnily hlubší spolupráci na bilaterální úrovni, staly se ale také zároveň východiskem pro naváznou spolupráci v EU v době, kdy se pozice Francie a ČR k evropské integraci v mnoha ohledech liší.

Intenzita česko-francouzské spolupráce, zejména pak četnost oficiálních návštěv a soustředění na strategické roviny vztahu, byla ovlivněna rytmem francouzského politického života. Rok 2012 je ve Francii rokem volebním, konají se volby prezidentské i parlamentní. Po celou druhou polovinu roku 2011 tak již bylo možné pozorovat, jak se francouzská politická a mediální scéna upínají k nadcházejícím volbám, které – v případě prezidentských voleb – určují rytmus francouzského politického života.

Vnitropolitický vývoj na české scéně naproti tomu nijak významně neovlivnil česko-francouzské vztahy a spolupráce s Francií nebyla na politické úrovni výrazně tematizována. Na české straně ovšem došlo ke koncepčnímu posunu, jenž se týkal české zahraniční politiky jako celku. V červenci 2011 byla schválena nová koncepce zahraniční politiky České republiky.¹ Francie zde nezaujímá zvláštní místo, nicméně ve srovnání s předchozí koncepcí české zahraniční politiky,² která se k česko-francouzským vztahům vůbec nevyjadřuje, je zde přímo uvedena, a to společně s Velkou Británií v sekci 4.2.2 v kategorii Evropské stálí členové Rady bezpečnosti OSN. Explicitně jsou v dokumentu jmenovány oblasti, ve kterých má v budoucnu ČR rozvíjet svou spolupráci s Francií: „*V souladu se strategickým partnerstvím bude ČR prohlubovat spolupráci a vzájemné partnerství s Francií zejména v oblasti energetiky, obrany a průmyslu.*“ Nová koncepce tak ukazuje, že Francie nemá v české zahraniční politice zásadní místo, ale má zde své stálé místo a jasně definuje, kde spočívá těžiště budoucích vztahů.

FRANCIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

V roce 2011 se konalo několik návštěv politických představitelů obou zemí, nejvýznamnější politickou událostí roku se ovšem stala návštěva premiéra Petra Nečase v Paříži v únoru 2011. Nečas se v Paříži sešel se svým francouzským protějškem Françoisem Fillonem. Jednání se týkalo kvality bilaterálních vztahů ČR a Francie, spolupráce obou zemí v Evropské unii, ale především klíčového tématu vzájemných vztahů – jaderné energetiky. Během své pařížské návštěvy se český premiér setkal také s francouzským ministrem průmyslu a energetiky Erikem Bessonem a prezidentem Sarkozyem. Své návštěvy využil i ke schůzkám s představiteli mezinárodních organizací, mj. i s generálním tajemníkem Mezinárodní organizace Frankofonie (u které má ČR pozorovatelský status) Abdou Dioufem. Nejvýznamnější součástí Nečasovy pařížské návštěvy byl podpis Akčního plánu, který je konkrétním vyjádřením Strategického partnerství mezi oběma zeměmi z roku 2008. Akční plán není veřejně přístupným dokumentem. Týká se několika oblastí vzájemné spolupráce – zahraniční politiky, energetiky, obchodu, životního prostředí a udržitelného rozvoje, vědy, vzdělání a kultury.

Na Nečasovu návštěvu Francie navázala již druhá pracovní cesta českého ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga do Paříže v květnu 2011. Schwarzenberg se sešel se svým francouzským resortním kolegou Alainem Juppém a jednali spolu zejména o zavádění výše zmíněného nového Akčního plánu, ale také o aktuálních evropských a zahraničněpolitických otázkách. Debata se týkala především migrace a posílení Schengenského prostoru, evropské politiky jižního sousedství a východního partnerství, situace v Sýrii a v Libyi a mírového procesu na Blízkém východě.

V roce 2011 navštívili Českou republiku i francouzští političtí představitelé, jednalo se o tři návštěvy na ministerské úrovni, což z hlediska četnosti nevybočuje z dlouhodobého stavu česko-francouzských styků. Za nejvýznamnější lze považovat květnovou cestu ministra průmyslu a energetiky Erica Bessona, který do Prahy přijel jako účastník Evropského jaderného fóra a podepsal zde také plán spolupráce v ob-

lasti jaderné energetiky – *road map*. V říjnu ČR navštívil ministr zemědělství Bruno LeMaire a v listopadu ministr dopravy Thierry Mariani. V závěru roku 2011 přijel do Prahy i francouzský prezident N. Sarkozy, jeho cesta byla ale soukromou návštěvou a měla hlavně symbolický charakter. Sarkozy se zúčastnil pohřbu bývalého českého prezidenta Václava Havla v prosinci 2011. Navzdory tomu, že se nejednalo o cestu pracovní, vyvolala tato návštěva největší vlnu mediálního zájmu.

Hlavní témata. Politická a ekonomická dimenze česko-francouzských vztahů

Hlavní témata česko-francouzských vztahů určuje a v blízkém horizontu i určovat bude Akční plán česko-francouzského strategického partnerství. V rámci jeho plnění bylo možné v roce 2011 zaznamenat posuny v oblasti obrany a bezpečnosti, kultury (viz níže) a jaderné energetiky. V obranných otázkách se Akční plán na léta 2011–2013 zmiňuje o spolupráci při rozvoji schopností a interoperability, výměně zkušeností ve specializovaných oblastech, v rozvoji průmyslové a technologické základny evropské obrany a v oblasti jazykového a dalšího vzdělávání v oboru. V konkrétní rovině se jednalo o sjednávání účasti jednotek AČR ve francouzském výcvikovém centru v Džibuti³ a o vyslání českého chirurgického týmu do francouzské polní nemocnice v Kábulu v lednu 2011. V průběhu roku probíhala také finalizace procesu přípravy Dohody mezi vládou ČR a vládou Francouzské republiky o spolupráci v oblasti obrany, která má nahradit stávající právní úpravu z roku 1992.⁴

Svébytné postavení zde zaujímá tematika jaderné energetiky a energetické bezpečnosti, specifikovaná v již zmíněném plánu spolupráce v oblasti jaderné energetiky z května 2011 (*road map*) týkající se zejména oblasti výzkumu a vývoje, vzdělávání a v neposlední řadě jaderné bezpečnosti, jež se stala stěžejní oblastí dosavadní spolupráce. Pozoruhodné jsou ale také přesahy jaderné tematiky do evropské roviny spolupráce obou států a do ekonomické dimenze česko-francouzských vztahů.

Jaderná energetika je v současné době hlavním faktorem sblížení pozic obou států v rámci Evropské unie. V celé řadě témat vztahujících se k evropské integraci se ČR s Francií neshodnou, můžeme dokonce říci, že celkový pohled na fungování EU je v daném případě opačný – Francie byla doposud zastáncem více protekcionistického přístupu, v oblasti služeb usilovala především o ochranu francouzských zájmů. Z hlediska geografických priorit vně EU Francie upřednostňovala užší spolupráci se Středomořím, které dlouhodobě považuje za svou sféru vlivu, zatímco ČR podporovala orientaci na Balkán a státy východní Evropy. Tyto rozdílné postoje se projeví i v průběhu roku 2011 – ať již se jednalo o fungování eurozóny nebo o víceletý finanční rámec EU po roce 2014 (ČR v příjmové stránce preferuje příspěvky členských států, Francie daně z finančních transakcí; v oblasti výdajů vidí ČR prioritu v kohezní politice, Francie upřednostňuje zemědělskou politiku a využití prostředků i ve starých členských státech). Samozřejmě nalezneme i oblasti, kde se pozice Francie a ČR přiblížily – v oblasti růstové politiky oba státy podporují navýšení kapitálů Evropské centrální banky.⁵ Přesto jaderná energetika zůstává jediným tématem, o němž můžeme říci, že v rámci Evropské unie Francie a ČR sledují blízké zájmy.

Ke sblížování pozic Francie a České republiky v oblasti jaderné energetiky přispěly zejména dva faktory. Jedním z nich byla havárie jaderné elektrárny v japon-

ské Fukušimě, která se stala impulzem pro další nároky v rovině jaderné bezpečnosti. Druhý motiv představuje snaha některých států EU včetně jednoho z hlavních francouzských partnerů – Německa – zastavit evropskou atomovou energetiku. Česká republika v tomto kontextu nachází společné zájmy s Francií, se státem, který učinil z podpory jaderné energetiky svůj strategický zájem a základ své energetické nezávislosti. Francie v dané oblasti považuje Českou republiku za jednoho z hlavních „jaderných“ partnerů a odklání se také od SRN, jejímž postojem je v EU z celkového hlediska nejbližší. Konkrétní příklady spolupráce mezi Francií a ČR v této rovině přibývají – ČR hostí jednou za dva roky Evropské jaderné fórum, kde se setkávají zástupci evropských států považujících jadernou energetiku za významnou složku své energetické politiky. Francie a ČR vydaly v průběhu roku 2011 několik prohlášení o blízkosti pozic (viz např. non-paper z února 2011 zdůrazňující podporu nízkoemisní energetiky a snižování emisí za užití jaderné energie),⁶ ze kterých je patrné, že „cílem je vytvořit evropský jaderný průmysl vycházející z českého a francouzského modelu“.⁷ Stěžejní význam zde má ovšem společné prohlášení francouzského státního tajemníka pověřeného evropskými záležitostmi Laurenta Wauquièze a K. Schwarzenberga z ledna 2011, ve kterém vyjádřili podporu bezemisním energetickým zdrojům a připomněli důležitou roli jaderné energetiky pro snižování emisí CO₂. Zdůraznili také nutnost posílení energetické bezpečnosti EU a aplikace co nejvyšších norem pro jadernou bezpečnost.⁸

Spolupráce v oblasti jaderné energetiky se stala také důležitým námětem ekonomické roviny vztahu ČR a Francie. Ačkoli slovo „Temelín“ zůstává během řady setkání francouzských a českých představitelů nevysloveno, zůstává v pozadí vzájemné jaderné spolupráce a francouzská vláda plně podporuje kandidaturu firmy AREVA ve výběrovém řízení na rozšíření jaderné elektrárny Temelín.⁹ Dostavba Temelína představuje pro Francii, resp. pro francouzskou společnost AREVA, jednu z hlavních zakázek v oboru na evropském kontinentu. Zájem firmy AREVA je spojen i s českými firmami, které se mohou v případě francouzského vítězství stát subdodavateli, především v oblasti strojírenství. Zakázka bude mít proto dopady nejen na francouzsko-české ekonomické vztahy, jež jsou dlouhodobě v dobré kondici, ale i na lokální ekonomiku.

V obecné rovině (tj. i mimo oblast jaderné energetiky) lze česko-francouzské ekonomické vztahy z dlouhodobého hlediska označit za velmi dobré. Rok 2011 potvrzuje vzestupnou tendenci vzájemné výměny. Obrat vzájemného obchodu v roce 2011 dosáhl 116,7 % v meziročním srovnání. Vývoz se navýšil oproti předchozímu roku o 19,2 % a dovoz o 12,3 %¹⁰ a Francie tak nadále patří mezi nejvýznamnější obchodní partnery ČR.

Kulturní dimenze česko-francouzských vztahů

Hlavními aktéry české a francouzské kulturní diplomacie jsou České centrum v Paříži a Francouzský institut v Praze. Obě kulturní střediska mají své pevné místo v kulturní nabídce české i francouzské metropole, mají svou značku, své partnery i publikum. České centrum v Paříži se v souladu s celkovým zaměřením sítě Českých center sou-

středilo na výročí českých osobností (Milada Horáková, Vladimír Holan), ale také na ty kulturní události, které tvoří tradiční součást specifické nabídky pařížského Českého centra (Hudební festival Paris-Prague, jazzový festival Jazzycolors, filmový festival Czech-In pour le cinéma tchèque atd.).

V případě Francouzského institutu v Praze je na místě zmínit reformu, kterou prochází francouzská kulturní diplomacie a která byla započata na začátku roku 2011. V rámci dané reformy byla vytvořena agentura Institut français zaštiťující veškeré aktivity cílené vnější kulturní prezentace Francie. Změna spočívá především v rovině označení – poprvé ve francouzské moderní historii došlo ke sjednocení názvu francouzských zahraničních kulturních středisek – po vzoru Goethe Institutu nebo British Council. Centrála tak dnes nese stejný název jako zahraniční centra. Na lokální úrovni byla sloučena funkce francouzského kulturního rady a ředitele Francouzského institutu v Praze. Došlo tak alespoň v administrativní rovině k propojení diplomatické a kulturní agendy.¹¹ Z pohledu návštěvníka Francouzského institutu v Praze se ale nic nezměnilo, jedná se pouze o formální posuny, které mají svůj význam spíše dovnitř francouzského modelu kulturní diplomacie. Rovněž na politické a administrativní úrovni čeští partneři nezaznamenali zásadní změnu.¹²

Kulturní vztahy představují oblast vnějších vztahů, kde se prolínají aktivity formální a neformální a do které je zapojeno velké množství nestátních aktérů. Příkladem takových aktivit je i činnost velkého množství sdružení a spolků šířících francouzsko-českou kulturní a jazykovou spolupráci. Jeden z nich, sdružení Gallica, bylo za svou činnost oceněno cenou Francouzské akademie v kategorii Šíření francouzského jazyka a literatury. Toto symbolicky velice významné ocenění převzal předseda sdružení Gallica Aleš Pohorský na veřejném zasedání Francouzské akademie v prosinci 2011.¹³

Do oblasti kulturní spolupráce lze zařadit i rovinu vědeckou a výzkumnou. I zde se ukazuje, že téma jaderné energetiky má své přesahy do jiných sfér česko-francouzských styků. Příkladem je i podpis nové rámcové dohody o spolupráci v oblasti vědy a výzkumu, ke kterému došlo v květnu 2011. Je pokračováním dohody z roku 1993 obnovené o devět let později. První konkrétní výsledky nového smluvního základu vznikly v jaderném výzkumu. Byla vytvořena česko-francouzská virtuální laboratoř LEA NuAG, která se má v budoucnu zaměřit na oblast astrofyziky, fyziky částic a na výpočetní kapacitu přístroje LHC (*Large Hadron Corridor*).

Spolupráce v oblasti školství a výuky jazyka představuje další rovinu vzájemných kulturních vztahů. Je také zmíněna v Akčním plánu česko-francouzského strategického partnerství, ve kterém je uveden závazek obou stran podpořit další vzdělávání učitelů francouzštiny, české sekce na francouzských lyceích a bilingvní česko-francouzská gymnázia v ČR. Z hlediska zastoupení francouzského jazyka na českých školách francouzština dlouhodobě bojuje o pozici druhého cizího jazyka vyučovaného na českých základních a středních školách, její zastoupení se pohybuje okolo 9 %.¹⁴ V roce 2011 došlo ovšem k mírnému nárůstu počtu žáků francouzštiny na základních školách.¹⁵ Obráceně už situace tak příznivě nevypadá, můžeme zde pozorovat opačný trend – klesající zájem o český jazyk a literaturu. Jedná se zejména o výuku na francouzských vysokých školách, kde musely být rušeny české lektoráty.

ZÁVĚR

Rok 2011 byl zcela jednoznačně ve znamení jaderné energetiky. Česká republika a Francie zde našly společné téma, které je sice do značné míry motivované partikulárními privátními zájmy spojenými s dostavbou Temelína, jenž bude obě strany zaměstnávat až do roku 2013, kdy má být definitivně rozhodnuto o výsledku veřejné soutěže. Je vysoce pravděpodobné, že nezávisle na výsledku tendru na dokončení elektrárny bude téma jaderné energetiky a jaderné bezpečnosti stmelovat obě země na evropské úrovni, a to navzdory tomu, že oba aktéři v dalších oblastech evropské integrace už tak blízké postoje nesdílí. Prostor pro další spolupráci zde ještě zbývá a jaderná energetika představuje příležitost k přiblížení Francie a České republiky.

Potenciál energetické spolupráce pro rozvoj česko-francouzských vztahů si obě strany v roce 2011 uvědomily. K opačné situaci nicméně došlo v kulturní rovině vztahů, kterou česká strana podceňuje. Jde přitom o oblast, jež kromě vztahů politických a administrativních v sobě nese možnost celospolečenského přiblížení obou aktérů. Je zde patrné, že francouzský přístup – především v jazykové oblasti – lze označit za proaktivní na rozdíl od ČR, která spoléhá na stávající aktéry a nerozvíjí další možnosti kulturní spolupráce. Důležitou roli zde hraje i nedostatek financí, hrozí tak např., že dojde k útlumu zájmu o český jazyk a literaturu na francouzských vysokých školách.

Navzdory prohloubení spolupráce v energetické oblasti nedošlo ovšem v roce 2011 ke zvýšení zájmu Francie o Českou republiku nebo České republiky o Francii. Naopak můžeme spíše mluvit o poklesu zájmu Francie nejen o Českou republiku, ale o celý středoevropský region. Došlo tak sice na jedné straně ke konkretizaci spolupráce v rámci Strategického partnerství a ke specifikaci jednotlivých oblastí prostřednictvím nového Akčního plánu (hlavním důkazem je již vícekrát zmiňovaná oblast energetiky, kde došlo k posunům zejména v rovině jaderné bezpečnosti, výzkumu a vývoje v jaderných vědách), na druhé straně se tyto úspěchy jeví jako málo významný pokrok vzhledem k počátečním vysokým ambicím Strategického partnerství v obou zemích. Na francouzské straně to bylo částečně zaviněno blížícími se prezidentskými volbami, které ovlivnily francouzskou politickou scénu již v průběhu roku 2011. Na obou stranách pak můžeme pozorovat větší příklon k vnitropolitickým tématům převážně ekonomického charakteru v důsledku přetrvávajících ekonomických obtíží. Nemůžeme proto říci, že by se v roce 2011 objevilo další nosné téma česko-francouzských vztahů rozvíjející vzájemné vztahy do budoucna.

Poznámky

¹ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. Schváleno vládou ČR 20. 7. 2011.

² *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. Schváleno vládou ČR 3. 3. 2003.

³ Realizace výcviku je podmíněna uzavřením statusové dohody s džibutskou stranou o pobytu příslušníků AČR na území Džibuti. Zájem obou stran byl potvrzen během návštěvy české delegace v Džibuti k květnu 2011, dohoda ale doposud podepsána nebyla.

- ⁴ Viz materiály poskytnuté Ministerstvem obrany ČR z dubna 2012.
- ⁵ Úřad vlády ČR, rozhovor z 29. 6. 2012.
- ⁶ Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, rozhovor z 29. 3. 2012.
- ⁷ Francouzsko-česká spolupráce v oblasti jaderné energetiky. On-line: **www.france.cz**.
- ⁸ Viz materiály poskytnuté Velvyslanectvím ČR ve Francii.
- ⁹ Francouzsko-česká spolupráce v oblasti jaderné energetiky, op. cit.
- ¹⁰ On-line: **www.businessinfo.cz**.
- ¹¹ Velvyslanectví Francie v ČR, rozhovor z 27. 3. 2012.
- ¹² Ministerstvo zahraničních věcí ČR, rozhovor z 22. 3. 2012.
- ¹³ Académie française, Séance publique. 1er décembre 2011.
- ¹⁴ Údaje viz materiály poskytnuté Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Velvyslanectvím Francie v ČR.
- ¹⁵ V roce 2010 se francouzsky učilo 6897 žáků českých ZŠ, v roce 2011 to bylo již 7428 žáků. Údaje poskytnuté Velvyslanectvím Francie v ČR.

Kapitola 13

Velká Británie v české zahraniční politice

Zuzana Kasáková

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Vzájemné vztahy Spojeného království Velké Británie a Severního Irska (Velká Británie) a České republiky lze obdobně jako v letech předchozích označit za velmi dobré. Rok 2011 byl ale odlišný tím, že oboustranné vztahy byly významně ovlivněny názorovou blízkostí hlavních vládních koaličních stran – Občanské demokratické strany a britských konzervativců. Tato skutečnost se projevila ve dvou vzájemně provázaných rovinách. První představuje větší intenzifikace vztahů mezi oběma zeměmi, která se promítla do všech úrovní procesu. Druhou pak v rovině posíleného politického dialogu, k jehož ustavení došlo v prosinci 2010 a jímž Česká republika a Velká Británie deklarovaly specifičnost vzájemných vztahů a nový rámec spolupráce, byť nezávazného charakteru.

Význam posíleného politického dialogu pro českou zahraniční politiku lze rovněž chápat v kontextu nové Koncepce zahraniční politiky ČR z roku 2011. Koncepce zdůrazňuje jeho uplatnění zejména v otázkách transatlantických vztahů, bezpečnosti včetně energetické, podpory lidských práv ve třetích zemích či Blízkého východu.¹

Na druhé straně je nutné zdůraznit, že i nadále pokračoval trend, který autoři Mats Braun a Ondřej Ditrych označili za „*unijně orientovaný bilateralismus*“, neboť hlavními tématy politické diskuse v České republice se staly právě otázky, jež byly řešeny v kontextu Evropské unie.² Role vzájemných vztahů České republiky a Velké Británie v této diskusi nebyla sice ústřední, ale svým významem ovlivnila její podobu o směřování české politiky jako takové. Oproti předchozím letům, kdy vzájemné vztahy nabývaly spíše technického, apolitického charakteru, lze v roce 2011 hovořit o jejich větší politizaci.

I samotná Koncepce zahraniční politiky reflektuje zvyšující se význam multilaterální diplomacie, neboť ji chápe jako důležitý rámec diplomacie bilaterální. V tomto směru je v souladu s dalšími dvěma klíčovými dokumenty, jež byly v roce 2011 přijaty – Bezpečnostní strategií ČR a Bílou knihou o obraně ČR. V kontextu proměňu-

jícího se rámce české zahraniční politiky a zapojení velkého množství aktérů Česká republika akcentuje důležitost veřejné diplomacie. V této oblasti lze zmínit pokračování tradiční kulturní prezentace České republiky ve V. Británii.

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Praktická rovina prosazování a naplňování cílů české zahraniční politiky vůči Velké Británii byla i v roce 2011 ovlivněna úspornými vládní opatřeními a rozhodnutím Ministerstva zahraničních věcí ČR omezovat zahraniční zastoupení České republiky. Příkladem tohoto postupu v Británii bylo uzavření honorárního konzulátu ve velšském Cardiffu.

Bezpečnostní spolupráce

Podobu bezpečnostní spolupráce mezi oběma zeměmi v roce 2011 výrazně ovlivnily restrikce výdajů na obranu ve Velké Británii. V důsledku omezení rozpočtu tak byla dána přednost podpoře projektů vzájemné spolupráce, která se uskutečňuje v rámci multilaterálních vztahů než vztahů čistě bilaterálních. Zachována tak zůstala spolupráce českých a britských vojenských specialistů v rámci programu BMATT (*British Military Advisory and Training Team for Central and Eastern Europe*), jehož realizace byla zahájena v roce 2000 ve Vyškově a jenž se zaměřuje na výcvikáře pro peacekeeping. Rovněž pokračovala kooperace obou zemí v oblasti ochrany proti chemickým, biologickým, radiologickým a jaderným zbraním hromadného ničení (*CBRN defence*). Naopak došlo ke zrušení cvičení vzdušných sil *Létající nosorožec* (*Flying Rhino*), které se pravidelně konalo od roku 2003 a které svým charakterem odpovídá zcela bilaterální rovině vzájemných vztahů. Na druhé straně i v roce 2011 pokračovalo vysílání příslušníků Armády ČR na jazykové a odborné kurzy do Velké Británie, i když v kontextu úsporných opatření na české straně v ne tak velkém rozsahu jako v předchozích letech.³

Obdobně jako v roce předchozím, i roku 2011 se česko-britská spolupráce v oblasti mezinárodních misí nacházela v útlumu. Snižování intenzity vzájemné kooperace bylo způsobeno nejenom rozdílným působením kontingentů obou zemí v Afghánistánu, ale i neúčastí České republiky (vyjma dvou vojáků v rámci posádek letounů AWACS) v misi NATO v Libyi, v níž naopak Británie hrála aktivní roli.⁴

Důležitým tématem bilaterálních vztahů se stala rovněž otázka korupce při tendru na nákup 24 stíhacích letadel JAS-39 Gripen mezi lety 1999 a 2001. Přestože ve veřejné zakázce zvítězilo britsko-švédské konsorcium BAE Systems/Saab, kontrakt ale nezískalo. Důvodem bylo jeho zrušení v roce 2002 na základě odmítnutí nákupu stíhaček Parlamentem ČR. Byli to právě vyšetřovatelé z Velké Británie, kteří upozornili na korupční praktiky při výběrovém řízení. České úřady při obnoveném vyšetřování této kauzy požádaly v roce 2010 své britské protějšky o pomoc, ty ale na žádost ČR nereflektovaly. Teprve poté, co se touto záležitostí začal na žádost českého premiéra Petra Nečase zabývat britský ministerský předseda David Cameron (svou pomoc při-

slíbil při své návštěvě v Praze v červnu 2011), se České republice podařilo vyšetřovací spis v srpnu získat.⁵

Dvoustranné vztahy v souvislosti s EU

Evropská dimenze česko-britských vztahů byla v roce 2011 výrazně ovlivněna názorovou blízkostí Občanské demokratické strany a konzervativců. Tato skutečnost se plně projevila v kontextu řešení dluhové krize eurozóny a zajištění hospodářské stability EU, které byly spojeny i s debatou ohledně dalšího směřování evropské integrace. Poněvadž problematika dluhové krize patřila mezi hlavní témata řešená na evropské úrovni po celý rok 2011, stala se prioritní záležitostí i v dvoustranných vztazích mezi Českou republikou a Velkou Británií. To bylo navíc umocněno postavením obou zemí v EU, které se svým postojem k řešení dluhové krize eurozóny a prohlubování spolupráce v hospodářské oblasti zůstaly mimo většinový názorový proud. Projevem shodných zájmů bylo odmítnutí participace na Paktu euro plus v březnu, dalším pak nesouhlas s poskytnutím pomoci Řecku prostřednictvím Evropského mechanismu finanční stabilizace v červnu 2011. Obdobně se ani jedna země nepřipojila k návrhu Fiskálního kompaktu o půl roku později. I když v této otázce zaujala Česká republika opatrnější postoj než Velká Británie. Zatímco Británie jako jediná země EU návrh dohody na zasedání Evropské rady okamžitě odmítla, Česká republika zvolila „vyčkávací“ strategii, přičemž argumentovala nutností znalosti přesného znění smlouvy a konzultací na domácí politické scéně. Výsledkem českého přístupu bylo ale nakonec přiklonění se k britské pozici a odmítnutí fiskální smlouvy v březnu 2012. Představitelé obou zemí si za své postoje vysloužily kritiku nejenom na evropské, ale i vnitrostátní úrovni. V případě České republiky dokonce postoj premiéra a ODS jako takové k problémům eurozóny a k otázce společné měny vedl k rozkolu v koaliční vládě, kdy s jejich stanoviskem vyslovila především ústy svého předsedy a ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga nesouhlas TOP 09 a varovala před možnou izolací země v EU. Ostatně postavení menších zemí v EU bylo předmětem přednášky ministra zahraničních věcí v Chatham House již během jeho pracovní návštěvy Londýna v první polovině října 2011.

Naopak český prezident Václav Klaus v této souvislosti dokonce akcentoval nutnost dojednání trvalé výjimky ze třetí etapy hospodářské a měnové unie, čímž by se Česká republika vyvázala z povinnosti přijmout společnou měnu a postavila by se na roveň Velké Británie a také Dánska.

Na druhé straně tvrzení o postavení na „periferii“ evropské integrace je oslabeno faktem, že Česká republika i Velká Británie následovaly v listopadu 2011 ostatní členské země EU a schválily návrh šesti legislativních opatření o rozpočtových pravidlech (*six pack*). Ač spíše v pozadí debat o návrhu Fiskálního kompaktu *six pack* přináší obdobné změny jako Fiskální kompakt.

Důležitost této problematiky se promítla i do větší intenzity jednání a komunikace mezi českými a britskými zástupci na jednotlivých úrovních tvorby české zahraniční, resp. evropské politiky. Navzdory této skutečnosti nebyl proces vytváření české zahraniční politiky obdobně jako v předchozích letech žádným způsobem institucionalizován. Mezi další témata, na kterých panovala v roce 2011 mezi čes-

kou a britskou stranou shoda, je dokončení vnitřního trhu EU, posílení konkurenceschopnosti, podpora inovací a dalšího rozšiřování EU. Oproti roku 2010 se podařilo v kontextu evropské politiky více rozvinout vzájemné vztahy v oblasti bezpečnosti a obrany.

Dokladem větší koordinovanosti vzájemných vztahů byla nejenom návštěva britského ministra pro Evropu Davida Lidingtona v Praze na konci února, při které se kromě jiného sešel s premiérem Nečasem a také prvním náměstkem ministra zahraničních věcí Jiřím Schneiderem, ale zejména britského premiéra D. Camerona den před červnovým summitem Evropské rady. Po pěti letech tak Praha opět hostila ministerského předsedu Velké Británie. Cameron se setkal nejenom s premiérem Nečasem, ale rovněž s ministrem zahraničních věcí Schwarzenbergem a prezidentem Klausem. Hlavním předmětem jednání byla otázka zajištění hospodářské a finanční stability EU a koordinace postupu mezi českou a britskou stranou na nadcházejícím evropském summitu. Pozornost byla rovněž věnována vývoji v Afghánistánu a otázce stahování kontingentů ze země.⁶

Řada setkání se uskutečnila rovněž na půdě Velké Británie. Mezi nejvýznamnější návštěvy patří vystoupení prezidenta V. Klause na konferenci o klimatických změnách v Cambridgi v květnu⁷ a také setkání ministra životního prostředí Tomáše Chalupy s britskou ministryní životního prostředí, výživy a záležitostí venkova Caroline Spelmanovou a ministrem pro energetiku a změnu klimatu Chrisem Huhnem. Důvodem schůzky byla koordinace postojů v otázce omezování emisí skleníkových plynů a jejich dopadu na ekonomiku před mezinárodní konferencí OSN o klimatických změnách v Durbanu a rovněž sdílení britských zkušeností ohledně ustavení zelené banky na podporu projektů šetrných k životním prostředí.⁸

Za stejně významné lze označit i setkání ministra obrany Alexandra Vondry s britským ministrem zahraničních věcí Williamem Haguem, ministrem pro Evropu D. Lidingtonem a tehdejším ministrem obrany Liamem Foxem v rámci výroční konference Konzervativní strany v Manchesteru na počátku října 2011. Ministři projednávali především otázku vzájemné spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany. Na A. Vondru o týden později navázal výše zmíněnou dvoudenní pracovní návštěvou ministr zahraničních věcí. K. Schwarzenberg se sešel k diskusi o dvoustranných vztazích, evropských otázkách, situaci v Libyi a západním Balkánu se svým britským protějškem W. Haguem. Ve vypjaté atmosféře diskusí o návrhu Fiskálního kompaktu se na počátku prosince k dvoustranným konzultacím sešli první náměstek J. Schneider a D. Lidington. Právě otázka eurozóny a obecně směřování evropské integrace patřily mezi hlavní témata jejich setkání. Obdobně se tato otázka stala předmětem telefonické konzultace mezi premiéry obou zemí, jejímž iniciátorem byl britský ministerský předseda, s cílem získat podporu pro svůj negativní postoj k návrhu fiskální smlouvy. Na rozdíl od června se jednalo o *ad hoc* konzultace.⁹

Větší viditelnost postojů obou zemí v rámci EU daná především odlišením se od většiny členských států vymezením se vůči formě řešení krize eurozóny se projevila rovněž ve zvýšeném zájmu britských intelektuálních elit o Českou republiku a její směřování v EU. Vyjádřením tohoto zájmu je řada vystoupení předních českých politiků a ekonomů na diskusních fórech významných britských think tanků. Zmínit lze

např. účast A. Vondry na panelové diskusi Centre for European Reform (CER) a Open Europe, ministra Schwarzenberga na kulatém stole v Institute for Strategic Dialogue lorda Weidenfielda a jeho přednášku v Chatham House v říjnu, J. Schneidera na kulatém stole CER nebo vystoupení guvernéra České národní banky Miroslava Singera v londýnském Reformním klubu na konci června 2011.¹⁰

Na úrovni substátních vztahů lze vyzdvihnout i pokračující institucionalizovanou spolupráci vládnoucích stran ODS a konzervativců v Evropském parlamentu. Ta byla umocněna navíc faktem, že český europoslanec Jan Zahradil se stal v období březen–prosinec 2011 předsedou politické skupiny Evropských konzervativců a reformistů. Z titulu své funkce Zahradil rovněž vystoupil se svou vizí o budoucím směřování evropské integrace včetně eurozóny na výroční konferenci konzervativců.¹¹

Větší intenzity doznala oproti roku 2010 i parlamentní diplomacie. Na jaře 2011 navštívily Velkou Británii hned tři výbory Parlamentu ČR – Zahraniční výbor PSP, Volební výbor PSP a senátní Výbor pro EU. Delegace zahraničního výboru navštívila kromě Londýna i Edinburgh. Na druhé straně se člen Sněmovny lordů Christopher Monckton, jenž je politicky organizován ve Straně nezávislosti Spojeného království (UKIP), setkal k debatě nad evropskými tématy s českým prezidentem V. Klausem.¹²

Ekonomické a kulturní vztahy

Velká Británie patří již tradičně k významným obchodním partnerům České republiky. Po stagnaci roku 2009 pokračoval v roce 2011 trend zvyšování vzájemné obchodní výměny. Meziročně celková obchodní vzrostla o 6,4 %.¹³ Velká Británie po Spolkové republice Německo a Slovensku je naší třetí největší obchodní relací. Pro Českou republiku byla v roce 2011 Británie šestým největším exportním trhem a třináctým největším dovozním trhem.¹⁴ V rámci ujednání na úrovni EU a OECD podepsala Česká republika tři dohody o výměně informací v oblasti daní. Smlouvy mezi ČR a ostrovy Man, Guernsey a Jersey tak České republice umožní přístup k informacím v daňových otázkách za účelem vyšetřování daňové trestné činnosti a správy daní.¹⁵ V kontextu dopadů ekonomické krize se česká společnost Aero Vodochody rozhodla ukončit výrobu kompozitů ve V. Británii, kterou pro společnost od roku 2007 zajišťovala dceřiná společnost Rotortech Aero Composites.¹⁶

V rámci ekonomických vazeb nelze nepřipomenout březnové úmrtí jednoho z předních Čechů žijících v Británii – Sira Františka Lamberta, prezidenta jedné z největších celosvětových stavebních společností Bovis Land Lease a mj. také předsedy Česko-britské obchodní komory.¹⁷

Na poli kulturní diplomacie zůstala spolupráce České republiky a Velké Británie na již tradiční velmi dobré úrovni. Hlavním aktérem na tomto poli bylo především České centrum v Londýně. Lze vymezit několik tematických oblastí, v jejichž rámci kulturní spolupráce probíhala. Jde zejména o oblast české architektury a designu, druhým velkým tématem pak byla příprava propagace České republiky na olympijských hrách (přelom července a srpna 2012 v Londýně). Co se týče architektury a designu, jednou z hlavních událostí, již se dostalo ohlasu i v předních britských denících, se stala výstava zaměřující se na představení díla a působení předního českého architekta Adolfa Loose v českých zemích. Výstava se uskutečnila v prestižním Královském in-

stitutu britských architektů (RIBA) ve spolupráci s Českým centrem v Londýně. Nezmínit nelze ani první sólovou výstavu ve Velké Británii designéra Jiřího Pelcla, jež proběhla v součinnosti galerie University of Brighton a Českého centra. Mezi další významné projekty, na nichž se České centrum podílelo, byla podpora účasti umělkyně Evy Koťátkové na významném londýnském veletrhu s uměním Frieze Art Festival nebo Kateřiny Šedé v londýnské galerii Tate Modern. Během roku 2011 probíhala příprava na prezentaci České republiky na olympijských v Londýně. Akce nazvaná Czech Open 2012 byla oficiálně zahájena na jaře 2012 v londýnské čtvrti Islington. Jejím cílem bylo představit Českou republiku jako zemi, která má nejenom bohatou kulturní, ale rovněž sportovní historii. Na její realizaci se podílelo České centrum především ve spolupráci Českým olympijským výborem, ZÚ ČR v Londýně, Magistrátem hl. m. Prahy, Islington Council a Česko-britskou obchodní komorou.

Významnou akcí roku 2011 byla rovněž rozsáhlá výstava *Mimo tento svět: Science Fiction jak ji neznáte*, na které mohli návštěvníci shlédnout originál robota Karla Čapka z roku 1923. Výstava proběhla v British Library za spolupráce Českého centra a Muzea bratří Čapků v Malých Svatoňovicích. Obdobně významnou událostí české kulturní diplomacie bylo představení českého animovaného filmu v londýnském kulturním centru Barbican nejen v rámci hlavního filmového programu, ale i v podobě výstavy. Londýnskému publiku tak byli představeni Jiří Trnka, Jiří Barta, Jan Švankmajer a Břetislav Pojar.

Důležitým tématem kulturních vztahů obou zemí byla připomínka první a druhé světové války, která proběhla formou výstav, a to jak ve Velké Británii, tak v České republice. Zmínit lze např. transport židovských dětí z okupované Prahy do Anglie, organizované Sirem Nicholasem Wintonem. Tu připomínala výstava *Wintonovy vlaky* a také britská premiéra filmu *Nickyho rodina*. Dále to byla expozice *Brothers in Arms* v muzeu RAF připomínající zásluhy československých a polských pilotů za druhé světové války. Za zmínku stojí rovněž odhalení pamětní desky připomínající 70. výročí rozhodnutí o provedení operace Anthropoid v Londýně, jejímž cílem bylo odstranit říšského protektora Reinharda Heydricha.

Rok 2011 byl důležitým z hlediska propagace České republiky i na poli filmovém, divadelním a literárním. Vyjma účasti českých zástupců na Edinburgh Fringe Festival lze zmínit britskou premiéru první hry Václava Havla napsané v disentu *Spiklenci* a také premiéru divadelního zpracování knihy Tomáše Sedláčka *Ekonomie dobra a zla* v Londýně a Bathu. Sedláčkova kniha se navíc dočkala vydání v prestižním nakladatelství Oxford University Press. Obdobně se prvního anglického překladu dočkala kniha Jáchyma Topola *Kloktat dehet*, jež byla zároveň nominována na cenu nejlepšího zahraničního autora britského deníku *The Independent*.¹⁸

V rámci podpory výuky českého jazyka, kultury a historie v zahraničí byla v září 2011 zahájena realizace doktorandského stipendia Madeleine Albrightové. V jeho rámci tak získal finanční podporu jeden student v oboru bohemistiky na University of Glasgow.¹⁹ Zároveň byl v dubnu uskutečněn pilotní projekt česko-britského fóra v podobě semináře českých a britských novinářů, který se zabýval např. otázkami týkajícími se médií a demokracie, reflexe České republiky ve Velké Británii nebo obrazu Velké Británie v ČR. Na realizaci tohoto projektu se podílel Ústav mezinárodních

vztahů ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí ČR, Českým syndikátem novinářů a dalšími institucemi.²⁰

Jako každý rok, i v roce 2011 udělil ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg cenu *Gratias Agit*. Cena je udělována osobnostem z nejrůznějších oblastí činnosti, které svými aktivitami dlouhodobě přispívají k propagaci České republiky v zahraničí. V roce 2011 mezi třinácti laureáty tuto cenu obdrželi i dva zástupci z Velké Británie – britský dramatik a scénárista Sir Tom Stoppard a hudební skladatel, klavírista a popularizátor české vážné hudby Karel Janovický, Čech, který od roku 1948 žije ve V. Británii.

Událostí, jež se rovněž promítla do vzájemných vztahů, bylo úmrtí V. Havla v prosinci 2011. Na jeho pohřeb se sešli významní státníci z celého světa. Velkou Británii zastupoval premiér D. Cameron společně se svým předchůdcem Johnem Majorem.

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Česká zahraniční politika vůči Velké Británii se odehrávala na nejrůznějších úrovních rozhodovacího procesu jak vertikálně, tak horizontálně. I v roce 2011 pokračovala decentralizace vzájemných vztahů silně ovlivněná členstvím obou zemí v Evropské unii. Mezi aktéry české zahraniční politiky vůči Británii patřily MZV a jeho součásti – Odbor severní a východní Evropy, Odbor bezpečnostní politiky, odbory zabývající se záležitostmi EU, Úřad vlády ČR, Ministerstvo obrany ČR a Armáda ČR, další ministerstva a úřady, Stálé zastoupení v Bruselu, Zastupitelský úřad v Londýně, substátní a nestátní aktéři. Parlament ČR do procesu tvorby zahraniční politiky vstupoval pouze v obecné rovině schvalováním vládních návrhů, nicméně sloužil jako platforma pro diskusi především ve vztahu k řešení otázky evropské měnové integrace a v této souvislosti i pozici Velké Británie a její srovnání s postoji české vlády.

Spojením zapojení různých aktérů do procesu vytváření vzájemných vztahů představuje ZÚ v Londýně. Velvyslanec Michael Žantovský uskutečnil návštěvy historických zemí a regionů Velké Británie. Účelem jeho návštěv bylo nejen prohloubení kontaktů se zástupci regionálních autonomních institucí ve Walesu, Belfastu a Edinburku, ale rovněž diskuse ohledně možností spolupráce s českými podnikateli a investory, či kooperace na parlamentní úrovni. Naopak předmětem návštěvy anglického Lancashiru byla vzdělávací činnost na jednotlivých úrovních. Jedním z výsledků velvyslancovy návštěvy bylo i vyhlášení nového stipendia pro studenty Gymnázia Boženy Němcové v Hradci Králové pro zajištění dlouhodobějšího pobytu na střední škole Krále Edwarda VII. a královny Mary (KEQMS) v Lathamu.²¹

ČESKÁ ZAHRA NIČNÍ POLITIKA VŮČI VELKÉ BRITÁNII V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Na rozdíl od předchozích let se v roce 2011 věnoval český mediální i veřejný prostor vztahům české zahraniční politiky vůči Británii určitou pozornost. Hlavním té-

matem politické diskuse v České republice se stala otázka řešení dluhové krize v eurozóně a s ní úzce spojená problematika dalšího vývoje procesu evropské integrace. Vzájemné vztahy České republiky a Velké Británie v této debatě sice nepředstavovaly základní osu argumentace, ale svým významem ovlivnily její podobu především ve smyslu směřování české politiky jako takové. Do diskuse se zapojily nejenom politické strany, ale řada nevládních institucí, think tanků a ekonomů. Velké pozornosti se jí dostávalo v českých médiích nejenom v podobě stručných informativních zpráv, ale rovněž v podobě rozhovorů s předními účastníky této diskuse a analýz. Obdobná pozice obou zemí k této problematice se projevila i v britských sdělovacích prostředcích. Opět samotný vztah Británie a její role v české zahraniční politice byly spíše na okraji této debaty, je možné ale konstatovat, že byly jejím akcelerátorem. Příkladem může být např. rozhovor prvního náměstka MZV J. Schneidera pro televizní stanici CNN International v Londýně či vystoupení velvyslance M. Žantovského v předním publicistickém pořadu BBC *Newsnight*.

Velkou mediální pozornost vzbudila i královská svatba na konci dubna 2011 a samozřejmě také úmrtí a pohřeb V. Havla. Této smutné události se věnovala všechna přední britská média.

V souvislosti s projednáváním českými kauzami na britské půdě se určité pozornosti ze strany britských sdělovacích prostředků dostala otázka korupce při zadávání veřejných zakázek v České republice. Nejednalo se tedy v žádném případě o debatu o roli Velké Británie v procesu tvorby české zahraniční politiky.

ZÁVĚR

Zásadní rovinou dvoustranných vztahů Velké Británie a České republiky byla v roce 2011 Evropská unie. Otázka vhodného řešení krize eurozóny a s ní úzce spojená problematika dalšího směřování evropské integrace se stala hlavním předmětem politické i veřejné diskuse, i když konkrétní naplňování česko-britských vztahů nebylo v této debatě klíčové. Oproti předchozím letům doznaly vzájemné vztahy větší intenzity. Nelze ale jednoznačně říci, zda se jednalo o důsledek ustavení politického dialogu, spíše byl tento fakt způsoben ideovou spřízněností koaličních vlád a do určité míry i postavením, do kterého se obě země v důsledku své politiky na evropské úrovni dostaly. Názorová blízkost se projevila i v intenzivnější komunikaci v oblasti bezpečnostní spolupráce, i když v jejím praktickém naplňování se projevil dopady ekonomické krize. Obdobně tomu bylo i v otázkách vnitřního trhu, rozšiřování EU, Východního partnerství, životního prostředí a kulturní diplomacie. Decentralizovanost procesu tvorby české zahraniční politiky se projevila vůči V. Británii zapojením velkého množství aktérů na horizontální i vertikální úrovni. V kontextu aktivnější české diplomacie lze rovněž zmínit prohloubení vztahů s autonomními regionálními institucemi ve Walesu, Severním Irsku a Skotsku. Dynamika jejich vývoje může potenciálně ovlivnit povahu vzájemných česko-britských vztahů.

Poznámky

- ¹ Body 2.4. a 4.2.2., *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, 20. 7. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ² Braun, Mats–Ditrych, Ondřej (2011): *Státy západní Evropy v české zahraniční politice*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 186.
- ³ Rozhovor se zástupcem Ministerstva obrany ČR, 6. 1. 2012.
- ⁴ Ministerstvo obrany ČR: *Ministři obrany NATO jednali v Bruselu*. 9. 6. 2011. On-line: www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ministri-obrany-nato-jednali-v-bruselu-56429.
- ⁵ ČTK: 23. 6. 2011, 30. 8. 2011.
- ⁶ Vláda ČR: Cameron v ČR: Všechny evropské státy musí snižovat výdaje, 23. 6. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/cameron-v-cr-vsechny-evropske-staty-musi-snizovat-vydaje-85195/.
- ⁷ ČTK, 10. 5. 2011.
- ⁸ ČTK, 31. 10. 2011.
- ⁹ ČTK, 15. 12. 2011; MZV ČR: *Zahraníční politika ČR X–XII 2011*. Praha: Odbor administrativy a zpracování informací MZV ČR, leden 2012.
- ¹⁰ Tamtéž; MZV ČR: *Guvernér České národní banky v Londýně*, 30. 6. 2011. On-line: www.mzv.cz/london/cz/aktuality/guvernér_česke_narodni_banky_v_londyne.html.
- ¹¹ Jan Zahradil: *Budoucnost Evropy je v rukách konzervativců*, 6. 10. 2011. On-line: www.zahradil.eu/stanoviska_a_projevy/Zahradil-Budoucnost-Evropy-je-v-nasich-rukach-tak-at-je-to-budoucnost-konzervativni.
- ¹² ČTK, 30. 5. 2011.
- ¹³ Rozhovor se zástupcem MPO ČR.
- ¹⁴ ZÚ Londýn: *Souhrnná teritoriální informace Velká Británie*, stav ke 2. 4. 2012. On-line: www.businessinfo.cz/cz/rubrika/velka-britanie/1000687/.
- ¹⁵ MZV ČR: *V Londýně slavnostně podepsána dohoda mezi vládou České republiky a vládou ostrova Guernsey o výměně informací v daňových záležitostech*, 15. 9. 2011. On-line: www.mzv.cz/london/cz/aktuality/v_londyne_slavnostne_podepsana_dohoda.html; MZV ČR: *Podepsána dohoda o výměně informací v daňových záležitostech mezi ČR a ostrovem Man*, 18. 7. 2011. On-line: www.mzv.cz/london/cz/aktuality/podepsana_dohoda_o_vymene_informaci_v.html; MZV ČR: *Podepsána dohoda o výměně informací v daňových záležitostech mezi ČR a Jersey*, 12. 7. 2011. On-line: www.mzv.cz/london/cz/aktuality/velvyslanec_podepsal_dohodu_mezi_cr_a.html.
- ¹⁶ ČTK, 15. 2. 2011.
- ¹⁷ MZV ČR: Zemřel Sir Frank Lampl, 25. 3. 2011. On-line: www.mzv.cz/london/cz/aktuality/zemrel_sir_frank_lampl.html.
- ¹⁸ ČTK, 11. 4. 2011.
- ¹⁹ Vláda ČR: Usnesení vlády, 30. 8. 2011. On-line: [kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3C49F37A002BD5DBC12579040032E2F3/\\$FILE/656%20uv110831.0656.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3C49F37A002BD5DBC12579040032E2F3/$FILE/656%20uv110831.0656.pdf).
- ²⁰ MZV ČR: Seminář českých a britských novinářů, 11. 4. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2011_04_11_seminar_ceskych_a_britskych_novinaru.html.
- ²¹ MZV ČR: *Velvyslanec Žantovský navštívil Lancashire*. On-line: www.mzv.cz/london/cz/aktuality/velvyslanec_zantovsky_navstivil.html.

Kapitola 14

Dálný východ v české zahraniční politice

Rudolf Fürst

DÁLNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: POLITICKÝ KONTEXT A VÝCHODISKA

Česká politika na Dálném východě (a v jihovýchodní Asii) zůstává i v průběhu roku 2011 na nepřiliš aktivní úrovni, jak se již s výjimkou doby českého předsednictví v EU stalo zvykem. Většinu agendy představují ekonomické aktivity a také veřejná diplomacie, které se tradičně nejvíce daří v Korejské republice, v Japonsku a na Tchaj-wanu. Nová Koncepce české zahraniční politiky, přijatá vládou v červenci 2011, je dle očekávání orientována tradičně prozápadně, zmínka o Číně na třetím místě po USA a Ruské federaci v teritoriálně strukturované podkapitole 4.2.1 však naznačuje,¹ že alespoň MZV stoupající relevanci asijské velmoci reflektuje. Prohlášení vlády se kromě této zmínky celosíjskou tematikou (viz vydání „ročenky“ v roce 2010) nezabývá. Zařazení Číny za USA a Ruskou federaci patrně vyjadřuje reakci na obecný geopolitický posun, který však text Koncepce dále nekomentuje. Překvapivě se jeví nezmínění úrovně euro-čínského strategického partnerství, kam by Praha logicky měla své bilaterální vztahy s ČLR sama vřazovat. Dodatek věnovaný Tchaj-wanu (s. 15) sice správně připomíná zájem ČR na pokračování pragmatických kontaktů, které česká strana oprávněně interpretuje jako nenarušující bilaterální rámec vztahů ČR–ČLR, avšak důraz na relevanci Tchaj-wanu jako obchodního partnera a investora není věcně obhajitelný. Tchaj-wan relevantním obchodním partnerem ČR nebyl a není a jeho role investora prokazatelně během poslední dekády upadá do bezvýznamnosti. Text také nereflektuje v daném roce evidentní akceleraci sbližování ČLR se zeměmi východní a střední Evropy a Balkánu, jež předznamenává dramatický nárůst agendy těchto zemí jako vcelku vůči ČLR, bez zjevně aktivní účasti ČR.²

V praktické vládě politice Čína představuje v ČR nadále spíše objekt frontální kritiky z důvodu útlaču Tibetu a porušování lidských práv obecně, v celoevropském kontextu se česká asertivní politika posouvá jasně do čela, jak naznačuje hodnotící schéma *policy paperu* Evropského centra pro zahraniční politiku (ECFR).³ Přitom ros-

toucí ekonomická váha Číny v kontextu její investiční expanze do Evropy, včetně starých členských zemí EU, se stává rezonujícím tématem už nejen v zakladatelských zemích EU. Některé členské země EU (Rakousko, Velká Británie) se rozhodly aktivně participovat v internacionalizaci čínské měny RMB. Česká republika i přes částečné zintenzivnění hospodářských kontaktů s Čínou stále setrvává v ideologických stereotypu v negativním vztahu k její politické kultuře.

V případě Japonska, Korejské republiky a Tchaj-wanu je vládní politika ČR určena iniciativním chováním a ekonomickou převahou partnerů, se kterými však česká strana dokáže flexibilně držet krok díky investičním nabídkám a aktivními kulturními vazbami. Pokračující vyklizení terénu v ČR v případě hospodářských aktivit Tchaj-wanu se však jeví jako varující znamení: ekonomický a kulturní nástup Číny a Jižní Koreje v ČR nemusí trvat navěky. Tchaj-wan byl po roce 1989 po Japonsku největším asijským investorem v ČR, když odhadl výhodnou ekonomickou a geografickou pozici střední Evropy a vytvořil tak pozitivní referenční efekt, který následují s časovým odstupem další investoři z Asie.

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Nepříliš obsáhlá vládní agenda se zeměmi daného regionu nenaznačuje změnu oproti předešlému roku 2010. Česká republika vnímá Dálňný východ výhradně jako objekt českých ekonomických zájmů, zatímco politická rovina zůstává jako vágní nadstavba, v případě Číny a KLRD převážně negativního charakteru. Nejdůležitější událostí roku byla cesta ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga do Japonska, kam v termínu 6.–8. října zavítal na pozvání místní vlády. Ministra Schwarzenberga do Japonska doprovázela početná podnikatelská delegace, v níž byly zastoupeny české firmy a instituce působící v oblasti vyspělých technologií, IT technologií a vědy a techniky. Delegace jednala s japonskou podnikatelskou federací Keidanren, která projevuje zájem na pokračujících investicích v ČR, mj. na dostavbě jaderné elektrárny v Temelíně prostřednictvím americké firmy Westinghouse, jež je vlastněna koncernem Toshiba. Šéf české diplomacie jednal s hlavním tajemníkem vlády (prvním vicepremiérem) Osamu Fujimurou, dále s předsedou Dolní komory Parlamentu Takahiro Jokomičim, předsedkyní zahraničního výboru Dolní komory Parlamentu Makiko Tanakou a předsedou skupiny přátel ČR Keišu Tanakou. Kromě schůzek s japonským ministrem zahraničních věcí Kóičiró Genbou, vedoucími představiteli parlamentní dolní komory a po zdvořilostní audienci u korunního prince Naruhita vystoupil v think tanku JIIA (*Japan Institute for International Affairs*) s příspěvkem na téma „Asia and Japan in Foreign Policy of the Czech Republic; Visegrad Group and Eastern Partnership“. Na závěr oficiální státní návštěvy zavítal ministr Schwarzenberg do oblastí prefektur Miyagi a Fukušima, zasažených březnovou katastrofou, kde vyjádřil účast postiženým a předal symbolické dary. ČR se v průběhu roku zúčastnila podporných humanitárních akcí na pomoc Japonsku.⁴

Druhou nejvýznamnější zahraniční návštěvou vrcholných představitelů ČR do východní (a jihovýchodní) Asie byla listopadová (14.–18. listopadu) cesta delegace Senátu do Korejské republiky (KR) a Malajsie. Přítomnost skupiny senátorů (Richard Svoboda, Václav Koukal, Soňa Paukrtová, Zdeněk Besta) vedená předsedou Senátu Milanem Štěchem, za doprovodu početné podnikatelské delegace, představovala protokolárně zatím nejvýznamnější oficiální návštěvu státního představitele ČR v Korejské republice po předchozích návštěvách prezidenta Václava Klause (2009) a předsedy Poslanecké sněmovny Lubomíra Zaorálka (2005). Delegace byla přijata na úrovni předsedy vlády Kim Hwang-sikem a předsedy Národního shromáždění KR Park Hee-taem. Vedle bezproblémových politických vztahů se témata hospodářské spolupráce během jednání s Federací korejského průmyslu soustřeďovala na pokračující investiční aktivity koncernů Hyundai a Dooson. Jižní Korea je také pro ČR velmi perspektivní zemí v oblasti kulturních a akademických kontaktů.

Úspěšná mise senátní delegace ČR pokračovala v termínu 19.–12. listopadu v Malajsii, kde se předseda Štěch setkal s předsedou senátu, předsedou dolní komory parlamentu, ministrem průmyslu a obchodu, náměstkem ministra obrany, náměstkem ministra zahraničních věcí a předsedou vlády federálního státu Melaka.⁵ Malajská strana projevila zájem o české investice a spolupráci v oblasti bezpečnosti (radiolokátory Věra, vozy Tatra), dále také o navýšení počtu studijních stáží v ČR.⁶

Zahraniční aktivity Senátu (Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost) koncem roku (11.–15. prosince) završila návštěva v Tchaj-peji, která se na pozvání tchajwanské strany odehrála v termínu krátce před místními prezidentskými volbami. Po drtivém vítězství Národní strany Kuomintang (KMT) v parlamentních volbách v předchozím roce zvítězil kandidát KMT také v přímé volbě prezidenta. Tchajwanská strana s oblibou staví na odiv demokratický charakter své politické kultury a štědře sponzoruje přítomnost zahraničních médií, politologů a zahraničních státních delegací.

Za zaznamenáníhodnou událost v bilaterální agendě s Čínou lze označit návštěvu (únor) náměstka ministra zahraničních věcí Tomáše Duba v Pekingu, kde byl přijat náměstkyní ministra pro evropské záležitosti paní Fu Jang (Fu Yang). Je sice zvláštní, že ČLR jako nejdůležitější země regionu byla opět v české agendě ve stínu za ostatními zeměmi DV, avšak přítomnost alespoň zástupce MZV v Pekingu je stále lepším výsledkem než naprosté zmrazené politických kontaktů, jak naznačuje dlouholetá nepřítomnost čínského ministra zahraničních věcí v ČR.

V říjnu (11.–13. října) se vypravila do Vietnamu v rámci asijské cesty (Indie, Vietnam, Srí Lanka) hospodářská delegace vedená ministrem průmyslu a obchodu Martinem Kocourkem, za doprovodu členů Hospodářského výboru Parlamentu s předsedou Milanem Urbanem a se zástupci českých firem. O důležitosti dobrých politických vztahů v asijském kulturním prostředí svědčí i fakt, že vietnamská strana na poslední chvíli odřekla účast svých resortních ministrů, kteří odjeli na pracovní návštěvu Číny, a místo nich s českou delegací jednali jejich náměstci. I přes tento výpadek se ve Vietnamu pro české dodavatele rýsují další atraktivní investiční projekty, zejména v oblasti energetiky.⁸

Hospodářská oblast: obchod, investice, trendy

V roce 2011 se projevil pokračující razantní nástup ekonomického vlivu Korejské republiky a ČLR. Příznivou zprávou je rapidní nárůst českých exportů do Číny (o 20 %), pokračující převis importů však nadále zvyšuje český obchodní deficit na úroveň 23 mld. Kč, i když v daném roce čínské vývozy byly v důsledku globální ekonomické krize nižší než v roce předchozím. S ohledem na potřebu diverzifikovat české exporty je stále podíl ČLR na úrovni 1 % z exportů celkem velmi neuspokojivý, zvláště s ohledem na fakt, že ČLR je po Ruské federaci druhým největším mimoevropským (EU) obchodním partnerem ČR.⁸ Obchod s Korejskou republikou zaznamenal meziroční nárůst: český export o více než 52 %, avšak při dovozu z KR o 66 %. Korejská republika, nyní již jako čtvrtý mimoevropský obchodní partner, se dotahuje v obchodu s ČR na pozici třetího Japonska.⁹

Rok 2011 přinesl nové investiční projekty. Zatímco globální krizí a katastrofou atomové elektrárny zasažené Japonsko bylo nuceno zredukovat své zahraniční investice, korejský Hyundai v Nošovicích dosáhl v roce 2010 poprvé zisku 1,9 mld. Kč, když do té doby byl ztrátový. Aby rozšířil výrobu automobilů na tři směny, zahájil výstavbu nové haly na výrobu převodovek, ze které se kromě vlastní výroby v ČR budou dodávat do poboček firmy v Rusku a na Slovensku. Hyundai plánuje dosáhnout úrovně roční výroby 500 000 automobilů.¹⁰ S výrobou v automobilce Hyundai souvisí další investiční výstavba korejských dodavatelských firem na severní Moravě, zejména výrobců plastových dílů Hanwha (u Frýdku-Mýstku), GS Caltex (v Karvině) a automobilových sedaček DAS (Hranice na Přerovsku).¹¹

Investičně úspěšná ve spolupráci s KR však byla i česká strana, jmenovitě firma Škoda Electric, která vyrábí pohonné jednotky pro lokomotivy, příměstské vlakové soupravy, trolejbusy, autobusy, tramvaje a soupravy metra. Škoda Electric zvítězila v tendru pro exportní dodávky firmy Hanudai Rotem pro státní dráhy v Turecku. Kromě kontraktu v hodnotě 2 mld. Kč česká firma postoupila mezi světové elitní výrobce s dobrými referencemi pro další zakázky.¹² Průnik plzeňské firmy na asijské trhy potvrdila i zakázka pro 23 souprav metra v čínském městě Su-čou.¹³

Jako pozoruhodné lze shledat oživení činnosti Česko-čínské komory vzájemné spolupráce, která existuje v současné podobě od roku 2009, avšak její význam nebyvale akceleroval ve sledovaném roce 2011. Jejím novým předsedou se stal bývalý ministr zahraničních věcí Jan Kohout, neoficiálně je s její činností spjata řada vlivných finančních skupin a firem (PPF, ČEZ, České dráhy, Škoda Auto) a osob politického (Kancelář prezidenta republiky) a lobbistického (např. Jaroslav Tvrdík) prostředí.¹⁴ Jedná se o subjekt blízký ČSSD, který existuje paralelně vedle vládních institucí typu Hospodářské komory ČR, Svazu průmyslu a dopravy a který zprostředkovává kontakty s čínskými hospodářskými subjekty a vládními institucemi. Zájem čínských firem se orientoval zejména na projekty v energetice a výstavbu rychlodrah.¹⁵

Vedle podniku Škoda Auto, pro který je již Čína největším odbytištěm, zaznamenává úspěšné tažení v Číně také úvěrová společnost Homecredit Asia, která si vydobyla pozici největšího zahraničního poskytovatele splátkového prodeje v ČLR a která hodlá z dosavadního počtu jednoho milionu zákazníků dosáhnout ztrojnásobení zvýšením prodejních míst.¹⁶

DÁLŇÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE HLAVŇÍCH AKTÉRŮ

Účast nejvyšších státních představitelů v agendě ČR vůči DálŇému východ bývá spíše výjimečná, sledovaný rok 2011 byl v tomto směru typický převahou aktivit na úrovni parlamentu a resortních ministerstev. Jak bylo již uvedeno výše, v roce 2011 nebohatý program vyplnila již zmíněná návštěva ministra zahraničních věcí v Japonsku, na parlamentní úrovni cesta senátní delegace do Korejské republiky, Malajsie a posléze také na Tchaj-wan, z nichž poslední jmenovanou lze počítat spíše za rutinní projev sebe-propagace hostitelské země. Převahu ekonomických zájmů pak doplnila cesta ministra průmyslu a obchodu do Vietnamu.

Jako charakteristické pro atmosféru roku 2011 lze shledat srpnové setkání premiéra Petra Nečase a ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga s velvyslanci v ČerŇninském paláci. Předseda vlády obecně vyzdvihl zásadní význam účinného podpory exportu a ekonomické diplomacie, tj. témata, která považuje za klíčová z hlediska reprezentace ČR v nadcházejícím období, poté pak zároveň před shromážděním diplomatů konstatoval nutnost omezení prostředků s ohledem na potřebu vládních úspor.¹⁷ Tento paradox byl příznačným vyjádřením situace české diplomacie a jejích materiálních možností vůči zjevně silnější kapacitě většiny asijských partnerů.

Pozitivní čin ve prospěch české proexportní politiky slibovala dohoda mezi Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR a Hospodářským výborem Parlamentu ČR o koordinaci ekonomické diplomacie. Partnerem tohoto ujednání mělo v budoucnu být i MZV, jehož zástupce (ministr) by se účastnil společných rokování. Ministr M. Kourek a předseda hospodářského výboru M. Urban dohodu označili za průlomovou.¹⁸ Přesto však další vývoj nedospěl ke konsenzu mezi resortním ministerstvem a MZV, ačkoliv by shoda uvnitř vládní koalice měla být základním očekávaným předpokladem.¹⁹ Posun agendy směrem od vládních institucí více do privátně-lobbistického prostoru – jak naznačuje oživení Česko-čínské komory – lze považovat za projev vzájemně rostoucího zájmu ekonomických subjektů ČR a ČLR.

V ekonomické praxi se projevuje snaha o navázání přímých kontaktů mezi regiony, popř. individuálními ekonomickými subjekty. Takové nadějně pokusy se odehrávají zejména v Číně, jak svědčí akce Západočeské hospodářské komory, která navázala kontakty přes ZÚ v Pekingu a ambasádu ČLR v Praze.²⁰ I přes získání slibných kontaktů platí, že zejména v zemi jako ČLR nelze politickou záštitu – byť na regionální či místní úrovni – reálně obejít. To klade nároky na kapacitu české diplomacie v ČLR a také uvážlivost politických špiček, jež své představy o asijské velmoci spatřují ve stereotypní redukci na oblast lidských práv a konstrukci českého mravního poselství.

Pozadu nezůstala ani česká politika lidských práv v prostředí nevládních institucí. Na pozvání exprezidenta Václava Havla přijal účast na konferenci Forum 2000 dalajlama, který se během své další návštěvy v Praze soukromě setkal s ministrem Schwarzenbergem (11. prosince). Setkání však proběhlo mimo oficiální prostory v budově hotelu. Česká republika není jedinou zemí, která tibetského hosta v daném roce přijala, vedle ČR navštívil dalajlama v Evropě také Dánsko, Švédsko, Finsko, Estonsko, Francii a Irsko, jen v případě Estonska byl však přijat hlavou státu.²¹

Česká republika sice patří k nejaktivnějším kritikům Číny za porušování lidských práv v Evropě i na celém světě, takto úzce specializovaná politika však ponechává jen malý prostor pro vytvoření příznivějších kontaktů mezi státními institucemi obou zemí. Svědčí o tom typicky nefunkční spolupráce mezi českou a čínskou policií, resp. komunikace na úrovni ministerstev vnitra, na které upozorňuje česká strana, již se nedaří zabránit masivním (tj. v úhrnu řádově miliardovým) daňovým únikům ze zboží dováženého z ČLR a v ČR distribuovaného vietnamskými a čínskými firmami.²² Všeobecně nepříznivé přijetí české diplomacie v Pekingu nedává vyhlídky k projednání čehokoliv, co čínskou stranu bezprostředně samu nezajímá.

DÁLNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Nejviditelnějším tématem poutajícím pozornost k oblasti Dálného východu ve sledovaném roce bylo zemětřesení v Japonsku a následná havárie v atomové elektrárně ve Fukušimě. Tato událost vedla v mezinárodním kontextu k debatám o přehodnocení postojů k bezpečnosti jaderné energetiky obecně, v českém prostředí však takové diskuse nenarušily záměr rozšířit kapacitu elektrárny v Temelíně. Celkově se mediální pozornost na oblast Dálného východu v ČR nevychýlila z obecných stereotypů a z nepřímého zjevného zájmu. Typickými tématy jsou kromě ekonomických událostí zejména komunistické režimy v ČLR a v Severní Koreji, které v české interpretaci zbytněly do podoby negativní konstanty českého mainstreamového diskurzu.

Zatím nepřímá nápadně, leč přece, se ve veřejném prostoru objevuje téma laciné čínské konkurence vůči domácím výrobcům a navazující problém zaměstnanosti. Debaty tohoto druhu iniciovala snaha ministra dopravy Víta Bárty, který již v roce 2010 začal jednat s čínskou ambasádou i jednotlivými firmami o výstavbě dálniční sítě v ČR. Racionálním důvodem bylo soustavné předražování výstavby silnic v ČR a možnost značných úspor díky laciné konkurenci čínských stavebních podniků, které začaly působit např. v Polsku. I když ze zakázek nakonec v roce 2011 sešlo, protesty českých podniků a odborů směřovaly k dumpingu čínských firem, dovozu levné pracovní síly z ČLR a k poukazování na krach polsko-čínské spolupráce ve výstavbě dálnic.²³ Téma čínské ekonomické konkurence do budoucna přináší střet zájmů místních podnikatelských lobby, odborů, čínských podniků a institucí a dotýká se také pozornosti Evropské komise. Přítomnost asijské konkurence obecně zatím v českém mediálním světě dostatečně ještě nerezonuje, do budoucna však může ztížit zatím dobře se rozvíjející hospodářské kontakty.

Mediální sféru ČR si nelze představit bez reflexe problematiky lidských práv. Osobnosti V. Havla a jeho morálnímu apelu na téma lidských práv v Číně a Tibetu nelze upřít hlubší a více mezinárodní formát. Český exprezident podpořil výzvu evropských osobností (např. Adam Michnik, Elfriede Jelinek) ve prospěch čínské umělecké ikony Aj Wej-weje,²⁴ kampaň Amnesty International (AI) na podporu tří nespravedlivě odsouzených vězňů – syrského právníka Muhannada Hasaního, Íráňky Sakíne Aštíániové a čínského novináře Š' Tchaa.²⁵ Nejvíce sledovanou Havlovou aktivitou v da-

ném roce bylo uvítání tibetského dalajlamy, který přijal pozvání na konferenci Forum 2000, pronesl přednášku v Kongresovém centru a zúčastnil se debaty na půdě Filozofické fakulty UK v Praze.²⁶

ZÁVĚR

Rok 2011 nepřinesl ve vztazích se zeměmi Dálného východu novou dynamiku. Jak se stalo zvykem, podnět musí vzejít buď z EU, kde ČR dokázala úspěšně zastat období svého předsednictví, nebo ze strany asijských partnerů, kde lze v blízké budoucnosti předpokládat razantní nástup ČLR ve střední a východní Evropě. Z Prahy nelze očekávat nic nad rámec reakce na podnět zvnějšku.

Tradičně vynikající bilaterální vztahy ČR s Japonskem, nejlepší v celém DV, dle očekávání pokračovaly, nárůst investičních aktivit Korejské republiky a ČLR pokračoval i přes dopady globální krize. Výhodou ČR je souhrn geografických, ekonomických a technologických předností, které docenili již předchozí zahraniční investoři. Výše zmíněné individuální úspěchy českých firem v Číně naznačují, že éra nepřesvědčivých investičních a exportních let v ČLR pomalu mizí a že české subjekty se nakonec v obtížné konkurenci v druhé největší ekonomice světa více prosadí.

Další dosud neodkryté možnosti se nacházejí ve vlastním způsobu percepce asijských zemí a kultur, které česká mentalita pro svou kontinentální uzavřenost ještě nedokáže více docenit. Šťastnou shodou okolností skýtá prostor střední Evropy příhodné podmínky pro ekonomické aktivity, jež mohou urychlit jinak nevelkou ochotu České republiky vnímat kulturní specifika zemí Asie. Při obecně negativním postoji vůči Číně lze do budoucna očekávat nárůst kritického diskurzu v důsledku hospodářské konkurence, zejména v případě špatných ekonomických výsledků ČR a nárůstu nezaměstnanosti. Český mediální prostor zbytečně zdůrazňuje kulturní odlišnosti a rozdíly v tradici politické kultury, které pro ČR nepředstavují hrozbu. Naopak českou doménou je schopnost kulturní prezentace a arzenál turistických destinací, jež mají do budoucna ještě značné možnosti využití.

Poznámky

¹ *Koncepce zahraniční politiky české republiky*, dokument vlády ČR, 20. 7. 2011.

² Viz průlomový summit předsedy vlády ČLR Wen Ťia-paa s 16 představiteli zemí střední a východní Evropy, Pobaltí a Balkánu ve Varšavě v dubnu 2012, kterého se zúčastnil premiér Nečas. Peking v souvislosti s tím zveřejnil dalekosáhlý plán investic a rozšíření spolupráce se zmíněnými zeměmi Evropy.

³ Godement, François–Parello-Plesner, Jonas–Richard, Alice: *Member state attitudes to China before the crisis*, EFCR/37, The Scramble for Europe, Policy brief, London, July 2011, s. 8.

⁴ Viz např. *Pracovní návštěva ministra Schwarzenberga v Japonsku*, 7. 10. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2011_10_07_druhy_den_navstevy_ministra_v_japonsku.html; *Návštěva prvního místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí*

- Karla Schwarzenberga v Japonsku*, 13. 10. 2011. ZÚ v Tokiu. On-line: www.mzv.cz/tokyo/cz/navsteva.html.
- ⁵ *Záznam návštěvy předsedy Senátu parlamentu ČR M. Štěcha v Korejské republice a Malajsii ve dnech 14.–22. 11. 2011*; Zpráva MZV, 2011. On-line: www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=2&sqi=2&ved=0CFIQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.senat.cz%2Fqxw%2Fwebdav%2Fpsenat%2Foriginal%2F63928%2F53983&ei=5s8PUM3NIufA0QWXY4CQBw&usg=AFQjCNEXufgPRWwFo5MEvU50jibipyXnlQ&sig2=TXapwEaFNXvvQ06ZQP9KRQ.
- ⁶ Tamtéž.
- ⁷ *Kocourek míří do jižní Asie, podpoří zde české strojírní*. Finance.cz, 9. 10. 2011. On-line: www.finance.cz/zpravy/finance/328470-kocourek-miri-do-jizni-asie-podpori-zde-ceske-strojirny/; dále viz např. *Kocourek: Obchodní bilanci ČR a Vietnamu je třeba vyrovnat*. ČTK, 12. 10. 2011.
- ⁸ *Zahraniční obchod podle teritoriálního seskupení, Tab. 3*. Český statistický úřad, 2012. On-line: www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CE0Q-FjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.czso.cz%2Fcsu%2Fcsu.nsf%2Fenginformace%2Fvzo010612_312.xls%2F%24File%2Fvzo010612_3.xls&ei=kRURUMbINZTO4QT08oFQ&usg=AFQjCNFDw--1IAuMhg_-xYhQeZpr5o0Avw&sig2=Rc7RoXusWkIZKcPCPAkTrw; dále *Vnější ekonomické vztahy*. Český statistický úřad. On-line: [www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/C1001E252F/\\$File/110911q4a04.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/C1001E252F/$File/110911q4a04.pdf).
- ⁹ *Korejská republika – zhodnocení dopadu KORA FTA*. TIC, Velvyslanectví ČR v Soulu, 29. 2. 2012.
- ¹⁰ *Úřad znovu povolil vybudovat Hyundai další halu na převodovky*. ČTK, 22. 2. 2011.
- ¹¹ *Jihokorejská DAS bude vyrábět v Hranicích sedadla do aut*. ČTK, 1. 8. 2011; *GS Caltex chce v Karvině obrát 1,7 mld. Kč během dvou let*. ČTK 25. 10. 2011; *Dodavatel Hyundai koupil v Třinci pozemek kvůli rozšíření výroby*. ČTK, 24. 6. 2011.
- ¹² *Škoda Electric uzavřela kontrakt v Jižní Koreji za 2 miliardy Kč*. ČTK, 6. 4. 2011.
- ¹³ *Škoda Electric dodá do Číny trakční výzbroj metra za půl mld.Kč*. Finance.cz, 15. 11. 2011. On-line: www.finance.cz/zpravy/finance/332875-skoda-electric-doda-do-ciny-trakcni-vyzbroj-metra-za-pul-mld-kc.
- ¹⁴ *Tvrdik rozjel česko-čínský byznys*. Hospodářské noviny, 18. 10. 2011. On-line: hn.ihned.cz/c1-53246680-tvrdik-rozjel-cesko-cinsky-byznys; dále viz např. *Interview s prezidentem Komory Janem Kohoutem pro deník Právo*. Právo, 13. 10. 2011. On-line: www.czechchina.com/aktivita/aktivita_111013.aspx.
- ¹⁵ *Exministr zahraničí Kohout stanul v čele nové česko-čínské komory*. ČTK, 13. 10. 2011.
- ¹⁶ *Home Credit chce letos v Číně ztrojnásobit počet úvěrů*. Finace.cz, 8. 11. 2011. On-line: www.finance.cz/zpravy/finance/331977-home-credit-chce-letos-v-cine-ztrojnasobit-pocet-uveru/.
- ¹⁷ *Nečas rozdal úkoly českým diplomatům*. Eurozprávy, 29. 8. 2011. On-line: domaci.eurozpravy.cz/politika/33183-necas-rozdal-ukoly-ceskym-diplomatum/.
- ¹⁸ *Ministr průmyslu chce podpořit český export i na trhy mimo EU*. Naše peníze.cz, 24. 2. 2011. On-line: domaci.eurozpravy.cz/politika/23490-ministr-prumyslu-chce-podporit-cesky-export-i-na-trhy-mimo-eu/forum/.
- ¹⁹ *Šlechta, Ondřej: Spor o podporu exportu: Konflikt mezi MZV a MPO je odrazem bezkonceptnosti české zahraniční politiky*. Revue Politika, 30. 3. 2012. On-line: www.revuepolitika.cz/clanky/1644/spor-o-podporu-exportu.
- ²⁰ *Návštěva delegace Plzeňského kraje v Číně*. China Radio International, 19. 11. 2011. On-line: czech.cri.cn/321/2011/11/19/1s126016.htm.
- ²¹ Vaisse, Justin–Kundnani, Hans (eds.) (2012): *European Foreign Policy Scorecard*. ECFR, London, s. 36.
- ²² *Spolupráce české a čínské policie nefunguje, stát ztrácí miliardy*. ČTK, 12. 8. 2011.
- ²³ *Bárta láká čínské staváře, Kocourek a SPS před nimi varují*. Stavební fórum, 12. 11. 2010. On-line: www.stavebni-forum.cz/cs/article/18138/barta-laka-cinske-stavare-kocourek-a-sps-pred-nimi-varuji; *Číňané nestihnou postavit polskou dálnici, dluží subdodavatelům miliony*. iHNED.cz, 23. 6.

2011. On-line: zpravy.ihned.cz/c1-51885640-cinane-nestihnou-postavit-polskou-dalnici-dluzi-subdodavatelum-miliony.

²⁴ *Evropské osobnosti včetně Havla žádají Čínu o dodržování lidských práv.* Český rozhlas, 13. 4. 2011. On-line: www.rozhlas.cz/zpravy/asieaustralie/_zprava/878649.

²⁵ *Havel odstartoval akci za propuštění nespravedlivě vězněných.* ČT24, 17. 5. 2011. On-line: www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/124278-havel-odstartoval-akci-za-propusteni-nespravedlive-veznenych/.

²⁶ *Do Prahy dnes přiletěl tibetský vůdce dalajlama.* ČTK, 10. 12. 2011.

Kapitola 15

Subsaharská Afrika v české zahraniční politice¹

Ondřej Horký-Hlucháň

VE SVĚTLE NOVÉ KONCEPCE, POLITCKÉHO NEZÁJMU A MEDIÁLNÍHO ZKRESLENÍ

Kapitolu *Subsaharská Afrika v české zahraniční politice* s podtitulem *Úsporná omezení nebo nekonceptní opuštění?* v předchozím svazku této knižní řady uzavřelo konstatování, že subsaharská Afrika se „*pokračujícími nekonceptními kroky stává první obětí chybějící debaty o směřování české zahraniční politiky jako celku, zatímco konkrétní vztahy českých subjektů s africkými se na všech úrovních zintenzivňují*“.² V souvislosti s mediálním zájmem o šampionát ve fotbale v Jihoafrické republice a s kritikou uzavírání českých ambasad také zmínila, že „*ani nové obrazy o subsaharské Africe, ani parlamentní, opoziční, podnikatelská a mediální kritika kroků MZV však neotevřela debatu o českých zájmech v měnícím se regionu*“.³

Rok 2011 přinesl po téměř desetiletí schválení nové koncepce zahraniční politiky, a proto může alespoň částečně pomoci odpovědět na čtyři otázky: zda se česká zahraniční politika vůči subsaharské Africe (též pouze Africe, pokud není upřesněno jinak) stává součástí širší debaty o směřování České republiky v Evropské unii a proměňujícím se světě; jak se debata (či její nedostatek) promítá do vládních a resortních zahraničněpolitických koncepcí; dále jaké jsou skutečné výsledky české politiky; a konečně také, jakým způsobem jsou v české společnosti zobrazovány. Byl to totiž z širšího hlediska bezvýznamný případ obvinění tří českých občanů v Zambii, který přitáhl bezprecedentní pozornost médií i českých politických aktérů, a na rozdíl od loňské kritiky uzavírání zastupitelských úřadů tak poukázal na nízké politické povědomí o skutečných a potenciálních zájmech České republiky v subsaharské Africe

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Omezené místo subsaharské Afriky v nové koncepci české zahraniční politiky

Po pětiletém překročení platnosti *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* schválila v červenci 2011 po koaličních sporech vláda Petra Nečase nový základní dokument české zahraniční politiky. Omezené místo subsaharské Afriky v *Koncepci zahraniční politiky České republiky* – tentokrát již bez omezení platnosti – jen potvrdilo trend marginalizace afrického regionu v české zahraniční politice, který tento publikační seriál dlouhodobě sledoval a spojoval především s evropeizací a nezájmem domácích politických elit. Ve srovnání s předchozí koncepcí se v té současné výrazně prohloubily rozdíly v rozsahu mezi prioritními a okrajovými regiony: zatímco podíl EU, USA a východní a jihovýchodní Evropy vzrostl, subsaharské Africe je věnováno podstatně méně prostoru, přesněji jedna polovina předchozího rozsahu.⁴

Konkrétně odstavec nadepsaný jednoduše a nově bez přívlastku „Afrika“ v osmatřiceti slovech deklaruje: „ČR bude věnovat pozornost obchodním a investičním možnostem v zemích Afriky, v některých případech se přitom může opřít o historické vazby. ČR má zájem, i s ohledem na relativní geografickou blízkost, na rozšiřování stability v oblasti subsaharské Afriky.“⁵ Na rozdíl od předchozí koncepce Latinská Amerika „předběhla“ v pořadí Afriku, která se tak dostala na zcela poslední místo regionálních priorit. Latinskou Ameriku označuje nová koncepce za „civilizačně blízký region založený na stejných hodnotách“, čímž naznačuje, že Afriku považuje za civilizačně vzdálenější a s odlišnými hodnotami. Zdá se tedy, že ke změně pořadí priorit nové koncepce mohl vést nový důraz na kulturní blízkost. S explicitním důrazem na blízkost geografickou je však Afrika výrazněji než dříve představena jako hrozba pro Českou republiku.

Z procedurálního hlediska podobně jako u určení priorit dalších „ostatních partnerů“ text nezaznamenal od návrhu MZV po vládou schválený dokument obsahové změny. Tím se lišil od dalších prioritních oblastí a zejména vztahu k EU, což poukazuje buď na vládní konsenzus, nezájem či obě ve věci okrajových teritorií české zahraniční politiky. Po obsahové stránce oproti předchozí koncepci chybí odkaz na zapojení České republiky do Nového partnerství pro rozvoj Afriky (NEPAD) i do akcí na posílení bezpečnosti a stability v regionu. Nicméně primární důraz na ekonomické vztahy (nově i konkrétně prozatím zanedbatelných českých investic v Africe) a druhotný důraz na bezpečnost zůstal zachován. Zcela však chybí propojení na vnější politiky Evropské unie vůči subsaharské Africe, jejichž rozsah si ovšem mohla předchozí koncepce před přistoupením ke společenství jen těžko připustit.

České zájmy v Africe v kontextu evropské integrace a navazující regionální koncepce

Subsaharské Africe jakožto nejnižší regionální prioritě české zahraniční politiky, kterou nová zahraničněpolitická koncepce potvrdila, ne-li prohloubila, náleží logicky i nejnižší alokace jak finančních, tak i personálních prostředků. S touto pozicí ovšem

i nadále kontrastuje prioritní místo subsaharské Afriky ve vnějších politikách Evropské unie. Ačkoli se tato knižní řada tomuto kontrastu věnovala již od svých počátků, a to zejména v souvislosti s českým předsednictvím v Radě EU, nedostatečná reflexe unijní úrovně vyžaduje její souhrnnější analýzu na tomto místě. O výlučném místě Afriky v zaměření EU svědčí nejen komplexní mezinárodně smluvní uspořádání, zahrnující hospodářské, rozvojové i politické aspekty a na základě Dohody z Cotonou i společnou strategii EU–Afrika, ale také vysoké finanční alokace této významné politiky Evropské unie prostřednictvím Evropského rozvojového fondu. Na něm se právě od roku 2011 Česká republika podílí částkou vyšší než 600 mil. Kč ročně, tedy neroslovnatelně více než se kterýmkoli dalším mimoevropským regionem nejen na mnohostranné, ale také na dvoustranné úrovni.

Historické vazby mezi africkými zeměmi a „starými“ členskými zeměmi (ne však výhradně bývalými koloniálními mocnostmi) navíc způsobují, že vnější politika EU vůči subsaharské Africe do velké míry naplňuje i zájmy těchto zemí. To klade ne snadné překážky pro uplatnění českých zájmů zejména v hospodářské oblasti, ve které se zájmy jednotlivých členských zemí EU přirozeně nejvíce liší. Také je třeba vzít v potaz, že právě hospodářské a částečně i politické zájmy některých „starých“ členských zemí někdy stojí v protikladu proti zájmům Evropské unie na zajištění bezpečnosti, podpory demokracie a dodržování lidských práv v regionu.

Z tohoto kontextu je zřejmé, že aktuální otázky dvoustranné politiky nelze oddělit od otázky českého podílu na Společné zahraniční a bezpečnostní politice a na rozvojové politice Evropské unie. Pro koncepci deklarované zajištění bezpečnosti kontinentu je proto zájem České republiky co nejhlubší komunitarizace a společný postup EU v otázkách bezpečnosti, demokratizace a obrany lidských práv v zemích subsaharské Afriky. Jednou z cest zajištění českého vlivu je podpora české účasti v Evropské službě vnější akce, druhou cestou je co nejvyšší podíl ČR na rozhodovacích procesech vedoucích k alokaci finančních prostředků Evropského rozvojového fondu. Toho lze dosáhnout začleněním Evropského rozvojového fondu do běžného rozpočtu Evropské unie. Tento krok, jemuž se vlády zemí Afriky, Karibiku a Tichomoří brání zejména z obavy o snížení objemu prostředků, by sice posílil i vyšší kontrolu Evropského parlamentu – a potažmo i občanů České republiky – nad prioritami a finančními alokacemi unijních politik v Africe, na druhou stranu by zvýšil i české příspěvky, takže posílení rozhodování i financí jde ruku v ruce a volba nejvhodnější varianty je nejednoznačná.⁶

V každém případě by vyšší komunitarizace africké politiky členských zemí EU umožnila české zahraniční politice koncentrovat se na prioritní oblasti své rozvojové spolupráce a bezpečnostní politiky podle principu dělby práce mezi donory a podle specializace svých bezpečnostních složek zejména na region východní a jihovýchodní Evropy. Na druhou stranu toto nepřímé zapojení do africké politiky vyžaduje dostatek informací o regionu, pro které se kromě účasti českých diplomatů a diplomatek v unijních strukturách Česká republika neobejde bez sítě přímého diplomatického zastoupení v subsaharské Africe. Přítomnost českých zastupitelských úřadů je také nezbytná pro ovlivňování priorit zastoupení EU, neboť Evropská služba vnější akce hraje rostoucí roli v určování priorit EU v jednotlivých zemích, včetně alokace významných

objemů rozvojové pomoci. Silná přítomnost České republiky v regionu subsaharské Afriky je proto potřebná nejen kvůli úzkým hospodářským zájmům ČR, ale i kvůli svým širším zájmům, jež by měla prosazovat Evropská unie, na jejíž africkou politiku Česko přispívá více než půlmiliardou Kč ročně a v budoucnosti bude bez ohledu na úspěch vyjednávání podílu přispívat o stamiliony korun ročně více.

Otevřenou otázkou prozatím zůstává, zda a jak bude tuto problematiku řešit stále nedokončená *Koncepce působení ČR v EU*, na kterou odkazuje obecná zahraničně-politická koncepce, případně soubor chystaných regionálních strategií, jež se však má v africkém případě zaměřovat především na hospodářskou, a tedy bilaterální složku.⁷ Za tímto účelem z podnětu náměstka Tomáše Duba vznikla tzv. *Task Force Africa*, která zahrnuje zástupce nejen afrického, ale i dalších průřezových odborů, a vypracovala nový dokument, ke konci roku 2011 ve stadiu konceptu. Tato regionální strategie nevychází kvůli svému užšímu zaměření z izolované *Přípravy strategické debaty o přístupu ČR k Africe*.⁸

Jak mezi koncepční snahy, tak již do podkapitoly o veřejném prostoru spadá organizace kulatého stolu, který pod názvem *Afrika dnes: Obraz a skutečnost* zajistilo MZV pod záštitou ministra 25. května ve spolupráci s Informačním centrem OSN a nevládní organizací Humanitas Afrika. Do přímé souvislosti s koncepčním úsilím pak spadá setkání zástupců MZV s akademickou obcí k otázkám zahraniční politiky k subsaharské Africe, které se uskutečnilo 16. 12. 2011. Mezi opakovanými tématy se objevovala potřeba změnit vnímání Afriky jako příležitosti a ne problému, potvrzení důležitosti obchodu ve vzájemných vztazích a následná nezbytnost vlastního diplomatického zastoupení. Nezodpovězeno ovšem zůstává, zda koncepční a veřejné iniciativy povedou ke skutečnému povýšení agendy v politickém prostoru. Na rozdíl od roku předchozího, kdy nekoncepční uzavírání zastupitelských úřadů vládou spustilo politickou debatu především v parlamentu, v roce 2011 subsaharská Afrika v politické debatě totiž zcela chyběla s výjimkou „špionážní aféry“, o které pojednává mediální část.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Politické vztahy

Dvoustranné vztahy České republiky se zeměmi subsaharské Afriky v roce 2011 nevystoupily z obvyklého primárního zaměření na ekonomické vztahy. Intenzita vzájemných návštěv pokračovala obvyklým tempem po kladném výkyvu během českého předsednictví v EU. Nicméně až v druhé polovině roku je spustila na ministerské a vyšší úrovni návštěva namibijského ministra zahraničních věcí Utoniho Nujomy 13.–15. července. Nejprve jednal se svým protějškem Karlem Schwarzenbergem zejména o možnosti českých investic do namibijské základní infrastruktury, těžebního a energetického průmyslu a služeb, navíc pak s ministrem průmyslu a obchodu Martinem Kocourkem o uzavření dvoustranných dohod na podporu ekonomických vztahů, neboť vzájemný obchod zůstává prozatím zanedbatelný.⁹

Brzy poté následovala v Praze návštěva ministra zahraničních věcí Senegalu Madićké Nianga, který se setkal opět s ministry zahraničních věcí a průmyslu 21. července. Součástí jednání s druhým jmenovaným tvořila kromě standardních ekonomických vztahů i účast české firmy Inekon Group na výstavbě tramvajové trati v Dakaru, za kterou již v předchozích letech lobbovaly návštěvy delegací obou komor českého parlamentu.¹⁰ Celkově lze však návštěvu v Praze označit především za přípravu k oficiální návštěvě prezidenta Václava Klause v Senegalu, která proběhla od 28. 11. do 1. 12. 2011. Mezitím v listopadu 2011 také Českou republiku navštívil státní tajemník Konžské republiky (Kongo-Brazzaville).

Původně měla samotná státní návštěva zahrnovat i tradičního, dlouholetého partnera Česka Ghanu, nicméně česká a ghanská strana se nedohodly na vhodném termínu. Konečný výběr Senegalu ze strany prezidenta Klause posílily částečně i vzájemné sympatie s prezidentem Abdoulayem Wadem, taktéž bývalým ekonomem, s nímž se český prezident setkal při jednání na okraji tripolského summitu EU–Afrika v předchozím roce, především se však jedná o jednu z nejstabilnějších a hospodářsky zajímavých zemí regionu. MZV vyhodnotilo návštěvu Senegalu za úspěšnou, i když jeden z důležitých bodů jednání, výstavba tramvajové trati v Dakaru, byl na prezidentské úrovni oproti předchozím indikacím z nižších úrovní senegalské strany završen neúspěchem, jak V. Klaus prozradil ve svých tradičních zápiscích postřehů z cest do zahraničí.¹¹ Kromě soukromého a širšího setkání s A. Wadem, státní večeře, návštěv obou komor parlamentu se poslední den oba prezidenti zúčastnili podnikatelského fóra na Dakarské obchodní, průmyslové a zemědělské komoře. Čeští podnikatelé prý uvedli zájem postavit v zemi s místní státní energetickou firmou desetigigawattovou solární elektrárnu. Také bylo podepsáno memorandum o spolupráci mezi ekonomickými ministerstvy.¹² Prezident navštívil i projekt na záchranu antilopy Derbyho, který pokračuje úspěšně ze soukromých zdrojů i po ukončení financování ze strany MZV a MŽP.¹³

Bezpečnost a česká pozice v Evropské unii

Spíše než o českém nezájmu o bezpečnostní situaci v subsaharské Africe svědčí o evropeizaci bezpečnostní agendy fakt, že až po dvou letech vydalo MZV z iniciativy odboru států subsaharské Afriky prohlášení k tomuto regionu. Vzhledem k tomu, že vysoká představitelka Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku Catherine Ashtonová či její mluvčí vydávají prohlášení jménem EU k celé řadě událostí na africkém kontinentu, neshledává ministerstvo přílišnou potřebu vydávat vedle těchto ještě prohlášení vlastní. Jedinou výjimku učinilo v případě teroristických útoků v Nigérii v době Vánoc, kdy by byla unijní reakce pomalá. České prohlášení specificky spojuje útoky během vánočních svátků s jeho cílem, nigerijskou křesťanskou menšinou v severní části země.¹⁴ V rámci Evropské unie a přesněji v africké pracovní skupině Rady EU (COAFR) se však stalo hlavním a opakovaným tématem roku 2011 vyhlášení samostatnosti Jižního Súdánu 9. července. Česká republika se do diskusí aktivně zapojovala a zařadila se k těm zemím, které oponovaly snaze ESVA o „společné“ uznání Jižního Súdánu celou sedmadvacítkou, poukazující na výhradní kompetence jednotlivých členských států a na rozdílné legislativní procesy v případě uznání nového státu.

Dále Česko spolu s Německem ve věci strategie EU pro oblast Sahelu kritizovalo nedostatečný proces připomínkování členskými státy v době rostoucí emancipace Evropské služby vnější akce nebo i nadále mírnilo angažmá Unie ve „spícím“ hraničním sporu mezi Eritreou a Etiopií. Podobně usilovalo o nuancovanější modalitu sankcí proti Zimbabwe, ve kterém hraje v rámci EU svojí dlouhodobou podporou opozice důležitou roli jako jedna z mála malých zemí s ambasádou, jež navíc není koloniální velmocí (z malých zemí EU mají v Harare jinak zastupitelské úřady pouze Rakousko, Bulharsko a Portugalsko). V krizi na Pobřeží slonoviny, kde klíčovou roli sehrála Francie, se Česko zvláště neangažovalo.

Afriky si všimla i výroční zpráva vojenské zpravodajské služby, podle které se „stává budoucím kolbištěm ekonomických a politických zájmů velmocí, s potenciálem expanze terorismu, které mohou v konečném důsledku ovlivnit zájmy České republiky“, zejména Africký roh a Konžská demokratická republika, v níž Česko zavřelo na začátku roku 2011 svůj úřad.¹⁵ V rámci vojenského nasazení pokračovala v posledně jmenované zemi spíše symbolická účast tří vojáků-pozorovatelů a stejný vklad do britského ústředí protipirátské mise Atalanta při somálském pobřeží.¹⁶

Hospodářské vztahy

Vzájemný obchod České republiky se subsaharskou Afrikou stále charakterizují čtyři vlastnosti: absolutně zanedbatelný podíl subsaharské Afriky oproti ostatním regionům, relativně vysoký nárůst tohoto podílu oproti ostatním regionům, dominanci obchodu s Jihoafrickou republikou, a konečně vysoké přebytky obchodní bilance. Závislost české ekonomiky na vývozu do eurozóny, se kterou je těsně provázaná hospodářským cyklem, se ale ukazuje jako neudržitelná. Pokud je primárním cílem české ekonomické diplomacie diverzifikace českého vývozu, potom subsaharská Afrika představuje jednoznačný růstový potenciál, i s přihlédnutím k její rychle rostoucí střední třídě. Zdá se, že česká diplomacie tento fakt začíná v souvislosti s krizí eurozóny reflektovat.

Celkový český vývoz do regionu představoval v roce 2011 pouze 0,56 % celkového vývozu, v absolutních číslech to však činí nezanedbatelných 16 mld. Kč, které je třeba postavit vedle relativně nízkých nákladů na podporu exportu. Bez ohledu na světovou finanční krizi a hospodářskou recesi od roku 2008 vývoz do subsaharské Afriky roste až dvakrát rychleji než do zbytku světa, to platí ovšem i o dovozech, a svědčí tak o hospodářském potenciálu regionu. S celým regionem má Česká republika navíc 60% přebytek obchodní bilance. Od roku 1999 vzrostl podíl subsaharské Afriky na zahraničním obchodu ČR o 70 % a podle podnikatelských kruhů i MPO se navíc část českých exportů dostane do regionu reexportem přes země Evropské unie.

Importy dosáhly téměř 10 mld. Kč (0,37 % celkového dovozu), celková obchodní výměna narostla o 22 % oproti roku 2010.¹⁷ Sice již nedosahuje téměř 50% růstu ve srovnání s lety 2009/2010, kdy se obchod vracel na předchozí úroveň v důsledku světové hospodářské recese, ale i tak dynamika obchodu oproti zbytku světa zůstává dvojnásobná a více než poloviční přebytek obchodní bilance je stabilní. Vývoz do Jihoafrické republiky (JAR) atakuje hranici 10 mld. Kč. Oproti tomu, ani poloviny vývozu do JAR nedosahuje součet exportů dalších sedmi zemí: Nigérie, Mali, An-

goly, Mauritánie, Ghany, Keni a Senegal. Vývoz do Ghany a Senegal se ale více než zdvojnásobil. Z hlediska dovozu představuje JAR dokonce 71 %, ale struktura vývozců do ČR je velmi odlišná: po JAR následují Pobřeží slonoviny, Mosambik, Ghana, Libérie, Mauricius, Etiopie a Kamerun. Intenzitu obchodu s Jihoafrickou republikou – doplňujíc skupinu BRIC (Brazílie, Rusko, Indie a Čína), na kterou se zaměřuje i zahraničněpolitická koncepce – potvrzuje otevření kanceláře státní agentury podpory exportu CzechTrade v Johannesburgu.¹⁸ Podobně jako v případě kanceláře v Saõ Paulo se jedná o první na subkontinentě.

Mezi konkrétní obchodní toky lze zmínit textilku Veba, která exportuje tkaniny především do západní Afriky. Svůj pětinový pokles tržeb v roce 2010 odůvodnila právě poklesem na tamějším odbytišti, ale v roce 2011 očekávala obnovení na úroveň před krizí.¹⁹ České firmy jsou také úspěšné v rámci potravinové pomoci mezinárodních organizací. Firma Vari, výrobce malé zemědělské techniky, do roku 2010 vyvezla do Afriky, zejména rovníkové, zboží za 125 mil. Kč a export dále rozšiřuje i díky bývalým vládním stipendistům.²⁰ Český vývoz je úspěšný např. také v oblasti nemocničního nábytku.²¹ Ovšem v oblasti vojenského materiálu se zdá, že pokusy o prodej nepotřebných letounů L-159 do Keni a Nigérie definitivně zkrachovaly. Vedoucí vývozce zbraní Omnipol nicméně tvrdil, že má v oblasti rovníkové Afriky rozpracovány obchodní příležitosti.²² V oblasti turismu i nadále vede jako destinace Keňa.

Rozvojová spolupráce, humanitární pomoc a lidskoprávní politika

V rámci dělby práce mezi donory subsaharská Afrika nepatří mezi oblasti, ve kterých by Česká republika měla dostatečnou expertizu a především dostatek prostředků pro dosažení výrazných dopadů jako např. EU, USA nebo bývalé koloniální mocnosti. Stanovením podmínky přítomnosti zastupitelského úřadu v prioritní zemi v době, kdy MZV ještě reálně neuvažovalo o možnosti založení poboček České rozvojové agentury, se uzavřela možnost pokračování rozvojové spolupráce se Zambií, ve které mohla česká rozvojová spolupráce aspirovat na výraznější dopady a viditelnost kvůli menšímu počtu obyvatel a přítomných dárců. MZV v rámci nové koncepce zahraniční rozvojové spolupráce zvolilo Etiopii, ve které je prostor pro nového dárce velmi omezený a navíc její vláda klade české rozvojové spolupráci překážky administrativního rázu. Etiopie navíc stále silněji nesplňuje kritérium dodržování lidských práv a podpory demokracie jako jedné z podmínek výběru prioritních zemí. Komerční návaznost rozvojových projektů, kterou MZV a ČRA intenzivněji sledují, se navíc v případě subsaharské Afriky jeví jako problematická a nebyla v novodobé historii české rozvojové spolupráce potvrzena. Jako vhodnější nástroj zahraniční politiky se proto jeví pokračující malé lokální projekty v gesci odboru AFR v objemu 2,2 mil. Kč v roce 2011, které se MZV snaží v neprioritních zemích rovnoměrně dělit mezi české ambasády.

V oblasti humanitární pomoci a rozvoje jsou ovšem i nadále aktivní především nevládní organizace, zejména ve svém charitativním pojetí pomoci, včetně jejích extrémních a mediálně přitažlivých forem zbavování se nepotřebných věcí, jako např. prošlých autolékárniček, zachovalých sportovních bot či školních aktovek.²³ Soukromé aktivity kvetou i v zemích bez většího zájmu české zahraniční politiky, jako jsou Kamerun nebo Malawi. Afrika zůstává upřednostňovanou destinací nejúspěš-

nější české rozvojové sbírky *Skutečný dárek Člověka v tísní*. Pro porovnání, na hládomor v Rohu Afriky vyčlenila vláda 5 mil. Kč a soukromé organizace podle médií přibližně stejnou částku.²⁴ Ve větším mediálním ústraní však probíhá celá řada dalších dobrovolných iniciativ.

Česká republika se oficiálně řadí mezi nejvýraznější podporovatele demokracie a lidských práv ve světě a z příslušných aktivit odvozuje i část své identity v mezinárodním společenství. Do budoucnosti se jako nejproblematictější jeví úzká spolupráce s prioritní zemí rozvojové spolupráce Etiopií, jejíž režim je silně autoritářský a výrazně porušuje politická práva opozice. V případě zhoršení lidskoprávní situace v zemi se může stát, že ČR bude muset vysvětlovat veřejnosti, proč spolupracuje např. prostřednictvím Člověka v tísní s etiopskou vládou v rámci rozvojové spolupráce, aniž by byla jako malý aktér samostatně schopna uplatnit vůči etiopské vládě požadavky politické podmíněnosti pomoci. Výrazněji se bilaterálně angažuje Česko v Zimbabwe, kde v rámci transformační politiky vynaložilo 4 mil. Kč. Na mezinárodní úrovni se jako člen Rady pro lidská práva OSN pak vyjádřilo k Súdánu.²⁵ Média také informovala, že nigerijská lidskoprávní organizace Centre For Victims of Extra-Judicial Killing and Torture (CVEKT Africa) obvinila Českou republiku z údajného diskriminačního zacházení se 40 nigerijskými občany v českých věznicích a nepoměrně vyšších trestů oproti jejich českým komplicům.²⁶

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Z institucionálního hlediska nedošlo oproti předchozímu roku, kterému dominovalo uzavírání zastupitelských úřadů, k zásadním změnám. Podle plánu byly k 31. 1. 2011 uzavřeny úřady v Kinshase a Nairobi se stabilizací na pěti velvyslanectvích: Akkra, Abuja, Addis Abeba, Harare a Pretoria. Tento stav potvrdilo rozhodnutí ministra oddálit rozhodnutí o případném uzavření ambasády v Harare do roku 2014. K 1. 2. 2011 byla otevřena úřadovna ZÚ Addis Abeba v budově slovenského úřadu v Nairobi a stále se uvažovalo o úřadovně ZÚ v Rabatu s detašovaným diplomatem či diplomatkou v budově rakouského velvyslanectví v Dakaru. V rámci konzulární služby pak výměnou asistuje Slovensko Česku v Nairobi a Česko Slovensku zase v Akkře.²⁷ Z institucionálního hlediska byl přechod obchodních radů v Africe z gesce MPO pod MZV bezproblémový, z hlediska majetkového se i nadále MZV zabývalo problematikou optimalizace pozemků a budov České republiky.²⁸

Co se týče změn v České republice, celkové personální obsazení odboru států subsaharské Afriky z hlediska počtu diplomatů a diplomatek kleslo o jedno systemizované místo. Po ředitelce Blance Fajkusové, která byla jmenována velvyslankyní v Pretorii, se ředitelem odboru stal od září 2011 Pavel Řezáč, bývalý velvyslanec v Jakartě. Oficiálně z finančních důvodů oznámila také v lednu 2011 Konžská demokratická republika odcházejícímu velvyslanci uzavření úřadu v Praze, nakonec jej však zachovala a jmenovala novou chargé d'affaires C. Mulamba Muhoma.²⁹ Také Nigérie začala podnikat kroky k obnovení ambasády v Praze. Z ostatních aktérů stojí za zmínku

ztráta zájmu Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny ČR o subsaharskou Afriku: zatímco v roce předchozím se výbor angažoval v otázce redukce počtu úřadů, region na jednání v roce 2011 zmínila pouze jednou jedna jeho členka.³⁰ To se zdá potvrzovat tezi o zájmu o subsaharskou Afriku zprostředkovaném odkazy na historické vazby v minulosti a hospodářskými vztahy v současnosti. Pomineme-li samotnou prezidentskou návštěvu, ani on, vláda nebo Senát se subsaharské Africe podle veřejně dostupných zdrojů jinak nevěnovaly.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI AFRICKÉMU PROSTORU V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Zatímco v předchozím roce se do médií subsaharská Afrika prosadila spíše pozitivně díky mistrovství světa v kopané a negativně kvůli kriminálním aktivitám uprchlého Radovana Krejčíře, pokračujícím i v roce následujícím, v roce 2011 média opanovala na pomezí politických vztahů a mediálního prostoru „aféra“ obvinění tří českých občanů ze špionáže v říjnu 2011 v Zambii. Ačkoli podle MZV tato aféra neměla žádný vliv na vzájemné vztahy, zapojil se do ní aktivně ministr Schwarzenberg, prezident a – což je v případě africké agendy neobvyklé – i europoslanci a tajné služby zároveň. Zájem o případ podtrhuje důležitost vnímání subsaharské Afriky veřejností prostřednictvím médií, a to se zprostředkovaně promítá i do politické oblasti.

Shrňme-li průběh případu, tři čeští občané, kteří na začátku října přicestovali podle svého tvrzení jako turisté do Zambie u příležitosti pracovní cesty do Jihoafrické republiky, byli přistiženi při fotografování míst s vojenskými objekty. Byli nejprve zatčeni, poté propuštěni bez možnosti vycestovat a obviněni ze špionáže, za což hrozil trest odnětí svobody na 20 až 30 let. Celý případ se táhl téměř tři měsíce, během té doby se zadržení mohli volně pohybovat v zemi s týdenním hlášením místním orgánům. Zadržení si v médiích stěžovali na nedostatek aktivity ze strany české diplomacie, ta ovšem odkazovala na problémy v komunikaci na zambijské straně. Na podporu zadržených vznikla petice, kterou podepsalo několik tisíc lidí.³¹ Jako přímělu pro propuštěné napsal dokonce dopis prezident Klaus, který doručil zambijskému ministerstvu zahraničních věcí osobně náměstek Vladimír Galuška jako prezidentův emisar, ovšem zcela bez odpovídajícího přijetí ze zambijské strany. Europoslanec Evžen Tošenovský vyjádřil přání, aby do aféry vstoupily orgány EU, a poslanec EP Jan Březina dokonce vyzval vysokou představitelku C. Ashtonovou k hrozbě zastavení rozvojové pomoci EU pro Zambii.³² Český chargé d'affaires *ad interim* v Zimbabwe, Luděk Zahradníček (Zambie spadá pod akreditaci velvyslanectví v Harare), v reakci na výhrady zambijského ministra zahraničních věcí, který později z jiných důvodů rezignoval, nicméně popřel, že by takové kroky Česká republika oficiálně podnikala.

Podle Andora Šándora, bývalého náčelníka vojenské zpravodajské služby, obvinění pravděpodobně opustili mezi svátky konce roku Zambii přes Jihoafrickou republiku na falešné cestovní doklady, jež nicméně podle vyjádření českého chargé d'affaires nevystavilo velvyslanectví České republiky v Harare. Jak MZV, tak i premiér P. Nečas roli českých tajných služeb odmítli komentovat.³³ Právní dohra případu pře-

sáhla přelom roku. V půlce ledna 2012 ještě zambijský ministr vnitra vyhrožoval zatykačem Interpolu, nicméně v dubnu 2012 bylo z obžaloby upouštěno a aféra vyčpěla. Podle L. Zahradníčka mohlo v obvinění Čechů jít o hru zambijských tajných služeb v kariérním růstu v souvislosti s parlamentními volbami, podle novináře *MfDnes* Milana Vodičky nicméně mohl být jeden z českých zadržených sám se zpravodajskými službami ve spojení.³⁴

Paradoxem celé „aféry“ tedy zůstává, že přes svůj zanedbatelný dopad na vztahy s jednou z padesátky států subsaharské Afriky dosáhla právě ona – na rozdíl třeba od rozsáhlého hladomoru v oblasti Afrického rohu nebo bezpečnostních hrozeb a exportních příležitostí pro českou ekonomiku – pozornosti nejvyšších státních představitelů a volených zástupců lidu. Určitou reflexi koloniálního vztahu k Africe přinesl článek o „legendární“ možnosti, že by se bývalá německá kolonie Togo byla dostala po první světové válce do koloniální správy tehdy vzniknuvšího Československa.³⁵ Celkový obraz subsaharské Afriky však zůstává výrazně negativní, což představuje i výzvu pro českou veřejnou diplomacii v jejím působení vůči domácímu publiku.

ZÁVĚR

Shrme-li rok 2011 v odpovědích na čtyři v úvodu stanovené okruhy otázek, z hlediska zahájení širší diskuse o české africké politice a spíše se samotným procesem tvorby vládní koncepce české zahraniční politiky souvisí, že širší společenská či odborná debata o místě okrajových zájmových regionech, kterou by ministerstvo zahraničních věcí jako předkladatel či dokonce vláda iniciovaly, neproběhla. Naopak lze ocenit, že určitou deliberaci za účasti odborné veřejnosti spustilo MZV v přípravě návazné regionální koncepce, jež se na konci roku 2011 nacházela ve stadiu konceptu. To nebyl totiž případ předchozího koncepčního dokumentu *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe*, jenž vznikl v souvislosti s českým předsednictvím v EU.³⁶

Z koncepčního hlediska nová zahraničněpolitická strategie místo subsaharské Afriky celkově omezila, resp. přes kontinuitu v důrazu na ekonomické a bezpečnostní zájmy České republiky v regionu částečně omezila další ambice zahraniční politiky, zejména formou českého zapojení do zajištění stability jižně od Sahary. To souvisí jak se zvýšeným soustředěním vlády P. Nečase na bezprostřední zájmy země, tak i s výraznými rozpočtovými opatřeními, jež vedly v roce 2010 k uzavření dalších dvou zastupitelských úřadů v Keni a Konžské demokratické republice. Koncepci lze tedy hodnotit pozitivně v tom smyslu, že není přehnaně ambiciózní a přizpůsobila se síle stávající politické vůle ve stanovení objemu prostředků na jednotlivé politiky. Vzhledem k začátku plateb do 10. Evropského rozvojového fondu (EDF) v řádu 600 mil. Kč ročně z českého státního rozpočtu počínaje právě rokem 2011 však v koncepci chybí především forma českého působení v rámci unijní africké politiky.

Z hlediska výsledků české politiky vůči Africe se zdá, že rok 2011 znamenal zastavení či alespoň zpomalení jejího institucionálního omezování. To potvrzuje nejen samotný pozitivní proces tvorby navazující regionální koncepce, ale i rozhodnutí ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga zachovat české zastoupení v Zimbabwe,

ve kterém je Česko aktivní v rámci transformační politiky, nejméně po další tři roky. Stabilní intenzitu politických vztahů prozrazuje počet oficiálních návštěv (Kongo-Brazzaville, Namibie, Senegal) a fakt, že prezident republiky V. Klaus realizoval ke konci svého druhého volebního období i druhou státní návštěvu na jih od Sahary (taktéž Senegal). Také intenzita hospodářských vztahů s Afrikou roste s každým dalším rokem rychleji než se zbytkem světa podobně jako aktivity české občanské společnosti. O vzrůstajícím zájmu o region svědčí otevření kanceláře exportní agentury CzechTrade v Jihoafrické republice. Na druhou stranu byla snížena systemizace Odboru států subsaharské Afriky MZV ČR o jedno místo.

Konečně o společenském obrazu česko-afrických vztahů pak nejlépe vypovídá mediální pojednání obvinění tří českých občanů ze špionáže v Zambii. To médiím dominovalo ke konci roku 2011 a pokračovalo i v roce následujícím, ačkoli dopady případu na skutečné vztahy mezi oběma zeměmi byly zanedbatelné. Jinak minimální zájem o region na úrovni vlády jako celku, prezidenta (s výjimkou státní návštěvy) i parlamentu kontrastuje s ojedinělým vyjádřením premiéra, intervencí prezidenta a vyjádřeními europoslanců k této jediné události, jež se pojila pouze se zájmy tří českých občanů a ne se zájmy celé České republiky v druhém nejlidnatějším regionu světa.

Poznámky

- ¹ Za poskytnutí rozhovorů a cenné připomínky k předchozí verzi textu děkuji Pavlu Řezáčovi, řediteli Odboru států subsaharské Afriky MZV, a Petru Kopřivovi, zástupci ředitele Odboru států subsaharské Afriky MZV, 3. 5. 2012. Za text ovšem zůstávám odpovědný pouze sám jako autor.
- ² Horký, Ondřej (2011): *Subsaharská Afrika v české zahraniční politice*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 280.
- ³ Tamtéž, s. 273.
- ⁴ Srv. *Usnesení vlády ze dne 3. března 2003 č. 223 ke Koncepci zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, s. 13. Tím spíše je překvapivé, že pravidelný seriál Asociace pro mezinárodní otázky, věnovaný české zahraniční politice považuje za jednu z „největších slabín dokumentu“ to, že se „vyjadřuje k příliš širokému spektru problémů, často okrajových (vztahy ČR se státy Afriky či Latinské Ameriky, postoj ČR k jaderné energii, působení ČR v OBSE a Radě Evropy), místo toho, aby byl důraznější v zásadních pasážích“. Thim, Michal a kol. (2012): *Agenda pro českou zahraniční politiku 2012*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, s. 102. On-line: www.amo.cz/download.php?group=produkty1_soubory&id=415. Také další publikace AMO subsaharskou Afriku vůbec nezmiňuje ani v postojích elit nezkoumá. Viz Eberle, Jakub a kol.: *Trendy české zahraniční politiky: Studie zahraničněpolitických elit*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky. On-line: www.amo.cz/download.php?group=produkty1_soubory&id=388.
- ⁵ *Usnesení vlády ze dne 20. července 2011 č. 589 ke Koncepci zahraniční politiky České republiky*, s. 17.
- ⁶ Podle návrhu Evropské komise by se podíl České republiky na financování 11. EDF od roku 2014 do roku 2020 měl zvýšit z 0,51 na 0,83 %, což představuje 285 mld. EUR a přibližně více než miliardu Kč ročně. Česká republika s touto pozicí nesouhlasí. *Rámcová pozice pro jednání EU: Balíček návrhů právních aktů Evropského parlamentu a Rady EU k finančním nástrojům vnější spolupráce EU pro období 2014–2020*, 7. 2. 2012. V případě tzv. budgetizace EDF by česká platba dosáhla jejího podílu na rozpočtu EU, tedy asi 1,2 %.

- ⁷ *Vláda stále nemá koncepci českého působení v EU.* ČTK, 13. 12. 2011.
- ⁸ *Usnesení Výboru pro EU ze dne 2. 6. 2008 č. 21 k materiálu Příprava Strategické debaty o přístupu ČR k Africe.*
- ⁹ *Šéfové české a namibijské diplomacie se shodli na potřebě reformy OSN.* Mediafax, 14. 7. 2011. On-line: www.mediafax.cz/politika/3252442-Sefove-ceske-a-namibijske-diplomacie-se-shodli-na-potrebe-reformy-OSN; *Ministr Kocourek jednal o rozvoji hospodářských vztahů s Namibií,* ČTK, 14. 7. 2011; *Namibie nabízí Čechům spolupráci v několika oblastech.* ČTK, 14. 7. 2011.
- ¹⁰ *Ministr Schwarzenberg jednal s ministrem zahraničí Senegalu.* MZV ČR, 21. 7. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2011_07_21_ministr_schwarzenberg_jednal_s_ministrem_zahranici_senegalu.html.
- ¹¹ *Klaus, Václav: Václav Klaus, zápisky ze Senegalu: Lidé jsou tady neuvěřitelně čistě oblečení.* Právo, 28. 11. 2011. On-line: www.novinky.cz/zahranicni/251868-vaclav-klaus-zapisky-ze-senegalu-lide-jsou-tady-neuveritelne-ciste-obleceni.html; *týž: Václav Klaus, zápisky ze Senegalu: Na obchodních vztazích je co zlepšovat.* Právo, 29. 11. 2011. On-line: www.novinky.cz/zahranicni/svet/252022-vaclav-klaus-zapisky-ze-senegalu-na-obchodnich-vztazich-je-co-zlepsovat.html; *týž: Václav Klaus, zápisky ze Senegalu: Život se tu soustřeďuje podél silnice.* Právo, 30. 11. 2011. On-line: www.novinky.cz/zahranicni/svet/252152-vaclav-klaus-zapisky-ze-senegalu-zivot-se-tu-soustreduje-podel-silnice.html.
- ¹² *Le président tchèque Vaclav Klaus à Dakar: Une visite dédiée aux échanges économiques.* Le Soleil, 29. 11. 2011. On-line: www.lesoleil.sn/index.php?option=com_content&view=article&id=9489%3A-le-president-tcheque-vaclav-klaus-a-dakar-une-visite-dediee-aux-echanges-economiques&catid=78%3A-la-une&Itemid=109.
- ¹³ *Záchrana antilop Derbyho ze českým vědcům v Senegalu daří.* Český rozhlas, 4. 12. 2011. On-line: www.rozhlas.cz/zpravy/priroda/_zprava/zachrana-antilop-derbyho-se-ceskym-vedcum-v-senegalu-dari-985001.
- ¹⁴ *Prohlášení MZV k sérii teroristických útoků v Nigérii vůči příslušníkům křesťanské komunity.* MZV ČR, 29. 12. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/x2011_12_29_prohlaseni_mzv_k_serii.html.
- ¹⁵ *Vojenští zpravodajové varují před vývojem v Africe.* ČTK, 9. 9. 2011.
- ¹⁶ *Nasazení vojáků v zahraničí loni stálo asi 2,1 miliardy korun.* ČTK, 8. 6. 2011; *V zahraničních misích loni působilo více než 2000 českých vojáků.* ČTK, 3. 3. 2011.
- ¹⁷ *Český statistický úřad: Databáze zahraničního obchodu.* On-line: apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO. STAZO; vlastní výpočty.
- ¹⁸ *CzechTrade letos otevře novou kancelář v Johannesburgu.* ČTK, 29. 3. 2011.
- ¹⁹ *Africký trh s brokáty ožil a textilka Veba čeká rekordní zisk.* ČTK, 21. 6. 2011.
- ²⁰ *Výrobce sekaček Vari navýšil export a růst čeká i letos.* ČTK, 19. 3. 2011.
- ²¹ *Česká interiérová firma Ahrend expanduje na afrických trzích.* ČTK, 10. 5. 2011.
- ²² *Omnipol loni i díky nákupu letadel Casa vykázal rekordní tržby.* ČTK, 5. 9. 2011.
- ²³ *Adra poslala do Keni poslední, největší dodávku autolekárníček.* ČTK, 10. 8. 2011; *Čeští běžci uspořádali sbírku sportovních bot pro chudé Keňany.* ČTK, 5. 5. 2011; *Hranická sbírka aktovek pro Kongo předčila veškerá očekávání.* ČTK, 15. 7. 2011.
- ²⁴ *Česko dá pět milionů korun na pomoc Somálsku, kde je hladomor.* ČTK, 22. 7. 2011; *Na pomoc Africe daly organizace a stát dosud nejmiň deset milionů.* ČTK, 27. 7. 2011.
- ²⁵ *Statement of the Czech Republic to the Report of the Independent Expert on the situation of human rights in Somalia.* Human Rights Council, 18th Session.
- ²⁶ *Právo: Česko prý diskriminuje nigerijské vězně.* ČTK, 1. 11. 2011.
- ²⁷ *České a slovenské konzuláty budou pomáhat turistům z obou zemí.* ČTK, 4. 11. 2011.
- ²⁸ *HN: Česku se nedaří prodat zrušené ambasády, jsou pro kupce drahé.* ČTK, 18. 7. 2011.
- ²⁹ *Kongo uzavře své velvyslanectví v Praze.* ČTK, 8. 1. 2011.
- ³⁰ *Zápis z 15. schůze zahraničního výboru konané dne 15. listopadu 2011.* Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR.

- ³¹ *Praze jsme ukradení, říkají Češi zadrženi v Zambii.* Lidovky.cz, 11. 11. 2011. On-line: www.lidovky.cz/praze-jsme-ukradeni-rikaji-cesi-zadrzeni-v-zambii-f7i-/ln_domov.asp?c=A111110_111819_ln_domov_mk.
- ³² *Hrozit kvůli zadrženým Čechům sankcemi EU není fér; zní ze Zambie.* iDNES.cz, 23. 11. 2011. On-line: zpravy.idnes.cz/hrozit-kvuli-zadrzenym-cechum-sankcemi-eu-neni-fer-zni-ze-zambie-pxi-/zahranicni.aspx?c=A111123_102640_zahranicni_ts.
- ³³ *Šándor: Návrat trojice Čechů ze Zambie bude navždy zahalen tajemstvím.* iDNES.cz, 2. 1. 2012. On-line: zpravy.idnes.cz/sandor-navrat-trojice-cechu-ze-zambie-bude-navzdy-zahalen-tajemstvim-1jt-/domaci.aspx?c=A120102_114840_domaci_cen.
- ³⁴ *Anketa: Češi v Zambii a pomoc české vlády.* Respekt, 8. 1. 2012.
- ³⁵ Podaný, Petr: *Česká kolonie v Africe.* Týden, 11. 7. 2011. On-line: www.rozvojovka.cz/ceska-kolonie-v-africe_223_1021.htm.
- ³⁶ *Usnesení Výboru pro EU ze dne 2. 6. 2008 č. 21 k materiálu Příprava Strategické debaty o přístupu ČR k Africe.* Vláda ČR.

Část V:

**Multilaterální vztahy
a ostatní tematické oblasti
české zahraniční politiky**

Kapitola 16

Multilaterální rozměr české zahraniční politiky

Šárka Moravcová

Multilaterální spolupráce představuje pro malý stát, jakým je Česká republika, jedinečnou (a často také jedinou) možnost, jak se zapojit do vyjednávání a rozhodování o důležitých mezinárodních otázkách. Logicky by tedy měla být jednou z priorit české zahraniční politiky, a to nejen v rovině deklaratorní, ale především praktické, což vyžaduje efektivní zapojení a aktivní působení v mnohostranných mezinárodních organizacích. Teoreticky lze multilateralismus chápat jako nástroj k prosazování určitých zájmů a idejí (přístup neoliberálního institucionalismu), nebo jako hodnotu samu o sobě, jež formuje zahraničněpolitické priority. Přestože napříč politickým spektrem nepanuje shoda na přesném významu konceptu, dlouhodobě převládá první přístup – tedy racionální pojetí mnohostranné spolupráce jako prostředku.¹ Tento trend odráží už fakt, že multilaterální spolupráce nebyla zařazena mezi hlavní priority nové Koncepce zahraniční politiky ČR z roku 2011, ale několikrát se v dokumentu objevuje jako důležitý úkol či nástroj k jejich naplňování. Přestože mnohostranná spolupráce není vnímána jako cíl sám o sobě či ideologické východisko české zahraniční politiky, zasloužila by si mnohem větší pozornost jak vládních představitelů, tak i médií, nevládních organizací a odborníků.

Vedle omezeného chápání významnosti této oblasti se dlouhodobě projevují následující tendence. Za prvé, multilaterální spolupráce je stále více přesouvána na evropskou úroveň, což na jednu stranu dává větší možnost prosadit se jako člen evropského společenství na širší mezinárodní scéně, na druhou stranu to neznamená, že by ČR měla rezignovat na hledání vlastního svébytného přístupu a specifických témat, jimiž se v mnohostranných institucích může profilovat. Právě s prohlubující se *européizací* české multilaterální politiky souvisí druhý trend – specializace na konkrétní témata v širší agendě mezinárodních institucí. Česká republika se v posledních letech snažila prosazovat jako své zahraničněpolitické priority šíření demokracie, lidská práva a rozvojovou pomoc, přičemž staví na vlastní zkušenosti s nedemokratickým režimem a následném pokojném přechodu k liberální demokracii. Ani tato témata se však až na výjimky netěší velké pozornosti politiků nebo médií, přestože se jejich pomocí ČR snaží profilovat v zahraničí. Za třetí, dlouhodobě se projevuje téměř výlučné za-

měření na OSN a relativní nezájem o další významné organizace, jako je OBSE nebo Rada Evropy. Tato pozice je dána jednak významem OSN jakožto nejširší multilaterální platformy, jednak velkým důrazem, jenž klade na tuto spolupráci EU. Na jednu stranu je tedy zcela pochopitelné, že právě OSN tvoří základní rámec české multilaterální politiky, na druhou stranu by nemělo docházet k soustavnému přehlížení jiných důležitých institucí. Největší současnou výzvou české zahraniční politiky je totiž efektivní zapojení v celé řadě mnohostranných mezinárodních organizací, kde je členským státem, ale ne vždy plně využívá potenciál těchto platform. K tomu je zapotřebí komplexnější pohled neomezuující se pouze na strategicky nejvýznamnější instituce, dále intenzivnější vnitropolitická debata a hledání specifických relevantních témat, na nichž by se dokázali zástupci politických stran shodnout.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

V roce 2011 tvořil hlavní programový rámec multilaterální spolupráce dokument *Programové prohlášení vlády* přijaté 4. 8. 2010.² Zde je uvedeno jako hlavní cíl zajištění bezpečnosti a prosperity státu, dále mezinárodní mír a bezpečnost, udržitelný rozvoj a lidská práva. Tyto cíle mají být naplňovány prostřednictvím spolupráce „se všemi relevantními partnery“, přitom prohlášení zdůrazňuje jako prioritní země regionu střední Evropy a dále mnohostrannou spolupráci v rámci NATO a EU. Vláda se zavazuje prosazovat „aktivní, sebevědomou, realistickou a čitelnou politiku“, omezuje se však pouze se působením v EU a zdůrazňuje několik specifických témat, jimiž může ČR přispět k fungování SZBP, konkrétně posilování transatlantické vazby, zlepšování vztahů se zeměmi východní Evropy, rozšiřování integrace o země západního Balkánu, a dále podpora demokracie a lidských práv ve světě. Co se týče multilaterální spolupráce, prohlášení uvádí jako hlavní téma podporu lidských práv prostřednictvím rozvoje občanské společnosti, budováním právního státu a demokratických institucí. Vláda dále zdůrazňuje ekonomické zájmy ČR, jež mají být posilovány větším zastoupením českých expertů v mezinárodních finančních a ekonomických institucích. Při pohledu na zmíněné priority je v rámci multilaterální politiky patrná snaha vyvažovat šíření morálních hodnot ve jménu mezinárodní solidarity a prosazování vlastních ekonomických zájmů. Je však otázkou, nakolik jednotlivé vládní strany a dokonce i jejich jednotliví zástupci chápou nutnost tohoto vyvažování a zda jsou schopni podporovat ideové i materiální priority zároveň.

Dalším velmi důležitým východiskem byla dlouho očekávaná *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, jež byla přijata 20. 7. 2011.³ Jak již bylo řečeno, multilaterální spolupráce nebyla v koncepci zahrnuta mezi hlavní priority, nicméně je jí věnována jedna podkapitola v sekci *Úkoly a témata zahraniční politiky České republiky*. Hned na úvod koncepce uvádí: „Principiálním zájmem ČR je podpora efektivního fungování a akceschopnosti mezinárodních organizací, jež svým dílem přispívají k takovému mezinárodnímu řádu, který respektuje oprávněné zájmy všech svých členů. ČR bude politicky ovlivňovat činnost těchto organizací, aby jejich rozhodnutí co nejvíce

reflektovala české a širší evropské zájmy.“ Z toho vyplývá, že mnohostranná spolupráce je chápána jako prostředek k zajištění rovného práva na prosazování vlastních národních zájmů, což potvrzuje racionalistické neoliberální pojetí multilateralismu. Zajímavá je i poznámka o příspěvcích mezinárodním organizacím odrážející aktuální politiku rozpočtových škrťů: „*ČR splní své finanční závazky vůči klíčovým mezinárodním organizacím, jichž je členem. ČR nicméně v zájmu efektivity bude vyhodnocovat účelnost členství v mezinárodních organizacích a s ním spojené finanční příspěvky.*“ Oproti vládnímu prohlášení, které potvrzuje plnění závazků vůči *klíčovým* organizacím, je Koncepce ještě opatrnější a explicitně potvrzuje snahu ČR lépe dohlížet na efektivní působení v mezinárodních organizacích. Taková iniciativa může mít ve svém důsledku velmi zásadní dopad na celkový obraz ČR v zahraničí. Jde především o to, zda monitorování efektivity bude vést k zlepšování stávajícího systému a aktivnějšímu působení v mezinárodních organizacích, nebo k zpochybnění relevance dané instituce ve snaze ukončit členství a plnění závazků. Takový krok by sice odpovídal nutnosti úsporných opatření, ale obraz a vnímání ČR v zahraničí by tím mohl značně utrpět. Větší transparentnost stávajícího systému by byla určitě vítána, ale měla by směřovat k větší spolupráci mezi jednotlivými ministerstvy a konkrétními zástupci, dále k aktivnějšímu prosazování vlastních témat a zájmů a konečně k zlepšení důvěryhodnosti ČR jako spolehlivého a čitelného partnera.

V nové koncepci zahraniční politiky je zajímavé už členění sekcí v rámci kapitoly věnované multilaterální spolupráci. Na prvním místě je uvedena ČR v OSN a až dále následuje působení v EU a NATO, navíc sekce zahrnuje i část věnovanou ostatním mezinárodním organizacím, včetně OBSE, Rady Evropy, OECD a dalším, zejména ekonomickým institucím. ČR stejně jako většina evropských zemí považuje za klíčovou spolupráci v rámci OSN a označuje ji jako „*páteř mezinárodních vztahů a mezinárodního práva*“. Koncepce specifikuje pět prioritních oblastí a v každé z nich uvádí klíčová témata pro českou zahraniční politiku. Za prvé, v *bezpečnostní dimenzi OSN* bude ČR usilovat o větší akceschopnost při odzbrojení a nešíření zbraní hromadného ničení, v boji s terorismem, při prevenci konfliktů, jejich řešení i následné poválečné rekonstrukci postižené země. Aktivní přístup ČR v oblasti budování míru odráží i aktivní zapojení v Komisi OSN pro budování míru prostřednictvím Organizačního výboru komise, kde je ČR od roku 2007 členem. Druhou oblastí je lidskoprávní dimenze OSN, což je logickým vyústěním dlouhodobější priority ČR podporovat dodržování lidských práv, mj. pomocí transformační a rozvojové spolupráce. V rámci OSN má být lidskoprávní agenda naplňována prostřednictvím Rady OSN pro lidská práva, kde se chce ČR zaměřit na dodržování svobody projevu, zákaz mučení a boj proti závažnému porušování lidských práv v konkrétních zemích. Dalším důležitým nástrojem k posilování ochrany lidských práv a demokracie je pak efektivní systém mezinárodního práva a fungování Mezinárodního trestního soudu. Jinak se ale koncepce mezinárodnímu právu samostatně nevěnuje, přestože jej označuje za základní hodnotu zahraniční politiky. Za třetí, ČR bude klást důraz na rozvojovou spolupráci a efektivní naplňování *Rozvojových cílů tisíciletí*. Čtvrtou obecnější prioritou je pokračování reformního procesu OSN, včetně Rady bezpečnosti, směrem k větší akceschopnosti a efektivitě, dále vyváženějšímu zastoupení všech světových regionů a rozpočtové

disciplíně. Posledním stěžejním bodem je prosazování cílů a zájmů ČR, jednak prostřednictvím společných stanovisek EU, jednak samostatně ve spolupráci s obdobně smýšlejícími zeměmi. Všechny zmíněné body odrážejí dlouhodobější iniciativy OSN, kde se ČR profiluje jako obránce lidských práv a demokracie, dále podporuje mise na budování míru a rozvojovou spolupráci. Právě lidská práva a šíření demokracie jsou jednou z hlavních osmi priorit zahraniční politiky a také klíčovým tématem, jež se ČR snaží prosazovat v rámci SZBP.

Evropská unie a NATO sice představují nejdůležitější prioritní instituce pro naplňování multilaterální spolupráce v evropském a euroatlantickém prostoru, nicméně oběma jsou věnovány samostatné kapitoly této publikace, proto nejsou součástí analýzy. Mezi další důležité mezinárodní organizace Koncepce řadí OBSE, Radu Evropy, OECD, dále WTO, MMF a organizace skupiny Světové banky. Priority v rámci těchto institucí se do velké míry překrývají s činností v OSN a odrážejí snahu o kontinuální působení ČR. V OBSE i Radě Evropy se chce nadále podílet na posilování demokracie, právního státu, lidských práv a zejména práv menšin či rovnoprávného postavení mužů a žen. Dle ČR by měla OBSE zůstat důležitým aktérem při řešení a řízení krizových situací a také při obnově postižených oblastí. V OECD chce spolupráci prohloubit s ohledem na aktuální ekonomickou krizi a zaměřit se na hledání vhodných reforem směřujících ke stabilizaci veřejných financí, rozvoji vzdělanosti a inovací. U dalších zmíněných organizací se koncepce nevyjadřuje ke konkrétnějším cílům ČR, spíše uvádí obecné důvody pro jejich relevanci a potvrzuje, že ČR bude nadále aktivně působit buď samostatně, nebo prostřednictvím společné obchodní politiky EU. I když v úvodu sekce o mnohostranné spolupráci je uvedeno, že ČR splní povinnosti vůči *klíčovým* organizacím, v závěru deklaruje aktivně pracovat a splnit své závazky ve všech mezinárodních organizacích, jichž je členem.

Koncepci, kterou předložil ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg začátkem května 2011, vláda schválila 20. července, ale proces schvalování provázela kritika dokumentu zejména od poslanců za ODS, opoziční ČSSD a prezidenta Václava Klause. Pozice jednotlivých stran vůči nové koncepci odrážejí dlouhodobá stanoviska ke klíčovým tématům české zahraniční politiky a obecně spíše polarizovaný přístup vnitropolitického spektra. V poslední dekádě vznikly dvě ústřední linie tohoto sporu, z nichž první se týká geopolitické a druhá obsahové orientace české zahraniční politiky, a obě se výrazně dotýkají problematiky mnohostranné mezinárodní spolupráce. V první rozeprě stojí proti sobě zastánci prohlubování mezinárodní spolupráce/integrace na straně jedné a obhájci tradiční státní suverenity, neutrality a svébytné zahraniční politiky. Petr Drulák pak tento rozkol dále rozpracoval do čtyř různých pozic a představil následující typologii: *atlantismus* – orientace na USA a NATO, *kontinentalismus* – orientace na Německo a EU, *internacionalismus* – kombinující atlantismus i kontinentalismus (široká komplexní mezinárodní spolupráce) a konečně *autonomismus* – zdůraznění suverenity a orientace na konkrétní strategické partnery, např. Rusko.⁴ Současné české politiky rozděluje zaměření na materiální zájmy a ekonomický rozměr ČZP oproti upřednostňování ideově a morálně založených cílů. Většina politických stran klade větší důraz na materiální/ekonomické otázky, což podpo-

ruje i prezident Klaus, zatímco někteří zástupci, např. K. Schwarzenberg (a donedávna také Václav Havel) se hlásí spíše k hodnotovým prioritám.

Toto obecnější dělení, jež je samozřejmě zjednodušující a nereflektuje rozpory uvnitř politických stran, se projevilo i v reakcích na předloženou koncepci zahraniční politiky. Zejména často akcentované téma lidských práv, šíření demokracie a vlády práva potvrzuje hodnotový internacionalismus nové koncepce, který vyvolal odpor ekonomicko-atlantistické ODS, ekonomicko-kontinentalistické ČSSD a nakonec i ekonomicko-autonomistického prezidenta Klause. Po předložení návrhu koncepce byl ministr Schwarzenberg vyzván premiérem Petrem Nečasem a Alexandrem Vondrou, aby rozšířil pasáž věnovanou NATO a obecně se jim nelíbilo příliš proevropské znění koncepce a také opomíjení aktuálních ekonomických problémů.⁵ Jejich postoj podpořil následně i V. Klaus, který na adresu koncepce uvedl, že je to neutralistický úřednický text bez politického obsahu.⁶ Stínový ministr zahraničních věcí Lubomír Zaorálek z ČSSD namítl, že evropské otázky jsou naopak reflektovány nedostatečně, postrádá zde zejména směřování ČR k evropské měnové unii a konkrétní nové priority, jež by měly být v EU prosazovány. Dle jeho slov je velkou chybou, že dokument zcela postrádá sekci věnovanou *ekonomické diplomacii*, kterou osobně považuje klíčovou.⁷ Hlavním ohniskem sporu zůstává nadále vztah ČR k EU a NATO, tedy mezi atlantisty a kontinentalisty, do něhož občas vstupuje prezident s vlastní autonomistickou vizí. To znamená, že internacionalismus a širší globální multilateralismus zůstávají dlouhodobě ve stínu této debaty, stejně jako jsou hodnotové a morální cíle válčované ekonomickými a jinými strategickými zájmy.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: UDÁLOSTI A AGENDA

Mnohostranná spolupráce v rámci mezinárodních institucí je dlouhodobě spíše okrajovým tématem české zahraniční politiky. V roce 2011 se jen potvrdil pokračující nezájem vládních představitelů, přestože ministerstvo zahraničních věcí se snaží prosazovat multilateralismus mj. prostřednictvím zmíněné nové Koncepce zahraniční politiky. Tento dlouhodobý trend⁸ je způsoben hlavně přesunem většiny témat pod hlavičku SZBP, což vede k pasivitě a vyčkávání ČR. Pokud už dochází k nějaké samostatné iniciativě, pak je často v zahraničí doprovázena rozpaky nebo zůstává bez povšimnutí. Mimo vnějších faktorů (delegování otázek na evropskou úroveň, málo vlastních specifických témat, dlouhodobý nezájem o společné mezinárodní výzvy) se stále více projevuje snaha omezit prostředky věnované multilaterální diplomacii. Není tedy překvapením, že v průběhu roku byl jedním z projednávaných témat rozpočet MZV a zvláště položka výdajů na členství a působení ČR v mezinárodních organizacích. V rámci multilaterální spolupráce bylo relativně nejvíce pozornosti věnováno OSN a její bezpečnostní, lidskoprávní a rozvojové dimenzi. Některá témata, o kterých se diskutovalo, se překrývala s působením v Radě Evropy, OBSE a zasahovala i do oblasti mezinárodního práva. Přestože s výjimkou MZV se většina politic-

kého spektra zdůrazňuje jako prioritu mnohostranné spolupráce ekonomické zájmy ČR, ani mnohostranné finanční a ekonomické instituce nevzbudily nijak valnou pozornost. Následující část je dělena podle hlavních prioritních oblastí do sekcí *bezpečnostní*-, *lidskoprávní*-, *rozvojový*-, *mezinárodněprávní* – a konečně *ekonomický multilateralismus*, jež pokrývají působení ČR v OSN, Radě Evropy, OBSE, OECD, WTO, MMF a dalších relevantních institucích (kromě NATO a EU).

Bezpečnostní multilateralismus ČR

Jedním z nejdůležitějších témat roku 2011 byla krize v Libyi, jež od začátku roku plnila přední stránky světových médií. Přestože situace v zemi nebyla s ohledem na aktuální vývoj v Egyptě, Tunisku a dalších zemích Blízkého východu až tak velkým překvapením, Rada bezpečnosti a další orgány OSN zaujaly k vládnímu režimu velmi tvrdý postoj a poměrně záhy se začala projednávat možná opatření za účelem potlačení násilí na civilistech. Debaty na půdě OSN současně doprovázela vyjednávání zemí NATO ohledně případné vojenské intervence. Zapojení vnějších mezinárodních aktérů do krizové situace bylo založeno na koncepci *odpovědnosti za ochranu* (*Responsibility to Protect, R2P*), jež byla přijata v roce 2005 jako součást závěrečného dokumentu Světového summitu a která zavádí odpovědnost státu ochránit své obyvatele před genocidou, etnickými čistkami, válečnými zločiny a zločiny proti lidskosti.⁹ Rada bezpečnosti přijala rezoluce č. 1970 a 1973, jimiž odsoudila násilí na civilistech, označila situaci jako ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti a autorizovala státy k užití všech dostupných prostředků k ochraně místních obyvatel.

Přestože ČR je dlouhodobým zastáncem koncepce odpovědnosti za ochranu, ministr zahraničních věcí Schwarzenberg se stavěl k možnosti užití donucovací ozbrojené intervence velmi odmítavě. Česká pozice vůči R2P úzce souvisí s velmi často deklarovanou prioritou chránit lidská práva ve světě, ale situace v Libyi ukázala, že při implementaci koncepce jsou preferovány měkké nástroje a dlouhodobá asistence potřebným spíše než vojenský zásah. V průběhu února a března se vyjadřoval ministr k dalšímu postupu v Libyi často. Snažil se totiž objasnit nedorozumění vzniklé po summitu EU v Bruselu (20. února), kde většina evropských zemí násilí důrazně odsoudila, ale Karel Schwarzenberg doporučil opatrnost a nevměšování se do záležitostí, jež jsou podle jeho slov v rukou místních obyvatel. V důsledku chybné interpretace jeho vyjádření druhý den *EUobserver* napsal, že ČR a Itálie podporují režim Kaddáfího, což ministr následně několikrát odmítl a snažil se uvést na pravou míru.¹⁰ Pozice ČR byla v každém případě na začátku krize opatrnější než ostatních členů EU nebo NATO; ministr zahraničních věcí i premiér sice důrazně odsoudili násilí v zemi, ale Schwarzenberg se vyjadřoval proti důraznější intervenci.¹¹ V rozhovoru pro televizi ČT24 (7. 3. 2011) však uvedl, že pokud by vojenský zásah odsouhlasila Rada bezpečnosti, pak je to v souladu s mezinárodním právem a ČR by další kroky podpořila: „*Jakmile Rada bezpečnosti o tom rozhodne, tak je ten čas.*“¹² Hned ale dodal, že podle něj takový čas ještě nenastal, to by muselo být v ohrožení více lidských životů. Po přijetí rezoluce č. 1973 (autorizující užití všech dostupných prostředků dle kapitoly VII Charty OSN) již ale mluvil daleko smířlivěji: „*No dobrá, když je to Rada bezpečnosti, tak je to podle mezinárodního práva pokryto. Jestli to teď bude mít výsledek,*

uvidíme.“¹³ Tento postoj ukazuje jednak snahu o konformitu v rámci EU a širšího mezinárodního společenství – když už byla jednou rezoluce přijata a podpořena, bylo by dost problematické ji zpochybňovat, jednak podporu ČR stávajícím normám mezinárodního práva pro užití síly. Druhý aspekt ministr explicitně potvrdil slovy: „...je to vojenská akce, tudíž bez povolení Rady bezpečnosti to pro mě nepřípadá v úvahu, poněvadž jsem pro to, aby se mezinárodní právo dodržovalo“.

Mezinárodní reakce na situaci v Libyi potvrdila odlišné názory současného prezidenta V. Klause a bývalého prezidenta V. Havla ohledně možnosti vojenské intervence k ochraně civilistů. Klaus jako tradiční zastánce suverenity a nezasahování se stavěl jednoznačně proti jakékoli důraznější intervenci. Václav Havel, který výrazně podporoval i zásah NATO v Kosovu (1999), označil Kaddáfího za „šíleného zločince“ a na rozdíl od ministra Schwarzenberga a prezidenta Klause varoval, že opatrnost může vést k prodlužování násilí a dalším zločinům. Představitelé vládních stran i opozice se více méně shodli na tom, že ČR vojenskou operaci odmítá, přinejmenším se jí nehodlá účastnit. Nejvíce se k rozhodné reakci mezinárodního společenství klonila ČSSD, přičemž L. Zaorálek připomněl, že jakákoli vojenská akce musí mít mandát OSN.¹⁴ Vláda vydala oficiální prohlášení, že rezoluci OSN respektuje, ale na její realizaci se nebude podílet.

Druhým výraznějším bezpečnostně-politickým tématem roku 2011 byla *žádost Palestiny o uznání*, k níž se vláda i prezident ČR postavili odmítavě. Premiér Nečas navštívil v polovině září Izrael a ujistil premiéra Benjamina Netanjahu, že jednostranné kroky palestinské strany nepodporuje a nehodlá podporovat ani na půdě OSN. Současně se ale některé české osobnosti a bývalí vrcholní představitelé zapojili do evropské kampaně za uznání Palestiny a přijetí nově vytvořeného státu do OSN. Petici podepsal např. bývalý ministr zahraničních věcí Jan Kavan, bývalý předseda zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Vladimír Laštůvka nebo novinář Petr Uhl.¹⁵ Oficiální pozice ČR byla jednoznačně proti přijetí Palestiny do OSN, což potvrdil i prezident Klaus ve svém projevu na 66. zasedání Valného shromáždění: „Česká republika je – co se týká nejdůležitější otázky tohoto zasedání Valného shromáždění OSN – přesvědčena, že je nutné, aby obě strany izraelsko-palestinského sporu samy hledaly cestu vpřed. Souhlasím s prezidentem Obamou, že neexistuje zkratka k ukončení konfliktu, který trval desetiletí. Je třeba, aby obě strany zaujaly inovativní přístup a překonaly některá stará, neflexibilní a rigidní schémata uvažování. Je třeba, aby obě strany vyjednávaly a hledaly vyvážené řešení, které bude trvalé. Takové řešení nemůže vzejít z jednostranných kroků, ani z těch vynucených OSN, ani z těch kroků, které udělá jen jedna strana sporu.“¹⁶ Obecně se vyjádřil ve prospěch mírového řešení sporů a připomněl, že český přechod k demokracii také nebyl zprostředkován; základem úspěchu je podle jeho slov řešení vyjednané samotnými stranami konfliktu.

Přístup ČR k otázce Palestiny nebyl nijak překvapivý a ukázal snahu o zachování spojenectví jednak s Izraelem, jednak se Spojenými státy, které se taktéž stavěly proti uznání a Obamova administrativa dávala otevřeně najevo, že v Radě bezpečnosti návrh na uznání a přijetí za člena OSN nepodpoří. Vedle toho klade ČR dlouhodobě velký důraz na řešení izraelsko-palestinského konfliktu mírovou cestou pomocí vyjednávání obou stran; prezident Klaus je navíc proti vměšování se do vnitřních zále-

žitostí obecně. Projev prezidenta nevzbudil na české vnitropolitické scéně nijak zásadní reakce, přestože jeho slova nebyla zcela v souladu s dlouhodobou prioritou ČR aktivně podporovat transformační procesy, šířit demokracii a lidská práva, angažovat se při vyjednávání konfliktů a misi na budování míru. Prezident sice připomněl hodnoty jako demokracii a vládu práva, ale jeho projev vyzněl spíše odmítavě vůči mezinárodním aktivitám na jejich šíření a realizaci. Zároveň neopomněl připomenout ekonomický rozměr a důležitost volného obchodu při budování demokratické společnosti.

Vedle mimořádných událostí a projednávaných témat se ČR nadále věnovala podpoře budování míru, jež je jednou z jejích hlavních priorit posledních let. V první řadě se podílela na činnosti Komise OSN pro budování míru (*UN Peacekeeping Commission*) založené rozhodnutím Světového summitu roku 2005. ČR podporovala vznik komise od samého začátku; v letech 2007–2008 se stala jejím členem; následně byla znovuzvolena na období 2010–2011 a v roce 2010 dokonce vykonával Stálý představitel ČR při OSN Martin Palouš funkci místopředsedy Komise. Cílem komise je obecně navázat spolupráci při postkonfliktním budování a rekonstrukci ve vybraných zemích, formulovat doporučení Radě bezpečnosti, Valnému shromáždění a dalším orgánům OSN, a asistovat v krizových oblastech. ČR tyto obecné priority dlouhodobě podporuje a zvláště vyzdvihuje monitoring, vyhodnocování hrozeb a včasné jednání. V roce 2011 byla ČR členem Organizačního výboru a současně byla zvolena členem nově ustanovené Pracovní skupiny pro Guineu. V rámci Organizačního výboru se čeští zástupci aktivně zapojili do iniciativy zhodnocení architektury OSN při budování míru a na půdě komise zejména v roce 2010 prosazovali vlastní návrhy na zlepšení stávajícího systému, např. zlepšení komunikace s Radou bezpečnosti nebo větší důraz na personální obsazení civilních zaměstnanců misí, zejména větší zapojení žen. Tehdejší vyslanec ČR M. Palouš dále podpořil přijetí akčního plánu pro budoucí kroky komise.¹⁷ Česká republika také přispívá do Fondu pro budování míru (*Peacebuilding Fund*); v roce 2011 činil celkový finanční příspěvek necelých 347 tis. USD, přitom největší podíl této částky byl uhrazen v roce 2010. Celkově se ČR účastní pravidelných setkání Komise a prosazuje postkonfliktní budování míru na půdě OSN obecně, nicméně ve srovnání s rokem 2010, kdy byl český zástupce v roli místopředsedy Komise, nebyly její aktivity tolik výrazné.

Mimo OSN se ČR dlouhodobě zapojuje do všech oblastí působení Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), konkrétně politicko-bezpečnostní, ekonomicko-environmentální i lidskoprávní. Mezi hlavní priority ČR patří dlouhodobě předcházení konfliktům, postkonfliktní obnova a boj proti terorismu. V únoru 2011 proběhla na půdě Senátu ČR debata v rámci semináře o budoucnosti OBSE, kde se čeští zástupci stavěli k efektivitě organizace a významu pro ČR přinejmenším skepticky. Bývalý náměstek ministra zahraničních věcí a odborník na českou zahraniční politiku profesor Otto Pick ostře kritizoval neschopnost OBSE dostát svým závazkům a kvůli summitu konaném v Kazachstánu ji dokonce označil za pokryteckou.¹⁸ Určité pochybnosti k významu a akceschopnosti organizace vyjádřil i bývalý ministr zahraničních věcí Jan Kohout nebo současný náměstek ministra Jiří Schneider. Přesto se ČR v loňském roce stejně jako v předchozích účastnila všech pravidelných i mimořádných setkání organizace a vysílala své zástupce do volebních pozorovatelských misí

(celkem pět zástupců ČR se zúčastnilo operací v třetích zemích – v Kosovu, Bosně a Hercegovině, Albánii, Moldavsku a Makedonii).¹⁹

Lidskoprávní multilateralismus ČR

Téma univerzální ochrany lidských práv a demokratických hodnot sice nebudí velkou pozornost na domácí scéně, zato v zahraniční politice České republiky rezonuje velmi hlasitě a ne jinak tomu bylo i roce 2011. Tento dlouhodobý trend umocnila úspěšná kandidatura ČR na člena Rady OSN pro lidská práva, jímž byla zvolena dne 20. 5. 2011 na tříleté období. Hned v úvodu svých *Príslibů a závazků* ČR zdůrazňuje zvláštní význam lidských práv: „*Na základě vlastní historické zkušenosti Česká republika přikládá velkou důležitost univerzální ochraně, podpoře a implementaci občanských a politických práv stejně jako ekonomických, sociálních a kulturních práv. Aktivní podpora a ochrana lidských práv představují jedny ze základních principů, ke kterým se ČR hlásí v zahraniční i domácí politice.*“ ČR se ucházela o členství v Radě společně s Gruzií a Rumunskem, nakonec byla podpořena 148 ze 191 přítomných členů Valného shromáždění. Kandidatura dopadla úspěšně také pro Rumunsko, které získalo 131 hlasů, Gruzie pouze 89, což pro zvolení nestačilo.

První půlrok svého členství byla ČR poměrně aktivní a snažila se dostat svých závazků, tedy aktivně podporovala navrhované rezoluce, paralelně vystupovala aktivně v rámci dalších institucí pro lidská práva (nejen v rámci OSN), navíc se snažila prosazovat své priority. Během 18. zasedání Rady 12. 9. 2011 vystoupila velvyslankyně Kateřina Sequensová a zopakovala priority deklarované při kandidatuře ČR. Na závěr svého projevu upozornila na porušování lidských práv v Bělorusku, zvláště soustavné utlačování občanských aktivistů a ochránců lidských práv. Ve svém druhém prohlášení z 22. září seznam problematických zemí, kde jsou práva občanů závažně porušována, rozšířila o Sýrii, Tunis, Egypt, Kubu, Čínu, Barmu, Írán, Zimbabwe a Severní Koreu. V případě Sýrie kritizovala současný vývoj a odsoudila vládní autority za hrubé porušování lidských práv, co se týče Tuniska a Egypta – vyjádřila spíše podporu místním lidem, aby si mohli zvolit svou vládu nebo se přímo účastnit na řízení země. O Sýrii jednala Rada ještě 2. 12. 2011 na mimořádném zasedání, kde velvyslankyně ČR poměrně ostře a důrazně odsoudila aktuální vývoj v zemi: „*Je to šokující projev neúcty k všeobecným hodnotám lidské důstojnosti, lidských práv a základních svobod. Důrazně odsuzujeme brutální způsob, jakým vláda v Sýrii útočí nejen na politickou opozici, a nevládní hnutí, ale i běžné občany.*“ Současně připomněla, že situace je bezpochyby dostatečně závažná, aby mezinárodní společenství aplikovalo *odpovědnost za ochranu*, doporučila také zapojení Mezinárodního trestního soudu, aby se zabýval zločiny proti lidskosti, na něž upozorňovala zpráva vyšetřovací komise. Působení ČR v Radě OSN pro lidská práva nevbudilo téměř žádný ohlas, média informovala pouze o průběhu kandidatury a oznámila zvolení, o dalších krocích a prohlášeních ČR informovalo hlavně MZV.

V oblasti ochrany lidských práv a podpory demokracie dále ČR spolupracuje v Radě Evropy prostřednictvím odboru lidských práv MZV a stálé mise ČR ve Štrasburku. Česká republika se pravidelně účastní každoročního zasedání Výboru ministrů, v roce 2011 se toto setkání na nejvyšší úrovni (účastní se ministři zahraničních

věcí) konalo 10.–11. května v Istanbulu. Hlavními body agendy bylo pokračování reformního procesu, jenž byl zahájen v roce 2010, dále aktuální situace v Gruzii, politika vůči sousedním zemím a zvláště regionu Severní Afriky a Blízkého východu, aktuální hrozby jako terorismus, organizovaný zločin nebo korupce. Další důležitou agendou RE je monitoring dodržování lidských práv v členských státech prostřednictvím pravidelných návštěv komisaře a následným zveřejněním zpráv. ČR prošla touto procedurou v roce 2010, kdy ve 10.–12. listopadu zemi navštívil komisař Thomas Hammarberg a v následujícím roce 3. března zveřejnil zprávu o stavu lidských práv v zemi. V první řadě zde varuje před projevy extremismu, netolerance a rasové diskriminace, jež se dotýkají hlavně romské menšiny.²⁰ Součástí agendy Rady Evropy bylo mj. představení dvou nových mezinárodních úmluv – *Úmluvy RE o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí* a *Úmluvy RE o padělání léčiv a podobných zločinů ohrožujících zdraví*. ČR vystupovala velmi aktivně při přípravě a projednávání úmluvy o násilí na ženách a domácího násilí obecně a společně s Nizozemskem prosazovala právě rozšíření dokumentu na všechny skupiny, jež bývají ohrožovány domácím násilím, tedy i muže, děti a seniory. Současně proběhla v roce 2011 kampaň proti sexuálnímu zneužívání dětí v rámci širší mezinárodní iniciativy Rady Evropy prostřednictvím šíření informačních materiálů o této problematice se zaměřením na děti, rodiče, neziskové organizace nebo učitele. O kampani informovala média, jinak ale události spojené s působením ČR v RE nevzbudily téměř žádnou pozornost.

Rozvojový a ekonomický multilateralismus ČR

Další důležitou oblastí multilaterální politiky je zahraniční rozvojová spolupráce založená na principech partnerství, transparentnosti a efektivity. V rámci OSN ČR dlouhodobě podporuje *Rozvojové cíle tisíciletí* (*Millennium Development Goals*), jež byly ustanoveny v průběhu významných světových summitů v letech 2000, 2005 a 2010. Konkrétně je mnohostranná rozvojová spolupráce realizována prostřednictvím pravidelných příspěvků relevantním mezinárodním organizacím, dále poskytováním účelových prostředků na konkrétní projekty a aktivity (např. světenecké fondy, vysílání expertů atd.) a účastí na pravidelných i mimořádných mezinárodních setkáních, kde je projednávána rozvojová agenda a možnosti její realizace.²¹ V rámci OSN se takto ČR dlouhodobě zapojuje do činnosti UNIDO, FAO, WHO a prostřednictvím účelových prostředků dále v UNDP, UNICEF nebo WFP. Česká republika také pravidelně vysílá své odborníky do *Programu OSN pro dobrovolníky* (UNV), kteří technicky spolupracují na konkrétních rozvojových projektech, dále poskytují humanitární pomoc a zapojují se do poválečné rekonstrukce. Celkově poskytla ČR v roce 2011 na zahraniční rozvojovou spolupráci prostředky ve výši téměř 679,5 mil. Kč.²² V následujícím roce se má celkový příspěvek ještě nepatrně zvýšit.

Důležitou mimořádnou událostí bylo konání IV. konference OSN k nejméně rozvinutým zemím světa (*UN Conference on Least Developed Countries*, LDC-IV) 12.–13. 5. 2011 v Istanbulu. Tato konference se koná pravidelně jednou za deset let a představuje jednu z nejdůležitějších událostí v rámci rozvojové spolupráce OSN. Delegaci České republiky na konferenci LDC-IV vedl Vladimír Galuška, náměstek ministra zahraničních věcí, a parlamentního bloku se zúčastnila také Vlasta Parkanová, místo-

předsedkyně PS PČR. Hlavním výstupem akce byl *Istanbulský akční plán* zdůrazňující úsilí snížit a odstranit nespravedlivé netarifní obchodní překážky. Jako hlavní prioritu na další období akční plán zdůrazňuje zlepšit infrastrukturu a výrobní kapacity nejméně vyspělých zemí a posílit monitorovací složky akčního plánu. Důležitým politickým závazkem konference bylo odstranění statutu LDCs u nejméně poloviny stávajících zemí do roku 2020.²³

Pro ČR měla zvláštní význam pozice předsedající země *Výkonné rady Programu OSN pro rozvoj* (UNDP) v roce 2011, díky níž mohla aktivně vystupovat ve významném orgánu OSN v oblasti rozvojové spolupráce. Výkonná rada se skládá z 36 členů a jejím hlavním cílem je mezivládní dialog a dohled nad plněním programů UNDP, UNFPA, UNOPS. Velvyslankyně za ČR při OSN Edita Hrdá tak řídila tři pravidelná zasedání Rady, a přestože funkce předsedy má spíše symbolický význam, zlepšuje pověst dané země v zahraničí. V roce 2011 navíc pokračovalo členství ČR ve výboru pro UN Population Award, jenž je součástí organizační struktury Populačního fondu OSN (UNFPA).

Mezinárodněprávní multilateralismus ČR

Oblast mezinárodního práva dlouhodobě nevzbuzuje valný zájem českých politiků, přesto je jednou z často deklarovaných hodnot zahraniční politiky. Zástupci ČR na půdě OSN sledují činnost Komise pro Mezinárodní právo a aktivně se zapojují do jednání 6. Výboru Valného shromáždění. Na 30. zasedání Komise se zástupce České republiky vyjadřoval např. k otázce národnosti při odtržení území od existujícího státu, dále k povaze mezinárodních organizací a jejich právnímu statutu, nebo k programu OSN pro asistenci ve studiu, vzdělávání a podporování mezinárodního práva. ČR si počíná na zasedáních výboru velmi aktivně a vyjadřuje vlastní stanoviska k projednávané agendě, nicméně otázky, o nichž se diskutovalo, jsou spíše technického rázu a u české veřejnosti ani politické reprezentace nebudí žádný zájem. V roce 2011 přesto došlo ke dvěma důležitým událostem, jež komentovala česká média a obě měly pro zahraniční politiku a zvláště obraz ČR v zahraničí veliký význam. První se týkala úspěšně zakončené kandidatury Pavla Šturmy z Právnické fakulty UK na členství v Komisi pro mezinárodní právo. 17. listopadu jej zvolilo na pětileté období (2012–2016) 145 delegátů Valného shromáždění. Druhým výrazným oceněním pro ČR bylo zvolení předního českého odborníka na mezinárodní trestní právo Roberta Fremra na pozici soudce Mezinárodního trestního soudu. Robert Fremr již v minulosti působil jako soudce Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu a v roce 2011 byl zvolen ve druhém kole podporou 77 hlasů. Rok 2011 i předchozí rok 2010 se tak nesly ve znamení výrazně aktivnějšího zapojení nejen přímo prostřednictvím dvou kandidatur na významné posty v klíčových mezinárodněprávních institucích, ale i dalších odborníků, kteří pomáhali s kandidaturou a podpořili ji svým vlastním aktivním působením v příslušných orgánech.

Současně bylo v roce 2011 přijato několik mezinárodních mnohostranných smluv, konkrétně *Statut Mezinárodní agentury pro obnovitelné zdroje energie* (IRENA), jež vznikla v roce 2009 a ČR byla jedním ze zakládajících členů; přijala změny týkající se *Mezinárodní úmluvy proti dopingu ve sportu*, a *Dohody o Mezinárodní bance pro*

obnovu a rozvoj, dále přijala *Dohodu o vzniku mezinárodní protikorupční akademie* podepsané ČR v předchozím roce, souhlasila s dokončením ratifikace *Mezinárodní úmluvy o ochraně dospělých osob*. Také byl přijat návrh *Změny Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen*. Žádná ze zmíněných mnohostranných dohod nevzbudila nijak vyhrčené debaty mezi členy vlády nebo poslanecké sněmovny, především proto, že mezinárodní právo budí spíše zájem specialistů než politických zástupců.

Ekonomický multilateralismus ČR

Nejdůležitějšími institucemi pro naplňování ekonomické mnohostranné spolupráce jsou Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD), dále Světová obchodní organizace (WTO), Mezinárodní měnový fond (MMF) a Skupina světové banky (SB), přičemž zejména poslední dvě zmíněné zároveň slouží k uplatňování zahraniční rozvojové spolupráce. OECD v roce 2011 slavila 50. let svého vzniku a výroční kampaň byla zahájena už v roce 2010. Součástí programu „OECD 50“ byla např. konference věnovaná reformě organizace *Making Reform Happen* v listopadu 2010 v Paříži. Mimořádné akce pokračovaly i v průběhu roku 2011 a ČR o nich pravidelně informovala prostřednictvím Stálé mise ČR při OECD v Paříži. Rok 2011 byl důležitý i pro ČR jako takovou, protože slavila 15. výročí od svého vstupu. Stálá mise připomněla v článku na svých stránkách toto výročí a při té příležitosti zhodnotila přínos organizace v části *Co nám přináší členství v OECD* – zdůraznila ekonomické přehledy členských států, které jsou zvláště důležité pro proreformní státy jako ČR, možnost projednávat dokumenty organizace a zapojit se do společných projektů. Hlavním cílem organizace je podporovat ekonomický růst, stabilitu a zaměstnanost v členských státech, reformy směřující k těmto cílům a současně přispívat k zdravé světové ekonomice. V současnosti je prioritní agendou organizace světová finanční krize a hledání účinných mechanismů k snižování jejích negativních důsledků. Nejvyšším orgánem je zasedání ministrů, které proběhlo v květnu 2011 společně s výročním fórem organizace. Česká republika se v květnu účastnila výročního zasedání Rady OECD na úrovni ministrů a byla zastupována K. Schwarzenbergem, delegace se dále účastnil ministr životního prostředí Tomáš Chalupa a ministr průmyslu a obchodu Martin Kocourek. Na zasedání bylo projednáváno budoucí směřování organizace; současná globální ekonomická situace a zvláště problematika rozvoje; podpora pracovních příležitostí, zvyšování kvalifikací a inovace; podpora žen v zaměstnání; nebo zelená politika.²⁴ Premiér Nečas se zabýval významem OECD ve svém příspěvku v *Lidových novinách*: „Na rozdíl od univerzálních mezinárodních organizací, jako jsou Mezinárodní měnový fond nebo Světová banka, neposkytuje OECD státům finanční prostředky, ale doporučení a rady. Mohlo by se tedy zdát, že pro globalizovaný svět není tak důležitá. Právý opak je pravdou.”²⁵ Zdůraznil důležitost doporučení OECD zvláště pro země, které čelí ekonomické krizi, např. Řecko, Portugalsko nebo Irsko. Nejen jim organizace poskytuje zpětnou vazbu a doporučení k potřebným reformám.

Další důležitou organizací je Světová obchodní organizace (WTO), která poskytuje institucionální základ pro veškeré obchodní záležitosti a transakce mezi členskými státy. V současnosti nadále probíhají jednání o liberalizaci světového obchodu z Dauhá (DDA), zahájené v roce 2001, kde je prioritou zemědělský sektor a také

podpora rozvoje. Česká republika prosazovala své zájmy hlavně prostřednictvím EU a dále vystoupila s vlastním příspěvkem na 8. Ministerské konferenci, nejvyšším zasedání organizace. Náměstek ministra průmyslu a obchodu Martin Tlapa uvítal otevření členství pro nové země (Ruská federace, Černá Hora, Samoa, Vanuatská republika); zdůraznil společný boj proti protekcionismu a transparentnost hospodaření. Poznamenal, že dosavadní výsledky DDA nesplnily očekávání ČR, ale je správné, že debaty pokračují. Jako další důležitý krok doporučil přijetí aktualizované agendy pro 21. století, zahrnující např. energetické otázky spojené s obchodem.²⁶ ČR se účastnila stejně jako v minulém roce i dalších řádných orgánů WTO, aktivně se zapojila v oblasti pro-
vůrek obchodní politiky třetích zemí a věnovala se problematice nových členů.

V rámci Mezinárodního měnového fondu (MMF) se v posledních dvou letech ČR zapojila do jednání o světové finanční krizi a podpoře rozvíjejících se ekonomik. MMF pokračoval v procesu komplexní reformy organizace dle aktuálních potřeb a právě s ohledem na finanční krizi. Ke konci roku 2010 byla přijata rezoluce, která změnila zastoupení ve prospěch *emerging markets* a rozvojových zemí (Evropské země mají nyní o dvě křesla méně). Spolupráce MMF a ČR probíhá také prostřednictvím pravidelných misí MMF, na základě nichž hodnotí ekonomickou politiku vlády a doporučuje ČR konkrétní kroky. V březnu 2011 byla zveřejněna zpráva o vývoji za poslední období, kde je pozitivně zhodnocen relativně malý negativní dopad ekonomické krize, stabilita bankovního sektoru i podpora měnové politiky. Následně bylo ČR vyčítáno, že v důsledku strukturálního deficitu a stárnutí populace roste veřejný dluh a chybí politiky doprovázející rostoucí HDP a produktivitu země. Cesta ke zlepšení by měla vést přes další reformy ve zdravotním a důchodovém systému, uplatňování politik na podporu výroby a sledování potenciálních hrozeb v bankovním sektoru. Od roku 2005 se ČR podílí na multilaterální spolupráci Skupiny Světové banky (SB), nikoli již jako přijímající země, ale naopak jako poskytovatel finančních příspěvků na podporu méně rozvinutých zemí, do Globálního fondu pro životní prostředí a mnoha dalších programů. Vedle těchto světových finančních institucí ČR spolupracuje s Mezinárodní bankou hospodářské spolupráce (MBHS), Mezinárodní investiční bankou (MIB), Evropskou bankou pro obnovu a rozvoj (EBOR) a Rozvojovou bankou Rady Evropy (CEB). Ekonomická mnohostranná spolupráce tak zahrnuje nejen *oboustrannou výměnu stanovisek* s dalšími vyspělými státy světa a zvláště strategicky významnými ekonomikami (USA, Čína), ale i *aktivní finanční podporu rozvojových zemí a předně nejméně rozvinutých zemí*.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Multilaterální zahraniční politika je v největší míře zajišťována Ministerstvem zahraničních věcí ČR a prostřednictvím stálých misí při klíčových organizacích (při OSN v New Yorku, Ženevě a Vídni; Radě Evropy ve Štrasburku; OBSE a dalších mezinárodních organizacích ve Vídni; OECD v Paříži atd.). Česká republika je členem asi 400 mezinárodních mnohostranných organizací, z nichž většina je v gesci MZV,

ale mnoho jich spadá i pod ostatní ministerstva a jejich zahraniční odbory. Při projednávání mezinárodních smluv se zapojuje vláda a do procesu schvalování i parlament, velmi aktivně pak vystupuje k různým zahraničněpolitickým otázkám prezident Klaus. Na rozdíl od svého předchůdce, V. Havla, je jeho přístup silně autonomistický – prosazuje tedy hlavně suverenitu a nevměšování – navíc je orientován na ekonomický rozměr mnohostranné spolupráce (Havel se silně zaměřoval na principiální politiku založenou na morálních hodnotách a jejich šíření ve třetích zemích). Dlouhodobě se projevuje odlišné zaměření (*ekonomický x ideový multilateralismus*) jak mezi politickými stranami (ODS, VV, KSČM, ČSSD x TOP 09, dříve Strana zelených), tak i mezi vládou a MZV, zvláště pak velvyslanci za ČR při stálých misích. Zatímco vláda s výjimkou ekonomických vztahů neprojevuje o většinu dimenzí multilaterální politiky téměř žádný zájem, MZV i stále zastoupení ČR v mezinárodních institucích je poměrně aktivní, prosazuje vlastní návrhy či témata a převážně se věnuje právě ideovým závazkům, jako podpoře lidských práv, šíření demokracie a dobrého vládnutí, dále rozvojové spolupráci nebo postkonfliktnímu budování míru. Často dochází dokonce k situaci, kdy různí zástupci ČR vyjadřují zcela odlišná stanoviska k určité problematice, což se ukázalo např. během krize v Libyi. Zatímco ministr zahraničních věcí, většina vládních zástupců i prezident se stavěli k možnosti ozbrojené intervence odmítavě, velvyslankyně na půdě Rady OSN pro lidská práva se vyslovila pro důrazný a tvrdý postup proti režimu Kaddáfího, a přitom se odvolala na rámec mezinárodní odpovědnosti za ochranu. Obecně se ČR na půdě OSN profiluje jako zastávce odpovědnosti za ochranu, ale vládní představitelé ani poslanci se ke koncepci téměř nevyjadřují a jejich přístup v případě Libye nasvědčuje spíše o nepodpoře R2P, resp. důraznějších opatření. Taková situace není ojedinělá a jednou z největších výzev české zahraniční politiky obecně a v rámci mnohostranné spolupráce zvláště je koordinace stanovisek jednak mezi ústředím a stálým zastoupením v zahraničí, jednak vládou, prezidentem a MZV.

Závěrem nutno dodat jednu smutnou událost z konce roku 2011, která určitě výrazně ovlivní budoucí českou zahraniční politiku, a to úmrtí bývalého českého prezidenta a významné osobnosti – Václava Havla. Vzhledem k tomu, že Havel byl jedním z předních zastánců lidskoprávní i transformační politiky ČR v zahraničí a svou morální symbolickou autoritou výrazně ovlivňoval bilaterální i multilaterální vztahy země, jeho odchod může vést k odklonu od ideové orientace ČZP a omezování českých aktivit v oblasti lidských práv a šíření demokracie. Pokračující finanční krize by mohla tento budoucí scénář jen umocnit.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Obecný nezájem o multilaterální témata se netýká jen politických představitelů, ale i médií, veřejného prostoru, a odborníků. Občas jsou sice reflektovány zvláště důležité události projednávané na půdě mezinárodních institucí, ale mnohostranná spolupráce jako taková dlouhodobě nevzbuzuje téměř žádnou pozornost. Ani v roce 2011

nedošlo v tomto směru k žádnému posunu a stejně jako v minulých letech jen několik málo klíčových událostí bylo zaznamenáno v mediálním prostoru. Nejčastěji komentovanou událostí byla snaha Palestiny o uznání na půdě OSN v průběhu září, ale novináři se soustředili spíše na pozici Izraele, a také na vztahy ČR k oběma stranám dlouhodobého konfliktu než na význam této události z pohledu fungování OSN.²⁷ Média také pravidelně informovala o vývoji v Libyi a reflektovala také postoj ČR a projevy klíčových zástupců ČR.²⁸ Přestože obě události (uznání Palestiny, ozbrojená intervence v Libyi) by zasloužily důkladnější analýzu právě z pohledu mezinárodního práva a multilaterální spolupráce, novináři jen fakticky informovali o průběhu těchto událostí. Média také stručně informovala o úspěšné kandidatuře ČR na pozici člena Rady pro lidská práva OSN²⁹.

Neprůhlednost působení České republiky v mezinárodních institucích a současně absence novinářů se zaměřením na toto téma vede k omezené informovanosti a následně i lhostejnosti široké veřejnosti. Jakkoli je tento stav nepříznivý a samotní novináři mohou vlastní iniciativou přispět k většímu zájmu o zahraniční spolupráci, jsou to především političtí představitelé, kdo vytvářejí mediálně sledovanou agendu a mohou přitáhnout větší zájem novinářů, odborníků i veřejnosti.

ZÁVĚR

Ani v roce 2011 nebyla mnohostranná spolupráce klíčovým tématem české zahraniční politiky, nadále představuje spíše prostředek k uplatňování konkrétních priorit ČR, jako je zajištění bezpečnosti, ekonomická diplomacie, podpora lidských práv a demokracie ve světě nebo rozvojová spolupráce. Tomu odpovídá i struktura nové Koncepce zahraniční politiky, jež sice věnuje multilateralismu větší prostor (zvláště konkrétním organizacím), ale nezahrnuje jej mezi hlavní cíle, nýbrž nástroje k jejich uplatňování. Současně se ukazuje, že většina českých představitelů klade nesrovnatelně větší důraz na domácí politiku a v rámci zahraniční politiky se pak věnuje ekonomickým tématům, jako měnové politice v rámci EU nebo dopadům globální finanční krize. Při projednávání nové Koncepce ČZP v Zahraničním výboru Poslanecké sněmovny ČR byla zdůrazňována ekonomická diplomacie a, co se týče působení ČR v mezinárodních organizacích, hlavním tématem byla neprůhlednost současného systému a potřeba auditu financování a efektivity zapojení ČR do mezinárodních institucí. Paralelně MZV rozhodlo o uzavření některých zastupitelských úřadů kvůli rozpočtovým škrtnutím a stále větší důraz je kladen na možné úspory i v oblasti mnohostranné spolupráce. V konečném důsledku by mohla ČR začít přehodnocovat své aktivní a komplexní zapojení v mezinárodních institucích a dokonce členství v těch, které nepovažuje za klíčové. Je třeba ale připomenout další deklarovanou prioritu – budování dobré pověsti ČR jako spolehlivého a čitelného partnera v zahraničí. Pokud by vláda přistoupila až k takovým opatřením, jako ukončení členství ČR ve vybraných mnohostranných institucích, pak si může ČR vysloužit spíše nálepkou nepředvídatelné a problematické země, jež sleduje výhradně vlastní zájmy a jedná oportunisticky. Nicméně větší průhlednost současného systému by byla jednoznačně prospěšná, stejně jako

Všechna zmíněná témata, ať už mimořádná či spojená s dlouhodobou agendou, spojuje velmi aktivní sebeprezentace ČR jakožto země, jež má zkušenost s přechodem k demokracii a komplexní rekonstrukcí společnosti. Jak ale ukázala subkapitola věnovaná obecnějším východiskům a kontextu české zahraniční politiky, převážně ekonomicky orientovaní představitelé vládních stran se šířením těchto hodnot a předáváním zkušeností téměř vůbec nezabývají. V zájmu konzistence a věrohodnosti české zahraniční politiky by měl formulaci hlavních priorit a témat předcházet intenzivnější vnitropolitický dialog a hledání konsenzu, aby v budoucnu nedocházelo k situaci, že oblasti zahrnuté v koncepci zahraniční politiky a deklarované na multilaterálních fórech nevzbuzují na domácí scéně téměř žádný zájem.

Viz Weiss, Tomáš–Říháčková, Věra (2010): *Promoting Multilateralism? Conceptualizing Multilateralism in the Czech Foreign Policy*. Perspectives, 18 (1): 5–22.

² Programové prohlášení Vlády České republiky, 4. 8. 2010. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove-prohlaseni-vlady.pdf.

³ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, 20. 8. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.

⁴ Původní analýza těchto typů viz Drulák, Petr (2008): *Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlantismem*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 395–402. Rozpracování a shrnutí viz Drulák, Petr (2010): *Conclusion: Czech Foreign Policy: Ideologies, Prejudices and Co-ordination*. In: Michal Kořan a kol.: *Czech Foreign Policy in 2007–2009. Analysis*. Prague: Institute of International Relations, s. 371–384.

⁵ *Nečas a Vondra Schwarzenbergovi: Přepřacuj plán zahraniční politiky*. Parlamentní listy, 17. 6. 2011.

Klaus před velvyslanci ČR zkritizoval vládní koncepci diplomacie. ČTK, 30. 8. 2011. Viz také *Dopis presidenta Klause adresovaný ministru zahraničních věcí dne 9. května 2011*. Parlamentní listy, 6. 9. 2011.

⁷ *Zaorálek: Jaká to malá duše psala Schwarzenbergovu koncepci české zahraniční politiky*. Dostupné on-line: blog.aktualne.centrum.cz/blogy/lubomir-zaoralek.php?itemid=13125.

⁸ Viz Bilková, Veronika (2008): *Multilaterální rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 321–329; Bilková, Veronika (2009): *Multilaterální rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 297–308; Bilková, Veronika (2010): *Multilaterální rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 289–299.

⁹ Viz Bilková, Veronika (2010): *Odpovědnost za ochranu (R2P): Nová naděje nebo staré pokrytectví?* Praha: Kolinum.

- ¹⁰ *Schwarzenberg online k Libyi: Teď je těžké být užitečný.* Aktuálně.cz, 22. 2. 2011.
- ¹¹ *Vojenský zásah není na místě, říká Schwarzenberg.* Lidové noviny, 8. 3. 2011.
- ¹² *Libye: Názory Česka.* Rozhovor redaktora Martina Veselovského s ministrem Karlem Schwarzenbergem v ČT24, 7. 3. 2011.
- ¹³ *Schwarzenberg: S mandátem OSN je akce v Libyi v pořádku.* Týden, 18. 3. 2011.
- ¹⁴ ČSSD iniciovala sněmovní debatu o situaci v Libyi a podařilo se ji tento bod prosadit jako součást jednání 22. 3. 2011.
- ¹⁵ Pro více informací, plné znění petice i články a projevy českých osobností viz Mezinárodní hnutí solidarity, dostupné on-line: ism-czech.org/.
- ¹⁶ Viz *Statement by Václav Klaus, President of the Czech Republic at the General Debate of the 66th Session of the General Assembly of the United Nations.* New York, 23. 9. 2011.
- ¹⁷ Viz *Statement by H.E. Mr. Martin Palouš, Permanent Representative of the Czech Republic to the UN at the Organizational Committee of the Peacebuilding Commission.* New York, 27. 1. 2010.
- ¹⁸ *Profesor Pick: OBSE není prioritou české zahraniční politiky.* ČTK, 22. 2. 2011.
- ¹⁹ *OSCE Annual Report 2011.* OSCE, Vienna, 2012.
- ²⁰ *Report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his visit to the Czech Republic from 17 to 19 November 2010.* Strasburg, 3. 3. 2011.
- ²¹ Více viz sekce Rozvojová spolupráce – mnohostranná, stránky MZV ČR, dostupné on-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/mnohostranna_zrs_cr/index.html.
- ²² Viz dokument 119/10 *Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2011 a střednědobý výhled jejího financování do roku 2013.* Česká hospodářská komora, 18. 5. 2010.
- ²³ Více viz oficiální stránky konference. On-line: www.un.org/wcm/content/site/ldc/home.
- ²⁴ Viz *OECD Ministerial Council Meeting 2011, Chairs Summary.* Dostupné on-line: www.oecd.org/document/5/0,3746,en_21571361_44315115_48069509_1_1_1_1,00.html.
- ²⁵ *Premiér Nečas: OECD. Zrcadlo, jež potřebujeme.* Lidové noviny, 1. 6. 2011.
- ²⁶ *Statement by HE Martin Tlapa, Deputy Minister of Industry and Trade, Czech Republic, 8th Ministerial Conference, WTO, Geneva 15.–17. 12. 2011.*
- ²⁷ Viz např. *Češi prý ujistili Izrael, že nedají hlas Palestině.* Lidové noviny, 29. 8. 2011; *Žonglování s Palestinci nabírá na síle.* Právo, 5. 9. 2011; *Palestinci hrají o stát, Češi nepomohou.* Lidové noviny, 14. 9. 2011; nebo *Nečas kritizuje Palestince, v OSN je Česko nepodpoří.* Hospodářské noviny, 16. 9. 2011.
- ²⁸ Viz *Libye: Havel pro zásah, Klaus proti.* Mladá fronta Dnes, 8. 3. 2011; *Česko nad Libyi gripeny nepošle.* Právo, 19. 3. 2011; *Útok na Kaddáfího začal.* Právo, 21. 3. 2011.
- ²⁹ *Česko usedne v Radě OSN pro lidská práva.* Lidové noviny, 21. 5. 2011.

Kapitola 17

Hospodářský rozměr české zahraniční politiky

Štěpánka Zemanová

Stejně jako v roce 2010, patřila průběhu roku 2011 hospodářská agenda k turbulentním oblastem české zahraniční politiky. Tento stav vyplýval z kombinace vnitřních i vnějších faktorů. Ve vnitřním prostředí ČR pokračovaly přesto optimální podoba podpory vnějších ekonomických vztahů (VEV). Oproti předcházejícímu roku, kdy se vzhledem k volbám výrazněji projevovaly názorové neshody mezi pravicí a levicí, nyní probíhaly především po linii institucionální – mezi ministerstvem zahraničních věcí (MZV) a ministerstvem průmyslu a obchodu (MPO). Postupně se však začal rýsovat základ křehkého konsenzu. V tomto smyslu by rok 2011 mohl být považován za (již několikátý a patrně ne poslední) nový začátek české ekonomické diplomacie.¹

Z hlediska vnějších faktorů ovlivňujících vývoj VEV České republiky rok 2011 znamenal nástup dalšího rizikového období. Po vcelku optimistických vyhlídkách roku 2010, kdy se očekávalo, že by ČR mohla v brzké době překonat dopady globální finanční a hospodářské krize, začala ekonomickou výkonnost ČR prostřednictvím zahraničního obchodu ovlivňovat další vlna dluhové krize v některých státech eurozóny. Celkově ČR v roce 2011 dosáhla růstu HDP o 1,7 % (taženého zejména exportem). Ke konci roku, kdy v důsledku klesající zahraniční poptávky vývoz přestal kompenzovat pokles výdajů na konečnou spotřebu domácností a vládního sektoru, však začala ekonomika stagnovat.² Uvedený vývoj znovu potvrdil význam VEV pro české hospodářství. Zároveň však dokládá, že současné nastavení VEV ČR je v mnoha ohledech problémové. Aby zaručilo dlouhodobou prosperitu země a snížilo její citlivost vůči externím šokům, musí projít zásadními změnami.

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Vzhledem k enormnímu významu VEV pro výkonnost české ekonomiky, probíhajícím vnitřním ekonomickým reformám i vyhraněným kompetenčním sporům patřila tato oblast po celý rok 2011 na české politické scéně k intenzivně sledovaným a disku-

tovaným tématům. Zájem o problematiku VEV se dále zvyšoval díky tomu, že pokračovala příprava několika programových dokumentů, které se jí bezprostředně týkaly.

Celkově bylo z debat probíhajících v roce 2011 patrné, že o významu podpory VEV panuje (stejně jako v předcházejících letech) shoda napříč parlamentními stranami.³ Opoziční ČSSD však kritizovala vládní aktivity v této oblasti jako nedostatečné a avizovala, že by v případě nástupu k moci podporu českých podniků na mezinárodních trzích výrazně zintenzivnila.⁴ S tím se ztotožňovala i podnikatelská sféra, která systém podpory VEV dlouhodobě označuje za nedostatečný. Posilování podpory VEV, a zejména ekonomické diplomacie jako její významné součásti, v průběhu roku opakovaně podpořil i prezident Václav Klaus. Na pravidelném setkání vedoucích zastupitelských úřadů prosazování ekonomických zájmů ČR dokonce označil za „hlavní, ne-li jediný“ smysl udržování ambasád.⁵

Oproti dřívějšku, kdy se pozornost soustředila především na export, dostaly v roce 2011 více prostoru některé další významné otázky – např. podpora ekonomických zájmů ČR v institucích EU, řízení toků zahraničních investic (do ČR i z ČR), přístup ČR k nejnovějším vědeckým poznatkům a technologiím nebo možnosti intenzivnější spolupráce českých výzkumníků a vývojářů se zahraničními podnikatelskými subjekty. Nosným tématem však zůstávaly klíčové slabiny vývozu: příliš vysoké zaměření exportérů na trh EU, převaha výrobků zpracovatelského průmyslu, (ve srovnání s nejvyspělejšími zeměmi) nižší podíl vysoce sofistikovaných produktů a služeb, omezené zapojení menších podniků do exportních aktivit. Zde se také objevovaly nejvýraznější spory – zejména o to, jakými nástroji na zmíněné problémy reagovat a jak nastavit kompetence jednotlivých státních orgánů.

Koncepce zahraniční politiky České republiky, schválená vládou 20. 7. 2011, prosazování ekonomických a obchodních zájmů zařadila mezi „prioritní a neoddělitelné úkoly české zahraniční politiky“.⁶ Z hlediska obsahu ekonomické agendy potvrdila nutnost rozlišovat mezi trhy EU a OECD a trhy mimo tato dvě seskupení. V rámci EU a OECD za klíčovou označila znalost partnerů, jejich komparativních výhod a nevýhod a případných možných synergií s ČR. Důraz položila též na orientaci v podmínkách vnitřního trhu EU a schopnost prosazovat ekonomické zájmy ČR v činnosti komunitárních orgánů, a to jak v aktivitách týkajících se vnitřního trhu, tak při formulaci společné vnější obchodní politiky.

Země mimo EU a OECD Koncepce označila za strategické kvůli omezení exportní závislosti na EU. Předpokládala zde proto aktivní vyhledávání příležitostí pro české podnikatelské subjekty a součinnost při jejich využívání.⁷ Zmíněné otázky však rozpracovávala jen velmi obecně, což jí bylo vytýkáno jak opozicí, tak i některými členy vládních stran.⁸ Na druhou stranu ovšem ve vnitropolitické debatě o Koncepci nad směřováním podpory VEV převládla jiná témata – zejména postoj ČR k EU. Je poněkud paradoxní, že evropská problematika se dostala do popředí díky kontroverznímu projevu prezidenta V. Klause, přednesenému na pravidelném letním setkání vedoucích zastupitelských úřadů, které mělo být věnováno především ekonomické diplomacii.

V souvislosti s cíli Koncepce je třeba ještě podotknout, že diverzifikace teritoriální struktury VEV je v podmínkách ČR mimořádně nelehkým úkolem. Pro malé ekonomiky, k nimž ČR patří, představují přirozené obchodní partnery vždy především nej-

blíží státy. S rostoucí geografickou vzdáleností (a dopravními náklady) intenzita ekonomických vazeb klesá. Překonání této zákonitosti někteří teoretikové přirovnávají k překonávání gravitačního zákona.⁹

Mnohá úskalí s sebou nese případné zaměření na státy v bezprostředním sousedství Unie. ČR se již v minulost podařilo přeměrovat určitou (byť relativně malou) část obchodu do Bulharska a Rumunska. S jejich vstupem do EU v roce 2007 ale efekt tohoto odklonu vyprchal. Totéž by se mohlo opakovat v momentě dalšího rozšiřování o státy jihovýchodní Evropy, případně o Turecko. Z uvedeného hlediska se tedy jako perspektivnější jeví trhy postsovětského prostoru, popř. další vzdálenější země. Zcela jednoznačně však tyto oblasti v průběhu roku 2011 konkretizovány nebyly. MZV sem pro účely personálního zajištění ekonomické diplomacie zařadilo především Čínu, Egypt, Indii a Vietnam.¹⁰ MPO za klíčové považovalo i Brazílii, Kazachstán, Mexiko a USA. Podnikatelská sféra formulovala své preference ještě širěji.

Propracovanější vizi, než jakou nabídlo MZV v Konceptci, připravilo MPO v rámci Strategie mezinárodní konkurenceschopnosti s podtitulem „Zpět na vrchol“. Strategie byla projednána a schválena vládou koncem září 2011. Podle Strategie by se podpora VEV měla transformovat z klasické podpory exportu v systém inteligentních služeb zaměřený na perspektivní obory a zvyšování internacionalizace českých firem. Vzor pro nový model představují hlavně skandinávské státy, zejména v poslední době velmi úspěšné Finsko.¹¹

Strategie se ovšem netýkala jen VEV, ale zabývala se i nutnými změnami v české ekonomice jako celku. Za tímto účelem navrhla více než dvě stovky opatření počínaje úpravami institucionálního rámce a infrastruktury přes změny v oblasti zdravotnictví, vzdělávání, trhu práce nebo finančních trhů až po inovace a kohezní politiku. V oblasti VEV kladla důraz právě na diverzifikaci teritoriální struktury a na vytvoření funkčního a komplexního zázemí pro podporu exportu ze strany státu. K jeho nedílným součástem nezařadila jen spolupráci mezi klíčovými státními orgány a vysoce kvalifikované služby ze strany státních agentur na podporu VEV, ale i komplexní zahraničněpolitický servis orientovaný na budování dobrého jména ČR jako spolehlivého partnera, koordinaci ekonomické diplomacie s dalšími součástmi zahraniční politiky (např. rozvojovou a humanitární pomocí) a systematické úsilí o zaručení spravedlivých podmínek mezinárodního obchodu.

Ačkoli základní cíl Strategie, zařadit ČR do roku 2020 mezi dvě desítky nejvíce konkurenceschopných ekonomik, byl patrně široce přijatelný jak pro politickou sféru, tak i pro odbornou a laickou veřejnost, v prvních reakcích se objevily pochybnosti, na kolik je jeho naplnění v daném časovém horizontu reálné. Jak poukázal poslanec Radim Jirout v interpelaci na ministra průmyslu a obchodu Martina Kocourka, strategie postrádala jasný časový harmonogram pro naplňování jednotlivých úkolů. Navíc přesně nevymezila ani metody naplňování dílčích cílů a v řadě případů se dalo očekávat, že se při zpřesňování stanou předmětem sporů.

Předpokládalo se, že pro oblast podpory VEV zpřesnění přinese exportní strategie na léta 2012–2020. Exportní strategie byla původně připravována již v průběhu roku 2010 (pro období 2011–2016). V důsledku kompetenčních sporů mezi MZV a MPO se však nepodařilo přípravné práce včas dokončit. Proto tento úkol přešel i do roku 2011.

Koncem října 2011 prezentoval na Exportní konferenci předběžnou verzi ministr Kocourek odborné a podnikatelské veřejnosti. Záměr strategie směřoval k překonání základních slabin VEV ČR – do roku 2020 by mělo dojít k poklesu podílu EU na českých vývozech pod 70 % při současném výrazném zvýšení počtu exportujících malých a středních podniků (o 50 % celkově, 25 % na trzích mimo EU) a větší oborové diverzifikaci.¹² V souladu s požadavky Strategie mezinárodní konkurenceschopnosti jako důležitý pilíř uváděl i zkvalitnění a integraci služeb podpory exportu ze strany státu. Definitivní verze textu exportní strategie ale do konce roku 2011 schválena nebyla. Přitom zejména v druhé polovině roku se nepřekonané problémy exportu začaly s novou silou projevovat a potřeba dokumentu tak byla stále naléhavější.

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Vzhledem k pokračujícímu oživení ve světové ekonomice i vzhledem k růstu domácí poptávky ve členských státech Evropské unie se pro rok 2011 očekávalo mírné zlepšení výkonnosti evropské ekonomiky. Skutečný vývoj však tyto předpoklady nesplnil. Tempo růstu světové ekonomiky poněkud zaostalo za předpokladným, což zbrzdilo i dynamiku EU. Zároveň se objevila nová vlna problémů spojených s neudržitelnou zadlužeností některých zemí uvnitř EU. Navzdory vzniku Evropského nástroje finanční stability a přes pokračující jednání, při nichž se na úrovni EU (i v širším mezinárodním měřítku) hledala cesta z dluhové krize a usilovalo o stabilizaci a obnovení důvěry ve společnou měnu euro, došlo po dočasném zklidnění situace ohledně Irska a Řecka k prohloubení problémů v Portugalsku, Španělsku a Itálii. Ke konci roku 2011 se přidala Belgie. První výkyvy při prodeji státních dluhopisů zaznamenalo rovněž Německo.

Ačkoli Česká republika k eurozóně nepatří, vzhledem k vysoké exportní závislosti na společném vnitřní trhu EU, kam v současnosti směřuje přes 80 % českého vývozu, je výkonnost české ekonomiky hospodářskými výsledky eurozóny i EU jako celku výrazně ovlivňována. Oživení, které nastalo na přelomu let 2009 a 2010, bylo taženo právě exportně orientovanými obory, neboť domácí poptávku a vládní výdaje brzdila série úsporných opatření ke stabilizaci státních financí. V roce 2011 se pokles domácí poptávky projevil i v pomalejším růstu dovozu. Díky tomu zahraniční obchod skončil rekordním přebytkem ve výši 191 mld. Kč. Rekordní byl i objem vývozu zboží, který dosáhl 3 mld. Kč.¹³ Přesto se pozitivní příspěvek zahraničního obchodu k hospodářskému růstu vyčerpával, což se ve třetím a čtvrtém kvartálu projevilo mezičtvrtletní stagnací HDP. Ani pro rok 2012 výhledy příliš pozitivní nebyly. Očekávalo, že v důsledku negativních dopadů zpomalení v eurozóně, přenášeného přes nejvýznamnější obchodní partnery z EU do ČR, bude stagnace pokračovat.

Uvedený vývoj znovu potvrdil, že současná podoba vnějších ekonomických vztahů (VEV) ČR je v mnoha ohledech problémová. Proto byl rok 2011 v hospodářské agendě zejména rokem hledání cest, jak VEV optimalizovat. I když mezi stranami zastoupenými v Nečasově vládě panovala od počátku shoda, pokud jde o potřebnost

státní podpory VEV,¹⁴ její optimalizace patřila ke kontroverzním otázkám díky křížícím se zájmům MZV a MPO. Právě kompetenční spory mezi těmito dvěma subjekty (blíže zachycené v následující části kapitoly) se na přelomu let 2010 a 2011 dostaly do popředí hospodářské agendy a na určitou dobu zastínily řešení mnohem věcnějších problémů.

Poněkud ve stínu kompetenčních sporů i příprav nových koncepčních dokumentů zůstávaly běžné součásti hospodářské agendy české zahraniční politiky. Přesto se zde, stejně jako v předcházejících letech, došlo k řadě událostí, které rozvoji VEV vztahů napomáhají.

Standardně se ekonomické otázky objevovaly v agendě hlavy státu, a to především v návaznosti na státní návštěvy. Při jarní cestě do Latinské Ameriky došlo k podpisu Memoranda o spolupráci v cestovním ruchu s Chile, za účasti prezidenta proběhl rovněž česko-argentinský obchodní seminář. V létě se v rámci státní návštěvy prezident zúčastnil zahájení česko-černohorského podnikatelského fóra, na podzim podnikatelského fóra senegalsko-českého. Z přijatých státníků byl v roce 2011 pro oblast ekonomických vztahů patrně nejvýznamnějším ruský prezident Dmitrij Medveděv, neboť přicestoval s příslibem kontraktů pro české firmy ve výši přes 50 mld. Kč. Medveděvův pobyt v Praze však zároveň představoval významnou součást ruské ekonomické diplomacie. Jedním z jejích cílů bylo zlepšit pozice ruských firem při výběru dodavatelů na dostavbu jaderné elektrárny Temelín.¹⁵

Podobně jako prezident, reflektovali hospodářskou problematiku ve svých vnějších kontaktech také představitelé parlamentu. Diskutovalo se o ní při setkání vedení Senátu s předsedou bulharské vlády, jednání s místopředsedou Lidového konzultativního shromáždění Indonéské republiky i při schůzkách předsedkyně Poslanecké sněmovny Němcové s předsedkyní albánského parlamentu nebo reprezentanty a předsedkyní estonského parlamentu.¹⁶ V některých případech angažmá členů zákonodárního sboru přesáhlo meziparlamentní rovinu. Například v rámci návštěvy v Korejské republice jednal předseda Senátu Milan Štěch o rozvoji bilaterálních vztahů v oblasti obchodu, průmyslu, energetiky a kultury s předsedou vlády. Možnosti podpory ekonomických zájmů státu v rámci zahraničních misí však oproti dřívějšímu poněkud omezily rozpočtové škrty, neboť se dotkly i prostředků určených na výjezdy zákonodárců.¹⁷

Ministerstvo průmyslu a obchodu vedle vyhledávání příležitostí a podpory exportu na bilaterální bázi pokračovalo v provozu bezplatného základního poradenského servisu pro exportéry v podobě Zelené linky pro export. Standardně též podporovalo prezentaci českých podnikatelských subjektů formou oficiální účasti, a to na téměř třech desítkách zahraničních výstav a veletrhů.

Odbory MZV a zastupitelské úřady v průběhu roku 2011 uskutečnily 51 projektů ekonomické diplomacie za více než 4,6 mil. Kč. Projekty byly zaměřeny např. na prezentaci českých výrobků v zahraničí, strojírenství, letectví, zdravotnictví, environmentální IT technologie a nanotechnologie. Nejvíce projektů proběhlo v regionech střední a východní Evropy (22) a Asie (19), nejméně v Africe (4).¹⁸ Ve spolupráci MZV, agentury CzechTrade a Australské obchodní mise Austrade se v červenci v Melbourne uskutečnily česko-australské technologické dny. Nové možnosti spolupráce

se na nich narážely zejména pro firmy a výzkumné instituce působící v oblastech automobilového průmyslu, využívání kompozitových materiálů a soft-computingu.¹⁹ Z iniciativy Platformy podnikatelů pro zahraniční spolupráci v listopadu na MZV proběhla konference Finanční podpora podnikatelských záměrů v rozvojových zemích.

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Protože těžiště ekonomické agendy představovala v roce 2011 příprava koncepčních dokumentů a s ní související hledání optimálního organizačního modelu státní podpory VEV, bylo by za klíčové hráče v tomto období možno označit zúčastněné resorty – Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR – a v širším kontextu též vládu ČR. V rámci řešení kompetenčních sporů zesílily i iniciativy některých poradních orgánů – např. Národní ekonomické rady vlády. V běžné agendě se však uplatňovali i jiní představitelé státu – prezident V. Klaus, představitelé parlamentu (viz výše), premiér Petr Nečas, další resortní ministři (zemědělství, dopravy...) i představitelé krajských samospráv.

Optimalizace organizačního rámce podpory VEV byla počátkem roku poznamenána prohloubením kompetenčních sporů mezi MZV a MPO v souvislosti s otázkou personálního zajištění tzv. obchodně ekonomických úseků (OEÚ) ambasad. Dosaďovací systém obsazování pozic na OEÚ i rozdělení dalších úkolů mezi ministerstva vycházely z kompetenčního zákona 2/1969 Sb. a na něj navazující dohody těchto resortů uzavřené v roce 1998. Z hlediska možných organizačních modelů podpory VEV šlo o tzv. duální model řízení.²⁰ MZV odpovídalo za politické a diplomatické aspekty, zatímco obchodně ekonomické a obchodně politické otázky řešilo MPO.

Dvoukolejnost se ovšem negativně projevovala v uspořádání zahraničních aktivit ekonomické diplomacie. Tyto aktivity byly rozděleny mezi ambasády a komerční kanceláře CzechTrade a CzechInvest, přičemž v činnosti obou složek (diplomatické a komerční) existovaly duplicity. Diplomatické složky (OEÚ, resp. obchodní atašé a další personál těchto úseků) navíc podléhaly zároveň MZV i MPO. To opakovaně vzbuzovalo kritiku pro rozpornost požadavků, které jsou na ně kladeny.

Pro české podnikatelské subjekty nedostatky v řízení znamenaly zejména zdlouhavost při řešení konkrétních otázek, nízkou kvalitu informací poskytovaných OEÚ, nekompetentnost, odmítání součinnosti z důvodů časové vytíženosti a špatnou přístupnost systému malým a středním podnikům.²¹ Uvedená negativa přitom nespočívala jen dvojkolejnosti, ale odrážela i způsob výběru uchazečů pro pozice na OEÚ a jejich odbornou průpravu.

Neshody mezi MZV a MPO začaly už v průběhu roku 2010 v návaznosti na přípravu nové exportní strategie. K jejich dalšímu zostření došlo v důsledku rozpočtových škrťů, neboť škrty vyžadovaly i zeštíhlení zastupitelských úřadů a změny v jejich personálním obsazení. Pro MZV, které muselo propouštět zaměstnance, bylo převzetí části agendy dosavadních obchodních radů vysílaných MPO cestou, jak některá pracovní místa zachovat.

Na přelomu let 2010 a 2011 spory mezi MZV a MPO o organizační podobu (zejména obsazování OEÚ, které bylo dosud v rukou MPO) vyústily v krizi. Přes veškeré snahy o uklidnění situace v únoru 2011 MZV kompetenční dohodu vypovědělo a převzalo agendu ekonomické diplomacie zajišťovanou zastupitelskými úřady zcela do vlastní režie.

V rámci úsporných opatření a reorganizace začalo MZV s rušením OEÚ a jejich nahrazováním ekonomickými diplomaty (což zároveň znamenalo vytěsňování zaměstnanců vysílaných MPO a jejich nahrazování pracovníky MZV, přestože MPO na provoz OEÚ dosud přispívalo 85–100 mil. Kč ročně). Počátkem roku 2011²² zaniklo celkem 24 pozic, převážně v zemích EU (15).²³ Spolu s personálním zeštíhlením některé zastupitelské úřady (např. velvyslanectví v Oslu) ihned omezily rozsah služeb pro firmy. Zároveň MZV oznámilo, že v šesti zemích budou na agendu vyčleněni dva pracovníci (přitom např. na strategickém ruském trhu se jí na sklonku roku 2010 zabývalo pět pracovníků), v dalších 58 státech měl agendu vyřizovat jeden diplomat.²⁴ Počet zemí, kde ekonomická a komerční agenda zůstala samostatná, se sice příliš nezměnil, co do plánovaného počtu pracovníků se ale zdálo, že se ČR navrátí k situaci před více než deseti lety. Skutečná redukce ovšem v průběhu roku 2011 tak výrazně nepokročila – např. ve zmíněném Rusku koncem roku působilo stále pět diplomatů, tři zaměstnanci pověřeni plně nebo částečně ekonomickou agendou byli v Číně, dva v Egyptě, Polsku nebo Mexiku.²⁵

K prohloubení krize po zmíněných krocích MZV přispělo i MPO, které oznámilo, že od roku 2013 zvažuje vytvoření sítě vlastních obchodních zastoupení na bázi sloučených kanceláří CzechTrade a CzechInvest.²⁶ Určitou dobu se zdálo, že snahy o odstranění nedostatků duálního systému vyústí v „superdualitu“, v níž navíc činnost jednotlivých složek kvůli sporům ministerstev bude postrádat jakoukoli koordinaci.

V souladu s doporučeními Národní ekonomické rady vlády,²⁷ a též pod tlakem vlády, České rady pro obchod a investice i podnikatelské veřejnosti, však obě instituce v červnu 2011 dospěly k Dohodě o garantované úrovni služeb v oblasti prosazování obchodních zájmů českých firem. V ní nově vymezily rozsah služeb státu, rozdělily své kompetence a specifikovaly i úkoly zastupitelských úřadů a zahraničních kanceláří agentury CzechTrade.

Ministerstvo zahraničních věcí a ambasády se podle dohody mají soustředit na aktivity označované jako Government to Government (G2G) a Business to Government (B2G), tj. takové, v nichž je potřeba pro ochranu zájmů České republiky, resp. českých firem, vstupovat do jednání s orgány přijímajícího státu. Ministerstvo průmyslu a obchodu a (finančně i personálně) posílené a s ambasádami informačně lépe propojené kanceláře CzechTrade převzaly servis v rámci vztahů mezi firmami (Business to Business – B2B). V zemích, kde zastoupení CzechTrade chybí,²⁸ obě funkce sloučí ambasády a zajistí tedy i základní servis podnikatelům.

Slabinou dohody je ovšem její krátkodobý charakter – bude platit dva roky. Jednání o dalším trvání, které je podmíněno přehodnocením účelnosti i souhlasem obou stran, s sebou nese nebezpečí, že se spory v brzké době opět obnoví v plné intenzitě – určité neshody se už projevíly v návaznosti na přípravu nové exportní strategie. Dohoda se rovněž soustředí výhradně na vývoz. Nespecifikuje řešení otázek spojených

s přílivem přímých zahraničních investic, inovací a technologií, v nichž vedle ambasád působí agentura CzechInvest a kde je potřeba zastupovat zájmy českého státu ve vztazích s cizími firmami (Government to Business – G2B).

Dále dohoda nespécifikuje ani tematické a teritoriální priority podpory VEV. Nedefinuje, jakou roli by v podpoře VEV měly hrát další státní orgány, především hlava státu a parlament, které jsou úspěšnou složkou KD např. ve Francii nebo v Německu.

Vedle celkové koncepce a organizačního rámce podpory VEV ovlivnily neshody kolem organizačního zabezpečení i úvahy o dalším směřování agentury CzechTrade. V květnu 2011 bylo avizováno výrazné teritoriální rozšíření sítě služeb B2B. Na základě analýzy exportního profilu bylo vytipováno deset oblastí pro zřízení regionálních center – Latinská a Severní Amerika, Asie, Indie, Rusko, Blízký východ, západní a jižní Evropa, Skandinávie a Balkán. V rámci center (hubů) by měla být jednotlivá teritoria zpracovávána odděleně – pro každý region tak může být vytvářena specifická strategie zohledňující zvláštnosti místního trhu. Pilotně začala příprava prvních tří hubů – v Rusku, Číně a Latinské Americe.²⁹

Agentura CzechTrade v průběhu roku 2011 rozběhla rovněž novou zahraniční kancelář v jihoafrickém Johannesburgu. Kancelář je teprve druhou v Africe, avšak sídlí v oblasti, kde se generuje 10 % hrubého domácího produktu kontinentu. Navíc by neměla obsluhovat jen JAR, ale podle bývalého generálního ředitele CzechTrade Ivana Jukla je připravena pomáhat českým firmám ve vyhledávání a využívání podnikatelských příležitostí i v dalších státech.³⁰

Dále agentura CzechTrade s podporou EU v květnu zahájila přípravu změn v systému vzdělávání zaměstnanců státní správy působících v oblasti služeb exportu (kromě pracovníků agentury též úředníků MZV a MPO). Avizováno bylo i zavedení některých nových služeb – zejména tzv. foresightu – sledování měkkých signálů trhu, které by umožnilo identifikovat nové trendy a v co nejčasnějším stadiu na ně reagovat.³¹

Nové produktové portfolio představila koncem září 2011 také agentura CzechInvest. Jeho součástí bude vytváření speciálních ekonomických zón, které by pomohly atraktivnit jednotlivé regiony ČR po zahraniční investory, aktivní vyhledávání akvizičních a investičních příležitostí pro české podniky v zahraničí i vznik tzv. inkubačních center usnadňujících českým podnikům vstup na vybrané zahraniční trhy. Podle odhadů by mohlo ročně přispět k růstu HDP o více než 0,1 %.³² Po úspěšném zahájení v Silicon Valley zveřejnila agentura CzechInvest také záměr rozšiřování sítě tzv. technologických akceleratorů pro vysoce inovativní české firmy, a to na východ USA, do Švýcarska a Izraele.

Změny a iniciativy ke zkvalitnění služeb probíhaly i v institucích zaměřených na finanční pomoc českým exportérům – v České exportní bance (ČEB) a Exportní garanční a pojišťovací agentuře (EGAP). ČEB představila novou vizi podpory exportu na 53. strojírenském veletrhu v Brně. Její součástí je např. úzká spolupráce s agenturou CzechTrade a podpora velkých projektů přímých dodavatelů – zejména v oblasti jaderných technologií, ale i ve vesmírném průmyslu. Právě v těchto oborech je totiž poměrně velký potenciál mimo trhy EU, kam chce ČR napříští výrazněji směřovat.³³

EGAP v roce 2011 pozastavila některá dočasná opatření, zavedená v důsledku ekonomické krize, a vrátila své produkty do předkrizového režimu. Přestože se před-

pokládalo, že vzhledem k zotavování z krize, objem pojištěného vývozu oproti předcházejícímu období mírně poklesne, byly pojistné kapacity ke konci roku posíleny 1 mld. Kč ze státního rozpočtu. Podle aktuálních odhadů by rozšíření služeb EGAP s využitím nových finančních prostředků mělo během deseti let vygenerovat příjmy do veřejných rozpočtů ve výši 1,7 mld. Kč a průměrnou roční zaměstnanost v rozsahu 1750 pracovních míst.³⁴ Agentura EGAP se v průběhu roku 2011 dočkala též zajímavého neformálního odborného ocenění. Její činnost byla hodnocena v analýze Britské asociace exportérů zpracované v souvislosti s debatami o dalším směřování finanční podpory vývozu ve Velké Británii. Přitom se dostala mezi tři pojišťovny s nejlepšími výsledky.³⁵

Určitou část iniciativy ve vymezování nové podoby podpory VEV převzala též podnikatelská sféra. Podnikatelé a jejich zájmová sdružení už delší dobu požadují, aby se do procesu formování podpory VEV i její praktické realizace mohli aktivněji zapojit. V průběhu roku vystupovali proti rušení obchodně-ekonomických úseků. Zároveň ostře kritizovali i pokračující zeštíhlování sítě ambasad. To hned v lednu 2011 vedlo k ukončení činnosti velvyslanectví v Kongu, Venezuele, Keni, Jemenu a Kostarice a generálního konzulátu v indické Bombaji. Nově se začalo v dalších měsících uvažovat též o zrušení zastoupení v některých zemích EU, konkrétní rozhodnutí však do konce roku 2011 nepadla.³⁶

Z hlediska aktérů hospodářské dimenze české zahraniční politiky bylo zajímavou iniciativou vytvoření česko-keňské smíšené obchodní komory, neziskové organizace, která se (navzdory omezeným možnostem soukromého subjektu) snaží nahradit některé dosavadní aktivity uzavřené ambasády v Nairobi.³⁷ Zdaleka však nejde o jedinou cestu, jak možné negativní dopady uzavření zastupitelských úřadů na české podnikatelské subjekty zmírnit. Začalo se debatovat i o rozšiřování sítě honorárních konzulátů a např. souvislosti s Keňou se objevil i návrh, že by v Nairobi mohlo být zřízeno detašované pracoviště velvyslanectví ČR v Etiopii, které je nyní pro Keňu pověřeným úřadem.³⁸

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Spolu s růstem politického zájmu o hospodářskou dimenzi české zahraniční politiky se výrazně zvýšila i pozornost věnovaná této problematice veřejností a médií. Zároveň se nárůst zájmu se projevil i zvýšenou angažovaností odborné sféry.

Zapojení akademické veřejnosti do řešení problémů české ekonomické diplomacie konečkonců podporovaly i příslušné státní instituce. Například MZV v rámci vědeckých grantových projektů nechalo k této problematice zpracovat dvě studie. Jednu připravil tým Liberálního institutu v čele s Jiřím Švarcem. Druhá je výsledkem práce týmu Národního výboru Mezinárodní obchodní komory ČR (ICC) pod vedením Michala Mejstříka (kolektiv ICC vedený Mejstříkem se podílel i na přípravě strategie konkurenceschopnosti). Ve vazbě na MPO byla vypracována studie o podpoře českého exportu na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze.³⁹

V souvislosti s rozšiřováním pojistných kapacit EGAP vznikla analýza Hodnocení dopadů regulace (RIA) k návrhu změn legislativy související s navýšením finančních prostředků pro Exportní garanční a pojišťovací společnost. Na rozdíl od odborných aktivit v gesci ministerstev ji však zpracovala poradenská společnost EEIP.

Pokud jde o sdělovací prostředky, nejvíce prostoru věnoval tématům souvisejícím s VEV České republiky celostátní tisk a časopisy (37 %, resp. 32 % relevantního zpravodajství), pravidelně se však objevovala i v televizní a rozhlasové publicistice (17 % a 14 %). Obsahové zaměření článků a pořadů víceméně kopírovalo stěžejní problémy a události této části agendy české zahraniční politiky. Společný jmenovatel většiny zpravodajských příspěvků tvořily dopady hospodářské krize na ČR, negativní důsledky restriktivních opatření vlády, hlavní slabiny českého exportu a nutnost rychle tyto nedostatky odstranit. Poměrně často se poukazovalo i na vysokou míru korupce a nežádoucí provázanost české ekonomické a politické sféry.

Pokud jde o konkrétní témata související s VEV, počátkem roku 2011 se v návaznosti na spory mezi MZV a MPO častěji diskutovalo o problematice ekonomické diplomacie a v centru pozornosti stála též příprava exportní strategie. Ta se do popředí vrátila po zveřejnění návrhu textu v listopadu. Od května až do podzimních měsíců se média soustředila především na novou Strategii mezinárodní konkurenceschopnosti. V relevantním zpravodajství toto téma jednoznačně dominovalo (73 % zpráv oproti 20 % věnovaným exportní strategii a 7 % zabývajícím se ekonomickou diplomacií). Poněkud překvapivě však nedošlo k zintenzivnění mediální debaty o podpoře VEV po schválení koncepce zahraniční politiky.

Z představitelů státu média s uvedenými tématy nejčastěji spojovala ministry průmyslu a obchodu M. Kocourka a Martina Kubu, výrazně méně naopak prezidenta republiky V. Klause a ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga. Pokud jde o instituce, bylo nejčastější rovněž spojení s MPO, kde vznikaly klíčové koncepční dokumenty. S jen o něco menší frekvencí následovaly MZV, hlava státu a Senát PČR.

ZÁVĚR

Období roku 2010 a počátku roku 2011 bylo pro podporu VEV v ČR krizovým, a to nejen vzhledem ke stále poměrně nepříznivým mezinárodním ekonomickým podmínkám, ale především díky rozpočtovým škrtnutím, které si tyto podmínky vynutily a s tím souvisejícím vyostřením kompetenčních sporů. Jarní a letní měsíce 2011, jak se zdá, přinesly obrat k lepšímu. Tento obrat však zatím nelze hodnotit jako zásadní. Jde spíše o začátek nové cesty. K tomu, aby šlo o cestu mezi nejúspěšnější a nejkonkurenceschopnější státy světa, tedy na „zpět na vrchol“, jak požaduje podtitul nové Strategie konkurenceschopnosti, bude zapotřebí udržet konsenzus na politické scéně i mezi klíčovými státními orgány, MZV a MPO. Výsledek přitom nezávisí jen na podpoře VEV, ale i na řadě dalších vnějších i vnitřních ekonomických a politických faktorů, včetně tak složitých a komplexních, jakými jsou vývoj na globálních trzích, stabilita české politické scény nebo úspěšnost právě realizovaných reforem ke stabilizaci státních financí.

Je však pozitivní, že v debatě o podpoře převážila věcná témata. Podpora VEV začala být chápána širěji než podpora exportu (B2B a B2G), jak tomu bylo v minulosti, a po delším období přešlapování na místě se rýsuje jasná vize. Má-li se ČR na konci této dekády dostat do druhé desítky nejkonkurenceschopnějších států světa, což avizuje Strategie mezinárodní konkurenceschopnosti, nestačí ale, aby podpora VEV „jen“ otevírala brány do světa. Musí přispět k restrukturalizaci hospodářství účinnou aktivitou v oblasti smysluplného a dlouhodobě udržitelného získávání vědeckých poznatků, inovací a technologií a přímých zahraničních investic.

Poznámky

- ¹ Srv. Hřích, Jan (2008): *Hospodářský rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ² Dubská, Drahomíra (2012): *Vývoj ekonomiky České republiky. 1. až 4. čtvrtletí 2011*. Shrnutí. On-line: [www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/C1001E2538/\\$File/110911q4a01.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/C1001E2538/$File/110911q4a01.pdf).
- ³ Srv. Hřích, Jan (2008): op. cit., s. 333.
- ⁴ Kavan, Jan (2011): *Šéf OSN se dozvěděl, jak se bude lišit zahraniční politika ČSSD od dnešní vlády*. Britské listy, 22. 4. 2011. On-line: blisty.cz/art/58325.html.
- ⁵ *Projev prezidenta republiky Václava Klause na setkání s českými velvyslanci*. Právo, 31. 8. 2011, s. 12.
- ⁶ MZV ČR: *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, část 4.4, 20. 6. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ⁷ Tamtéž.
- ⁸ Srv. např. Andryšová, Lenka: *Poznámky ke Koncepci zahraniční politiky*, 4. 11. 2011. On-line: www.lenkaandrysova.cz/nazory/poznamky-ke-koncepci-zahranicni-politiky-cr.html; Zaorálek, Lubomír: *Jaká to malá duše psala Schwarzenbergovu koncepci zahraniční politiky?* Aktualne.cz., 12. 5. 2011. On-line: blog.aktualne.centrum.cz/blogy/lubomir-zaoralek.php?itemid=13125.
- ⁹ Van Vennstra, Maria-Lise–Yakop, Mina–Van Bergeijk, Peter (2010): *Economic diplomacy, the level of development and trade*. Discussion Papers in Diplomacy no. 119. The Hague: Netherlands Institute of International Relations. On-line: www.clingendael.nl/publications/2010/20101000_cds_p_artikel_%20van%20Veenstra,%20Yakop%20and%20van%20Bergeijk.pdf.
- ¹⁰ Kolář, Petr (2011): *Na českých ambasádách končí obchodní radové, místo ztratí i úředníci*. Lidovky.cz. On-line: www.lidovky.cz. Dostupné na: www.lidovky.cz/na-ceskych-ambasadach-konci-obchodni-radove-misto-ztrati-i-urednici-1fr-/ln_domov.asp?c=A110209_172627_ln_domov_ter.
- ¹¹ K takovému pojetí se přihlásilo i MZV. Jak uvedl náměstek ministra zahraničních věcí T. Dub v projevu na pravidelné konferenci ekonomických diplomatů, uskutečněné již tradičně na přelomu června a července v Praze, MZV do budoucna zvažovalo, že by k agendě diplomatů ekonomů (jak jsou nově označováni dosavadní obchodní radové) vedle aktivního vyhledávání exportních a investičních příležitostí zařadilo také aktivní sledování a včasné rozpoznávání nových trendů v oblasti vědy, výzkumu a inovací. Proto dle Duba začalo připravovat i změny ve vzdělávání veškerého diplomatického personálu ve směru většího akcentu na ekonomické obory v rámci základní průpravy na Diplomatické akademii MZV. Dub, Tomáš (2011): *Projev na poradě ekonomických diplomatů*. Praha, 29. 6. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/672041/Projev_NMDT.pdf.
- ¹² MPO ČR: *Pilíře Exportní strategie 2012–2020: diverzifikace vývozu a integrace služeb státu na jeho podporu*, 30. 10. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cz/clanek/archiv-aktualit-pro-podnikatele/mpo-pilire-exportni-strategie-2012-2020/1001627/62273/.
- ¹³ *Zahraněční obchod loni skončil s rekordním přebytkem*. Zprávy.rozhlas.cz, 7. 2. 2012. On-line: www.rozhlas.cz/zpravy/domacieekonomika/_zprava/1014774.
- ¹⁴ Srv. Zemanová, Štěpánka (2011): *Hospodářský rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal

- a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 311–323.
- ¹⁵ MZV ČR (2012): *Zahraniční politika České republiky. Data X-XII/2011*. On-line: www.mzv.cz/public/8f/f7/6e/770497_680208_data4_11.pdf.
 - ¹⁶ Tamtéž.
 - ¹⁷ Radio Praha ČRo 7: *Senát má na zahraniční cesty o 1,5 miliónu méně než loni*, 28. 1. 2011.
 - ¹⁸ MZV ČR: *Souhrnná hodnotící zpráva o projektech ekonomické diplomacie za rok 2011*, 19. 3. 2012. On-line: www.businessinfo.cz/cz/clanek/statni-podpora-exportu/zprava-projekty-ekonom-diplomacie-2011/1000485/63552/.
 - ¹⁹ MZV ČR: *Český výzkum a vývoj zaujal Austrálii, chystají se společné projekty*, 15. 7. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/cesky_vyzkum_a_vyvoj_zaujal_australii.html.
 - ²⁰ Alternativou tohoto modelu je model integrovaný, v němž všechny kompetence připadají jednomu ministerstvu, zpravidla MZV. Blíže viz např. Tóth, Ľudovít–Horváthová, Katarína (2005): *Hospodářská diplomacia. Bilaterálne vzťahy*. Bratislava: Sprint.
 - ²¹ AMSP ČR (2009): *Názory podnikatelů na podporu exportu malých a středních podniků. Výsledky průzkumu*. On-line: www.amspr.cz/uploads/soubory/Pruzkum_c2web.pdf.
 - ²² Podle MPO k 1. 1. 2011 na OEÚ pracovalo celkem 94 diplomatů.
 - ²³ Jedna pozice byla vytvořena v etiopské Addis-Abbebě.
 - ²⁴ Kolář, Petr (2011): op. cit.
 - ²⁵ MPO ČR: *Pracovníci českých zastupitelských úřadů pověřeni plně nebo částečně ekonomickou agendou, aktualizace – duben 2012*, 3. 4. 2012. On-line: www.mpo.cz/dokument91214.html.
 - ²⁶ *Kdo duší ekonomickou diplomacii?* (2011). On-line: www.komora.cz/zpravodajstvi-a-media/media/napsali-o-nas-2/zpravy/kdo-duši-ekonomickou-diplomacii.aspx.
 - ²⁷ Národní ekonomická rada vlády (2011): *Rámec strategie konkurenceschopnosti*. On-line: www.vlada.cz/assets/ppov/ekonomicka-rada/aktualne/Ramec_strategie_konkurenceschopnosti.pdf, s. 94-95.
 - ²⁸ V současnosti CzechTrade působí ve 38 státech, tento počet by se však měl v brzké době výrazně zvýšit.
 - ²⁹ E15 (2011): *Ivan Jukl: Potřebujeme totální změnu myšlení v zahraničním obchodě*, 23. 5. 2011. On-line: www.czechtrade.cz/reference/czechtrade-media/ivan-jukl-potrebuje-totalni-zmenu-mysleni-v-zahranicnim-obchode/.
 - ³⁰ *CzechTrade míří do Afriky*, 30. 3. 2011. On-line: www.czechtrade.cz/o-czechtrade/pro-media/czechtrade-miri-do-afriky-345/.
 - ³¹ E15 (2011): op. cit.
 - ³² *Nový Czechinvest vytvoří tisíce pracovních míst*, 22. 9. 2011. On-line: www.czechinvest.org/novy-czechinvest-rocne-vytvori-tisice-pracovnich-mist.
 - ³³ ČEB (2011): *Od spolupráce ke hvězdám*. On-line: www.ceb.cz/content/view/1374/213/.
 - ³⁴ Prosperita (2011): *Dobrá zpráva pro exportéry*, 21. 1. 2011. On-line: www.egap.cz/informacni-servis/zpravy-a-clanky/archiv-2011/zpravy/2011-01-21.php.
 - ³⁵ EGAP (2011): *Naši parketou je export mimo EU (E15)*, 25. 11. 2011. On-line: www.egap.cz/informacni-servis/zpravy-a-clanky/archiv-2011/zpravy/2011-11-25.php.
 - ³⁶ *Ministerstvo zahraničí zváží, jaké ambasády v Evropě může zrušit*. ČTK, 24. 5. 2011; Hrubá, Petra (2011): *Česká diplomacie zatím tají, kterých ambasad se v příštím roce dotknou úspory*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/z_medii/ceska_diplomacie_zatim_taji_kterych.html.
 - ³⁷ Viktor Korček – Keňa, Tanzánie, Afrika. Studio ČT 24, 17. 10. 2011. On-line: www.youtube.com/watch?v=y7oT0VD4sok.
 - ³⁸ Mejstřík, Michal a kol. (2011): *Optimalizace sítě ekonomických diplomatů na zastupitelských úřadech* (závěrečná zpráva vědeckého projektu MZV, 14/02/11). On-line: www.mzv.cz/public/30/53/29/759922_669311_Zaverecna_zprava_MZV_Vyzkumny_projekt_140211.pdf.
 - ³⁹ Krčál, Adam (2011): *Proexportní služby státu a jejich vnímání českou podnikatelskou veřejností*. Acta Oeconomica Pragensia, 2/2011, s. 28–49. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepc_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.

Tabulka 1: Vývoj ekonomických veličin podporovaných v rámci ekonomické diplomacie v letech 2002-2011¹
(v mld. Kč, zaokrouhleno)

	2002		2003		2004		2005		2006		2007	
	Hodnota		Hodnota		Hodnota		Hodnota		Hodnota		Hodnota	
Vývoz z ČR	1254		1371		1723		1869		2145		2479	
Obchodní bilance ²	-71		-70		X		59		65		121	
Příjmy z cestovního ruchu	96		100		104,2		112		125		129	
Bilance cestovního ruchu	45		46		X		54		63		56	
Bilance běžného účtu	-136,4		-160,6		X		-39,8		X		-113,1	
Čistý příliv PZI ³	278		59		X		279		X		212	
Čisté PZI do zahraničí	7		6		X		-0		X		33	
Bilance PZI	271		54		X		280		X		179	

	2008		2009		2010		2011	
	Hodnota		Hodnota		Hodnota		Hodnota	
Vývoz z ČR	2474		99,8		1829		2448,9	
Obchodní bilance ²	103		X		152		94	
Příjmy z cestovního ruchu	122		94,6		122		96,2	
Bilance cestovního ruchu	45		X		45		X	
Bilance běžného účtu	-22,9		X		-37,0		X	
Čistý příliv PZI ³	110		X		52		X	
Čisté PZI do zahraničí	74		X		26		X	
Bilance PZI	36		X		26		X	

Prameny: Česká národní banka. On-line: www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_balance_stat/platebni_balance_q/bop_czk.htm; Česká národní banka. On-line: www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_balance_q/statistika/platebni_balance_q/index.html; Český statistický úřad. On-line www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/1409-10.

¹ V zájmu zachování kontinuity jsou převzaty názvy i struktura zavedené ve starších vydáních ročenky J. Hříchem.

² Obchodní bilance podle metodiky platební bilance (tj. statistická hodnota podle přepočtu FOB/FOB).

³ Čistá repatriace investic zpět do ČR.

Tabulka 2: Zahraníční obchod ČR v jednotlivých měsících roku 2011
(mld. Kč, zaokrouhleno)

Ukazatel	Leden		Únor		Březen		Duben		Květen		Červen		Červenec	
	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index
Vývoz	224,1	126,8	219	117,5	258,7	117,5	228,6	113,8	245,2	117,8	247,2	110,1	220,7	110,3
Dovoz	206,2	129,1	204,6	119,8	236,7	116,6	215,7	114,8	231,2	118,3	229,8	106,1	208,7	106,0
Obrat	430,3	128,1	423,6	118,6	495,5	117,5	444,3	115,2	476,4	118,7	477,1	107,9	429,4	107,9
Balance ⁴	17,8	+2,8	14,3	-0,7	22,0	+5	12,9	-1,1	14	+3	17,4	+9,4	12	+8

Ukazatel	Srpen		Září		Říjen		listopad		Prosinec		I-XII celkem	
	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index	Hodnota	Index
Vývoz	218,7	110,7	254,7	108,6	254,8	108,7	265,9	109,9	228,6	110,1	2866,1	113,2
Dovoz	217,8	110,7	231,5	103,4	228,2	103,4	246	106,1	218,1	105,1	2674,7	110,9
Obrat	436,5	111,3	486,2	106,8	483	108,2	511,9	108,6	446,6	107,7	4472,7	112,1
Balance ⁴	0,9	-0,1	23,2	+11,2	26,6	11,6	19,8	7,8	10,5	9,5	191,3	+66,3

Pramen: Český statistický úřad. On-line: vdb.czso.cz/vdbvo/tahparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=VZ01010CU&&kapitola_id=3.

⁴ Místo meziročního indexu absolutní rozdíl velikosti salda obchodní bilance oproti stejnému období roku 2010.

Kapitola 18

Energetika ve vnějších vztazích České republiky

Lukáš Tichý

ENERGETIKA VE VNĚJŠÍCH VZTAZÍCH ČESKÉ REPUBLIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Přestože od rusko-ukrajinského plynového sporu v lednu 2009 nezasáhla Českou republiku, ani jiný členský stát EU žádná nová energetická krize v podobě výpadku dodávek ropy nebo plynu, byla v roce 2011 česká zahraniční politika konfrontována řadou klíčových událostí a rozhodnutí, které měly dopad na energetickou bezpečnost ČR a její vnější dimenzi. V roce 2011 odsunula do té doby prioritní téma zajištění bezpečných dodávek ropy a plynu na druhou kolej problematika jaderné bezpečnosti, jež určovala obsah nejen evropského, ale i celosvětového diskurzu. Příčinou zvýšeného zájmu se staly události v Japonsku, kde v březnu 2011 došlo k havárii jaderné elektrárny ve Fukušimě, která byla nejprve zasažena největším zemětřesením, jaké Japonsko v historii zažilo, a jeho ničivé důsledky byly ještě umocněny vlnou tsunami. Souběh dvou přírodních katastrof vyřadil záložní generátor elektrické energie a chlazení reaktoru, což vedlo k úniku radioaktivního materiálu.¹ EU v reakci na katastrofu JE v japonské Fukušimě rozhodla o provedení zátěžových testů všech 143 jaderných reaktorů v EU včetně dvou jaderných elektráren v ČR.

Události v japonské Fukušimě nezůstaly bez odezvy ani mezi členskými státy Evropské unie, která se ještě více rozdělila na dva ideologicky nesmiřitelné tábory: na zastánce (např. ČR, Francie, Velká Británie) a na odpůrce (zejm. Německo, Rakousko) jaderné energie. Německá vláda již v březnu 2011 rozhodla nejprve o okamžitém uzavření sedmi nejstarších jaderných reaktorů společně s poruchovým blokem v Krümmelu a následně o úplném odstavení zbývajících devíti reaktorů do roku 2022. Český premiér Petr Nečas naproti tomu 16. března jasně prohlásil, že ČR se nechystá odstavovat jaderné elektrárny, protože „by to u nás vedlo k ekonomickým problémům na hranici ekonomické katastrofy“.²

Vedle jaderné bezpečnosti řešila EU v roce 2011 také urychlení implementace třetího liberalizačního balíčku v členských státech a pomalý proces liberalizace vnitřního energetického trhu společně s nedostatečným propojením národních energetických

soustav. Jako diskriminující a poškozující energetické vztahy Ruska a EU označil třetí liberalizační balíček na začátku února 2011 ruský premiér Vladimir Putin při setkání s představiteli Evropské komise. Rusko se obává, že v důsledku liberalizace energetického trhu EU dojde k ohrožení investic ruské společnosti Gazprom a tím i snížení jejího podílu na evropském trhu.³ Jednání mezi Ruskou federací a Komisí o regulaci energetického trhu v zemích EU pokračovala i v říjnu, ovšem podle ruského ministra pro energetiku Sergeje Šmatka se dostala do slepé uličky, protože při rozhovorech se nebraly v úvahu zájmy Ruska.⁴

V možné souvislosti s podpisem dohody mezi Gazpromem a západoevropskými společnostmi Eni, EdF a Wintershall o novém plynovodu South Stream, nařídila v září 2011 Evropská komise kontroly u plynárenských firem ve střední a východní Evropě kvůli podezření, že si dodavatelé, přepravci a distributoři plynu mohli rozdělit trh dohodami, které jsou v rozporu s unijním právem.⁵ Naproti tomu energetické vztahy mezi ČR a Ruskem se v roce 2011 ubíraly opačným trendem zejména v oblasti jaderné energie.

Česká republika, na rozdíl od EU nebo Ruska, jehož energetickou politiku a bezpečnost upravuje Strategie rozvoje energetické politiky RF do roku 2020 a v listopadu 2009 nově upravená Energetická koncepce RF do roku 2030, nemá samostatný dokument, který by řešil pouze energetickou bezpečnost a vnější energetické vztahy. Bezpečnost v oblasti energetiky upravuje *Státní energetická koncepce z roku 2004* a návrh aktualizované *Státní energetické koncepce z února 2010*. Pouze okrajově upravují energetickou politiku a vnější dimenzi energetické bezpečnosti některé jiné materiály.

Například v červenci 2011 schválená *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, která na rozdíl od předchozí *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, kde není energetika téměř přítomna, definuje prosazování energetické bezpečnosti za jeden z hlavních principů multilaterální a bilaterální zahraniční politiky ČR. Na multilaterální úrovni v rámci EU by měla ČR hájit své strategické zájmy v oblasti energetické politiky, podporovat vytváření jednotného energetického trhu a zasazovat se o budování konkurenceschopného a efektivního evropského energetického sektoru.⁶ Nová koncepce zároveň uvádí prioritní oblasti a státy, na které by se ČR ve svých bilaterálních energetických vztazích měla zaměřit. Jde především o Rusko, Německo, země V4, ale i země severní a východní Afriky a Blízkého východu.⁷ Energetická bezpečnost je zmíněna také v nové *Bezpečnostní strategii ČR*, přijaté vládou v září 2011, která jako bezpečnostní hrozby v oblasti energetiky uvádí ohrožení funkčnosti kritické infrastruktury a přerušení strategických surovin nebo energie.⁸

Nový samostatný dokument v oblasti energetické bezpečnosti ČR představují *Východiska pro koncepci surovinové a energetické bezpečnosti České republiky*, které vláda schválila v srpnu 2011. Východiska neřeší jen domácí zdroje, ale zabývají se i situací na globálních trzích a vymezují rizika a stručně navrhuji možná řešení, mezi která patří např. další diverzifikace zdrojů a přepravních cest nebo posilování infrastruktury. Nový dokument zmiňuje také oblasti vnějších energetických vztahů, na které by se ČR při zajištění své energetické bezpečnosti měla soustředit, jako např. EU, V4, ale také Rusko.⁹

Stejně jako v evropské, také v české politické diskusi hrála v roce 2011 zásadní roli otázka jaderné bezpečnosti zaměřená na odstavení všech jaderných elektráren v Německu a na dostavbu dvou nových bloků JE Temelín, o kterou se ucházejí americká společnost Westinghouse, česko-ruské konsorcium firem Atomstrojexport, Gidropress a Škoda JS a francouzský koncern Areva. Dalším důležitým tématem byla implementace třetího liberalizačního balíčku EU do národního práva pomocí novely energetického zákona.¹⁰ Na druhou stranu problematika vnější dimenze energetické bezpečnosti nepatří tradičně u českých politických stran k zásadním otázkám.

Ostrá kritika se začátkem února 2011 snesla během prvního kola čtení na novelu energetického zákona, který zavádí mj. oddělení plynárenských společností od provozovatele přenosové soustavy a přináší větší liberalizaci energetického trhu a ochranu spotřebitelům. Podle opozičních poslanců Karla Šidla (KSČM) a Jiřího Krátkého (ČSSD) novela zvýší riziko korupce v případě rozhodování úřadů v energetice. Připomínky k novele měl i poslanec TOP 09 František Laudát, který se domnívá, že zákon je spíše cesta zpátky k větší byrokracii a může představovat nepříjemný zásah do malého a středního podnikání.¹¹

Vedle premiéra P. Nečase byl v roce 2011 aktivním politickým představitelem vnějších energetických vztahů také český prezident Václav Klaus. V září 2011 na půdě OSN prosazoval jadernou energii jako stabilní, legitimní a pro některé země nepostradatelný zdroj. „*Za Českou republiku říkám, že to, co se stalo ve Fukušimě, podle nás v žádném případě nezpochybňuje argumenty pro jadernou energetiku. Tyto argumenty jsou silné, ekonomiky racionální a přesvědčivé.*“¹² Již v květnu 2011 V. Klaus označil odstoupení Německa od jádra za iracionální. „*Já to považuji za naprosto nerozumný, populistický krok na německé straně.*“¹³ Velmi konkrétní byl také český prezident, pokud jde o jméno případného vítěze v tendru na dostavbu JE Temelín. Během pražského setkání s ruským prezidentem Dmitrijem Medveděvem v prosinci 2011 V. Klaus jasně prohlásil, že z trojice uchazečů o dostavbu JE Temelín nabízí relativně nejvyšší podíl možnosti spoluúčasti českých firem na subdodávkách Rusko, což „*Praha považuje za významnou věc*“.¹⁴

Výše zmíněná témata české politické diskuse společně s klíčovými událostmi v oblasti energetiky měly v roce 2011 zásadní vliv na směřování vnějších energetických vztahů ČR. Z pohledu vnější dimenze energetické bezpečnosti je pro ČR klíčový především prostor EU. Přestože energetická bezpečnost zůstává i nadále spíše v rukou členských států, je energetická politika ČR dlouhodobě konfrontována unijními (legislativní a politickými) návrhy a řadou iniciativ (zaměřených dovnitř i vně) ze strany EU. Pro vnější energetické vztahy ČR je také velmi důležitá spolupráce s ostatními středoevropskými zeměmi v rámci V4, kde se státy společně shodují na potřebě vzájemného propojení v oblasti energetické infrastruktury a na posílení dalšího využívání jaderné energie. Téma jaderné energie se objevilo i v bilaterálních energetických vztazích ČR s Německem a Rakouskem. Tendr na dostavbu jaderné elektrárny Temelín pak jasně určoval směr energetických vztahů ČR s USA, Ruskem a Francií.

VNĚJŠÍ ENERGETICKÉ VZTAHY ČESKÉ REPUBLIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Multilaterální rozměr vnějších energetických vztahů ČR

Energetická bezpečnost ČR a EU

Na úrovni EU je pozice ČR v oblasti energetiky, podobně jako u ostatních členských států, ovlivňována jednak mechanismem vyjednávání, kdy řadu energetických otázek prosazuje ČR ve spolupráci s dalšími státy EU, ale také specifickými podmínkami, které v případě ČR vycházejí mj. z minimálních zásob nerostných surovin (ropy a zemního plynu) a vedou k hledání jiných zdrojů výroby elektrické energie (z jádra a uhlí). Zároveň aktivita ČR v rámci EU je určována energetickými prioritami a zájmy, jež se snaží prosazovat, přičemž v oblasti energetiky nemá ČR pouze jednu roli, ale ta se mění téma od tématu. Současně s tím se ČR snaží být konzistentní a ve většině případů také je.¹⁵

Česká republika podporovala energetiku jako jednu z hlavních priorit na půdě EU během svého předsednictví v Radě EU v první polovině roku 2009. V průběhu předsednictví se ČR podařilo sjednat dohodu o třetím liberalizačním balíčku v oblasti elektřiny a plynu a dosáhla ústupku na Evropském parlamentu v otázce vlastnického oddělení výroby a distribuce energií (tzv. unbundling).¹⁶ V oblasti investic pak došlo k přijetí Plánu hospodářské obnovy Evropy, který počítal s investicemi ve výši 4 mld. EUR do lepšího propojení a modernizace plynovodů, budování nových zásobníků a větrných elektráren a projektů CCS.¹⁷

Své priority v oblasti energetiky podporovala ČR na půdě EU i v roce 2010, kdy se např. podařilo ČR společně s ostatními státy V4 prosadit zohlednění problematiky ropovodu Družba při zpracovávání unijní studie o technických aspektech variabilního užití ropovodů a produktovodů ze třetích zemí do EU. V září 2010 pak ministři V4 zodpovědní za energetiku odeslali dopis komisaři Güntheru Oettingerovi, ve kterém zdůraznili své priority v souvislosti s chystaným infrastrukturním balíčkem. Následně došlo k vytvoření EU Skupiny na vysoké úrovni pro severojižní propojení (V4 + Bulharsko, Rumunsko), jejíž činnost byla oficiálně zahájena v březnu 2011.¹⁸

V porovnání s rokem 2010 byla ve sledovaném období aktivita České republiky v otázce energetiky, kterou je třeba zasadit do kontextu polského a maďarského předsednictví v Radě EU, velmi podobná. Příkladem české aktivity byl na začátku února 2011 mimořádný summit EU, kde ČR protestovala proti povinnému zahrnutí standardů energetické bezpečnosti pro všechny budovy pořizované veřejnými zakázkami.¹⁹ Zároveň ČR na summitu společně s dalšími členskými státy prosazovala, aby jaderná energetika byla chápána jako zdroj, který přispívá k nízkouhlíkaté politice.²⁰

Na začátku března 2011 vyzval evropský komisař pro energetiku G. Oettinger členské státy k urychlené liberalizaci trhu s elektřinou a zemním plynem a především k implementaci třetího liberalizačního balíčku do národního práva. To na konci roku 2011 nečinila více jak polovina členských států, naopak devět členských států, mj.

také ČR, balíček implementovaly. P. Nečas přesto na konferenci o jednotném energetickém trhu EU připustil, že ve vytváření jednotného trhu s energiemi v EU existují rezervy.²¹

Téma liberalizace energetického trhu následně odsunula do pozadí havárie JE v japonské Fukušimě v březnu 2011, po níž nařídila Evropská komise bezpečnostní opatření v podobě zátěžových testů všech jaderných reaktorů v EU.²² Ředitelka Státního úřadu pro jadernou bezpečnost (SÚJB) Dana Drábová na zátěžové testy reagovala varováním, že politické požadavky některých zástupců EU při posuzování bezpečnosti elektráren mohou převážít nad technickými standardy, a tím ohrozit jaderné elektrárny a přivést jaderný sektor do ekonomických problémů.²³ Tyto obavy umocnily předchozí prohlášení G. Oettingera, podle kterého by EU měla zvážit, jestli může naplnit své energetické potřeby bez jaderné energie.²⁴

Evropská komise zároveň ve svém sdělení na začátku září 2011 vyzvala členské státy k jednotnému vystupování v energetických otázkách a silnějšímu mandátu pro vyjednávání a prosazování energetických cílů EU ve vztahu k Rusku, Turecku a zemím střední Asie a severní Afriky.²⁵ V novém návrhu pak Komise²⁶ uvedla, že členské státy mají povinnost informovat partnery v EU o vyjednávání dohod v oblasti energetiky se státy mimo Unii, a to před začátkem či po vyjednáváních.²⁷ V některých případech může navíc podle těchto návrhů Komise vyjednávat energetické dohody za národní vlády a nebo mohou být dohody se třetími zeměmi projednávány na úrovni EU, pokud je to nutné pro dosažení klíčových cílů EU.²⁸ Následně 12. září ministři pro evropské záležitosti a ministři zahraničních věcí pověřili Komisi, aby vyjednávala s Ázerbájdžánem a Turkmenistánem za celou EU o vybudování Transkaspického plynovodu. Zemní plyn, který bude od Kaspického moře do Evropy přiváděn, by měl v budoucnosti plnit potrubí trojice zamýšlených plynovodů Jižního koridoru, kam patří TAP, ITGI a především Nabucco, jehož realizaci dlouhodobě podporuje Komise, ale i ČR.²⁹

Přitom ještě v březnu 2011 se objevily informace, že investoři plynovodu Nabucco údajně zvažují odstoupení od projektu, neboť podle interní studie BP náklady na jeho výstavbu vzrostly z původních 8 mld. na 14,1 mld. EUR.³⁰ Společně s chystaným ruským plynovodem South Stream se pak oba projekty zdály z ekonomického hlediska jako iracionální, protože spotřeba plynu v EU nevypovídá o nutnosti budovat nové plynovody s velkou kapacitou.³¹ O důležitosti plynovodu South Stream se Komisi snažil v květnu 2011 přesvědčit ruský ministr pro energetiku S. Šmatko, který chtěl pro ruský plynovod ze strany EU, podobně jako v případě plynovodu Nord Stream, dosáhnout uznání projektu evropského zájmu.³² To se ovšem nepovedlo. G. Oettinger sice potvrdil význam plynovodu, nicméně prohlásil, že South Stream „není naší nejvyšší prioritou“.³³

V neposlední řadě Komise ohlásila v říjnu 2011 historicky první plán, který počítá s využitím části evropského rozpočtu pro období let 2014–2020 na výstavbu elektroenergetických přenosových soustav nebo plynovodů, mezi něž patří např. realizace plynovodů v tzv. Jižním koridoru. V infrastrukturním fondu má být na projekty, jejichž úkolem je přispívat k plnění cílů v oblasti klimatu a energetiky, vyhrazeno 9,1 mld. EUR a EU je podle návrhu připravena spolufinancovat projekty do výše 50 % až 80 %.³⁴ V listopadu 2011 pak zástupci deseti zemí východní a střední Evropy včetně

ČR společně s Evropskou komisí podepsali Memorandum o porozumění, ve kterém státy vyjádřily politickou vůli a záměr spolupracovat při přípravě a realizaci projektů v oblasti infrastruktury s cílem vytvoření severojižního propojení trhů s energiemi a zabezpečení dodávek energie. Z pohledu ČR je podle nového ministra průmyslu a obchodu Martina Kuby³⁵ „dohoda o to cennější, že vznikla z iniciativy zemí Visegrádské čtyřky...“.³⁶

Energetická bezpečnost ČR a V4

Energetická bezpečnost a propojení energetických sítí byly jedny z hlavních témat, na kterých se v roce 2011 shodli političtí představitelé zemí Visegrádské čtyřky. Shoda mezi státy V4 panovala také v oblasti spolupráce na poli jaderné energie, o které jednala Česká republika jak na bilaterální úrovni s jednotlivými státy, tj. Polskem, Maďarskem a Slovenskem, tak během svého předsednictví v rámci platformy V4.³⁷

Již 25. 1. 2011 jednali v Bratislavě ministři energetiky Slovenska, ČR, Polska a Maďarska ve formátu V4+ o diverzifikaci dodávek plynu v rámci severojižního koridoru ve střední, východní a jihovýchodní Evropě s cílem posílit energetickou bezpečnost střeoevropského regionu.³⁸ Podle výsledné dohody by se počínaje rokem 2011 měly během následujících několika let propojit plynárenské sítě zemí Visegrádské čtyřky a Chorvatska.³⁹ Jako první v polovině září 2011 propojil plynárenské soustavy České republiky a Polska v oblasti Těšínska společný vysokotlaký plynovod Stork. Podle premiéra Nečase znamená plynovod Stork „zvýšení energetické bezpečnosti ČR a vytváří se základ pro takzvané severojižní propojení, které umožní České republice mít v budoucnu přístup i k terminálům s LNG“.⁴⁰

V další fázi má být posílena možnost zpětného toku plynu z ČR na Slovensko a následně by mělo dojít k propojení slovenské a maďarské přepravní soustavy.⁴¹ Propojení plynové soustavy zemí V4 je důležitý krok k zajištění stabilních a bezpečných dodávek před neplánovaným výpadkem z jednoho zdroje, jako tomu bylo v případě několika plynových krizí mezi Ruskem a Ukrajinou, které se projeví krátkodobým přerušením dodávek do Evropské unie.⁴²

Česká republika, jež se po Slovensku v červenci 2011 postavila do čela V4, prosazovala uvnitř seskupení vedle jiných energetických témat např. debatu o pokračování jaderné energetiky v regionu, kterou podpořili všichni prezidenti zemí V4 na říjnovém summitu v Maďarsku. Stanovisko zemí V4 k jaderné energii asi nejlépe vystihl český prezident V. Klaus „Máme silný pocit, že by bylo absurdní zejména pro země našeho typu, které nemají plyn a jiné velmi lukrativní energetické zdroje, abychom se programu jaderné energetiky vzdávali.“⁴³

Otázka jaderné energetiky byla v roce 2011 společným tématem bilaterálních energetických vztahů ČR s ostatními zeměmi V4. Využívání a rozvoj jaderné energie podpořili prezidenti ČR a Slovenska na setkání v Bratislavě v červnu 2011, kde se V. Klaus a Ivan Gašparovič shodli, že odklon od jádra je nesmyslný a populistický krok.⁴⁴ Stejný názor panoval i mezi českým prezidentem a jeho maďarským protějškem Pálem Schmittem v průběhu společné schůzky v dubnu 2011, kdy oba dva prezidenti odmítli úvahy o tom, že by lidé měli přestat používat jadernou energii.⁴⁵

Stejným směrem se ubíraly i energetické vztahy mezi ČR a Polskem. Během setkání polského prezidenta Bronislawa Komorowského s V. Klausem 21. února vyjádřili nejprve oba prezidenti přesvědčení, že propojení plynovodů u česko-polských hranic ještě více posílí vzájemné vztahy.⁴⁶ Následně se v červenci 2011 v Praze shodli český premiér P. Nečas se svým polským protějškem Donaldem Tuskem na společném postupu při prosazování jaderné energie na půdě EU a na vytvoření protiváhy zemím, jako jsou Německo či Rakousko, které se chystají jádro přestat využívat nebo ho již odmítnout.⁴⁷

Bilaterální rozměr vnějších energetických vztahů ČR

Energetické vztahy ČR–Rakousko

Naopak otázkou rozdílných názorů byla v roce 2011 jaderná energie ve vztazích mezi ČR a tradičně dlouhodobým odpůrcem jádra Rakouskem⁴⁸, kdy po havárii japonské jaderné elektrárny ve Fukušimě se rozpory obou zemí ještě více prohloubily. K respektování odlišných postojů obou zemí v otázce jaderné energetiky vyzval český premiér ve Vídni při březnovém setkání s rakouským prezidentem Heinzem Fischerm. Stejně stanovisko pak P. Nečas zopakoval během setkání s rakouským kancléřem Wernerem Faymannem.⁴⁹

Nicméně Rakousko ve svých protestech proti využívání jaderné energetiky v Evropě a proti rozšíření JE Temelín pokračovalo po celý rok 2011. Například v červenci rakouská vláda navrhla zákon, který by zakazoval dovoz proudu z jaderných elektráren v zahraničí, včetně z ČR. V září 2011 pak rakouský ministr zahraničí Michael Spindelegger prohlásil, že Rakousko využije všech „politických a právních prostředků, aby zabránilo další výstavbě jaderných elektráren v Česku“.⁵⁰

Energetické vztahy ČR–Německo

Jaderná energetika, ovlivněná rozhodnutím německé vlády uzavřít všechny své jaderné elektrárny nejpozději do roku 2022, byla také sporným tématem energetických vztahů ČR a Německa. O možných dopadech na český energetický sektor, pokud by ČR na krok SRN nijak nereagovala, např. zvýšením energetických kapacit dostavbou JE Temelín, hovořil 1. 6. 2011 při návštěvě Drážďan premiér P. Nečas.⁵¹ Ubezpečil však saského zemského premiéra Stanislawu Tillicha, že ČR rozhodnutí Německa respektuje, ale zároveň požádal, aby SRN respektovala rozhodnutí ČR dále využívat energii z jádra.⁵²

Pravdou zůstává, že německý odchod od jádra může do budoucna přinést určité komplikace, především pro energetické síť v ČR a okolních zemí. SRN hodlá 27 % produkce elektřiny z jádra nahradit vedle uhlí a plynu zejména obnovitelnými zdroji, mj. výstavbou nových větrných elektráren na severu Německa, které nejsou v současné době podpořeny dostatečnou přenosovou infrastrukturou. Zároveň podle bývalého ředitele společnosti ČEZ Martina Romana bude SRN v souvislosti s uzavřením svých jaderných elektráren vytvářet enormní tlak na ČR, aby také ukončila výrobu energie z jádra a zastavila tendru na dostavbu JE Temelín.⁵³ Český premiér proto 23. 11. 2011 nabídl německé kancléřce Angele Merkelové uspořádání veřejné diskuse v Ně-

mecku o dostavbě JE Temelín, neboť pouze společný postup může podle něho vést k dalšímu posílení česko-německých vztahů a vzájemné spolupráce.⁵⁴

Vedle jaderné energetiky se v česko-německých energetických vztazích objevila také dlouho diskutovaná otázka propojení ropovodů Družba a IKL do německé rafinérie Spergau, kterou podpořil začátkem října 2011 český premiér v Drážďanech na společné sasko-české konferenci o energetice. P. Nečas zároveň uvedl, že česká státní akciová společnost Mero je připravená po technické stránce řešit propojení ropovodu Družba do Německa a hledat nejvhodnější variantu, ovšem za podmínky dostatečné disponibilní kapacity ropovodu TAL.⁵⁵ Podle bývalého ministra průmyslu a obchodu Martina Kocourka by pak propojení obou ropovodů posílilo energetickou bezpečnost v regionu.⁵⁶

Česká republika se během roku 2011 začala napojovat také na německou plynovodní soustavu prostřednictvím plynovodu Gazela, jehož výstavba byla zahájena v říjnu 2011. Na budovaný plynovod Gazela navázal již v roce 2010 německý plynovod Opal, který je od srpna 2011 propojen s ruským plynovodem Nord Stream, jehož první trasa byla otevřena začátkem listopadu 2011. Gazela bude největším českým vnitrostátním plynovodem s kapacitou až 33 mld. m³ plynu ročně, který spojí Krušné hory s Českým lesem a povede zemní plyn zejména do jižní části Německa. Část suroviny ale bude zůstat i v české síti, navíc Česká republika bude mít příjmy z tranzitních poplatků.⁵⁷

Energetické vztahy ČR–Rusko

Energetické vztahy mezi ČR a Ruskem se v roce 2011 vyvíjely ve znamení zájmu ruské společnosti Atomstrojexport o zakázku na výstavbu dalších dvou bloků JE Temelín a zároveň se opatrně ubíraly směrem ke zlepšení vzájemné spolupráce, kdy na rozdíl od předchozích let byly poměrně aktivní i české společnosti na ruském energetickém trhu. I když události na začátku roku 2011 nasvědčovaly spíše opačnému trendu. V polovině března 2011 vládu ČR vyděsila informace italské ropné a plynárenské skupiny ENI o záměru prodat třetinový podíl v České rafinérské ruské společnosti Gazprom, což by ve svém důsledku vedlo k ještě většímu posílení vlivu Ruska v českém energetickém sektoru.⁵⁸ Ovšem již 11. 4. 2011 oznámil Gazprom⁵⁹ odložení vstupu do českých rafinérií.⁶⁰

O bezpečnosti dodávek ruské ropy a plynu do ČR a přípravě společné deklarace o modernizaci průmyslu jednali 11. 11. 2011 ministr průmyslu a obchodu M. Kocourek s místopředsedou ruské vlády Alexanderem Žukovem.⁶¹ Hlavním cílem deklarace je zvýšení konkurenceschopnosti ekonomik obou zemí díky modernizaci průmyslu, palivoenergetického komplexu a dalších odvětví. Právě energetika, ropný a plynárenský průmysl a bezpečnost dodávek ruských surovin patří podle Kocourka k jednomu z nejdůležitějších odvětví spolupráce ČR a RF.⁶²

Významná pozornost v rámci česko-ruských energetických vztahů byla během roku 2011 věnována zejména snaze česko-ruského konsorcia firem Atomstrojexport, Hidropress a Škoda JS o získání zakázky na dostavbu dvou jaderných bloků v JE Temelín v řádu několika miliard eur.⁶³ Sergej Kirijenko, ředitel ruské jaderné společnosti Rosatom, jehož součástí je člen konsorcia Atomstrojexport, uvedl v říjnu 2011 v Praze

při setkání s novým generálním ředitelem ČEZ Danielem Benešem, že případné vítězství česko-ruského konsorcia firem v dostavbě JE Temelín přinese českým podnikům zakázky za 4 až 5 mld. EUR (100 až 125 mld. Kč).⁶⁴ K posílení pozice v tendru na dostavbu JE Temelín podepsala ruská společnost Rusatom Overseas, dceřiná společnost státní firmy Rosatom, smlouvy o spolupráci s 15 českými výrobci a dodavateli služeb pro jadernou energetiku.⁶⁵

JE Temelín byla také jedním z hlavních témat setkání V. Klause s D. Medveděvem, které se uskutečnilo v Praze 8. 12. 2011. Ruský prezident označil JE Temelín za zajímavý projekt pro Rusko, proto „*bychom si přáli, abychom se ho mohli účastnit*“.⁶⁶ Za přítomnosti obou prezidentů byly nakonec v Praze podepsány mezi ruskými a českými subjekty kontrakty za zhruba 2,15 mld. EUR (54,3 mld. Kč). Například smlouva mezi ruským výrobcem jaderného paliva Tvel⁶⁷, patřící k ruské státní skupině Rosatom, a českou společností Alta o vytvoření společného podniku Alvel, který bude poskytovat služby související s dodávkami ruských palivových článků na evropský trh.⁶⁸

Z bezpečnostního hlediska se v českých médiích velmi často s případným vítězstvím česko-ruského konsorcia firem hovoří o další nežádoucí energetické závislosti ČR na Rusku. To tvrzení ovšem vychází z jisté neznalosti fungování jaderných elektráren, pro které je palivo připravováno ve čtyřech krocích a každý z nich může dělat jiná země. Pouze poslední fáze se musí ujmout konstruktér cílového reaktoru. Navíc jaderné palivo není uhlí nebo plyn, proto není žádný technický problém se palivem na rozumnou dobu předzásobit.⁶⁹

V roce 2011 působily aktivně v ruském energetickém sektoru i české firmy. Například v říjnu 2011 se české firmy a banky ucházely o projekt výstavby nové tepelné elektrárny ve městě Kyzyl v Tuvské autonomní republice na jihu Sibíře.⁷⁰ Začátkem listopadu 2011 pak otrokovická firma PSG získala mnohamiliardovou zakázku na výstavbu paroplynové elektrárny na severním Urale.⁷¹

Energetické vztahy ČR–USA

Podobně ve znamení zájmu americké společnosti Westinghouse o dostavbu JE Temelín a posílení česko-americké jaderné spolupráce se v roce 2001 vyvíjely energetické vztahy mezi ČR a USA. Již koncem ledna 2011 v rozhovoru pro ČTK a Český rozhlas prohlásil nový americký velvyslanec v ČR Norman Eisen, že bude v České republice „velice aktivně“ podporovat nabídku americké společnosti Westinghouse na dostavbu JE Temelín. Podle Eisena by společnost Westinghouse mohla České republice zajistit diverzifikaci energetických zdrojů.⁷²

Své stanovisko zopakoval americký velvyslanec v ČR také 31. května během rozhovoru pro ČTK a Český rozhlas v Houstonu, kde uvedl, že vítězství Westinghouse by bylo dalším pojítkem mezi USA a ČR, popř. celým regionem. Velvyslanec zároveň v rozhovoru tlumočil pozici amerického prezidenta Baracka Obamy, který „*stojí o pevné vazby s ČR a regionem. A tak [tendr] rozhodně je v jeho zorném poli*“.⁷³

O dostavbě JE Temelín a spolupráci v oblasti jaderné energie jednal 27. 10. 2011 ve Washingtonu český premiér s americkým prezidentem B. Obamou, který podpořil americké firmy v boji o dostavbu JE Temelín. Předseda vlády přislíbil americkému prezidentovi transparentní soutěž, zároveň ale upozornil, že cena není jedi-

ným rozhodujícím faktorem.⁷⁴ Nepřímo tím naznačil, že pro ČR bude důležité, aby se zakázky na JE Temelín účastnily i české firmy. Podobně jako francouzská Areva či ruský Atomstrojexport, také americká společnost Westinghouse nabídla během roku 2011 až 70% podíl českým společností na celkové zakázce. Zároveň Westinghouse do konce roku 2011 uzavřel řadu obchodních dohod s českými firmami o spolupráci při plánované dostavbě JE Temelín, např. s firmou Vítkovice a.s. nebo společností I & C Energo.⁷⁵

Energetické vztahy ČR–Francie

I v případě česko-francouzských energetických vztahů byly v roce 2011 zásadními tématy snaha francouzského koncernu Areva o zlepšení vlastní pozice v tendru na dostavbu JE Temelín a posílení spolupráce mezi Českou republikou a Francií v oblasti energetické (jaderné) bezpečnosti. 11. 2. 2011 jednal P. Nečas v Paříži nejprve s francouzským prezidentem Nikolasem Sarkozym o jaderné energetice, kterou oba politici, jejichž země patří mezi zastánce jádra, považují za významný prvek zajištění větší energetické bezpečnosti nejen pro členské státy, ale i pro Evropu jako celek. Poté se český premiér sešel s francouzským protějškem Francois Fillonem a podepsali plán spolupráce obou zemí do roku 2013, jenž rozšiřuje a konkretizuje strategickou spolupráci s důrazem na energetiku, ale i školství, vědu či strojírenství.⁷⁶

Další dohodu o spolupráci v jaderné energetice podepsali v polovině května 2011 ministr průmyslu a obchodu M. Kocourek a francouzský státní tajemník v úřadu ministra hospodářství, financí a průmyslu Eric Besson. Smlouva ustanovila tzv. cestovní mapu pro spolupráci obou zemí v oblasti jaderné energetiky a bude se týkat např. společného programu přípravy studentů. Zároveň by obě země měly nově prohloubit projekty v oblasti výzkumu a vývoje nebo koordinovat postoje obou zemí v mezinárodních institucích. V souvislosti s plánovanou zakázkou ČEZ na dostavbu nových bloků jaderné elektrárny Temelín uvedl E. Besson, že Francie může nabídnout reaktor EPR, jediný reaktor 3. generace, se kterým má již zkušenosti ve Francii, ve Finsku a v Číně.⁷⁷

ENERGETIKA VE VNĚJŠÍCH VZTAZÍCH ČESKÉ REPUBLIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Klíčová témata, která v roce 2011 dominovala vnějším energetickým vztahům ČR, se bezprostředně promítla do činnosti jednotlivých institucionálních aktérů a intenzity jejich jednání. V tomto ohledu byli aktivními představiteli jednak český prezident V. Klaus, vláda ČR prostřednictvím premiéra P. Nečase, ale také Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR v podobě ministra průmyslu a obchodu, kterým byl nejprve M. Kocourek a poté Martin Kuba. Stejně tak byla aktivita ve vnějších energetických vztahů patrná i ze strany Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Důležitým aktérem vnějších energetických vztahů ČR byl v roce 2011 prezident Václav Klaus, jehož aktivitu lze vysledovat jednak na počtu setkání s vrcholnými politickými představiteli ostatních zemí, kde byla energetika jedním z hlavních téma-

tem, ale také na intenzitě vystoupení k dané problematice. O energetické spolupráci a posílení významu jaderné energie jednal V. Klaus během roku 2011 se všemi prezidenty V4 a dostavba JE Temelín byla hlavní agendou během setkání s ruským prezidentem v Praze. V neposlední řadě V. Klaus hovořil v květnu 2011 v Baku s prezidentem İlchamem Alijevem o strategickém významu ázerbájdžánské ropy a plynu pro energetickou bezpečnost EU.

Na vládní úrovni je významným aktérem především samotná vláda ČR. Během roku 2011 např. schválila tři strategické dokumenty, tj. Konceptci české zahraniční politiky, Bezpečnostní strategii ČR a Východiska pro koncepci surovinové a energetické bezpečnosti ČR, které přímo či nepřímo upravují energetickou bezpečnost ČR a směřování ve vnějších energetických vztazích.⁷⁸ Vláda v roce 2011 přijala novelu energetického zákona, kterou byl transponován třetí liberalizační balíček do českého národního práva. V říjnu 2011 se pak vláda ČR rozhodla projednat jednovětou novelu zákona o posuzování vlivu na životní prostředí (EIA), jež má ukončit dlouholetý spor ČR s Evropskou komisí o výklad normy.⁷⁹ Novela má zabránit možným vysokým finančním sankcím ze strany EU a také uhladit cestu výstavbě nových bloků jaderné elektrárny Temelín.⁸⁰

Podobně jako prezident V. Klaus, i předseda vlády P. Nečas v průběhu roku 2011 prosazoval v energetických vztazích ČR jadernou energetiku, o které jednal s politickými představiteli USA, Francie nebo Polska. V případě Německa a Rakouska český premiér ubezpečil obě země o respektování jejich bezjaderné politiky ze strany ČR, ale zároveň vyzval k respektování českého rozhodnutí nadále pokračovat v rozvoji jaderné energetiky jako součástí energetického mixu. Vedle toho český premiér prosazoval propojení české energetické infrastruktury s okolními zeměmi, např. mezi ČR a Polskem.

Důležitým hráčem vnějších energetických vztahů České republiky je také ministerstvo průmyslu a obchodu, které se aktivně podílelo na vyjednávání o nové podobě charty Mezinárodního energetického fóra, kterou za Českou republiku podepsal 22. 2. 2011 v saúdskoarabském hlavním městě Rijádu ministr průmyslu a obchodu M. Koucourek. Nová charta má zajistit větší stabilitu mezinárodních energetických trhů. Ministerstvo průmyslu a obchodu také v dubnu na konferenci „Strojírenství 2011“ s podtitulem „ČR země špičkových jaderných technologií“ podpořilo další posílení jaderné energie a zvýšení výroby elektřiny z jadra nad 50 %.

V rámci ministerstva zahraničních věcí byla otázka vnějších energetických vztahů ČR jedním z hlavních témat pro ministra Karla Schwarzenberga, jeho prvního náměstka Jiřího Schneidera a především velvyslance ČR pro energetickou bezpečnost Václava Bartušku. Stejně jako v předešlých letech, i v roce 2011 byla činnost MZV a jeho jednotlivých odborů zaměřena jednak na připomínkové řízení k určitým vládním dokumentům a přípravu pracovních materiálů pro ostatní ministerstva, ale také na aktivní prosazování problematiky energetické bezpečnosti ve vnějších zahraničních vztazích. Například koncem ledna 2011 na zasedání Rady pro všeobecné záležitosti jednal K. Schwarzenberg s francouzským ministrem pro evropské záležitosti Laurentem Wauquiezem o evropské energetické strategii a sblížení pozic Francie a ČR v otázkách energetiky při přípravě zasedání Evropské rady plánované na za-

čátek února 2011.⁸¹ V květnu pak MZV vyjádřilo nesouhlas s návrhem KSČM zrušit zákon z roku 2000, který českým firmám zakazuje dodávat zařízení do JE v iránském Búšehru.⁸²

Tradičně aktivní byl český velvyslanec pro energetickou bezpečnost V. Bartuška, který nejprve v dubnu 2011 v reakci na plánované rozhodnutí EU o provedení záťažových testů v Evropě doporučil, aby stát u tendru na dostavbu JE Temelín požadoval co nejprísnejší bezpečnostní podmínky, jež jsou nutné mj. proto, že sousední Rakousko se k atomu dlouhodobě staví odmítavě.⁸³ O měsíc později V. Bartuška obhajoval využívání jaderné energetiky v ČR na debatě pořádané Německou společností pro zahraniční politiku.⁸⁴ Téma JE Temelín bylo přítomné i v rozhovorech mezi novým českým velvyslancem v USA Petrem Gandalovičem a jeho americkým protějškem N. Eisenem v květnu 2011.⁸⁵

O energetické bezpečnosti jednala v dubnu 2011 také sněmovní delegace pod vedením předsedkyně Sněmovny Miroslavy Němcové s lotyšským prezidentem, předsedou vlády, ministrem zahraničních věcí a předsedkyní parlamentu. Součástí programu byla i prohlídka největšího pobaltského podzemního zásobníku plynu v Inčukalns, který je praktickou ukázkou fungování místního energetického sektoru.⁸⁶

V neposlední řadě se energetikou, resp. působením cizích subjektů na energetický sektor ČR, zabývá také BIS. Ve své výroční zprávě ze září 2011 např. varovala před aktivitami zahraničních subjektů v energetice, které by v konečném důsledku mohly ohrožovat budoucí diverzifikaci dodávek energetických surovin do ČR. Zároveň v roce 2010 BIS zaznamenala zvýšený zájem ruských orgánů o posilování vlivu na českou energetiku.⁸⁷

VNĚJŠÍ ENERGETICKÉ VZTAHY ČESKÉ REPUBLIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Stejně jako evropská, i česká média věnovala v první polovině roku 2011 zvýšenou pozornost havárii jaderné elektrárny v japonské Fukušimě a událostem, které po ní následovaly. Například v dubnu 2011 si nechal Národní strojírenský klastr zpracovat průzkum, jak se Češi po katastrofě dívají na jadernou energetiku. Z výsledků vyplývá, že oproti roku 2009 došlo v ČR k nárůstu negativního postoje vůči jaderné energii. Podle průzkumu má k jaderné energii negativní pohled 43 % lidí, což je o 9 % více než v roce 2009. Zhruba 47 % lidí zaujímá neutrální postoj. Pozitivní má pouze 10 %, což je o 13 % méně než v roce 2009.⁸⁸ Negativní postoj k jádru se v roce 2011 zvýšil i ve Francii. Podle průzkumu, který v dubnu 2011 uveřejnil list *France-Soir*, je až 83 % dotázaných pro podstatné snížení závislosti země na atomu.⁸⁹

V souvislosti s havárií japonské elektrárny se řada českých deníků zabývala rozhodnutím německé vlády uzavřít všechny svoje jaderné elektrárny nejpozději do roku 2022 a možnými důsledky pro český energetický sektor. Česká média, např. *iHNED*, *iDNES*, si pak také všímala vesměs negativních vyjádření českých politiků na tento krok Německa, ale i odmítavých reakcí ze strany Rakouska a Německa na dostavbu JE Temelín. Naproti tomu bývalý ředitel ČEZ M. Roman v květnu 2011 v rozhovoru

pro německý deník *Handelsblatt* připustil, že plánovaný odklon Německa od jaderné energie nabízí ČEZ možnost a příležitost prodávat do Německa více elektřiny.⁹⁰

Další hlavní téma, kterému se téměř všechna média (*iHNED*, *iDNES*, *E15*, *Právo*) věnovala, byla zakázka ČEZ na výstavbu třetího a čtvrtého bloku JE Temelín. Česká média se v tomto ohledu zaměřila jednak na setkávání českých politických činitelů (prezidenta, premiéra a ministra průmyslu a obchodu) s politickými představiteli USA, Ruska a Francie, jejichž společnosti se o zakázku ucházejí, a také na „lobbování“ amerického, ruského a francouzského prezidenta za vlastní národní společnosti v tomto tendru. Zároveň se většina českých deníků, *E15*, *Mladá fronta DNES* a *Hospodářské noviny*, soustředila na aktivity zahraničních společností na českém trhu spojené s nabídkou spoluúčasti českých firem na zakázce a uzavíráním obchodních kontraktů.

Především pokusy Ruska o expanzi na evropské a české trhy s energií sledovaly, podle tajných amerických diplomatických depeší, které v srpnu 2011 zveřejnil kontroverzní server *WikiLeaks*, se znepokojením USA. „*Neznepokojuje nás, nakupujete-li jadernou energii ve Francii nebo v USA, ale pokud ji kupujete v Rusku, musel bych zpochybnit váš úsudek. Chcete-li se odstříhnout od Ruska, obraťte se na Westinghouse,*“ řekl podle citovaných depeší viceprezident USA Joseph Biden tehdejšímu českému premiérovi Janu Fischerovi při své návštěvě Prahy v roce 2009.⁹¹

ZÁVĚR

Vnější energetické vztahy ČR se v roce 2011 zaměřily na několik velkých témat, především postupné napojování české energetické infrastruktury na přepravní trasy a trhy okolních států, obhajobu využívání jaderné energie v Evropě a na výstavbu dvou nových bloků JE Temelín. Tato témata ovlivnila i směřování vnějších energetických vztahů ČR, které probíhaly jak na multilaterální úrovni v rámci EU a V4, tak na bilaterální úrovni, kde ČR jednala s Polskem, Maďarskem, Slovenskem, Rakouskem, Německem, USA, Ruskem a Francií.

Pro vnější dimenzi energetické bezpečnosti ČR má zásadní význam EU. Přestože aktivita ČR, ve srovnání s první polovinou roku 2009, kdy měla energetiku mezi hlavními prioritami svého předsednictví v Radě EU, se v roce 2010 vrátila k normálu, neboť předsednictví je pro každý stát obrovským prostorem pro seberealizaci, prosazovala ČR v roce 2011 např. společně s dalšími členskými státy (Francií, Polskem, Velkou Británií, Litvou atd.) další využívání jaderné energie v rámci EU. Zároveň ČR jako jeden z mála členských států implementovala v srpnu 2011 třetí liberalizační balíček do svého národního práva.

Z pohledu vnějších energetických vztahů je pro ČR velmi důležitá jednak vzájemná spolupráce v rámci Visegrádské čtyřky a zároveň kooperace s jednotlivými středoevropskými zeměmi V4, se kterými ČR sdílí stejný pozitivní postoj k jaderné energetice. Během roku 2011 se země V4 společně shodly na potřebě dokončení seve-rojižního propojení trhů s energiemi a na posílení dalšího využívání jaderné energie.

Naproti tomu jaderná energie je tradičně spornou otázkou bilaterálních energetických vztahů ČR s Rakouskem, které dlouhodobě požaduje uzavření obou jaderných

elektráren v ČR a protestuje proti dostavbě JE Temelín. Stejně tak v roce 2011 byla jaderná energetika negativním tématem energetických vztahů ČR a SRN, zejména v souvislosti s rozhodnutím německé vlády uzavřít do roku 2022 všechny svoje jaderné elektrárny a přesvědčit ČR, aby ustoupila od výstavby nových dvou bloků JE Temelín.

Tendr na dostavbu dvou nových bloků JE Temelín představoval v roce 2011 jedno z hlavních témat energetických vztahů mezi ČR a Ruskem, které opatrně směřovaly spíše ke zlepšení vzájemné spolupráce. Pozitivní trend potvrdil např. podpis česko-ruské Společné deklarace o partnerství pro modernizaci během setkání V. Klause s D. Medveděvem v Praze v prosinci 2011. Posílení jaderné spolupráce společně se zájmem o zakázku na dostavbu JE Temelín byly také hlavními tématy energetických vztahů ČR s Francií a USA.

Jak se bude blížít termín vyhlášení vítěze tendru na dostavbu JE Temelín, který by měl být znám v roce 2013, lze v ČR očekávat nárůst aktivity jak samotných společností ve snaze o získání zakázky, tak politických představitelů USA, Ruska a Francie vůči těm českým. Česká republika bude i nadále k posílení své energetické bezpečnosti prosazovat (v rámci EU i V4) využívání jaderné energie a pokračovat v budování energetické přenosové soustavy s okolními státy.

Poznámky

- ¹ Binhack, Petr (2011): *Nová třicetiletá válka o jadernou energetiku?* iHNED, 22. 6. 2011. On-line: ihned.cz/c1-52149480-nova-tricetileta-valka-o-jadernou-energetiku.
- ² *Nečas v Radiožurnálu: ČR neplánuje odstavit jaderné elektrárny.* Finance.cz, 16. 3. 2011. On-line: www.finance.cz/zpravy/finance/302137-necas-v-radiozurnalu-cr-neplanu-je-odstavit-jadern-elektrarny/.
- ³ *Putin si v Bruselu stěžoval na energetickou politiku EU.* ČTK, 24. 2. 2011.
- ⁴ *Jednání o energetice mezi EU a Ruskem narazila na problémy.* ČTK, 24. 10. 2011.
- ⁵ *Gazprom po raziích EK brání své kontrakty na dodávky plynu do EU.* ČTK, 28. 9. 2011.
- ⁶ *Vláda schválila novou koncepci zahraniční politiky.* ČTK, 20. 7. 2011.
- ⁷ Tamtéž.
- ⁸ *Nová bezpečnostní strategie zdůrazňuje energetickou bezpečnost.* ČTK, 8. 9. 2011.
- ⁹ *Vláda schválila východiska pro koncepci energetické bezpečnosti.* ČTK, 17. 8. 2011.
- ¹⁰ *Novela energetického zákona vstoupila v platnost v srpnu 2011.*
- ¹¹ *Poslanci podpořili liberalizaci energetického trhu.* ČTK, 8. 2. 2011.
- ¹² *Klaus v OSN podpořil jadernou energii jako stabilní a legitimní.* ČTK, 23. 9. 2011.
- ¹³ *Německé skoncování s jádrem je populistické a iracionální, řekl Klaus.* iDNES, 2. 5. 2011. On-line: zpravy.idnes.cz/nemecke-skoncovani-s-jadrem-je-populisticke-a-iracionalni-rekl-klaus-1i4-/zahranicni.aspx?c=A110607_185522_zahranicni_brm.
- ¹⁴ *Klaus k Temelínu: Rusko zatím nabízí víc českých subdodavatelů.* ČTK, 8. 12. 2011.
- ¹⁵ V případě otázky naplňování klimaticko-energetických cílů (např. klimaticko-energetický balíček, Energie 2020, směrnice o energetické účinnosti, Energetický plán do roku 2050) je pozice ČR spíše konzervativní, nicméně nelze říci, že by ČR dramaticky vystupovala proti hlavnímu proudu. Na druhou stranu Polsko, které je od nástupu D. Tuska v řadě energetických témat velice proevropské, se v otázkách klimatické změny staví proti. Kvůli odmítavému postoji Polska se nepodařilo přijmout závěry Plánu přechodu na konkurenceschopné nízkouhlíkové hospodářství do roku 2050.

- ¹⁶ V konečné verzi liberalizačního balíčku si mohly členské státy EU vybrat, jakou ze tří možností si pro domácí plynaře a výrobce a distributory elektřiny zvolí.
- ¹⁷ Tichý, Lukáš (2010): *Problematika vzájemné závislosti v energetických vztazích mezi Českou republikou a Ruskou federací a působení Evropské unie*. Středoevropské politické studie, roč. XII, č. 2–3/2010. On-line: www.cepsr.com/clanek.php?ID=415.
- ¹⁸ EU Skupina na vysoké úrovni pro severojižní propojení je dále rozdělena do tří pracovních skupin: pro ropu, zemní plyn a elektřinu. Dále srv. Pazdera, František (2011): *Spolupráce v oblasti energetiky v rámci V4. Jednotný evropský energetický trh – blízká vize nebo vzdálená budoucnost?* MPO ČR, 3. 11. 2011. On-line: www.euroskop.cz/gallery/62/18787-pazdera.pdf.
- ¹⁹ Vondra: *Tématy únorového summitu EU budou energetika a inovace*. ČTK, 21. 1. 2011.
- ²⁰ *Výběr závěrů z mimořádného summitu EU*. ČTK, 4. 2. 2011.
- ²¹ Kocourek: *Obnovitelné zdroje ovlivní jednotný trh energií EU*. ČTK, 3. 11. 2011.
- ²² K zátěžovým testům EU se připojilo i Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Švýcarsko, Chorvatsko, Arménie a Turecko.
- ²³ *Jaderné elektrárny může ohrozit politika EU*. ČTK, 1. 9. 2011.
- ²⁴ *Komisař: EU musí zvážit, zda je schopna se obejít bez jádra*. ČTK, 15. 3. 2011.
- ²⁵ *Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů o zabezpečení dodávek energie a mezinárodní spolupráci – „Energetická politika EU: jednání s partnery za našimi hranicemi“*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0539:FIN:CS:PDF.
- ²⁶ Komise např. v červnu 2011 uveřejnila návrh nové směrnice o energetické účinnosti. Výsledkem by měla být relativně přísná, preskriptivní norma mající za cíl dosáhnout do roku 2020 20% zvýšení energetické účinnosti v EU jako celku. Dále Evropská komise přijala v prosinci 2011 sdělení s názvem „Energetický plán do roku 2050“, který jako hlavní priority energetické politiky EU do roku 2050 zdůrazňuje snižování emisí skleníkových plynů, a to až o 80 %.
- ²⁷ *Návrh rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady, kterým se zřizuje mechanismus výměny informací o mezivládních dohodách mezi členskými státy a třetími zeměmi v oblasti energetiky*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0540:FIN:CS:PDF.
- ²⁸ *EK chce, aby státy musely EU informovat o energetických dohodách*. ČTK, 7. 9. 2011.
- ²⁹ *Komise dostala mandát k jednání o dodávkách kaspického plynu*. Euractiv, 12. 9. 2011. On-line: www.euractiv.cz/energetika/clanek/komise-dostala-mandat-k-jednani-o-dodavkach-kaspickeho-plynu-009128.
- ³⁰ *Investoři plynovodu Nabucco údajně zvažují odstoupení z projektu*. ČTK, 8. 3. 2011.
- ³¹ *Nabucco a South Stream jsou z ekonomického hlediska iracionální*. ČTK, 17. 2. 2011.
- ³² Projekty společného evropského zájmu se zaměřují na elektroenergetické a plynárenské sítě a musí vykazovat potenciální hospodářskou životaschopnost. Hodnocení hospodářské životaschopnosti je založeno na analýze nákladů a přínosů, která zohlední veškeré náklady a přínosy související s aspekty ochrany životního prostředí, bezpečnosti dodávek a přínosu pro hospodářskou a sociální soudržnost. Jinak řečeno projekt evropského významu je jasně danou kategorií zvýhodňující jej např. v TEN-E (transevropské energetické sítě).
- ³³ Tichý, Lukáš (2011): *Na jižní energetické frontě opět rušno*. Natoaktual.cz, 24. 10. 2011. On-line: www.natoaktual.cz/na-jizni-energeticke-fronte-opet-rusno-dyv-na_analyzy.aspx?c=A111024_130049_na_analy_zy_m02.
- ³⁴ *EU dá 9 miliard na rozvoj energetické infrastruktury*. Euractiv.cz, 20. 10. 2011. On-line: www.euractiv.cz/energetika/clanek/eu-da-9-miliard-eur-na-rozvoj-energeticke-infrastruktury-009261.
- ³⁵ Martin Kuba se stal novým ministrem průmyslu a obchodu 16. 11. 2011, kdy na tomto postu vystřídal Martina Kocourka.
- ³⁶ *Desítky zemí se shodly na vytvoření severojižního propojení energií v Evropě*. BusinessInfo.cz, 25. 11. 2011. On-line: www.businessinfo.cz/cz/clanek/archiv-aktualit-pro-podnikatele/severojizni-propojeni-ener-gii-v-evrope/1001627/62545/.
- ³⁷ Ke koordinaci společné pozice zemí V4 v oblasti energetiky na půdě EU vznikla 19. 1. 2011 Pracovní skupina pro evropskou problematiku.

- ³⁸ Severojižní koridor se v úplné podobě bude skládat z nově postavených regasifikačních LNG terminálů v Baltském moři (LNG terminál v přístavu Swinoujscie) a Jaderském moři (LNG terminál na ostrově Krk) a sérií interkonektorů, které budou propojovat jednotlivé národní sítě.
- ³⁹ Zároveň bylo 30. 5. 2011 podepsáno Memorandum o porozumění ohledně spolupráce vedoucí k vytvoření funkčního, propojeného a integrovaného vnitřního trhu s elektřinou mezi českým, slovenským a maďarským provozovatelem přenosových soustav (ČEPS, SEPS, MAVIR) a operátory trhů s elektřinou (OTE, OKTE, HUPX).
- ⁴⁰ *Plyn mezi Českem a Polskem může proudit. Spuštěn byl Stork.* E15, 14. 9. 2011. On-line: zpravy.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/plyn-mezi-ceskem-a-polskem-muze-proudit-spusten-by-l-stork-700101.
- ⁴¹ *První část propojení plynovodů v zemích V4 bude dokončena letos.* ČTK, 25. 1. 2011.
- ⁴² Binhack, Petr–Tichý, Lukáš (eds.) (2011): *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 15.
- ⁴³ *Prezidenti visegrádské čtyřky jsou pro rozvoj jaderné energetiky.* ČTK, 8. 10. 2011.
- ⁴⁴ *Slovenský a český prezident podpořili rozvoj jaderné energetiky.* ČTK, 27. 6. 2011.
- ⁴⁵ *ČR a Maďarsko nechťjí populistické odmítání jádra, řekl Klaus.* ČTK, 27. 6. 2011.
- ⁴⁶ *Komorowski v Praze potvrdil těsné vazby mezi ČR a Polskem.* ČTK, 21. 2. 2011.
- ⁴⁷ *Polsko a ČR chtějí společně v EU obhajovat jádro.* ČTK, 15. 7. 2011.
- ⁴⁸ Podle Energetického regulačního úřadu by v budoucnu měly do Rakouska vzniknout dva přeshraniční plynovody. První v úseku Záhoří–Spáleniště a druhý Břeclav–Reintal. Zároveň by měl na území ČR vyrůst plynovod Moravia, který povede z Břeclavi na Ostravsko a spojí tak sever a jih střední Evropy. Plynovod se nedaleko severomoravského Příboru rozdělí na dvě větve – první povede k podzemnímu zásobníku plynu v Třanovicích jižně od Ostravy, druhá větev obejde Ostravu ze severu na Hlučínsku se napojí na polskou síť. Na jihu Moravy pak na Moravii naváže připravovaný plynovod, který propojí ČR s rakouským Baumgartenem, kde by měl končit plánovaný plynovod Nabucco. *LN: Moravu protne nový plynovod.* ČTK, 7. 7. 2011.
- ⁴⁹ *Premiér Nečas ve Vídni: Bezpečnost jaderných elektráren je naší prioritou.* iDNES, 22. 3. 2011. On-line: zpravy.idnes.cz/premier-necas-ve-vidni-bezpecnost-jadernych-elektren-je-nasi-prioritou-1lw-/do-maci.aspx?c=A110322_121500_domaci_taj.
- ⁵⁰ *Rakousko chce použít „všechny prostředky“ proti českému jádru.* ČTK, 16. 9. 2011.
- ⁵¹ Zároveň podle P. Nečase by v důsledku odstoupení Německa o jádra mohlo po roce 2022 dojít ke zvýšení ceny elektřiny v ČR až o 30 %, pokud Česká republika nepřijme dostatečná opatření. *Nečas: Odstoupení Německa od jádra zdrazí proud v ČR o 30 pct.* ČTK, 1. 6. 2011.
- ⁵² *Německo bez jádra zdrazí elektřinu v Česku o třetinu, bojí se Nečas.* iHNED, 1. 6. 2011. On-line: byznys.ihted.cz/c1-51990460-nemecko-bez-jadra-zdrazi-elektřinu-v-cesku-o-tretinu-boji-se-necas.
- ⁵³ *Roman: ČEZ chce prodávat více proudu Němcům po odklonu od jádra.* ČTK, 2. 5. 2011.
- ⁵⁴ *Diskutujeme veřejně o dostavbě Temelína, nabídl Nečas Německu.* iDNES, 23. 11. 2011. On-line: zpravy.idnes.cz/diskutujeme-verejne-o-dostavbe-temelina-nabidl-necas-nemecku-pqy-/domaci.aspx?c=A111123_073928_ekonomika_hro.
- ⁵⁵ Ropovodem IKL jsou do ČR přepravovány nízkosírné, tzv. sladké ropy (např. z oblasti Kaspického moře – Ázerbájdžán, Kazachstán), z ropného terminálu v Terstu prostřednictvím Transalpinského ropovodu (TAL). Spuštěním ropovodu IKL v polovině 90. let přestala být ČR 100% závislá na dodávkách ruské ropy.
- ⁵⁶ *Nečas v Drážďanech podpořil propojení Družby na německou síť.* ČTK, 7. 10. 2011.
- ⁵⁷ Na druhou stranu plynovod Gazela neznamená krok ke snížení energetické závislosti na Rusku, protože jeho prostřednictvím bude ČR odebírat ruský zemní plyn z plynovodu Nord Stream. Kuchyňková, Petra (2011): *Rusko v české zahraniční politice*, s. 198. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ⁵⁸ Česká republika importuje dlouhodobě zhruba 75 % zemního plynu z Ruska a na ruské ropě je závislá přibližně ze 70 %.

- ⁵⁹ Nicméně posilování vlivu Gazpromu na českém energetickém trhu pokračovalo ve druhé polovině roku 2011, kdy např. dceřiná společnost Vemex v září 2011 dokončila převzetí 51 % RSP Energy, která dodává plyn do českých domácností. Jedná se o první případ, kdy skupina Gazprom bude nejen dodávat plyn do ČR, ale také ho bude prodávat konečnému spotřebiteli. Dceřiná společnost Gazpromu Vemex má 8% podíl na tuzemském trhu s plynem a vedle plynu dodává domácnostem také elektřinu. Vemex je ovládána z 50,1 % Gazpromem Germania, 33 % vlastní Centrex Europe Energy & Gas – dceřinná společnost Gazprombanky a zbytek firma EW East-West Consult AG. Dále srov.: *Vemex převzal majoritu v RSP Energy*. E15, 12. 9. 2011. On-line: zpravy.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/vemex-prevzal-majoritu-v-rsp-energy-699047.
- ⁶⁰ *Gazprom odloží vstup do českých rafinérií*. E15, 11. 4. 2011. On-line: zpravy.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/gazprom-odlozi-vstup-do-ceskych-rafinerii.
- ⁶¹ Přípravovaný česko-ruský dokument o partnerství (Česko-ruská Společná deklarace o partnerství pro modernizaci) navázal na iniciativu Partnerství pro modernizaci mezi EU a Ruskem z června 2010.
- ⁶² *Kocourek jednal s Žukovem o plynu a modernizaci průmyslu*. ČTK, 11. 11. 2011.
- ⁶³ Společnost ČEZ odstartovala v srpnu 2009 veřejnou zakázku na dostavbu dvou jaderných bloků v JE Temelín s případnou opcí na rozšíření JE Dukovany a slovenské JE Jaslovské Bohunice. Stavba třetího a čtvrtého bloku JE Temelín má být hotova nejpozději v roce 2025. Původní termín do roku 2020 posunula společnost ČEZ v únoru 2011 o pět let. Uchazeči by měli v roce 2012 podat nabídky a v roce 2013 by mělo být rozhodnuto o vítězi. V závislosti na zvolené technologii (reaktory od jednotlivých dodavatelů se liší výkonem) a rozsahu výstavby (pouze Temelín nebo i Dukovany) by se po dokončení nových bloků mohl podíl jádra na výrobě elektřiny v ČR zvýšit až na zhruba 40–50 %.
- ⁶⁴ *Rosatom: Češi získají při stavbě Temelína zakázky za 125 mld. Kč*. ČTK, 24. 10. 2011.
- ⁶⁵ *Ruský Rosatom podepsal smlouvu o spolupráci s 15 českými firmami*. ČTK, 25. 10. 2011.
- ⁶⁶ *Klaus k Temelínu: Rusko zatím nabízí víc českých subdodavatelů*. ČTK, 8. 12. 2011.
- ⁶⁷ Společnost TVEL vyhrála v roce 2006 výběrové řízení na dodávku paliva pro elektrárnu Temelín do roku 2020. Po 10 letech provozů bloků nahradila původního dodavatele paliva, americkou společnost Westinghouse. Od roku 2010 začal TVEL dodávat jaderné palivo pro reaktor prvního bloku JE Temelín a od roku 2011 pro reaktor druhého bloku.
- ⁶⁸ *E15: Vzniká nová rusko-česká firma zabývající se jaderným palivem*. ČTK, 7. 12. 2011.
- ⁶⁹ Černoch, F. (2010): *Jaderný tendr ČEZ: mezi byznysem a zahraniční politikou*. Natoaktual, 26. 7. 2010. On-line: www.natoaktual.cz/jaderny-tendr-cez-mezibyzysem-a-zahranicni-politikou-pi5-/na_analyzy.aspx?c=a100726_115401_na_analyzy_m00.
- ⁷⁰ *České firmy se ucházejí o elektrárnu v sibiřské Tuvě*. ČTK, 10. 10. 2011.
- ⁷¹ *Klaus k Temelínu: Rusko zatím nabízí víc českých subdodavatelů*. ČTK, 8. 12. 2011.
- ⁷² *Velvyslanec USA ve funkci podpoří zájem Westinghouse o Temelín*. ČTK, 28. 1. 2011.
- ⁷³ *Eisen: Snažení Westinghousu v tendru o Temelín sleduje i Obama*. ČTK, 31. 5. 2011.
- ⁷⁴ *Obama přijal v Bílém domě Nečase. Jste opravdoví spojenci, chválil ČR*. iDNES, 27. 10. 2011. On-line: zpravy.idnes.cz/obama-prijal-v-bilem-dome-necase-jste-opravdovi-spojenci-chvalil-cr-1dn-/zahranicni.aspx?c=A111027_170445_zahranicni_cen.
- ⁷⁵ *Westinghouse ulovil další rybu pro případnou dostavbu Temelína – vítkovické strojírný*. iHNED, 1. 12. 2011. On-line: byznys.ihned.cz/c1-53924290-westinghouse-ulovil-dalsi-rybu-pro-pripadnou-dostavbu-temelina-vitkovicke-strojirny.
- ⁷⁶ *Nečas podepsal s Francií plán spolupráce do roku 2013*. ČTK, 10. 2. 2011.
- ⁷⁷ *ČR a Francie budou spolupracovat v oblasti jaderné energetiky*. ČTK, 18. 5. 2011.
- ⁷⁸ Naopak vládě ČR se během roku 2011 nepodařilo schválit dva klíčové dokumenty, a to Koncepti surovinové a energetické bezpečnosti ČR a aktualizovanou verzi Státní energetické koncepce.
- ⁷⁹ *Novela o EIA je v ČR účinná od 31. 1. 2012*.
- ⁸⁰ *Novela o EIA má ukončit práci s Evropskou komisí a pomoci Temelínu*. ČTK, 21. 10. 2011.
- ⁸¹ *La France et la République tchèque défendent une position commune sur l'énergie*. France Diplomatie, 31 janvier 2011. On-line: www.diplomatie.gouv.fr/fr/pays-zones-geo/republique-tcheque/la-france-et-la-republique-tcheque/evenements-3675/article/la-france-et-la-republique-tcheque.
- ⁸² *MZV nesouhlasí se zrušením zákazu dodávek do iránského Búshehru*. ČTK, 23. 5. 2011.

- ⁸³ Bartuška: *ČR chce u Temelína nejpřísnější bezpečnostní podmínky*. ČTK, 13. 4. 2011.
- ⁸⁴ Bartuška: *ČR se musí vyrovnat se změnou energetické politiky Němců*. ČTK, 10. 5. 2011.
- ⁸⁵ Gandalovič: *Fukušimská tragédie ovlivní soutěž k Temelínu*. ČTK, 10. 5. 2011.
- ⁸⁶ Němcová s předsedy klubů záměří v neděli do Lotyšska. ČTK, 9. 4. 2011.
- ⁸⁷ Hlavní body výroční zprávy Bezpečnostní informační služby. ČTK, 7. 9. 2011.
- ⁸⁸ MPO: Podíl energie z jádra by se měl v ČR zvýšit nad 50 procent. ČTK, 21. 4. 2011.
- ⁸⁹ Čtyři pětiny Francouzů jsou pro snížení závislosti na atomu. ČTK, 5. 4. 2011.
- ⁹⁰ ČEZ chce nahradit německý odklon od jádra, říká Roman. iDNES, 2. 5. 2011. On-line: ekonomika.idnes.cz/cez-chce-nahradit-nemecky-odklon-od-jadra-rika-roman-fxo-/ekoakcie.aspx?c=A110502_110710_ekoakcie_fih.
- ⁹¹ WikiLeaks: *USA varovaly ČR před energetickou závislostí na Rusku*. Finanční noviny, 26. 8. 2011. On-line: www.financniny.cz/zpravodajstvi/pocitace/zpravy/wikileaks-usa-varovaly-cr-pred-energetickou-zavislosti-na-rusku/679577?utm_source=rss&utm_medium=feed.

Kapitola 19

Rozvojový rozměr české zahraniční politiky¹

Ondřej Horký-Hlucháň

JISTOTA I OPATRNOST V DOBĚ ROZPOČTOVÝCH ÚSPOR

Po změně vlády a schválení zákona a nové koncepce zahraniční rozvojové spolupráce na jaře 2010, jež víceméně předurčily vývoj české rozvojové spolupráce na několik let dopředu, by šlo rok následující označit za poněkud nezajímavý a skoupý na podobné mezníky.² Nicméně tak jako se každá ze jmenovaných událostí stala výsledkem pozvolného vývoje české politiky v širším smyslu i vládních politik ve smyslu užším, i rok 2011 především dokreslil tendence roku předcházejícího. Podnadpis loňské kapitoly této „ročenky“ položil poněkud sugestivní otázku *Konec transformace, počátek emancipace?* a poukázal na to, že formální ukončení institucionální transformace zahraniční rozvojové spolupráce a její centralizace na MZV a jemu podřízené rozvojové agentuře neznamená nutně i lepší naplňování unijních a mezinárodních závazků.³ Zároveň kapitola ale poukázala na úspěšné, byť někdy kontroverzní hledání identity české rozvojové spolupráci mezi ostatními dárcovskými zeměmi, a konstatovala celkové posílení agendy vůči ostatním aktérům s vlivem na rozvojovou spolupráci.

Rok 2011 tento směr nezvrátil, nicméně vyjasnil své protichůdné tendence „jistoty i opatrnosti“ v prostředí, jež charakterizuje pokračující prosazování rozpočtových úspor a protržních opatření vládní koalicí. Dílem personální změny, dílem uvolnění kapacit způsobené dokončením institucionální transformace, ale také samotné povýšení a konsolidace rozvojové agendy se projeví v relativně silnějším vedení MZV v oblastech kvality i kvantity pomoci. Rozhodnutí ministra Karla Schwarzenberga přes politiku škrťů v některých dalších výdajích MZV zakonzervovalo objem prostředků na dvoustrannou rozvojovou spolupráci, a to podle střednědobého výhledu až do roku 2015, kdy by mělo ČR vykazovat celkový podíl oficiální rozvojové pomoci (ODA) na HND ve výši 0,11 %.⁴

Faktem ovšem zůstává, že se Česká republika zavázala Evropské unii ke snaze vykazovat v roce 2015 celý trojnásobek tohoto podílu. To by oproti roku předchozímu znamenalo při současném třetinovém podílu dvoustranné spolupráce na celkovém objemu pomoci a za pokračující stagnace objemu mnohostranné spolupráce na úrovni

mandatorních výdajů do evropských a mezinárodních rozpočtů a fondů každoroční ztrojnásobení (!) rozsahu bilaterální spolupráce. Tuto skutečnost však již kvůli zjevné nesplnitelnosti moc nepřipominají ani nevládní organizace. O úzkém manévrovacím prostoru pro naplňování závazků svědčí, že v uplynulém roce ve své stínové zprávě takticky zmírnily svoji pozici na snahu o zachování rozpočtu v situaci, kdy celosvětově v důsledku hospodářské recese a dluhové krize poprvé v roce 2011 oficiální rozvojová pomoc klesla o 2,7 % oproti roku předchozímu.⁵ Důraz rozvojové spolupráce se tak přenesl spíše na otázku kvality pomoci, s rozšířením konceptu komerční návaznosti, který nově pojímá české ekonomické zájmy v rozvojové spolupráci. Pokračující „krizový“ kontext tak celkově přináší přes zdánlivé úspěchy otázky ohledně dlouhodobého vývoje české rozvojové spolupráce.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Rozvojová spolupráce v nové zahraničněpolitické koncepci, bezpečnostní strategii a koncept komerční návaznosti

Nezmiňuje-li na rozdíl od mnoha ostatních tato kapitola novou koncepci české zahraniční politiky hned v úvodu, je to dáno především tím, že oblast rozvojové spolupráce má na rozdíl od mnoha dalších oblastí zahraniční politiky, kde koncepční úsilí stagnovalo či dokonce ani nezačalo, svůj náskok nejen v podobě zákona, ale i vlastní koncepce, taktéž schválené na vládní úrovni v roce předchozím. V samotné zahraničněpolitické koncepci, jež v kostce obsah těchto dokumentů přebírá, je ZRS zařazena před konzulární službou jako poslední z „hlavních nástrojů“ české zahraniční politiky a příslušná část dokumentu opakuje od roku 1995 opakovanou deklaraci, že rozvojová spolupráce zůstává „integrální součástí zahraniční politiky ČR a přispívá k naplňování jejích cílů“.⁶ Krátký, byť oproti předchozí zahraničněpolitické koncepci relativně obsáhlejší text klade důraz na uplatnění českých transformačních zkušeností, ale nově i koordinaci s dalšími donory. Zároveň však stanovuje i priority na unijní úrovni: „vyváženost mezi třetími zeměmi“, již je třeba číst pragmaticky jako podporu východní a jihovýchodní Evropy jako české zahraničněpolitické priority i idealisticky jako výhodu v rámci dělby práce mezi dárci na úkor subsaharské Afriky, která je prioritou EU. „Zapojení českých subjektů do přípravy a realizace“ rozvojové spolupráce EU je pak třeba rozumět pragmaticky především jako snaze získat status čistého příjemce vůči evropskému rozpočtu i v oblasti rozvojové politiky, ale i jako možnosti prosazovat např. lidskoprávní priority či čerpat zkušenosti a posilovat své kapacity.⁷ V rámci vládního přepracování doznal dokument jediné formulační změny.

Na rozdíl od „alternativní“ koncepce dvou českých think tanků však znění koncepce nevystupuje z hlavního proudu EU. Neoznačuje totiž rozvojovou spolupráci explicitně za „součást bezpečnostní politiky“ nebo za „nástroj podpory vnějších ekonomických zájmů ČR“, ani nepropaguje rozvoj skrze hospodářský růst a mezinárodní obchod.⁸ První jmenovaný bod ovšem ve slabším vyjádření zdůrazňuje v září 2011 vládou schválená *Bezpečnostní strategie České republiky*, která konstatuje, že roz-

vojová a transformační spolupráce s humanitární pomocí, jsou „účinným nástrojem přispívajícím k zajištění bezpečnosti a stability na regionální i globální úrovni“.⁹ Na jiném místě však dokonce rozvojovou spolupráci označuje za nástroj energetické bezpečnosti. Chudobu, ekonomické nerovnosti a populační tlaky považuje za příčinu migrace, extremismu a bezpečnostního rizika pro Česko, ale tzv. bezpečnostně rozvojový nexus dále nerozpracovává.

K druhému bodu českých ekonomických zájmů proběhla v polovině roku výrazná, v oficiálních dokumentech však zatím nerefléktovaná změna. Koncept „komerční návaznosti“ se veřejně začal šířit pravděpodobně v červnu v prezentaci Platformy podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci (PPZRS).¹⁰ Současně jej ve svém projevu použil i náměstek ministra zahraničních věcí Tomáš Dub.¹¹ Interně však již na jaře 2011 Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV prostřednictvím ČRA a zastupitelských úřadů začal získávat informace o obchodních případech uzavřených na komerční bázi v souvislosti s českými rozvojovými projekty. Vzhledem k tomu, že zákon, který reflektuje mezinárodní rozvojový diskurz, jednoznačně definoval cíle rozvojové spolupráce pouze idealisticky ve spojení s rozvojem rozvojových zemí, proexportní pragmatická motivace pomoci se postupně stala v oficiálních dokumentech vlády tabu a neměla by být zmíněna ani v žádném oficiálním dokumentu. Znění zákona je však zároveň projevem dlouhodobějšího vývoje na domácí úrovni, centralizace rozvojové spolupráce na MZV a současného oslabení role dalších resortů, jejichž hodnoty i zájmy se často odlišují. Jazykový posun od nelegitimních důvodů po legitimní, zdánlivě nezamýšlené důsledky poskytování rozvojové pomoci ovšem nese podobný význam, umožňuje toto „tabu“ do jisté míry překonat a i nadále znamená především uplatnění českých firem, tentokrát ovšem s větším důrazem na efektivnost vynaložení veřejných prostředků pro tyto soukromé subjekty. Nástup „komerční návaznosti“ se tak v konečném důsledku nevymyká obecnému trendu vlády Petra Nečase i vlád předchozích.

Návazné dílčí koncepce rozvojové spolupráce

V návaznosti na § 6 zákona o rozvojové spolupráci mají orgány státní správy realizovat rozvojovou spolupráci „v souladu s koncepcí a zásadami schválenými vládou“.¹² Byl by zákon připravován od roku 2006 a koncepce od roku 2009, datem schválení předcházela koncepcí zákonu. Ze strany MZV tedy šlo očekávat už pouze vypracování nových zásad, které by nahradily dokument těsně předcházející vstupu do Evropské unie.¹³ Ministerstvo ovšem uchopilo zásady ve smyslu principů rozvojové spolupráce, které jsou v koncepci obsaženy, a proto dnes koncepci považuje za dostačující. Za jeden z mála chybějících předpisů do plánované revize koncepce v půli své životnosti revize považuje jen stanovení maximální výše daru partnerské zemi rozhodnutím ministra, tj. bez nutného souhlasu celé vlády – o tom by však mohla vláda rozhodnout při jiné příležitosti. Na druhou stranu samostatné zásady mohly vymezit roli dalších aktérů nad rámec neformálních vztahů v Radě pro ZRS, a vládním usnesením tak povýšit agendu koherence politik, která je obsažena pouze ve statutu Rady pro ZRS.

V každém případě MZV vypracovalo z doplňujících dokumentů po pěti letech novou metodiku projektového cyklu.¹⁴ Ta má bez ohledu na rostoucí institucionalizaci

agendy bez příloh stejný rozsah jako její předchůdkyně, kterou již v roce 2010 doplnily pokyny pro vyjasnění rostoucí role zastupitelských úřadů.¹⁵ Stručnost nové metodiky však vede k tomu, že výkon principů efektivnosti, jež jsou v koncepci ZRS zakotveny, spadá do interních procesů České rozvojové agentury (ČRA) a zastupitelských úřadů. MZV ORS tak získává jen omezené možnosti dbát na jejich naplňování, což je dáno nejen statutem rozvojové agentury a tradiční autonomií některých zastupitelských úřadů, ale také jejich aktuálním personálním obsazením. Metodika např. nijak nestanovuje to, zda by měly být vypsány formou výběrového řízení či dotací, neboť podle ČRA se flexibilita ukázala jako vhodná, nebo zohlednění průřezových témat, jako jsou rovnost žen a mužů nebo dobrá správa věcí veřejných, nechává pouze na partnerské straně a aktivně je neprosazuje. Vzhledem ke svému úzkému institucionálnímu zaměření v rámci resortu není na rozdíl od své předchůdkyně nová metodika vládním dokumentem, ale byla schválena na úrovni kolegia ministra.

V roce 2011 také MZV dokončilo programy rozvojové spolupráce pro prioritní země první kategorie, tj. Bosnu a Hercegovinu, Etiopii, Moldavsko a Mongolsko jako výsledek programovacích misí MZV a ČRA, kulatých stolů a připomínkovacího procesu otevřeného členům Rady pro ZRS. Jedná se o stručné dokumenty v rozsahu 10 až 15 stran textu, jež nově obsahují označení sektorů podle metodiky OECD, nicméně stále výrazně přesahují jejich počet na doporučené dva až tři.¹⁶ Programovací mise v Afghánistánu, ve kterém dobíhá podle vlastní strategie činnost Provinčního rekonstrukčního týmu (PRT) v Lógaru, měla proběhnout v listopadu, ale z důvodů zhoršené bezpečnosti proběhla až na počátku roku 2012.¹⁷ Na sektorových strategiích, jejichž vyhotovení předpokládá tentokrát koncepce ZRS, dosud MZV pracovat nezačalo s odůvodněním, že počet prioritních sektorů je příliš vysoký.

Kolegiem ministra byla schválena také *Národní strategie globálního rozvoje vzdělávání*, kterou MZV prezentovalo i v Evropském parlamentu. Implementace strategie byla jako některé další průřezové programy dočasně ohrožena za vedení Ministerstva školství, mládež a tělovýchovy ČR (MŠMT) zástupcem strany Věci veřejné Josefem Dobešem i přes hlavní roli ministerstvu podřízenému Národního ústavu odborného vzdělávání. Strategie představuje vyvrcholení postupných aktivit Programu OSN pro rozvoj (UNDP), tzv. Centra Sever–Jih Rady Evropy nebo např. *Global Education Network Europe* (GENE) a nevládních organizací, které MZV již dříve v oblasti rozvojového vzdělávání v rámci dotačního řízení podporovalo, a je tak dobrým příkladem spolupráce vládních a nevládních aktérů. Samotný dokument je ambiciózní v pojetí globálního rozvojového vzdělávání jako celoživotního procesu pro všechny. Konstatuje sice velké zapojení veřejnosti do humanitárních sbírek, ale také její nízké povědomí o chudobě a apeluje na „*změnu spotřebitelského a občanského chování*“ a osvětu v klíčových tématech koherence politik pro rozvoj, které jinak MZV neřeší. Jako příklady uvádí „*konzum a nadbytečná spotřeba, nevyvážené obchodní vztahy, ekonomické a environmentální vykořisťování* (sic), *vývoz zbraní*“.¹⁸ Úspěch českého proudu globálního vzdělávání ilustruje, že poprvé není globální rozvojová výchova pouze doplňkovým studijním materiálem, ale stala se i součástí učebnice *Společnost* pro 5. třídy v řadě *Člověk a jeho svět*, kterou pro výuku schválilo MŠMT.

V roce 2011 se také poprvé sešly pracovní skupiny Rady pro ZRS pro přípravu *Strategie mnohostranné ZRS ČR* a na základě později publikované evaluační zprávy i pracovní skupina pro reformu programu vládních stipendií, která měla být předložena vládě na jaře 2012.¹⁹ Analýzu přípravy i výsledných dokumentů představí celostně až kapitola za následující rok.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY AGENDA A UDÁLOSTI

Objem rozvojové pomoci

V roce 2010 bylo původně schválených 715 mil. Kč na bilaterální rozvojové projekty včetně stipendií v důsledku úsporných opatření zkráceno o 5 %. Upravený plán z roku 2010 na rok 2011 již nedosáhl během roku výraznějších změn a stanovil celkovou částku na 679 mil. Kč.²⁰ V rámci připomínkového řízení se tehdy k objemu pomoci vyjádřilo pouze ministerstvo životního prostředí (MŽP), které označilo částku za „zcela nedostačující“ z hlediska obecných unijních závazků, ale také z hlediska specifických závazků vůči adaptačním a zmírňujícím opatřením klimatických změn, tzv. *Fast Start Finance*. MZV podalo k připomínce vysvětlení s odvoláním na stanovisko ministerstva financí (MF) k rozpočtovým opatřením. O rozpočtu ZRS tedy jako v minulosti *de facto* rozhodl resort financí a materiál odešel do vlády „bez rozporu“.

Nakonec bylo vynaloženo pouze 606 mil. Kč s tím, že oproti plánu byly navýšeny či sníženy položky o více než 10 % rozpočtu, což svědčí o celkové flexibilitě MZV a ČRA v nakládání s prostředky na ZRS.²¹ Rozdíl oproti plánu spočívá především ve 40milionové úspoře na samotná vládní stipendia, kterou je třeba přičíst k převodu 7 mil. Kč z rozpočtu na stipendia do rozpočtu MŠMT za účelem úhrady nerozvojových nákladů Domu zahraničních služeb. Náklady na mnohostrannou pomoc, které v drtivé většině představují započitatelné podíly povinných příspěvků a které tedy vláda nemůže nijak ovlivnit, dosáhly 3,1 mld. Kč, z toho 2,3 mld. do rozpočtu EU a 304 mil. Kč do Evropského rozvojového fondu (EDF). Stomilionovou částku přesáhly či se jí dotkly pouze příspěvky a kapitálové vklady do institucí Světové banky (IBRD a IDA) a Evropské banky pro obnovu a rozvoj (EBRD). MZV sice snížilo příspěvky mezinárodním organizacím na povinné minimum, v závěru roku však našlo 13 mil. Kč pro pět agencí OSN ušetřených z dvoustranných projektů, které navíc darovalo podmíněně jako pomoc vázanou na českou expertizu, tzv. bi-multilaterální spolupráci.

Z hlediska statistického výkaznictví Výboru pro rozvojovou spolupráci Organizace pro hospodářskou a spolupráci (OECD DAC), které je rozhodujícím kritériem plnění mezinárodních závazků, tak ukazatel oficiální rozvojové pomoci dosáhl 4,4 mld. Kč, o 100 mil. Kč více než v roce předchozím, což po revizi stejně jako v roce předcházejícím v přepočtu na podíl na hrubém národním důchodu (HND) znamená 0,13 %. Zlomek ve stejné výši vykázalo Slovinsko, méně pak nejen Estonsko a ostatní země Visegrádské skupiny, ale také třeba i Řecko nebo Korea, které jsou na rozdíl od Česka členy OECD DAC. Je ovšem třeba vzít v potaz, že rozdíl mezi členskými zeměmi EU tvoří prakticky jen bilaterální pomoc nad rámec mandatorních unijních

a multilaterálních výdajů a porovnávání podílů objemu pomoci na HND tak může být zavádějící tím spíše, že obsahuje také odpuštění dluhů, pomoc uprchlíkům nebo civilní mise, které neplynou z rozpočtu ZRS, nejsou výsledky rozvojové politiky, ale jsou do ODA pouze *ex post* započítány.

Na následující roky střednědobý výhled do roku 2015 fixuje rozpočet dvoustranné pomoci na 807 mil. Kč ročně.²² Konkrétně by mělo být 562 mil. Kč určeno na bilaterální projekty, 123 mil. Kč na vládní stipendia a s nimi spojené náklady, na transformační spolupráci pak 50 mil. Kč a na humanitární pomoc 73 mil. Kč. S dvoustranným oddlužením se nepočítá. Na rok 2012 je vyčleněno posledních 30 mil. Kč pro PRT v Lógaru a projekty v Afghánistánu by následně měly být financovány postupným převodem ze zemí, ve kterých bude rozvojová spolupráce ukončena. Rozpočet by měl ve vyšších než stomilionových částkách narůst už jen o zvýšení příspěvku do EDF a jednorázovou platbu do Globálního fondu pro životní prostředí (GEF), nicméně v kombinaci s dosti nejistým a v posledních letech nespolehlivým výhledem růstu HND, který předkládá ministerstvo financí, by se v roce 2015 měl podíl ODA/HND nacházet na úrovni 0,11 %, tedy méně než dnes, což představuje jen třetinu českých závazků vůči Evropské unii. Závazek k roku 2010 byl po revizi dat OECD DAC splněn přibližně na 75 % především díky zmíněným mandatorním výdajům.

Přehled rozdělení dvoustranné rozvojové spolupráce

Česká rozvojová spolupráce je již natolik komplexní, že její podrobný popis a analýza by si vyžádaly celou monografii tohoto typu. O formách bilaterální rozvojové spolupráce podávají doplňující informace každoroční zpráva MZV pro vládu *Informace o zahraniční rozvojové spolupráci České republiky v roce 2011*, každoroční publikace resortu určená širší veřejnosti s názvem *Česká republika pomáhá*, a částečně i výroční zpráva České rozvojové agentury.²³ Podrobné srovnávací statistické analýzy přináší také každoroční stínová zpráva platformy nevládních organizací *AidWatch*. Přehlednost i podrobnost všech materiálů a publikací se v posledních letech zlepšila. O tom, že všechny konkrétní projekty a podpořené subjekty rozvojové spolupráce nelze postihnout, svědčí, že včetně malých lokálních projektů a dotačních řízení určených pro vzdělávání a osvětu obsahuje příloha informace o ZRS předložená vládě 337 položek, a to jen pro rozvojové projekty.

Samotná ČRA vypsala 58 veřejných zakázek na dodávky pro své vlastní projekty a 50 bilaterálních dotačních výběrových řízení. Z hlediska rovnováhy mezi oběma typy je však třeba podtrhnout, že dotace představují z hlediska finančního objemu méně než jednu třetinu. Pod dotace spadají především tzv. *soft* projekty v sektoru sociálních služeb a vzdělání a podobný poměr si z finančního hlediska zachovává i rozdělení prostředků mezi firmy a neziskové organizace. Z teritoriálního hlediska působila agentura ve 13 zemích, což znamená, že teritoriální koncentrace pomoci se od roku 2010 nezměnila.²⁴ Čtyři programové země (Bosna a Hercegovina, Etiopie, Moldavsko a Mongolsko) vyčerpaly přes polovinu rozpočtu. Podobně tři sektory podle užší nomenklatury OECD (voda a sanitace, energie a vzdělávání) získaly 60% podíl.

Vzhledem k započítání více než dvousetmilionové položky pro Afghánistán, k výdajům na transformační politiku nebo kvůli části dofinancování projektů českých sub-

jektů u dalších donorů z prostředků trilaterální spolupráce je však celkově s pětinou finančního objemu největším sektorem státní správa a občanská společnost, jedna z deklarovaných priorit české ZRS, následovaná pomocí uprchlíků na území Česka. To dobře poukazuje na vliv jak specifických, tak i mimořádných forem pomoci souvisejících s následky ozbrojených konfliktů na statistické přehledy. Díky velkému objemu pomoci Afghánistánu se také stala Asie hlavním příjemcem pomoci jako region a podíl pomoci skupině nejméně rozvinutých zemí světa dosáhl 28 %, i když podíl subsaharské Afriky se již stabilně pohybuje kolem desetiny objemu dvoustranné pomoci. Odhadem stanovené administrativní náklady údajně přesáhly 8 %.

V oblasti transformační spolupráce došlo usnesením vlády k navýšení rozpočtu o 2 mil. Kč z nevyčerpaných prostředků na projekty v Jemenu, jejichž realizaci zabránila zhoršená bezpečnostní situace v zemi.²⁵ Použity byly ve třech zemích severní Afriky (Egypt, Libye a Tunisko) v návaznosti na tzv. arabské jaro, jedná se ovšem o „klasické“ projekty podpory občanské společnosti.²⁶ Podobně byly převedeny 2 mil. Kč z rozvojových projektů v Etiopii na humanitární pomoc. V této oblasti v roce 2011 nedošlo k organizačním změnám a proběhla podle rámcového plánu bez dodatečného navýšení rozpočtu nad 73 mil. Kč.²⁷ Po organizační stránce se zjednodušila dispozice vládní letky v gesci ministerstva obrany pro nevládní organizace, jejíž náklady ovšem ponese MZV.²⁸ Teritoriálně humanitární agendě v roce 2011 dominovaly tsunami a jaderná katastrofa v Japonsku vedle hladomoru v Africkém rohu, v některých případech ovšem veřejné sbírky přesáhly vládní podporu: na následky zemětřesení na Haiti v předchozím roce celkově Člověk v tísni vybral 59 mil. Kč.²⁹ Pro oběti hladomoru v roce 2011 prý pokryly sbírky stejné organizace náklady půlročního programu pro 15 000 lidí a Charity pro celých 77 000 postižených suchem a neúrodou.³⁰ Přestože MZV není přímým aktérem programu specializované lékařské péče Medevac v gesci ministerstva vnitra, pokračuje ve svém neformálním zapojení.³¹

Zhodnocení teritoriálního zaměření a evaluací projektů české rozvojové spolupráce

Na první pohled by se mohlo zdát, že stávající koncepce rozvojové spolupráce je podle výše uvedeného přehledu naplňována, sektorové a teritoriální priority jsou respektovány a česká rozvojová spolupráce je tedy na dobré cestě, kterou střednědobý plán v době rozpočtových škrťů na několik let zafixuje. Nicméně některé zvolené teritoriální priority kladou otázky z hlediska relevance české pomoci: Etiopie nebyla ochotna před chystaným uzavřením memoranda upravit zvláště pro Českou republiku svoje standardní procedury. Česko je pro ni objemově zanedbatelný dárcce, charakteristický nepřítomností pobočky agentury a realizací prostřednictvím nevládních organizací a firem. Mongolsko, země s jedním z nejvyšších temp hospodářského růstu na světě, zase nachází lepší řešení svých problémů spíše v sousedním čínském modelu. Z projektových zemí otázky vzbuzuje volba Kambodži, která vycházela především z historických příčin vyrovnání dluhu a návazného českého požadavku vázání části odpuštěného dluhu na českou pomoc i vazeb kambodžského krále Norodoma Sihamoniho k Československu. Absence zastupitelského úřadu či pobočky rozvojové agentury v Phnompenhu znemožňuje totiž sledování projektů a spolupráci s vládou a samosprávou. Jako vítanější a úspěšnější se zdá být česká pomoc v geograficky bliž-

ších regionech: z programových zemí v Bosně a Hercegovině a Moldavsku, z projektových zejména v Gruzii a Srbsku.

To nakonec dokreslují výsledky projektových evaluací, které byly zveřejněny v roce 2011.³² Zatím se týkají pouze projektů v bývalé gesci resortů a ne rozvojové agentury, nicméně tato „ročenka“ už poukázala na kontinuitu v činnosti resortů, zastupitelských úřadů a ČRA, která je v menší míře daná i personálně. Po problematických projektech v Mongolsku v oblasti pouštního zahradnictví, které analyzovala loňská kapitola, přinesly nové evaluace dvou mongolských projektů MPO v energetickém a průmyslového sektoru smíšené výsledky. Zatímco technologické investice pro uhelnou elektrárnu, jež zásobuje hlavní město Ulánbátar ve výši 30 mil. Kč, by se měly díky menší poruchovosti umociť za tři roky, nehledě na snížení emisí škodlivin, dodávka technologií českou firmou pro jeden konkrétní kožedělný závod v soukromých rukou sice zvýšila za 12,5 mil. Kč její kapacitu, ale za tuto sumu vytvořila pouze sedm nových pracovních míst a dosáhla pouhého 5% zvýšení platů dělníků a dělnic, což navíc ani nelze jednoznačně přičíst projektu (jinak se dopadům na snížení chudoby evaluační zpráva vůbec nevěnovala). Továrna navíc kvůli omezení čističky odpadních vod nemůže zvyšovat výkon, a proto bývá často mimo provoz.

Evaluace Centra moderních vyučovacích metod českou nevládní organizací v Etiopii za 12 mil. Kč také nepřinesla zcela uspokojivé a udržitelné výsledky: zřejmě ambiciózní projekt podle evaluace nedosáhl ve stanoveném období slibovaného efektu sněhové koule, působil izolovaně od dalších početných dárců a především neměl vypracovanou dostatečnou strategii odchodu. Úspěšnější byl sice v dosažení samotných výstupů a proškoleno bylo přes půldruhého tisíce vyučujících, ale rok po ukončení projektu již centrum nefungovalo, manuály projektu nebyly využívány a dopady na vzdělání dětí se nepodařilo doložit. Evaluátorky také kritizovaly kulturní necitlivost projektu a doporučily se zaměřit spíše na podmínky pro zvýšení školní docházky jako takové. Výsledky evaluace však v tomto případě byly vzaty v potaz pro zlepšení projektu.

V oblasti životního prostředí v Srbsku dosáhly evaluace projektů českých firem velmi odlišných výsledků a poukazují na důležitost „vlastnictví“ projektů místní samosprávou a na propast mezi stavem ochrany životního prostředí, který údajně odpovídá české situaci v letech 1992–1995 s výjimkou pokročilejší legislativy. V Bosně a Hercegovině pak byly úspěšně z hlediska výsledků evaluovány dva třicetimilionové projekty. Projekt MPO zaměřený na zavedení technologie řízení povrchových hnědouhelných dolů byl v této oblasti ojedinělý, neboť ostatní donoři se zaměřují na obnovitelné zdroje. Druhý projekt zavedení odpadového hospodářství v jednom kantonu v gesci MŽP se sice ukázal jako finančně ne zcela udržitelný kvůli očekávané obnově investic, nicméně přispěl k ochraně zdraví a životního prostředí – k jejichž poškození naopak přispívá projekt první, a prohlubuje tak již dnes silnou závislost země na fosilních energetických zdrojích.

Nejlepší výsledky zdokumentovala evaluace projektů realizovaných nevládními organizacemi v sektoru sociální péče v Moldavsku: jednalo se o dva velmi udržitelné projekty podpory domácí pečovatelské služby a zřízení centra pro děti z ulice a o jeden částečně úspěšný projekt integrace dětí z internátních škol do místních komunit

za účelem omezení emigrace. S výtkou pro neodůvodněnou stavbu nové budovy místo rekonstrukce některé stávající ocenila evaluace také úsilí o změnu legislativy a do budoucnosti doporučila MZV v této oblasti praktikovat lobbying, což otevírá možnosti využít politického dialogu s moldavskou stranou.

Malý počet evaluací s rozdílnou metodologií, navíc v gesci resortů, nelze v žádném případě považovat za reprezentativní. I přesto, že se mnohé evaluace nezaobírají skutečnými dopady projektů na místní komunity, poukazují na širokou škálu úspěšnosti ve výstupech a udržitelnosti projektů bez ohledu na to, zda jsou realizovány nevládním sektorem či firmami. Klíčové tedy bude, jak budou MZV a ČRA výsledky hodnocení využívat proto, aby zamezily minulým chybám a dokázaly šířit příklady dobré praxe. Stejně tak evaluace poukazují na nekoherentnost české rozvojové spolupráce, zejména když podpora průmyslových projektů prohlubuje poškozování životního prostředí, jehož ochrana je jednou ze sektorových priorit ZRS.

Potřeba, vázanost a decentralizace rozvojové pomoci

Kromě otázky teritoriálního zaměření ovšem neudržitelnost určitého množství českých projektů, jak na ni poukázaly evaluace, vychází z dalších nedostatků v naplňování agendy efektivnosti rozvojové spolupráce. Zdá se, že nejčastěji projekty nedosáhnou dlouhodobých dopadů z důvodu slabého vlastnictví projektu partnerskou stranou. Jak ukázala debata v ČRA, někteří zástupci obchodních úseků českých úřadů poukazují na rozpor mezi požadavkem MZV na komerční návaznost a oficiální nemožnost realizátorů podílet se na identifikaci potřeb partnerské instituce. Situaci, kdy firmy *de facto* ovlivní specifikaci potřeb partnera a zprostředkovaně i specifikaci veřejné zakázky, což vede k vyloučení potřebné soutěže, tedy nelze i přes filtr zastupitelského úřadu vyloučit. Pro příjemce pomoci jsou pak takové zakázky výhodné jen potud, že její náklady jsou uhrazeny z českých veřejných prostředků, ačkoli plnění zakázky nemusí odpovídat jejich skutečným potřebám a splňovat kritérium skutečné relevance z hlediska snižování chudoby.

To souvisí s problémem vázanosti české pomoci. Příjemci dotací České rozvojové agentury mohou být ze zákona pouze české subjekty, a proto se jedná o pomoc vázanou – pokud není ovšem vykázána jako technická asistence. Veřejné zakázky podle zákona jsou pak vypisovány pouze v českém jazyce, a proto jsou, opět s výhradou zařazení do technické asistence, prakticky vázané. Česká dvoustranná projektová pomoc je tak většinově vázaná se dvěma objemově zanedbatelnými výjimkami: první představují malé lokální projekty při zastupitelských úřadech. Ty jsou paradoxně spíše politickým než rozvojovým nástrojem a interní audit MZV na jaře 2011 je označil za efektivní. Druhou výjimku tvoří dary poskytnuté vládám, a zejména dlouholetá a úspěšná praxe rozvojové spolupráce s Palestinou na základě usnesení vlády. V roce 2011 tak byly formou daru uvolněny prostředky ve výši 15 mil. Kč na realizaci rozvojových projektů prostřednictvím výběrových řízení, jež jsou vypsána na základě společného memoranda místními autoritami a jichž se mohou a nemusí účastnit české subjekty.³³

V předchozím roce 2010 však dokonce Česká republika poskytla přímou rozpočtovou podporu, kterou jinak v koncepci ZRS i na úrovni EU silně kritizuje, a to ve výši 7 mil. Kč Mongolsku, rozhodnutím schovaným v usnesení týkající se zahraničních

cest premiéra.³⁴ Dalších 8 mil. Kč bylo z rozpočtu PRT převedeno přímo afghánské vládě na podporu místních samospráv ve venkovských oblastech.³⁵ Podle plánu zahraniční rozvojové spolupráce na rok 2012 s přímou podporu afghánských úřadů MZV počítá i nadále. Přímou finanční podporu v loňské stínové zprávě vzhledem k údajně vysoké korupci v obou posledně jmenovaných zemích, nikoli však v Palestině, kritizovala platforma nevládních organizací FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci ve své stínové zprávě, tzv. *AidWatch* a v médiích.³⁶

Z hlediska konceptu komerční návaznosti, nově propagovaného soukromým sektorem i MZV, se však ukazuje, že vázanost rozvojové pomoci nutně neznamená následné obchodní případy. Naopak, řešerše takových případů, kterou provedla ČRA se zastupitelskými úřady, nepřinesla více než tucet těchto případů. To ostře kontrastuje se stamiliony korun z veřejných rozpočtů utracených pro jednorázové zakázky českých firem s často velmi omezeným rozvojovým dopadem. Dokonce samotná platforma firem PPZRS je označuje za spíše náhodné a doporučuje se raději zaměřovat na tvorbu podmínek pro komerční návaznost. Také podle názoru ministerského Oboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci (ORS) nejvíce návazných obchodních případů přinese taková rozvojová spolupráce, která vychází co nejvíce z potřeb partnerské země. Komerční návaznost přitom jako „sekundární (a tedy necílený) výsledek“ rozvojové spolupráce uznává jako legitimní i nevládní *AidWatch*, nicméně pro jeho dosahování doporučuje jiné proexportní nástroje.³⁷ K tomu, aby projekty české rozvojové spolupráce nejlépe odpovídaly místním potřebám, jsou však kromě zastupitelských úřadů nutné i pobočky české rozvojové agentury. Dlouhodobé diskusi a procesu jejich zřízení se bude podrobněji věnovat kapitola této „řady“ v příštím roce.

Koordinace mezi dárci, transparentnost, specializace a koherence české rozvojové spolupráce

Výraznějšího úspěchu dosáhla česká rozvojová spolupráce v oblasti transparentnosti. Jako šestá nejtransparentnější v EU byla evropskou platformou nevládních platform CONCORD vyhodnocena především díky kvantitativní metodologii a spuštěním nových internetových stránek ČRA. Na počátku roku MZV vydalo informaci pro Radu pro ZRS, ve které nepovažovalo žádné další opatření za nutná. Za rok 2011 ovšem později vykazalo data v detailnějším systému OECD DAC (CRS++). MZV se také po implementaci technických opatření výhledově rozhodlo přihlásit k *International Aid Transparency Initiative* (IATI). Na toto téma se pod záštitou ministra konala v říjnu konference FoRS, který agendu inicioval. Zdá se, že MZV zjistilo, že pokročilejší systém vykazování rozvojové spolupráci může díky standardizaci snížit administrativní náklady a ne je pouze zvyšovat.

Dílčích úspěchů začaly MZV a ČRA dosahovat v oblasti koordinace mezi donory, ačkoli spíše se jedná o otázku komplementarity v rámci jednotlivých projektů než přenechání některých sektorů dalším dárcům výměnou za jiný sektor, třeba i v jiné zemi. I tak se jedná o časově náročnou agendu, ve které nedosahují výrazných výsledků ani nejzkušenější dárcovské země. Ty nicméně zažívají podstatně složitější situaci kvůli silné přítomnosti v partnerských zemích, jež zatím Česku chybí. Česká republika by také měla hrát roli *supporting facilitator* v Moldavsku a Mongolsku, in-

stituci, která však kvůli slabé koordinaci ze strany Evropské komise zatím není plně využita, a individuálně již spolupracuje na jednotlivých projektech např. se Slovenskem, Švédskem, Rakouskem nebo Spojenými státy americkými, jedná pak s Japonskem, Jižní Koreou a Izraelem. Dobrým příkladem je spolupráce ČRA v sektoru zemědělství s americkou agenturou USAID a švédskou SIDA v projektu na zvýšení produkce mléka v severovýchodní Bosně. Jedná se navíc výjimečně o komplexní projekt ČRA, který v rámci jedné zakázky či dotace „neoutsourcovala“ na jinou firmu či nevládní organizaci. V Moldavsku se také rozbíhá společné plánování s dalšími donory v rámci jednoho regionu.³⁸

V druhé polovině roku 2011 začalo MZV také podnikat kroky k vyhodnocení rozvojové spolupráce v gesci MF, ministerstva průmyslu a obchodu (MPO) a ministerstva vnitra (MV), kterým se bude v rámci chystaných reforem věnovat příští ročník této publikace. Případné dokončení centralizace může také umožnit lepší využití transformační zkušenosti České republiky, které je v současnosti stále zanedbatelné.³⁹ ORS také považuje označení transformační spolupráce programu podpory občanské společnosti v gesci odboru lidských práv a transformační politiky (LPTP) za poněkud zavádějící a za prioritu považuje v souladu s koncepcí začlenění transformační zkušenosti jako české specializace do rozvojové spolupráce, která probíhá ve spolupráci s vládami a samosprávou rozvojových zemí, tedy šířeji tak, jak je transformace chápána v mezinárodním kontextu. O zkušenosti v oblasti vyrovnávání se s minulostí požádal např. Irák.⁴⁰ Jinak se však jejich využití zdá zatím omezené i přesto, že MZV nechalo vypracovat seznam transformačních zkušeností, do kterého přispěly i další členové Rady pro ZRS.

Konečně v oblasti koherence politik pro rozvoj v návaznosti na *Pracovní program EU ke koherenci politik pro rozvoj na období 2010–2013* z dubna 2010 na únorové Radě pro ZRS předložil think tank Glopolis mapovací studii *Praktické kroky ČR ke koherenci politik pro rozvoj – zemědělský obchod a změna klimatu* v oblastech, které MZV vybralo jako nejrelevantnější pro snižování chudoby.⁴¹ V září byla založena pracovní skupina Rady, nicméně se do ní z resortů přihlásily pouze studii pokryté ministerstvo zemědělství a pak ministerstvo práce a sociálních věcí, což poukazuje na to, že agenda koherence je i nadále prosazována především MZV a nevládním sektorem. Na druhou stranu zatím ustalo úsilí o začlenění průřezových témat, jako jsou gender a životní prostředí do rozvojové spolupráce, a v podobných oblastech efektivnosti MZV spíše reaguje na podněty z evropské či mezinárodní úrovně.

Česká stanoviska v Evropské unii a mezinárodních organizacích

Na unijní úrovni se rok 2011 odehrál ve znamení polského a maďarského předsednictví, tedy předsednictví zemí s obdobnými pozicemi a menším důrazem na naplňování závazků. Dluhová krize probíhající v EU jim tak mohla z důvodů napjatých rozpočtů „vyhovovat“ podobně, jako českému předsednictví v roce 2009 vyhovovala probíhající krize finanční. Dobrou představu o českých pozicích poskytuje konečná verze českého stanoviska k tzv. zeleným knihám předloženým ke konzultaci Evropskou komisí.⁴² Česká republika zde zdůrazňuje, že navyšování pomoci není jediné řešení, ale že důležitá je také dobrá správa věcí veřejných v partnerských zemích.

Konkrétně se v této souvislosti nevěnuje spojené otázce koherence politik v oblasti financí, ale pouze konstatuje, že obchod je pro českou vládu základním tématem koherence politik pro rozvoj. V samostatné části věnované soudržnosti politik se však věnuje i dalším oblastem.

Ve své reakci na diskusi finančního rámce EU od roku 2014, schválené vládním Výborem pro EU již v prosinci 2010, pak Česká republika odmítla začlenění Evropského rozvojového fondu do běžného rozpočtu Unie, což by vedlo asi ke zdvojnásobení českého příspěvku na 1,2 %. Odmítá také navýšení českého podílu ve stávající podobě EDF. V souladu s tím na úkor podpory regionu Afriky, Karibiku a Tichomoří (ACP) podporuje česká rámcová pozice především nástroje odpovídající domácím prioritám: země Východní partnerství (ENI), lidská práva a demokracii (EIHDR) a předvstupní pomoc (IPA).⁴³ Neúspěchem skončilo kvůli odporu Komise a „starých“ členských států jarní úsilí České republiky a podobně smýšlejících zemí na prosazení samostatného nástroje či podnástroje na podporu přenosu transformačních zkušeností, a proto se návazným, listopadovým *non-paperem* snažilo alespoň o jejich začlenění jako průřezového tématu do stávajících nástrojů.⁴⁴

Za úspěch lze podle MZV s ročním odstupem označit následky původně ostré pozice české delegace proti přímé rozpočtové podpoře, která nakonec vedla k určitému prolomení tabu o nedostacích tohoto nástroje a ke spokojenosti s konečným unijním kompromisem. Celkově lze říci, že i česká pozice k návrhu inkluzivního růstu podle zelené knihy je blízká následnému návrhu Evropské komise *Agenda pro změnu*.⁴⁵ Česká republika se tradičně na rozdíl od mnoha dalších zemí v Radě vyznačuje se Švédskem a Německem důrazem na lidská práva, ovšem návrhy na zvýšenou podmíněnost pomoci ze závěrů Rady na jaře 2012 vypadly, protože Unii chybí zkušenosti a jednotu pro využití kondicionality v praxi.⁴⁶ Německo s ČR také např. prosazovalo větší politickou podmíněnost pomoci ve vztahu k Nikaragui, jak informovala ČTK.⁴⁷ České postoje je však třeba dát do kontextu zanedbatelného podílu „nových“ členských zemí na rozvojové spolupráci ve srovnání s těmi „starými“ a situaci nemění ani státní příslušnost vedení Komise. Ve dnech 5. a 6. října opět navštívil Česko, tentokrát v rámci českého předsednictví Visegrádské skupiny, lotyšský komisař Andris Piebalgs a v květnu pak do Prahy zavítala komisařka zodpovědná za humanitární pomoc, krizové řízení a mezinárodní spolupráci Kristalina Georgieva, která je původem z Bulharska.⁴⁸

Na mezinárodní úrovni dominovalo rozvojové agendě 4. fórum na vysoké úrovni o efektivnosti rozvojové spolupráce, které se konalo v prosinci v Jižní Koreji. Jak v Pusanu, tak na dalších akcích včetně Miléniového summitu v předchozím roce zastoupil ČR náměstek ministra zahraničních věcí T. Dub. Opět vystoupil s příspěvkem o zapojení soukromých subjektů do rozvojové spolupráce a rozvoje.⁴⁹ Výsledný dokument *Pusanské partnerství pro efektivnost rozvoje* považuje ORS za důležitý krok, neboť zahrnuje zapojení soukromého sektoru, nové dárce i mobilizace dalších finančních zdrojů pro rozvoj, což odpovídá české pozici netlačit na objem pomoci.⁵⁰ Na fóru vystupovala EU se společnou pozicí, ovšem česká delegace se podle MZV od unijního konsenzu neodlišovala. Na úrovni OSN v roce 2011 stojí za zmínku české předsednictví výkonné radě některých jejích agencí včetně Programu OSN pro rozvoj (UNDP, UNFPA a UNOPS).

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

V povolebním roce 2011 nedošlo k viditelným změnám v postoji vlády k rozvojové spolupráci. Rozvojová spolupráce se na vládním programu výrazně neprojevila, neboť navrhovaná usnesení vlády předložená MZV vystupovala z meziresortních připomínkových řízení bez rozporných stanovisek. Do vlády také nešel žádný materiál, který by ohrožoval zájmy dalších resortů. Z hlediska politické úrovně lze tedy považovat za nejdůležitější rozhodnutí ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga, že nedojde ke škrtům v rozpočtu rozvojové spolupráce i přes pokračující úspory ve zbytku rozpočtu MZV. O rozvojové spolupráci se nezmínil při svém vystoupení před diplomatickým sborem prezident V. Klaus, který se zaměřil na unijní politiku ministerstva zahraničních věcí.⁵¹ Premiér P. Nečas opět označil za hlavní úkol české zahraniční politiky ekonomickou diplomacií.⁵² Jednání zahraničního výboru poslanecké sněmovny k informacím o ZRS v říjnu pak svědčilo spíše o nevelké informovanosti poslanců, jinak se po zbytek roku poslanci rozvojové spolupráci nevěnovali.⁵³ V diskusi je tematicky zajímavá spíše pragmatický přístup pro účast českých firem na prostředcích EU a také otázka vládních stipendií.

V rámci MZV v roce 2011 neproběhly v linii od ministra přes náměstka a vrchního ředitele příslušné sekce až k odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci žádné organizační ani personální změny. Rada pro ZRS se schází od svého založení přesně pětkrát do roka, i když málokdy na zamýšlené úrovni náměstků.⁵⁴ Rok 2011 také znamenal již čtvrtý rok fungování České rozvojové agentury a vzhledem k velkému nárůstu množství spravovaných projektů začíná narážet zejména na manažerské a personální kapacity v implementaci opatření pro vyšší efektivnost české rozvojové spolupráce podle unijních a mezinárodních závazků. Samotná administrativa provádění veřejných zakázek a dotačních řízení však probíhá bezproblémově, např. MŽP ocenilo současné fungování systému. Agentura s novým zákonem o veřejných zakázkách chystá s rokem 2012 aktualizaci stávající směrnice, podle které do půl milionu Kč stále existuje možnost oslovit pouze jednoho dodavatele.⁵⁵ Kromě své implementační role jinak ČRA plní částečně i svoji roli vzdělávací, když v dubnu 2011 k tomuto tématu zorganizovala školení deseti koordinátorů a koordinátorek rozvojové spolupráce při sedmi zastupitelských úřadech.

Jak již upozornil úvod, dlouhodobá rozpočtová politika vlády vede k tomu, že dosažení cílů objemu pomoci je nerealistické. Tato skutečnost vede k tomu, že nevládní neziskové organizace (NNO) sdružené ve své platformě FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci, které považují tyto cíle za závaznější než vláda, se postupně dostaly do situace, že by po vládě požadovaly politicky neproveditelné mezinárodní požadavky, z nichž však nemohou zcela odstoupit. Tato dvojznačnost se v roce 2011 plně projevila, když FoRS ve své poslední zprávě *AidWatch* požadoval po české vládě velmi slabé stanovisko „usilovat o zastavení poklesu *finančních prostředků určených na bilaterální spolupráci a snižování jejího poměru na celkovém objemu ZRS ČR*“.⁵⁶ Česká stránka evropské nevládní platformy CONCORD, sdružující národní platformy, jež ovšem vycházela z podkladů poskytnutých FoRS, o pár měsíců dříve požadovala

po vládě vypracování plánu k dosažení závazku 0,33 % v roce 2015 a dále pak až k cíli 0,7 % podílu ODA/HND.⁵⁷ Průzkum FoRS mezi členskými organizacemi však zároveň ukázal, že Evropská unie se stává pro nevládní neziskové organizace téměř tak důležitým zdrojem jako česká vláda: i díky programu trilaterální spolupráce MZV, který unijní projekty v 80 % případů spolufinancoval, dosáhl nevládní sektor v období 2007 až 2010 na 20 mil. EUR, tedy téměř 125 mil. Kč ročně, relativně nejvíce mezi „novými“ členskými zeměmi.⁵⁸ Tato částka se blíží podílu NNO na financování dvoustranné rozvojové spolupráce. Na národní rovině se proto FoRS prosazuje především v agendě kvality a koherence rozvojové spolupráce.

Ačkoli finanční podíl soukromého sektoru na vládním financování rozvojové spolupráce zůstává asi dvojnásobný, v získávání zakázek na projekty v rozvojových zemích z prostředků Evropské unie a mezinárodních organizací jsou bez ohledu na nabídku příležitostí české firmy mnohem méně úspěšné a Platforma podnikatelů pro ZRS zaznamenala jen několik případů jejich financování z EU nebo mezinárodních organizací.⁵⁹ PPZRS vydala studii o podpoře investičních záměrů, což svědčí o jejím deklarovaném posunu od neúspěšné komerční návaznosti na české projekty k novým nástrojům a tvorbě podmínek pro české podnikatelské subjekty v rozvojovém světě, nicméně sama ji označuje za „analýzu programů veřejné podpory obchodních případů do rozvojových zemí“, neboť „bez rozvojových fondů v dnešní době zákazník nenakoupí téměř nic“, jak tvrdí ve svém novém *Zpravodaji*.⁶⁰ Kromě tradiční půldenní konference „Finanční podpora podnikatelských záměrů v rozvojových zemích v listopadu 2011 zorganizovala i sérii kulatých stolů v kontextu přípravy programů s názvem *Přinese rozvojová spolupráce ČR s ... obchodní případy?* V září také byla zahájena jednání s MF, MPO, Českou exportní bankou (ČEB) a Exportní garanční a pojišťovací společností (EGAP), které by měla vést k založení rozvojově investiční instituce. Podle PPZRS by mohla jako sekce ČEB českým podnikatelským subjektům pomoci navázat na projekty ČR za pomoci svého vlastního kapitálu nebo s prostředky získanými společně s místním partnerem, např. z rozvojových investičních fondů. Z konkrétních firem byly v předchozím roce největšími realizátory projektů z prostředků ZRS firmy Geotest Brno, Aquatest, Dekonta, GET Praha a ZAT, tedy zejména v oblastech geologie, vodohospodářství a ekologie.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Ministerstvo zahraničních věcí zastává názor, že zahraniční rozvojovou spolupráci není vhodné v době rozpočtových úspor příliš medializovat. Ústřední kampaň zaměřená na zvyšování povědomí veřejnosti o rozvojové problematice *Česko proti chudobě* se stala málo viditelnou bez ohledu na to, zda byla vůbec kdy ve svém snažení účinná. Její metodologicky vágní evaluace neodpovídá na otázku o její účinnosti a podle některých respondentů a respondentek byla určena pro ty, kteří již o rozvojové spolupráci měli povědomí.⁶¹ Nicméně i přesto v jejím rámci vznikají desítky drobných akcí v regionech, které jsou velmi důležité, neboť většina rozvojových organi-

zací sídlí v Praze. FoRS pak využívá spíše svého postavení člena Rady pro ZRS a nevstupuje samostatně příliš aktivně do veřejného a politického prostoru: v roce 2011 vydal podle svého přehledu pouze tři tiskové zprávy. Většina jeho aktivit, např. studie o lidskoprávním přístupu k rozvoji, finančním rámci EU po roce 2013 či samotná *AidWatch* jsou zaměřeny především na odbornou veřejnost, zatímco osvětu vůči veřejnosti zajišťují především její členské organizace v rámci informačních projektů (Rozvojovka.cz) nebo kampaní, které se však nevážou přímo k zahraniční rozvojové spolupráci (*Fotbal pro rozvoj*, *Svět v nákupním košíku* a další).⁶² Na druhou stranu, úspěch dokumentárního filmu M. Marečka *Pod sluncem tma* o konkrétním českém projektu v Zambii vyprovokoval zatím nejrozsáhlejší veřejnou debatu o smyslu rozvojové spolupráce, někdy k nelibosti některých představitelů tradičních nevládních organizací.⁶³ Některé jiné neziskové organizace, např. v oblasti spravedlivého obchodu, se však začínají otevírat veřejnému prostoru formou happeningů a spoluprací se samosprávami.

Co se týče mediální přítomnosti, propagaci ZRS lze vložit do kontrastu s relativně viditelnější a propracovanější prezentací PRT Lógar, kterou doprovázelo přes 200 zpráv a reportáží.⁶⁴ O samotné rozvojové spolupráci v politickém kontextu informují tzv. seriózní, zejména veřejnoprávní média jen velice sporadicky.⁶⁵ Celkově v roce 2011 explicitně zmínilo rozvojovou spolupráci či pomoc něco přes stovku mediálních výstupů v celostátních denících, rozhlase, televizi a vybraných časopisech (viz kapitola 2: *Mediální kontext české zahraniční politiky*). Oproti tomu humanitární pomoc jich citovalo šestkrát více. V případě televize je však tento poměr dokonce více než dvacetinásobný. To ostře kontrastuje s opačnou relevancí rozvojové spolupráce a humanitární pomoci z hlediska finančního i institucionálního a zároveň představuje velkou výzvu pro českou veřejnou diplomacii. O amatérském způsobu informování zejména bulvárními médii svědčí článek o tom, že v návaznosti na své humanitární aktivity se česká modelka stala „*honorární konzulkou pro Českou republiku na ostrově Haiti*“.⁶⁶

Humanitární pomoc také zůstává upřednostňovaným cílem soukromého dárcovství: podle průzkumu Factum Invenio z konce roku 2011 téměř 87 % dárcovské veřejnosti (tj. asi každá čtvrtá Češka či Čech) věnuje dary na živelní katastrofy a dvě třetiny z nich právě do zemí Jihu.⁶⁷ Přes tato zdánlivě povzbuzivá čísla klesl podle posledního Eurobarometru počet lidí, kteří považují za důležité pomáhat chudým lidem v rozvojovém světě z 88 % v roce 2010 na 73 % v roce následujícím.⁶⁸ Tento pokles přibližně odpovídá celoevropskému posunu, nicméně podle 51 % dotazovaných by měly být současné sliby dodrženy, 9 % by bylo pro zvýšení a 21 % pro snížení objemu pomoci. Veřejnost se tak přesto podle průzkumu jeví jako ambicióznější než většina aktérů, kteří se pohybují v úzkém administrativně-politickém prostoru rozvojové konstituce. Není ovšem jasné, jak by se zachovali, pokud by mohli politiku skutečně ovlivnit.

Opět spíše o kvalitě domácích médií vypovídá, že ze všech zemí EU právě česká veřejnost považuje za nejpotřebnější region severní Afrika a Blízký východ. To svědčí o neinformovanosti o rozvojové spolupráci a přetrvávající nejasné hranici mezi rozvojovou spoluprací a humanitární pomocí. Česká republika se také výrazněji odlišuje od

ostatních států Unie tím, že obchod a finance považuje za nejdůležitější oblasti ovlivňující rozvoj (kromě rozvojové spolupráce). Ne sice s nejvyšším skórem, ale ČR se také řadí vedle Německa, Švédska a Belgie mezi ty země, jejichž veřejnost nejvíce podporuje politickou podmíněnost poskytování pomoci, např. dodržováním lidských práv. Potud tedy odpovídá názor veřejnosti vládní politice. Česko se ale zároveň řadí mezi země s nejalttruističtější přístupem k pomoci. Na rozdíl od obyvatel zkušených dárcovských zemí ale požaduje zvýšení spolupráce spíše s bohatými zeměmi a ne se samotnými rozvojovými zeměmi. I tento postoj nalezneme v rozvojové konstituci formou nedůvěry k institucím partnerských zemím.⁶⁹

ZÁVĚR

Odolnost zahraniční rozvojové spolupráce v době škrťů veřejných rozpočtů prokazuje její silné institucionální zakotvení: stala se „příliš velkou na to, aby padla“. Také dynamika pomalého a postupného naplňování vybraných mezinárodních závazků se zdá být její pevnou součástí. To se ovšem týká zejména kvalitativních závazků v gesci Ministerstva zahraničních věcí ČR, jejichž plnění příliš neodvisí od vládní rozpočtové politiky a postojů dalších aktérů. Oproti tomu objem výdajů na dvoustrannou rozvojovou spolupráci, jejichž výši dokáže na rozdíl od evropských a mezinárodních příspěvků vláda ovlivnit, zatím stagnuje a spíše kopíruje obecnou míru zvyšování nebo omezování státních výdajů pod taktovkou Ministerstva financí ČR. Tato zdánlivá setrvačná nezávislost zahraniční rozvojové spolupráce na zbytku vlády i parlamentu má ovšem z dlouhodobého hlediska i negativní dopady. Podobně jako bychom dnes v českém prostředí nenašli žádnou významnou sílu, která by rozvojovou politiku dokázala omezit či dokonce zrušit, nenajdeme ani žádnou dostatečně velkou sílu, která by ji dokázala rozšířit a ovlivňovat další vládní politiky související s rozvojem v rámci agendy koherence politik.

Část nevládního sektoru, ale i akademické sféry a veřejné správy, označuje jako příčinu neplnění závazků v oblasti rozvojové politiky nedostatek „politické vůle“, aniž by upřesnila, co tím myslí. Obecně „politickou vůli“ chápe jako nezávislou proměnnou i přesto, že vládní politika je výsledkem politického procesu a působení celé škály aktérů a faktorů. Toto pojetí však otevírá cestu pro zaměření na technické, podružné aspekty dané politiky. Dvojznačná pozice nevládní platformy se svými maximalistickými požadavky prezentovanými na evropské úrovni a minimalistickými požadavky na úrovni domácí poukazuje na obtížné soužití krátkodobého realismu vůči MZV a dlouhodobého idealismu, který je vlastní rozvojové agendě. V tomto případě se realismus projevuje názorem, že když nelze ovlivnit důraz na kvantitu vně rozvojové konstituce, je třeba se zaměřit na kvalitu v úzkém okruhu aktérů, kteří se na ní přímo podílejí. Zahraniční zkušenosti ovšem ukazují, že bez adekvátní rozpočtové alokace rozvojové spolupráci nelze dosáhnout systemických změn, zejména institucionalizace a zvýšení váhy a zohlednění rozvojových hledisek v ostatních vládních politikách. I tento pohled zde však často získává formu argumentu, že nejprve je třeba systém zefektivnit, aby byl připravený na vyšší příliv finančních prostředků.

Zde je vhodné si položit základní otázku, co by se stalo, kdyby vláda ukončila dvoustrannou spolupráci a jaký vliv by to mělo na českou společnost i na partnerské země české rozvojové spolupráce. Její rozsah není v žádné z prioritních zemí zásadní a v některých zůstává dokonce marginální. V Evropské unii se již neplnění rozvojových závazků příliš nestigmatizuje. A pokud by tento krok zaznamenala veřejnost, pravděpodobně by se masově neorganizovala a neprotestovala. Ani pro politiky a političky postoje veřejnosti k rozvojové spolupráci nepředstavují důvod pro úspěch či neúspěch ve volbách. Nejpostiženější by se tak staly bezprostředně zejména ty nevládní neziskové organizace, popř. firmy, které jsou více závislé na dotacích a zakázkách ZRS. Jinak řečeno, veřejná podpora, která se artikuluje prostřednictvím zastupitelské demokracie a občanské společnosti a která se nakonec projeví ve fiskální relevanci či irelevanci té či oné agendy, představuje jediný klíč pro dlouhodobé posilování rozvojové agendy a pro odstranění propasti mezi přijatými mezinárodními požadavky a jejich naplňováním.

Celosvětová finanční krize, hospodářská recese a dluhová krize v Evropské unii, jež vládu vedla k přijetí restriktivních fiskálních opatření a podle průzkumů veřejného mínění i ke snížení veřejné podpory pro rozvojovou spolupráci v České republice, paradoxně MZV dovedla zároveň k omezení podpory mediální prezentace rozvojové spolupráci. Diplomacii navíc chybí bohatší zkušenosti a institucionální kultura vystupování vůči domácímu publiku. Nevládní organizace upřednostňují přímé jednání s MZV a v prezentaci svých požadavků vládě, parlamentu a veřejnosti jsou diskrétnější. A konečně média, která se o rozvoj a rozvojovou spolupráci – na rozdíl od humanitární pomoci nebo bezpečnostních témat – takřka nezajímají, se jeví jako velmi slabý zprostředkující článek s veřejností. Na mezinárodní úrovni přitom již odstartoval proces nahrazení či proměny dominantního mezinárodněpolitického diskurzu snižování chudoby po roce 2015, který může do rozvojové debaty přinést podobné momentum jako Miléniový summit OSN v roce 2000 s následným rámcem *Rozvojových cílů tisíciletí*. Pozapomenout na technické záležitosti rozvojové spolupráce a více se věnovat jejímu veřejnému, mediálnímu a politickému rozměru se dnes pro zahraniční rozvojovou spolupráci jeví jako největší výzva do dalších let.

Poznámky

¹ Za poskytnutí rozhovoru děkuji Zuzaně Hlavičkové, ředitelce Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci (ORS) MZV ČR, 15. 5. 2011. Za cenná doplnění, připomínky nebo komentáře k předchozím verzím kapitoly děkuji také Nicol Adamcové, referentce ORS, Martinu Náprstkovi, zástupci ředitele, a Haně Geroldové, vedoucí oddělení formulace České rozvojové agentury; Janě Miléřové, ředitelce, Zuzaně Dudové, současné, a Zuzaně Sládkové, bývalé policy officer FoRS – Českého fóra pro rozvojovou spolupráci; a Věře Venclíkové, výkonné ředitelce Platformy podnikatelů pro zahraniční spolupráci. Pokud není vysloveně stanoveno jinak, výsledný text kapitoly nemusí vyjadřovat stanovisko žádného z uvedených aktérů a odpovědnost za něj spadá pouze na autora.

² Zákon č. 151/2010 Sb. ze dne 21. dubna 2010 o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí a o změně souvisejících zákonů; Usnesení vlády České republiky ze

- dne 24. května 2010 č. 366 ke Konceptci zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017.
- ³ Horký, Ondřej (2011): *Rozvojový rozměr české zahraniční politiky v roce 2010*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 337–356.
 - ⁴ MZV ČR: *Předkládací zpráva k materiálu „Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2013 a střednědobý výhled jejího financování do roku 2015“*, s. 2.
 - ⁵ *Development: Aid to developing countries falls because of global recession*. OECD DAC, 4. 4. 2012. On-line: www.oecd.org/document/3/0,3746,en_2649_37413_50058883_1_1_1_37413,00.html.
 - ⁶ *Usnesení vlády ze dne 3. března 2003 č. 223 ke Konceptci zahraniční politiky České republiky na léta 2006–2006*, s. 21.
 - ⁷ Tamtéž.
 - ⁸ AMO a Europeum: *Transformace, prosperita a bezpečnost v multilaterálním rámci: koncepce české zahraniční politiky 2011–2017*, s. 7. On-line: www.europeum.org/doc/pdf/amo_europeum_koncepce_2011-2017.pdf.
 - ⁹ *Usnesení vlády ze dne 8. září 2011 č. 665 o Bezpečnostní strategii České republiky*, s. 14.
 - ¹⁰ Venclíková, Věra (2011): *PPZRS a projekty vnější spolupráce EU*. Programy a nástroje EU využitelné českými podniky, seminář MZV ČR, 24. 6. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/670535/Venclikova_MZV_vnejsi_nastroje_24_06_11_VV.ppsx.
 - ¹¹ Projev náměstka ministra zahraničních věcí ČR Tomáše Duba na poradě ekonomických diplomatů ČR, 29. 6. 2011, s. 6. On-line: www.mzv.cz/file/672041/Projev_NMDT.pdf.
 - ¹² Zákon č. 151/2010 Sb., op. cit.
 - ¹³ *Usnesení vlády č. 302 ze dne 31. března 2004 k zásadám zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie*.
 - ¹⁴ MZV ČR: *Metodika projektového cyklu bilaterálních projektů zahraniční rozvojové spolupráce České republiky*, 2011
 - ¹⁵ MZV ČR: *Manuál projektového cyklu zahraniční rozvojové spolupráce České republiky*, 2006; *Metodický pokyn VŘ SMR k zapojení zastupitelských úřadů v programových, projektových a ostatních zemích do zahraniční rozvojové spolupráce ČR*, 8. 6. 2010. Pro malé lokální projekty a stipendia informuje MZV zastupitelské úřady samostatnými telegramy in claris.
 - ¹⁶ Viz stránky MZV ČR. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/programove_zeme/index.html.
 - ¹⁷ MZV ČR: *Perspektivy účasti ČR na stabilizaci Afghánistánu v letech 2010–2012*, listopad 2009. On-line: www.mzv.cz/public/df/c1/83/449626_314519_Strategie_pro_Afghanistan.pdf.
 - ¹⁸ MZV ČR: *Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání pro období 2011–2015*. On-line: www.mzv.cz/file/612334/Narodni_strategie_globalniho_rozvojoveho_vzdelavani_pro_období_2011_2015.pdf, s. 9.
 - ¹⁹ Ústav mezinárodních vztahů: *Výhodnocení programu vládních stipendií pro studující z rozvojových zemí. Zvýšení efektivnosti a nové nástroje podpory terciárního vzdělávání*. Studie pro Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, červenec 2011.
 - ²⁰ *Usnesení vlády ze dne 7. června 2010 č. 440 k zahraniční rozvojové spolupráci v roce 2011 a ke střednědobému výhledu jejího financování do roku 2013*.
 - ²¹ MZV ČR: *Informace o zahraniční rozvojové spolupráci České republiky v roce 2011*.
 - ²² MZV ČR: *Předkládací zpráva k materiálu „Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2013 a střednědobý výhled jejího financování do roku 2015“*, s. 2.
 - ²³ MZV ČR: *Česká republika pomáhá: Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky v roce 2011* (v přípravě).
 - ²⁴ Česká rozvojová agentura: *Výroční zpráva 2011*. On-line: www.mzv.cz/file/791626/Vyrocní_zprava_CRA_2011_Final.pdf.
 - ²⁵ *Usnesení vlády ze dne 20. července 2011 č. 580 k zajištění finančních prostředků na projekty v zemích Východního partnerství a Jižního Středomoří v rámci kapitoly 306 – Ministerstvo zahraničních věcí*.
 - ²⁶ MZV ČR: *Výsledky mimořádného dotačního výběrového řízení na podporu projektů transformační*

- spolupráce v regionu severní Afriky v roce 2011*, 9. 9. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/699922/vysledky_tabulka_MENA2011_1.doc.
- ²⁷ MZV ČR: *Operační strategie humanitární pomoci ČR na rok 2012*. On-line: www.mzv.cz/file/757916/StrategieHP2012web.doc.
- ²⁸ *O vyslání speciálů do míst katastrof by měl rozhodovat ministr*. ČTK, 29. 10. 2011.
- ²⁹ *Člověk v tísní utratil na obnovu Haiti 29 milionů korun*. ČTK, 10. 1. 2011.
- ³⁰ *OSN připravuje letecký most pro somálské uprchlíky v Keni*. ČTK, 15. 7. 2010; *Tanzanie pošle hladovějícím Somálcům kukuřici, pomáhají i Češi*. ČTK, 10. 8. 2011.
- ³¹ *V Motole se budou léčit tři libyjské děti se špatným srdcem*. ČTK, 29. 6. 2011.
- ³² Všechny evaluační zprávy on-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/evaluae/index.html.
- ³³ *Usnesení vlády ze dne 19. ledna 2011 č. 59 o poskytnutí peněžního daru v rámci rozvojové pomoci Palestinským autonomním územím*.
- ³⁴ *Usnesení vlády ze dne 19. dubna 2010 č. 290 o souhlasu s uskutečněním oficiální návštěvy předsedy vlády v Kambodžském království a v Mongolsku a pracovní návštěvy předsedy vlády v Arménské republice ve dnech 24. dubna až 1. května 2010*.
- ³⁵ *Usnesení vlády ze dne 7. prosince 2010 č. 896 o poskytnutí peněžního daru afghánskému rozvojovému programu National Solidarity Program*.
- ³⁶ FoRS: *Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2010*. Stínová zpráva nevládních neziskových organizací sdružených ve FoRS – Českém fóru pro rozvojovou spolupráci. On-line: www.fors.cz/user_files/aid2011_web+print.pdf; *ČR obsadila šesté místo v EU v průhlednosti rozvojové spolupráce*. ČTK, 4. 10. 2011.
- ³⁷ Tamtéž, s. 2.
- ³⁸ ČRA: *Plán činnosti České rozvojové agentury na rok 2012*. On-line: www.mzv.cz/file/791628/Plan2012_06022012.pdf.
- ³⁹ Viz Horký, Ondřej (2012): *The Transfer of the Central and Eastern European „Transition Experience“ to the South: Myth or Reality?* Perspectives on European Politics and Society, 13 (1), s. 17–32.
- ⁴⁰ *Irácký ministr se v ČR zajímá o vyrovnávání se s totalitou*. ČTK, 19. 7. 2011.
- ⁴¹ Glopolis: *Praktické kroky ČR ke koherenci politik pro rozvoj – zemědělský obchod a změna klimatu*, prosinec 2010.
- ⁴² *Stanovisko ČR k Zelené knize Evropské komise „Rozvojová politika EU pro udržitelný rozvoj a růst podporující začlenění. Zvýšení dopadu rozvojové politiky EU“; Stanovisko České republiky k Zelené knize Evropské komise „Budoucnost rozpočtové podpory EU poskytované třetím zemím“*.
- ⁴³ *Rámcová pozice pro jednání EU: Balíček návrhů právních aktů Evropského parlamentu a Rady EU k finančním nástrojům vnější spolupráce EU pro období 2014–2020*, 7. 2. 2012.
- ⁴⁴ *Harnessing the transition experience in EU's external relations: from policy to implementation*. Non-paper České republiky, Estonska, Maďarska, Lotyšska, Litvy, Rumunska, Slovenska a Slovinska, 16. 2. 2011; Non paper EU-12 (bez Kypru a Malty), listopad 2011.
- ⁴⁵ Evropská komise: *Zvýšení dopadu rozvojové politiky EU: Agenda pro změnu*. KOM(2011) 637 v konečném znění. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0637:FIN:CS:PDF.
- ⁴⁶ Council of the EU. *Council conclusions: Increasing the Impact of EU Development Policy: an Agenda for Change*, 14. 5. 2012. On-line: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/130243.pdf.
- ⁴⁷ *EU se nemůže shodnout na postoji k nikaragujským volbám*. ČTK, 14. 12. 2011.
- ⁴⁸ MZV ČR: *Setkání zástupců zemí V-4 s komisařem pro rozvoj Andrisem Piebalgsem v Praze ve dnech 5.–6. 10. 2011*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/predsednictvi_v4/praha_setkani_zastupcu_zemi_v_4_s.html.
- ⁴⁹ MZV ČR: *Účast delegace ČR na 4. Fóru na vysoké úrovni o efektivnosti rozvojové spolupráce v jihokorejském Pusanu*, 12. 12. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/aktualne/ucast_delegace_cr_na_4_foru_na_vysoke.html.

- ⁵⁰ 4. Fórum na vysoké úrovni: *Pusanské partnerství pro efektivnost rozvoje*. On-line: www.mzv.cz/public/8b/31/d/756386_665083_Zaverecny_dokument_HLF4_cesky_preklad_neoficialni_doc.
- ⁵¹ Klaus, Václav: *Vystoupení prezidenta republiky na setkání s českými velvyslanci*, 31. 8. 2011. On-line: www.klaus.cz/clanky/2914.
- ⁵² Nečas, Petr: *Premiér velvyslancům: proexportní politika je klíčovou prioritou vlády*, 29. 8. 2011. On-line: www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/vyznamne-projevy/premier-velvyslancum-proexportni-politika-je-klicovou-prioritou-vlady-86920/.
- ⁵³ PS PČR: *Zápis ze 14. schůze zahraničního výboru konané dne 12. října 2011*.
- ⁵⁴ MZV ČR. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koordinace_zrs/rada_pro_zahranicni_rozvojovou_zapisy_ze_zasedani_rady_pro_zrs.html.
- ⁵⁵ ČRA: *Směrnice České rozvojové agentury č.j.: 280870/1/2010-ČRA pro postup při zadávání veřejných zakázek v podmínkách České rozvojové agentury*, Úplné znění ke dni 1. ledna 2011.
- ⁵⁶ FoRS: *Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2010*. Stínová zpráva nevládních neziskových organizací sdružených ve FoRS – Českém fóru pro rozvojovou spolupráci, s. 2. On-line: www.fors.cz/user_files/aid2011_web+print.pdf (zvýraznění autor).
- ⁵⁷ CONCORD: *Czech Republic*. On-line: aidwatch.concordeurope.org/static/files/assets/8ac3aaab/Czech_Republic.pdf.
- ⁵⁸ FoRS: *Průzkum financování členů a pozorovatelů FoRS z mezinárodních zdrojů v letech 2007 až 2010*. Praha: 2011.
- ⁵⁹ Zájemci o podnikání v rozvojovém světě dostávají do rukou studii obchodních příležitostí a bariér. *Zpravodaj PPZRS*, 1/2011, s. 2. On-line: www.ppzrs.org/soubor/zpravodaj-ppzrs-1-11-pdf.
- ⁶⁰ Tamtéž.
- ⁶¹ Hagen, Markéta von: *Zpráva z evaluace projektu zahraniční rozvojové spolupráce České republiky v oblasti rozvojového vzdělávání a osvěty v ČR*, září 2011. On-line: www.mzv.cz/file/720673/evalreport_cpch_2006_2010_final_03_10_2011_undapproved.pdf.
- ⁶² FoRS: *Tiskové zprávy*, 1. 6. 2012. On-line: www.fors.cz/tisk.php?a=cs&b=o-nas&c=tiskove-zpravy.
- ⁶³ *Nejlepším českým dokumentem je Marečkův snímek Pod sluncem tma*. ČTK, 29. 10. 2011.
- ⁶⁴ MZV ČR. On-line: www.mzv.cz/prtlogar/.
- ⁶⁵ Např. *ČR dá příští rok přes 800 milionů korun na rozvojovou spolupráci*. Český rozhlas. On-line: www.rozhlas.cz/_zprava/902638.
- ⁶⁶ *Topmodelka Petra Němcová je konzulkou na Haiti: Sehnala 150 milionů*. Blesk, 2. 12. 2011. On-line: www.blesk.cz/clanek/celebrity-ceske-celebrity/164124/topmodelka-petra-nemcova-je-konzulkou-na-haiti-sehnala-150-milionu.html.
- ⁶⁷ *Charita je jen pro bohaté, myslí si čtvrtina Čechů*. Aktuálně.cz, 29. 11. 2011. On-line: aktualne.centrum.cz/finance/penize/clanek.phtml?id=723251.
- ⁶⁸ European Commission: *Making a Difference in the World: Europeans and the Future of Development Aid*. Special Eurobarometer 375, September 2011.
- ⁶⁹ Tamtéž.

Kapitola 20

Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky

Veronika Bílková

Hlavními událostmi roku 2011 souvisejícími se zahraniční politikou ČR v oblasti lidských práv bylo přijetí nové Koncepce zahraniční politiky ČR, znovuzvolení ČR do Rady OSN pro lidská práva a smrt Václava Havla. Tyto události český přístup k dané oblasti poněkud pozměnily, jejich dopady však zatím nejsou jednoznačné. Základní agenda zahraniční lidskoprávní politiky navíc zůstala v podstatě konstantní: ČR dále naplňovala své mezinárodní závazky ze smluv na ochranu lidských práv, prosazovala své lidskoprávní priority a rozvíjela projekty transformační spolupráce.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Z hlediska ideových východisek lze rok 2011 rozdělit do dvou období. Mezník mezi nimi představuje přijetí nové *Koncepce zahraniční politiky České republiky*,¹ k němuž došlo 20. 7. 2011. Do té doby se zahraniční politika, včetně politiky lidskoprávní, opírala o *Programové prohlášení vlády České republiky* z 4. 8. 2010.² Programové prohlášení charakterizovalo podporu lidských práv a základních svobod ve světě za „jedno z profilových témat zahraniční politiky ČR“ (s. 13) a připomnělo tematické priority, které ČR v této oblasti sleduje. Tyto priority byly podrobněji rozvedeny v dokumentu nazvaném *Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv*,³ jenž vznikl jako interní materiál MZV v roce 2007 a zveřejněn byl v létě 2010. Programové prohlášení též zdůraznilo význam transformační politiky, jejímž cílem je napomáhat rozvoji demokracie či přechodu k ní ve vybraných státech světa. Základní zásady, úkoly a priority této politiky jsou obsaženy v *Koncepci transformační politiky*⁴ z 5. 7. 2010.

Koncepce zahraniční politiky České republiky z léta 2011 (dále Koncepce) zaplnila mezeru, která v této oblasti existovala od poloviny předchozího desetiletí v důsledku toho, že nedošlo k doplnění, ani nahrazení starší *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. Z tohoto hlediska bylo její přijetí přínosem. Pa-

sáže věnované lidskoprávní dimenzi zahraniční politiky ČR ovšem působí matoucím dojmem a odchylují se od přístupu většiny starších dokumentů, včetně *Programového prohlášení* z roku 2010. Konstantní zůstává to, že podpora dodržování lidských práv a demokracie je dále řazena mezi zahraničněpolitické priority ČR (bod 3) a „*nezcizitelnost přirozených lidských práv /.../ a princip vlády práva*“ (bod 2.3) se označují za základní hodnoty, z nichž ČR vychází. Odlišně je naopak pojata pasáž specificky věnovaná podpoře demokracie a lidských práv (bod 4.5). Pasáž smazává rozdíl, jenž dosud existoval mezi lidskoprávní zahraniční politikou jako takovou a politikou transformační, a první explicitně označuje za součást druhé.⁵

Koncepce zdůrazňuje, že ČR má strategický zájem na tom, aby „*bylo v celém světě co nejvíce demokratických, stabilních a odpovědných států*“. Demokracie garantuje kvalitu života a udržitelný rozvoj, proto je třeba ji co nejvíce šířit, a to jak bilaterální cestou, tak prostřednictvím mezinárodních fór. Česká republika by při tom měla využít své vlastní historické zkušenosti a v jejím světle by se měla zaměřit na státy, které „*jsou jí kulturně, geograficky, historicky, nebo jinak blízké*“. Koncepce konkrétně uvádí státy východní Evropy a západního Balkánu, podotýká ale, že orientace se může změnit v závislosti na potřebách ČR. Mezi tematické priority transformační politiky text řadí „*všestrannou podporu občanské společnosti a obránců lidských práv, nezávislá média a zajištění svobodného přístupu k informacím, posilování právního státu, řádnou a demokratickou veřejnou správu*“. Z odkazu na Program transformační spolupráce a na spolupráci s místní občanskou společností lze vyvodit, že transformační politika má být i nadále realizována hlavně skrze společné projekty českých a zahraničních nevládních organizací.

Tematické priority transformační politiky převzaly část dosavadních tematických priorit lidskoprávní zahraniční politiky obecně. Ty původní priority, které nejsou navázány na šíření demokracie, ve výčtu uvedeném v bodu 4.5 chybějí. To ale neznamená, že z Koncepce zcela vypadly. Jsou obvykle inkorporovány do pasáží zabývajících se členstvím ČR v mezinárodních organizacích. V rámci OSN, zejména Rady pro lidská práva, se chce ČR věnovat zejména „*problematice svobody projevu, obhájců lidských práv, zákazu mučení a boje proti flagrantnímu porušování lidských práv v jednotlivých zemích*“ (bod 4.1.1). V Radě Evropy si pro změnu klade za cíl podporovat např. boj proti trestu smrti, práva menšin nebo prosazování rovnosti mužů a žen. Zvláštní kapitolou je Evropská unie, která si sama postupně buduje stále ambicióznější lidskoprávní zahraniční politiku. ČR chce usilovat o to, aby tato politika „*byla realistická a reflektovala historické odlišnosti i budoucí potenciál dnešního různorodého světa*“ (bod 4.1.2) a aby rozumně využívala dostupné finanční nástroje, hlavně Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva.

Nová Koncepce je zatím opravdu „nová“ a teprve čas ukáže, nakolik se osvědčí. Přístup k lidskoprávní dimenzi ale budí rozpaky. Ztotožnění této dimenze s transformační politikou jde proti dosavadní tradici⁶ a nezdá se příliš šťastné. Jistě, lidská práva a demokracie spolu úzce souvisejí a právě demokratické zřízení nabízí nejlepší garanci toho, že práva jednotlivců nebudou porušována. To ovšem neznamená, že demokratické státy nemají své lidskoprávní problémy a že nastolením demokracie je otázka dodržování lidských práv automaticky vyřešena. Stejně tak to neznamená, že zlepšení

stavu lidských práv v určité zemi lze dosáhnout jedině vybudováním demokracie v ní – důraz na tento prvek může být i kontraproduktivní, neboť státy nebývají ochotny dělat ústupky, je-li zjevné, že konečným cílem je změna jejich politického zřízení.

Některá lidskoprávní témata, včetně významné části dosavadních tematických priorit lidskoprávní zahraniční politiky ČR, navíc s šířením demokracie příliš nesouvisí. Řešit tuto potíž jejich vytlačením do kapitol věnovaných mezinárodním organizacím je problematické. Dané pojetí totiž může vzbudit dojem, že určité otázky jsou vhodné jen pro multilaterální diplomacii, ještě obvykle v rámci jedné specifické organizace. Tak to ale není. Neexistuje žádný důvod proč např. zákaz mučení vázat na Radu OSN pro lidská práva či OSN jako takovou a neprosazovat jej třeba v bilaterálních vztazích. Umístění lidskoprávních priorit do různých částí Koncepce navíc vede k tomu, že tato dimenze zahraniční politiky působí nekoherentně. Je tomu tak tím spíše, že v souvislosti s přijetím Koncepce přestaly platit *Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv* (k 13. 7. 2011). ČR tak v současné době opět nemá dokument, který by přehledně a na jednom místě vymezoval hlavní tematické (a popř. jiné) priority její lidskoprávní zahraniční politiky.

Lidskoprávní dimenzí zahraniční politiky se kromě Koncepce zabývá rovněž druhý významný dokument přijatý v roce 2011, *Bezpečnostní strategie ČR*.⁷ Strategie řadí „podporu demokracie, základních svobod a principů právního státu“ mezi strategické zájmy ČR (bod 14). Uvádí také, že ČR je „připravena podílet se i na případných donucovacích akcích mezinárodního společenství, podniknutých s cílem zabránit masivnímu porušování lidských práv a zejména genocidě a dalším zločinům proti lidskosti. V této souvislosti ČR podporuje další rozvoj konceptu ‚odpovědnosti chránit‘ přijatého Valným shromážděním OSN“ (bod 45). V obou bodech dokument navazuje na Bezpečnostní strategii z roku 2003 a aktualizuje ji ve světle nového vývoje, zejména vývoje konceptu odpovědnosti za ochranu.⁸

Obdobně jako v předchozích letech, ani v roce 2011 se lidskoprávní dimenze české zahraniční politiky nestala předmětem živější veřejné *politické debaty*. S ohledem na přípravu a přijetí nové Koncepce tato skutečnost jistě překvapí. Lze ji interpretovat třemi způsoby: na směřování lidskoprávní politiky je obecný konsenzus, a není proto třeba o tématu diskutovat; na směřování lidskoprávní politiky není konsenzus, přesto vláda nepovažuje za nutné o tématu diskutovat; určitá debata proběhla, ale za zavřenými dveřmi. Je pravděpodobné, že všechna tři vysvětlení mají určitý díl pravdy. Lidskoprávní dimenze zahraniční politiky byla nejspíše při přípravě Koncepce předložena k diskusi během převážně neveřejných jednání, vyslyšeny (a snad i přizvány) byly ale jen ty hlasy, jež podporují zvolené nastavení této dimenze, včetně důrazu na propojení lidskoprávní a transformační agendy. Je otázkou, nakolik je takovýto postup sám o sobě slučitelný s principy demokratického právního státu, ve kterém by klíčové otázky domácí i zahraniční politiky měly být otevřeny veřejné debatě.

Lidským právům nebyl věnován větší prostor ani při prezentaci zahraničních priorit ČR pro rok 2011 v Zahraničním výboru Poslanecké sněmovny PČR 2. 3. 2011. Vzhledem k tomu, že lidská práva mezi vytýčenými prioritami přímo nefigurovala,⁹ omezil se první náměstek ministra zahraničních věcí Jiří Schneider, jenž priority uváděl, na obecné konstatování, že „transformace spolu s lidskými právy zůstává českou

vlajkovou lodí“.¹⁰ Poznámka nevyvolala žádnou diskusi. Totéž se opakovalo, když ministr Karel Schwarzenberg představoval 24. 5. 2011 zahraničnímu výboru chystanou Koncepti zahraniční politiky. Lidskoprávní dimenze byla zmíněna na konci ministerské řeči, kdy uvedl: „*Jelikož ČR získala v uplynulých letech určité mezinárodní uznání svou politikou obhajoby lidských práv ve světě, počítá nová koncepce také s kontinuitou této osy zahraniční politiky.*“¹¹ Stojí za povšimnutí, že zde zástupci MZV od podřazování lidskoprávní politiky pod politiku transformační upouštějí a mluví explicitně (a ve druhém případě dokonce výlučně) o lidských právech.

Přes absenci širší politické debaty se v roce 2011 objevilo téma, které upoutalo větší pozornost. Jednalo se o události arabského jara a zejména pak o vývoj v Libyi. Povstání proti režimu Muammara Kaddáfího a následný zásah mezinárodní koalice byly od počátku na domácí i zahraniční scéně interpretovány optikou ochrany lidských práv a implementace „odpovědnosti za ochranu“. V odsouzení násilí vůči civilistům spáchaného Kaddáfího režimem panoval mezi českými politiky konsenzus. Určité odlišnosti se naopak projeví v názorech na to, jak na tyto krutosti reagovat a zejména zda je vhodné v Libyi intervenovat vojensky. Hlavními stoupenci zásahu byli bývalý prezident V. Havel a, v menší míře, premiér Petr Nečas. Havel volal po vojenském řešení od počátku krize v Libyi, přičemž jako jediný nekladl důraz na získání mandátu Rady bezpečnosti.¹² Nečas naopak zásah podporoval pouze za podmínky, že bude mít jasný právní základ.¹³

Opatrnější postoj zastávali ministr K. Schwarzenberg a prezident Václav Klaus. Ačkoli oba souhlasili s tím, že případný zásah by vyžadoval autorizaci OSN, dlouho dávali přednost tomu, aby k zásahu vůbec nedošlo a krize byla řešena mírovými prostředky.¹⁴ Podobné stanovisko zaujali i představitelé opozice.¹⁵ Vzhledem k tomu, že vojenský zásah nakonec mandát Rady bezpečnosti OSN získal, nevyvolala jeho realizace na české politické scéně větší diskuse. Shoda panovala rovněž v tom, že i když zásah byl legální a vhodný, ČR by se do něj zapojit neměla. Toto stanovisko jasně zaznělo ze strany MZV i různých politických stran též při projednávání situace v Libyi Poslaneckou sněmovnou na konci března.¹⁶ Velký vliv na opatrnost přístupu měly přitom jednak reminiscence na události v Kosovu v roce 1999, které v diskusi opakovaně zaznívaly, jednak obavy z toho, jakým směrem se vývoj v Libyi po pádu Kaddáfího režimu může vydat. Za zmínku dále stojí, že i když akce v Libyi byla rámována konceptem „odpovědnosti za ochranu“, čeští politici na tento koncept – možná i z důvodů jeho neznalosti – přímo neodkazovali. Podpora vojenského zásahu vedeného snahou chránit lidská práva nicméně ukazuje, že velká část z nich s podstatou konceptu souhlasí.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Největším úspěchem lidskoprávní zahraniční politiky ČR v roce 2011 se stalo zvolení naší země do Rady OSN pro lidská práva na období 2011–2014. Vedle toho ČR opět plnila své závazky vyplývající z mezinárodních smluv na ochranu lidských práv, mo-

nitorovala lidskoprávní situaci ve vybraných zemích světa a rozvíjela transformační politiku.

Zvolení ČR do Rady OSN pro lidská práva a působení v Radě

Rada pro lidská práva je klíčovým orgánem OSN zabývající se lidskoprávní agendou. Vznikla v roce 2006 a ČR se ihned stala jedním z jejích prvních členů. Připadl jí ale krátký mandát, a tak v Radě setrvala jen do roku 2007. Již v následujícím roce ale oznámila, že se o místo v Radě hodlá ucházet znovu, a to na období 2011–2014. Kampaň, která vyvrcholila na jaře 2011,¹⁷ kladla důraz na dlouhodobou angažovanost ČR v oblasti ochrany lidských práv ve světě. Specifické otázky a úkoly, na které se Česká republika plánovala během působení v Radě zaměřit (jakýsi volební program), byly shrnuty v sérii dobrovolných příslibů a závazků notifikované v únoru 2011.¹⁸ Závazky se týkají jak domácí, tak zahraniční politiky. Druhá kategorie zahrnuje většinu z tradičních lidskoprávních tematických priorit ČR, jakými jsou zákaz mučení, podpora nevládních organizací, šíření demokracie či spolupráce s kontrolními lidskoprávními mechanismy OSN. Přibyla též některá nová témata, např. ochrana práv dětí či podpora budování míru.

Volby do Rady proběhly 20. 5. 2011 ve Valném shromáždění OSN. Česká republika při nich získala hlasy 148 států (ze 191 přítomných), a stala se tak nejúspěšnějším kandidátem z východoevropské skupiny, do níž jsme v OSN stále řazeni. Kromě ČR bylo z této skupiny zvoleno ještě Rumunsko (131 hlas), neuspěla naopak Gruzie (89 hlasů). Relativní slabost protikandidátů se vedle dobře vedené kampaně stala hlavním důvodem českého úspěchu. Svého místa v Radě se ČR formálně ujala 18. 6. 2011. O necelé tři měsíce později, v září 2011, zveřejnilo MZV na svých stránkách nový výčet priorit ČR v Radě pro lidská práva.¹⁹ Výčet se liší od dobrovolných příslibů a závazků ve dvou směrech. Za prvé, mimo priorit tematických uvádí i priority teritoriální, mezi něž řadí Barmu a Bělorusko (a Kubu, jež ovšem momentálně není předmětem užšího zájmu Rady). Za druhé, tematické priority jsou okleštěny o nová témata a zahrnují jen podporu občanské společnosti, obránců lidských práv a nevládních organizací, podporu svobody názoru a projevu, vč. svobody médií, svobodu sdružování a shromažďování, prosazování spolupráce států s mezinárodními mechanismy na ochranu lidských práv a zákaz mučení. Tento posun priorit je i ve světle toho, že v mezidobí byla přijata nová koncepce zahraniční politiky (a přestaly platit Tematické priority) a že ČR dávala od roku 2010 najevo připravenost opustit striktně dané teritoriální priority, zarážející a svědčící o jisté nekonzistenci přístupu.

Vlastní působení ČR v Radě pro lidská práva v období od června do prosince 2011 zahrnovalo účast na jednom řádném a dvou mimořádných zasedáních. Řádné (18.) zasedání proběhlo ve dnech 12.–30. září v Ženevě.²⁰ Ve svém prvním vystoupení ČR, jíž zde zastupovala vedoucí stálé mise v Ženevě Kateřina Sequensová, zdůraznila – zcela v duchu nové Koncepce – úzkou vazbu mezi demokracií a ochranou lidských práv a ocenila roli, kterou v tomto ohledu sehrávají obránci lidských práv a zvláštní procedury OSN. Během dalších jednání ČR vystoupila k situaci v Bělorusku, Jemenu, Libyi, Súdánu a Sýrii a zapojila se do interaktivního dialogu ke stavu lidských práv v Kambodži a Somálsku. Vystoupení byla většinou kritická a poukazovala na závažná

porušování lidských práv v cílových zemích. Po tematické stránce se ČR angažovala zejména ve prospěch rezolucí týkajících se svobody projevu na internetu, prevence porušování lidských práv a pronásledování osob spolupracujících s mechanismy OSN. Její sympatie (a hlas) naopak nezískaly např. rezoluce o vztahu lidských práv a jednostranných sankcí nebo o použití žoldnéřů k potlačování práv národů na sebeurčení. Za tímto postojem je třeba vidět sympatie pro unilaterální kroky některých zemí (např. sankce USA vůči Kubě) v prvním a přesvědčení o tom, že o tématu žoldnéřství by se mělo diskutovat mimo Radu pro lidská práva, ve druhém případě.

Mimořádná zasedání Rady konaná ve druhé polovině roku 2011 (22. srpna a 2. prosince) z iniciativy Evropské unie se obě zabývala lidskoprávní situací v Sýrii. Na prvním zasedání rozhodla Rada o tom, aby do Sýrie byla vyslána vyšetřovací komise k prošetření informací o hrubém porušování lidských práv v zemi. Česká republika tento krok podpořila.²¹ Na druhém zasedání Rada projednala zprávu komise, která Sýrii vinila ze spáchání zločinů proti lidskosti, a odsouhlasila zřízení mandátu zvláštního zpravodaje pro Sýrii. ČR toto opatření opět podpořila a do závěrečné rezoluce prosadila odkaz na koncept odpovědnosti za ochranu.²² Odkaz by mohl usnadnit předání situace v Sýrii Mezinárodnímu trestnímu soudu a popř. i posílení sankčních opatření proti Sýrii ze strany Rady bezpečnosti OSN.

Celkově lze říci, že během prvního půl roku svého působení v Radě OSN pro lidská práva se ČR chovala aktivně a pokoušela se realizovat své lidskoprávní priority. Držela se přitom spíše toho vymezení priorit, jež MZV zveřejnila na své webové stránce v dubnu (s důrazem na klasická česká témata a s primární orientací na některé země), než toho, k čemu se zavázala v dobrovolných příslibech a závazcích z února 2011. Vzhledem k tomu, že se ČR prozatím zúčastnila jen tří zasedání Rady, je na vyzovování závěrů o tom, jak svého členství v tomto orgánu využije, ještě brzy. Dosaďovací postoje nicméně potvrzují jistou nekonzistenci v přístupu k cílům lidskoprávní zahraniční politiky, nebo přinejmenším v prezentaci těchto cílů navenek.

Plnění závazků vyplývajících z mezinárodních smluv na ochranu lidských práv

V rámci dobrovolných příslibů a závazků připravených během kampaně do Rady pro lidská práva ČR mj. přislíbila ratifikovat některé nové mezinárodní lidskoprávní smlouvy a implementovat závazky z těch smluv, kterými je již vázána. K žádné ratifikaci v roce 2011 nedošlo, na půdě OSN ale ČR dostala prostor ukázat, jak si vede při naplňování *Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace* (1965) a *Úmluvy o právech dítěte* (1989). Periodické zprávy o stavu implementace těchto smluv odevzdala ČR již v roce 2010,²³ k jejich projednání v příslušných výborech OSN ale došlo až v průběhu léta 2011. Diskuse a doporučení výboru²⁴ týkající se *Mezinárodní úmluvy* nepřinesly mnoho nového. Česká republika byla jako tradičně kritizována hlavně v souvislosti s postavením romské menšiny (zvláštní školy, sterilizace romských žen aj.).

Překvapivěji vyzněly diskuse a doporučení k *Úmluvě o právech dítěte*.²⁵ Ačkoli obecně byl stav ochrany práv dětí v ČR hodnocen pozitivně, některé nástroje jeho zajišťování se nesetkaly s pochopením. Kromě dětských domovů měl výbor výhrady především vůči tzv. babyboxům, což mu zcela výjimečně zajistilo pozornost českých

médií a širší veřejnosti.²⁶ Nově byla v roce 2011 odevzdána třetí periodická zpráva o plnění závazků z *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech* (1966),²⁷ která se svého projednání dočká v roce 2012. Průběh i závěry tohoto projednání budou velmi důležité, neboť právě na lidská práva obsažená v Mezinárodním paktu – např. zákaz mučení, nebo svobodu slova – klade ČR důraz ve své zahraniční politice, a její vlastní pochybení v této sféře jsou proto na mezinárodní scéně bedlivě sledována. Kromě OSN posuzovala v roce 2011 situaci v ČR rovněž Rada Evropy, která se zaměřila na ochranu menšin. Kritiku opět sklidilo postavení romské menšiny, pozitivně byla naopak hodnocena některá opatření proti extremismu.²⁸

I v roce 2011 čelila ČR sérii individuálních stížností k *Výboru OSN pro lidská práva* v Ženevě a k *Evropskému soudu pro lidská práva* ve Štrasburku. Výbor řešil pět českých kauz, které se všechny týkaly restituce majetku zabaveného emigrantům v letech 1948–1989. Tři stížnosti byly z formálních důvodů odmítnuty jako nepřijatelné,²⁹ ve dvou dal Výbor stěžovatelům za pravdu a konstatoval porušení jejich práva na rovnost před zákonem (z důvodu podmínění restituce českým občanstvím).³⁰ Evropský soud byl konfrontován s více než čtyřmi desítkami stížností směřujících proti ČR.³¹ Zhruba polovina z nich byla shledána nepřijatelnou či vyškrtuta ze seznamu z důvodu nezájmu stěžovatelů, nebo uzavření smíru mezi nimi a státem. V kauzách, jež byly posouzeny meritorně, Soud obvykle shledal porušení práv garantovaných Evropskou úmluvou.

Porušení se nejčastěji týkala práva na spravedlivý proces (absence přístupu k soudům apod.).³² Dotčeno bylo též právo na soukromý a rodinný život (práva otců a matek na přístup k dětem)³³ a zákaz mučení v kombinaci s právem na účinné opravné prostředky (porušení principu *non-refoulement* při vyhoštění cizince).³⁴ V ČR asi největší pozornost vzbudila kauza bývalé prokurátorky Brožové-Polednové, která si ve Štrasburku stěžovala na to, že v trestním řízení proti ní byla porušena zásada legality (*nullum crimen sine lege*) a principy spravedlivého procesu. Evropský soud stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou s tím, že vražda, za kterou byla Brožová-Polednová odsouzena, byla trestným činem již v 50. letech a že řízení vedené proti ní odpovídalo standardům spravedlivého procesu.³⁵

Prosazování priorit ČR v oblasti lidských práv.

V roce 2009 ČR započala odklon od úzce pojatých teritoriálních priorit, v roce 2011 ukončila platnost dokumentů definujících její tematické priority. Navzdory tomu zůstávají oba typy priorit v české zahraniční politice přítomny. Je to logické, neboť stát naší velikosti (a zřejmě žádný stát) nemá prostředky věnovat se lidskoprávní agendě komplexně, a potřebuje se proto specializovat. Nejednoznačnost ohledně priorit v Radě pro lidská práva nicméně ukazuje, že ČR ještě ve svém směřování nemá zcela jasno a váhá mezi staršími prioritami a jejich redefinicí v nové Koncepci. Mezi tematickými prioritami dále významné místo zastává např. podpora občanské společnosti či prosazování svobody projevu. Česká republika kladla na tato témata důraz v rámci Rady OSN pro lidská práva, v příslušných orgánech EU (COHOM, COJUR apod.) i v bilaterálních vztazích.

Z hlediska teritoriálního zůstávají hlavními adresáty lidskoprávní kritiky ČR Barma, Bělorusko, Čína a Kuba. Velkou pozornost věnovala Česká republika rovněž situaci na Ukrajině, v severní Africe a v Sýrii. *Barma* byla předmětem zájmu ČR zejména s ohledem na potlačování politické opozice v zemi. ČR sledovala osudy představitelů této opozice, hlavně známé disidentky Su Ťij,³⁶ a vyjadřovala podporu demokratizaci země.³⁷ V únoru uspořádalo MZV mezinárodní konferenci k situaci v Barmě,³⁸ které se zúčastnil i ministr Schwarzenberg. Pokračoval také projekt integrace barmských uprchlíků, přesídlených během posledních let do ČR, do české společnosti.³⁹

Podobně jako Barma i *Bělorusko* se v roce 2011 stalo terčem kritiky ČR primárně v souvislosti s opatřeními namířenými proti opozici.⁴⁰ Česká republika odsuzovala soudní procesy, jež byly s opozičními lidry vedeny, a vyzývala k ukončení politické represe v zemi. Ministr Schwarzenberg explicitně uvedl, že „není možné, abychom trpěli v 21. století čistou diktaturu uprostřed Evropy“.⁴¹ Znepokojení nad vývojem v Bělorusku dala ČR najevo rovněž tím, že v dubnu 2011 požádala spolu s dalšími státy v rámci OBSE o spuštění tzv. Moskevského mechanismu. Mechanismus umožňuje vyslat do určité země expertní misi, která má za úkol vyhodnotit stav dodržování lidských práv. Závěry této mise vyzněly vůči Bělorusku, které ji na své území ani nepustilo, kriticky, což jen dále potvrdilo obavy ČR o směřování této východoevropské země.⁴²

Otázka dodržování lidských práv v *Číně* byla opět nazírána hlavně prizmatem situace v Tibetu. Přispěla k tomu i návštěva dalajlamy, kterého přijal jak bývalý prezident Havel, tak ministr Schwarzenberg.⁴³ Velký úspěch měla akce *Vlajka pro Tibet*, do níž se zapojilo téměř 400 radnic.⁴⁴ *Kuba* na sebe v roce 2011 poutala menší pozornost ČR než v minulých letech, byť pokračovala „poslanecká turistika“ na ostrov⁴⁵ a MZV kondolovalo k úmrtí několika kubánských disidentů.⁴⁶ Více než v minulosti se naopak do hledáčku lidskoprávní politiky ČR dostala *Ukrajina*. Stalo se to v souvislosti s odsouzením bývalé premiérky Tymošenkové, které ČR nepřijala s pochopením. MZV k němu uvedlo: „*Tento krok, přestože soudem právně odůvodněný, jasně ukazuje na značné rozdíly v chápání spravedlnosti a rozdílů mezi trestní a politickou odpovědností v EU a na Ukrajině a odhaluje trvající rozpory mezi jejich právní kulturou. ČR nemůže uznat soudní verdikt, který by mohl být na základě nedokonalé či zastaralé legislativy využit ‚cui bono‘ v politickém boji.*“⁴⁷

Během roku 2011 si ČR musela vyjasnit, jaký postoj zaujme k událostem v *arabském světě*. Vzhledem k tomu, že lidová povstání byla vedena pod hesly demokracie a lidských práv, vyjadřovala jim ČR sympatie. Současně ale zachovávala opatrnost, neboť nebylo jisté, zda se vývoj v arabském světě skutečně bude ubírat směrem k demokracii a lidským právům. Ve vztahu k zemím, kde došlo k předání moci relativně rychle a pokojně (Tunisko a Egypt), se ČR omezila na nabídku pomoci s transformací a budováním právního státu.⁴⁸ Naopak vůči státům, kde propukly masivní boje mezi vládou a nespokojeným obyvatelstvem (Libye a Sýrie), vystupovala ČR razantněji. I zde se objevily nabídky pomoci s demokratizací,⁴⁹ převažovalo ale odsouzení násilností vůči civilistům, výzvy k jejich ukončení a návrhy na řešení situace na mezinárodní úrovni. Návrhy zahrnovaly předání situace v Libyi a Sýrii k Meziná-

rodnímu trestnímu soudu, přijetí sankcí a, v krajním případě, vojenský zásah (s mandátem Rady bezpečnosti OSN).⁵⁰

Česká republika také patřila k zemím, které relativně záhy uznaly vládu Národní přechodné rady v Libyi a navázaly s ní styky.⁵¹ Stojí za povšimnutí, že na rozdíl od prostředí Rady pro lidská práva při tom jen zřídka používala odkazy na koncept odpovědnosti za ochranu. Zajímavý vývoj nastal na podzim, kdy nevládní organizace Amnesty International přinesla informace, podle nichž měla ČR, spolu s jinými státy, dodávat autoritativním vládám Blízkého východu (konkrétně Libye, Egypta a Jemenu) zbraně, které byly následně použity v bojích proti povstalcům.⁵² Česká republika se proti těmto obviněním ohradila. Nepopřela sice, že určité zbraně z ČR do oblasti skutečně odešly, uvedla ale, že se obvykle jednalo jen o součástky a náhradní díly na údržbu dříve dodané vojenské techniky, že tato technika nebyla použita proti civilistům a že české dodávky tvořily jen zlomek celkového importu do cílových zemí. Současně ČR zdůraznila, že „MZV ČR posuzuje žádosti o vývoz vojenského a nevojenského materiálu podle řady kritérií. Jedním z nich je respekt k lidským právům.“⁵³ Přes toto vysvětlení vrhla aféra stín na českou politiku vůči zemím Blízkého východu a nastínila známé téma o tom jak sladit zájem o dodržování lidských práv ve světě s ekonomickými zájmy.⁵⁴

Transformační politika

Transformační politika posílila v roce 2011 svůj význam. Z jedné ze složek lidskoprávní zahraniční politiky se po přijetí Koncepce formálně změnila ve složku klíčovou, která by měla zastřešovat veškeré další aktivity v dané oblasti. V souladu s tím se ČR více než dříve snažila poukazovat na mezinárodní scéně na své zkušenosti s demokratizačním procesem a nabízet jiným státům svou pomoc v této oblasti. Základem transformační politiky nicméně zůstaly projekty transformační spolupráce, realizované s finanční podporou MZV na úrovni občanské společnosti, ve spolupráci nevládních organizací z ČR a z cílových zemí (Barma, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzie, Irák, Kosovo, Kuba, Moldavsko, Srbsko a Ukrajina a v roce 2012 mimořádně Egypt). Projekty vybírá MZV ve veřejném výběrovém řízení. Od roku 2010 se v tomto řízení postupuje podle pravidel zakotvených v *Programu transformační spolupráce*, který tvoří přílohu *Koncepce transformační politiky* (2010).

Výběrové řízení na rok 2011 proběhlo na konci roku 2010 a uspělo v něm osmnáct projektů.⁵⁵ V reakci na události „arabského jara“ vyhlásilo MZV v létě 2011 poprvé mimořádné výběrové řízení, a to na podporu projektů spolupráce v regionu severní Afriky.⁵⁶ Do soutěže bylo přihlášeno šest projektů, z nichž čtyři MZV přijalo a finančně podpořilo.⁵⁷ V září 2011 vyhlásilo MZV řádné výběrové řízení na rok 2012.⁵⁸ Klíčovými oblastmi zůstaly v souladu s *Koncepcí transformační politiky* podpora rozvoje občanské společnosti, spolupráce s místními samosprávami, média, mládež a vzdělávání a obránci lidských práv. Do soutěže se přihlásilo 47 projektů, z nichž uspěly 24 a další čtyři byly zařazeny na rezervní listinu.⁵⁹ Poněkud překvapivě se nejvíc přijatých projektů zaměřuje na Gruzii. Mezi žadateli si nejlépe vedl Člověk v tísni s pěti projekty, rozložení projektů bylo ale vcelku diverzifikované (zbylých 19 projektů si rozdělilo 13 organizací).

Projekty transformační spolupráce byly hlavním, ne však jediným nástrojem realizace transformační politiky v roce 2011. MZV se pokoušelo napomáhat demokratickému rozvoji v cílových zemích i jinak, např. prominutím vízových poplatků studentům a lidskoprávním aktivitám z Běloruska,⁶⁰ nebo vyčleněním prostředků pro kubánské či běloruské disidenty. MZV též podporovalo další posílení platformy DEMAS, která vznikla v roce 2008 a sdružuje jedenáct českých nevládních organizací zaměřujících se na podporu demokracie a lidských práv.⁶¹ MZV též zapracovalo na lepší propagaci transformační politiky uvnitř ČR a konečně po mnoha letech aktualizovalo své internetové stránky. Ty nyní přinášejí přehledný souhrn informací o projektech transformační spolupráce realizovaných od roku 2005 do současnosti i další relevantní a zajímavé údaje.⁶²

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Nová Koncepce zahraniční politiky vnesla sice změny do orientace lidskoprávní politiky, okruh institucionálních aktérů, kteří se na jejím utváření a realizaci podílejí, ale příliš neovlivnila. Hlavním hráčem, zodpovědným za lidskoprávní a transformační agendu, zůstalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR a v jeho rámci zejména Odbor lidských práv a transformační politiky (LPTP). Tento odbor získal v lednu 2011 novou ředitelku, kterou se stala bývalá velvyslankyně v Kosovu Janina Hřebíčková. Rozpočet odboru činil 50 mil. Kč. Z dalších složek MZV se angažovaly např. Odbor OSN, Mezinárodněprávní odbor, Stálé mise v Ženevě, New Yorku, Štrasburku a Vídni a Stálé zastoupení při EU v Bruselu. V omezenější míře se na utváření a realizaci lidskoprávní agendy podílely další resorty (např. Ministerstvo spravedlnosti ČR, v rámci něhož působí zmocněnec pro zastupování státu u Evropského soudu pro lidská práva), Parlament ČR (např. debaty o Libyi) a místní samospráva (zapojení do akce Vlajka pro Tibet, přijetí a integrace barmských uprchlíků apod.).

Konstantní zůstalo též vcelku aktivní zapojení *nevládního sektoru*. Ten zorganizoval v roce 2011 několik akcí na podporu dodržování lidských práv ve světě⁶³ či na protest proti porušování těchto práv v konkrétních zemích.⁶⁴ Největší odezvu v širší veřejnosti opět měl filmový festival dokumentárních filmů o lidských právech *Jeden svět* (One World), pořádaný nevládní organizací Člověk v tísni, který proběhl ve dnech 8.–17. března v Praze a následně v řadě měst po celé ČR. Odbornou veřejnost naopak oslovilo zasedání Fora 2000, konané ve dnech 9.–11. 10. 2011, jež se tentokrát, nepochybně i pod vlivem událostí „arabského jara“, zaměřilo na téma Demokracie a právní stát. Mezi účastníky byli např. zvláštní poradce generálního tajemníka OSN pro prevenci genocidy Francis Deng, prezident Gruzie Michail Saakašvili či nositel Nobelovy ceny za ekonomii Joseph Stiglitz.

V roce 2011 ztratila česká lidskoprávní politika několik významných *představitelů*. Nepochybně nejcitelnější byl odchod bývalé prezidenta V. Havla v samém závěru roku (18. prosince).⁶⁵ Havel význam lidských práv a demokracie zdůrazňoval již jako disident proti komunistickému režimu. Později, již coby československý a ná-

sledně český prezident, toto téma aktivně prosazoval na domácí i zahraniční scéně. O prosazování lidských práv se nepřestal snažit ani po odchodu z Hradu v roce 2003. I v dalších letech Havel kritizoval porušování lidských práv v některých státech světa a podporoval aktivisty z těchto států, včetně několika nositelů Nobelovy ceny (dalajlama, Su Ťij z Barmy aj). Ještě v roce 2011 např. zaštil kampaň Amnesty International za propuštění politických vězňů,⁶⁶ zúčastnil se Fora 2000 a angažoval se v diskusích o vývoji v Libyii. Havlovy aktivity vzbuzovaly, zvláště v českém prostředí, i řadu výhrad. Ty nejčastěji upozorňovaly na nekonzistenci jeho přístupu a dvojí metr, jímž měřil různým státům. S nepochopením se setkávala i jeho podpora silového řešení lidskoprávních krizí, zejména pak podpora letecké kampaně NATO proti Jugoslávii v roce 1999. Ani Havlovi kritici nicméně nepopírají, že se zasloužil o zviditelnění lidskoprávní politiky ČR a že tato politika stále v mnohém odráží jeho názory a preference.⁶⁷

Nejviditelnějším protagonistou české lidskoprávní zahraniční politiky zůstal po odchodu Havla ministr zahraničních věcí Schwarzenberg. Ten v českém prostředí reprezentuje proud umírněného internacionalismu, který považuje prosazování lidských práv a demokracie za důležitou součást zahraniční politiky, nesouhlasí ale s jejich nadřazování všem ostatním zájmům a vybízí k opatrnosti a uvážlivosti přístupu. Internacionalismus aktivistický, jenž trvá na nekompromisní lidskoprávní politice (přínejmenším vůči k některým státům) a na tom, že v zájmu ochrany lidských práv a demokracie je třeba využívat široké plejády prostředků, včetně případného vojenského zásahu, byl úmrtím bývalého prezidenta citelně oslaben a dnes by jej bylo možno spojovat zejména s nevládním sektorem, např. s aktivitami organizace Člověk v tísni. Na síle naopak lehce nabírá autonomismus, jenž otázky dodržování lidských práv a volby politického zřízení považuje za vnitřní záležitost každého státu. K tomuto proudu se kromě KSČM hlásí v rostoucí míře rovněž prezident Klaus. Debata ohledně Libye nicméně ukázala, že názorové rozdíly mezi těmito třemi proudy nejsou nutně nepřekonatelné a že většina české politické scény se hlásí k mainstreamu (tj. k umírněnému internacionalismu).

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Česká zahraniční politika v oblasti lidských práv nebyla nikdy tématem, které by výrazněji oslovovalo česká média, akademickou obec či dokonce širší veřejnost. To ovšem neznamená, že tato oblast zůstává zcela mimo pozornost. České veřejné sdělovací prostředky vcelku pravidelně informovaly o zahraničních lidskoprávních aktivitách ČR. Největší zájem přitom logicky vzbuzovaly ty aktivity, které vyvolaly určité politické kontroverze (např. zásah v Libyi), nebo se přímo dotýkaly občanů ČR (možnost vyslání českých vojáků do Libye). Překvapivá pozornost byla věnována též lidskoprávním akcím nevládního sektoru, včetně různých, často nepočetných demonstrací proti porušování lidských práv ve světě. Širší veřejnost se s lidskoprávními tématy opět seznamovala hlavně díky médiím a festivalu *Jeden svět*, který na-

vstřívalo několik desítek tisíc diváků. V rámci akademické obce si nejaktivněji vedlo Centrum pro lidská práva a demokratizaci Masarykovy univerzity v Brně. Centrum, které vzniklo v roce 2009, se zabývá výzkumem lidských práv obecně i rolí těchto práv v zahraniční politice ČR. Organizuje také různé akce a vydává měsíčník (*Bulletin*), který informuje o důležitých otázkách ochrany lidských práv a budování demokracie.⁶⁸

ZÁVĚR

Rok 2011 byl pro zahraniční politiku České republiky v oblasti lidských práv rokem poněkud ambivalentním. Na straně jedné ČR dosáhla významných úspěchů, zejména opětovného zvolení do Rady OSN pro lidská práva. Na straně druhé ztratila svého mezinárodně nejznámějšího protagonistu, Václava Havla. Sporný je rovněž význam a přínos nové Koncepce zahraniční politiky ČR, která byla v tomto roce přijata. Koncepce podřazuje celou lidskoprávní politiku pod politiku transformační, tj. činí ochranu lidských práv přímo závislou na šíření demokracie, což nemusí být nutně šťastné řešení. Navzdory tomuto koncepčnímu posunu zůstala základní agenda zahraniční lidskoprávní politiky v podstatě konstantní a ČR dále naplňovala své mezinárodní lidskoprávní závazky, snažila se realizovat své lidskoprávní priority a rozvíjela transformační politiku. Výraznější změny nezaznamenalo ani rozložení politických proudů, mezi nimiž dále dominoval umírněný internacionalismus, k němuž se, jak ukázaly např. debaty kolem vývoje v Libyi, hlásí čím dál významnější část české politické reprezentace.

Poznámky

- ¹ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. On-line: [www.mzv.cz/file\(675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf](http://www.mzv.cz/file(675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf).
- ² *Programové prohlášení Vlády České republiky*. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf.
- ³ *Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/obecne_pokyny_eu_k_lidskym_pravum/ceska_republika_a_lidska_prava/tematicke_priority_zahranicni_politiky.html.
- ⁴ MZV ČR: *Transformační politika*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/transformacni_spoluprace_1/koncepce_transformacni_spoluprace.html.
- ⁵ Bod 4.5: „ČR se v politice podpory lidských práv a demokracie chová jako aktivní a odpovědný člen mezinárodního společenství. (...) o této podpoře hovoří též jako o transformační politice.“
- ⁶ Pohlčení lidskoprávní politiky politikou transformační předznamenala již *Koncepce transformační politiky* z roku 2010, podle níž „v zahraničněpolitické praxi nemá smysl oddělovat od sebe problematiku lidských práv a demokracie. Lidská práva jsou substance a demokracie je systém, který nejlépe ze známých způsobů uspořádání společnosti o tuto substanci dbá“ (s. 2).
- ⁷ *Bezpečnostní strategie České republiky*. On-line: [www.mzv.cz/file\(699914/Bezpecnostni_strategie_CR_2011.pdf](http://www.mzv.cz/file(699914/Bezpecnostni_strategie_CR_2011.pdf).
- ⁸ Více Bílková, Veronika (2010): *Odpovědnost za ochranu (R2P): Nová naděje nebo staré pokrytectví?* Praha: Univerzita Karlova.

- ⁹ Lidská práva nicméně úzce souvisejí s prioritou Východní partnerství a Balkán, neboť právě tyto dvě oblasti tvoří teritoriální priority transformační politiky.
- ¹⁰ PS PČR: Zápis z 9. schůze zahraničního výboru konané dne 2. 3. 2011.
- ¹¹ PS PČR: Zápis z 11. schůze zahraničního výboru konané dne 24. 5. 2011.
- ¹² Havel: *Jugoslávie se nesmí opakovat, rychlý zásah v Libyi bude nutný*. Lidové noviny, 7. 3. 2011.
- ¹³ *Vláda schválila, co má Klaus hájit na summit EU o Libyi*. ČTK, 9. 3. 2011.
- ¹⁴ *Klaus se vyslovil proti vojenskému zásahu Západu v Libyi*. ČTK, 7. 3. 2011; *Schwarzenberg: O akci v Libyi lze uvažovat jen s mandátem OSN*. ČTK, 10. 3. 2011.
- ¹⁵ L. Zaorálek: *Případný vojenský zásah v Libyi by musela schválit OSN*, 7. 3. 2011. On-line: www.zkcssd.cz; M. Ransdorf: *Zásah v Libyi jen s mandátem RB OSN*. Haló noviny, 10. 3. 2011.
- ¹⁶ PS PČR: Bod 106. Informace ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga a ministra obrany Alexandra Vondry o situaci v Libyi a na Středním východě. Stenoprotokol, 22. 3. 2011.
- ¹⁷ Více viz Bílková, Veronika: *Sňatek z rozumu? Česká republika v Radě OSN pro lidská práva*. Mezinárodní politika, 8/2011, s. 38–40.
- ¹⁸ MZV ČR: *Czech Republic. Voluntary Pledges and Commitments*. On-line www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/clenstvi_v_rade_pro_lp/kandidatura_cr_do_rady_osn_pro_lidska/kandidatura_ceske_republiky_do_rady_osn.html.
- ¹⁹ MZV ČR: *Priority České republiky v Radě OSN pro lidská práva*, 3. 9. 2011. On-line www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/clenstvi_v_rade_pro_lp/zakladni_informace_o_rade_pro_lidska/priority_ceske_republiky_v_rade_osn_pro.html.
- ²⁰ Více o zasedáních a postojích ČR viz MZV ČR: 18. RLP – zhodnocení výsledků zasedání, 3. 10. 2011; UN Doc A/HRC/18/2, *Report of the Human Rights Council on its eighteenth session*, 18. 11. 2011.
- ²¹ Více viz MZV ČR: 17. zvláštní zasedání k situaci v oblasti lidských práv v Sýrii, 24. 8. 2011; UN Doc. A/HRC/S-17/2, *Report of the Human Rights Council on its seventeenth special session*, 18. 10. 2011.
- ²² Více viz MZV ČR: 17. zvláštní zasedání RLP k situaci v Sýrii, 6. 12. 2011; UN Doc. A/HRC/S-18/2, *Report of the Human Rights Council on its eighteenth special session* 2. 12. 2011.
- ²³ UN Doc. CERD/C/CZE/8-9, *Eighth and ninth periodic reports due in 2010, Czech Republic*, 9. 10. 2010; UN Doc. CRC/C/CZE/3-4, *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention, Third and fourth periodic reports of States parties due in 2008, Czech Republic*, 20. 4. 2010.
- ²⁴ Viz UN Doc. CERD/C/CZE/CO/8-9, *Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Czech Republic*, 24. 9. 2011.
- ²⁵ UN Doc. CRC/C/CZE/CO/3-4, *Concluding observations: Czech Republic*, 4. 8. 2011.
- ²⁶ Nosálková, Tereza: *OSN kritizuje babyboxy a vyzývá Česko: Dejte dětem úřad*. 25. 6. 2011. On-line: aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=705264.
- ²⁷ UN Doc. CCPR/C/CZE/3, *Third periodic reports of States parties: Czech Republic*, 28. 11. 2011.
- ²⁸ *Kontrola kvůli menšinám skončila, výsledky budou asi v červnu*. ČTK 15. 4. 2011.
- ²⁹ UN Docs CCPR/C/102/D/1546/2007, *V. H. v. the Czech Republic*, 23. 10. 2011; CCPR/C/103/D/1850/2008, *S. L. v. the Czech Republic*, 1. 12. 2011; CCPR/C/103/D/1847/2008, *Klain v. the Czech Republic*, 8. 12. 2011.
- ³⁰ UN Docs CCPR/C/102/D/1586/ 2007, *Lange v. the Czech Republic*, 25. 8. 2011; CCPR/C/103/D/1563/2007, *Jünglingová v. the Czech Republic*, 8. 12. 2011.
- ³¹ Údaje se opírají o informace uvedené v databázi HUDOC. On-line: www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc. Databáze zahrnuje pouze případy, ve kterých Soud přijal rozhodnutí, nebo rozsudek.
- ³² ECHR, *Hubka v. the Czech Republic*, Application no. 500/06, Judgment, 3. 2. 2011; *Palšovic v. the Czech Republic*, Application no. 39278/04, Judgment, 3. 2. 2011; *3A.CZ s.r.o. v. the Czech Republic*, Application no. 21835/06, Judgment, 10. 2. 2011; *Kysilková and Kysilka v. the Czech Republic*, Application no. 17273/03, Judgment, 10. 2. 2011; *Minarik v. the Czech Republic*, Application no. 46677/06, Judgment, 10. 2. 2011; *Golha v. the Czech Republic*, Application no. 7051/06, Judgment, 26. 5. 2011; *Tesař and Others v. the Czech Republic*, Application no. 37400/06, Judgment, 9. 6. 2011;

- Breukhoven v. the Czech Republic*, Application no. 44438/06, Judgment, 21. 7. 2011; *Solaris s.r.o. and Others v. the Czech Republic*, Application no. 8992/07, Judgment, 13. 10. 2011; *Kohlhofer v. the Czech Republic*, Application no. 22915/07, Judgment, 13. 10. 2011; *Minarik and Other v. the Czech Republic*, Application no. 10583/09, Judgment, 2011; *Janyr and Others v. the Czech Republic*, Applications no. 12579/06, 19007/10 and 34812/10, Judgment, 13. 10. 2011; *Tieze and Semeráková v. the Czech Republic*, Applications no. 26908/09 and 30809/10, Judgment, 13. 10. 2011; *Sury v. the Czech Republic*, Application no. 16299/10, Judgment, 13. 10. 2011.
- ³³ ECHR, *Bergmann v. the Czech Republic*, Application no. 8857/08, Judgment, 27. 10. 2011; *Prodělalová v. the Czech Republic*, Application no. 40094/08, Judgment, 20. 12. 2011.
- ³⁴ ECHR, *Diallo v. the Czech Republic*, Application no. 20493/07, Judgment, 23. 6. 2011.
- ³⁵ ECHR, *Polednová v. the Czech Republic*, Application no. 2615/10, Judgment, 21. 6. 2011.
- ³⁶ *Schwarzenberg telefonicky podpořil barmskou disidentku Su Tjį*. ČTK, 28. 2. 2011.
- ³⁷ *Havel a Schwarzenberg chtějí větší tlak na demokratizaci Barmy*. ČTK, 15. 2. 2011.
- ³⁸ *V Černinském paláci se koná konference o situaci v Barmě*. ČTK, 15. 2. 2011.
- ³⁹ *Uprchlí Barmáci žijící v Brandýse n. L. se dobře začlenili*. ČTK, 22. 9. 2011.
- ⁴⁰ Viz MVZ ČR: *Prohlášení k rozsudku nad Andrejem Sannikovem*, 16. 5. 2011; *Prohlášení k dalším rozsudkům nad běloruskými opozičními představiteli*, 27. 5. 2011; *Prohlášení k zatčení Aljaksandra Bialiatškého*. 5. 8. 2011; PS PČR: *Zahraniční výbor, Usnesení č. 68*, 19. 1. 2011.
- ⁴¹ *Schwarzenberg: Lukašenkův režim je diktatura, není možné ji trpět*. ČTK, 27. 1. 2011.
- ⁴² *Tiskové prohlášení MVZ k Moskevskému mechanismu OBSE vůči Bělorusku*. ČTK, 16. 6. 2011.
- ⁴³ *Návštěva vyvolala kritiku poradce prezidenta Jakla, který uvedl, že role dalajlamy se přeceňuje. Jakl tvrdí, že mediální skotačení kolem dalajlamy je kýč století*. ČTK, 13. 12. 2011.
- ⁴⁴ *Válka pro Tibet v roce 2011*. On-line: www.tibinfo.cz/clanek.php?id=657.
- ⁴⁵ *Český europoslanec se sešel na Kubě se zástupci místní opozice*. ČTK, 27. 2. 2011.
- ⁴⁶ MVZ ČR: *Ministr zahraničních věcí se zármutkem přijal zprávu o smrti Laury Pollán*, 15. 10. 2011; *Prohlášení ke smrti kubánského disidenta a bývalého politického vězně Juana Wilfreda Sota Garcíi*, 12. 5. 2011.
- ⁴⁷ MVZ ČR: *Prohlášení k odsouzení bývalé ukrajinské premiérky Julie Tymošenkové*, 11. 10. 2011.
- ⁴⁸ MVZ ČR: *Prohlášení k situaci v Tunisku*, 17. 1. 2011; *Tiskové prohlášení k situaci v Egyptě*, 3. 2. 2011; *Prohlášení k Egyptu*, 12. 2. 2011.
- ⁴⁹ MVZ ČR: *Česká republika je trvale připravena nabídnout své zkušenosti s přechodem k demokratickému systému vládnutí. Prohlášení k událostem v Libyi*, 21. 2. 2011. *ČR je především připravena nabídnout zkušenosti z vlastní transformace po roce 1989. Prohlášení k událostem v Libyi*, 20. 10. 2011.
- ⁵⁰ Viz např. MVZ ČR: *Prohlášení k Sýrii*, 27. 4. 2011; *Prohlášení k situaci v Sýrii*, 2. 8. 2011; *Prohlášení ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga k vývoji v Libyi*, 23. 8. 2011.
- ⁵¹ MVZ ČR: *Prohlášení ministra Schwarzenberga k událostem v Libyi*, 29. 8. 2011.
- ⁵² *Zbraně autoritativním zemím prodávaly západní země, Rusko i Česko*. Česká televize, 19. 10. 2011.
- ⁵³ MVZ ČR: *Reakce MVZ na zprávu Amnesty International o exportu zbraní do oblasti severní Afriky a Blízkého východu a na její odraz v českých médiích*, 21. 10. 2011.
- ⁵⁴ Viz též Š. Zemanová, Šárka-Trávníčková, Zuzana: *Zájmy a zásady v mezinárodní politice. Acta Oeconomica Pragensia*, 1/2009, s. 3–26.
- ⁵⁵ MVZ ČR: *Výsledky výběrového dotačního řízení na podporu projektů transformační spolupráce nestátních neziskových organizací a dalších oprávněných subjektů v roce 2011*, 15. 12. 2010.
- ⁵⁶ MVZ ČR: *Výběrové řízení 2011 – severní Afrika*, 6. 8. 2011.
- ⁵⁷ Šlo o projekty: Podpora Libye, Egypta na cestě k demokracii (Člověk v tísni), Školení trenérů: Zvyšování povědomí o demokracii (AMO), Posílení role egyptských médií v transformačním procesu (AMO), Podpora profesionálních kapacit tuniských novinářů. Viz MVZ ČR: *Výsledky mimořádného dotačního výběrového řízení na podporu projektů transformační spolupráce v regionu severní Afriky v roce 2011*, 9. 9. 2011.
- ⁵⁸ MVZ ČR: *Výhlášení výběrového řízení na projekty transformační spolupráce v roce 2012*, 9. 9. 2012.
- ⁵⁹ MVZ ČR: *Výsledky výběrového řízení na rok 2012*, 14. 12. 2011.

- ⁶⁰ MZV ČR: *Česká diplomacie promíjí některým Bělorusům poplatek za vízum*, 7. 1. 2011.
- ⁶¹ MZV ČR: *Posílení kapacit DEMAS – Asociace pro podporu demokracie a lidských práv*, 2. 2. 2011.
- ⁶² MZV ČR. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/transformacni_spoluprace_1/index.html.
- ⁶³ *Demonstranti v Praze protestovali kvůli porušování lidských práv*. ČTK, 10. 12. 2011.
- ⁶⁴ *Organizace Amnesty International pořádá ve Varech podpisovou akci*. ČTK, 7. 7. 2011; *Nevládní organizace protestovaly u běloruské ambasády*. ČTK, 19. 12. 2011.
- ⁶⁵ Kromě Václava Havla zemřel v roce 2011 např. Jiří Dienstbier, který v letech 1998–2001 vykonával funkci zvláštního zpravodaje Komise OSN pro lidská práva pro bývalou Jugoslávii a z této pozice se stavil velmi kriticky vůči konceptu humanitární intervence, který naopak prosazoval Havel.
- ⁶⁶ *Havel zahájil kampaň za propuštění nespravedlivě vězněných*. ČTK, 17. 5. 2011.
- ⁶⁷ Srv. MZV ČR: *Památce Václava Havla*, 21. 12. 2011.
- ⁶⁸ Od roku 2010 vydává Centrum též anglicky psaný pololetní bulletin *Czech Republic Human Rights Review*.

Kapitola 21

Kulturní rozměr české zahraniční politiky

Jana Peterková, Eliška Tomalová

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA

Ve srovnání s rokem 2009, kdy Česká republika předsedala Evropské unii a kdy se tomuto kontextu přizpůsobily všechny složky naší zahraniční politiky – tedy i agenda kulturní, se rok 2010 jevil jako jisté utlumení, pokles intenzity kulturní spolupráce a návrat do zajetých kolejí. České předsednictví nicméně napomohlo vytvoření nových mechanismů spolupráce mezi zainteresovanými aktéry prezentace ČR v zahraničí a představovalo i novou zkušenost z hlediska obsahové struktury našeho vnějšího kulturního působení. V tomto kontextu lze rok 2011 považovat za období, kdy vzniká řada nových impulzů na koncepční úrovni. Uplynulý rok je proto z hlediska kulturní dimenze české zahraniční politiky předznamenáním významných změn v této agendě, které jsou obsaženy ve dvou základních dokumentech. Oba mají dopady na oblast kulturního působení v zahraničí. V prvním případě se jedná o nastavení zahraničněpolitického rámce, o zahraniční politiku jako celek (v roce 2011 byla vypracována nová Koncepce zahraniční politiky ČR¹), ve druhém případě o činnost Českých center – hlavního aktéra vnější prezentace ČR (v roce 2011 byla připravena nová Strategie Českých center na léta 2012–2015²).

Koncepce a záměry

Zásadním dokumentem je i pro tuto oblast nově formulovaná a vládou ČR 20. 7. 2011 schválená *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. Text uvádí mezi tzv. veřejnými nástroji české zahraniční politiky jak cílenou prezentaci státu, tak také obecně kulturní a mediální kontakty či spolupráci v oblasti vědy, výzkumu a školství. Posilování pozitivního obrazu země je také uváděno i mezi prioritami zahraniční politiky. Při bližším pohledu je pozitivní zejména prezentované vědomí nutnosti prohloubit spolupráci s dalšími aktéry české scény, zejména mimo státní správu, tedy posílit domácí dimenzi veřejné diplomacie. K explicitně zmiňovaným tematickým prioritám patří především podpora vzdělání, vědy, kontaktů s českou komunitou v zahraničí i hlubší využití kulturních nástrojů pro budování pozitivního obrazu země.

Druhým významným koncepčním materiálem primárně zaměřeným na vnější prezentaci ČR v zahraničí je *Strategie Českých center 2012–2015 pro efektivnější zahraniční prezentaci*. Tento dokument zveřejněný počátkem roku 2012 vznikl v průběhu roku 2011 a představuje zásadní změny ve vnímání našeho vnějšího působení a zároveň nový impuls pro další činnost Českých center jako hlavního nositele této agendy, ale i pro celou soustavu aktérů, kteří se na naši prezentaci podílejí. Byl vytvořen na základě závěrů vnitřního auditu organizace, vychází z platné *Koncepce jednotné prezentace České republiky* a je v souladu s důrazem na vnější prezentaci ČR zmiňovanou ve výše uvedené Koncepci zahraniční politiky ČR. Nejvýraznější posuny, které nová Strategie uvádí, se týkají postavení Českých center, jež mají do budoucna plnit roli „oficiální PR agentury České republiky“. Nová strategie má za cíl změnit pohled na ČC jako na „kamenné kulturní instituty“, akcentuje proto spolupráci aktérů činných v jednotlivých složkách prezentace (turistika, ekonomická spolupráce), kdy ČC mají v budoucnu hrát roli styčného bodu vnější prezentace ČR. Dokument zdůrazňuje propojení kulturní a ekonomické dimenze prezentace (např. ve sféře zapojení českých výrobců do vnější prezentace ČR s důrazem na silné české exportní značky). Významný bod také představuje snaha o zlepšení informovanosti o ČR ze strany zahraničních novinářů a expertů. Za tímto účelem budou ČC podporovat novinářské a kurátorské cesty ze zahraničí do ČR. Z hlediska celkové působnosti a fungování ČC klade nová Strategie důraz na zvyšování podílu externího financování projektů ČC (příkladem jsou především grantové zdroje) a rozšiřování teritoriálního působení ČC.

Mezi další koncepční a programové dokumenty vztahující se ke kulturní dimenzi v roce 2011 patří *Koncepce vztahu MZV k Čechům v zahraničí*³ a *Priority českého předsednictví Visegrádské skupiny*. V delším časovém horizontu se k dané oblasti vztahuje také naplňování *Koncepce účinnější podpory umění 2007–2013*⁴. Významným momentem v oblasti krajan-ských vztahů se stalo schválení nové *Koncepce vztahu MZV k Čechům v zahraničí*. Tento dokument navazuje na všechny již učiněné kroky v komunikaci s krajany v zahraničí, mj. uvádí důvody pro udržování vztahů s českou komunitou v zahraničí, kam patří např. získání potenciálu podpory ze strany krajan-ských komunit, zachování českých tradic a zvyků a také podpora českých zájmů v kulturní i politické oblasti. Přesah do oblasti ekonomické sem také jistě patří. V dokumentu je dále zmiňováno nové postavení pracoviště Zmocněnce pro krajan-ské vztahy a také snaha o podporu výuky českého jazyka mezi krajan-skou komunitou i snaha o zvýšení zájmu zahraničních Čechů o Českou republiku a zároveň i zlepšení vnímání této komunity ze strany české veřejnosti.

S ohledem na české předsednictví Visegrádské skupiny je možné zmínit jak existující priority Předsednictví⁵, uváděné v programu „Visegrád inovativní“, tak např. i schůzku (6.–7. 10. 2011) ministrů kultury těchto zemí v Mikulově, která vyústila ve společné memorandum, týkající se společného postupu na půdě Evropské unie. Zmiňována byla témata jako role kultury při rozvoji regionů, otázka čerpání evropských fondů pro obnovu historických památek i řada dalších.

V roce 2011 došlo také v souladu s původním ustanovením k přezkoumání pokroku a hodnocení míry naplňování *Koncepce účinnější podpory umění 2007–2013*. Hodnocení bylo zpracováno v podobě *Zprávy o státní podpoře umění 2011*.⁶ Text se

týká jak naplňování samotné Koncepce, tak i tezí dalšího vývoje pro období let 2014–2020. Explicitně je zmíněna i oblast kulturní diplomacie, kde autorka vyzývá např. k zapojení kulturních projektů do oblasti rozvojové spolupráce, či podpoře takových projektů, které se dotýkají ochrany lidských práv.

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Dohody o kulturní spolupráci

Tato oblast patří mezi stabilní prvky kulturní dimenze české zahraniční politiky. Změny, k nimž popř. dochází, jsou spíše dílčího rázu a představují další rozvoj již existujících vztahů. Docházelo jak k naplňování dohod podepsaných již v předchozím období, například Dohody mezi vládou České republiky a vládou Moldavské republiky o spolupráci v oblasti školství, kultury, mládeže a sportu. Dohoda byla podepsána v Kišiněvě 30. 9. 2010 a ve Sbírce mezinárodních smluv byla v roce 2011 publikována pod číslem 52/2011. Současně ovšem probíhala i další jednání, jejichž příkladem může být Program kulturní spolupráce mezi Ministerstvem kultury České republiky a Ministerstvem kultury Bulharské republiky na léta 2012, 2013 a 2014 (Praha, 4. 10. 2011, č. 2/2012 Sb. m. s.).

Činnost v rámci UNESCO

Česká komise pro UNESCO se také v roce 2011 podílela na celé řadě aktivit, z nichž lze uvést např. projekty realizované na území ČR v rámci Mezinárodního roku chemie 2011.⁷ Významná byla i návštěva náměstka generální ředitelky UNESCO pana Erika Falta v ČR⁸ v červnu 2011, která dala českým představitelům příležitost prodiskutovat celou řadu zásadních témat, jako je rozvoj internetu i informační společnosti, ochrany lidských práv i témat další spolupráce ČR s UNESCO v oblasti kultury, vzdělávání či vědy. Z jednání 36. Generální konference UNESCO⁹ (25. 10.–10. 11. 2011) lze zmínit především zvolení ČR do Výkonné rady UNESCO a jejích zástupců do dalších orgánů.

Prezentace kultury

V roce 2011 se nekonala žádná kulturní akce, ke které by česká veřejná diplomacie upínala své síly i naděje, jak se tomu stalo v roce 2010 v případě EXPO 2010 v Šanghaji. Rok 2011 lze přesto z hlediska kulturní prezentace považovat za úspěšný, a to navzdory finančním škrtům, jež omezily finanční příspěvek MZV pro Česká centra – hlavního nositele prezentace české kultury v zahraničí. Stejně jako v předchozích letech můžeme kulturní aktivity Českých center rozdělit do několika skupin. Do první skupiny můžeme zařadit tzv. velké projekty promítající se do agendy více center. Jedná se o tradiční akce Českých center, které mají již svou tradici, a o události spojené s významnými výročími.

Mezi velké projekty se dlouhodobě řadí *Noc literatury*, která zdůrazňuje evropskou dimenzi kulturní spolupráce. V rámci *Noci literatury* není uváděna jen česká li-

teratura jako součást vnější prezentace české kultury, ale ukázky z literatur evropských zemí. V roce 2011 se konal již její pátý ročník. Akce se odehrávala v Praze a v Českých centrech v zahraničí (Budapešti, Bruselu, Düsseldorfu, Madridu, Mnichově, Miláně, Kyjevě, Rotterdamu, Varšavě a Stockholmu). Nově se k projektu připojila prostřednictvím zastupitelských úřadů i města, kde není ČR, jako např. Dublin. Noc literatury je významná nejen pro svou obsahovou kvalitu. Za pět let své existence se stala jakousi českou značkou, českým know how a jedním z pilotních projektů sdružení EUNIC. Projevilo o ni zájem – resp. o vytvoření obdoby projektu v dané zemi – i několik zahraničních partnerů.

I v roce 2011 vyzdvihovala Česká centra v rámci své agendy výročí historických událostí a významných osobností české vědy a kultury. V uplynulém roce šlo o zahájení tříletého projektu připomínající osobnost a objevy Otto Wichterleho – v roce 2011 slaví 50 let měkká kontaktní čočka (v následujících letech navází Česká centra připomenutím uvedení tohoto vynálezu na trh a výročí úmrtí O. Wichterleho). Ve spolupráci s Akademií věd ČR Česká centra zorganizovala a budou organizovat celou řadu akcí (výstavy, filmové projekce, setkání s pamětníky a spolupracovníky slavného vynálezce). Cílem projektu je tak přispět k prezentaci české vědy.

Rok 2011 nebyl příležitostí k připomenutí výročí historických událostí z novodobé české a československé historie, proto se Česká centra soustředila ve své činnosti na výročí spojená s narozením nebo úmrtím osobností české kultury. Patří sem výročí narození Karla Jaromíra Erbena, Antonína Dvořáka, Milady Horákové a výročí úmrtí Gustava Mahlera. Řada akcí se konala i u příležitosti 75. narozenin Václava Havla a 90. narozenin Zdeňka Millera (autora postavy pohádkového Krtečka).

V programové nabídce Českých center lze v posledních letech pozorovat také důraz kladený na prezentaci české architektury a moderního designu. Mezi nejúspěšnější akce v této oblasti v roce 2011 patřila výstava díla Jana Kaplického konající se v bratislavském prostoru Danubiana, akce spojené s londýnskou prezentací díla a odkazu Adolfa Loose v českých zemích nebo např. podpora prezentace děl českých umělců na Lodž design festivalu v říjnu 2011.

Vzhledem ke komplexnímu pohledu na vnější prezentaci České republiky, která se v posledních letech stala hlavním trendem české veřejné diplomacie, se i v roce 2011 konala řada akcí ekonomického charakteru, akcí na podporu incomingové turistiky do ČR, ale další aktivity propagující ČR. Můžeme sem zařadit pořádání českých kulturních dnů v evropských městech, prezentaci měst v zahraničí, podporu české účasti na zahraničních veletrzích a výstavách, prezentaci firem, jazykové kurzy a vydávání jazykových certifikátů, ale i např. ochutnávky české kuchyně.

Krajanské vztahy a výuka českého jazyka

Vztahy ke krajanským komunitám v zahraničí doznaly v průběhu minulých let značných změn. Česká republika, zdá se, začala docenovat význam, který takovéto komunity mohou mít a také často mají pro naplňování nejrůznějších zájmů státu (politických, ekonomických i kulturních). Již v minulosti existovala celá řada aktérů, kteří se i na úrovni státní správy snažili o rozvoj těchto vztahů. Spolu s otázkami novodobé

migrace tzv. Čechů v zahraničí celá oblast dostala nový impuls. Výsledkem toho je i vyšší míra zájmu, jež se daným tématům dostává. To vše s pozitivním hodnocením činnosti let minulých. Z roku 2011 je třeba zdůraznit zejména přijetí nové Koncepce vztahu MZV k Čechům v zahraničí. Přináší detailní obraz jak organizačního rámce ve strukturách MZV, tak i představení sítě spolupracujících partnerů ve státní správě. Těžiště ovšem spočívá v představení programových priorit. Významné místo zde patří výuce českého jazyka v zahraničí a především projektu *České školy bez hranic*. Mimořádný je i fakt, že tento projekt vznikl původně jako občanská iniciativa pařížského krajského spolku Entract en France. Důležitou dimenzi zde tvoří i aktivity veřejné diplomacie zejména ve smyslu snahy o pozitivní vnímání Čechů v zahraničí ze strany domácí veřejnosti, ale stejně tak zvýšení zájmu těchto skupin o dění v České republice. Pracoviště Zmocněnce pro krajské záležitosti už v této souvislosti začalo pracovat na celé řadě nových projektů. Stejně důležitá ovšem zůstává i podpora tradičních krajských komunit, jakož i podpora folklorních spolků.

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Jedním z klíčových aktérů dané oblasti je Ministerstvo zahraničních věcí. Právě v jeho struktuře došlo z pohledu veřejné a kulturní diplomacie k významné změně, kdy byl 7. 2. 2011 založen nový Odbor veřejné diplomacie (OVD).¹⁰ Jeho vznik byl prezentován jako součást pokračujícího procesu reorganizace MZV s cílem vyšší efektivity práce zahraniční služby. Náplní činnosti tohoto pracoviště je v první řadě přispívat k budování pozitivního obrazu České republiky ve světě. Zároveň byla v jeho činnosti posílena domácí dimenze ve smyslu informování domácí odborné i široké veřejnosti jak o prioritách české zahraniční politiky, tak také o projektech realizovaných na podporu naplnění takových záměrů. S tím souvisí i pořádání konferencí, které se danými tématy zabývají. Lze připomenout např. mezinárodní konferenci ke 20. výročí rozpuštění Varšavské smlouvy z června 2011 nebo sympozium *Lev a orel: česko-americké vztahy očima velvyslanců*, přinášející zajímavé názory i náměty.¹¹

K dalším aspektům činnosti odboru stále patří prezentace české kultury ve světě prostřednictvím zastupitelských úřadů ČR. V této otázce funguje spolupráce s Českými centry. Odbor také nabízí pomoc např. při sjednávání mezinárodních kulturních dohod, zabývá se rovněž administrací ceny *Gratias Agit*¹², oceňující osobnosti, které se zasloužily o dobré jméno České republiky ve světě. Součástí činnosti odboru je i koncepce webových stránek *Czech.cz* i další možnosti prezentace témat spojených s českou zahraniční politikou i prací české zahraniční služby prostřednictvím tzv. sociálních médií, tedy sítí jako je Facebook, Twitter či další.

V souvislosti s výše zmiňovanými organizačními změnami bylo ze struktury odboru vyčleněno pracoviště Zmocněnce pro krajské záležitosti, které samozřejmě navazuje na předchozí činnost např. v podobě podpory informování krajanů ve světě. Jedním z nově koncipovaných trendů je také důraz na rozvoj vztahů se zahraničními

Čechy, kteří odešli do zahraničí v polistopadovém období. Zmocněnec pro krajské vztahy spolupracuje v tomto ohledu velmi intenzivně se Stálou komisí Senátu pro krajany žijící v zahraničí.¹³

Dalším významným aktérem je Ministerstvo kultury a především jeho Odbor mezinárodních vztahů.¹⁴ K náplni činnosti patří jak sjednávání mezinárodních kulturních dohod, tak zejména zajištění mezinárodní multilaterální spolupráce např. v rámci Visegrádské skupiny, Středoevropské iniciativy, Frankofonie či činnost ČR v rámci UNESCO. Ve většině těchto aktivit spolupracuje ministerstvo kultury jak s MZV, tak, v závislosti na tématu, i s dalšími dotčenými akéry.

Hráčem, jehož nelze přehlédnout, je ve vztahu ke krajské problematice také Stálá komise Senátu PČR pro krajany žijící v zahraničí. Tato komise byla i v uplynulých letech¹⁵ ve své činnosti velmi aktivní. Také pro současné funkční období si stanovila¹⁶ celou řadu velmi ambiciózních cílů, ke kterým např. patří i tvorba politických podmínek pro koordinaci migrace, rozvoj vztahu státu a českých diaspor v zahraničí, řešení otázky týkající se státního občanství či péče o české kulturní dědictví v zahraničí. V neposlední řadě si klade za cíl podporovat rozhlasové vysílání pro krajany a provoz internetové stránky *www.krajane.net*. Významnou dimenzí její činnosti je také podpora jazykové výuky i odborných diskusí nad různými aspekty daných témat s odbornou i laickou veřejností.

V Poslanecké sněmovně je téma zahraniční politiky a také její kulturní dimenze reprezentováno především činností Zahraničního výboru a jeho Podvýboru pro prezentaci a ekonomickou diplomacii. I s ohledem na současnou rozpočtovou situaci bylo velmi zajímavé zasedání 15. schůze zahraničního výboru (15. 11. 2011),¹⁷ které se dotýkalo především rozpočtu MZV na rok 2012. Zazněla celá řada názorů dotýkajících se např. i možností dalších škrtů v síti zahraničních zastoupení Českých center či otázek souvisejících s možnou českou účastí na výstavě EXPO 2015 v Miláně. Podvýbor pro prezentaci měl na své 4. schůzi v tomto volebním období (15. 11. 2011)¹⁸ věnovat pozornost koncepci své činnosti. Jak vyplývá z dostupných materiálů, na své další schůzi, již v roce 2012, se zabýval problematikou krajských vztahů a novou koncepcí MZV ve vztahu ke krajanům.

S ohledem na roli výuky českého jazyka i výměnné studentské pobyty ve vztahu ke kulturní dimenzi české zahraniční politiky patří k aktérům také Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a především Dům zahraničních styků.¹⁹ Výuka českého jazyka na zahraničních školách, pobyty krajanů na českých středních a vysokých školách či letní kurzy češtiny patří ke stálým prvkům činnosti těchto institucí.

Hlavním aktérem vnější prezentace České republiky v zahraničí jsou Česká centra, příspěvková organizace MZV ČR. Na organizační úrovni neprošla ČC v roce 2011 žádnou zásadní změnou, ale byla nucena se adaptovat na snížení finančních příspěvků ze strany MZV, což se promítlo do všech oblastí jejich činnosti. Ve srovnání s léty 2009 a 2010 byla výše příspěvku MZV do rozpočtu ČC nejnižší. V roce 2009 byl příspěvek ve výši 120 mil. Kč, v roce 2010 89 mil. Kč a v roce 2011 74,2 mil. Kč. Tento pokles naznačuje dlouhodobý trend ve financování ČC, která jsou v zájmu zachování rozsahu a kvality kulturní nabídky zahraničních center nucena hledat nové způsoby financování. V tomto kontextu ČC podepsala v září 2011 historicky první

dohodu s generálním sponzorem, firmou Staropramen. Podpis této dohody umožnil nejen organizaci dalších aktivit ČC (např. úspěšný Czech Street Festival a Staropramen Party, který se konal 1. 10. 2011 v New Yorku za účasti více než tří tisíc návštěvníků), ale je zároveň v souladu se strategií ČC napomáhat budování image velkých českých značek v zahraničí.²⁰

Kromě sponzoringu se ČC soustředila i na získání grantových prostředků. V roce 2011 zažádala spolu se zahraničními partnery (Portugalskem, Litvou a Rumunskem) o grant EU v rámci programu Culture na podporu jednoho z pilotních projektů – *Noci literatury*, který bude rozšířen do podoby *Evropské noci literatury*. Rozhodnutí o přidělení grantu padlo na počátku roku 2012 a ČC tak poprvé v historii získala tuto významnou a prestižní podporu. Se snižováním finančních prostředků je spojeno i teritoriální působení Českých center. Na rozdíl od roku 2010 nedošlo v roce 2011 k uzavření žádného Českého centra, jejich počet je tedy v současné době 21 a působí v 19 zemích. V uplynulém roce ovšem ani síť ČC nebyla rozšířena. Za dané situace se proto ČC orientují na rozšiřování teritoriálního působení stávajících center – v rámci země, ve které se nachází, ale i v rámci širšího regionu.

Rok 2011 přinesl i dvě novinky týkající se náplně činnosti Českých center. Jedná se o převzetí kulturní agendy zastupitelských úřadů ČR v zahraničí. Od roku 2011 tedy Česká centra fungují jako kulturní servis pro všechny zastupitelské úřady, a to i v zemích, kde ČC není. Zároveň s touto změnou přebírají Česká centra i filmovou agendu jako celek.

V roce 2011 došlo také k posílení spolupráce v rámci sdružení evropských kulturních institutů EUNIC, kdy v řadě případů ředitel ČC v zahraničí působí zároveň jako předseda místního clusteru EUNIC. Členství v tomto sdružení tak i v uplynulém roce umožnilo Českým centrům podílet se na jeho společných aktivitách. Tento trend je opět v souladu se snižováním finančních prostředků ze strany MZV. Díky spolupráci v EUNIC se organizace jednotlivých akcí stává finančně přijatelnější a ČC si tak „*mohou dovolit podílet se na aktivitách většího rozměru*“.²⁰

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Postavení kultury a také kulturní dimenze české zahraniční politiky v českých médiích zůstalo i ve sledovaném období v zásadě nezměněno. V celostátních médiích byly většinou prezentovány jednotlivé kulturní události. V uplynulém období nebylo dotčené téma podrobeno širší veřejné diskusi, ani nebylo reflektováno v odborných kruzích. Odehrála se sice celá řada zajímavých setkání, viz např. projekty Stálé komise Senátu, nicméně bez širšího veřejného dopadu.

Z jednotlivých projektů lze zmínit např. 5. ročník Czech Street Party, pořádané v Bruselu, která zaznamenala ohlasy i v regionálních médiích.²² Reflektována byla i krajanská tematika, např. z návštěvy ministra zahraničních věcí u krajanů v Texasu.²³ Z událostí, které byly v médiích také široce zmiňovány, je možné uvést např. i „pobyt“ postavíčky Krtečka na vesmírné stanici. S ohledem na domácí dimenzi pak lze

připomenout spuštění virtuální prohlídky prostor Černínského paláce²⁴ na webových stránkách MZV 1. 6. 2011. Český rozhlas – Radiožurnál přinesl také v březnu informaci o ukončení činnosti Českého centra v Košicích. Není možné na tomto místě uvést všechny zprávy, které referovaly o událostech spojených s kulturní dimenzí české zahraniční politiky či s českou veřejnou diplomacií. Šlo především o informování o jednotlivých událostech, český veřejný či mediální prostor se nestal (podobně jako v předcházejících letech) místem k diskusi o kultuře jako součásti české zahraniční politiky. O nových významných koncepčních dokumentech (od koncepce zahraniční politiky přes vztah k Čechům v zahraničí až po zprávu o naplňování Koncepce účinnější podpory umění) se s výjimkou koncepce české zahraniční politiky diskutovalo spíše v odborném prostředí.

Vzhledem k primární orientaci na zahraniční publikum jsou menší ohlasy v rámci českých médií pochopitelné a srovnatelné se situací, ve které se nachází i veřejně diplomatické aktivity ostatních států. Na druhou stranu, v zahraničním tisku jsou zprávy vztahující se zejména k činnosti Českých center stále četnější²⁵ a naznačují, že ČC se podařilo stát se plnohodnotnou součástí lokální kulturní nabídky a oslovit širší veřejnost, ne pouze skupiny věrných.

Mediální prezentace a využití moderních komunikačních technologií tvoří významnou složku vnější prezentace států, tedy i v případě ČR. Je patrné, že aktéři české veřejné diplomacie kladou stále větší důraz na přítomnost v zahraničních médiích a na internetovou komunikaci s publikem. V tomto ohledu můžeme v roce 2011 na jedné straně pozorovat utváření praxe pobytu zahraničních novinářů v ČR, na druhé straně dochází ke zkvalitnění internetových služeb – v roce 2011 byly spuštěny nové internetové stránky Českých center. Byla rozšířena i praxe rozesílání newsletteru ČC pomocí sociálních sítí a zesílila se zde i přítomnost značky ČC.

ZÁVĚR

Ve srovnání s předešlými léty se rok 2011 jeví jako úspěšný, a to ne pouze z hlediska konaných akcí, ale zejména v rovině koncepční. Příslibem do budoucna je zejména v roce 2011 vypracovaná Strategie Českých center na další tři roky, která manažerským a zároveň k obsahu prezentace citlivým způsobem ukazuje další směřování nejen hlavního aktéra naší vnější prezentace, ale i ostatních jejích součástí. Zmíněný dokument, jehož kvalitu prověří až praxe v následujících letech, v sobě obsahuje mj. jeden zásadní vzkaz pro budoucí interpretaci kulturní dimenze české zahraniční politiky. Stanovuje, ačkoli to není poprvé, co se tento fakt objevuje v koncepčním dokumentu naší vnější prezentace, propojení ekonomické a kulturní složky našeho působení na zahraniční veřejnost. Přijmeme-li tento úhel pohledu, nebude již v budoucnu správné vydělovat kulturní složku vnější prezentace ČR. Jako příhodnější se proto zdá uchopení prezentace České republiky jako celku, tj. především v kontextu součinnosti složky ekonomické a kulturní.

V obecnějším pohledu je obtížné nalézt v roce 2011 významnější změny týkající se úspěšnosti prezentace ČR v zahraničí. Stále, s větší či menší intenzitou, přetrvávají

problémy zmiňované již v minulých letech jako roztržičnost obrazu či výrazné resortní členění. S ohledem na budování pověsti země jako celku se jeví také poměrně problematické velmi silné ekonomické zaměření, které preferuje především podporu exportu a prezentaci země jako destinace cestovního ruchu a zároveň do značné míry opomíjí celostní přístup, jenž chápe stát jako jednu entitu, jejíž pověst představuje spektrum s různými aspekty. V tomto ohledu je možné připomenout *nation branding* a tzv. Anholtův hexagram, který uvádí šest základních sektorů, v jejichž rámci je vnímána a hodnocena země. Výrazným problémem je také časový rámec, kdy tvorba či změna obrazu země je dlouhodobým projektem, zatímco dnes jsou očekávány téměř okamžité změny a účinky.

Nelze říci, že obraz České republiky je výrazně či zcela negativní. Problémem se zdá být spíše jeho nevyhraněnost, absence obecněji laděných hodnot, s nimiž by bylo možné český stát spojovat. A které by také sloužily jako hodnotový rámec pro již konkrétně formulované aktivity v rámci jednotlivých sektorů či resortů. Také je možné poznamenat, že péče českého státu o svůj obraz v zahraničí zcela určitě nedosahuje hranic svých možností. Příležitosti k posílení budovaného obrazu přitom leží především v rovině koncepční a systémové. Kulturní diplomacie i diplomacie veřejná hrají při tvorbě pověsti v zahraničí velmi významnou úlohu. Zejména kulturní projekty pomáhají vytvářet pozitivní obraz České republiky. Přesto samy o sobě nemohou nést celou tíži budování pověsti státu. Kulturní diplomacie bezesporu může podpořit a podnitit pozitivní představy, nicméně je třeba důsledně uplatnit celostní přístup, ať už v rovině tematické, v systémovém přístupu či v okruhu zúčastněných aktérů.

Poznámky

- ¹ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ² *Strategie Českých center 2012–2015 pro efektivnější zahraniční prezentaci*. On-line: www.czechcentres.cz/o-nas/.
- ³ *Nová koncepce vztahu MZV k Čechům v zahraničí*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/nova_koncepce_vztahu_mzv_k_cekum_v/index.html.
- ⁴ *Koncepce účinnější podpory umění 2007–2013*. On-line: www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=106
- ⁵ Program českého předsednictví Visegrádské skupiny. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/predsednictvi_v4/program_predsednictvi.html.
- ⁶ *Zpráva o státní podpoře umění 2011*. On-line: new.institutumeni.cz/media/document/zprava_o_statni_podpore_umeni_2011.pdf.
- ⁷ MZV ČR: *Aktivity pro Mezinárodní rok chemie v ČR 2011*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/unesco/aktivity_pro_mezinarodni_rok_chemie_v_cr.html.
- ⁸ MZV ČR: *Eric Falt na návštěvě v Praze*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/unesco/eric_falt_namestek_generalni_reditelk.html.
- ⁹ MZV ČR: 36. zasedání Generální konference UNESCO, stručná informace. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/unesco/geoparky.html.
- ¹⁰ Odbor veřejné diplomacie vznikl na základech někdejšího Odboru pro kulturu, komunikaci a prezentaci. Rozhovor s představiteli OVD, listopad 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/x2011_02_10_ministerstvo_zalozilo_odbor_veřejne_diplomacie.html.

- ¹¹ MZV ČR: *Veřejná diplomacie*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/verejna_diplomacie/index.html.
- ¹² MZV ČR: *Gratias Agit*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/verejna_diplomacie/ceny_gratias_agit/index.html.
- ¹³ Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí. On-line: www.senat.cz/organy/index.php?lng=cz&ke_dni=29.03.2012&O=8&par_2=266.
- ¹⁴ Ministerstvo kultury ČR: Odbor mezinárodních vztahů. Činnost odboru je vždy detailně zpracována ve výroční zprávě resortu kultury.
- ¹⁵ Viz Peterková, Jana (2009): *Kulturní rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 362–372; Peterková, Jana (2010): *Kulturní rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 345–353; Peterková, Jana (2011): *Kulturní rozměr české zahraniční politiky*. In: Michal Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 357–366.
- ¹⁶ Senát PČR: 3. usnesení z 2. schůze, konané 11. 1. 2011 k plánu činnosti komise pro 8. FO. On-line: www.senat.cz/...
- ¹⁷ Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny Parlamentu. Zápis z jednání č. 15 (15. 11. 2011). On-line: www.psp.cz/ff/45/01/6a/08.htm.
- ¹⁸ Výsledky jednání bohužel nebyly v době dokončování tohoto textu veřejně dostupné.
- ¹⁹ Příspěvková organizace MŠMT.
- ²⁰ Rozhovor s Michaelem Pospíšilem, ředitelem Českých center, 3. 4. 2012.
- ²¹ Tamtéž.
- ²² Viz Chrudimský deník, 21. 6. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/z_medii/na_uspechu_party_v_bruselu_mel_velky.html.
- ²³ *Čeští krajané se ve velké Americe neztratili. Ověřil si to i Karel Schwarzenberg*. iHNed.cz, 8. 6. 2011.
- ²⁴ *MZV: 1. června bude spuštěna virtuální prohlídka prostor Černínského paláce*. parlamentnilisty.cz, 26. 5. 2011.
- ²⁵ V roce 2011 přes 9500 mediálních ohlasů. Viz CZ Echo, občasník Českých center, 2011.

Seznam zkratek

- ACP – African, Caribbean and Pacific Group of States (*státy Afriky, Karibiku a Tichomoří*)
AČR – Armáda České republiky
AFR – Odbor států subsaharské Afriky /MZV ČR/
AI – Amnesty International
ASEM – Asia-Europe Meeting (*Asijsko-evropské setkání*)
AV ČR – Akademie věd České republiky
B2B – Business to Business
B2G – Business to Government
BaH – Bosna a Hercegovina
BBC – British Broadcasting Corporation /rozhlasová stanice, Velká Británie/
BIS – Bezpečnostní informační služba
BMATT – British Military Advisory and Training Team (*Britský vojenský poradní a výcvikový tým*)
BP – British Petroleum
BRIC – Brazílie, Rusko, Indie, Čína
BRIC(S) – Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jižní Afrika
CBRN – Chemical, Biological, Radiological, Nuclear (*chemické, biologické, jaderné prostředky*)
CCS – Carbon Capture and Storage (*zachycování a ukládání oxidu uhličitého*)
CEB – Council of Europe Development Bank (*Rozvojová banka Rady Evropy*)
CEF – Connecting Europe Facility (*Nástroj pro propojení Evropy*)
CER – Centre for European Reform (*Centrum pro evropskou reformu*)
CDU – Christlich Demokratische Partei (*Křesťansko-demokratická strana /SRN/*)
CNN – Cable News Network /televizní stanice, USA/
COAFR – Correspondence Africa (*Výbor pro subsaharskou Afriku*)
COELA – Working Party on Enlargement and Countries Negotiating Accession to the Union (*Výbor pro agendu rozšiřování EU*)
COHOM – Working Party on Human Rights (*Pracovní skupina Rady EU pro lidská práva*)
COJUR – Council Working Group of Public International Law (*Pracovní skupina pro mezinárodní právo veřejné*)
CONCORD – European NGO Confederation for Relief nad Development (*Evropská konfederace NNO pro humanitní pomoc a rozvoj*)
COREPER – Comité des représentants permanents (*Výbor stálých zástupců*)

- COSAC – Conférence des Organes Spécialisés dans les Affaires Communautaires et Européennes des Parlements de l'Union européenne (*Konference evropských výborů parlamentů*)
- CSDP – Common Security and Defence Policy (*Společná bezpečnostní a obranná politika*)
- CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění
- ČC – Česká centra
- ČD – České dráhy
- ČEB – Česká exportní banka
- ČEPS – České energetická přenosová soustava
- ČEZ – České energetické závody
- ČLR – Čínská lidová republika
- ČNB – Česká národní banka
- ČNOPK – Česko-německá obchodní a průmyslová komora
- ČR – Česká republika
- ČRA – Česká rozvojová agentura
- ČSBS – Český svaz bojovníků za svobodu
- ČSSD – Česká strana sociálně demokratická
- ČSÚ – Český statistický úřad
- ČT – Česká televize
- ČTK – Česká tisková kancelář
- ČVUT – České vysoké učení technické /Praha/
- ČZP – česká zahraniční politika
- DCFTA – Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (*Dohoda o prohloubené zóně volného obchodu*)
- DDA – Doha Development Agenda (*Rozvojová agenda z Dauhá*)
- DEMAS – Asociace českých neziskových organizací působících v oblasti demokratizace, podpory občanské společnosti a lidských práv ve světě
- DPH – daň z přidané hodnoty
- DSSS – Dělnická strana sociální spravedlnosti
- DV – Dálný východ
- EBOR – Evropská banka pro obnovu a rozvoj
- EBRD – European Bank for Reconstruction and Development (*Evropská banka pro obnovu a rozvoj*)
- ECB – European Central Bank (*Evropská centrální banka*)
- ECFR – European Council on Foreign Relations (*Evropské centrum pro zahraniční politiku*)
- ECOFIN – Economic and Financial Affairs Council (*Rada EU pro ekonomické a finanční záležitosti*)
- EDF – European Development Fund (*Evropský rozvojový fond*)
- EFSF – European Financial Stability Facility (*Evropský nástroj finanční stability*)
- EGAP – Exportní garanční a pojišťovací, a.s.
- EIA – Environmental Impact Assessment (*posuzování vlivů na životní prostředí*)

- EIDHR – European Instrument for Democracy and Human Rights (*Evropská iniciativa pro demokracii a lidská práva*)
- EK – Evropská komise
- ENI – European Neighbourhood Instrument (*Evropský nástroj sousedství*)
- EP – Evropský parlament
- EPAA – European Phased Adaptive Approach (*Evropský postupný adaptivní přístup*)
- EPH – Energetický a průmyslový holding
- EPR – European Pressurized Reactor (*Evropský tlakovodní reaktor*)
- EPS – Evropská politika sousedství
- ER – Evropská rada
- ESM – European Stability Mechanism (*Evropský stabilizační mechanismus*)
- ESÚS – Evropské seskupení pro územní spolupráci
- ESVA – European External Action Service (*Evropská služba vnější akce*)
- EU – Evropská unie
- EUGA – Odbor pro všeobecné záležitosti EU /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
- EUNIC – European Union National Institutes for Culture (*Kulturní instituty zemí Evropské unie*)
- EUPO – Odbor politik EU /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
- EUR – euro
- EUPOL – European Union Police Mission (*Policejní mise EU*)
- FAC – Foreign Affairs Council (*Rada pro zahraniční záležitosti /EU/*)
- FAO – Food and Agriculture Organization (*Organizace pro výživu a zemědělství*)
- ForS – České fórum pro rozvojovou spolupráci
- G2B – Government to Business
- G2G – Government to Government
- G20 – skupina největších ekonomik světa /19 států a EU/
- GAC – General Affairs Council (*Rada pro všeobecné záležitosti /EU/*)
- GEF – Global Environment Fund (*Globální fond pro životní prostředí*)
- GENE – Global Education Network Europe (*Evropská síť pro globální vzdělávání*)
- GK – Generální konzulát
- HDP – hrubý domácí produkt
- HND – hrubý národní důchod
- IAB – Institut für Arbeitsmarkt – und Berufsforschung (*Institut pro průzkum pracovního trhu*)
- IATI – International Aid Transparency Initiative (*Mezinárodní iniciativa pro transparentnost pomoci*)
- IBRD – International Bank for Reconstruction and Development (*Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj*)
- ICC – International Chamber of Commerce (*Mezinárodní obchodní komora*)
- ICEJ – International Christian Embassy Jerusalem (*Mezinárodní křesťanské velvyslanectví v Jeruzalémě*)
- IDA – International Development Association (*Mezinárodní asociace pro rozvoj*)
- ICTY Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (*Mezinárodní tribunál pro válečné zločiny v bývalé Jugoslávii*)

- IHK – Industrie – und Handelskammer (*Obchodní a hospodářská komora*)
- IKL – Ingolstadt–Kralupy nad Vltavou–Litvínov /ropovod Ingolstadt, zkratka podle jeho trasy/
- IPA – Instrument for Pre-accession Assistance (*Nástroj předvstupní pomoci*)
- IRENA – International Renewable Energy Agency (*Mezinárodní agentura pro obnovitelnou energii*)
- ISAF – International Security Assistance Force (*Mezinárodní bezpečnostní podpůrné síly*)
- ISM – International Solidarity Movement (*Mezinárodní hnutí solidarity*)
- IT – information technology (*informační technologie*)
- ITGI – Interconnector Turkey–Greece–Italy (*propojení Turecko–Řecko–Itálie /plynovod/*)
- IVF – International Visegrad Fund (*Mezinárodní visegrádský fond*)
- JAR – Jihoafrická republika
- JE – jaderná elektrárna
- JETE – jaderná elektrárna Temelín
- JIIA Japan Institute for International Affairs (*Japonský ústav pro mezinárodní záležitosti*)
- KD – komerční diplomacie
- KDU–ČSL – Křesťanská a demokratická unie–Československá strana lidová
- KFOR – Kosovo Force (*Síly pro Kosovo*)
- KLDR – Korejská lidově demokratická republika
- KMT – Kuomintang /politická strana, Tchajwan/
- KPR – Kancelář prezidenta republiky
- KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
- KR – Korejská republika
- LGBT – zkr. lesba, gay, bisexuál a transgender osoba
- LDC – Least Developed Countries (*nejméně rozvinuté země*)
- LHC – Large Hadron Corridor (*Velký hadronový urychlovač*)
- LNG – Liquefied Natural Gas (*zkapalněný zemní plyn*)
- LPTP – Odbor lidských práv a transformační politiky /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
- MAAE – Mezinárodní agentura pro atomovou energii
- MaMa – Maghreb a Mašrek
- MATC – Multinational Air Training Centre (*Mnohonárodní centrum pro letecký výcvik*)
- MBHS – Mezinárodní banka hospodářské spolupráce
- MDA – Missile Defence Agency (*Agentura raketové obrany*)
- MEDEVAC – zkr. Medical Evacuation (*Program humanitárních evakuací zdravotně postižených obyvatel*)
- MF – Ministerstvo financí ČR
- MFO – Multinational Force and Observers (*Mnohonárodní síly a pozorovatelé /Sinaj/*)
- MIB – Mezinárodní investiční banka
- MMF – Mezinárodní měnový fond

- MO – Ministerstvo obrany ČR
Mog – Middle East/Gulf (*Střední východ a Záliv*)
MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
MVF – Mezinárodní visegrádský fond
MŽP – Ministerstvo životního prostředí
MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
MTS – Mezinárodní trestní soud
MV – Ministerstvo vnitra ČR
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí ČR
NASA – National Aeronautics and Space Administration (*Národní úřad pro letectví a kosmonautiku*)
NATO – North Atlantic Treaty Organisation (*Organizace Severoatlantické smlouvy*)
NAEW&C – NATO Airborne Early Warning & Control (*Program vzdušného systému včasné výstrahy a řízení NATO*)
NEPAD – New Partnership for Africa's Development (*Nové partnerství pro rozvoj Afriky*)
NERV – Národní ekonomická rada vlády
NES – Nová exportní strategie
NGO – Non-governmental Organisation (*nevládní organizace*)
NNO – nestátní nezisková organizace
NPD – Nationaldemokratische Partei Deutschlands (*Národnědemokratická strana Německa*)
OAS – Odbor amerických států /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
OBP – Odbor bezpečnostní politiky /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
ODA – Official Development Assistance (*Oficiální rozvojová spolupráce*)
ODS – Občanská demokratická strana
OECD – Organization for Economic Co-operation and Development (*Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj*)
OECD DAC – OECD Development Assistance Committee (*Výbor OECD pro rozvojovou pomoc*)
OEÚ – obchodně ekonomické úseky
ORS – Odbor rozvojové politiky a humanitární pomoci /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
OSN – Organizace spojených národů
OVD – Odbor veřejné diplomacie /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
PPZRS – Platforma podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci
PRT – Provinční rekonstrukční tým
PSP ČR – Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR
R2P – Responsibility to Protect (*Odpovědnost za ochranu*)
RAF – Air Force Royal (*Královské letectvo /Velká Británie/*)
RB OSN – Rada bezpečnosti OSN
RE – Rada Evropy
RIA – Regulatory Impact Assessment (*Hodnocení dopadu regulace*)

- RIBA – Royal Institute of British Architects (*Královský institut britských architektů*)
RFOC – Response Force Operations Command (*Operační velitelství sil rychlé reakce*)
RMB – renmibi /čínský juan v zapsaný pinyin/
ŘVC – Ředitelství vodních cest
SB – Světová banka
SBOP – Společná bezpečnostní a obranná politika
SEK – sekce ekonomická /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
SIDA – Swedish International Development Cooperation Agency (*Švédská agentura pro mezinárodní rozvojovou pomoc*)
SNS – Společenství nezávislých států
SRN – Spolková republika Německo
START – Strategic Arms Reduction Treaty (*Dohoda o snížení počtu strategických zbraní*)
(New) START – New Strategic Arms Reduction Treaty (někdy též START 3)
SÚJB – Státní úřad pro jadernou bezpečnost České republiky
SZ – Strana zelených
SZBP – Společná zahraniční a bezpečnostní politika
SZP – společná zemědělská politika
TAL – Transalpinský ropovod
TAP – Trans Adriatic Pipeline (*Transjadranský plynovod*)
TEN-E – Trans-European Energy Networks (*Transevropská energetická síť*)
TEN-T – Trans-European Transport Networks (*Transevropská dopravní síť*)
UK – Univerzita Karlova
UKIP – United Kingdom Independence Party (*Strana nezávislosti Spojeného království*)
ÚMV – Ústav mezinárodních vztahů
UNDP – United Nations Development Programme (*Program OSN pro rozvoj*)
UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (*Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu*)
UNFPA – United Nations Population Fund (*Populační fond OSN*)
UNICEF – United Nations Children's Fund (*Dětský fond OSN*)
UNIDO – United Nations Industrial Development Organization (*Organizace OSN pro průmyslový rozvoj*)
UNOPS – United Nations Office for Project Services (*Úřad OSN pro servisní zabezpečení projektů*)
UNV – United Nations Volunteers (*Program OSN pro dobrovolníky*)
USA – Spojené státy americké
USAID – United States Agency for International Development (*Agentura Spojených států amerických pro mezinárodní rozvoj*)
USD – americký dolar
V4 – Visegrádská čtyřka /skupina/
V-EU – Výbor pro Evropskou unii /vláda České republiky/
VEV – vnější ekonomické vztahy
VEZ – Výbor pro evropské záležitosti /Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR/

VFR – víceletý finanční rámec /EU/

VP – Východní partnerství

VS OSN – Valné shromáždění Organizace spojených národů

VUT – Vysoké učení technické /Brno/

VV – Věci veřejné

VZOB – Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost /Senát PČR/

WFP – World Food Programme (*Světový potravinový program*)

WHO – World Health Organisation (*Světová zdravotnická organizace*)

WTO – World Trade Organization (*Světová obchodní organizace*)

ZAV – Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny PČR

ZRS – zahraniční rozvojová spolupráce

ZÚ – zastupitelský úřad /ambasáda/

Résumé

Ever since 2007, the Institute of International Relations in Prague has been publishing deep and far reaching analyses of the Czech foreign policy (CFP) in book form every year. In each book the team of authors asks several fundamental questions about the CFP: *What was the foreign policy in the previous year like and why? What actors were making the CFP and in what ways? How did the Czech media inform about foreign policy and how did their reporting contribute to the overall context for the CFP making? What have been the main trends of the CFP in the past few years and how does the last year relate to these trends? Can we assess the CFP as successful, where does its potential lie and where can we find the biggest problems?*

This year's edition is comprised of twenty-one chapters written by twenty-three authors from the Institute of International Relations and other cooperating institutions. The book focuses on the majority of the principal dimensions of the CFP in 2011. The structure of the book underwent only very few changes since the last edition. Unlike last year we decided not to include a summarizing chapter that would cover the Czech bilateral relations to the Western European countries as a whole; instead, we went back to the original model of analysing only the relations with France and Great Britain and doing so in two separate chapters. Plus, for the first time, there is a chapter specifically oriented to the issue of energy in external relations while, unlike in previous editions, we did not include a chapter on the region of Latin America in this edition.

Most of the chapters deal with the new Concept of the Czech Foreign Policy that was adopted by the government in July 2011. It took five years for the Czech government to work out a new foreign policy concept after the last one expired in 2006. The individual chapters evaluate the significance of the new strategic mid-term concept and compare it with the previous one (valid for the years 2003–2006). It should be positively taken into account that the new concept came into existence at all after all those years of empty promises and despite the fierce (but short-lived) political debates that followed its adoption and questioned both its meaningfulness and its content. Many of the authors also appreciate the fact that the Czech administrative capacity for implementing and carrying out foreign policy improved over the years and that it can be described as relatively stable and professional. Another widely accented theme is the growing impact of the EU's external relations framework (and the impact of the EU on the CFP in general). The majority of the chapters deal heavily with the continuing – or even deteriorating – problem of the inadequate political context for the Czech foreign policy making. In particular the problem stems from a general po-

litical disinterest in foreign policy matters, and this disinterest has even been amplified by the permanent domestic political crisis and the fragility of the governing coalition. On the other hand, the political discussion suffers from extremely polarized views about the fundamentals of the Czech foreign policy orientation, which especially has a negative impact on the Czech performance on the European level. What is more, this polarization can be found not only between the coalition and the opposition but also within the coalition itself.

The first chapter is devoted specifically to the issue of the political context of CFP and maps the involvement of the main foreign policy actors (the government, the parliament, the president). Among others, it touches on the problematic process of working out and pushing through the new mid-term concept of the Czech foreign policy and it also focuses on an inherent conflict among the foreign policy actors. The second chapter follows with a quantitative and qualitative assessment of the media context. It points out the fact that all three of the negative phenomena that plague the media context (selectivity, emotionalization, and personification) continue to limit the creation of a meaningful public background for foreign policy making. The third chapter is aimed at the EU dimension of the CFP. This chapter deals in detail with some selected aspects of the Czech EU activities at the particular level, and at the general level it makes some severe critical points about the contradictory and inconsistent positions that the Czech Republic often assumes towards the EU. The following chapter on security matters also reflects the new concept of the Czech foreign policy but it is more directed toward an evaluation of an innovated security strategy. Apart from that, the chapter describes the Czech involvement in the NATO and EU security and defense frameworks and an international military cooperation. A more critical tone is adopted when the author observes the army acquisition processes, which are too often accompanied by corruption charges. The Central European relations of the Czech Republic are then covered in two separate chapters – one of them is devoted to Germany, and the other to the Visegrad cooperation, Poland, Slovakia and Austria. Both chapters take into account the strategic importance of this region for the Czech foreign policy and attempt to find out how its strategic nature is conceived and realized by the Czech diplomacy. In the case of Germany the author appreciates the pragmatic and overall cooperative approach of the Czech Republic but also points at the growing discrepancies in the long-term outlook when it comes to the future of the EU. A similar conclusion could be made with regard to the Visegrad group and Poland but in these cases the Czech Republic shares more particular commonalities and multi-level and multi-issue links with the other country or countries than with Germany.

After the EU, security and regional sections comes an extensive part that deals with the Czech bilateral relations to the USA, Russia and selected countries in Europe as well as in non-European regions. When it comes to the USA, the author praises the Czech ability to find a new referential framework for this relationship as such a framework considerably lacked after the U.S.'s decision to cancel its plans to place parts of its national anti-missile defense in the Czech Republic (2009) even though the author notices that a certain amount of bitter disappointment is still perceptible among some of the Czech Atlantist-oriented elite. Meanwhile, he points out that the Czech-Rus-

sian relations continued in their pattern of strengthening the significance of economy at the expense of other issues. Despite that, the security and geopolitical prism still influences the Czech Republic's interpretation of its economic relations with Russia (for example, in the sphere of investments). A similar "economization" took place in the Czech relationship with France, which was caused mostly by the rising French interest in the Czech nuclear energy sector. In contrast to that, the ties with Great Britain underwent a process of greater politization, mostly because of the two countries' closer communication (and shared views) about several important EU questions. But if there is a region in regard to which the Czech foreign policy seems to be highly organized and well defined, it is certainly the region of the East European post-Soviet countries (namely the Eastern Partnership countries). The chapter on Eastern Europe analyses not only the multilateral and regional framework but also the bilateral relations, of which the relations with Ukraine are the most important ones. Afterwards, the chapter devoted to the CFP towards the Balkans pays attention to the fact that the Czech Republic is attempting to build and strengthen a close relationship with Croatia and Romania since the proportion of shared priorities with these countries (closely followed by the shared priorities with Bulgaria) is on the rise. Then the Czech Republic's extensive Middle East agenda is lumped together with its agendas toward North Africa and Afghanistan in a single chapter. The authors argue that there is a general tendency of the Czech diplomacy towards these regions which can be described as a growing Europeanization on the one hand and a view on the part of the CFP that perceives this agenda as increasingly important (due to the stormy "Arab Spring" development) on the other. In contrast to this, in 2011, the Far East dimension of the CFP remained very much the same as in 2010, lacking any important dynamics. Also in this case the EU external dimension plays an ever stronger role, and it is the EU that seems to be the only instrument capable of asserting the Czech priorities towards this region (if there are any). Sub-Saharan Africa confirmed its marginal position in the CFP, which can be put in contrast with the significance of this region within the matrix of the EU's external relations. On the other hand, though, the author of the chapter on it stresses that the communitarization of this foreign policy vector enables the Czech diplomacy to concentrate on particular priority projects in this region without the need to pay extensive attention to the region as a whole.

The last third of the book covers the multilateral dimension of the Czech foreign policy and other thematic areas. In the chapter on the area of multilateral relations (which does not include the EU and the NATO) the author argues that multilateralism remains rather on the periphery of the Czech diplomacy with particular and limited goals, and certainly not with a strategic sight in the background. In the newly included chapter about energy in external relations, there is a strong focus on nuclear energy, but also on some EU-related issues like implementation of the EU's liberalization measures or regional energy-infrastructure interconnections. Also, this part stresses the significance of the EU framework, namely for the Czech external energy security. In the sphere of the development cooperation the Czech government was trying to solve a dilemma between meeting its responsibilities and commitments and staying within the limits of the extensive fiscal austerity measures of the time. What helped

to sustain the economic slowdown in the development cooperation was the strong institutional backing of this policy. The negative economic trend also affected Czech external economic relations and the policy of their support. Besides that, the Czech economic diplomacy was negatively influenced by the continuing political disputes about the ways this policy should be set up and executed. This is even more burdening when we recognize that the external economic relations of the Czech Republic are a major contributor to the Czech economy in general. Finally, the last chapter states that the Czech cultural diplomacy underwent an interesting development in 2011 as the government adopted several conceptual decisions that have the potential to cause substantial positive progress in the years to come.

The book *Czech Foreign Policy in 2011. Analysis of the Institute of International Relations* consistently follows the conceptual framework of the four previous editions, including the inner structures of individual chapters. Each chapter begins with an analysis of the political environment and its effects on the actual policy making. This is followed by a description and critical assessment of the main foreign policy agendas and events. We decided also to keep a focus on the roles and involvement of individual actors and governmental institutions as well as on the impact of the media-related context on the quality of foreign policy debates and foreign policy as such. In the end of each chapter the authors contemplate about the continuity and the long or mid-term trends in a given area.

Thanks to this framework, which has been thoroughly followed for the past five years, the book offers a unique and continual opportunity to watch the development of the Czech foreign policy in an unprecedented depth and extent. The project of the annual analysis found its place in the Czech public, academic and political debate about the Czech foreign policy. This was only possible because of the great and active support by the policy actors themselves and the Czech Ministry of Foreign Affairs. The book could not, however, have come to light without the enormous endeavor and professional approach of the publishing department and the library of the IIR and also the many colleagues who worked on this project as part of their internship experience at the Institute. The team of authors is also greatly indebted to the main peer-reviewer Michal Romancov and the reviewers of some individual chapters (Jan Karlas, Petr Kaniok, Filip Černoš, Petr Kratochvíl). I am also personally grateful to my research assistant Petra Nováčková for her immense help.

As every year, we would like to express the hope that the book will contribute not only to a critical discussion about a crucial part of the Czech political life but also, in its own humble way, to enhancing the quality of the Czech foreign policy as such.

For the team of authors,

Michal Kořan

Vybraná literatura k české zahraniční politice vydaná v roce 2011

1. KNIHY

- BELICA, Miroslav; BELICA, Tomáš: *Co nezavály písky Mezopotámie. Lekce z manipulace a servility (Češi a Irák 1990–2010)*. Praha: Epoque, 2011. 339 s. ISBN 978-80-7425-057-6.
- BORTLOVÁ, Hana: *Československo a Kuba v letech 1959–1962*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011. 118 s., příl. ISBN 978-80-7308-357-1.
- BŘACH, Radko: *Die Tschechoslowakei und Locarno. Europäische Variationen*. München: R. Oldenbourg, 2011. xvi, 416 s. (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum; Bd. 81). ISBN 978-3-486-56146-3.
- BUCHHEIM, Christoph, ed. ... [et al.]: *Československo a dva německé státy. Ústí nad Labem: Pro Česko-německou a Slovensko-německou komisi historiků vydává nakl. Albis international*, 2011. 267 s. ISBN 978-80-86971-28-5.
- CABADA, Ladislav; WAIŠOVÁ, Šárka: *Czechoslovakia and the Czech Republic in world politics*. Lanham: Lexington Books, 2011. xx, 221 s., ISBN 9780739167335 (cloth); 9780739167342 (electronic).
- DEJMEK, Jindřich; NĚMEČEK, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920. Sv. II (červenec 1919 – červen 1920)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Historický ústav AV ČR, 2011. 567 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 978-80-86506-98-2.
- DOSTÁL, Vít; KARÁSEK, Tomáš; THIN, Michal (eds.): *Agenda pro českou zahraniční politiku 2011 = Agenda for Czech foreign policy 2011*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2011. 208 s. ISBN 978-80-87092-14-9.
- FRANK, Cornelia: *NATOisierung polnischer und tschechischer Sicherheitspolitik. Normübernahme aus Sicht des rationalen und konstruktivistischen Institutionalismus*. Baden-Baden: Nomos, 2011. 338 s. (Aussenpolitik und internationale Ordnung). ISBN 978-3-8329-6243-2.
- GRUŠA, Jiří: *Beneš jako Rakušan*. Brno: Barrister & Principal, 2011. 148 s. ISBN 978-80-87474-12-9.
- HANDL, Vladimír (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemón eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. 375 s. ISBN 978-80-87558-03-4.

- HOKOVSKÝ, Radko; LEBEDA, Václav (eds.): *Tajemství českého úspěchu v EU?!* Praha: Konrad-Adenauer-Stiftung; Evropské hodnoty, 2011. 316 s. ISBN 978-80-904158-8-1.
- HOUSKA, Ondřej: *Praha proti Římu. Československo-italské vztahy v letech 1922–1929*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011. 212 s. (Fontes; sv. 3). ISBN 978-80-7308-340-3.
- HRUBEŠ, Milan (ed.): *Analýza policy. Soubor textů vycházející z kurzu POL495 Katedry politologie FSS MU*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 173 s. ISBN 978-80-210-5804-0.
- KRUTÍLEK, Ondřej; WOŁEK, Artur (red.): *Bezplodny sojusz? Polska i Czechy w Unii Europejskiej*. Krakow: Osrodek Mysli Politycznej, 2011. 232 s. (Studia i analizy; 14). ISBN 978-83-62628-18-6.
- KOKOŠKA, Stanislav a kol.: *Nultá hodina? Československo na jaře 1945 ve strategických souvislostech*. Praha: Euroslavica, 2011. 255 s. (Prostopravdy; sv. 2). ISBN 978-80-85494-92-1.
- KOŘAN, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. 383 s. ISBN 978-80-86506-95-1.
- KUMLEHN, Laura: *Die Entwicklung einer effektiveren Europäischen Sicherheits – und Verteidigungspolitik und ihre Hürden. Zum Einfluss von Identität und Nationalismus: dargestellt am Beispiel Tschechiens*. Hamburg: Helmut-Schmidt-Universität, 2011. 139 s. (Studien zur internationalen Politik; 2011, 1).
- MAREK, Dan; BAUN, Michael J.: *The Czech Republic and the European Union*. London: Routledge, 2011. xvii, 201 s. (Europe and the nation state; 14). ISBN 978-0-415-46097-2.
- MAREŠ, Miroslav (ed.): *Bezpečnost v oblasti západního Balkánu z pohledu ČR*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. 74 s. (Sborníky; sv. 51). ISBN 978-80-210-5593-3.
- MEINKE, Markus A.; BREITFELDER, Miroslav: *Die tschechisch-bayerische Grenze im Kalten Krieg in vergleichender Perspektive. Politische, ökonomische und soziokulturelle Dimensionen*. Regensburg: Stadtarchiv, 2011. 226 s. (Regensburger Studien, Bd. 17). ISBN 978-3-935052-88-7.
- NĚMEČEK, Jan; VORÁČEK, Emil (eds.): *Česko-ruské vztahy v 19. a 20. století = Česko-rossijskije otnošenija v 19–20 vekach*. Praha: Historický ústav, 2011. 438 s. ISBN 978-80-7286-190-3.
- OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo 1918–1929*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2011. 264 s. (Knihnice Společnosti Edvarda Beneše; sv. 37). ISBN 80-86107-45-5.
- STRÍTECKÝ, Vít a kol.: *Česká zahraniční politika. Mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. 237 s. ISBN 978-80-86506-93-7.
- VONDROVÁ, Jitka: *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Dokumenty ÚV KSSS 1966–1969*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. 551 s. (Prameny k dějinám československé krize 1967–1970; díl 4, sv. 4). ISBN 978-80-7285-143-0.

- WAISOVÁ, Šárka: *Tiha volby. Česká zahraniční politika mezi principy a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. 185 s. ISBN 978-80-87558-00-3.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: *Zapomenutá elita. Českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1939–1945*. Praha: Mladá fronta; Historický ústav Akademie věd České republiky, 2011. 325 s. ISBN 978-80-204-2165-4 (Mladá fronta); ISBN 978-80-7286-195-8 (Historický ústav AV ČR).

2. DROBNÉ TISKY

- Conceptual basis of the foreign policy of the Czech Republic*. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, 2011. 25 s.
- Česko-německý fond budoucnosti = Deutsch-Tschechischer zukunfts fonds. Výroční zpráva 2010. Jahresbericht 2010*. Praha: Česko-německý fond budoucnosti, 2011. 43 s., příl.
- Transformace, bezpečnost a prosperita v multilaterálním rámci. Koncepce pro českou zahraniční politiku 2011–2017*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky; Europeum – Institut pro evropskou politiku, 2011. 16 s.
- Závěrečné zprávy k bodům agendy 65. zasedání Valného shromáždění OSN*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2011. 219 s.
- ARMITAGE, David ... [et al.]: *Translating opportunity into impact: Central Europe in the European Union, 2010–2020*. Washington, DC: Center for European Policy Analysis, 2011. 88 s.
- DITRYCH, Ondřej; HYNEK, Nik: *Future Perspectives of U.S.-Czech Relations*. Prague: Institute of International Relations, 2011. 7 s. (Policy paper Centre for International Security).
- HORKÝ, Ondřej: *The Future of diplomacy. European and global challenges*. Prague: Institute of International Relations, 2011. 10 s. (Policy paper).
- HORKÝ, Ondřej: *Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2020. Stará pevnost, Černý pasažér, Chytrá horákyne nebo Dobrá Evropanka*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. 12 s. (Policy paper).
- SLÁDKOVÁ, Zuzana: *Czech Republic and its official development assistance*. Prague: Association for International Affairs, 2011. 10 s. (Briefing paper; 2/2011).

3. ČLÁNKY

- Foreign relations. *Czech Republic Country Review* [serial online]. 2011, July, s. 67–71.
- BENEŠ, Vít; BRAUN, Mats: The Czech EU policy. Domestic political context and key priorities. *Revista de Historia Actual*. 2011, vol. 9, no. 9, s. 65–79. ISSN 1697-3305.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Sňatek z rozumu? Česká republika v Radě OSN pro lidská práva. *Mezinárodní politika*, 2011, roč. 35, č. 8, s. 38–39. ISSN 0543-7962.

- CALOPĂREANU, G.: The Visegrad group security policy during the Euro-Atlantic structures pre-accession period. *Buletin Stiintific*. 2011, vol. 15, no. 2, s. 93–99.
- EBERLE, Jakub; KARÁSEK, Tomáš: Svět podle českých zahraničněpolitických elit. *Mezinárodní politika*. 2011, roč. 35, č. 11, s. 17–20. ISSN 0543-7962.
- GORDIN, A. A.: Czechoslovakia in 1968. *Russian Studies in History*. 2011, vol. 49, no. 4, s. 18–33. ISSN 1061-1983.
- HAUNER, Milan: Ideal und Idealisierung, die Tschechen und die USA. *Osteuropa*. 2011, vol. 61, no. 1, s. 111–125. ISSN 0030-6428.
- HILDRETH, S. A.; EK, C.: Long-range ballistic missile defense in Europe. *Current Politics and Economics of Europe*. 2011, vol. 22, no. 1, s. 99–139.
- HORKÝ, Ondřej: Nové víno do starých lahví? Budoucnost diplomacie v době globalizace. *Mezinárodní politika*. 2011, roč. 35, č. 4, s. 4–6. ISSN 0543-7962.
- JURÍK, Pavel: Nelehká geneze vztahů ČSR a ČR s Lichtenštejnskem. *Mezinárodní politika*. 2011, roč. 35, č. 5, s. 27–30. ISSN 0543-7962.
- KLYUEV, V.; SNUDDEN, S.: Effects of fiscal consolidation in the Czech Republic. *Finance a úvěr: Czech Journal of Economics and Finance*. 2011, vol. 61, no. 4, s. 306–326.
- KOŘAN, Michal: Visegrad group's goals and challenges in recent Europe, Czech reflections. *International Issues and Slovak Foreign Policy Affairs*. 2011, vol. 20, no. 4, s. 66–84. ISSN 1210-1583.
- KRATOCHVÍL, Petr: Analýza role římskokatolické církve při spoluutváření české zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*. 2011, roč. 46, č. 2, s. 20–34. ISSN 0323-1844.
- MAREŠ, Miroslav; VEJVODOVÁ, Petra: Transnacionální dimenze soudobého českého neonacismu. *Mezinárodní vztahy*. 2011, roč. 46, č. 1, s. 75–90. ISSN 0323-1844.
- NEUMAN, Marek: The Nexus between Czech non-state actors and domestic foreign policy making in the EU presidency context. *Perspectives*. 2011, vol. 19, no. 1, s. 5–25. ISSN 1210-762X.
- PETERKOVÁ, Jana: Veřejná diplomacie v proměnách času. *Mezinárodní politika*. 2011, roč. 35, č. 4, s. 9–11. ISSN 0543-7962.
- RAŠEK, Antonín: Aktualizace bezpečnostní strategie České republiky. *Mezinárodní politika*. 2011, roč. 35, č. 5, s. 37–39. ISSN 0543-7962.
- SCHUMACHER, Tobias: Germany and Central and Eastern European countries, laggards or veto-players? *Mediterranean Politics*. 2011, vol. 16, no. 1, s. 79–98. ISSN 1362-9395.
- SIBILEV, V. V.: The Pain and memories of Austerlitz. *International Affairs. A Russian Journal of World Politics, Diplomacy and International Relations*. 2011, vol. 57, no. 2, s. 256–261.
- SKÁLA, Josef: Europe und Amerika, Statist im neoliberalen Mainstream oder auf eigenem Weg? *Osteuropa*. 2011, vol. 61, no. 1, s. 127–137. ISSN 0030-6428.
- SYRNÝ, Marek: Mnohostranný pohľad na zánik Česko-Slovenska. *Soudobé dejiny*. 2011, roč. XVIII, č. 4, s. 698–701. ISSN 1210-7050.

- TENZIN, Eva: Transnacionální vztahy Tibetanů v České republice. *Mezinárodní politika*. 2011, roč. 35, č. 9, s. 20–22. ISSN 0543-7962.
- VOLOŠIN, Josef; SMUTKA, Luboš; SELBY, Richard: Analysis of the external and internal influences on the CR agrarian foreign trade. *Agricultural economics*. 2011, vol. 57, no. 9, s. 422–423. ISSN 0139-570X.
- VOTÁPEK, Vladimír: Český pohled na Východní partnerství. *Mezinárodní politika*. 2011, roč. 35, č. 4, s. 24–26. ISSN 0543-7962.
- WEISS, Tomáš: Nová česká zahraniční politika. *Zahraniční politika*. 2011, roč. 15, č. 5. ISSN 1336-7218.
- WEISS, Tomáš: Projecting the re-discovered. Czech policy towards Eastern Europe. *Perspectives*. 2011, vol. 19, no. 2, s. 27–44. ISSN 1210-762X.
- ŽANTOVSKÝ, Michael: Tanned and rested. *World Affairs*. 2011, vol. 173, no. 5, s. 16–28.

O autorech

Ing. *Vít Beneš*, Ph.D. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Vysoké škole ekonomické v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na Evropskou unii (rozšiřování, institucionální reformy) a na česko-ruské vztahy.

JUDr. PhDr. *Veronika Bílková*, Ph.D., E.MA (1975), je vědeckou pracovnící ÚMV a odbornou asistentkou Katedry mezinárodního práva Právnické fakulty UK v Praze. Zaměřuje se na mezinárodní právo, zejména použití síly, mezinárodní humanitární právo, lidská práva, mezinárodní trestní právo a mezinárodní organizace (OSN).

Mats Braun, M.A., Ph.D. (1976), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Anglo-americké vysoké škole v Praze. Specializuje se na teorii evropské integrace, vnitřní vývoj EU a proměny střední Evropy a Skandinávie v procesech evropské integrace.

Mgr. Ing. *Petra Cibulková* (1977) je asistentkou Střediska mezinárodních studií Jana Masaryka, Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze, a doktorandkou mezinárodních teritoriálních studií Fakulty sociálních věd UK v Praze. Zaměřuje se na region střední a východní Evropy – zejména Rusko, Ukrajinu, vnější vztahy EU a regionální spolupráci.

JUDr. PhDr. *Marek Čejka*, Ph.D. (1975), je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů a přednáší na několika vysokých školách (Metropolitní univerzita Praha, Evangelická teologická fakulta UK v Praze). Specializuje se na problematiku Blízkého východu, izraelsko-palestinský konflikt, izraelskou politiku a náboženství.

PhDr. *Ondřej Ditrych*, Ph.D. (1982), je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů. Zabývá se zejména americkou zahraniční politikou, diskurzem o terorismu, energetickou bezpečností, politikou na Kavkaze a dějinami myšlení v mezinárodních vztazích.

Ing. *Rudolf Fürst*, Ph.D. (1958), je výzkumným pracovníkem ÚMV. Zabývá se oblastí Dálného východu, zejména Číny.

JUDr. *Vladimír Handl*, CSc. (1957), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Zaměřuje se na německou zahraniční a bezpečnostní politiku, česko-německé vztahy, českou zahraniční politiku a transformaci komunistických stran ve střední Evropě.

Ing. *Ondřej Horký-Hluchán*, Ph.D. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV. Zabývá se zejména problematikou globálního rozvoje a rozvojové spolupráce.

Mgr. *Michaela Ježová* (1986) je doktorandkou Katedry politologie a mezinárodních vztahů Západočeské univerzity v Plzni. Zabývá se problematikou politického islámu v zemích Maghrebu, zaměřuje se na praxi v ultraortodoxních židovských a muslimských komunitách.

PhDr. *Zuzana Kasáková*, Ph.D., působí na Katedře západoevropských studií Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd UK v Praze. Zaměřuje se na regionální politiku a strukturální fondy, devoluci, britskou politiku, evropskou integraci a nacionalismus.

PhDr. *Michal Kořan*, Ph.D. (1977), je vedoucím vědeckého oddělení ÚMV a odborným asistentem Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií MU v Brně. Zabývá se tvorbou zahraniční politiky, středoevropským prostorem a filozofií sociálních věd.

Mgr. *Petra Kuchyňková*, Ph.D. (1979), je asistentkou na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií MU v Brně. Je rovněž analytičkou v Centru pro studium demokracie a kultury. Oblasti zaměření: vnější vztahy EU (post-sovětský prostor), vybrané problémy zahraniční politiky Ruské federace, společná zemědělská politika EU.

Mgr. *Šárka Moravcová*, Ph.D. (1984), je výzkumnou pracovnící ÚMV a přednáší na Metropolitní univerzitě v Praze. Zaměřuje se na globální vládnutí, zejména fungování mezinárodních organizací a význam norem či institucí.

Mgr. *Vlastimil Nečas* (1980) působí v Centru pro mediální studia Fakulty sociálních věd UK v Praze. Odborně se věnuje teoriím mediálních účinků a politické komunikaci, především oblasti nastolování agendy (agenda-setting) v souvislosti s českým mediálním, veřejným a politickým diskurzem

Ing. *Jana Peterková*, Ph.D. (1971), je odbornou asistentkou Střediska mezinárodních studií Jana Masaryka, Fakulty mezinárodních vztahů VŠE v Praze. Zabývá se oblastí diplomatických studií, zejména tématem veřejné diplomacie, otázkami mezinárodního vyjednávání a komunikace.

PhDr. *Vít Strítecký* (1980) je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na bezpečnostní studia a konfliktní studia, teorii mezinárodních vztahů a bezpečnostní situaci v postsovětském prostoru.

Mgr. *Filip Tesař* (1969) je externím pracovníkem ÚMV. Odborně se zaměřuje na Balkán, etnické konflikty a jejich řešení.

Mgr. et Mgr. *Lukáš Tichý* (1982) je interním doktorandem Metropolitní univerzity Praha, přednáší zde a v rámci doktorského studia působí jako výzkumný pracovník v Ústavu mezinárodních vztahů. Zabývá se problematikou vztahů mezi EU a Ruskem, energetickou bezpečností a teoriemi mezinárodních vztahů.

Mgr. *Eliška Tomalová*, Ph.D. (1979), je výzkumnou pracovnící ÚMV. Specializuje se na evropskou integraci, teritoriální studia se zaměřením na západní Evropu, na francouzskou zahraniční politiku a kulturní diplomacii.

PhDr. *Lenka Vochocová* (1979) je postgraduální studentkou na Katedře mediálních studií Fakulty sociálních věd UK v Praze. Zaměřuje se na oblast kritické politické ekonomie komunikace, genderová studia a teorie veřejných sfér.

Mgr. Ing. *Štěpánka Zemanová*, Ph.D. (1975), působí jako odborná asistentka Střediska mezinárodních studií Jana Masaryka Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze. Zabývá se mezinárodněpolitickými a ekonomickými aspekty ochrany lidských práv a věnuje se i problematice evropské integrace.

Ve dvaceti kapitolách napsaných 19 autory nabízí kniha hloubkovou studii české zahraniční politiky, založenou na analytickém rámci, který zůstává neměnný po čtyři roky. Začíná obecnou částí, která je zaměřena na politický kontext české zahraniční politiky. Hlavní argument zní, že navzdory bezprecedentní a pohodlné většině vládní koalice zůstává zahraniční politika v zasetí dvou negativních rysů politického kontextu: 1) politická netečnost a nezáměr o zahraniční politiku, 2) nestabilní, nevypočitatelné a turbulentní politické podmínky v koalici. Přesto byly rovněž zjištěny některé pozitivní tendence, jako např. zklidnění zahraničněpolitické debaty (hraničící ovšem zároveň až s její neexistencí), vcelku koherentní programové prohlášení vlády v oblasti zahraniční politiky a započetí prací na nové a již od roku 2006 slibované koncepci zahraniční politiky.

Michal Kořan a kol.

Česká zahraniční politika v roce 2010

Analýza ÚMV

(váz., 384 stran, ISBN 978-80-86506-95-1, 295 Kč)

Objednávky a distribuce: tel. 251 108 107, e-mail: cervinkova@iir.cz.

Více o knihách ÚMV a e-shop: www.iir.cz.

Michal Kořan a kol.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA. ANALÝZA ÚMV

Řada publikací sledujících politické a ideové zázemí české zahraniční politiky, hlavní zahraničněpolitickou agendu a výsledky české zahraniční politiky, porovnávajících a analyzujících vliv jednotlivých aktérů a všímajících si vlivu mediálního a veřejného kontextu tvorby české zahraniční politiky. Autorský kolektiv je složen z výzkumných pracovníků Ústavu mezinárodních vztahů a dalších spolupracujících institucí.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA V ROCE 2007. ANALÝZA ÚMV

2008, 416 stran, ISBN 978-80-86506-67-8, cena 295 Kč

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA V ROCE 2008. ANALÝZA ÚMV

2009, 396 stran, ISBN 978-80-86506-78-4, cena 295 Kč

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA V ROCE 2009. ANALÝZA ÚMV

2009, 380 stran, ISBN 978-80-86506-89-0, cena 295 Kč

CZECH FOREIGN POLICY IN 2007-2009: ANALYSIS

2010, 388 stran, ISBN 978-80-86506-90-6, cena 30 EUR (749 Kč)

V knižní řadě *Hledání českých zájmů* kolektiv výzkumných pracovníků ÚMV nově definuje pojem národního zájmu a za použití různých metodologických postupů ho aplikuje při výzkumu české zahraniční politiky.

PETR DRULÁK, VÍT STŘÍTECKÝ A KOL.:
MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST

Z obsahu: zahraniční politika EU, komparace strategických kultur, energetická bezpečnost, česká účast v Afghánistánu, česko-německá vojenská spolupráce, boj s organizovaným zločinem.

brož., 202 stran, ISBN 978-80-86506-86-9

PETR DRULÁK, ONDŘEJ HORKÝ A KOL.:
**OBCHOD, LIDSKÁ PRÁVA
A MEZINÁRODNÍ ROZVOJ**

Z obsahu: hospodářské partnerství s Čínou, podpora disentu v Tibetu a Barmě, příspěvek k demokracii v Iráku, poskytování rozvojové pomoci Africe.

brož., 231 stran, ISBN 978-80-86506-87-6

PETR DRULÁK, VLADIMÍR HANDL A KOL.:
**VNITŘNÍ ROZMANITOST
A VNĚJŠÍ AKCESCHOPNOST**

Z obsahu: formování koordinačního mechanismu integrační politiky, vztah k eurozóně, řešení krize v Kosovu, česká politika ochrany klimatu, vztahy k partnerům ve střední Evropě.

brož., 262 stran, ISBN 978-80-86506-88-3

Objednávky a distribuce tel. 251 108 107, e-mail: cervinkova@iir.cz
Více o knihách nakladatelství ÚMV: www.iir.cz

Kniha odborníků v oblasti výzkumu Německa si klade otázku, jaký charakter má zahraniční politika tohoto klíčového evropského státu v období rostoucího tlaku globalizace, nejvýraznější reformy Evropské unie (Lisabonská smlouva EU, úsilí na záchranu eurozóny) a se změnou americké politiky po nástupu prezidenta Baracka Obamy. Pro vyhodnocení prvků kontinuity a změny v německé politice přitom používá teorii rolí. Autoři analyzují dlouhodobé trendy německé politiky a její současné kognitivní zdroje (zahraničněpolitickou kulturu a historickou paměť) i institucionální rámce. Poukazují na specifika bezpečnostní politiky (Německo jako převážně „civilní mocnost“), naplňování Lisabonské smlouvy EU (příklad Evropské služby vnější akce). Analyzují rovněž vnější ekonomické vztahy (systém jejich podpory) a vnější aspekty energetické bezpečnosti SRN.

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Vladimír Handl (ed.)

NĚMECKO V ČELE EVROPY?

SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny

(brož., 376 stran, ISBN 978-80-87558-03-4, cena 230 Kč)

Objednávky a distribuce: tel. 251 108 107, e-mail: cervinkova@iir.cz

Více o knihách ÚMV: www.iir.cz, e-shop: www.umv.cz

Publikace *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU* autorského kolektivu pod vedením Petra Binhacka a Lukáše Tichého přináší komplexní pohled na postavení České republiky v rámci energetických vztahů s důrazem na těžbu, přepravu a spotřebu zemního plynu. Problematika dodávek zemního plynu je posuzována v návaznosti na energetický mix České republiky, roli České republiky při řešení energetických otázek v rámci Visegrádské spolupráce, a především na úrovni Evropské unie v kontextu snahy o realizaci společné energetické politiky, stejně jako ve vztahu k nejvýznamnějšímu dodavateli zemního plynu do Evropy – k Ruské federaci. Analýza energetické bezpečnosti Evropské unie a České republiky v rámci globálních energetických vztahů potom dodává publikaci širší náhled na energetickou politiku České republiky a perspektivu vývoje energetické politiky Evropské unie v otázkách zemního plynu.

Petr Binhack a Lukáš Tichý (eds.)

*Energetická bezpečnost ČR
a budoucnost energetické politiky EU*

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Petr Binhack a Lukáš Tichý (eds.)

Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU

(brož., 166 stran, ISBN 978-80-87558-02-7, cena 190 Kč)

Objednávky a distribuce: tel. 251 108 107, e-mail: cervinkova@iir.cz
Více o knihách ÚMV: www.iir.cz, e-shop: www.umv.cz